

સ્વાસ સૂચના અને માહિતી

૧-હવેનું પુસ્તક વી. પી. થી મોકલાશે.

૧-આ પુસ્તક પછી ૧૯૮૩ ની સાલ પેઠી હવે એક પુસ્તક બાકી રહ્યું તે 'આસ્તના વીર પુરુષો' (પુનરાવૃત્તિરૂપે) આવતા આસો સુદમાં વી. પી. થી મોકલીને સંવત ૧૯૮૪ નું વાર્ષિક મૂલ્ય સાદા પૂર્ણ બદલ રૂ. ૪) અને પાકાં પૂર્ણાંનાં ગ્રાહક પાસે રૂ. ૫) મંગાવી લેવાશે. માટે એ વિષે જેમને નીચલામાંનું કે બીજું કાંઈ લખવું હોય તેમણે તે આ પુસ્તક પહોંચેથી પાંચ સાત દિવસ સુધીમાં અને તેમ પહેલી તકે લખી મોકલવા વિનંતિ છે.

ક-જેમને નવા વર્ષથી નવા ગ્રાહક થવું હોય.

ઘ-જેમને નવા વર્ષથી ગ્રાહકમાંથી નીકળી જવું હોય.

ગ-જેમને સાદાં પૂર્ણાંમાંથી પાકાં પૂર્ણાંના વર્ગમાં જવું હોય.

ઘ-જેમને પોતાના શિરતામામાં ફેરફાર કરાવવો હોય.

ચ-જેમને દરેક પુસ્તક રજીસ્ટર બુકપોસ્ટથી મેળવવા માટે

રૂ. ૦૧ વધારે ભરવો હોય.

૨-ઉપર મુજબ સૂચના અપાયા છતાં જેઓ તરતમાં એ વિષે નહિ લખે અને વી. પી. આવેથી પાછું વાળશે, તેઓ ૧૯૮૩ ના એ છેલ્લા પુસ્તક ઉપરનો સર્વ હક જોશે.

૩-અમદાવાદનાં ગ્રાહકોને પણ વ્યવસ્થાની મુગમતા માટે ઉપરનું પુસ્તક ક્રમશઃ વી. પી. થીજ મોકલાશે. રૂબરૂ લવાજમ ભરીને યોગ્યક આના બચાવવા જતાં જે શ્રમ અને કાળજી તેમને રાખવાં પડે છે, તેમજ સંસ્થાને પણ સજાગ વ્યવસ્થામાં જે અગવડ આવે છે; તેના અનુભવ પછી વી. પી. નોજ રસ્તો વધારે ઠીક જણાયો છે. આમ છતાં જેમને રૂબરૂમાંજ પૈસા ભરવા હોય, તેઓ ભાદરવાની આખર સુધીમાં પોતાનો રજીસ્ટર નંબર દર્શાવીને તથા પાવલી લઈને અમદાવાદના સરતું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલયમાં ભરી શકશે. જોકે એથી તેમને બચાવ તો માત્ર વી. પી. ખર્ચના બે આના જેટલોજ થવાનો છે.

૪-વી. પી. થી કેને નહિ મોકલાય ? જે સજાજનોએ નવા વર્ષથી ગ્રાહકમાં રહેવાની ના તાજી હશે તેમને, તેમજ વડોદરા-

ના “પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી ગૃહ” દ્વારા જે લાયબ્રેરી-ઓ પૈસા ભરે છે તેમને તથા દેશાવરનાં ગ્રાહકોને ઉપલું પુસ્તક વી. પી. થી નહિ મોકલતાં સાદા બુક પોસ્ટથી મોકલાશે. અને નવા વર્ષનું લવાજમ તેમના તરફથી મળ્યા પછીજ નવા વર્ષનાં પુસ્તકો મોકલવાનું જારી થશે.

૫-આફ્રિકા તેમજ બીજાં દેશાવરનાં ગ્રાહકોને દરેક પુસ્તક (ત્રણ આનાના વધુ ખર્ચે) રજીસ્ટર કરાવીનેજ મોકલવાતાં હોવાથી તથા ત્યાં માટેનું ટપાલખર્ચ પણ દરેક વીસ તોલા દીઠ અર્ધા આનાને બદલે બે આના બેટલું આવતું હોવાથી, તથા રજીસ્ટર કરાવીનેજ દરેક પુસ્તક દેશાવર મોકલાતું હોવાથી, અને શિલિંગના પોસ્ટલ ઓર્ડર બદલ અઘીં શિલિંગ દીઠ દશથી સાડાદશ આના મળતા હોવાથી, દેશાવરના ગ્રાહક મહાશયોએ પાકાં પૂઠાં સાથેના વાર્ષિક લવાજમ બદલ રૂ.૮) અથવા શિલિંગ ૧૨ અને તેમ તરતમાં મોકલી આપવા.

૬-૧૯૮૪ નાં પુસ્તકો તરીકે નીચલામાંથી તેમજ નવાં પસંદ કરાશે તેમાંથી નીકળશે:-સ્વામી ભાસ્કરનંદનું ચરિત્ર, સત્યાગ્રહ ને અસહકાર, ટુંકી વાર્તાઓનો નવો ભાગ, સ્વામી વિવેકનંદનો જ્ઞાનયોગ, સુબોધ રત્નાકર, શુભસંગ્રહનો નવો ભાગ, ભારતીય નીતિકથાઓ, પઢિયારનાં અપ્રસિદ્ધ પુસ્તકો, વિજયકૃષ્ણ ગોસ્વામીનું ચરિત્ર, સુભાષિત રત્નભાંડાગાર, સંત મહાત્માઓની વાણીનાં પુસ્તકો, મહાન શીખ ગુરુઓ, કાધર ડેમિયન, ભારતના સંત-પુરુષો, બુકર ટી વૉશિંગ્ટન, જોન ઑફ આર્ક, કાર્લાઈલ, વિલિયમ વૉલેસ.

૨-દરેક ગ્રાહકને ખાસ સૂચના

૧-આ સંસ્થા તરફથી આજથી વીસ વર્ષ પૂર્વે ભાગવતને એકાદશસ્કંધ તથા સત્તરેક વર્ષ પર આર્યધર્મનીતિ, અને બંને ખાસ ઉપયોગી પુસ્તકો મૂળ શ્લોક તથા ગુજરાતી ટીકા સાથે નીકળેલાં. એટલે જેમણે તે મેળવ્યાં હશે તે પણ અત્યારસુધીમાં ઘણે ભાગે બગડી કે ખોવાઈ ગયાં હશે; એમ ધારીને એ બંને પુસ્તકો એકાદ બે વર્ષમાં વિવિધ ગ્રંથમાળાદ્વારા પ્રસિદ્ધ કરો સર્વ ગ્રાહકોને મોકલવા વિચાર છે. આ પ્રમાણે થવાથી કોઈ કોઈ ગ્રાહકો ખંધુઓ પાસે એ આગલાં પુસ્તકો હશે, તો તેઓ તે બીજા

કાંઈ સંસ્કૃતને આપવાનો લક્ષ્યો લેશે એવી આશા રાખી છે. છતાં જેમને એ વિચાર ન ગમવાથી કે બીજા કારણથી ઉપલાં બંને અથવા તેમાંનું એક પુસ્તક જેમને નજર નહોતું હોય; તેઓ તે વાત આ ૧૯૮૪ ની દિવાળી સુધીમાં જરૂર આ સંસ્થા ઉપર લખી મોકલે, કે જેથી તેમના ઉપર તે પુસ્તક મોકલાય નહિ અને તેના દ્વારા પુસ્તકો નીચાં વિવિધ ગ્રંથમાળાનાં તે પછીના વર્ષના લવાજમ વખતે મળે એવી રીતે આપી દેવાય.

૩-છોટમની વાણી-ગ્રંથ પહેલો

છોટમની વાણીના આ બીજા ગ્રંથ કરતાં પણ પહેલો ગ્રંથ (ભજનકીર્તનોના સંગ્રહરૂપ હોવાથી) પણ સંસ્કૃતને વધારે ગમે એવો છે. એ ગ્રંથ અઢી વર્ષ પર નીકળેલો, પણ તે વિવિધ ગ્રંથમાળાના આઠ ભાગદારો નીકળ્યો ન હતો; તેથી જે જે સંસ્કૃતનો પાસે એ ભાગ ન હોય તેઓને તે પહેલી તકે ખરીદી લેવા ભલામણ છે. તેની પ્રતો પણ હવે હજારેકજ રહી હશે. એનું કદ આ બીજા ગ્રંથ જેવાં પૃષ્ઠ ૨૬૪ અને પાકાં પૃષ્ઠાં સાથે મૂલ્ય રૂ. ૧), પરંતુ દિવાળી સુધી ૦૥૦ છે. અને સાદા પૃષ્ઠાના ૦૥૦ ને જલદે ૦૥૦ છે. પોસ્ટેજ ૦) અને વી. પી. ખર્ચ સાથે કુલ ૦૬૦ લાગે છે.

૪-આ બીજા ગ્રંથમાં પણ કિંદાયત

છોટમની વાણીના આ બીજા ગ્રંથનું મૂલ્ય પાકાં પૃષ્ઠાં સાથે રૂ. ૧૥૦ છે; પરંતુ નજીક આવતી દિવાળી સુધી તેનું મૂલ્ય ચાર આના કમી લેવાશે. સાદાં પૃષ્ઠાવાળી પ્રત શિલક નથી. પોસ્ટેજ ૦૥૦ અને વી. પી. ખર્ચ સાથે ૦૥૦ થશે.

‘વ્યવસ્થાપક’ સરતું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય.
ભદ્ર પાસે-અમદાવાદ

सत्यमेव जयते

— १९४७ —

१९४७ (१)

१. १९४७ (१) १९४७

२. १९४७ (१) १९४७

३. १९४७ (१) १९४७

४. १९४७ (१) १९४७

५. १९४७ (१) १९४७

६. १९४७ (१) १९४७

७. १९४७ (१) १९४७

८. १९४७ (१) १९४७

९. १९४७ (१) १९४७

१०. १९४७ (१) १९४७

११. १९४७ (१) १९४७

१२. १९४७ (१) १९४७

१३. १९४७ (१) १९४७

१४. १९४७ (१) १९४७

१५. १९४७ (१) १९४७

१६. १९४७ (१) १९४७

१७. १९४७ (१) १९४७

१८. १९४७ (१) १९४७

१९. १९४७ (१) १९४७

२०. १९४७ (१) १९४७

२१. १९४७ (१) १९४७

२२. १९४७ (१) १९४७

२३. १९४७ (१) १९४७

२४. १९४७ (१) १९४७

२५. १९४७ (१) १९४७

२६. १९४७ (१) १९४७

२७. १९४७ (१) १९४७

— १९४७ —

જીવનસાહિત્ય-દ્વસરા ભાગ—અનુવાદક પંડિત શ્રીનિવાસા-
ચાર્ય દ્વિવેદી. પૃષ્ઠ ૨૦૪, મૂલ્ય ૦ા.

૨-શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર તરફથી
સાદા પૂઠાંમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પુસ્તકો:—

જાતક કથાઓ—લેખક હરભાઈ. કદ ૫ાા×૮ાા, પૃષ્ઠ ૧૪૪,
કાગળ ગ્લેઝ, મૂલ્ય ૦ા.

હિંદુધર્મની આખ્યાયિકાઓ—લેખક નૃસિંહપ્રસાદ કા.
ભટ્ટ. કદ ૫ાા×૮ાા, પૃષ્ઠ ૧૪૦, કાગળ ગ્લેઝ, મૂલ્ય ૦ા

બાળ લોકગીત સંગ્રહ—ભાગ બીજો—સંપાદક ગીજી-
ભાઈ. કદ ૪ા×૫ાા, પૃષ્ઠ ૧૧૬, કાગળ ગ્લેઝ, મૂલ્ય ૦)≡

શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ બાળસાહિત્ય માળાના બાર મણકો-
રૂપે નીચેનાં પુસ્તકો કદ ૪ા×૫ા, પૃષ્ઠ ૪૦ અને એન્ટીક કાગળમાં
પ્રસિદ્ધ થયાં છે. આખી યોજનાના આદકોને શ. ૭) ભરવળા હોય
છે; અને તેમાં લગભગ પોણેસો પુસ્તકો નીકળનાર છે. નીકળી
ચૂકેલા મણકોઓનાં નામ નીચે પ્રમાણે:—

ગણપતિબાપા, ચેલૈયો, ઉભું હતું ઉભું હતું, હજીમડી,
કપાટ, બાળકોનો બીરબલ, ગોપીચંદ, બાળનાટકો, હંસ
અને હંસા, તિરંદાજ, ગામડામાં મળજો, બાળપ્રવાસો.

૩-સૌરાષ્ટ્ર સાહિત્ય મંદિર-રાણપુર તરફથી શ્રીયુત અમૃત-
લાલ દલપતભાઈ શેઠે પ્રસિદ્ધ કરેલાં પુસ્તકો:—

સૌરાષ્ટ્રની રસધાર—ભાગ ૫ ભા—સંપાદક ઝવેરચંદ
મેઘાણી. કદ ૫ા×૮, પૃષ્ઠ ૨૪૦, કાગળ રફ, પૂઠું સાદું, મૂલ્ય ૧ા

ચુંદડી—સંપાદક ઉપર પ્રમાણે. કદ ૫ાા×૮ાા, પૃષ્ઠ ૧૨૮,
કાગળ એન્ટીક, પૂઠું સાદું, મૂલ્ય ૦ા

હાલરડાં—સંપાદક ઉપર પ્રમાણે. કદ ૪×૬ાા, પૃષ્ઠ ૧૦૮,
કાગળ ગ્લેઝ, પૂઠું સાદું, મૂલ્ય ૦ા.

સૌરાષ્ટ્રનાં બંદરોમાં—લેખક ઉપર પ્રમાણે. કદ ૪×૬ાા,
પૃષ્ઠ ૮૨, કાગળ રફ, પૂઠું સાદું, મૂલ્ય ૦)≡

૪-શ્રીયુત સૌરાષ્ટ્ર મંચેરજી દેશાઈ-મુ. નવસારી.
એમણે રચી ૬ાાા×૧૦ ના કદમાં, ગ્લેઝ કાગળ અને પાકાં
પૂઠાંમાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં પુસ્તકો:—

વિધવાદુઃખનિવારણ—પૃષ્ઠ ૨૩૨, મૂલ્ય ૧ા

એટી તું સાસરે કેમ સમાશે? પૃષ્ઠ ૨૧૬, મૂલ્ય ૨)

વહેમી દુનિયા—પૃષ્ઠ ૧૬૦, મૂલ્ય ૨)

બંદો અને બંદગી—પૃષ્ઠ ૨૫૬, મૂલ્ય ૨)

૫-શ્રીયુત દત્તાત્રય બાલકૃષ્ણ કલેલકર, સત્યાગ્રહ :
સાબરમતી. એમણે પ્રસિદ્ધ કરેલાં પુસ્તકો:—

આદીનિબંધ—અનુવાદક હમનલાલ નયુભાઈ જોષી. કદ
૮૮ા, પૃષ્ઠ ૨૭૦, કાગળ એન્ડીક, પૃષ્ઠ સાદું, મૂલ્ય ૧)

આત્મ કેમ સૂચ્યું?—અનુવાદક વિશ્વનાથ મનનલાલ બટ.
પાગળ, પૃષ્ઠ ૧૪૪, કાગળ એન્ડીક, પૃષ્ઠ સાદું, મૂલ્ય ૧૦૦

૬—ગાંધીજી સાહિત્ય મંદિર, શુદ્ધ તરફથી જાણના ના
નાં. એન્ડીક કાગળ અને સાદાં પૃષ્ઠાંમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પુસ્તકો—
તોફાની દીપ્તિ—લેખક નટવરલાલ પીમાવાળા. પૃષ્ઠ ૫૨, મૂલ્ય ૦.૦૨
હયુબર-સંપાદક ગાંધીજી સાહિત્ય મંદિર-શુદ્ધ. પૃષ્ઠ ૩૨, મૂલ્ય ૦.૦૨
૭—અન્ય સુભદ્રા તરફથી મળેલાં પુસ્તકો—

શુદ્ધરૂપ હવન—પ્રકાશક મંત્રી-વેદાંત સમાજ, બાકરીયા.
જાણના, પૃષ્ઠ ૪૪, કાગળ એન્ડીક, પૃષ્ઠ સાદું, મૂલ્ય લખ્યું નથી.

રામચંદ્રિયા-પ્રથમ ભાગ—અનુવાદક અને પ્રકાશક નાગોરી
સુખલાલ મનનલાલ ઝવેરી-મુ. મનનગર. કદ ૫x૬૧, પૃષ્ઠ ૧૬૨,
કાગળ એન્ડીક, પૃષ્ઠ પાકું, મૂલ્ય ૧૧

શ્રી. ધોરણ કેશવ કવેન્ડુ આત્મચરિત્ર—અનુવાદક કિસન-
દાસ ગોવિંદસિંહ આવળા. પ્રકાશક-પુસ્તકાલય સદાશંક સદકારી
કાગળ વિ. વડોદરા. કદ ૬૧x૧૦, પૃષ્ઠ ૩૬૪, કાગળ એન્ડીક,
પૃષ્ઠ પાકું, મૂલ્ય ૩)

ભગવદ્ગીતાઓ—લેખક અને પ્રકાશક-મનનભાઈ અનુર-
ભાઈ પટેલ બાર-એટ-સો, અમદાવાદ. કદ ૫૧x૮૧, પૃષ્ઠ ૩૭૦,
કાગળ એન્ડીક, પૃષ્ઠ પાકું, મૂલ્ય ૩)

દરદી—લેખક અને પ્રકાશક-ગોપાળસંકર વેણીશંકર ભવેશ,
અમદાવાદ. કદ ૫x૭૧, પૃષ્ઠ ૧૫૨, કાગળ એન્ડીક, પૃષ્ઠ પાકું, મૂલ્ય ૧૧

શ્રીકૃષ્ણ ગીતા—પ્રયોગક-ચોતીચાત્રી ગદાવન મણિકાવ,
અમદાવાદ. પ્રકાશક-ગણાભાઈ રામચંદ મહેતા, અમદાવાદ. કદ
૫૧x૬૧, પૃષ્ઠ ૧૦૦, કાગળ એન્ડીક, પૃષ્ઠ સાદું, મૂલ્ય ૦.૦૧

સંતનિનિયમન—લેખક અને પ્રકાશક-ગ. ના. મોડક, શુદ્ધ-
પુરા-વડોદરા. કદ ૮૧x૬૧, પૃષ્ઠ ૩૨, પૃષ્ઠ નાદુ, મૂલ્ય ૦.૦૧

પરમામૃત—સંપાદક-વિષ્ણુપ્રસાદ અમનલાલ બટ. કે. કે. કે.
શિરિમલસંકર વજેરામ પાંડક, પોધાનો દરવાજો-ભાવનર. કદ
૪x૧૧, પૃષ્ઠ ૬૬, કાગળ એન્ડીક, પૃષ્ઠ નાદુ, મૂલ્ય ૧૧

અર્ધગીત દ્વિતીય—લેખક-પામળ. પ્રકાશક-શ્રી. એસ. જી.
ધોરણ-એન્ડીક વિદ્યેશ્વર લુકશાપ ગીગામ-મુંબઈ. કદ ૫x૭૧,
પૃષ્ઠ ૧૪૪, કાગળ એન્ડીક, પૃષ્ઠ સાદું, મૂલ્ય ૧૧

સુખપલટો અને મહારાજશર્મિ—લેખક અને પ્રકાશક-
નંદાનાલાલ હવનરામ કવિ, બટ-અમદાવાદ. કદ ૪x૭, પૃષ્ઠ ૬૬,
કાગળ એન્ડીક, પૃષ્ઠ સાદું, મૂલ્ય ૧)

અવ્યક્ત બોધ—અનુવાદક—પતિ મુકુંદાશ્રમજી, ખંભાત. પ્રકાશક—નટવરલાલ સુનીલાલ કાંટાવાળા, ખંભાત. કદ ૩૦૦×૪૦૦, પૃષ્ઠ ૧૪૪, કાગળ ગ્લેજ, પૂઠું સાદું, મૂલ્ય લખ્યું નથી.

શ્રી ભર્તૃહરિ રાજાનો ચૈરાગ્ય—કર્તા રામશંકર નારાયણજી રાજવેદ. પ્રકાશક—છગનલાલ રેવાશંકર પાઠક, આંકલાવ. કદ ૪૦૦×૬૦૦, પૃષ્ઠ ૧૬, કાગળ ગ્લેજ, પૂઠું સાદું, મૂલ્ય ૦)~

શ્રીકૃષ્ણભક્તિ પંચરત્ન—પ્રકાશક—દક્ષર પુરુષોત્તમદાસ મકનદાસ, રાસ. (તા. બેરસદ) કદ ૩૦૦×૪૦૦, પૃષ્ઠ ૧૦૦, કાગળ ગ્લેજ, પૂઠું સાદું, મૂલ્ય ૦)=

તજકેરતુલ અવલિયા—પ્રકાશક નિજમુદ્દીન એ. કુરેશી. એડીટર 'દીન' અમદાવાદ. કદ ૫×૬૦, પૃષ્ઠ ૩૨૦, કાગળ રક્, પૂઠું પાકું, મૂલ્ય ૧૦

પીર મોટામીયાં સાહેબની ગાયોની યોજના—પ્રકાશક મોતીલાલ અમથાલાલ શાહ-કૃષ્ણ સ્વદેશી વસ્તુભંડાર, કડી. કદ ૫૦૦×૮૦૦, પૃષ્ઠ ૩૬, કાગળ રક્, પૂઠું સાદું, મૂલ્ય લખ્યું નથી.

મહાન ચીરતી પીરો અને માંગરોળની ગાદી—લેખક તથા પ્રકાશક—રતનશાહ કોયાજી વકીલ, નાનપુરા-સુરત. કદ ૫૦૦×૮૦૦ પૃષ્ઠ ૫૬, કાગળ રક્, પૂઠું સાદું, મૂલ્ય લખ્યું નથી.

મધર ઈન્ડીઆ ડા જવાબ (હિન્દી)—લેખિકા શ્રીમ અંદ્રાવતી બી. એ. પ્રકાશક—પ્રો. સત્યવ્રત સિદ્ધાંતાલંકાર, ગુરુ કાંગડી (ગિજનૌર) કદ ૫×૭, પૃષ્ઠ ૧૪૫, પૂઠું સાદું, મૂલ્ય ૦૦૦

કિરીટ અને બીજી વાતો—પ્રકાશક—'કુમાર' કાર્યાલય-રાપુર, અમદાવાદ. કદ ૫×૭, પૃષ્ઠ ૧૬૪, પૂઠું સાદું, મૂલ્ય ૧)

નાથજી અવધૂત લીલા—પ્રયોજક: મંગળદાસ ચતુર્થ કવિ. મુ. વિજયપુર. કદ ૫×૬૦, પૃષ્ઠ ૫૨, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય લખ્યું ન

શ્રીકૈલાસમાર્ગ પ્રદીપિકા—લેખક પંડિત ધર્મદત્ત શર્મા. પ્રકાશક શ્રી શેઠ ખુશીરામજી મુરાલીલાલ છારીઆ કલકત્તા. કદ ૫×૭ પૃષ્ઠ ૧૪૬, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય શિવભક્તિ.

નીચેના અહેવાલો પણ મળ્યા છે:—

હિંદુ અનાથાશ્રમ-નડિયાદનો ૧૯૨૬-૨૭ નો રિપોર્ટ.

લીલ સેવા મંડળ-દાહોદનો સન ૧૯૨૬-૨૭નો અહેવાલ

શ્રીરામકૃષ્ણ મીશન સેવાશ્રમ, કનખલ, હરદ્વાર

૨૭ મો વાર્ષિક રિપોર્ટ. જાન્યુઆરીથી ડીસેમ્બર ૧૯૨૭ સુધી.

પારામાઠા પ્રસંગે જ્ઞાનલહારી

પ્રેરિતે પૂર્ણ જ્ઞાની થઈને બીજાઓને જ્ઞાન આપવું એ સદૃશ નથી; જો મહાન જ્ઞાનીઓનાં ઉપદેશરૂપ ઉમદા પુસ્તકો તો સર્વકાંઈ જિજ્ઞાસુઓ આપી શકે. કે જે કોઈ કોઈ ઉદારતા આ રીતે પણ મનનો કંઈક સદુપયોગ કરે છે; તરફ જોતાં આ પ્રકાર સૌ કોઈએ સારા

શિક્ષિત બનાવવો જોઈએ. પારામાઠા પ્રસંગા ઉપર માત્ર ઘોડાકે વધુ ખર્ચ થી (કે ઘી વગેરેમાં ઘડી, કસર કરીને પણ) સારીરિક ખાનપાન ઉપરાંત એવા માનસિક મોરાલની પત્રાવલિરૂપ ઉમદા પુસ્તકો પ્રત્યેક મહેમાન, પડોશી, સગાં, કુટુંબી, મિત્ર, યાત્રિકો, આજણ, વિદ્યાર્થી વગેરેને ભેટ અપાય તો તે જગે તેવા મિજાન અને બીજી વસ્તુઓ કરતાં તેમનેમાટે વધારે ઉપકારક થાય એ ખુબ્બુ છે.

હજી હોય તો “ અમુક પ્રસંગ અથવા વ્યક્તિના રમરણનિમિત્ત અમુક તરફથી ભેટ ” કે એવું કંઈ મુખપૃષ્ઠપર છપાવીને કે રખર-રડાંપથી છાપીને અથવા હાથવડે લખીને આપી શકાય, કે જેથી લોકસેવા થવા ઉપરાંત તે પ્રસંગ અને વ્યક્તિના રમારકનો હેતુ પણ પાર પડે.

હકીકત આવી હોવાથી આ સંસ્થાનાં અને બીજાં પુસ્તકોમાંથી પસંદ પડે તે તે લેકોપકારક પુસ્તકો પોતાને ત્યાં આવતા નાનામોટા પ્રસંગે વહેંચીને ફ્રનના સદુપયોગની સાથે જ્ઞાન જેવી સર્વોત્તમ વસ્તુના પ્રચારનું શ્રેય સમજી મનુષ્યે અવશ્ય મેળવવું જોઈએ.

છૂટથી ખર્ચ કરવા ઈચ્છનાર સંજ્ઞાન ધારે તો કોઈએક ઉપકારક પુસ્તકની ખાસ આવૃત્તિ છપાવીને વહેંચી-વહેંચાવી શકે; અને મધ્યમ કે ઓછા ખર્ચ કરવાનો હોય તો કોઈએક ઉત્તમ પુસ્તકની યથા-સમ્ય પ્રતોની લઢાણી કરી શકે જે એકથી વધુ જાતના સારા સારાં પુસ્તકો લીધા હોય તો ભેટ લેનારને નેમાથી પોતાને મનગમતું પુસ્તક ઉપાડી લેવાની સત્રવડ મળી શકે. માત્ર પાચદશ રૂપિયા ખર્ચવા હોય તો ગીતાઓ કે ગીતાનો ૧૮ મો અધ્યાય અથવા તો બીજી કોઈ સારી હજાર-પાચસો પુસ્તકોની લઢાણી વહેંચી શકાય. છેવટે એકાદ રૂપિયા ખર્ચવા હોય તો તેટલાવડે પણ ધર્મપ્રધાન માંની અથવા બીજી અસરકારક શિખામણોના સો-બસો હસ્તપ્રત મુખેથી વહેંચી શકાય.

નિવેદન

વિવિધ ગ્રંથમાળાના ૧૭ મા વર્ષ પૈકી આ ત્રીજું પુસ્તક છે. ગ્રંથાંક ૨૦૦ થી ૨૦૨ છે. મહાત્મા છોટમની પ્રસાદીરૂપ આ “છોટમની વાણી” નો પહેલો ગ્રંથ અઢી વર્ષપર ગ્રંથાંક ૧૮૭-૮૮ તરીકે છપાયો હતો. એ પછી “છોટમ વાણી” નો આ બીજો ગ્રંથ છે. પહેલા ગ્રંથમાં મુખ્યત્વે તેમનાં ધોળ-લજનાદિનો સંગ્રહ હતો. આ બીજા ગ્રંથમાં નવ આખ્યાન, ધર્મસિદ્ધિ ગ્રંથ અને શિવ-વિવાહ છે.

એમાંનો “ધર્મસિદ્ધિ” ગ્રંથ મહાત્મા છોટમ અને તેમના શિષ્ય બકોરભાઈના પ્રત્નોત્તરરૂપે હોવાથી તેને “બકોરગ્રંથ” પણ કહે છે. ભક્ત બકોરભાઈ દારકાંદાસ એજ ગામના (મહાત્માના) રહેવાસી હોઈ હાલ તેમની ઉંમર ૮૩ વર્ષની છે. તેમણે પોતાની ૧૯ વર્ષની ઉંમરથી માંડીને મહાત્માશ્રીનો દેહાંત થયો ત્યાંસુધી-એટલે કે સંવત ૧૯૨૦ થી ૧૯૪૧ સુધી-તેમના સેવાસમાગમનો લાલ લીધો હતો.

કાવ્યરચનાની કળા અનેકોને અવગત હોય છે, પરંતુ યોગાત્માઓની ખુબી અને અમર જૂદીજ હોય છે. જ્યાં ત્યાં પામરતા અને અવદશા જોઈને એવાઓના વિશાળ હૃદયમાં લાગણી થયા કરવી; તેમની તત્ત્વપર્યાય શુદ્ધિમાં તેનાં ઉડાં ને સાચાં કારણો તથા આબાદ ઉપાયો રચ્યા કરવા અને તેના પરિણામે કલ્યાણકારી કાવ્ય ઉપજી આવવાં આસાવિકળ છે. આર્યાવર્તમાં અને જગતના સર્વ દેશોમાં એ પ્રકાર ખનનો આચ્યા છે. સંસ્કૃતનો સમય ગયા પછી પ્રાકૃત ભાષાઓમાં પણ એવા પ્રકારના કવન કરનારા પાકતા આવી ગુજરાતને પણ એવ. અનેક મહાપુરુષોનો જાત્રા મળ્યો છે. મહાત્મા છોટમ પણ એવા જ કવનનુજ મહાપુરુષ હોવાથી તેમણે રજીગુણી માનવો રાજી થાય એવું કાવ્યરચના તત્ત્વિકતા પ્રમુખ અને પ્રમુખેમીઓનાજ ગુણાનુવાદ તરફ જાણીતો રજી પ્રેરે એવા કલ્યાણકારી આચારવિચારો રચ્યા છે. અને તેમનું કાવ્યનિર્માણ આદેશ-ઉદ્દેશ અને નિર્માણના નુજના હેતુ માનુસ ગમે તે વર્ણ કે આશ્રમનો હોય, તેને તેની પ્રતિભાવતા, ધર્મનિક અને તામસિક પૈકી જે પણ તરફની હોય તેણે તેના વિચારો, ગિજાનુકે મુક્ત પૈકી જે પણ તરફની હોય તેણે તેના વિચારો, વચન-વાચન, શ્રવણ-મનન, કથન-કથન, આદાર-વિહાર અને આચાર-વિહારનાં નિર્માણ કર્યું છે. મહાત્મા છોટમ સાત્ત્વિક અને આચાર-વિહારનાં નિર્માણ કર્યું છે. મહાત્મા છોટમ સાત્ત્વિક અને આચાર-વિહારનાં નિર્માણ કર્યું છે. મહાત્મા છોટમ સાત્ત્વિક અને આચાર-વિહારનાં નિર્માણ કર્યું છે.

મહાત્મા છોટમના આ બે ગ્રંથોનાં છપાવણી વાણી આચાર-વિહારનાં નિર્માણ કર્યું છે. મહાત્મા છોટમ સાત્ત્વિક અને આચાર-વિહારનાં નિર્માણ કર્યું છે. મહાત્મા છોટમ સાત્ત્વિક અને આચાર-વિહારનાં નિર્માણ કર્યું છે.

૧૬ તીર્થ તથા મહાત્મજનિવાસી પટેલ મોતીલાલ બીખાભાઈ ઉપરોક્ત ભક્ત બકોરભાઈના પૌત્ર પ્રભુદાસ દરિભાઈને છે.

સ્વામીશ્રી વામુદેવાનંદ તીર્થજી પૂર્વાશ્રમથીજ શ્રી છોટમ મહાના શિષ્ય હતા. સંવત ૧૯૮૩ માં તેઓશ્રીએ સંન્યસ્ત દીક્ષા ૧ ત્યારથી મેરે ભાગે કાંકરીઆ પાસે “છોટમ ગુફા”માં રહી જીવિંતન કરે છે. તેઓશ્રી સાદા, શાંત અને નિરાભિમાની મહાત્માશ્રી છોટમ કવિના સેવાસમાગમ ઉપરાંત વાણીથી પણ લાભ મળેલો, તે ઉપરથી જનસમૂહને પણ તેનો લાભ મળે એવી રીતે તેઓશ્રીને રહેતી આવી છે. થોડા વર્ષપર નીચે જણાવેલાં પુસ્તક નીકળેલાં, તેના પણ મુખ્ય યશ તેના પ્રકાશકોએ તેઓનેજ આપ્યો છે. કેમકે છોટમ મહારાજના શિષ્યતરીકે તેઓશ્રીને મંચ પ્રાપ્ત થયેલા, તેને તેમણે કાળજીપૂર્વક જાળવી રાખ્યા તથા તે પ્રસિદ્ધિ માટે જનની પ્રેરણા અને સહાયતા કરી તેથીજ એ દમધો પ્રસિદ્ધ થયા હતા.

સંવત ૧૯૭૪ માં થીયુત મણિલાલ મગનલાલ તરફથી મહાત્મા છોટમજી “શ્રી પ્રત્યોત્તરમાળા” મંચે ઉપાયો હતો અને થીયુત બન્સીલાલ મણિલાલ મહેતા, તથા સોમનાથ મનમુખરામ તરફથી સંવત ૧૯૭૮ માં ભગત શિવાજી કિશોરદાસના સ્મારક રીટીઓ તરીકે “છોટમજી કાવ્યસંગ્રહ” નામે મંચે નીકળ્યો હતો.

ઉપરોક્ત છોટમજી કાવ્યસંગ્રહની પ્રસ્તાવનામાં, થીયુત બન્સીલાલજીએ જે દર્શાવ્યું આપી છે; તેમાંના કેટલાક વિશેષ જણાવવા જેવા ભાગનો સારાંશ આ નીચે આપ્યો છે.

“પરમાત્માની અપાર કૃપામય શૂરજાથી સદજ રીતે જ્ઞાન-વિજ્ઞાનના ભંડારરૂપ આ અનુભવવાણી પ્રકટ થવા પામી છે. અમદાવાદમાં કાંકરીઆ તળાવ તરફ ફરવા જતાં, સ્વામીશ્રી વામુદેવાનંદ તીર્થના આશ્રમમાં જવડું થયું. ત્યાં એકાંત આશ્રમમાં એક ગુફા ખનાયેલી છે અને તેના દાર ઉપર “શ્રીછોટમ ગુફા” લખેલું હતું. સ્વામીશ્રીની જોડે વાનગીન થતાં જવડુવામાં આવ્યું કે, પોતે પૂર્વાશ્રમમાંથી છોટમ મહારાજના શિષ્ય છે અને તેમના કેટલાક અપ્રસિદ્ધ કાવ્યો તેમની પાસે છે. ત્યારપછી કેવલસ્વરૂપ ભક્ત શિવાજી કિશોરના દુરંદ હંડમાંથી આ કાવ્યો ઉપાય દોડી, એવી સદજ શૂરજા થતા તે આ પુસ્તકરૂપે રંગીન થાય છે એ તો એક ઉત્તમ યોગ થયો છે કે, એક ભાવની સપ્તિથી બીજા ભક્તની સંપત્તિ પ્રકટ થાય છે, કે જેથીદુનિયા આત્માને જાનામન મળે.”

“જ્યાં શિવાજી કિશોરજી એવન અદ્વિત્યન હતું. એમાં ત્યાંથી જ્ઞાન એકાંત એવન, સારો વ્યવહાર, આજ નિવૃત્તતા, કામનાઓ દૂર અને વાસના કુલ દૂરી. તેમને જન્મ અમરદાન.

માં સંવત ૧૯૦૦ ની જન્મભાષ્ટમીની રાત્રે થયો હતો. નાનપણથીજ તે સંતસાધુની સેવામાં તત્પર, સત્સમાગમમાં ઉત્સુક તથા સ્તોત્રો અને સદ્ગ્રંથોનું પઠન કરવામાં કુશળ હતા. તેઓ સદ્ગુરુની શોધમાં રહેતા; પણ સાચા ગુરુ કાંઈ એકદમ મળતા નથી. ”

“શ્રોત્રીય બ્રહ્મનિષ્ઠ સદ્ગુરુ નિર્લોભ, નિત્યતૃપ્ત, શાંત, ઉદાર, પરમ કારુણીક, સદૃજ સમાધિસ્થ ને અદૃજ કળાવાન હોય છે. એવા સદ્ગુરુ તેમને ખોજ કરતાં કરતાં મળ્યા. તેમની ન્યાતના તેમના પરમ મિત્ર મોહલાલભાઈએ મેળવી આપ્યા તે માટે તેમનો ઉપકાર કદી ભૂલતા નહોતા. મોહલાલભાઈ અને જીવાજી બંને પરમાર્થના પરમ મિત્ર હતા. રાત્રે દરરોજ જ્ઞાનચર્ચા કરે અને દિવસે વ્યવહારનાં કામ કરે. મોહલાલભાઈનો સ્વભાવ ઉગ્ર હતો. તે ખોટું સાંખી શકતા નહોતા. જેવો માણસ હોય તેને તેવું કદી સુધારવા પ્રયત્ન કરતા. તે કોઈ વાર ઉગ્ર થાય, તોપણ જીવાજી ભગત તેમનાપર ખોટું નહોતા લગાડતા. તે કહેતા કે, જેમણે આપણને જીવનમુક્ત સદ્ગુરુની પ્રાપ્તિ કરાવી તેમનું જાણું કદી પૂરું થાય એમ નથી. આ બંને ગુરુભાઈઓ નિત્ય સત્સમાગમ કરી પોતાનો અનુભવ ખીલવતા. જીવાજી ભગતના સદ્ગુરુ પાડીદાર કામના શાંત-સાદું બ્રહ્મજીવન ગાળનારા જીજ્ઞાસુ ભગત હતા. જીજ્ઞાસુભગતને નાનપણથી શ્રીસંતરામ મહારાજ મળેલા, તેમનું કૃપાથી તેઓ ત્યાગી હતા. શ્રીસંતરામ મહારાજની સમાધિ નહીં અદમ છે શ્રીસંતરામ મહારાજ ગુરુ દત્તાત્રેય જેવા મુક્તાત્મા હોઈને મિત્રને તરફથી આશ્રમમાં વિચરતા આવેલા. તે નામ બદલતા ચલાવતા મહાત્મ્યગત. ૧૨ ઉપર રહ્યા ત્યારે શ્રીમુખસાગર નામના નવું અને નવન્ય દમ આવ્યા ત્યારે શ્રીસંતરામ એ નામ નવું નવન્ય દમ પડ્યો તેમનું શિષ્ય પ્રશિષ્યોએ તેમનું નામ આ નવન્ય નામનું મેલ જવાવું છે; અને તે કમે કમે ઘણું વિશાળ ગણના છે એ મહાત્મ્યગતે કહ્યું નથી. દક્ષિણમાં જેમ શ્રીગુરુ નામના મહાત્મ્યગતો નિવસતા હોઈને ત્યાં નામના મહાત્મ્યગતો નિવસતા હોઈને તેમ અહીં પણ શ્રીગુરુ નામના મહાત્મ્યગતો નિવસતા હોઈને નામના મહાત્મ્યગતો નિવસતા હોઈને. ”x

... થાય છે; તે નિમિત્તે ... મહાત્મ્યગતો વિચાર ... અમ બ્રહ્મચરિતા હોવા ... ની રૂઢિ ભંગી થઈ ... મહાત્મ્યગતો મહિરો ... મહાત્મ્યગતો પરિપક્વ ... અને સંતરામ

[illegible]

નહિ. પોતાના ગુરુશ્રીને વિનંતિ કરી કે, મને સંસાર ગમતો નથી અને મારે સાધુ થઈ જવું છે. શ્રીગુરુ હજીજગત કહે કે, બાઈ ! સંસારમાં રહીને ભક્તિ કરવી તે સાધુઓની ભક્તિ કરતાં

નિર્ણયી બજનીકો હોય તેમને તેમની સત્કારીને એક ઠેકાણે તેઓ પશુ કોર્નન ચલાવ્યે જવાય; ધાર્મિક, સામાજિક અને ખાસ લોક-દિનાવદ કયાકોર્નનો સિવાયનાં પ્રેમલા-પ્રેમણી વગેરેનાં રાજસ કચનકોર્નન કે ગરબા-ગરબીઓ નજ ચલાવાય; ખાસ દિનાવદ કસરતો ઉપરાંત દમ્પેશાં ધ્યાનમાં રાખવા જેવા સામાન્ય આચાર-વિચારો, ધર્મપદ્ધતિઓ, આરોગ્ય અને જ્ઞાનચારિત્રવર્ધક વિષયો, નિત્યનિમિત્તિક કર્મો, સામાન્ય મરણે અને ફરજોનાં વિવેચનો, કર્મયોગ-ભક્તિયોગ ઈત્યાદિનાં રહસ્યો, ખરાબ રીતરિવાજનાં નુક-સાનો, ગુરુકુળોના કાયદા અને આગળ એ કેવી સાત્ત્વિક રીતે જ્ઞાન-ચારિત્રની શિક્ષા આપીને દેશમાં સર્વ શુભસંપત્તિપ્રદાયક નિવ-હનાં; વગેરે વગેરે અનેકાનેક દેખીતી લોકદિનાવદ બાબતો સમજ-વનારાં આખ્યાનો અનુભવીઓ પાસે કરાવાય; અને વસંતઋતુ હોવાથી પશુ મિષ્ટાન્નથી દૂર રહેવાની જરૂર સમજવામાં આવે કે જેથી માત્રખાદિઓની બીડ અને ખોટાં ખર્ચ વધવા ઉપરાંત દુર્ગંધ પણ વધી જઈને રોગચાળો પણ મહેમાન બની બેમે નહિ.

એ તો બધું ઠીક; પણ અર્ચાખૂટણનું કેમ થાય ? આ વાત ગમે તેટલી જગત્પત્ની હોય, છતાં સંત અને રામના સાચા સંતમહંતને મુંઝાવાપણું હોયજ નહિ. કેમકે સર્વ ઐશ્વર્યોના પરમ ઉદાર સ્વામી પરમાત્મા ઉપર પ્રાપ્ત પદાર્થોને ઓવારી નાખનારા બક્ષતારાનિના પ્રભુ પોતેજ સેવક બની રહે. જે પરમાત્માએ સંતરામ મદારાજનું ધામ આવું વિશાળ બનાવવાની અને સાધુતા શોભાવ-વાની પ્રેરણા અને સામગ્રી આપ્યા કરી છે; જે સર્વાન્તર્યામીની પ્રેરણાથી (દીપે દીપે સરોવર બરાબ તેમ) પૈ-પંસાથી પણ દગ્ગરો એકત્ર થયા કરે છે, તે કીલ્લરિના બાગખંચારપ જનસમૂહની ધાર્મિક મેવામાં જે દેવમાનવ સર્વ નામમી સાથે, પ્રદાભક્તિપૂર્વક અને અદાંતામનનારદિન થઈને યોગ્યજ જાય, તનુ યોગ્યેમ તે દગ્ગર દાણવાળો કૃપાસિધુ વદન કરે, અને એક બા બીજી રીતે પોતાનાં કામ પોતે નાંવેડ, એમાં સવાલજ શી જ્યા ખીરામના સાચા સન સંતરામ મદારાજનું ધામ દ.પ, જ્યા તેમનીજ જર્ણાતિનું નામ દોય; જ્યા ધમ પ્રચારનુજ કામ દોય, જ્યા નેકદિનનુજ ધ્યાન દોય; જ્યા નડાવાદ જેતુ ખેડા હદાનુ સર્વે પરિ જ.ન દોય, અને જ્યા ધર્મ-પ્રેમી ઉચ્ચવર્ણનુ અને ખાનદાની દેશાકુરનું વાતરવાન દોય; ત્યાં તે પરમશુદ્ધરામ, સર્વજ્ઞાપક શીરામ કે સર્વજ્ઞાનદ મુજું કામ (જદ-વાળે પણ નામ અ.પે. તે નામવાળે.) પરમાત્મા જ્યા જ્યા રાજ વનાવે.

પણ વધી જાય છે. તમે કશા તરફ રાગદ્વેષ નહિ રાખતાં વ્યવહારનાં કાર્યો નિર્લેપપણે કર્યે જાઓ, સત્યવચન રહો, ખહારની પેટે અંદરથી પણ પવિત્ર રહો અને કામ-ક્રોધાદિ શત્રુઓનો નાશ કરો, એજ

(પરમાત્મનુ! આ સેવક અવશુણુસાગર છતાંયે જો આપું-તેવું લખવામાં તારીજ ઇચ્છાને પ્રેરણા કારણભૂત હોય; તો સીધેસીધો તું પોતેજ તે તે સર્વ સજ્જનોના હૃદયમાં આપું-તેવું પ્રેરી દઈને મુખ્ય આત્મા સાથે મુયોગ્ય હિત્સાદપ્રેરકો અને કાર્યકર્તાઓનો મેળાપ અને નિર્ણય કરવો કરાવવો એ પણ તારે માટે સહજ વાંત છે; અને વૃથા ડોહડોહાપણુજ હોય તો તારીજ ઇચ્છા પ્રવર્તજે. લાખો કરોડોનાં કમનશીબ આગળ અવતારી આત્મા પણ લાચાર બનેલાં બીજાનું શું વળે? જો તારીજ મરજી દશે તો તો જો કોઈ નિમિત્તમાત્ર બનશે તેવું અહોભાગ્ય છે. આ સેવકને તો તે પોતેજ એવી તેવી બાબતમાં કરીજ અંગત સામેલગીરીને માટે નાલાયક બનાવી રાખ્યો છે, તે પણ સર્વના ધ્યાનપર લાવવાને તું સમર્થજ છે. એ પણ બનવાનુંજ છે કે, તે તે સ્થળનાજ સજ્જનોને આવી ચક્રિતા વિચારોના પડખાડપણ આ લખાણ હોય. અસ્તુ. જેમ હો તેમ હો; આપ સર્વજ્ઞ પ્રત્યે તો કહેવા-લખવાપણુંજ શું હોય! છતાં પણ જ્યારે તેવું અહીં થયું છે તો તે એક પ્રકારની મૂર્ખતાનુંજ પરિણામ હોય તોપણ નવાઈ નથી. નવાણું ત્યાં સો પૂરા!!)

[illegible]

પરમ ભક્તિ છે. આદો શી ગુરુનું વચન માર્ગ માર્ગીને ઇવાજ ભક્તને
અવદારમાં શ્રદ્ધાને દેહનુધી યાત્રા, નિરપદી, જ્ઞાનંદી, પદોપકારી
અને સાધુનું ઇવન ગાઝુનું હતું. તેમને ઉપરોચ્ચ વ્યાપવાનો કોઈ નહોતો.
કોઈપણ ક્ષણમાં આસક્તિ નહોતી. અતરંગી મરન રહેતા. પોતાને
મરિ પેના વાપરવામાં કંજુસ રહે, પણ પરમાર્થમાં અર્થવામાં ઉદાર
હતા. જ્ઞાનરમ્યામાં પણ પોતાનું કામ પોતેજ કરતા, કોઈપણ પ્રાપ્તિને
કષ્ટ આપતા નહિ. ઇચ્છા ત્યાગથી જનવરથી ખેંચતી માડીમાં ખેંચા
નથી. જ્ઞાનરમ્યાથી ચલાય નહિ તોએ સત્સમાગમ અર્થે આનંદથી
આશીને જતા. તેમની પાસે બેસતાં જે અધ્યાત્મજ્ઞાનની ચર્ચા આશની
તેની પાછળ રાતની રાત વહી જવા છતાં આનંદ ખૂટતો નહિ. "

" તેમના પ્રસંગમાં જે જે માળુખો આવતાં તે અમૃતભોગ
પોને તૃપ્ત થતાં. પિત્રાપ કાકા તરફથી મળેલું રહેવાનું પર વિદેહ
થતાં પદેલાં ફક્ત ત્રણ માસ અગાઉ તેમણે પેચી દેવશાળી. ધરના
સાહચાર દગર રૂપિયા ઉપજ્યા; તે જવા સર્વ જ્ઞાતમાની તૃપ્તિ
અર્થે તેમણે પોતાને દાઢે આપી દીધા. રૂ. ૧૦૦૦, સાધુસંતોના
બોજનમાં; રૂ. ૧૫૦૦, પોતાની નાનના બોજનમાં; રૂ. ૫૦૦, પોતાની
પરબરીમાં; રૂ. ૨૫૦, ઉમરેદના શ્રીસંતરામ મદારાજના મંદિરમાં;
રૂ. ૨૫૦, લુણા-સંગ્રહ, પત્રીયા, નિરાધાર મનુષ્યોને; રૂ. ૨૫૦,

અકસોસની વાત છે કે વૌશા, નિકપુર, શુકલનીર્ગ, કાર્તિકેશ્વર
ઇલાદિ રથજોના પ્રજાધરદિન મેળાઓ થાય છે તોપણ ત્યાં ઘાખો
માનવી બેગા થાય છે, પણ તેના મૂળ પ્રચારકોનો આદેશ-ઉદ્દેશ
તદન બુલાઈ ગયેલા જેવો જણાય છે એવા રથજોમાં આજથી
૨૫-૫૦ વર્ષ ઉપર જે દાનપુષ્પ, ભજનકીર્તન અને ધર્મનીતિનું
વાતાવરણ જન્મતું તે રિચતિદેવે હંક પલટાઈ ગયેલી છે. (કૃપાળુ
પ્રજા 'આવી મુદામ બાળતો તરફ પણ કેમ કોઈ રાષ્ટ્રભક્તો અને
ઉદારાત્માઓને પૂરેપૂરું ધ્યાન આપવાનું કેમ નહિ ગ્રહરનું હોય')

શ્રીમતરામ મદારાજની ચતવર્ષી કે પ્રકારે ઉજવાય તો તે
ઉપરથી પણ અનેકાનેક સજ્જનોને એવા તેવા ખાસ દિતાવડ કામે
તરકે રસગ્રાંથ અને ઉત્સાહ જના હિં, પ્રથમની પેકે સાખો અબણ
અંધુરપાને અને ગામડીના બાઈબહેનો નથા મરાળ-ગુરખાઓને
ધર્મનીતિનો પ્રવાદ મળવો આજુ થાય એમા શક નથી. આવું તેનું
લખવા ઉપરથી આ લખનાર પંડ એ બાળતમા કરી કામગીરી
સ્વીકારે, એનું જુલેથુંકે પણ કોઈ ધાનો ને નહિ દા, કાર્યકર્તાઓ
તો આવા કામ માટે મહેજ મળે. પોતે જરાય તત્પર નહિ છતાં
અર્ધાં આજુ દોહડાપણ ચર્ચા ગયું, તેમા કોઈપણ અનૌચિત્ય
ક અરિનય હોય, તો શુદ્ધી સજ્જનો અવગુણસાગર લિહુને હામા
કરે, એવી વાચનાપૂર્વક ઓ ભક્ત

તેમની જ્ઞાતિની લાઘવેરીમાં ધાર્મિક:પુસ્તકો માટે; અને બાકીના રૂ. ૧૦૦૦, માંથી આ પુસ્તક છપાયું છે.”

“ તેમની જીવ્વાગ્રે સંતવાણીનો અખૂટ લાંઘાર હતો. તેઓ શ્રી-જ્ઞાનદેવ મહારાજ, શ્રીતુકારામ અને શ્રીએકનાથનાં અનુભવી જ્ઞાન-લક્ષિતયોગનાં લજનોનો ખુલાસો શ્રીસંતરામ મહારાજની વાણી સાથે અથવા શ્રીકબીરસાહેબ, ધીરા ભક્ત, ભોગ્ગ ભક્ત, પ્રીતમદાસ અખાજી, તુલસીદાસ, નરસિંહ મહેતા આદિ ભક્તોનાં લજનોની સાથે એવી તો સરસ રીતે અનુભવથી મેળવતા કે કાંઈ પણ સંશય રહે નહિ. કેમકે તેમનો પોતાનો અનુભવ પણ અગાધ હતો; અને પોતે પણ રાજયોગી હતા.”

“ જેમ કોઈ માણસ પરદેશ જતો હોય અને સઘળું કામ આટોપી લઈ ગાંસડાં-પોટલાં બાંધી તૈયાર થાય; તેમ પોતે ત્રણ જ માસમાં બધું આટોપી લીધું અને દેહાંતની ઘડી અગાઉ ‘શ્રીમહારાજની મંડળી તેડવા આવી છે, પ્રસાદ લ્યો’ એમ કહી ત્રણ તાળાઓ વગાડી મૌન થઈ રહ્યા. સંવત ૧૯૭૭ના પોષ સુદી ૧૦ ને મધ્યાહ્નકાળે સિતોતેર વર્ષની વયે તેઓ વિદેહ થયા.”

“શ્રી અવધૂત ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે:-

અહોજ્ઞાનમહોજ્ઞાનમહોસુખમહોસુખમ્ ।

અહોશાસ્ત્રમહોશાસ્ત્રમહોગુરુરહોગુરુઃ ॥

અહો જ્ઞાન ! અહો જ્ઞાન ! અહો સુખ ! અહો સુખ !

અહો શાસ્ત્ર ! અહો શાસ્ત્ર ! અહો ગુરુ ! અહો ગુરુ !”

સસ્તા સાલિલ તરફના આ બીજા ગ્રંથમાં લેવાયલાં ચાર આખ્યાનો (મહાલસા આખ્યાન, જડમુનિ આખ્યાન, ચંદ્રચરિત્ર આખ્યાન, અને મતજી લાઇનું આખ્યાન) ઉપરોક્ત “છોટમકૃત કાવ્યસંગ્રહ” ઉપરથી લેવાયાં છે; તથા બાકીનું હસ્તલિખિત ઉપરથી તથા ઘણાં વર્ષ-પર નાની ચોપડીરૂપ અને ચોપાનિયાંમાં છપાયેલું તે ઉપરથી લેવાયું છે.

‘છોટમ વાણી’ના પહેલા ગ્રંથની પેઠે આ બીજા ગ્રંથમાં પણ અશુદ્ધિઓ વગેરેની મુશ્કેલી આવી ત્યાંયથાશક્ય યતન થયો છે અને કોઈ ઠેકાણે ઉકેલ ન સૂઝ્યો ત્યાં જેમનું તેમ રખાયું છે.

અન્ય સ્થળેથી નીકળેલાં ઉપરોક્ત બન્ને પુસ્તકોમાં મહાત્મા શ્રીછોટમ કવિ અને તેઓશ્રીની વાણી વિષે જે હકીકત અપાઈ હતી; તેનાજ ઉપરથી અને ઘણે ભાગે તેમનાજ શબ્દોમાં આ પછીનો લેખ મોટે ભાગે યોજાયો છે.

શુદ્ધિપત્ર મુજબ સુધારીતેજ પુસ્તક વાંચવું ઘટે. ૐ તત્સત્
કૃષ્ણ જન્માષ્ટમી સંવત ૧૯૮૪

૭ સપ્ટેમ્બર-૧૯૨૮

}

લિલુ-અખંડાનંદ

મહાત્મા શ્રીછોટમ કવિનું વૃત્તાંત

મહાત્મા શ્રીછોટમ કવિનો જન્મ સંવત ૧૮૬૮ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૨ ને મંગળવારે પેટલાદ તાલુકાના સોજના ગામ પાસે મહાત્મજી ગામમાં થયો હતો. તેઓ જાતે સાડાદશ નાગર શૃદ્ધર થતા. તેમના પિતાશ્રીનું નામ કાળીદાસ હતું. તેમને દીગખાઈ, ચંબુ-પ્રસાદ અને યજ્ઞલાલ નામના ત્રણ બાઈ હતા. પોતે સર્વથી મોટા હતા. દીરાખાઈ જ્યોતિષવિદ્યામાં પ્રવીણ હતા અને યજ્ઞલાલ સર્વથી નાના તથા પદ્મશાસ્ત્રપણ વિદ્વાન હતા. આ બંને બાઈઓ પાસે અનેક વિદ્યાર્થીઓએ જ્યોતિષવિદ્યાનો તેમજ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યો હતો. ચંબુપ્રસાદ કર્મશીખાંસા અને ધર્મશાસ્ત્રના જ્ઞાતા તથા અવધારનિપુણ દેવાથી પરની બધી વ્યવસ્થા તેઓ રાખતા. યજ્ઞલાલ શાસ્ત્રોએ વિદ્વતાથી ભરેલા અનેક લેખો લખેલા છે. મુજરાની બાપાની ઉત્પત્તિસંબંધી શોધક કૃદ્ધિવાળા લેખો એમણે લખ્યા હતા. વળી મુજરાન વનોઃપુલર મોસાઈટીમાં સેક્રેટરી તરીકે થોડો વખત કામ કર્યું હતું.

શ્રીછોટમ કવિ પૂર્વના કોઈ યોગબ્રહ્મ પુરુષ હશે, કે આ જન્મમાં કંઈપણ બાવ ઉપાધિ નહિ નડતાં બ્રહ્મપરામણજી રહ્યા છે. અને વ્યવહારસંબંધી કોઈ સાથે વાન ન કરવી પડે એવું રાખ્યું હતું. આજીવિકા સંબંધી ચિંતા તો પ્રથમથીજ પ્રભુએ આપી નહોતી. આખું જીવન પૃથ્વી બ્રહ્મચર્ય મળાયાથી ન્યાતજ્ઞત કે સર્ગાવદાક્ષાના વ્યવહાર સંભાળવાની જરૂર પડી નહિ અને તેમના બાઈઓ પણ તેમને અધ્યાત્મજીવનમાં સદાપર્ય હતા.

મહાત્મા છોટમને પૂર્વના કોઈ પુણ્યયોગે પ્રકૃતિ પણ એવી ઉત્તમ મળેલી કે થોડામા થણું સમજી જઈ જટ ત્યાંથી આગળ વંધવાનોજ ઉપાય કરે, જેમકે થોડો વખત તલાટીની નોકરી કરી બેઠને ત્યાંથી છુટા થયું; એક જઆધારી સત્ર પાસે રહી મેવા-સમાગમ સાધવા ઉપરાંત ક્યાં તેવા કીર્તન રચી આપ્યા, પરંતુ એકંદરે ત્યાં પણ સતોષ વળ્યો નહિ; અને ગાદીપતિ તો તેમને જનતુંજ ન હતું, એટલે તેવા પ્રસોભનને નહિ મળુકારતાં ત્યાંથી પણ ખમી ગયા; અને કોઈ પૂરા ગુરુની કૃપા-સદાચતા મેળવવાની આતુરતા જાળી ઉઠી “શોધો અને જડશે” અથવા સ્વકલ્પ વ્યવસ્થા દે જગમાંદી, કર્મદીન જન પાવત નાહી. એ આશવાક્યાનુસાર સાચા સાધક શ્રીછોટમ મહારાજની એ લાવના સફળ થઈ કૃતકૃત્ય થયા. તેઓશ્રીમા એક જાણુવા જેવી વિશેષતા એ હતી કે, અધિક-કાલિક ધનધામાદિની લોભ-લાલચવાળા સસારીઓ વચ્ચે રહેવા

છતાં એવું તેવું જરાપણ તેમને ન વળગતાં અનેકાને તેઓશ્રીનીજ અસર પહોંચ્યા કરી છે.

શ્રીછોટમ મહારાજના સાંભળવામાં આપ્યું કે, પુરુષોત્તમ આચાર્ય નામના એક સિદ્ધયોગીનો મેળાપ નર્મદાકિનારે કાર્તિકેશ્વર મહાદેવની કાર્તિકી પૂર્ણિમાએ ભરાતી યાત્રાપ્રસંગે પુણ્યશાળી મનુષ્ય હોય તેને થાય છે. આથી શ્રીછોટમ મહારાજ તથા તેમના ભાઈ શ્રી વ્રજલાલે એ પ્રસંગ સાધ્યો. વ્રજલાલ ત્યાં જંગલમાં કેટલેક છોટા ગયા પછી તેમને એકાંતમાં એક મહાત્માને તાડપત્રપર લખા-યેલો એક આધ્યાત્મિક ગ્રંથ વાંચતા જોયા. તેમની તેજસ્વી કાંતિ અને સોનેરી બાળરી જોઈને શ્રી વ્રજલાલે હર્ષભરે શ્રીછોટમ મહારાજ પાસે જઈને તે વાત કહી. પછી તુરંતજ ખંને ભાઈ તેમની પાસે ગયા અને ભાવભક્તિપૂર્વક અનેકાનેક પ્રણામ કરી આજ્ઞા થતાં બેઠા.

પછી તેમની આજ્ઞાથી જે જે પ્રશ્નો પૂછ્યા, તેના ઉત્તર સાંભળીને શ્રીછોટમ બહુજ રાજ થયા. છેવટે શ્રી પુરુષોત્તમ આચાર્ય પાસે ઉપદેશ માગતાં તેમણે કહ્યું કે, ઉપદેશ તો પ્રશ્નોત્તર ભેગો આપો-આપજ આવી ગયો. દવે તમે એ મુજબ વર્તીને કૃતકૃત્ય થજો. વિશેષમાં કહ્યું કે:—

છોટમ તુજમાં સત્ત્વગુણ, બાણી આપ્યું જ્ઞાન;
એકાંતે એકચિત્તથી, ધરજો તેનું ધ્યાન.
અનુભવ હિરમાં વાંધશે, રચજો રૂઢા ગ્રંથ;
તેમાં ખંડી નાખજો, પાખંડીના પંથ.
પાખંડીને ખંડનાં, નીતિ ધર્મ રચપાય;
જે વાંચે જે સાંભળે, તે જન સુધરી જાય.

આ પ્રમાણે જ્ઞાનવિદ્યાના આદેશ ઉદ્દેશ સમજાવીને આશ વાંદ આપ્યા પછી જવાની રજા મળી. શ્રીછોટમ તથા શ્રી વ્રજલાલ પુનઃ સાટાંગ પ્રણામ કરીને પછી પોતાને ગામ આવ્યા અને છોટ મહારાજને સુસ્વપ્ના પ્રમાણે વર્તીને યોગ સિદ્ધ કર્યો. એ પદ તેઓશ્રીએ જનકવ્યાખ્યામાટે એક પછી એક પુસ્તકો રચવાં શરૂ કર્યા તેમણે રચેલા પુસ્તકોનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે:—

૧ પ્રશ્નોત્તરમાળા, ૨ ધર્મભિક્ષિ આખ્યાન, ૩ આચાર્ય ચરિત્ર, ૪ ધર્મજ્ઞ પ્રકાશ, ૫ બોધચિંતામણિ, ૬ સાંખ્યસા ૭ સમન્તર, ૮ હંસઉપનિષદ સાર, ૯ પદ્મપિપ્પ્લવ, ૧૦ વાર્તા સંગ્રહ, ૧૧ દેવભાષી આચાર્યચરિત્ર, ૧૨ આર્યધર્મધન, ૧૩ ધર્મ સિદ્ધિ, ૧૪ ઉદ્ધમવિગે, ૧૫ ધર્મ કુંકુમારની કથા, ૧૬ પ્રવૃત્તિ હત્ત. કથા, ૧૭ પુરુષોત્તમ યોગીનું આખ્યાન, ૧૮ સુદિદ્ધ અભ્યાસ, ૧૯ ભાગ્યર કહે છે તે ઉપર વાર્તા, ૨૦ સમસંગિ

છે; માટે તમારા પિતાનો ધંધો ચાલતો હતો તે તમે ચલાવો.'
કાળીદાસ કેટલાંક ગામોમાં વ્યાજવટાનો ધંધો કરતા હતા; પણ
છોટમલાએ માતૃશ્રીને કહ્યું કે 'હું' જે એવા કામમાં પડું, તો પછી
ભજન-રમરણનું કામ ક્યારે કરું? મને એમાંથી નવરાશજ મળતી
નથી; માટે એ ઉપાધિમાં પડવાનું મને કહેશો નહિ.'

એક વખતે તેમના ભાઈ મોતીલાલ બારેક વર્ષની ઉંમરમાં
તળાવમાં નહાવા ગયેલા, ત્યાં પાણીમાંથી શરવણ પગે ઢરડી ઝેર
ચઢ્યું તે ઘેર આવી મોટાભાઈ છોટમને કહેતાં તેમણે નવીન મંત્ર
ગોઠવી પુઠક મારી અને તુરત શરવણનું ઝેર ઉતરી ગયું.

મહારાજ શ્રીછોટમ કવિ પાસે ગામના સારા સારા વૃદ્ધ માણ-
સો, આસપાસનાં ગામોના નિઝામુઓ, સુરત પાસે મોટા ગામના
બ્રાહ્મણો તથા રમતારામ સાધુ-સંન્યાસીઓ અને બ્રહ્મચારીઓ વગેરે
સત્સંગ માટે આવતા હતા. કેટલાક ભક્તો શ્રીછોટમને પોતાની ગાદી
સ્થાપવાનું તથા ઉપદેશ આપી કંઠીઓ બાંધવાનું કહેતા હતા; પણ
મહારાજ તે વિષે નાજ કહેતા અને માત્ર મુમુક્ષુનેજ ઉપદેશ આપતા હતા.

કાશી મથુરાં તરફનો એક ચોખો મલાતજમાં ટહેલ નાખવા
આવેશો, તે મહારાજશ્રીનો શિષ્ય થઈ બ્રહ્મચારીતરીકે છવતાંમુધી
અહીંઆંજ રહ્યાં. મહારાજશ્રીએ ગ્રંથોમાં કોઈ કોઈ જગાએ એ
બ્રહ્મચારીનું સેવાદાસ નામ આપ્યું છે. મહારાજશ્રી પાસે ભક્તો
ખેસતા તેમાં કોઈ જ્ઞાનસંબંધી વાતચીત પૂછે તેનો ખુલાસો પૂરે-
પૂરો સમગ્રવી આપતા હતા. એક વખતે એક માણસે મહારાજ-
શ્રીને સાતમી ભૂમિકાનું જ્ઞાન પૂછ્યું, ત્યારે મહારાજશ્રી હસીને
બોલ્યા કે 'ભાઈ! સાતમી ભૂમિકાની વાત પૂછે છે, ત્યારે આ
તરફની છ ભૂમિકા તો તેં અનુભવી હશે અને સાતમીમાંજ અટક્યો
હોઈશ; માટે એ છતી વાત મને કહે એટલે સાતમી ભૂમિકાની વાત
હું તને કહું.' છોટમ મહારાજ આવી રીતે સાંધકતેતપાસીને અધિ-
કાર જણાય તેજ જ્ઞાન આપતા હતા. વાચાળ મનુષ્યો આગળ
જટજટ કરી નામ્મતા નહિ.

મહાનગ્નના ભક્તોમાં અંકરલાલ ભક્ત તેમની સેવામાં
વિશેષ રહેતા હતા. અંકરલાલ મુળથીજ વિચક્ષણ હતા; જેથી
મહારાજશ્રીને ધર્મ-અર્થસંબંધી હરવખત પ્રશ્ન પૂછતા હતા. તે
ઉપરથી મહારાજશ્રીએ ગુરુશિષ્ય-સંવાદરૂપે "ધર્મસિદ્ધિ ગ્રંથ" લખ્યો
છે. અંકરલાલએ મહારાજ શ્રીછોટમને એક વખતે પૂછ્યું કે 'મ-
હારાજ! આ ગ્રંથોમાં ગુરુજ્ઞાનની ગાળને: ઘણી વખત ઉઘાડી
લખેલ છે. ગુરુજ્ઞાન તે સુખ દેવ ને તમે ખુલા રીતે લખો છો
તેનું મું કારણ?' મહારાજશ્રીએ કહ્યું કે 'હા, એ વાત ખરી. સે આ
હું તને સે: રખીઆ આપું તે પેટસી ગાંધને આપણા ગામના

આમાં ભેંસા તથાવટીમાં પડે છે ત્યાં જઈ આ પોટલી મૂકીને જળાની એમો ઉભો રહેજે કે કોઈ આદમી સર્પ જાય નહિ. પછી ભેંસા પાણીમાંથી નીકળે ત્યારે જોજે કે, તે જિયારીયા એ પોટલીને અડશે પણ નહિ અને માત્ર ધાસજ ખાણું છે તે જાણે; તેમ પામર જીવોને એ વાતની ગમ નથી, એટલે એમ ખુલ્લો દરો તોપણ મદખ કરશે નહિ; અને જોજોજોતો ખપ છે તે પાનાળમાંથી પણ શોધી કાઢશે.

પછી બકોરજાઈએ પૂછ્યું કે 'મદારાજ' તમે આ સખા ઊંઠા અને કસમ ખજની નથી તે આવી વાણી અને દહાંતો નમને શી રીતે માદ આવે છે?' ત્યારે મદારાજે દસીને કહ્યું કે 'બારી સાથુ' જોડે ધું એટલે જોની જરૂર હોય તે આમ્નું આવે છે.'

મદારાજથી દરેજાજ સવારે આઈકના ગુમારે બદાર દિશા-જંગમ માટે નલાવ ઉપર જતા હતા. નેત્રની દષ્ટિ પાંચ કદમ આગળ સીધી રાખતા હતા અને આણુજાણુ જોતા નહિ. રસ્તામાં પાટીદારો મળે તે મદારાજજોને નમસ્કાર કરતા. મદારાજથી તળાવમાં દાતણ વગેરે કરી ઘેર આવી આનસંધ્યા વગેરે કરતા. એક દીરિયો નામે દેડ હતો તે મદારાજજોનાં દર્શન ક્યાં વગર ખાતો નહિ. રસ્તામાં દર્શન ન થાય તો ગામમાં આવી મદારાજજોના ધરની પછીતે ઉભો રહે. મદારાજજોને કોઈ ખજર કહે, એટલે મદારાજ બારીએ આવે એટલે દેડ દર્શન કરી આમ્નો જાય. તેમના બાઈ મજલાલ શાસ્ત્રી પ્રાચીન ગ્રંથોમાંથી ટાંચણ કરી સંસ્કૃતમાંથી પ્રાકૃત લખીને મદારાજજોને આપતા તે ઉપરથી થી છોટમ મદારાજ પદમાં લખતા હતા.

શ્રીછોટમ મદારાજના રચેલા ગ્રંથો જે જે મુમુક્ષુઓના વાચવામાં આવે છે, તેઓ મોરલીના નાદથી સર્પ ડાલે તેમ બાવજાકિના મા પ્રાચવા માટે છે. તેઓગ્રંથોમાં સાચા-એટલે કે ચક્ષુચેત્તા બાહ્યજીના અનેક શુદ્ધો હોઈને જાણે વેદમૂર્તિજ હોય તેમ તેમની વાણી સડસડાટ વહેવા લાગતી.

તથોનિષ્ઠ છોટમ મદારાજે ૭૩ વર્ષની ઉંમરે મંવત ૧૯૪૧ ના આમો વદી ૧૩ (ધનતેગસ) ને દિવસે સવારે સ્નાન સંધ્યા-વગેરે ક્યાં પછી સમાધિમાં જોડાઈને ચરીર છોડ્યું હતું.

ઉચ્ચકક્ષ સાચો જિજ્ઞાસુ જ્યાસુધી પોતે કૃતકૃલ થાય નહિ ત્યાસુધી બીજાએનો પ્રેરક-દોરક બનવા ઇચ્છેજ નહિ. શ્રીછોટમ મદારાજ પણ એવા હોવાથી તેઓગ્રંથો પરિપક્વ થયા પછીજ સ્વાનુભવથી ઉમરાળા, શાતરસથી ઝરતા અને તત્ત્વજ્ઞાનથી પ્રકાશતા અનેક કીર્તન-આખ્યાન સાદી સીધી લોકભાષામાં રચવા માંડ્યા હતા; અને તેથીજ તેમને પરાપાત્રો અનુભવ પરાવાણુમાં ઉતરી તેઓ ને તેઓ તથા તેવાજ રૂપે વંખરીમાં કક્ષેસ કરતાયકો શાત ગાખરસરૂપે ઝરવા લાગ્યો. એમનું આ કવિત્વ હંદબધ વહેવા

તેના નિયમોથી પર છે. એ દિવ્ય કવિત્વ માધનસંપત્તિને સૂચવતું થકું, ભાવભક્તિને પૂજતુંથકું અને જ્ઞાનામૃતનું પાન કરાવતુંથકું આપોઆપ વહા કરતા અમૃતમય દિવ્ય ઝરણા જેવું છે. એવાં કવિત્વ સ્વેચ્છાપ્રેરિત નહિ પણ ઇષ્ટેચ્છાપ્રેરિત હોય છે; એટલે તેને અન્યકત અક્ષર પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું ક્ષરતું સ્વરૂપ, જાવન જાદારના ચિદંબરના ખેલતું પ્રકટ નાટક, ગોગેશ્વરોની જંગલો મહાચિત્તશક્તિની ગંભીર ગર્જના, અને સદૃશરુની આજ્ઞાધારી કૃપાત્નદરિ પણ કહી શકાય તેમ છે.

આવા ભક્તજ્ઞાનીઓની કવિતા અન્ય લૌકિક કવિઓ જેવી હોતી નથી. તેઓનું કવન છંદ, માત્રામેળ, દૂસ્વ-દીર્ઘ ઇત્યાદિ પિંગલશાસ્ત્રના નિયમોથી મુક્ત હતાં પણ એમાં અંતર્યામીનો એવો પ્રસાદ ઉતરેલો હોય છે કે જેને લઇને તે પ્રાસાદિક વાણી કહેવાય છે અને પવિત્રાત્માઓને અનુભવાય છે.

મહાત્મા છોટમ પ્રહ્લાદ આખ્યાનમાં કહે છે કે:—

ભૂચર ભૂમિ ઉપર ફરે, ઉડે ખેચર આકાશ;
કવિજન કહે દીડી સાંભળી, કરી વાણીવિલાસ.
વિશ્વથકી આધા વહે, એવા અનુભવી કેાય;
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલયની, આપે સમજણુ સોય.
અનુભવી કવિ સરખા ગણે, એ તો મૂઢ અજ્ઞણુ;
આકાશ આધેરી વારતા, કહે કવિજન કેાણુ !

મહાત્મા છોટમની વાણી આવીજ અલૌકિક પ્રસાદથી ઝરતી અકળ કળાવાળી છે. તેઓશ્રીએ ઉપદેશ કરવા નીકળી પડવાની, જનસંમૂહમાં પૂજવાની, લૌકિક ધન કે કીર્તિ મેળવવાની, ગાદી સ્થાપવાની, વાદવિવાદ કરવાની કે પ્રસિદ્ધિમાં આવવાની ઇચ્છા કરી નથી.

શ્રી છોટમ કવિની કીર્તનમાળાઓ છપાઈ ગઇ છે. તેની આવૃત્તિ પર આવૃત્તિ શુદ્ધસેલરોદ્ધારા છપાયા જાય છે, તે ઉપરથી પોતે ઘણા લૌકપ્રિય થઇ પડ્યા છે એ તો નિર્વિવાદજ છે. આ ગ્રંથમાંથી તેમની સાદી અને સરળ ભાષાદ્વારા આપણને ઉપદેશપદ્ધતિથી બોધ મળે છે, એ વિશેષ લાભ છે. પોતે આખ્યાનની રાચક પદ્ધતિથી અને સર્વ કોઇ સહેજે સમજે એવી સરળ ભાષામાં ઉપનિષદ્ગમ્ય તત્ત્વો આપણી આગળ મૂક્યાં છે. સાહિત્યની દૃષ્ટિએ જોઇએ, કે યોગની કે તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ જોઇએ; પણ હીરાના પ્રકાશની પેઠે એનો જ્ઞાનપ્રકાશ સ્પષ્ટ જણાઇ રહેશે.

એક આધુનિક વિદ્વાન લેખક કહે છે કે “ઉત્તમ વાઙ્મય (સાહિત્ય) તેને કહેવું, કે જે વાંચવાથી સવિકલ્પ સમાધિ યાય.” આ તેમની દૃષ્ટિ અરેખર ધન્યવાદને પાત્ર છે. એ રીતે શ્રીછોટમ કવિને ઉત્તમ ભક્ત કવિની પંક્તિમાં મૂકી શકાય. ઉત્તમ,

ચિરંજીવી, સચેત તથા અમૃતમય વાહનમય એનેજ કહી શકાય. રસો
 હૈં સ્વાઃ અર્થાત્ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા રસરૂપ છે; એ ઉપનિષદ્ગ્રન્થનું પ્રકટ
 સ્વરૂપ બાવા સત્પુરુષોની વાણીમાં સુમંરકારી સાત્ત્વિક આત્માએને
 કમલે દર્શને અનુભવાય છે. અંરેખર, સંતની વાણી અક્ષરે અક્ષરે
 અંતઃકરણને ઉપદેશ, આનંદ, તન્મયતા, પવિત્રતા, રસરૂપતા એટલી
 વખતે આપતી વહે છે. મદાત્મા છોટમ મદારાજની વાહનમયતા
 આવાજ પ્રકારની છે; અને તેથીજ એવા રસસિદ્ધ કવીશ્વરો
 નિઃશ્ચય અને અમર મણ્યાયા છે.

અ રાજસ મનુષ્યોને આવાં તો શું પણ ગીતા-રામાયણાદિ
 જેવાં પરમ સાત્ત્વિક દયન-દેવોનાં પણ સાહિત્ય કે ઉપકારકતા જેવું
 ન જણાય; અને રાજસુ બાવો કે દુરુપ-દોષીમાંજ સર્વસ્વ સમજાઈ
 "અદોષમ્ અદોષમ્" કથા કરે એ પણ સ્વાભાવિકજ છે; એટલે
 કહેવાપણું તો માત્ર તેમનેજ છે કે જેમને આ સંસ્થાના કાર્યમાં
 હાથપણુ સારું અને દિનકારક જણાતું હોય તેઓ, તેમાં ઈશ્વરનીજ
 વચાઈ રહેલી છતાં જન તરફજ વખાણના પત્રો લખે છે. આ સેવક
 તો તે વાચી શરમાઈને એનો નિકાલ સત્ય-રત્ન પ્રભુની સેવામાં
 અર્પાઈ દઈને કરે છે; પણ જેઓ શાળામાં ગુજરાની પણ પૂર્વ નદિ
 જણેલા અને દુરુપ-દોષીના કેશાણુ વગરના આ નાલાયક બિખારીનાં
 બોલચાલો આગળ વખાણુ કરે; તેમના ઉપર આ સેવકનું કશું ચાલતું
 નથી. એવા વખાણુ શાળાનું સારું જેવું શિક્ષણ પામેલા અનેક સાક્ષર-
 સિદ્ધ વગેરેને ન ગમે અને હૃદય બળે, એ પણ સ્વાભાવિક છે.
 પરંતુ તે બદલ પણ તેઓપ્રત્યે હમા માગવા સિવાય આ જીવ-
 ગુણસાગરથી બીજું બને તેમ નથી. એવા કે.કે.કે. શિક્ષિત સજ્જનો
 આપોઆપજ એના વદનચાલ ઉપાય કરી મે છે, તેને માટે આ
 નેવક તેમનો ઉપકાર માને છે. તે એ કે દાઓરજીના સાત્ત્વિકનન
 કુળી એવી મનસાના નિર્ભય પડોચાડી કેવાયા છે કે જુઓ, એ
 સંસ્થાના કામમાં જનના પાત્ર કરી પણ સાહિત્ય જેવું છે કશું ? એક
 સજ્જનને તો એક જાપ.મા એવા જાવજ ૭.૫૩ પહેલુ કે આ
 બાવો માત્ર સત્તાપણુ ૧૦૬ ખાત અપે છે, તે 'સાહિત્ય' સંબંધ
 તરફ ખાત કરે ન તાત કેર. કેર. સજ્જનો આજુ તેવું કહે-
 જી. છતાં આ સંકલ્પ એવે એ.કમાર કે, તેઓ કહે
 તેનેજ સાહિત્ય માત્ર અગત્યનું ૧૦૬ બનવું નથી. એક
 વિગત પ્રતિષ્ઠિત મુદ્દા એર જાવજ પણ કહેલુ કે, એમ તો
 કાલના ર.દીવાનો પણ તરફ ૮૫૫નાં આપદાઓ વાલે છે,
 પણ તેહી શું વાલુ? એક વ. એમ પણ કહેલુ કે "તે
 અર્થી" અગામ) જાનિયા. ૮. છે, તે ૫.૫૨.૨૩ કરે

શ્રીછોટમ કવિની કવિતાની ખુબી

‘છોટમકૃત કાવ્યસંગ્રહ’ માં તેના ઉપરોક્ત પ્રકારક સંજ્ઞાઓએ મહાત્મા છોટમની વાણીવિશે જે સુંદર લેખ યોજ્યો છે, તેમાંથી પણ કેટલોક સારાંશ નીચે આપીએ છીએ.

મહાત્મા છોટમનું જીવન તેમના અંત્યથીજ અમર છે. તેમની જ્ઞાનવિજ્ઞાન અને લક્ષિતરસથી રસબસ થયેલી વાણી ગદન, પ્રોઃ અને ગંભીર છતાં અત્યંત સરળ, સાદી અને સદૃજ વેગવાળી છે; અને મંદ શુદ્ધિવાળાને પણ તે ગાવી અને સમજવી સુગમ પડે એવી છે.

વાખજાતરીકે:—(જુઓ “છોટમની વાણી—અંથ ૧ લાના પદ ૩૩૬ ની ૭ મી કડીથી) સમાધિની સાત ભૂમિકાના વર્ણનમાં સંસ્કૃતના અધરા સંજ્ઞાનું અને અધરા વિષયનું કેવું સરળ વર્ણન છે:—

કૃત્રીય ? દલાણો માણસ મને ખોટું કહે નહિ.” એક સારા જેવા વિદ્વાન આ સંસ્થાની પ્રસિદ્ધિઓને રોટલા જેવી—અર્થાત માત્રપાણી વગરની કહેતા હતા. આવી તેવી આ સંસ્થાની અને આ સેવકની નાજાયકીઓ સારા સારા માણસોનાં નામ સાથે આપી દેાય તો કદાચ અનેકાને તે ઉપર વિશ્વાસ બેસે; પરંતુ તે તે સંજ્ઞાઓને ખોટું લાગે, એ પંચાતી ! એટલે હવે તો પાકક-ખંધુઓને એજ કહેવાનું કે, હવે જ્યારે આ સેવકશરીર પોતેજ પોતાને અવગુણસાગર, ખરાબ ભિક્ષુ, બુદ્ધસાધુ, ખાઉધરા, વ્યભિચારી, મેલોધેયો, અનુવાદકોનાં લખાણ જગાડી નાખનારો, અશુદ્ધ વાંચન પાઠનારો છત્યાદિ કહે છે; તો પછી એથી વધારે પ્રમાણ શું બેઠકએ ? સાદિત્ય પરિપક્વતા પ્રમુખમાં નામ નળાયું તેમાં પણ જરૂર અવતરકની પ્રવૃત્તિ કે સંમતિ ન હતા અને સંમત થવાય તેમ પણ તથી; એટલે તે વિષે એક નુકામ સંજ્ઞાને ધ્યાનનું કદી રાખ્યું છે; છતાં આ સંજ્ઞાને સર્વ સંજ્ઞાને: એ વાત જાણે એ માટે લખ્યું છે. આ સેવકને તે, કિલ્લી હવે ગાંધીજી ખાવાની ઇચ્છા એટલા બધી થઈ છે કે, જે ખંધુઓની એવી તેવા વિશેષ દૃષ્ટિ થઈ, તેટલો તેમને: ઉચ્ચ થઈ, કેમકે એવા તેના પોતાના. હકમાં અને જનસમાજના નકલ કેવલ કેવલી મેલકાળ જાસે તોપણ ખરા રાતે તે કડી લટકે તે કાળજી રાખતો છે આ સંજ્ઞા. આનું થઈ વારંવાર અનુદાન અનુદાન કરાવી ના. નથી રાખી હતી કે, આના લગત: નિર્ણય. જાહેર કલેસામાં તે એ પશ્ચિમ સંસ્કૃત મળી રહે. આ સંજ્ઞાને છે કે, હકનથી એવું તેવું નુકા. જે સંજ્ઞાને સંજ્ઞા નથી.

તનુ માનસા છે ત્રીજી જામિ, પ્રકટ કરી દેખાડું જોને;
 ચંચળ મન બહુ વરતુમાં, યશું ભમીને જાડું જોને. ૭
 જાડું મન તે જાણવશમાં, એકાગ્ર તો ના થાય જોને;
 રાતદિવસ અભ્યાસ કર્યાથી, મન ઝીણું થઈ જાય જોને. ૮
 તનુ નામ છે ઝીણા કેરું, મનસા મનનું નામ જોને;
 ઝીણું હોય તે જાણવશમાં, ફરી રહે તે હામે જોને. ૯
 જે જ્ઞાનીના ચિત્તની રત્તિ, પાને ઝીણી થાય જોને;
 તનુ માનસા જામિ કેરો, તે જ્ઞાની કહેવાય જોને. ૧૦

તેમની સુદૃઢ અવસોદનશક્તિ નીચેની સરજ પંક્તિઓમાં લુચ્છો:-

ગોળી કેમ જાણાય, પરીક્ષા કદું છું તેની;
 સજાગ હોય કૃષ્ણ દેહ, ચળકતી કાંતિ એની.
 વદન સદાય પ્રસન્ન, નેત્ર નિર્મળ સુખકારી;
 રશ્મિકે ઘટમાં નાદ, વહે મુખ વાણી સારી.
 વગા બિદુ અચ્ચલ અરોગતા, જહરાનંત્ર જામન રહે;
 લાગ્યું રહે મન લક્ષમાં, મદાયોગી નેને કહે.

આમ સરજ સાંન ગદન રસથી સ્વરતી તેમની વાણી માણે છે. પરમજ્ઞાની કવિ અખ્યા ભક્તની વાણીનો પ્રવાહ દિવ્ય નાદથી સંસ્પૃશ્ઠ વહેતી ગંગા નદીના ખગભજાદવાળો છે. પરમ જ્ઞાની ધીરા ભક્તની વાણીનો પ્રવાહ ગદન જંગલના સિંદનાદ જેવો મદત્તાવાળો છે. તે એકલો કાષ્ઠની પરવા કર્યા વગર નિરરપણે નિર્બંધ ગાજી રહ્યો છે; અને પરમ જ્ઞાની છોટમ કવિની વાણીનો પ્રવાહ રામરાજ્ય અયોધ્યા નગરી પાસે વિલમતી સાંન ગંબીર સરજતદી જેવો શાન, અર્થસૂચક, ગંબીર અને ચિન્મય છે. આ સર્વે કવિઓ મદાન છે, કે જેમણે પ્રાકૃત જાણામાં લોકકલ્યાણ અર્થે સંસ્કૃત વાદ્યમયની અને પરાપાર પરમાત્માની અમૃતમય સેર પ્રાકૃતમાં વહેવડાવી છે.

શ્રીઅખ્યાજીની વાણી અને શ્રી છોટમની વાણીની ખુબી એકજ વિશ્વના વર્ણનની સરખામણીથી મમજાશે.

પૃથ્વીયાયા

ભાઈ પરાપારથી ચન્દ્ર કહે, તે જુગતેજનડો થાય,
 પાર છે પરમાત્મા તે, રવે ચંતન-વચનરાય
 ને મંત્ર દ્વારાયે મહાત્મ ધરે, તે મનને ઉડે કલ્પના;
 કલ્પનામાં કામના છે, તે કરે બહુ જલ્પના.
 પરાતીતસું હોય પૌણ્ય, તે શન્દરૂપ પરુ કરે;
 તે પરચંનિયે થાય જનડો, અરૂપ શ્રીકૃષ્ણ ધરે.
 મધ્યમાયે ઘાટ ધડાયે, અને વંખરી થઈ વીખરે,
 સંસાર વાઘે ચન્દ્રકેરી, જાન ન પ્રકારે આચરે. (અખેગીતા)

દોહા

શ્રીછોટમકવિ પ્રશ્નોત્તરમાળામાં કહે છે:-

પરા પશ્યંતી મધ્યમા, વૈખરી વાણી ચાર; ૧
 શ્રોતા જનને સમજવા, તેનો કહું પ્રકાર.
 એતન નિજ ઇચ્છા ધરે, શબ્દ બોલવા જેહ; ૨
 પ્રણવરૂપ એ પ્રથમ છે, પરા જાણવી તેહ.
 અર્થવાન બહુ શબ્દનો, જેમાં ઘાંટ ધડાય; ૩
 અક્ષર ગોઠવણી બને, તે પશ્યંતી થાય.
 સૂક્ષ્મ વાણી મનમાં બને, પુસ્તક વાચન થાય; ૪
 તેજ જાણવી મધ્યમા, બાહર તે ન જાણાય.
 શ્રોતાજન અવણે ધરે, એવો જે ઉચ્ચાર; ૫
 વાણી તે છે વૈખરી, તે બોલે તનુ ધરનાર.
 આઘાક્ષર ઝંકાર એ, જ્ઞાન તણું છે નામ; ૬
 આરાધન એનું કરે જે, તેનું સુધરે કામ.
 અક્રમ એ ત્રણના, સંધિથી ઉચ્ચાર; ૭
 ઝં એવો એ થાય છે, મુનિ બોલે નિર્ધાર.
 અકારને જ્ઞાન જાણીએ, ક્રકાર વિષ્ણુરૂપ; ૮
 મકાર તે શિવરૂપ છે, તે અર્ધમાત્ર ચિદ્રૂપ.
 અર્ધ માત્ર અર્ધાં જે ગણી, તેનો નહિ ઉચ્ચાર; ૯
 મુન્યમય એ તે જાહે, શાસ્ત્ર કહે નિર્ધાર.” ૯

જોઈએ છો કે છોટમકવિની વાણી અત્યંત બોધપ્રદ અને શાંત-
 સ્વરૂપ છે. અને આપણા આદ્ય વેદાંતકવિ અખા-
 ન્દેશ્વરના અત્યંત મહત્ત્વ, કેમ તેમજ તપની, સવિતાના પ્રકાશ
 વગેરે અંગેનાં વર્ણનોનાં આધારે આવી શકે છે.

દોહા નંબર ૩૨. છોટમકવિનાં વાણીનાં ગુણો જોવા જેવી છે:-

૧. આદ્ય વેદાંતકવિ અખાન્દેશ્વરના અત્યંત મહત્ત્વ, કેમ તેમજ તપની, સવિતાના પ્રકાશ
 વગેરે અંગેનાં વર્ણનોનાં આધારે આવી શકે છે.
 ૨. આદ્ય વેદાંતકવિ અખાન્દેશ્વરના અત્યંત મહત્ત્વ, કેમ તેમજ તપની, સવિતાના પ્રકાશ
 વગેરે અંગેનાં વર્ણનોનાં આધારે આવી શકે છે.
 ૩. આદ્ય વેદાંતકવિ અખાન્દેશ્વરના અત્યંત મહત્ત્વ, કેમ તેમજ તપની, સવિતાના પ્રકાશ
 વગેરે અંગેનાં વર્ણનોનાં આધારે આવી શકે છે.

આત્મ ૧

આત્મ ૨

આત્મ ૩

હરિ મુકુ સિધ્ધ રિધર રૂપ તે, જન્મ વાજન્મ જનાયે,
શબ્દ થતાવ સક્ષણી મધ્ય ડોલે, દરિનાદે નામ તે ધેર આવે;
ધીરા મુખસાગર રે, નિરખો નિજ અંતરમાં. • આત્મક ૪

શીછોટમ કવિના પ્રધેમાં મુખ્યત્વે કરીને સદર્શનું વિવરણ
છે, અને શુદ્ધ સનાતન ધર્મ ઉપર તેમનો ખાસ આગ્રહ છે. જો કે
મતમતાંતરણ ખંડન-મંડન એમને કરવું પડ્યું છે; તથાપિ
તેમની દૃષ્ટિ સંકુચિત નથી. પ્રભોત્તરમાળામાં તેઓથી કહે છે કે:-

મુરખવાદ કરીને વડે, કુરકા કુટે કણ ના જડે;
જાની સાક્ષી રહીને જુએ, વૃથા વાદમાં શ્વાસન જુએ,
જાની મમ ચાંતરસ માંય, ટાણનો દેષ કરે નહિ કાંય;
દોષ વીર રસ જુદે જોગ, ચડે વીર રસ વાદે તેમ;
જાની રહે શાંત રસમાંય, વ્યાપે નહિ વીર રસ ત્યાંય.

અને આપણા આર્થોવર્તની અવનતિ મતમતાંતરના ઝગડાંથી
યદ્યપિ તે વિષ પોતે પ્રભોત્તરમાળામાં કહે છે કે:-

મુસલમાનની જાનિમાં, સિયા સુના છે જોડ;
સામાસામી પેશી, ઝટી મગે છે તેડ.
એમજ દિ દુ લેડમાં, શિવ વિષ્ણુના એખ;
એડ એકને મળતા, મળતા મદ અસેખ.
એડ ઘડી દુ પ રાખતા, કરે ન એવા કામ;
માઠ દરિયાનું કાપતા, જૂઠાં ધમ તમામ
જાણી કાળની વેદ છે, ખગા 'ધર્મ' છે જોડ,
ડાં કાળ એ મંજાન, દેવ ભગેલા તેડ.
રમે પાળતા નહાને, પ્રભુપદ કંપી પ્રીત,
જા રડ કંઈ અન્યને, એ નહિ ની રીત.

પણ જોઈએ તો ન ત ન ત પાવી 'આદ્યક્ષારિમ' મુખથી
જોઈએ તો ન ત ન ત પાવી ન ત ન ત કોઈ; તેવા જાણીએ
તો પાળતા નહાને ન ત ન ત પાવી

મા રૂપ નહાને ન ત ન ત પાવી આપ;
તો ન ત ન ત પાવી ન ત ન ત પાવી સાર;
કાળ ન ત ન ત પાવી ન ત ન ત પાવી રાવ;
તો ન ત ન ત પાવી ન ત ન ત પાવી કહેવાય;
જોઈએ તો ન ત ન ત પાવી ન ત ન ત પાવી દોષ;
કાળ ન ત ન ત પાવી ન ત ન ત પાવી આવે માંય
તો ન ત ન ત પાવી ન ત ન ત પાવી જોઈએ છે -

તો ન ત ન ત પાવી ન ત ન ત પાવી કહેવાય
જોઈએ તો ન ત ન ત પાવી ન ત ન ત પાવી પ્રભુ આપ તે ના

પ્રભુ લગવાથી પુણ્યકળ, ઉદય થાય છે જોડ;
 એક એકથી કોટિ ગુણ, ચઢીઆતાં છે તેહ.
 પૂજથી કોટિગણ, પુણ્ય સ્તોત્રથી હોય;
 સ્તોત્રથી કોટિગણ, મન જપે કળ સોય.
 જપ કરતાં કોટિગણ, ધ્યાન થકી કળ સાર;
 તેથી થાય સમાધિ તો, પુણ્ય તણો નહિ પાર.
 પ્રકટે પુણ્ય સમાધિએ, તેહ તણો નહિ અંત;
 એ અભ્યાસે છવપર, કૃપા કરે લગવંત.
 અગ્નિમાં હુત હોમતાં, અગ્નિરૂપ થઈ જાય;
 શુદ્ધિ અર્થે બ્રહ્મમાં, છવ બ્રહ્મગય થાય.
 સાધન છે બીજાં બહુ, અવનિ માંડી અપાર;
 ધ્યાન સમાધિ યોગ સમ, નહિ કળનાં દાતાર.
 અપાર પુણ્ય પ્રતાપથી, કૃપા કરે કર્તાર;
 તેને ગુરુ આવી મળે, યોગ કળા દાતાર.
 સદા સમાધિ યોગથી, માયાના ગુણ જાય;
 પટલગ જે ઈશ્વરતણા, પ્રકટ પછીથી થાય.

ચોપાદ

શ્રોતતત્ત્વ સદ્ગુરુતું જ્ઞાન, પામી ધરે બ્રહ્મતું ધ્યાન;
 શુદ્ધ સમાધિ જ્યારે થાય, પાપપંકથી અળગો થાય.

કોડાપનિપદમાં કહ્યું છે કે:-

सर्वे वेदा यत्पदमामनन्ति । तपांसि च सर्वाणि यद्वदन्ति ॥

यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यं चरन्ति ।

तत्ते पदं संग्रहेण ब्रवीम्योमित्येतत् ॥

અર્થાત્ સર્વે વેદો જે પદનું નિરૂપણ કરે છે; સર્વ તપો જેને
 કહે છે અને જેને માટે બ્રહ્મચર્ય પાળવામાં આવે છે; તે પદ હુંકામાં
 નિરૂપણ કરીએ છીએ કે, તે ઐક્ય છે.

માત્રમ. એટલે કે તે પ્રણવનું ગુણ સ્વરૂપ પ્રકટ કરે છે કે:-

સદ્ સત્ત્વમા ગોચર છે, તથી વેદાંતે વિસ્તાર;

તે સત્ત્વગત સિદ્ધ સરવે, કહું સરવે નિરધાર.

સત્ત્વ યદા જે તત્ત્વ મોહું, તે દૃષ્ટિગોચર થાય;

સત્ત્વ મોહને સ્વતંત્ર, પ્રત્યક્ષ રૂપ જણાય.

તત્ત્વ મન જે નાદે વળગે, વળતી બિંદુ જણાય;

તત્ત્વ મન જે કળાતરંગ, એમ જ્યોતિ પ્રગટ થાય.

અતઃ તે નાદરૂપ જણા, બિંદુરૂપ ઉકાર;

મહત્ત્વ તે કળા કહીએ, એમ જ્યોતિર્મય ઐક્યાર.

આનાદ, જ્યાંનિ જને કંપાના અનુભવની શી જરૂર છે ? શીજોટમ
૫૫૨ કપિગમીનામાં કહે છે કે:-

મધ્યે મોરે નાટ્યી, નેમ પંડાનાડ કહેમ;
પતંગે મોરે રીપથી, એમ મન જ્વાલની સંજ.
જેમ ભાકે મમકને દેખતાં, જ્યાં ઉમકેને ભપટાય;
તેમ નાદ લગ્નનાં વિષય તજ, મન નેમન કષ્ટ જલપ.

જ્યાંસુધી જાણવરૂપ પ્રગટ દીસતું નથી, ત્યાંસુધી મન જલ
પામતું નથી; જને જ્યાંસુધી મન જલ પામતું નથી, ત્યાંસુધી
જો જોણવાનું મિથ્યા જ્ઞાન (વાળીનાં વણ) છે.

જલજી જેમ જૂળમાં પડ્યું, તે એક રવરથે કહેવાય;
તેમ જ્ઞાનમને સજે કરીને, મન ઉન્નતિ દોષ.
નેત્ર આગળ રૂપ દરશે, ત્યાં જલ પામે તે સદી.

એ નેત્ર આગળનું રૂપ કેવું છે ? એ વિશે કવિ કહે છે:-

નિત્ય રક્તુ જે નેત્ર આગળ, પ્રકાશિત મણિસમ રૂપ;
તે જોતાં શુભમ થકું બાઈ પટે નદિ ભવરૂપ.
ચક્ષુ મધ્યે રક્તુ જાતું, અંગુષ્ઠ માત્ર સમાન;
તે ઉપર પરવતું અરધ છે, તેનો જ્ઞાન સુશ્રમ જ્ઞાન.
અંતર દષ્ટે તાર ના વટે, તો જલ પ્રગટ જણાય.

મદાત્મા જોટમ કવિએ સર્વ ઉપનિષદના સિદ્ધાંતોનું દોહન
પોતાનાં મધિમાં કયું છે:-

યોગશિખા ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે:-

“મનસા મન આલોક્ય પૃત્તિ શૂન્યં યદા મયેત્ ।

તતઃ પરં બ્રહ્મ દદ્યતે ચ સુદુર્લભમ્ ॥

મનસા મન આલોક્ય ઉન્મન્યન્તં સદા સ્મરેત્ ।

મનસા મન આલોક્ય દદ્યન્તે પ્રત્યયા દદ્મ ॥

અર્થાત્ મનથી મન જોઈને જ્યારે સકળ પૃત્તિથી રહિત થવાય,
ત્યારેજ અત્યંત દુર્લભ પરબ્રહ્મ જણાય છે-પ્રત્યક્ષ થાય છે. માટે મનથી
મનનું અવલોકન કરતા રહી ઉન્મની સુધી જ્ઞાન કરવું. આમ શુદ્ધ
મનથી મનને જોવા માટે તેને દશ પ્રકારના પ્રત્યય-દેખાવ છે.

ચિન્દુ નાદકલા જ્યોતિ રવીન્દુ ધ્રુવ તારકમ્ ।

શાન્તં ચ તદતીતં ચ પરંબ્રહ્મ તદોચ્યતે ॥ (યોગશિખા)

“ચિન્દુ, નાદ, કલા, જ્યોતિ, સૂર્ય, ચંદ્ર, ધ્રુવ, તારા, એ
શાંત, સશ્વજસ્વરૂપ અને એથી પર નિર્ગુણ જલ કહેવાય છે.”

એવી કુચી આ શ્રોત્રીય જ્ઞાનનિષ્ઠ કવિ એક લીટીમાં જણાવે છે:-

અંતર દષ્ટે તાર ના વટે, તો જલ પ્રગટ જણાય

આ અનુભવ સદૃશ યોગભક્તિનો છે. આમાં કલેશની જરૂર નથી.

શ્રીજ્ઞાનેશ્વર મહારાજ પણ એમજ કહે છે કે:—

પ્રણવઃ જે ગુહ્ય ક્ષપિ યોગીયાંચે
સર્વાંવરિષ્ઠં સાચં વેદાજ્ઞા ॥

અર્થાત્ પ્રણવ જે પ્રણવ છે, તે ક્ષપિ યોગીઓની નિમજ્જિત વસ્તુ છે અને સર્વથી શ્રેષ્ઠ વેદની આજ્ઞા છે.

નયનાચં આંગળી તુર્યેચા પ્રકાશ ।

ઉન્મનિ ઉલ્લાસ તયાવરી ॥

અર્થાત્ નયનને આંગણે તુર્યાનો પ્રકાશ જણાય છે; ઉન્મનિનો ઉલ્લાસ પણ ત્યાંથીજ શરૂ થાય છે.

ભક્તકવિ નરસિંહ મહેતાનો પણ એજ અનુભવ છે કે:—

પ્રભાતીઉં

ધ્યાન ધર, ધ્યાન ધર, નેત્રમાં નાથ છે, અખંડ ભાળને એક સુરતી
દેહીમાં દરસશે, પ્રેમથી પરસશે, અજળ અનોપમ અંધર મૂર્તિ
મોરલીના નાદમાં, શ્રવણના સાદમાં, ઝાંઝરી ઝાલરી ડમક વાગે
તાલ મૃદંગ ને અંગ ઉપણા ઘણી, ભેરીનો નાદ બ્રહ્માંડ ગાગે
મન પરસન થશે, ક્યાં કર્મ નાસશે, ભાસશે બ્રહ્મ વ્રજવંન વેશી
કુંજ લલિત માંહે શ્રીકૃષ્ણ લીલા કરે, નિરખતી નૌતમ નિત્ય કેશી
સુરત સંગ્રામમાં, વિજયે રંગમાં, દરસશે •દેહીતું માન• મરતી
નરસંપાના સ્વામી સર્વ મુખ આપશે, દુકોત કાપશે ધ્યાન ધરતાં.

ભોળા ભક્ત પણ એજ અનુભવ ગાય છે કે:—

“એ તો સંત નિર્મળ નિરખશે, શૂન્ય શિખરપર સ્યામ;
અદ્ભુત અવિનાશી ઝોળાખ્યા પછે, રોમે રોમે પ્રગટયારામ.

પણ વાદળ વીજ સમકે, ઘનધારે ઘન આયો;

આપે પ્રગટતા આપમા, નયણે નર વરસાયો.

નાદકુતી વાગી રહી, પૂરણ પરચા પાયા;

ઉત્તર ગુરુગમને ખેંચી, ગરબે શૂન્યમેં ડંક બગ્ગયા.

વગાડ્યા ગાંધિ કોઈ વાતમેં, રામમેં રાજી રહ્યા;

ભાંગે ભગત કોઈ ગુરુપ્રતાપ, એ નર અનભે થયા.

મહાત્મા પ્રતાપસિંહ કહે છે કે —

કાંઈ આ ગુરુ દરને ને, પરમે કોઈ પૂરા;

આગળ અનંત પર ખેંચે રે, સાચા સંત યરા.

નમ પ્રણવ શૂન્ય એવડ વરી સાભળીએ રે,

ભજન કરીને બ્રહ્માનંદમા ભળીએ રે.

અખંડ સુરતી સ્ટેજ સમાધિ લાગે રે,
પ્રીતમ પ્રકૃતે બજના બવદુઃખ લાગે રે.

અખાઇના શિષ્ય શ્રી લાલદાસજી વર્ણવે છે કે:-

ગુજના મુખલશમાં દોહા મેં ચોદે લોક,
જેણે સમારી બહિલ ન જાણી કવિન તારો દોક, રાજના
ધણા છદ મર્મ ન જાણે, જાણે જવજ્ઞા દોક;
કહે લાલદાસ બહાલે કૃપા કીધી, મટી ગઈ ચિંતાને શોક. રાજના

અને સંજાનજાનો પણ એજ અનુભવ છે.

यत्र गत्वा तु मनसो मनस्त्वं नैव विद्यते ।
उन्मनी मा समाख्याता सर्व तंत्रेषु गोपिता ॥
सहस्रार कर्णिकायां चन्द्रचण्डलमध्यगा ।
सर्व मङ्कलपरहिता कला सप्तदशी भवेत् ॥
उन्मनी नाम तस्याहि भय पाश निकृन्तनी ॥

અર્થાત્ જ્યાં જવાથી મનનું મનપણું રહેતું નથી તેને ઉન્મની કહે
છે. જે સર્વ તત્ત્વોમાં શુદ્ધ છે, દલ્લર પાખડીમાં રહેલા અંદ્રમંડલના
અખમાં જે સર્વ સંકલ્પોથી રહિત મનરમી કળા છે, તેનેજ ઉન્મની
કહે છે; તે સંસારના પાશને કાપવાવાળી છે.” (કંકાલમાલિની તંત્ર)

એજ તત્ત્વ શ્રી હોટમ કવિને આજેજી મળતું આવે છે કે:-

તેમ આતમને સજે કરી, મન ઉન્મની દોષ;
માટે મનવડે, સદુ પાપ, મન થયું જો ઉન્મની
તો દણે પુણ્ય ને પાપ.

આ એજ તત્ત્વ તમને કહ્યું, તે પ્રગટ દાષોદાષ,
ઉન્મની નિરંતર તેદને, જે પરાતપર નિરંજ ધામ;
આત્મા જાને નિરખીયો, જે પ્રાપ્ત અમતો રામ.
જામન રરખ નુકસિ તુરિયા, મધ્યે જોનો વાન,
નખ લપી તે શિખા લગી. પૂરખ નરતિ જોદ,
અચળ દણે જે કોઈ નેતરી, તેને રંગે તેદ.

શ્રીહોટમ કવિનો સહ સહૈમ નાનાવાળા મદામાથી કુબેર-
દાસજી સર્થે સંજા થતો તદા થે હા કાગ આનિપામના એક
મામમા નવારીની નોકરી કરેલી

મદામા હોટમ કવિના એક શિષ્ય મન્નાજીમાં પડેલે નાન.
કાવ્યો લખ્યા છે, તેમાના એક કાવ્યમા ગુરુગુરુતિમા તેઓ લખે છે કે:-

નારંદા

“ સંત ગુરુ છે જોદ, ત્રીવ વેનામ મનમા તથે;

કર્મ એક નહિ કાંચ, ભસ્મ કરે ખીજ વાસના.
 અતિ સદ્ગુણ આગાર, બ્રહ્મનિષ્ઠ ગુરુ આસને;
 નાગર કુલ પવિત્ર, વાસ મલાતજમાં વસે.
 બેઠા માંડી હાટ, લક્ષ્મી મહા ધનતણું;
 આપે આણી મ્હેર, લેનાર હોય જો લાલચુ.
 સદ્ગ શાસ્ત્ર સંયુક્ત, સાર ચાર વેદો તણો;
 શોભે હૃદ્યા અગ્ર, અંતર અનુભવ અર્કસમ.
 રચીયા ગ્રંથ રસાળ, પાવનકારી લોકને;
 મહા ગૂઢારથ જ્ઞાન, પ્રેમ ભક્તિ પૂરણ લયી.
 દુષ્ટૃત દૂર પળાય, સુખોધ સૂર્યોદય થતાં;
 મહા મોટો મહિમાય, તપ તીરથવ્રત ગંગથી.
 ધર્મો ભૂમિપર દેહ, પરમારથને કારણે;
 મહિમા કલ્પો નળય, અજ્ઞાન અવિદ્યા પાત્રથી.
 ગુણાતીત ગુણેશ, છોટમ ગુરુ મુજને મળ્યા;
 આપ્યો દૃઢ ઉપદેશ, કૃપા કરી મુજ રાંકને.
 થતાં ગુરુ સન્મુખ, પાપ તાપ સરવે ગયું;
 ભાગી મનની બુદ્ધિ, મોહનિશાથી જાગીયો.
 મહાપદમા મેળાપ, કયો કૃપાના સાગરે;
 દાન્યો વિવિધ તાપ, જ્ઞાનથને વ્રષ્ટિ કરી.
 નુર્ધો અતઃવીર, લક્ષ્ય અનોપમ આપીયો;
 મહત્ત્વ મહત્ત્વ અધેર, ગુરુચરણરજ પરસતાં.
 જનકૃપા થ શિષ્ય, કશ્ચિરની સત્તાવડે;
 નિલેખ્યમ રમવાળ, મહા બુદ્ધિ અભિમગભરી.

આપાદ

૧. ગુરુ સ્વામી;
૨. પ્રતિપાળ.
૩. અનંત;
૪. અમલો;
૫. અમલો;
૬. અમલો;
૭. અમલો;
૮. અમલો;
૯. અમલો;
૧૦. અમલો;
૧૧. અમલો;
૧૨. અમલો;
૧૩. અમલો;
૧૪. અમલો;
૧૫. અમલો;
૧૬. અમલો;
૧૭. અમલો;
૧૮. અમલો;
૧૯. અમલો;
૨૦. અમલો;
૨૧. અમલો;
૨૨. અમલો;
૨૩. અમલો;
૨૪. અમલો;
૨૫. અમલો;
૨૬. અમલો;
૨૭. અમલો;
૨૮. અમલો;
૨૯. અમલો;
૩૦. અમલો;
૩૧. અમલો;
૩૨. અમલો;
૩૩. અમલો;
૩૪. અમલો;
૩૫. અમલો;
૩૬. અમલો;
૩૭. અમલો;
૩૮. અમલો;
૩૯. અમલો;
૪૦. અમલો;
૪૧. અમલો;
૪૨. અમલો;
૪૩. અમલો;
૪૪. અમલો;
૪૫. અમલો;
૪૬. અમલો;
૪૭. અમલો;
૪૮. અમલો;
૪૯. અમલો;
૫૦. અમલો;
૫૧. અમલો;
૫૨. અમલો;
૫૩. અમલો;
૫૪. અમલો;
૫૫. અમલો;
૫૬. અમલો;
૫૭. અમલો;
૫૮. અમલો;
૫૯. અમલો;
૬૦. અમલો;
૬૧. અમલો;
૬૨. અમલો;
૬૩. અમલો;
૬૪. અમલો;
૬૫. અમલો;
૬૬. અમલો;
૬૭. અમલો;
૬૮. અમલો;
૬૯. અમલો;
૭૦. અમલો;
૭૧. અમલો;
૭૨. અમલો;
૭૩. અમલો;
૭૪. અમલો;
૭૫. અમલો;
૭૬. અમલો;
૭૭. અમલો;
૭૮. અમલો;
૭૯. અમલો;
૮૦. અમલો;
૮૧. અમલો;
૮૨. અમલો;
૮૩. અમલો;
૮૪. અમલો;
૮૫. અમલો;
૮૬. અમલો;
૮૭. અમલો;
૮૮. અમલો;
૮૯. અમલો;
૯૦. અમલો;
૯૧. અમલો;
૯૨. અમલો;
૯૩. અમલો;
૯૪. અમલો;
૯૫. અમલો;
૯૬. અમલો;
૯૭. અમલો;
૯૮. અમલો;
૯૯. અમલો;
૧૦૦. અમલો;

દેહી

૧. અમલો;
૨. અમલો;
૩. અમલો;
૪. અમલો;
૫. અમલો;
૬. અમલો;
૭. અમલો;
૮. અમલો;
૯. અમલો;
૧૦. અમલો;
૧૧. અમલો;
૧૨. અમલો;
૧૩. અમલો;
૧૪. અમલો;
૧૫. અમલો;
૧૬. અમલો;
૧૭. અમલો;
૧૮. અમલો;
૧૯. અમલો;
૨૦. અમલો;
૨૧. અમલો;
૨૨. અમલો;
૨૩. અમલો;
૨૪. અમલો;
૨૫. અમલો;
૨૬. અમલો;
૨૭. અમલો;
૨૮. અમલો;
૨૯. અમલો;
૩૦. અમલો;
૩૧. અમલો;
૩૨. અમલો;
૩૩. અમલો;
૩૪. અમલો;
૩૫. અમલો;
૩૬. અમલો;
૩૭. અમલો;
૩૮. અમલો;
૩૯. અમલો;
૪૦. અમલો;
૪૧. અમલો;
૪૨. અમલો;
૪૩. અમલો;
૪૪. અમલો;
૪૫. અમલો;
૪૬. અમલો;
૪૭. અમલો;
૪૮. અમલો;
૪૯. અમલો;
૫૦. અમલો;
૫૧. અમલો;
૫૨. અમલો;
૫૩. અમલો;
૫૪. અમલો;
૫૫. અમલો;
૫૬. અમલો;
૫૭. અમલો;
૫૮. અમલો;
૫૯. અમલો;
૬૦. અમલો;
૬૧. અમલો;
૬૨. અમલો;
૬૩. અમલો;
૬૪. અમલો;
૬૫. અમલો;
૬૬. અમલો;
૬૭. અમલો;
૬૮. અમલો;
૬૯. અમલો;
૭૦. અમલો;
૭૧. અમલો;
૭૨. અમલો;
૭૩. અમલો;
૭૪. અમલો;
૭૫. અમલો;
૭૬. અમલો;
૭૭. અમલો;
૭૮. અમલો;
૭૯. અમલો;
૮૦. અમલો;
૮૧. અમલો;
૮૨. અમલો;
૮૩. અમલો;
૮૪. અમલો;
૮૫. અમલો;
૮૬. અમલો;
૮૭. અમલો;
૮૮. અમલો;
૮૯. અમલો;
૯૦. અમલો;
૯૧. અમલો;
૯૨. અમલો;
૯૩. અમલો;
૯૪. અમલો;
૯૫. અમલો;
૯૬. અમલો;
૯૭. અમલો;
૯૮. અમલો;
૯૯. અમલો;
૧૦૦. અમલો;

ગુરુ હિપદેશ બરાબરી, નદિ કમુ'મે ત્રણ લોક;
 ચીદ લોક મુખ સંપતિ, તે આગળ સી ફોક. ૪
 ગુરુમદિમા શું કહી શકું, અપ્પમનિ અસાન;
 જાકી ગતિ અગાધ હે, જળમા કમળસમાન. ૫
 મુખોધ મુખ અર્પણ કરી, કટખો સકલ અધેર;
 બલિદારી ગુરુદેવને, કયો તરણનો મેર. ૬
 સેવા સમરણ નવ બને, ધર નદિ દદ રેક;
 શૌચસ્નાન વન નવ કર, સમણ નદિ સુવિવેક. ૭
 પુણ્ય દાન પરમારથ, કરવા નદિ ગણુ કાંપ;
 દયા કરીને રાખશે, ચરણકમળની ડાંચ. ૮
 પરજન્ય સમા પરમારથો, જાણીને સ્વામીન;
 દીન અપરાધી સક દુ, આપ્યો તમ આધીન. ૯
 મમ અવગુણનો પાર નદિ, પણુ છે ગુરુજ દયાળ;
 પોતાનો ગણી રાખજો, પડતાં માયા જાળ. ૧૦
 ગુમનિ રહે સનસંગમા, હરિગુણ ગાવા કાજ;
 મન રહે નિજ લક્ષમા, માયુ શ્રીગુરુ રાજ. ૧૧

રાગ ગોરીનું દીર્ઘ

ગુરુચરણે હો લાગી, અહોનિશ ગુરુચરણે હો લાગી;
 મારીસકલ જરમણાભાગી, અહોનિશ ગુરુચરણે હો લાગી. ૧
 શબ્દ અલોકિક મુનાયો મુજને, ત્રિલોક પાવનકારી,
 સકળ લલિત કારણુ દશોબ્યુ, જનમ-મરણુ-દુખ-હારી. ૨
 કલ્પનક સમ પરઉપકારી, વેદ છુનિ સાજ બોલે;
 જનમ ધર્યો જનના દુખ દરવા, નદિ કોઈ ગુરુજને તોલે. ૩
 જાને કરી નિમિર સદુ ટાણુ, મોહનિશાયી જમાયો;
 પૂરણુ જહા પ્રકાશિત લવજે, સાન કરી સમગ્ગવ્યા. ૪
 લગપણુ સાનુ ગુરવિના નાહી, અન્ય સ્વારથની ટોળી,
 તત્ત્વ તપાસા નિલે કરી આપે, વેદપાર વસ્તુ ખાળી. ૫
 સમિત પુણ્ય આદર ટોણુ જને, જનમ અનંકના જ્યારે;
 સદગુર નાવા મળ જાવજળમા, સંદેશ પાર કિયારે. ૬
 સદગ સમજ પર મન લવ પાકેણુ, ત્રિવિધ તપ સમાયો;
 દોહમ-શરણુ અણુ જળ મન્યે, રાતના પાછ કદાપો. ૭

સ્વામીશો વાણ્ણેવાનદ નાંચ જમં પણુ ગુરુશુનિ ગાઇ છે કે:-

કર્મ ઉપાસન જાનના, તમ કાન છે રેદ,
 પેદાએ વર્ણન કમુ, બોધ આપના નેદ
 સર્વ જાજમથો લજો, શોધાને મુજ સાર;
 પ્રાણમા વર્ણન કરી, કર્યા મદ નેવાર.

વેદ વ્યાસ મુનિરાજનો, વેદ પાત્ર સિદ્ધાંત;
 ઉર પારીને વ્યાસરે, રાખી પરાળ પ્રેમ.
 પદોપકારશુદ્ધિ વધે, ઉર મોહિજ વ્યપાર;
 છોટમ શુરુ મદારાજનો, ગોલો જયજયકાર.

ભગત હવાહ કિશોરદાસ રમારકના દરગીઝો, શીયુત જ-
 લાલ મલિલાલ મહેતા અને શામનાથ મનરૂપરામ, કવિ છે
 કાવ્યમાં આગેલા ચરિત્રની છેલ્લે પ્રાણે છે તેમાં અને પણ સ-
 મજતા યધશું કે:-

“શ્રી પુરુષોત્તમ મોગેન્દ્રશી પ્રેરાગેલી મદાત્મા શ્રી છોટમ કી
 પરાવાણી સર્વને અમૃતરૂપ કરે, મોજ અમારી સર્વ પ્રાણીમાં ર
 પરમાત્માપ્રત્યે નમ્ર પ્રાર્થના છે.”

શ્રીકૃષ્ણજન્મોદ્ગમી-સંવત ૧૯૮૪

ભિક્ષુ-અખંડ

श्रीछोटमनी वाणी

ग्रंथ विज्ञान

१-धर्मसिद्धि ३

2014.12.12

॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

मन्त्राय परमः भक्त्या विद्यमानः मन्त्राय ।

धर्ममार्गं दर्शयामि गुण्यं गृह्यं भावना ॥१॥

416

१. शुभमय सदाजनानाम्, प्रेम करी आश्रय,
 धर्मनिष्ठि पाशानी कृते सदाशुभं सुखं यम्, १
 योऽद्वैतं प्रकृतं, अथ धर्मना मेव,
 मेना द्वैतं वर कथं, अथैव दायमा हि मेव,
 अथैव अथ नैव प्रकृत्य, कथं धर्मनिष्ठिनाम्,
 मेना नैव द्वैतं कथं, नो द्वायुतां शुभं दायमा, २
 द्वैतं कथं हि मेवना, सदा शुभमयं सदा,
 अनर्थाभिज्ञा पाशे शुभम्, कथं धर्मनिष्ठिनाम् ४

241

દેશર કાંઈ એક, રાજ્યા સહુ હોય જાણે,
 દરિયા માળા કાઢ, મુલત પેદા વાણે.
 મુલત પાપ એ પંથ, પુણ્યધરી રુખ ખડુ પાથે;
 પાપે દુષ્ટિયા માય, બહિરંબ જાગાય પાથે.
 શુભ એ મન આલિંગના, નારિકેલ નવનું ગાંધુ;
 કહે છેડેન બાવડેનમાં, જલ પાંચ વડું સાંધુ.
 દેશર રાજત એક, પ્રગત રાહુ હોય જાણે;
 બહા વિશુ મંદેશ, રાજિ પ્રગત પ્રમાણે.

સ્વર્ગ લલું સુખધામ, ઈંદ્ર સુખદાયક ક
 કારાગૃહ છે નર્ક, દંડદાતા યમ લહિ
 છે ખરો ન્યાય ઈશ્વર તણો, વેદ કાયદામાં વળે
 જન ભજે જહા લગવંતને, ચડે તેજ મોટે પદે
 ધણિયે સરજ્યો ધર્મ, મનુપના બહુ હિત માટે
 ધારણકર્તા ધીર, વળે તે રૂડે વાટે
 દિવ્યસરૂપી દેવ, ધર્મ છે જન સહુ જાણે
 ધર્મ પાળવા પ્રીત, ઉલટ અંતરમાં આણે
 બહુ મોટો માનવ જાણિયે, ધર્મ ભલો ધારણ કરે
 જન ધર્મવંત સહુ લોકમાં, નિર્ભય થઈ સુખમાં ફરે
 ધણિયે સરજ્યો ધર્મ, મૂક્યો માનવના મનમાં
 સાચ ભર્યો સુવિચાર, સુજન સહુ કરે જતનમાં
 ઉત્તમ કર્મ અનેક કરે સતવાણી લાખે
 સારા જનનો સંગ, કરે નિશ્ચલ મન રાખે
 બહુ વિદ્યા ભણે વિવેકથી, પુસ્તકમાં પ્રીતિ કરે
 લવ લોભ કુસંગતિ ના કરે, તો ધર્મી સુખથી તરે

દોહા

કર્તા કરા રૂપથી, ઉપજ્યો જનહિત જહા;
 ધારી રાખે સુજનને, ધર્મ કહાવે તેહ. ૧
 પડવા ના દે પાપમાં, સઘળે કરે સહાય;
 મહાદેવને મેળવે, તેજ ધર્મ કહેવાય. ૨
 ધરથી તે પેદા કરે, વડો સર્વથી વીર;
 એને આધારે રહે, સઘળાં જીવ શરીર. ૩
 જ નર ધર્મ તજે નહી, તેને તજે ન ધર્મ;
 મેળવી દે જગતાતને, કાપી કોટી કુકર્મ. ૪
 જ નરની બુદ્ધિવિષે, હોય ધર્મનો વાસ;
 તે નરને ત્રણ લોકમાં, કોઈ કરે નહિ ત્રાસ. ૫
 સત્ય દયા ને શૌચ તપ, ચરણ ધર્મના ચાર;
 ઉત્તમ બીજાં અંગ છે, જ્ઞાન વિવેક વિચાર. ૬
 ધર્મ પ્રધાન સુખણ છે, રહ્યો ધણીને દ્વાર;
 મહેશને તે મેળવે, ભવસાગરને પાર. ૭
 પંથે પંથે જુગવા, જીવે કલ્યાણ ધર્મ;

છે ધર્મ મર્મ મોટો ધણો, જે ઈશ્વર કેરો અંશ છે;
 જન છોટમ ધર્મ જગાં વસે, તે પ્રભુજનો વંશ છે.
 ધર્મે ઈશ સહાય, ઉગારે અગ્નિ જલમાં;
 ધર્મથથી જય થાય, જય દુર્જનના દલમાં.
 સિંહ સર્પ ને શ્વાન, વિપમ વિખથી તે વગે;
 જે રાખી વિશ્વાસ, ધર્મરૂપી ધન સંગે.
 તે સરિતા સાગર ને ગિરી, વાસો જે વનમાં કરે;
 જન છોટમ કહે એ પ્રાણિયો, અનેક વિદ્યથી જાગરે.
 પશૂ તણો તે પશૂ, ધર્મ જને નહિ ખારે;
 હોય વહેલ વિતાંડ, હરામી નરહત્યારે.
 નિર્દય નિંદાખોર, ચોર પરધનદારનો;
 જૂઠય તણુ ખહુ જોર, સંગ ન ગમે સારનો.
 જન જહુ મંત્ર ને જંત્રથી, ભૂતપ્રેતને જે ભજે;
 કહે છોટમ નિજ કર્તારની, તેવા નર ભક્તિ તજે. ૫
 ધર્મ વદન વિધાય, જ્ઞાન તે નયન કહાવે;
 સત્ય દયા તપ દાન, ચરણ એ ચાર રહાવે.
 વપુ સુવિવેક વિચાર, ભક્તિ ઉર ભણિયે જનું;
 સદ્ગુણ સર્વે અંગ, સકળ સુખદાયક તેનું.
 શુભ છે એ વિમાનસ્વર્ગનું, પુણ્યવંત નર પામશે;
 જન છોટમ કહે નરનારિ સહુ, જગકર્તાશરણે જશે. ૬
 ધર્મધુરંધર ધીર, વીર તે પ્રભુને વહાલો;
 જને પ્રિય નહિ ધર્મ, પ્રથા તે જન્મ્યો ઠાલો.
 અકળ જાપજે જેમ, અન્ન માંહે અંગારે;
 મિથ્યા જાએ મેઘ, ક્ષેત્ર જે હોયે ખારે.
 જન એમ દેહ એજે ગયો, જે સત્ય ધર્મ નવ જાણિયો;
 સત છોટમ કહે સુકૃત નહી, પાપરૂપ તે પ્રાણિયો. ૭

કુંડળિયા

છાંનો અધરમ આચરે, બાહર જણવે ધર્મ;
 પાપરૂપ પ્રાણીતણા, મનનો એવો મર્મ.
 મનનો એવો મર્મ, જગતનો કર્તા જાણે;
 વિપ વાવીને મિથ, કહો કળ ખાધું ઢાણે.
 કહે છોટમ એ રીતિ, વાંઝને ન ચડે પાનો;

ખાદર લાલુએ ધર્મ, ગુણરે અધર્મ છડના. ૧
 સુરજ પત્રો ના રેડે, સપંગે કાપ સવાર;
 સત્ય ધર્મ પ્રકાશથી, વાધે બસ વિરનાર.
 વાધે બસ વિરનાર, કવિય બાદુ કીર્તિ કરશે;
 તે મુળનાં નરનારિ, તત્ત્વગાની મહ તરશે.
 કહે છોટમ બચ માંદિ, નાંદિ કાંઠે ને નરનાનો;
 સપંગે કાપ સવાર, ના રેડે સુરજ પત્રો. ૨
 ધર્મે આવે નમ્રતા, ધર્મે ગર્વ ન થાય;
 સત્ય સીસ તરડે વરે, કપટ કુટિલતા બાય.
 કપટ કુટિલતા બાય, પાપથી પાછો નાસે;
 દયા વધે દિલ માંદિ, કાપ કેળીને માસે.
 છોટમ તન મન શુદ્ધ, અનીતિ નામ ન આવે;
 ધર્મે ગર્વ ન થાય, નમ્રતા ધર્મે આવે. ૩
 ધીરજ રાખી ધારિયે, ધર્મ તણું અભિમાન;
 મન બળિયા માળંગને, એ અંકુશ ગુરજાન.
 એ અંકુશ ગુરજાન, ધ્યાન તે ધર્મે મુરે;
 કામધેનુ છે ધર્મ, મનોરથ સર્વે દુરે.
 કહે છોટમ પરમાણુ, પુગણે બેળે સાખી;
 ધરમ તણું અભિમાન, ધારિયે ધીરજ રાખી. ૪
 કાયા જેવા કોટમાં, અમલદાર મન એક;
 કર્તાનો છે કાયદો, ધર્માધર્મ વિવેક.
 ધર્માધર્મ વિવેક, વેદ તે દુકમ ધણીનો;
 સદ્ગુરુ શીખવનાર, બેદ પરશ્વજી જાણીનો.
 કહે છોટમ સતધર્મ, આપશે હાથ મેલા;
 અમલદાર મન એક, કોટમાં કાયા જેવા. ૫

ચોપાઈ વિતાલ

ચાલો મુપથે સધળા જન. ક્યાં વેદમાં અત્રાં વચન;
 કહુ વેદવચનનો સાર, મુગી નગજન કરને વિચાર. ૧
 મેશુ કહે છે પાંગો ધર્મસાર, તમે આગમ ન કરો લગાર;
 તમને તારવા ધાર સંસાર, ધર્મ સગળ્યા છે મેં નિર્ધાર. ૨
 મુક્યા બુદ્ધિ તમારી માંદા, કહે વૃદ્ધિ જાતન કરી તાંદા;
 તમે વિપયાને લોબે કરી, માંદે અધરમ ધાલશે ફરી. ૩

ભાગ્યો અધર્મ છે દુઃખનું મૂળ, તેથી તમને થશે બહુ શૂન્ય;
 ધર્મ રૂપી રૂઢું કલ્પવૃક્ષ, તે તો આપ્યું મેં તમને પ્રતક્ષ. ૪
 સુખ જોયતું હોય તમારે, લેજો માગી ધર્મ કને ત્યારે;
 જોને ધર્મ તાણું બળ જીવું, તેને આપીશ હું સુખ તેવું. ૫
 ધર્મ આચર્યા વિણ સુખ કહી, કોઈ માગે તો આપીશ નહીં;
 પાપી કરશે પ્રાર્થના વળી, સુખ આપીશ નહીં સાંભળી. ૬
 આપું પાપિયોને સુખ જ્યારે, કોઈ ધર્મ ન આચરે ત્યારે;
 તેથી સૃષ્ટિ ન ચાલે સારી, વધે દુર્મતિ અનર્થકારી. ૭
 પછી વૃષ્ટિ કરે નહિ દેવ, સહુ પ્રલય કરે તતખેવ;
 તમે સાચ પાળો સહુ જન, રખે આળસ કરતા મન. ૮
 કોઈ કરશે નહીં વ્યભીચાર, રખે રમતા જર જુગાર;
 પ્રજા અર્થે પરણજો નારી, પછી રજો સદા વ્રતધારી. ૯
 જેવા સર્વે પદારથ સારા, વહાલા લાગે છે તમને તમારા;
 દેવ દારા મુતા મુત દામ, તેવા વહાલા સર્વને તમામ. ૧૦
 આપ જેવા દેખે જનમાત્ર, તેજ દેખતા છે ગુણપાત્ર;
 કોઈ કરશે નહીં મધુપાન, હોય માદક વસ્તુ અન્ય. ૧૧
 કોઈ છવની ડિંસાન કરશે, તેથી સુખમાં તમે ભવ તરશે;
 સદા પરદુઃખમંજન થાજે, સારા સજ્જન પાસે જાજે. ૧૨
 પ્રાણિમાત્ર ઉપર કરે પ્રીતિ, સારી શીખજો શાસ્ત્રની રીતિ;
 બાબાન્યંતર રહેજો પવિત્ર, થજો માનવમાત્રનાં મિત્ર. ૧૩
 દેજો દીન જનોને દાન, અભરૂપનું ધરજો ધ્યાન;
 માત્ર તાત ગુરજન લેજ, બહિમાવથી પૂજજો તેડ. ૧૪
 નિજ દેહિય છતરો જ્યારે, છત્તું જાણો વિલોકને ત્યારે;
 રહેશે નિવેશમાં બુદ્ધિને કાય, સદેશે નરકતાણાં દુષ્કાય. ૧૫
 બસા જોવાનું બહું યાય, એવું અંતર કચ્છો સદાય;
 કરજો રસનું બુવનીયાનનું, કુત્રકુત્રી બાળાવજો ધાનું. ૧૬
 તરુ દુર્નિભ દરજો તમાન, સદુ લોકમાં દેડવાજો માગ;
 કરજો વરત પ્રજુએ એવાં, જનમાત્રને અમૃત કરવાં. ૧૭
 કરજો ધર્મ નરવને નમ્તાન, પછી અભિપ્રાયું કરજો જાન.
 હોય નેમની કમતા જેન, ગુરુશરણું જવું પછી તેન. ૧૮
 નિમ કુળના સારી ગુણાય, તેથી કરજ જનનાં યાય.
 અર્ધે સેવજો રહેજો એવાં, જનકનોને સુમત્ર લેવા. ૧૯

- ગૃહસ્થાશ્રમ માંહે રહે, વેદવચન આધાર; ૧૨
 શરા નર સાધી રહે, જે પુરુષારથ ચાર. ૧૨
 બ્રહ્મનિષ્ઠ થઈ ગૃહસ્થને, કરવાં ઉત્તમ કર્મ; ૧૩
 તે સહુ અર્પે બ્રહ્મને, એજ ગૃહસ્થનો ધર્મ. ૧૩
 મોટો માતપિતા થયી, અન્ય ન ગણવો દેવ; ૧૪
 સર્વ યત્નથી સર્વદા, કરવી તેની સેવ. ૧૪
 માતા ગુરુ પિતા ગુરુ, જ્યેષ્ઠ ભ્રાત ગુરુતુલ્ય; ૧૫
 આજ્ઞા તેની પાળવી, એ સત ધર્મ અમૂલ્ય. ૧૫
 ભક્તી શાંતી સત્ય સુખ, ગુરુજનને નહિ માન; ૧૬
 પ્રદુષ્ય પવિત્રપાત્રું નહિ, તે ઘર છે સમશાન. ૧૬
 પત્ની હોય પતિવ્રતા, પુત્ર પરમ ગુણવાન; ૧૭
 સતસંગતિ ને સદ્વ્યા, દયા ધર્મ ને દાન. ૧૭
 વિદ્યા વિનય વિવેક ગુણ, સુખ સંપત્તિ સ્નેહ; ૧૮
 શ્રેષ્ઠ દેવેશ જેમાં નહી, સ્વર્ગ ખરાખર તેહ. ૧૮
 ધર્મ અર્થ ને હામ દ્રવ્ય, મોક્ષસહિત જે વ્યાય; ૧૯
 ચારે પુરુષારથ તણું, સાધન ગૃહીને થાય. ૧૯
 વેદગી જેની જતી, તપસી ત્યાગી જેહ; ૨૦
 સર્વે આજ્ઞા ગૃહસ્થની, ઉત્તમ સદુચી એહ. ૨૦
 કષ્ટવેદે વન મેળવે, એવે પંડિત સંત; ૨૧
 ધર પેઠાં તે ગૃહસ્થને, આવે પ્રદુષ્ય અનંત. ૨૧
 જેવો વર્ણ અદારને, દ્રુપિ ઉપર આધાર; ૨૨
 જેવો અશ્રમમાવને, ગૃહસ્થાશ્રમ છે સાર. ૨૨
 ગૃહસ્થાશ્રમીને શીશ્યવું, નીતિ ધર્મનું જ્ઞાન; ૨૩
 વિદ્યા વિનય વિવેક ગુણ, શીળી થવું ગુણવાન. ૨૩
 હોય પદારથ સર્વનો, તત્ત્વજ્ઞાન ખંડાર; ૨૪
 જેવો ગુણ આગદાર, આર્પે વિનય વિચાર. ૨૪
 તત્ત્વજ્ઞાન જેમાં નહી, તે નહિ ગુરુ નિર્ધાર; ૨૫
 હવે મને નહિ મિલવતું, જ્યન અર્થે ઇચ્છની નાર. ૨૫
 આ ગૃહસ્થાશ્રમનું, ધર્મક્રિયું નાવ; ૨૬
 હવે નેવડેલું જે સતે, તેજ દેવારે પાર. ૨૬
 જેવો સર્વે આજ્ઞા છે, આજ્ઞાનું નેદાર; ૨૭
 જેવો સર્વે આજ્ઞા છે, જેને હારે સુદાર. ૨૭

શોક મોટા સંતાપના, વાયુ મોટા વાય;
 મરમી સફયુર ના મરે, જીવ તણાયા જાવ. ૨૮
 ભવસાગરની પારના, દોષ બનિયા બેઠા;
 તુચ્છ ગણે તોફાનને, સફયુર કરવા તેડ. ૨૯
 જીવ ઈશની એકતા, કહિ આપે પરતણ;
 નિશ્ચય ન હોય શિખરો, જે દોષ સાચા લક્ષ. ૩૦
 લક્ષ લટી પરબ્રહ્મનો, રહે ગૃહસ્થાશ્રમ માંય;
 નીતિ ધર્મે ગાલનાં, દોષ ન લાગે કાંય. ૩૧
 લાભ જેઈ દરખે નહી, લાનિથી નહિ શોક;
 જીતી જાણે વાસના, તો જીત્યા તણુ શોક. ૩૨
 મંદ બાળ્ય ના માનવું, જે નિર્ધનતા દોષ;
 કોડી એક મુત્રા પછી, લેઈ ન જાયે દોષ. ૩૩
 તુષણ રાખી ધનતલ્લી, પરધન ન કહિશ દરણ;
 પાપ થઈ પીડા પડે, તજ તેવાં આચરણ. ૩૪
 દંદ્રિવિષયને વશ થઈ, દોષ ધર્મથી બ્રહ્મ;
 તેની લક્ષ્મી આયુ બળ, થાય અતીશે નથ. ૩૫
 સારી શુદ્ધિ મુદારવા, કરવાં સરસ ચરિત્ર;
 મુશીલતા ને જ્ઞાનથી, પ્રાણી થાય પવિત્ર. ૩૬
 આપ આપનો છે રિપુ, આપ આપનો મિત્ર;
 આપે પાપી થાય છે, આપે થાય પવિત્ર. ૩૭
 અસતોષ દુઃખ મૂલ છે, સુખનું છે સતોષ;
 અસતોષ દોષ મુદને, પંદિત જનને તોષ. ૩૮
 વિવેકહીન થવું નહી, જે દોષ ધનનું કહ;
 ધર્મત્યાગ કરવા થઈ, થાય અતીશે બ્રહ્મ. ૩૯
 નીતિથી ધન મેળવી, વિધિયે કરવું ધન;
 ધનવિનાનું ધન સકળ, માતો ધૂળ સમાન. ૪૦
 લક્ષ અથ અપંગનર, દુખિયા દુર્બળ દોષ;
 અજ વસ્ત્ર ધન આપિયે, સદગ દોષ ધન સોય. ૪૧
 સદુ આશ્રમરૂપે એક છે, ગૃહસ્થાશ્રમનો ધર્મ;
 દૈવ્યની આજ્ઞા થઈ કયાં ઉત્તમ કર્મ. ૪૨
 સદુએ ઉડિ સનાતન, કરવું શુદ્ધ શરીર;
 સુજનહાર સંભારવો, દુઃખ મન રાખી ધીર. ૪૩

પવિત્ર મન પ્રીત્યે કરી, ઈશ્વર ભજવો એક;	
ભક્તિ સાચા ભાવથી, તે નવ તજવી ટેક.	૪૪
સદાયરણ જે શીખવે, ગુણ સારા શુભ જ્ઞાન;	
એવા ગુરુને ગૃહીજને, મોટું દેવું માન.	૪૫
સ્મૃતિ રાખી સર્વની, કરવાં સર્વે કામ;	
નીતિની રીતિ રતિ, તજવી નહિ દો ઠામ.	૪૬
ફૂડ કપટ અન્યાયથી, ધન હરવું તે ધિક;	
સર્વ કામમાં ગૃહીજને, પ્રભુની ધરવી ખીક.	૪૭
ભોજન ભૂખ્યા પ્રાણિને, તૃપાવંતને તોય;	
તને ધન સુખના તોરથી, દુઃખી ન કરવું દોય.	૪૮
પંડિતને સહુ પૂછિયે, મૂરખ આગળ મૂન્ય;	
બોલ અબુક્તન બોલિયે, નાસ્તિક જેવા શૂન્ય.	૪૯
કૂર સ્વભાવે દોયને, ના કરવો પરિતાપ;	
પાપીને સંગે રહી, કશું ન કરવું પાપ.	૫૦
લાંચ ન લેવી લોભથી, અવળો કહિ અન્યાય;	
સાચા સજ્જનમાત્રની, સદાય કરવી સહાય.	૫૧
ભણવાં પૂરા ભાવથી, સાચાં પુસ્તક સર્વ;	
સદ્ગ્રંથોને સાંભળી, ગુણ ગ્રહી તજવો ગર્વ.	૫૨
પ્રણયવંત પરમારથી, રહિયે તેની પાસ;	
દુરાચરણ જોઈ દુષ્ટનાં, એથી થવું ઉદાસ.	૫૩
જીભે જૂઠ ન બોલવું, મિથ્યા ઈચ્છા મન;	
વ્યસને વધી જવું નહી, જુગતે કરી જતન.	૫૪
પોતાની પત્ની વિના, ક્યાંય ન થવું સકામ;	
જર જૂઝ્ય ને જૂગડું, હાથે જાણ્ય હરામ.	૫૫
સારી રીતે સંચવું, ધર્મરૂપિયું ધન;	
પાપરૂપિયા પંકમાં, મલિન ન કરવું મન.	૫૬
આગસ તજવું અંગથી, કરવાં ઉત્તમ કર્મ;	
નિલ નિમિત્તિક ન છોડવું, ધીરજ થયી સુધર્મ.	૫૭
કાંતે દોયતું સાંભળી, કરવો નહિ મન દોધ;	
સાચા ને જૂઠ તણે, સારો કરવો શોધ.	૫૮
આહું બોલી અન્યથું, રોશે ન કરવી રાદ;	
વેર ન દોષથી વધારિયે, વાદ તજે વરવાદ.	૫૯

દોષ દ્વેષ શંકા કપટ, ચાટી ચોરી ધાત; ।
 ત્યાગ રાખવો તેહનો, વડ અનાદુત ધાત. ૬૦
 અન્યાસક્ત થવું નહીં, વિપય થઈ મન વારય; ।
 સારું ધોયે સર્વનું, એવું અંતર ધારય. ૬૧
 પ્રીતિ પર ઉપકાર કર, પ્રજુષ્ટ ધાય પ્રસન્ન; ।
 સર્વ જીવને સુખ થવા, ધર્મે પ્રવૃત્તિ ધન. ૬૨
 સારા જનના સંગથી, સમજી લેવો સાર; ।
 વિવેકથી વશ રાખવું, મનને કરી વિચાર. ૬૩
 પાપી પ્રાણી જોઈને, અંતર થવું ઉદાસ; ।
 અદાચરણીના સંગમાં, કરવો નિત્ય નિવાસ. ૬૪
 નિદ્રા નિયમે રાખવી, અનિ ન કરવો આદાર; ।
 દોષ અતી કરવો નહીં, અતિશ્રમમાં નહિ સાર. ૬૫
 બહુ વાર ના બોલવું, અનિહીન અનિદ્રાસ; ।
 અનિદ્રાજા અનિગર્વથી, નરનો યાચે નાશ. ૬૬
 નિત્ય નિત્ય રાખી નમ્રતા, દૈશ્વર્યને આરાધ્ય; ।
 સદા રહે સંતોષમાં, સારો સાધન સાધ્ય. ૬૭
 આપે આપ વખાણવું, એ તજવો અવિવેક; ।
 આચરણ દોષે ઇજલાં, ઈર્ષિ કરે અનેક. ૬૮
 વસ જનકર સોય જગતનાં, સુધર્મ સૂર્યપ્રકાશ; ।
 અધર્મ અંધારે પડ્યા, નર ને થયા નિરાશ. ૬૯
 દેરાકાળને અનુસરી, ધીરજ ધરવી મન; ।
 દાગુજાન સુખદુઃખ સદુઃખ, જામન અણુસુખન. ૭૦
 સારા નરના જીવના, કર્મ દેહ સ્વભાવ; ।
 સમજીને રહેવું સદા નરમાં કરી નબાવ. ૭૧
 પ્રથમે સાધુર પારખી, વગતી કર વિશ્વાસ; ।
 દુષ્ટાણુ લોકમાં દંભિયે, પગ નવ રુદિયે પાસ. ૭૨
 સંકટ આંગે દો મન, ને.ય ન તજવું નાશ. ।
 દૈશ્વર્યને અનુસરિયે, નિર્ભય નર નિષન્ય. ૭૩
 તજ્ય કરે નાશ તજી, ના.ય નાજનદાર. ।
 કપટી દોષે નહીં, હતાનત કપાંત. ૭૪
 માન્ય કરીને પાગલ, નહીં સદા સુખન. ।
 અપાત ઉ દૈશ્વર્યથી, જાનર જાણે મન. ૭૫
 ૬૦-૨

ગૃહી ધર્મ સહુથી સરસ, પાળે થાય પવિત્ર;	
વેશ ધરી વૈરાગિનો, થાય ધણા અપવિત્ર.	૭૬
ત્યાગી જેવા થઈ કરે, હોય પુરુષારથહીન;	
મુંઝ મુઝાવે મશકરા, દીસે દુર્બલ દીન.	૭૭
કાઠ તો ધરદાર તણ, લેખ ધરીને જાય;	
ધન સાંચે મંદિર ચણે, તે જ્ઞાન સમો કહેવાય.	૭૮
વેશ ધરી વૈરાગનો, ધન-દારાને ધાય;	
ભોજન ભાગે ભાવતાં, તે વાંતાશી ^૧ કહેવાય.	૭૯
વમન કરી પાછું ગળે, સૂકર શ્વાન શિયાળ;	
ત્યાગ કરી પાછું ગૃહે, તે ત્યાગીને ગાળ.	૮૦
માટે ગૃહસ્થાશ્રમ ભલો, જે પાળ સતધર્મ;	
ભક્તિ તજે ન બ્રહ્મની, તે પામે પદ પરમ.	૮૧
મહાભલિન કલિકાળમાં, કાઠથી ન સધે ત્યાગ;	
જીભ અભાગી લાલચુ, ક્યમ પામે વૈરાગ.	૮૨
કલો નથી કલિકાલમાં, બ્રહ્મચર્ય ^૨ સંન્યાસ;	
અદંપ મતિના જીવડા, તજે ન તૃણપાશ.	૮૩
ધન આપે વૈરાગીને, ગૃહી તે નરડે જાય;	
ખરચે ઇન્દ્રિયકારણે, માટે પાપી થાય.	૮૪
ભોગ સાધવા કારણે, નથી કલો વૈરાગ;	
જોગ જીગતિ જાણે નહિ, તે લાગી નિર્ભાગ.	૮૫
વૈરાગીના વેશધર, બહુ ધી સાકર ખાય;	
ઇન્દ્રિયવશ વરતે નહિ, દાતા પાપી થાય.	૮૬
જે ના જીતે વાસના, લેખ ધરે શું થાય;	
ઉભય બ્રહ્મ તે પ્રાણિયો, જે પાસાથી જાય.	૮૭
ઇન્દ્રિય ઈચ્છે જીતવા, સૂકું ભોજન ખાય;	
જોગ તણાં સાધન કરે, લાગી સ્વર્ગે જાય.	૮૮
એવા ત્યાગી કોક છે, ઝાઝા ભૂખ્યા લેખ;	
મમતા રાખે મુંડિયા, ત્યાગ ન દિસે રેખ.	૮૯
માટે ગૃહી આશ્રમ ભલો, એમાં સાધન થાય;	
ઈશ્વરને આરાધતાં, સુખથી સ્વર્ગે જાય.	૯૦
મનથી કળ આશા તજે, ભજે બ્રહ્મને એહ;	

ગોઝી નાખેલું ખાનારો. ૨ અહીં ભૂત જેવું છે.

તે ગૃહી પામે બ્રહ્મનુષ્ઠ, કરે અખંદિત તેડ. ૯૧

કામિનિગાહના છંદ

સારમાં સાર છે એજ સંસારમાં, તાર લાગી રહે વિશ્વકર્તારમાં;
વિશ્વકર્તાવિષે ભાવ જોને વધે, ધર્મ ને કામના અર્થ મુક્તિ સધે. ૧
દિવ્યઆચારથી થાય મોટી દયા, કામ ક્રોધાદિ ના થાય તેને કરા;
સાર શોધેજ તે સર્વ વિદ્યાતણે, ભાવગુણે કરી બેઠ જાણે પણે. ૨
નિત્ય અભ્યાસથી જ્ઞાનવાધે નવું, વિશ્વમાં ધન્ય ને પ્રાપ્તિનું જીવનું;
ધર્મ આચારથી ચાલતાં મુખ છે, દુષ્ટ આચારથી ચાલતાં દુઃખ છે. ૩
સાજ મોટો મળે સાચથી લોકમાં, સમ્ય સાચો કરે તેજ નિઃશોકમાં. ૪
જન્મ ને મોતનો તાપ તેને ટળે, ભક્તિ જ્ઞાને કરી બ્રહ્મમાં બળે;
ધર્મ સાચો તમે સહી. ૫

નરપણુ ક્ષતાપાક વ્યાપ:

અધ્યાય ૩ ને—ભક્તિનિરૂપણુ

રોહા

ભક્ત બંધાર અતિ વિનયથી, પૂછે પ્રશ્ન રસાળ;
ભક્તિનો મદિમા કહે, શ્રીગુરુ પરમ કૃપાળ. ૧
હવે ભક્તિમદિમા કહું, જેથી પ્રભુ વસ થાય;
ભક્ત તણે આધીન છે, દયાવંત જગરાય. ૨

કુંડગિયા છંદ

ભક્તિથી મુક્તિ મળે, કુંડ જોગ જગ ધ્યાન;
ભક્તિ નદિ જે ભવનમાં, તે જેવું સમશાન.
તે જેવું સમશાન શોક સંતાપે દાઝે;
મદ મરુદ્ધર બહુ માન પ્રભુગુણ ગાતાં લાજે.
કહે એટલે જન દાય વધાર્ય જાણે વૃક્તિ;
કુંડ જોગ જગ ધ્યાન મળે ભક્તિથી મુક્તિ. ૧
ભક્તિ બહે બ્રહ્મની કુકરમ કરે અપાર;
સરજનદાર ન સાંભરે તેને છે ધિક્કાર.
તેને છે ધિક્કાર માર બહુ પડશે માથે;
જરા ન ચાલે જોર જશે જે જામને દાથે.

કહે છાટમ જડ જીવ દુષ્ટ બુદ્ધીથી કૂલે;
 કુકરમ કરે અપાર બ્રહ્મની ભક્તિ ભૂલે. ૨
 ભજવો તેને ભાવથી જણે સરજ્યું સર્વ;
 ગાંડા ગંદી દેહનો શીદ કરે છે ગર્વ.
 શીદ કરે છે ગર્વ આલ નીતિને રાયે;
 ક્યમ રીઝે કર્તાર અસંકનાં ગીતાં ગાયે.
 કહે છાટમ અપરાધ થાય તે અવગુણતજવો;
 જણે સરજ્યું સર્વ ભાવથી તેને ભજવો. ૩
 પ્રથમ પ્રેમથી શીજીયે માતતાતની સેવ;
 ગુરુની આજ્ઞા પાળિયે જે વિદ્યાના દેવ.
 જે વિદ્યાના દેવ દયા દિલમાંહે ધરિયે;
 નિયમ ધરીને નિત્ય બ્રહ્મનું શીર્ષન કરિયે.
 કહે છાટમ પ્રભુવચન પાળિયે નિત્ય નિયમથી;
 માત તાતની સેવ શીજીયે પ્રથમ પ્રેમથી. ૪
 ઈશ્વર ભજીયે આગળી સદચિદ રૂપે સોય;
 પરમ ચતુર પરમાત્મા એવો અવર ન ડોય.
 એવો અવર ન ડોય વેદમાં કહે વખાણી;
 સદુનો સરજનહાર જીવડા લેજે જાણી.
 છાટમ કહિપત વાત સર્વ તનમનથી તજીયે;
 સદચિદરૂપે સોય આગળી ઈશ્વર ભજીયે. ૫

કુલણા છંદ

ધર્મના નિયમ સદુ પાળતાં પ્રાણિયા, ભાવથી બ્રહ્મની ભક્તિ કરિયે;
 મન પવન વશ કરી આસન દટ કરી, એ ઘટ્ટી તેહનું ધ્યાન ધરિયે.
 મુગ્ધનતા મંગમાં આસ સતમારગે, પાપના પાશને કાઢ કાપી;
 છાટમ મનનિ સે વિશ્વકર્તારને, જગદ સદુમાં રહ્યો દેવ વ્યાપી. ૧
 બ્રહ્મ જે વિશ્વમાં બ્રહ્મજનને થયા. આસિ સદુ લોકમાં કીર્તિ સારી;
 ધ્રુવ પ્રદક્ષિણ ને નારદ વ્યાસજી, વિભીષણસહિત આનંદકારી.
 બોધન અર્જુન યજ્ઞી ધર્મ કેદવવળી, ચિદુરજનકાદિ સતકાદિ સાચા;
 છાટમ મનનિ સે વિશ્વકર્તાનના, મન્ય સમજે સદુ વેદ વાચા. ૨

આપા વિતાસ

વેદ ભાષે છે કતાં એક. તેના અંશ છે જીવ અનેક;
 અંગ અંગને જગમે અવરે, મંગે મોક્ષમાં જઈને ત્યારે. ૧

ભગવો દેવર સાચો દેવ, ભક્તિ નામ કહેવાય છે તેલ;
 એવી ભક્તિ છે દગધા સાર, તેનાં મુખ્ય પરા નિર્ધાર. ૨
 ઉપર પ્રેમ બ્રહ્મપર બદ્ધ, પરાભક્તિ તો તેને કહ્યું;
 પ્રેમ આંતરમાં હલકાય, તેથી વિધપતિ વરા થાય. ૩
 ચંદ પ્રેમ અમીરસૂત્યારે, ટળી જાય મનોમલ ત્યારે;
 રામે રામે હો રંકાર, ચાલે પ્રેમની નેત્રે ધાર. ૪
 દેવ મેલતું બૂલે જાન, લાગે એક બ્રહ્મતું ધ્યાન;
 ગાતાં ગદગદ કંઠે થાય, દિવ્ય રૂપ બધે દરસાય. ૫
 મધુ લોકનથું મુખ્ય દેવ, તરણા તુલ્ય ગણે સદુ તેલ;
 હોય હૃદયકમળ અવકાશ, દેખે પૂરણ બ્રહ્મ પ્રકાશ. ૬
 પરા ભક્તિ દેવાય છે એલ, ઉચ્ચ ભાગ્યથી આવે તેલ;
 પરા ભક્તિ વસે હર ન્યારે, શુભ કર્મ દૂળે છે ત્યારે. ૭
 પરા ભક્તિથી પ્રકટ જ્ઞાન, રહે નિત્ય બ્રહ્મતું ધ્યાન;
 અતિ ઉત્તમ ભક્તિ છે એલ, મદામોક્ષતું સાધન એલ. ૮
 એવી ભક્તિ પ્રકટ કરનાર, ક્રિયાભક્તિ છે નવધા પ્રકાર;
 પહેલી અવલુંને કીર્તનખીજી, વર્ગી સમરણભક્તિત્રીજી. ૯
 રોવાભક્તિ છે માથી સાર, પૂજા પંચગી છે નિર્ધાર;
 છઠી વંદનભક્તિ હોય, મસમક્તિ છે જ્ઞાનમી સાર. ૧૦
 સખા આઠમી ભક્તિ દેલ, નવમી અર્પણ કરવા દેલ;
 હવે તેનો કહુ ચિત્તાર, કન્યા પ્રાણી પામે બવપાર. ૧૧
 સુગંધા મદિમા પ્રજ્ઞાનો દેલ, નામે અવલુંભક્તિ છે તેલ;
 શુભ ગાયા પ્રજ્ઞાના સાર, કર્યાં કીર્તન એક પ્રકાર. ૧૨
 બ્રહ્મરૂપતુ ચિત્તન થાય, તેજ સમરણભક્તિ ગણાય;
 પ્રજ્ઞ રીતિ એવો અ.આ. નેવાભક્તિ છે એ નિર્ધાર. ૧૩
 રામ નારી પતિનગ મંદ, પતિ આજ્ઞા તણે વચ રહે;
 ધરી ધ્યાન બ્રહ્મતું નાન, કંઈ અર્ચન નન ઉપસાર. ૧૪
 વારંવાર હર નમનકાર, ભક્તિવંતન એ નિર્ધાર;
 હુ હુ હાન પ્રજ્ઞ નમ નામો, અજ્ઞાપીન રહે શિર નામી. ૧૫
 પ્રજ્ઞ પૂર્વજ્ઞેત્ર છે માટે, સખા નવં ચણી બદ્ધ સાર;
 નિચ નિચનાં હોય રૂપાદરી, આપે વનરે રે હોય મારી. ૧૬
 એમ બાળીને સુગંધારે, સદુ બ્રહ્મને અર્પણ કરે;
 પ્રજ્ઞ આપે અસપ મુખ એને, સુખાભક્તિ વસે હર જોને. ૧૭

અર્પે આત્મા બ્રહ્મને જોહ, કહિયે આત્મનિવેદન તેહ; ૧૮
 દેહ ઇંદ્રિ આત્મા મન પ્રાણ, અર્પે બ્રહ્મને ભક્ત સુબ્રહ્મ. ૧૯
 એમ બ્રહ્મ સમર્પણ હોય, આપ અર્પે ન વાવરે ડોય; ૨૦
 નવધા ભક્તિ કરે જો એમ, તેથી વાધે બ્રહ્મપર પ્રેમ. ૨૧
 ક્રિયાભક્તિ તે માટે કહી, એ તો થાય છે બાહર રહી; ૨૨
 રહે અંતર પ્રેમનો તાર, પરા નામ તેનું નિર્ધાર. ૨૩
 પરાભક્તિ ઉપજી નવ હોય, જીવ કૃતાર્થ ન બને ડોય; ૨૪
 રહે અંતર પ્રભુપર રાગ, એવી ઉપજે જોનાં મહાભાગ. ૨૫
 બાહ્ય ચિન્હ કશું ન જણાય, રહે અંતર પ્રેમ સદાય; ૨૬
 ક્રિયાભક્તિ છે નવધા જોહ, ઘણા દંભી કરે છે તેહ. ૨૭
 પરાભક્તિ તો સાચી થાય, તેમાં જાડ ન આવે જરાય; ૨૮
 જડ લોક અજ્ઞાનુયા જોહ, ભક્ત હુંગીને જાણે છે તેહ. ૨૯
 માળા નિલકનો મહિમા કહી, પૂજા લે છે તે લોકની સહી; ૩૦
 માને લોક અજ્ઞાનુયા તેને, પણ માને નહી પ્રભુ એને. ૩૧
 માટે સાચે રાચે છે રામ, પૂરે ભક્ત તણા મન કામ; ૩૨
 કશું શાંતિશ્ય શાસ્ત્રે પ્રમાણ, જાણે આચરી ડોય સુબ્રહ્મ. ૩૩
 પ્રભુ પામના સાધન એહ, ભક્તિયોગ કહે છે તેહ; ૩૪
 ભક્તિયોગ બંધોને પ્યારો, સુખદાયક છે અતિ સારો. ૩૫

કુંડલિયા

ભક્તિ ભાવે બ્રહ્મ ભગ વેદધર્મનો સાર;
 શ્રેષ્ઠ આપે સર્વમાં છે ભક્તિ શૃંગાર.
 છે ભક્તિ શૃંગાર આપણે આડે અંગે;
 તનનન યાવ પવિત્ર મિત્ર સજ્જનને સંગે.
 જોડે જોડે ન ગુરુજાન હૃદયમાં તારે આવે;
 નાનનને સાર બ્રહ્મ ભગ ભક્તિભાવે. ૧

ભક્તિ આચરનભિક્તિ અર્થે ભક્તિનિરૂપણે તૃતીયાડધ્યાય;

અધ્યાય ૪ થો—ઈશ્વરમહિમા

રાસ

- ઈશ્વરનો મહિમા કરો, ગોળ્યા ભક્ત બંધાર;
ઈશ્વરથી હૃદયનિર્મલ, એનું મોટું ભેદ. ૧
- હવે હું મહિમા બસો, જગદર્તાનો પ્રેમ;
આદિદેવ પ્રભુ એકલો, સર્વ યત્રી છે જ્યેષ્ઠ. ૨
- માનવ તેને માનિયે, જો છે ઈશ્વરજ્ઞાન;
જાણુ નહીં જગદીશની, તે નર રોર સમાન. ૩
- પશુ નો પાશનદારને, આધિન રહે સદાય;
લૂણદરામી માનવી, ગુણ પ્રભુના નવ ગાય. ૪
- પ્રસવ થતા પહેલું ક્યું, માના સ્તનમાં દૂધ;
એવા દેવ દયાળોને, ખૂંચે જીવ અખૂંધ. ૫
- દાંત જીવ એ સરગિયાં, મુખમાં જોડાયે તેમ;
ઘટતી ગોડવણી કહે, એ જગદર્તા એમ. ૬
- પાયનશક્તિ પેટમાં, જઠરાનલ છે જોડ;
અન્ન પચાવે દેહિનો, ક્યો કૃપાળો નેહ. ૭
- ખટરસ ખાવાને ક્યો, પાણી કરવા પાન.
નેવ ક્યો છે નિરખવા, સાંભળવાને કાન. ૮
- રસ લેવા ગ્લના કરી, વઢવા સગ્ગ વાણ્ય;
ગંધ સુગંધિ જાગવા, નાક ક્યું નિર્માણ. ૯
- શક્તિ મૃત્રી ચરી-માં, કારજ કરવા દાય;
ચરણ ક્યો છે ચાલવા, ધન્ય વિલોકી નાય. ૧૦
- સ્પર્શ જાણવા સર્વનાં, ચર્મ રચ્ય આપાસ;
અધોદ્વાર દેશે રચ્ય, કરવા મલનો નાશ. ૧૧
- ચિત્તા-દુન્નર આંચવા, કરવા વિવિધ વિચાર;
અંત કરણ રચ્ય જાણું, એ હૃદયકાંડ અપાર. ૧૨
- એવાં એવાં જીવને, આપ્યા છે હથિયાર,
તે કરીને ના ભજ, તે નરને ધિક્કાર. ૧૩
- એ પ્રશ્ન કહિં અજગો નથી, છે હાજરાહજાર;

જાની જન પાસે જાય, રાજનને મન કુર
 રક્ષણ ત્યાં રક્ષા થાય, કામ ત્યાં મનોમ
 સ્વભાવ ત્યાં સ્વભાવ છે, શાંતિ ત્યાં સ્થાવર
 શાંતિ કંઠમાં છે પાણી, આપણે એ અરુણ
 ઉપજાવે પાણી વરે, તે કયમ કહિયે દુર
 મેઘવટે દેખી શકે, એ દેખ પ્રકૃતિ રંગ
 રંગરહિત પરમાત્મા, અર્થના રહે અર્થન
 એના હોય જગતીશન, તેને અનુભવ આંખ
 જડ ચેતન જૂતાં પાણી, તેને જાણે જાણે સાંખ
 એના સદુ બેનારને, અનુભવ આંખે બાહ
 દુરસ્થ રહે છે સાચાં, કમ થવતું નેક
 છે ઈશ્વર જગતીશને, પગીશ કરી પાર
 જડતા સદુ બૂદી કરે, અંશે અંશ વિચાર
 લેવું તારું આપ છે, એના ઈશ્વર માન
 હીરાકણીયે હોય તે, હીરા તાણી સમાન
 અજ્ઞાને ઘેરો તને, તે માટે પરત્ર
 ઈશ્વર તો છે જ્ઞાનધન, માટે રહે સ્વતંત્ર
 તું જાણે છે દેહ હું, નાલ્ય જત્ય કુળવંત
 તેજ અવિદ્યા તાકરી, છે મોટી બળવંત
 વળિતાર મનમાં ધાણું, જોભ મોહ અભિમાન
 તેથી તું નથી જાણતા, જે જે થાતું જન
 તણે નિત્ય ઈશ્વર તણાં, ઈચ્છા જ્ઞાન પ્રયત્ન
 અનિલ સર્વે જીવતાં, જોજો કરીને યતન
 જડ ચેતન ભેળાં કરી, સરજ્યા સઘળા દેહ
 ઈશ્વર ચેતનરૂપ છે, દેહવંત નહિ તેહ
 ચેતન તે તો જ્ઞાન ગુણ, જડ તો છે અજ્ઞાન
 જીવ ઈશ ચેતન ઉભય, માયા જડ તું જાણ
 આણુ ચેતન છે જીવતું, માટે ભૂલે એહ
 બહુ ચેતન પરમાત્મા, જ્ઞાન અખંડિત તેહ
 ઈચ્છાથી સર્વે સુજે, કલા ન જાણે કાય
 પરમ ચતુર પરમાત્મા, જાંત ઉપાસો સાય

સુંદર-પ્રયાત ૯૬

ખેલો વિશ્વના નાથ આનંદદારી, દિયાજ્ઞાન ઈચ્છા વિરાજિત તમારી;
 રૂચી દેહની જનિયો દ્રાદિ દ્રાદિ, કરી કલ્પનાએ કલા દ્રાવ મેષ્ટી.૧
 રૂપાં વૃક્ષવેલી તણાં બીજ ક્યાંથી, તરુદા નહતાં થયાં સર્વ ત્યાંથી;
 રૂંગે જમિના અંગમાં નીરસંગે, ભણાં ફૂલ ને પાન તેભિન્ન રંગે.૨
 વાણા સ્વાદ ને ગંધની ભિન્ન જાતી, ફૂલે ન રૂંગે ઉદ્ભવિજે ભિન્ન જાતી;
 તેના ફૂલ આપે રૂંગે દાય એવાં, તમારાં રચેલાં તરુ સર્વ તેવાં.૩
 ભગી દ્રાદિનો ફૂલ થઇને રૂંગે છે, ધણી વેસિના વંઠ સચ્ચે વગે છે;
 ચણાં ફૂલ ફૂલે રવી અંગુ દેખી, નિશાએ ધણાં લિધડે અંદ્ર પેખી.૪
 રેખ્યાં ઉદસાં નીર મધ્યે વિરાજે, સડે નીરથી દિમચી દાય દાઝે;
 ફરે ઝરે દા સર્પ ને શ્વાન રૂડે, ટંગે રોગ જે આપધીનો જાહેરૂ.૫
 તમે દાઇને રાત્રનો ધાવ રૂડે, દૂગે આંગતાં દૂરથી સર્વ સૂડે;
 જણા લાભ છે આપધોમીજ એના, તમેએ અન્યા સર્વને શાંતિ દેવા.૬
 રૂપો મહિમા કર્નરી વૃક્ષ એવું, રૂડે જંતુને પાન બીણય તેવું;
 મેચે પાનને રપર્ગતાં લાણુસાડી, પ્રજુએ રૂચી પેખન્યો વિશ્વવાડી.૭
 પાણા પ્રાણિને ઉદ્ભવિજે લેપયોગી, ખડે સ્વાદ એના બાજે સર્વભોગી;
 ધણી આતુરી નાથ એમાં તમારી, વખાણી ચોક નું જગજુદ્ધિ મારી.

ਜਗਦੀਪ ਉੱਤੇ

અનેક જાતિ પાંખિ બાનિ બાનિ રંગ રંગના,
 કપોત દાગ દીઝ અંધારિ મિલન મિલન અંગના;
 મગૂર દંભ દોરિયા રસાલ શબ્દ કૃત્યરે,
 બકાદિ કેદિ વલનિપેદ કાલ નીચમાં દેરે. ૧
 મુધામ મુશરી રમે કડે પટો ચુલી ચાલી,
 ભાનિ મનુષ્ય રાજા કાદે જાતિ પાંખિ પોત્રાની.
 અનેક જાતિમા અપાર વૃક્ષિયે પ્રજાની.
 કલા અંગ ૧ ગદની તુ વન્ય વિરલના રાની,
 ગે નાદના નાદ અપ જાતિ રાની નાદના
 ૨ - અપાર કેલી - અપાર - ૩ - અપાર
 ૪ - ૫ - ૬ - ૭ - ૮ - ૯ - ૧૦ - ૧૧ - ૧૨ - ૧૩ - ૧૪ - ૧૫ - ૧૬ - ૧૭ - ૧૮ - ૧૯ - ૨૦ - ૨૧ - ૨૨ - ૨૩ - ૨૪ - ૨૫ - ૨૬ - ૨૭ - ૨૮ - ૨૯ - ૩૦ - ૩૧ - ૩૨ - ૩૩ - ૩૪ - ૩૫ - ૩૬ - ૩૭ - ૩૮ - ૩૯ - ૪૦ - ૪૧ - ૪૨ - ૪૩ - ૪૪ - ૪૫ - ૪૬ - ૪૭ - ૪૮ - ૪૯ - ૫૦ - ૫૧ - ૫૨ - ૫૩ - ૫૪ - ૫૫ - ૫૬ - ૫૭ - ૫૮ - ૫૯ - ૬૦ - ૬૧ - ૬૨ - ૬૩ - ૬૪ - ૬૫ - ૬૬ - ૬૭ - ૬૮ - ૬૯ - ૭૦ - ૭૧ - ૭૨ - ૭૩ - ૭૪ - ૭૫ - ૭૬ - ૭૭ - ૭૮ - ૭૯ - ૮૦ - ૮૧ - ૮૨ - ૮૩ - ૮૪ - ૮૫ - ૮૬ - ૮૭ - ૮૮ - ૮૯ - ૯૦ - ૯૧ - ૯૨ - ૯૩ - ૯૪ - ૯૫ - ૯૬ - ૯૭ - ૯૮ - ૯૯ - ૧૦૦ - ૧૦૧ - ૧૦૨ - ૧૦૩ - ૧૦૪ - ૧૦૫ - ૧૦૬ - ૧૦૭ - ૧૦૮ - ૧૦૯ - ૧૧૦ - ૧૧૧ - ૧૧૨ - ૧૧૩ - ૧૧૪ - ૧૧૫ - ૧૧૬ - ૧૧૭ - ૧૧૮ - ૧૧૯ - ૧૨૦ - ૧૨૧ - ૧૨૨ - ૧૨૩ - ૧૨૪ - ૧૨૫ - ૧૨૬ - ૧૨૭ - ૧૨૮ - ૧૨૯ - ૧૩૦ - ૧૩૧ - ૧૩૨ - ૧૩૩ - ૧૩૪ - ૧૩૫ - ૧૩૬ - ૧૩૭ - ૧૩૮ - ૧૩૯ - ૧૪૦ - ૧૪૧ - ૧૪૨ - ૧૪૩ - ૧૪૪ - ૧૪૫ - ૧૪૬ - ૧૪૭ - ૧૪૮ - ૧૪૯ - ૧૫૦ - ૧૫૧ - ૧૫૨ - ૧૫૩ - ૧૫૪ - ૧૫૫ - ૧૫૬ - ૧૫૭ - ૧૫૮ - ૧૫૯ - ૧૬૦ - ૧૬૧ - ૧૬૨ - ૧૬૩ - ૧૬૪ - ૧૬૫ - ૧૬૬ - ૧૬૭ - ૧૬૮ - ૧૬૯ - ૧૭૦ - ૧૭૧ - ૧૭૨ - ૧૭૩ - ૧૭૪ - ૧૭૫ - ૧૭૬ - ૧૭૭ - ૧૭૮ - ૧૭૯ - ૧૮૦ - ૧૮૧ - ૧૮૨ - ૧૮૩ - ૧૮૪ - ૧૮૫ - ૧૮૬ - ૧૮૭ - ૧૮૮ - ૧૮૯ - ૧૯૦ - ૧૯૧ - ૧૯૨ - ૧૯૩ - ૧૯૪ - ૧૯૫ - ૧૯૬ - ૧૯૭ - ૧૯૮ - ૧૯૯ - ૨૦૦ - ૨૦૧ - ૨૦૨ - ૨૦૩ - ૨૦૪ - ૨૦૫ - ૨૦૬ - ૨૦૭ - ૨૦૮ - ૨૦૯ - ૨૧૦ - ૨૧૧ - ૨૧૨ - ૨૧૩ - ૨૧૪ - ૨૧૫ - ૨૧૬ - ૨૧૭ - ૨૧૮ - ૨૧૯ - ૨૨૦ - ૨૨૧ - ૨૨૨ - ૨૨૩ - ૨૨૪ - ૨૨૫ - ૨૨૬ - ૨૨૭ - ૨૨૮ - ૨૨૯ - ૨૩૦ - ૨૩૧ - ૨૩૨ - ૨૩૩ - ૨૩૪ - ૨૩૫ - ૨૩૬ - ૨૩૭ - ૨૩૮ - ૨૩૯ - ૨૪૦ - ૨૪૧ - ૨૪૨ - ૨૪૩ - ૨૪૪ - ૨૪૫ - ૨૪૬ - ૨૪૭ - ૨૪૮ - ૨૪૯ - ૨૫૦ - ૨૫૧ - ૨૫૨ - ૨૫૩ - ૨૫૪ - ૨૫૫ - ૨૫૬ - ૨૫૭ - ૨૫૮ - ૨૫૯ - ૨૬૦ - ૨૬૧ - ૨૬૨ - ૨૬૩ - ૨૬૪ - ૨૬૫ - ૨૬૬ - ૨૬૭ - ૨૬૮ - ૨૬૯ - ૨૭૦ - ૨૭૧ - ૨૭૨ - ૨૭૩ - ૨૭૪ - ૨૭૫ - ૨૭૬ - ૨૭૭ - ૨૭૮ - ૨૭૯ - ૨૮૦ - ૨૮૧ - ૨૮૨ - ૨૮૩ - ૨૮૪ - ૨૮૫ - ૨૮૬ - ૨૮૭ - ૨૮૮ - ૨૮૯ - ૨૯૦ - ૨૯૧ - ૨૯૨ - ૨૯૩ - ૨૯૪ - ૨૯૫ - ૨૯૬ - ૨૯૭ - ૨૯૮ - ૨૯૯ - ૩૦૦ - ૩૦૧ - ૩૦૨ - ૩૦૩ - ૩૦૪ - ૩૦૫ - ૩૦૬ - ૩૦૭ - ૩૦૮ - ૩૦૯ - ૩૧૦ - ૩૧૧ - ૩૧૨ - ૩૧૩ - ૩૧૪ - ૩૧૫ - ૩૧૬ - ૩૧૭ - ૩૧૮ - ૩૧૯ - ૩૨૦ - ૩૨૧ - ૩૨૨ - ૩૨૩ - ૩૨૪ - ૩૨૫ - ૩૨૬ - ૩૨૭ - ૩૨૮ - ૩૨૯ - ૩૩૦ - ૩૩૧ - ૩૩૨ - ૩૩૩ - ૩૩૪ - ૩૩૫ - ૩૩૬ - ૩૩૭ - ૩૩૮ - ૩૩૯ - ૩૪૦ - ૩૪૧ - ૩૪૨ - ૩૪૩ - ૩૪૪ - ૩૪૫ - ૩૪૬ - ૩૪૭ - ૩૪૮ - ૩૪૯ - ૩૫૦ - ૩૫૧ - ૩૫૨ - ૩૫૩ - ૩૫૪ - ૩૫૫ - ૩૫૬ - ૩૫૭ - ૩૫૮ - ૩૫૯ - ૩૬૦ - ૩૬૧ - ૩૬૨ - ૩૬૩ - ૩૬૪ - ૩૬૫ - ૩૬૬ - ૩૬૭ - ૩૬૮ - ૩૬૯ - ૩૭૦ - ૩૭૧ - ૩૭૨ - ૩૭૩ - ૩૭૪ - ૩૭૫ - ૩૭૬ - ૩૭૭ - ૩૭૮ - ૩૭૯ - ૩૮૦ - ૩૮૧ - ૩૮૨ - ૩૮૩ - ૩૮૪ - ૩૮૫ - ૩૮૬ - ૩૮૭ - ૩૮૮ - ૩૮૯ - ૩૯૦ - ૩૯૧ - ૩૯૨ - ૩૯૩ - ૩૯૪ - ૩૯૫ - ૩૯૬ - ૩૯૭ - ૩૯૮ - ૩૯૯ - ૪૦૦ - ૪૦૧ - ૪૦૨ - ૪૦૩ - ૪૦૪ - ૪૦૫ - ૪૦૬ - ૪૦૭ - ૪૦૮ - ૪૦૯ - ૪૧૦ - ૪૧૧ - ૪૧૨ - ૪૧૩ - ૪૧૪ - ૪૧૫ - ૪૧૬ - ૪૧૭ - ૪૧૮ - ૪૧૯ - ૪૨૦ - ૪૨૧ - ૪૨૨ - ૪૨૩ - ૪૨૪ - ૪૨૫ - ૪૨૬ - ૪૨૭ - ૪૨૮ - ૪૨૯ - ૪૩૦ - ૪૩૧ - ૪૩૨ - ૪૩૩ - ૪૩૪ - ૪૩૫ - ૪૩૬ - ૪૩૭ - ૪૩૮ - ૪૩૯ - ૪૪૦ - ૪૪૧ - ૪૪૨ - ૪૪૩ - ૪૪૪ - ૪૪૫ - ૪૪૬ - ૪૪૭ - ૪૪૮ - ૪૪૯ - ૪૫૦ - ૪૫૧ - ૪૫૨ - ૪૫૩ - ૪૫૪ - ૪૫૫ - ૪૫૬ - ૪૫૭ - ૪૫૮ - ૪૫૯ - ૪૬૦ - ૪૬૧ - ૪૬૨ - ૪૬૩ - ૪૬૪ - ૪૬૫ - ૪૬૬ - ૪૬૭ - ૪૬૮ - ૪૬૯ - ૪૭૦ - ૪૭૧ - ૪૭૨ - ૪૭૩ - ૪૭૪ - ૪૭૫ - ૪૭૬ - ૪૭૭ - ૪૭૮ - ૪૭૯ - ૪૮૦ - ૪૮૧ - ૪૮૨ - ૪૮૩ - ૪૮૪ - ૪૮૫ - ૪૮૬ - ૪૮૭ - ૪૮૮ - ૪૮૯ - ૪૯૦ - ૪૯૧ - ૪૯૨ - ૪૯૩ - ૪૯૪ - ૪૯૫ - ૪૯૬ - ૪૯૭ - ૪૯૮ - ૪૯૯ - ૫૦૦ - ૫૦૧ - ૫૦૨ - ૫૦૩

પ્રથમ દંપતી વિના સુદેહ સર્વના કર્યા,
અપાર રંગ ભિન્ન ભાતિ એક એકમાં ભર્યા. ૪

અપય છંદ

બુવો વિશ્વકર્તાર, કરે છે ઘટતું કેવું;
જને શોભે જમ, તિહાં સરજ્યું છે, તેવું.
હાથીને નહિ હાથ, મૂંડ છે તેથી સારી;
લક્ષ જમે બહુ ભાતિ, વળી પીએ છે વારી.
કર્ણ હલાવાને કર્યા, જે સૂક્ષ્મ પ્રાણિ ના સંચરે;
છોટમ એવા પ્રભુ તણ, અવરવાત ક્યમ બીચરે.
પથુમાં બહુ પ્રકાર, કરી છે રચનારા જે;
દંત શૂંગ નખ દીધ, દેહના રક્ષણ કાજે.
જને જે મગ દંત, તેહ સાથેયું આવે;
એક પાસ હોય દંત, તિહાં વાગોડ્યું કાવે.
શૂંગ કર્યાં નહિ જહને, તેને નખ મોટા ધણા;
કારીગર કર્તારમાં, જે છોટમ કાંઈ છે મણા.
એક ખરી ના કાય, કાયને જે જે ખરિયો;
પંચ પંચ નખ કાય, એમ જાત્યો છે નરિયો.
અશ્વ હંટ અજ આદિ, મરિપ મૃગ અગણિત પ્રાણી;
રક્ત શ્વેત ને શ્યામ, જાતિ બુજવિયો જાણી.
દાદિપત્ર અમિષ ખર્મ, કાય વનસ્પતી ખાયછે;
છોટમ અર્જનની કળાંદ્રાણ શીખવવા જાયછે. ૩
જગમાં જાત અનંત. જાતિ અરજ જગદીશે;
એક એકનો બધ, એમ અરજ્યો છે દીશે.
તે છે જાતે જાત. નીચમાં નેત્રે ન્યાયો;
કાય દંત જે મરિ, કાય વિચરે છે પાળો.
જે જાતે જે જાતે, જે જાતે જે જાતે જાયછે;
જે જાતે જે જાતે, જે જાતે જે જાતે જાયછે. ૪
જે જાતે જે જાતે, જે જાતે જે જાતે જાયછે;
જે જાતે જે જાતે, જે જાતે જે જાતે જાયછે.
જે જાતે જે જાતે, જે જાતે જે જાતે જાયછે;
જે જાતે જે જાતે, જે જાતે જે જાતે જાયછે.
જે જાતે જે જાતે, જે જાતે જે જાતે જાયછે;
જે જાતે જે જાતે, જે જાતે જે જાતે જાયછે.

આવી સૃષ્ટિ અપાર, કરી નવ જાયે કાણે.
જીવતાણાં જડ કામ, થાય ચેતન નવ તેથી;
ઈશ્વર એવું નામ, પ્રકટ પરમાણુનું એથી.
અતુલ જ્ઞાન મહિમા ધણે, વેદાંતેજ વખાણિયો;
એવો પ્રભુ છે આપણો, છોટમ તે સત જણિયો. ૧૧

હલણા છંદ

સર્વ કર્તારની સમજ નહિ જીવને, દીન થઈને ભજ દેવદેવી;
મોહથી શાંતિ સંસારમાં માગવા, તેહની આચરે સેવ તેવી.
જન્મ તણો માર તો જથી ના ઉગરે, તે કરે કષ્ટમાં સહાય કેવી.
છોટમ શાસ્ત્રને અધમ માને નહિ, દુષ્ટની બુદ્ધિ તો હોય એવી.
પાપના ભાર સંભાર ભરિ પેટમાં, અન્યને ઘોઘવા જાય આપે;
મારણ મોહન મંત્ર મેલા ધણા, જોગિનો વેશ ધરિ તાપ તાપે.
હો કરે વાદ વિચિત્ર વિદ્વાનણા, હો કરે મંત્રના જપ ઝાઝા;
છોટમ અનુભવ આંખ્ય આઘ્યાયિના, અલ્પરસભોગિ નવ થાય તોય.

દોહડા

જન ઉપર જ્યારે કરે, કૃપા ધણી જગદીશ;
તો આપી નિજ બક્ષિને, વગતી તારે દીશ. ૧
માટે ઈશ્વર આગમો, આ જાવના સદુ જાંત;
ધર્મજ્ઞાન દોહ તારણે, કૃપાવંત ભગવંત.

હતિ શ્રીધર્મસિદ્ધિ ગ્રંથ ઈશ્વરમહિમાનિરૂપણે અતુર્થોદ્ધ્યાય

અધ્યાય ૫ મા-મનુષ્યની શ્રેષ્ઠતા

દોહડા

મનુષ્ય હોય જીવનું, જેનું નામ મનુષ્ય.
જેનું નામ મનુષ્ય, તેનું નામ મનુષ્ય. ૧
જેનું નામ મનુષ્ય, તેનું નામ મનુષ્ય. ૨
જેનું નામ મનુષ્ય, તેનું નામ મનુષ્ય. ૩

કુંડલિયા

સુંદર પ્રાણી સર્વથી, માનવ મોટો દેહ;
સદચાર સદ્ગુરવિના, તુચ્છ સર્વથી તેહ.
તુચ્છ સર્વથી તેહ, દોર પંખી પિંછારે;
આવું હનમ અંગે, ઘટે નહિ ગંદા તારે.
શુભવંતો સુધરેલ, વિશ્વ વક્ષમ વિધાધર;
માનવ મોટો દેહ, સર્વ પ્રાણીથી સુંદર. ૧

૨૨૨૦ગમ છંદ

મોટો સર્વ માંદિ દેહ છે માનવી,
પૃથ્વી માથે જેમ પ્રકાશક છે રવી;
અંદ્ર વડે આંકણ શોભતી ચંદ્રી,
પ્રાણીમાં પ્રતાપવંત તનુએ ખરી. ૧
ખેતીવાડી માંદિ ફેવ રખવાસ છે,
ભમિતખેડો રખવાસ જલો જૂપાસ છે;
સઘળી જાતીમાંદિ મનુષ્ય સરદાર છે,
જેમાં અધિકુ જ્ઞાન વિવેક વિચાર છે. ૨
સૃષ્ટી સર્વ વિચિત્ર રચી પરમેશ્વરે,
મનુષ્ય વિના સદુ મૂઢ કહો તે શું કરે;
હસે સરજ્યો જેમ મનુષ્યના દેહને,
અંતરબુદ્ધિ વિવેક અધિક છે એકને. ૩
પ્રથમ સૃષ્ટિનું મૂળ રચ્યું પરમેશ્વરે,
પૃથ્વી પાણી તેજ વાયુ શ્રુતિ જિયરે;
કુશલપણું આપાર જાગ્યાવ્યું જેહમાં,
સિદ્ધ પદારથ સર્વ જ્યાં છે તેહમાં. ૪

દોહા

સદાચરણથી સર્વદા, જયના હંદા દોય;
દેશરમણી આવરે, એક કહે સદુ દોય. ૧
ભોગ્યરૂપ આ વિશ્વ છે, ભોક્તા નરનો દેહ;
જે વિધિથી અવગણ્યે, તુચ્છબુદ્ધિના તેહ. ૨
કર્તારે નરને કયો, કરવા પડે ઉપકાર,
પેટ જરી પોદી રહે, તે સદુ દોર ગમાર. ૩
મુકુટમણી છે માનવો સર્વ તખ્ત સરદાર;
છે... ૩

કલાવિષે એ દુશળ છે, બુદ્ધિતણે લંડાર.
 ચત્ત કરીને માનવો, શોધે વિદ્યાસાર.
 સહુના સુખના કારણે, અંથો રચે અપાર.
 ઉદ્ધલિજ્જેના શોધથી, વિદ્યા વધી અપાર;
 ઉપયોગી સહુ લોકને, વૈદ્યક તણા પ્રકાર.
 ગાન શિલ્પ આદિક તણા, બાંધ્યા લાખો અંથ;
 પ્રેમે આ સંસારનો, પ્રોઠ ચલાવ્યો પંથ.

નારાય ઇંદ

કરે અનંત ઘાટ લોહકાર લોહના બહુ,
 સુવર્ણકાર હેમનંગ અંગ અંગના સહુ;
 સુધાતુનાં અનેક પાત્ર કાંચકાર તે ભરે,
 અનેક ચંચળાટ કાષ્ઠકાર વેગથી કરે.
 રચે અનેક શિલ્પકાર ધામ ગામ દેવલાં,
 વિચિત્ર ચિત્ર ચિત્રકાર ચીતરેજ દેવલાં;
 તળાવ કૂપ વાવડી વિમાન વાહણો ઘડે,
 વરાળચંચથી અનેક બુદ્ધિયો નવી જડે.
 કરી શકે અનેક કામ કોય બુદ્ધિવંત છે,
 વણે અનેક વસ્ત્ર જાતિલાલિયો અનંત છે;
 ઘડે અનેક ઘાટ કુંભકાર ક્રીચના વણા,
 કરે મુરંગ રંગકાર ઘાતુ ઔષધી તણા.
 વિચિત્ર ક્ષેત્ર વાડિયો સુધારવાજ શુદ્ધિ છે,
 બહુ પ્રકાર પાકશાક બાકવાની બુદ્ધિ છે;
 રચે અનેક ચર્મકાર ઘાટ સર્વ ચર્મના,
 નુગીન નુય વાઘ જાણ કોય જાણ ધર્મના.
 બેગાન નીગાન આદિ શોધ સર્વ ખંડનો,
 નખાતિ નાખ્યવંચથી નિચાર પ્રાણ પિંડનો;
 અનેક નાખ્યા નિચાર ન્યાય રાજનીતિયો,
 નાખ્યા નાખ્યા અજના મુવર્મ અંથ રીતિયો.
 નાખ્યા નાખ્યા કાચ વારના પુરાણિયો,
 અનેક નાખ્યા દેવદેવ આજ વાણિયો;
 નાખ્યા નાખ્યા દુર્ગતિ નાનદાન ભેદની,
 હુત્ર નાખ્યા હુત્ર અન અન વાન વેદની.

અનેક તોત્ર ને દિસાળ ભેદ બર્તનકાળા,
પદરથોત્રું પારખું લખાણુ બેદ. છે ધણા;
મૂરોપમાં વિશેષ લોક બળુ સર્વ આ સમે,
મનુષ્ય શ્રેષ્ઠ દેહનો કષો વિચાર છોટમે.

ચોપાદ ત્રિતાલ

ગો શુભવંત માનવદેહ, અતિ ઉત્તમ સકુથી એહ;
ન્ય દેહતણો એ રાય, એમાં સાધન સધળાં થાય. ૧
|| વનવણું જે મુખથી બોલાય, મનોવૃત્તિ તે સદુને કહેવાય;
|| આદિ છે પુસ્તક જેહ, શીખે સંભળાવે વંચાય તેહ. ૨
મે છે અવર દેહનો રાય, પાળે ધર્મ તે શ્રેષ્ઠ કહાય;
મ્મ આજાઓ વેદમાં જેવી, સદુ પાળે છે માનવ તેવી. ૩
કરી પુણ્યને રંગે જવાય, વળી ભક્તી પ્રમુછની થાય;
કર્મપાશનું બંધન જેહ, કાપી છુટે ચોરાસીથી તેહ. ૪
નરદેહ એવો છે આર, એમાં છે વળી ઉભય પ્રકાર;
ધણુ જીવ છે આમુર જાત્ય, દોષ દેવ જીવો નાના ભાત્ય. ૫
આમુર નીવડે મૃદ અધર્મી, વિપયાસક્ત કઠિન કુકર્મી;
કપટી અલ્પ કુટિલ છે વામી, દિંસાપ્રિય પરદારાગમી. ૬
વળી પરધન હરવા પ્રવીણ, પરદુઃખદાયક મનિહીણ;
દોષ આમુર જન જગમાંય, પરનિંદા કરે છે કાંય. ૭
ધણી રીસ ને ગર્વ અપાર, નહીં બાવ કે ભક્તિ લગાર;
દાનપુણ્ય મુકૂત નહિ લેશ, ખુવે જન્મ વૃથા કરિ કૌશ. ૮
એવાં લક્ષણ અધમ અપાર, તે લખનાં વાંધ વિસ્તાર;
દેવ જીવનો દોષ દયાળ, પરજીવ તણા પ્રતિપાલ. ૯
સત્યશીલ સદા સુવિચાર, પરદુઃખલંબન પરઉપકાર;
નીતિ ભક્તિ સમેત સુધર્મ, કરે કૃત્ય અર્થે કર્મ. ૧૦
દેવી જીવ પામી નરદેહ, ભવપાશથી છૂટે નેહ;
કરી મુકૂત જન્મ મુધારે, એ તો આત્મા પોતાનો તારે. ૧૧
પામી ઉત્તમ દેહ અનૂપ, તરી ને ન સોંકે ભવકૃપ;
પશુ પામરથી ને ગમાર, નેને સર્વ કરે પ્રિયાર. ૧૨
મનુષ્ય માનવનો દેહસાર, વળી ઉત્તમ કુળ અવતાર;
સદુ વિદ્યા બળેલો સારી, દોષ લોકવિપે અધિકારી. ૧૩
સદુ દેશમાં કહેવાય ડાહ્યો, શરવીન ન જાય વચાંચો;

એવું છતાં બૂડે ભવ જેહ, જાણો ખર થયી ખોટો તેહ. ૧૪
 નર જે ન ભજે ભગવાન, તે તો શાના ઘણા ગુણવાન;
 જ્યારે ના શક્યા પાપ નિવારી, જમહાયે ગયા ઝખ મારી. ૧૫
 ખટ શત્રુ ન જીત્યા પૂરા, તે તે શાના બિચારા શૂરા;
 તેથી વૃક્ષોતણી તનુ સારી, છાયાસહિત છે પરઉપકારી. ૧૬
 જે દો ઉત્તમ નર તનુધારી, થાય સર્વેને સંતાપકારી;
 સાપ વીંછી સમા તે જાંત, પડે નરકમાં કદપ અનંત. ૧૭
 અરે માનવ કર્યને વિચાર, તારા આત્માનો કર્યને ઉદ્ધાર;
 જે તું દેહ ગમાવીશ એવો, પછી ક્યાં મળશે એના જોવો. ૧૮
 શકે આત્મા પોતાનો તારી, એવી દોણ બીજી તનુ સારી;
 આ તો કર્મભૂમિ કહેવાય, જેવું વાવે તેવું ફળ થાય. ૧૯
 તારો સાચો સગો છે ધર્મ, પ્રિય પાલનકર્તા પરમ;
 સાથે આવે મુવા પછી સોય, બાધી બીજું ન આવે દોય. ૨૦
 તારાં સગાં સહોદર જેહ, કાયા બાળી કોરે રહે તેહ;
 અંતે ધર્મજ આવશે સાથે, હેતે ઝાલશે તુજને હાથે. ૨૧

દોહા

દેહ ધરી દુનિયાવિષે, સમર્થા સરજનહાર;
 પર ઉપકારી જે થયા, સુકલ તેજ અવતાર. ૧
 જશ જેનો સહુ લોકમાં, વાધેલો નિસ્તાર;
 સંભારે સહુ સુકૃતી, એજ સુકલ અવતાર. ૨
 દુઃખ ટાળે સહુ દીનનાં, દૃષ્ટિ નહિ ઉપકાર;
 ધર્મ રંગે જે ધનવડે, એજ સુકલ અવતાર. ૩
 માત તાત ને ગુરુતણી, ભક્તિ ન તજે સગાર;
 ધારી રાખે ધર્મને, તેજ સુકલ અવતાર. ૪
 હું ક્યાંનો ને દોણ છું, દોણ દુષ્ટે કર્નાર;
 એ નિશ્ચય જોણે કર્યો, એજ સુકલ અવતાર. ૫
 સદ્ગુણનો સંગ્રહ કરે, અગાધ કરે વિદ્યાર;
 સજ્જનની સેવા કરે, એજ સુકલ અવતાર. ૬
 સત્યવડે જે ધન રંગે, દુનિયા કરે દુનિયાર;
 પીણ ટાળે પરતગી, એજ સુકલ અવતાર. ૭
 અનંત કરે મદ્દગરતું, તનમાં તત્ત્વવિચાર;
 નહિ ભગવંતને, એજ સુકલ અવતાર. ૮

શરવીર આપ્યાયા, ઠગજવ્ય શ્રુતિ વદાન	
દેવિયાગ્ર આપ્યાયા, એજ સદ્સ અવતાર.	૯
જેમ જુગન જાણી કરી, મનના મને વિદાર;	
નિજનંદ પદમાં રમે, એજ સદ્સ અવતાર.	૧૦
ધન જોખન વિદ્યા તપ્ત, મદ ના દોષ સગાર;	
નિમંજ નીનિ આગર, એજ સદ્સ અવતાર.	૧૧
પ્રસ વિસામા વાવડી, કરવા રૂપતથાવ;	
વિષેકથી ધન વાવડે, એજ સદ્સ અવતાર.	૧૨
સંભારે દેા જગતની, એવા કામ દહાર;	
કરિ અપે કરારને, એજ સદ્સ અવતાર.	૧૩
ગુનિયસ મંથ કરી ધાગા, શોખારે સંસાર;	
મુધરે જન સદુ સાંભળી, એનો ધન અવતાર.	૧૪
કાગતણુ મુખ મંદિથી, કર ગદિ કાદણુદાર;	
છોટમ જન દોષ જગતમાં, એનો ધન અવતાર.	૧૫
વેંમ વધારે વિશમાં, કરે પ્રપંચ અગાર;	
ભય ધારે જે જાનો, ધિક એનો અવતાર.	૧૬
જૂહું જોલે જીવથી, જૂહું સદુ વ્યવહાર;	
છગ કરી જનને છેતરે, એનો ધિક અવતાર.	૧૭
સાચાની નિંદા કરે, જૂહું ન તમે સગાર;	
કરે કુમાગતની કથા, એનો ધિક અવતાર.	૧૮
પૂજે ભૈરવ જાતને, ભજે નદિ કરાર;	
ધાત કરે કોઈ જીવની, ધિક એનો અવતાર.	૧૯
ભક્ત નહી ભગવંતના, નદિ રારે દાતાર;	
પેટ ભરે બહુ પાપથી, ધિક એનો અવતાર.	૨૦
અન્યાયે ધન એકહું, કરિ કરિ મરે ગમાર;	
સુકૃત કાંઈ સરે નહી, અદ્સ એજ અવતાર.	૨૧
માણસ સદુથી સરસ છે, ભજે જાલને જેલ;	
વેદ વચન શ્રદ્ધા ધરે, તરે મદાગન તેલ.	૨૨

ઈતિ શ્રીધર્મસિદ્ધિ મંથે મનુષ્યકેશનિરૂપણે પંચમોઽધ્યાયઃ

અધ્યાય ૬ છો-ગુરુમહિમા

દાહા

બંદાર ભક્ત વાણી કહે, સુણો મહા ગુરુરાય;
આચારજી મહિમા કહે, સુણતાં સુખ બહુ થાય. ૧
ઉત્તર કહું છું એકનો, સુણ શિષ્ય પરમ સુખણ;
આચારજી દિશ્વરસમા, દીક્ષા દાતા જાણ. ૨
વારુયો વેદપુરાણમાં, આચારજી મહિમાય;
તે અતુસારે અહિં કહું, સુણતાં પાતક જાય. ૩
હિત ઉપદેશક સદ્ગુરુ, આચારજી કહેવાય;
ધર્મજ્ઞાન આપે અમલ, શિષ્ય પરમ પદ પાય. ૪

છપા છંદ

ઋષિકૃપાળા ગુરુ હોય, વેદ ને શાસ્ત્ર ભણેલા;
સદાચરણ સંયુક્ત, અતુભવી છે ભવભેળા.
પુત્ર શિષ્યને તેહ, કહે છે શિક્ષા સારી;
આપી અતુભવ ઉપ, બ્રાંતિયો ભાગે ભારી.
સદ્વિદ્યાસ સમા તે જાણિયે, જને સુખ વેદાંત છે;
ગુરુ વેદશાસ્ત્રની આશિયે, નિર્ભળ નિજ સિદ્ધાંત છે. ૧
આપ સંપ્રદા માંડિ, વિપ્રજન છે આચારજી;
આપે ગુરુ ઉપદેશ, શિષ્યનાં સારે કારજ.
નવમા પંથની માંડિ, વિપ્ર આચારજી ભાગો;
નિત આચારજી દાય, વેદનો ધર્મ ન ન્યાયો.
નવ વિપ્ર મુખ્ય આચાર્ય નદિ, ને વેદબાચ કહેવાય છે;
નવ દુર્ગા નની મુળી, ભાગા જન ભરમાય છે. ૨
નવ વિપ્ર નદિ દાય, શ્રદ્ધ દીક્ષાઓ દે છે;
નવ વિપ્ર નદિ દાય, મેટ પૂજન્યા લે છે.
નવ વિપ્ર નદિ દાય, નિવૃત્તિના મંત્ર બતાવે;
નવ વિપ્ર નદિ દાય, નિવૃત્તિના ગાય.
નવ વિપ્ર નદિ દાય, નવ વિપ્ર નદિ દાય;
નવ વિપ્ર નદિ દાય, નવ વિપ્ર નદિ દાય. ૩

પશુપુદ્ધિ પ્રાણી તણી, ગુરુ સુધારે જ્ઞાનથી;
છોટમ સુખ પામેસદા, પરમેશ્વરના ધ્યાનથી. ૪
દોહા

શાણા સન્નન સહુ કહે, ગુરુ ગોવિંદ સમાન;
તે સાચું કરી માનિયે, જે છે પૂરણ જ્ઞાન. ૧
ગૂઠ રૂપ ગોવિંદનું, પ્રકટ જણાવે તેહ;
શિવ દેખાડે જીવને, શમે સર્વ સંદેહ. ૨
જે મોટા સહુથી સરસ, દુનિયામાં દાતાર;
વપુ ધારીને વિચરે કરવા પર ઉપકાર. ૩
વારિદ જલવૃષ્ટી કરે, હરે તૃપાને તાપ;
જ્ઞાન ગુરુમુખથી ઝરે, આપે શાંતિ અમાપ. ૪
કાળ પારથી જીવ મૃગ, મહામાયાની જાળ;
કાપીને અગગી કરે, દેખી ગુરુ દયાળ. ૫
કર્મો કર્મના કીચમાં, કોટિ કલ્પથી જંત;
કાંઠે ત્યાંથી કર ચઢી, ભેટે ગુરુ ભગવંત. ૬
હંદ્રજાળ દેશ્વરતણી, જેતાં જીવ વચાય;
ગુરુ જ્ઞાન અંજન કરે, જીતી સઘ જણાય. ૭
કાળ વ્યાગના ગાલમાં, ચોંદે લોક ચવાય;
લદર ચડે છે ઝેરની, નિજ ઘર ભૂલી જવાય. ૮
મળે ગુરુ જે ગારુડી, ઝટ ઉતારે ઝેર;
નિજ વપુ દેખે નિર્મલું, વિચે અમૃત સેર. ૯
નીતિ રીતિ શીખવે, સુધરે જયી શીશ;
પાપ ન પરસે પિંડમાં, તે પામે જગદીશ. ૧૦
મોક્ષ પામના આદરે, ધારે મોટી હામ;
મોટા ગુણને ગર્વ મળે, કાઢ દિન સુધરે કામ. ૧૧
નીચા ગુણ દાય નરનિયે, કરે નીચ તે કામ;
હંચા ગુણથી હંચપદ, પામે ઉત્તમ કામ. ૧૨
આદંબર જેઠ ઉપદેશ, જે ગુરુ કરવા જાય;
દુષ્ટ મનને ક્ષીપને, પાશુ અંતે પરતાય. ૧૩
જે કોઈ સમજે જગતમાં, પ્રભુ મળવાની આશ;
તે ગુરુ કરેજે અનુભવી. કામે જવના પાશ. ૧૪
આચરે ગુરુ વાચાનક, દદ કરવા નિજ પક્ષ;

વાદ શીખવે શિખને, ન મળે સાચા લક્ષ. ૧૫
 બધ વધા બહુયા વિના, હુડા મારગ છવ; ૧
 સદ્ગુરુ જે સાચા મળે, તે સાચાખાવે શિવ. ૧૬
 સાચા ને જુદા સહજ, વાણીથી વરનાય;
 તોલ કદે જે બોલનો, તરત પરીક્ષા થાય. ૧૭
 બકરી તે બેં બેં કહે, સિંહ કહે હુંકાર;
 એકજ આક્ષર ક્યારે, પણ તેમાં બહુ ભાર. ૧૮
 સિંહતણા હુંકારથી, હાથી કહે હજાર;
 કાકતું ઉર બેઠે નદી, બકરાં બકે અપાર. ૧૯
 શબ્દ સાંભળે સિંહનો, હોય સિંહતું બાળ;
 ભડકીને ભાગે પશુ, પટે પેટમાં ફાળ. ૨૦
 કપટપંથનો પ્રલય કહે, એજ શબ્દ નિર્બોણ;
 પાખંડી પશુ છવનો, મુણતાં છટકે પ્રાણ. ૨૧
 શબ્દ મુખી અનુભવ તણો, કપે માયા કાળ;
 આવતો ઉરમાં ગ્રહે, જે હોય ગુરુના બાળ. ૨૨
 જે રચિ આવે છવને, તેવાં ગીતાં ગાય;
 શુભાર રસને સાંભળી, પામર રાજી થાય. ૨૩
 કુટિલ ગુરુ કલિમાં ઘણા, ગાંધે રાયક બોધ;
 પામર તેના પંથના, કરી શંકે નહિ શોધ. ૨૪
 નામ લેક શ્રીકૃષ્ણતું, કથે કથામાં જગ,
 છાટમ એવા ગુરુ કર્યે, કાય ન પામે પાર. ૨૫

ઇતિ શ્રીધર્મસિદ્ધિ ગ્રંથ ગુરુમહિમાવર્ણને પાઠાડ્યાયઃ

અધ્યાય ૭ મો-સત્સંગના મહિમા

સંહ્યા

મોલે બક્ષ બંધાર મુખ, પદ ન ગણે ગુરુનાય;
 અનિ આદરથી મ્હો દુષ્ટ, સત્સંગનિ મહિમાય. ૧
 સત્સંગનિ મહિમા મ્હું, અનિ આદરથી આજ;
 સત્સંગત કરતાં જાહે, જગને જગનો રાજ. ૨

મગે બહુ સુકૃતવંત સુભાગી, જુરે મનમેલ નિશા ધરી જંગી;
 હંયા જડ છવ વૃથા અભિમાની, સહે નહિ કોપટ સામ ને દાની. ૭
 અગ્રેતણું ધારણ એ ધનધાર, મંદાપદપંચ અનીતિનું જોર;
 મદાદિક જોર મગે થઈ મરત, હરે સુવિવેક સુધર્મ સમસ્ત. ૮
 મનોરથ હોય અપાર સુપંન, વૃથા સત માનિ રધા જડ જન;
 સમે ભવમાંદિ બહ્યા તનુજાન, બેઠે બહુ વાણિઅમૃદ્ધ અમાણ. ૯
 પમુચન પામર મંદ ગમાર, સુમે નહિ સાર અસાર વિચાર;
 જડ સતસંગ વિના જન જોડ, સદા સખતુલ્ય અમૃદ્ધજ એક. ૧૦
 હરિજન દેખી વસે નહિ દેવ, પમુ ધરી દીન ગણો નર પ્રેમ;
 નર્મ નહિ શીપ મગે દરિદાસ, સહે જમપુર જાડે અનિ ત્રાસ. ૧૧
 દુખે દરિના જનને જડ દુહ, સહે અનિ કોટિ જુગાનુગ કહ;
 નિંદી સતસંગ કુસંગ પગાય, પડે અહીં દેહ ધણો અથડાય. ૧૨
 ધણા અથગુણ બચકર ધાર, જડર પલાય સુસંગતિ જોર;
 મટે દુઃખદાપક માનસેસંગ, સજીવન મૂળી સુસંગ અમોઘ. ૧૩
 સુસંગતિ મોડનિવારક મંત્ર, છુટે જન બંધન થાય સ્વતંત્ર;
 બયાનક દાણ કરાણ બુદ્ધિંગ, અખે ફરી રાખણદાર સુસંગ. ૧૪
 દગે જનજાન અને બચ શીત, સુસંગતિ પાવકની સમ રીત;
 હરે ત્રય તાપ દગે સદુ પાપ, સદા સતમંગલિનો પરનાપ. ૧૫
 પરપદમાંદે પરીક્ષિતગય, મગ્યા સતસંગ તણો મદિમાય;
 નહિ સતસંગ બનાવર ઠાંગ, બલો સતસંગ ત્રિલોકની માંગ. ૧૬
 વહે જય શય વદન દગર, હરિજન કોપ સહે નહિ પાર;
 અનિ હનકૃદ પાંગુ મદિમાય, જયામતિ દોટમ એ જમ ગાય. ૧૭

સાધાર વિનાસ

મામી વાત દોવાય દે જોડ, મગે સતનગતિથી નેડ;
 મગે મગજન કેડે નગ, તેન હામે રહેમાં રંગ. ૧
 પાડે આગા પ્રજની વેદ, સાંભા મગજન હરિયે નેડ;
 મન કર્મ રચન ગુહ હોય, નહી લેશ કુલમનુ કોપ. ૨
 ભાવમણિ બનેના અપાર, દડ રીંગ મમે વિચાર;
 મજ નાકે નિગ નાભ, અપી મગજન કેરી રીત. ૩
 જેને બાધાપદથી જડ, તેની નગતિ દરથી સુ;
 નહ વૃક્ષને રૂપિયે જલદે, જલ નિચી કોટિયે ત્યારે. ૪
 શાય જ્યાં હશે મોટું જડ, કંવીત્યં સગી આદેર પાડ;

પામે જ્ઞાનતપો અવતાર, પછી ભોગવે દુઃખ અપાર. ૨૧
 વેદ તત્ત્વ બતાવે જ્યાંય, સદા સતસંગ કરવો ત્યાંય;
 જુદી જુદીયો સાંભળે જન, તેનું નિશ્ચય રે નહિ મન. ૨૨
 દુરોચારીની સાંભળે વાણી, હોય દુષ્ટ પછી તે પ્રાણી;
 સદાચરણીને સાંભળે જ્યારે, સદાચાર શીખે સહુ ત્યારે. ૨૩
 લોભી લોભુષ ચાર ને બર, દુર્વ્યસની દગો કરનાર;
 બદ્ધબોધા ગંજરી ને ભંગી, તેનો જન જો હોયે સંગી. ૨૪
 તેની વાણી મુણે જન જ્યારે, થાય કુર્મંતિ મુકૂત હારે;
 સત્યશીલ સતોપી મુક્તણ, વહે વાણી જ વેદ પ્રમાણ. ૨૫
 જ્ઞાન ભક્તીધરમયુત જન, તેનાં મુખતણાં સુણવાં વચન;
 સાદો માડો સંગ ગુણ જોઈ, હવે કહી સંભળાવું તેહ: ૨૬

દોહા

સાધુ જનના સંગથી, હોય મુમુક્ષિ સાર;
 પાપી દેરા સંગથી, પ્રકટે પાપ વિચાર. ૧
 જ્યમ ચંદનના સંગથી, ચંદન સરખી વાસ;
 દિગ્ગતહી પાસે રહે, તેમાં તેવો વાસ. ૨
 સાચાની સંગતિ ધરી, શીખે સત્ય વચન;
 બદ્ધ દેરા સંગથી, જૂઠું બોલે જન. ૩
 ખૂંડાની સંગતિ ધરી, ફૂડું રહે ન ભાન;
 અક્લસ અવળી દેરે, જ્યમ મદિરાતું પાન. ૪

છપા છંદ

હસેતણો ગુણ હોય, સાર ને સહુનો લે છે;
 તરત તરે છે નાય, પ્રીત્યથી પયન અહે છે.
 અંધર અમર એક, વેડી ચુસે વૃક્ષને વળગી;
 બાઝી દીસે મેલ્ય, રહે અવગુણથી અગગી.
 એમ ચતુર આ લોકમાં, સર્વે ભંગા નહે સહી;
 છોટમ અવગુણ પરદર્શી, સાગ ગુણને લે અહી. ૧
 ખર જ્યમ ખાદું ખાય, ધાન જે હોયે મંદી;
 મૂરખ સંગતિ ચલાય, નાસી લોકે નંદી.
 બાધું બગી વાય, ફૂંડ જે બાધું સાથે;
 કરમાં હોય ન સાય, પવિત્રના સંગ પ્રતાપે.
 એમ વિચારી આપમું, જે સતસંગે સંચરે;

છા. ૪

છોટમ તે સુધરે સહી, જે પાપી જનને પરહરે. ૨

સંગ થયી પલટાય, દૂધ જ્યમ છારા ખટારે;

સંગથયી પલટાય, જ્યા તલ કુસુમ વાસે.

સંગથયી પલટાય, નીર જ્યમ કાળજી ઘેળે;

સંગથયી પલટાય, સ્ફટિક ખીજે રંગ ગોળે.

સંગથયી પલટાય નર, જે જેનો ગુણ ઉર ધરે;

છોટમ જે મન ના મળે, તેને સંગ કહો શું કરે. ૩

ભીતર નવ લેદાય, કહ્યું નવ માને કાંચે;

અંતર આગ ન જાય, ખેડાણ જ્યમ પાણી માંચે.

એમ ન તજે વિકાર, સાર ઉરમાં નવ રાખે;

ભેળો રહિને ભણે, તજે ગુણ અવગુણ દાખે.

એમ અધમ જે પ્રાણિયો, સાકુટ સર્પસમો ગણો;

છોટમ સારા સંગમાં, અવગુણ રહે એવા તણો. ૪

પશુ નવ પલટે ઢંગ, સંગ શું કરશે સારે;

જુઠો જતિસ્વભાવ, પડ્યો જે ધરથી ધારે.

એમ અહનને રંગ, ચડે ક્યમ કાળેવાળે;

જડ જંગલિયા જીવ, ટેવ ખોટી નવ ટાળે.

માખણ મલિયું મેશને, તોય કાલિમા ના તજે;

છોટમ ખોટા ખલ તથા, નીતિ રીતિ ન તજેરજે. ૫

સવૈયા

જે ગજ જાય ધણા જળમાં, પણ ખહાર જઈ સિર ધૂલ ભરે;

ખાંડનું ભોજન દે ખરને, પણ એખર એજ અભાગિ કરે.

કાગ કપૂર સુગંધ તજે, શઠ એ દુરગંધવિષે વિચરે;

છોટમ એમ સુસંગ કરે, ખલ તોપણ તે ન કદી સુધરે. ૧

દોહા

જે ધરજે તું જીવડા, પડવા લવજળ પાર;

તો સાધન સહુથી ભલું, સતસંગ શુદ્ધ વિચાર. ૧

ભાવરૂપ ભૂમિ ભલી, વિદ્યા ખીજ વવાય;

ઉગે સુમતિ અતિ ભલી, સતસંગ નીર સિંચાય. ૨

મહાવિદ્યાનો મર્મ છે, સહુ સાધનનું સાર;

કહે છોટમ સતસંગથી, ઉપજે શુદ્ધ વિચાર. ૩

મહિમા મોટો છે ઘણો, અખિલ લોકમાં એહ;

અવ તરે સનસંગથી, તેમાં નદિ સદેહ. ૪

કુંડલિયા છંદ

સંગે રહિયે સંતને, લઘી સુધરે જીવ;
જગન સુખં તથા સદે, સાચો બાણે શીવ.
સાચો બાણે શીવ, સર્વનો સરજનહારો;
કલેશ ન ઉપજે કાંઈ, શીલ ગુણુઆણે સારો.
કરે છાટમ એ રેક, નિરંતર સાચી અરિયે;
લઘી સુધરે જીવ, સંતને સંગે રહિયે. ૧

સૂક્ષ્મ છંદ

નિત્ય સનસંગથી વાત મુલ સમજિયે, જો જન અનુભવી પાસ જાયે;
સર્વ સિદ્ધાંતનો સાર મુજે સારી, થકાને જીવનો ભેદ લહિયે.
અંત ને પિંડનાં તત્ત્વ તપાસનાં, કાગળાં કમં તજિ દંસ થાયે;
છાટમ જાન ઉધોન દોષે અતિ પ્રાચુ, સર્વ કર્તારનું શરણુગદિયે. ૧
સારમાં સાર ને સંગ છે સંતનો, લઘી જીવનો છે સુધારો;
વ્યમનબગિચારને મહિન મનવાસના, બહુ સદુભય ગુણુઆણે સારો.
સત્ય સંતોષ ને પર્મ દદતા ધણી, નીચનો સંગ લાગે નકારો;
છાટમ પાપથી છુટકો પ્રાણિયા, વેદનાં વચન રદ્યે વિચારો. ૨
હંપિયા જીવ હદો કમંની હંપમાં, બાય સનસંગમાં તેહ બાગે;
ધાય બયભૂષ તોળા લેખ મોટો કરે, દીન ને દેવની પાસ માગે.
ધાય કપટી કને નાક રંગે નયો, જનતાની આંતિ નેજે ન બાગે;
છાટમ લોક નો સુજન પરમે નદી, ઉપડો વેશ જો, પૂર લાગે. ૩
મંતમગે જુનિ પર્મને સમજિયે, પુણ્ય આચાર્યો પાપ નાસે;
નીતિના પંથમાં ન્યાયથી આલવું, કેવળ ઉપદેશ ને મંત પાસે.
તન મન વચન નો મુક રહે નેવનું, જાંબરો વધ નપથે પ્રકાશે.
છાટમ સંતના નગ પગપાથી, માન નવિયા નનમાંદિ ચામે. ૪
પુણ્ય પરનાપથી જાન મંગાતિ મોઢે, ૫ લાગ નાગ ને પાપ કમં.
ફુલના નગથી રોષ ફુડાવ ખડ, વનિ નાગ પોઢે નવ્ય પર્મ.
પૂર્વના પથે ખડ પગપાથી, કેવળ અરિયા જીવ ને નગ બાગે.
છાટમ લોક એ મુક જાન મંગાતિ ન નાગ પે મંગા જાન વિનંતે.
મનસો મુક ને મંત નાગે, કો વા પે મંગા ખડે દન્ય દન્ય.
જાન પ્રમાણ નાગ રોનય કો, ૬ નાગે જાનને નાગ દન્ય.
વિશેષમાંની આજુબાજુ મોઢે, ૭ નાગે દન્ય ખડે પેદ બરવ.

છોટમ જગનમાં ધન્ય એ ભક્તને, સર્વ તેની કરે કીર્તિ સારી.૩
 નેત્રથી ના જુવે દોષ દૃષ્ટીવંદે, કાનથી ના સુણે વાત ફટી;
 બાહ અપરિચિત્તે તો જીવ ના જાયદે, મન તણી વૃત્તિ ના હોય ખુટી.
 પિંડ પગ ખાણિ તે જાણ પરમારમે, સર્વને મુખ કરે સંત તેના;
 ટેક છોડે નહિ નિયમ ધારે સદિ, જાણવા ભક્ત જગ માંહિ એવા.૪
 પૂર્વના પાપને ભક્તિ ભેદન કરે, મન ધ્યન કર્મથી સત્ય વરતે;
 પુણ્યનો પુંજ મહાનંદને મેળવે, ભક્તજન તે તરે ભક્તિ કરતે.
 ભક્તપર જમ તણું જોર આલે નહિ, દેવ સદુ ભક્તને માન આપે;
 ઈંદ્રપદ તેડે તો મુગ્ધ જાણે સહી, ભક્ત સાચા બને બ્રહ્મજપે.૫

આપાઈ ત્રિનાલ

જાણે મદિમા બ્રહ્મનો જોડ, ખરા ભક્ત જાણવા તેહ;
 પ્રભુ એક સદા અવિનાશી, જેનો મદિમા છે વિશ્વપ્રકાશી. ૧
 જેની ઇચ્છા સૃષ્ટિની થાય, તેથી કોટિ બ્રહ્માંડ રચાય;
 સૂર પાળે સંદારે તેહ, અનિ અકલ્પન મદિમા એહ. ૨
 આદ્ય અંત મધ્યે રહે એક, તેથી ઉપજે છે વસ્તુ અનેક;
 નથી જીવની પેટે દ્વેષ, કાંચ કર્મ અડે નહિ લેશ. ૩
 ભજે પૂરણ આણી પ્રેમ, કરે કામ રીતે પ્રભુ જમ;
 બીજ નાસ્તિક લોક અપાર, કરે ભક્તિ અનેક પ્રકાર. ૪
 કાચ વિષયાનુરાગી જાંત, ભજે વિષય મારે ભગવંત;
 પ્રભુ આપે વિષયમુખ જ્યારે, બલિ ઉપકાર ભક્તિ વિસારે. ૫
 કાચ વિષયાતણું મુખ પામે, તોય ભક્તિ ધણી ઉર જમે;
 કાચ ધન તણે અર્થે ભજે છે, મળે ધન પછી ભક્તિ તજે છે. ૬
 કાચ ધનવંતા કાચ ધણ, તોય ભક્ત બને પ્રભુ તણા;
 કાચ ધન ને વિષયમુખ માંય, ભજે તૃપ્ત થયેલા ત્યાંય. ૭
 નિજ આત્માનું કલ્યાણ આંય, કરે સુકૃત પ્રભુગુણ ગાય;
 કરે પ્રભુને સમર્પણ સાય, ફલવાંચ્છા ન રાખે કાચ. ૮
 આપે રાજ્ય ત્રિલોકનું તેને, તોય ઈચ્છા નથી કાંચ એને;
 એવા જનનું મુમુક્ષુ નામ, સદા સંતુષ્ટ પૂરણકામ. ૯
 સાપે સુકૃત પ્રભુને જ્યારે, ફરી જન્મે થતા નથી ત્યારે;
 ફરી જન્મે તો થાય છે તેને, કાચ મુખતળી તૃપ્ત જોને. ૧૦
 આચા ભક્ત મુમુક્ષુ જોડ, કાંઈ ઈચ્છા કરે નહિ તેહ;
 પ્રભુ દેવાનું કહે કાંચ, તોય ઈચ્છા નહી મનમાંય. ૧૧

પ્રભુલક્ષ્મી તણા પ્રતિપાળ, સહુ ઠામે કરે સંભાળ;
 પ્રભુજી છે લક્ષ્મીનિવાસ, સહુ લક્ષ્મીઓ તેની પાસ. ૧૨
 વસે લક્ષ્મીતણા ઉરમાંય, સહુ લક્ષ્મીઓ આવે ત્યાંય;
 જે જે લક્ષ્મીતણું હોય કામ, સહુ પૂર્ણ કરે તે ઠામ. ૧૩
 સાચા લક્ષ્મી પ્રભુના જેહ, મુખે માગે નહિ કાંઈ તેહ;
 માગે મૂલ્યલક્ષ્મી કરી જ્યારે, થયો માગણુ સરખો ત્યારે. ૧૪
 નાશવંત પદારથ ચા'ય, તેથી લક્ષ્મી ચિંતામણિ જાય;
 કરે લક્ષ્મી જગત સુખમાટે, ખુબે પારસ કાંડિને સાટે. ૧૫
 કાચા લક્ષ્મી સ્વારથી જેહ, ભજે સ્વારથ સૂધી તેહ;
 સરે સ્વાર્થ પોતાનો જ્યારે, પછી મૂલ્ય પ્રભુને વિસારે. ૧૬
 કાંઈ કાંઈ છે લક્ષ્મીનો વેશ, પ્રભુમહિમા લહે નહિ લેશ;
 નવ જાણે પ્રભુ હશે કેવા, કરે તુરંચ અનાત્માની સેવા. ૧૭
 નથી જાણતા જૂઠું કે સાચું, ખુબે હીરો ને સંધરે કાચ;
 કાચ પંથવાળા રચે ધામ, ભજે જીવ તે નરનું નામ. ૧૮
 કાચ ડાટીને ધાલેલાં પ્રેત, પ્રભુ જાણી પૂજે કરી હેત;
 કાચ ધુણે તેનું ધરે ધ્યાન, જૂઠું સાચું ન જાણે હેવાન. ૧૯
 એવા લક્ષ્મી ભમેલા જોઈ, દેવ હાસ કરે સહુ કોઈ;
 અન્ય દેવ ભજે છે જોઈ, કોના દેવતાણા પશુ તેહ. ૨૦
 પ્રભુમહિમા શંક નહિ જાણી, ક્યા તે નર પામર પ્રાણી;
 સહુ જનને કરે ઉપકાર, પ્રભુ પરમ દયાળુ અપાર. ૨૧
 કાટિ માતાથી અઢકું હેત, તેને મૂકે વિસારી અચેત;
 યાય નાસ્તિક તે નર એવા, જર-કણમાં અંગારા જેવા. ૨૨
 કાંઈ આચારજ્ઞ શીખે છે, પ્રભુ ભજવાનિરંતર કેહે છે;
 તેને ઉતરે છે ગમાર, અમને પગનો નથી પરવાર. ૨૩
 કાંઈ વેળાયે ભણ્યું હોય, કરે મૂલ્ય પછી મશકરી;
 ધનદારમાં પ્રાપ્તિ છે કેવી, નથી જડને શ્રવણ પર તેવી. ૨૪
 જોઈ અઢકે ના પેસી શંક છે, વળી નિદ્રા ને ચાટી કરે છે;
 ભાંડ નામિની નામે જ્યારે, નથી નિદ્રા નો આવતી ત્યારે. ૨૫
 ક્યા રાત્રી ને કને ન નાં, વળું કેવળે આગસ આવે;
 એવા અન્યારે જીવ અનાના, જોઈ પાને તન ત્યાગી. ૨૬
 અંધ મનુષ્યના વચે મેલના, ભજે નરચા ગુરુની સેવા;
 સાચા ગુરુજીનાં સંજન, એવાં ક્યાં હોય યુગિમાં તેવાં. ૨૭

મક્ત-ઉધારન તે જવનારન, શ્રીહરિ છે સચરાચર સ્વામી;
છાટમ એ પ્રભુને ન ભજે, શક તે નર લંપટ લખાવરામી. ૧
કેહ બનાઈ કિયો અતિ સુંદર, લોચન કાન કિયો મુખ સારો;
નાક મુગંધ લહે રસના રસ, ગોલન જેન અનંત ઉચારો.
હાથ હિ પાંચ કિયે કળાગાકર, ચિત્ત બુદ્ધિ મન દેંદ્રિય દારો;
છાટમ જે કર્તાર ભજ્યો નહિ, સો મનિમંદ હિ મુઠ ગમારો. ૨

કુમિલા છંદ

કંકે પિંક તું નરદેહ ધરી, નભજ્યો શ્રીહરિ શુભકામ ન શીધું,
મિતા કરિ મૂઢ ગયો મરિને, તજિ અમૃત તુચ્છ હલાહલ પીધું;
હરા મહિ બજાવિયો તુજને, શક તે પ્રભુ નામ મુખે નવ લીધું,
ન છાટમ જે જમદીગ બજે, નર તેહ તણું સદુ કારજ ગ્રીધું. ૧
ગમે નદો અમ્મર દોય જરૂર ચરાચર દેખહુ કાલ ચરે,
પલ દિ પલ બાય ઘટે ઘટિમે અજ છંદ સમેતથી આયુ હરે;
હગરે નહિ દાટિ ઉપાય કિયે નર પામર તું મનિ ગર્વ કરે,
જન છાટમ લે પરબ્રહ્મ ભજી તખ તો જનકો સખ કાજ સરે. ૨
ભક્તિ બિના ભવમે ભટકે ચક્ર ભક્તિ બિના જમકે કર જાવે,
ભક્તિ બિના તય તાપ તપે તન ભક્તિ બિના સખ હી દુઃખ પાવે;
ભક્તિ બિના ચંદ્રબૂત દરાવન, ભક્તિ બિના અજરૂપ કહાવે,
છાટમ શ્રીહરિ ભક્તિ ભલી, જિનકો જસ બેદ પુરાન દિ ગાવે. ૩

સરેયા છંદ

મનથી ગનિ દોહ ન જાની સંકે, સખ આપખલાલ કરે મુખસે;
કખહુ સુખ સંપનિ પાછ ભલી, તવ માનત મોજ મચે મુખસે.
કખહુ તન તાપ સંતાપ તપે, દઈ દેવકું દોષ હરે દુઃખસે;
જન છાટમ દોય સ્વર્ગન નહીં, સખ જાત બહે મનકિ રૂખસે. ૧

મદિરા છંદ

તું અનિનીય અનીનિ કરે, પાન આગળ તો અધરૂ પડશે;
મોત પછી મદ જાતરશે, જમદૂત તમે કરે જે ચડશે.
ધર્મ સદ્ગાય કરે ધારી આગળ, અન્ય કુકર્મે સદુ નડશે;
છાટમ શ્રીહરિ ભક્તિ બિના, નગ ધાનકિ રાંક થઈ રડશે. ૧
ગોત્ર સમેત ગયા દશકંધર, લંકે ગઈ ભઈ રામદવાઈ;
નાશ ભયો દુરજેધનકો, પુનિ સેન સમેત મુવે સત ભાઈ.
બદલ દો છનમાંદિ ભયો સય, બકું સદા જદુનાથ સદાઈ;

છોટમ જોર અનેક ગયે જન, ગર્વ કો રોગ બડો દુઃખદાયક;

છપા છંદ

કૌલ કુટિલ ઉન્મત્ત, નિરંતર રહે કામવશ;
કૃપણ મૂઢ અતિ વૃદ્ધ, અધમનો સઘળે અપજશ.
દુષ્ટ રોગમય દેહ, દરિદ્રી સંતત કોધી;
ઈશ્વર ભક્તિ વિહીન, સદા શ્રુતિ સંત વિરોધી.
તનુ પોષક નિંદક મહા, પાપ પરાયન માનિયે;
કહે છોટમ સંસારમેં, એ જીવિત રાખસમ જાનિયે. ૧

કુંડલિયા છંદ

મનવા ચટપટ ચેતજે, આળસ મૂકિ અજાણ;
કાયા માયા કારમી, પરાધીન છે પ્રાણ.
પરાધીન છે પ્રાણ, વિખરશે સઘળી બાજ;
પડશે કાઠ પલમાંહિ, તનૂ દુર્બલ કે તાજ.
કહે છોટમ કર્તાર, ભજી લે ઝટપટ જનુવા;
આળસ મૂકિ અજાણ, ચેતજે ચટપટ મનુવા.
ઝાઝુ ન કરે જીવડા, મોહ લોભ અભિમાન;
કાચે તૃપ્ત થયો નથી, સ્વમે જમણ ને પાન.
સ્વમે જમણ ને પાન, ગયા એવા ને એવા;
મોટા વૈભવવાન, રાય જે રાવણ જેવા.
કહે છોટમ એ સત્ય, ભજી લે કર્તા કાજ;
લોભ મોહ અભિમાન, જીવડા ન કરે ઝાઝુ.
તહિત ભોગ તનુ વાદળી, વૃદ્ધી સહુ પરિવાર;
એમાં સ્થિર એકે નહિ, ચંચલ સહુ સંસાર.
ચંચલ સહુ સંસાર, ગર્વ તું ન કરે ઘેસા;
જતાં ન લાગે વાર, પ્રભુ આગળજે પડેસા.
કહે છોટમ ગુણજાણ, સમજ સમજી લે હે મન;
વૃદ્ધી સહુ પરિવાર, વાદળી તહિત ભોગ તન.
બાજીમાં રાજી થયો, અંતે એટલે એસ;
દીપક જ્યોતિ ઝળહળે, જ્યાં લગી પોચે તેસ.
જ્યાં લગી પોચે તેસ, એમ વળતી અંધાર;
ચેત ચેત રે ચિત્ત, સજી લે સુકૃત સાર.
કહે છોટમ પરમાણુ, કયે પંડિતને કાજ;

અને એટલે એસ, થયો આજીમાં રાત્ર, ૪
 બાગ બનાવી અવનવી, કાચ સમરંધ કરાર;
 ખીલેલાં સર્વે ખરે, નીપજ નવાં અપાર.
 નીપજ નવાં અપાર, ફળે કાઠં નિષ્કળ રહે છે;
 રિયર અરે તર સંસાર, સમગ્ર ગું શોક કરે છે.
 કહે છેટમે ધર પેપં, થયે દંથરનું બાવી;
 કાચ સમરંધ કરાર, અવનવી બાગ બનાવી. ૫

હસજા હંદ

મટપટ પ્રાણિ તું ગેનન આજથી, કાઢને કાચથી કર્મ ફડાં;
 ભક્તિ ભગવંતની કર દડાંભાવથી, રાખ આચરણ તું સર્વ ફડાં.
 વાગમાં વગનરી મૂછ કરિ પાંકડી, મદં તે મોતથી મદં મળિયા;
 પાદાદ કાણવના પલકમાં પટકિયા, છેટમે કાળથી-કાણ બળિયા. ૧
 જીવ બહુ દુષ્ટે અમલના જોરથી, ન્યાય અન્યાય ના કાંચ જાણે;
 સુતવિત સુદરી બગ કરી લે દરી, અંધ બહુ ફેડ કરિ એશ માણે.
 જાનિયા વાગમે તેડને જાનતણી, કાઢશે નેસ ધાંણે કચરડી;
 છેટમે સત્યના માર્ગમાં સાર છે, મૂર્ખજન ઉલટ થઇ જાય મરડી. ૨
 સ્વાયં લગ વિષમાં સર્વ તારું રાગું, કાચકેનું તથી અંતકાળે;
 જીવ જ્યાં જશે દેહ જડ થઈ જશે, ખાટમાં જાયકે ખારી ખાળે.
 જુલન કમ્પ માનવા મીઠા ઝાઝા કરે, દુઃખથી જરા હીસાખવેજે;
 છેટમે સમગ્ર તું નિવડનાનંત, ખાવે મારી રાખશે અજ જોલે. ૩
 જીવ તેં મુ ક્યું જન્મ ધનિ જનનમાં, પ્રબળ પરપ અથી પેટ ભરિયું;
 જુલન વ રા થઈ દ્રવ્ય મેઝું ક્યું, ધરિગિના દાદિ તે કાંચ ધરિયું.
 નામના થાય તે કામ તેં ના થયું, આર્થિના કાળના દાય આળ્યો;
 છેટમે કામ ગુણ ગ્રહ તારું નહીં, પ્રાણિયા પશુચર્યી મદં કાળ્યો. ૪

મનમયંદ હંદ

આગમમાં સુદ આયુષ જાય અમુકય છે નરદેહ તમારો,
 જે પડે નેચ સોજન થાય નાચ નેતો જગમાં જનમારો;
 નાદનનું જાન બવસાગ ને પળ નામ મેંટ દુ ખખારો,
 છેટમે તારી પ્રપંચ પન્નિમ અંક નેતો કરનાર વિચારો. ૧

ઉપાસા હંદ

અતુ ન બગ કાળ હે અવગનાર્દી ક્યું ચેતના નગરા;
 ધામધૂમે કરે બંધા, અનીતિ આચરે અંધા. ૧

યા ધ્યાનથી તું ન વિધાનિ પામે, કહે છે કુણં કમં તું હામદામે. ૨
 યાદી નથી લાગતો લાંચ લેનાં, દયા ના પડે જીવને દુઃખ દેતાં;
 કો જન્મના લાયમાં જીવ જ્યારે, નથી દાય એવાતને તે ઉગારે. ૩
 તા મુંઢરી જ્ઞાન કે પ્રત્યક્ષ, રહે વેગજાં તે પડી એક દારી;
 ના વિશ્વકર્તા નથી દાય તારું, જુદા વિશ્વને જીવ માને શું મારું. ૪
 જ્યાં છે જનો ને નદીનાવ જ્યાં, પળેપળે પોતાતણે સર્વ એવાં;
 બહો દારમે સર્વ મુંબંધ દાર્યા, બરેસો પરબ્રહ્મનો એક સાચો. ૫
 રીના બન્યા તે ગયા દાય ધરના, કુકર્મે થયા કુભિપાકાદિ વસ્તા;
 દયારથી સર્વ કતોર સેવો, વૃથા ના ગમાવો નરો દેહ એવો. ૬
 દયાવંત જે સંતને શાંનિદાના, રખે તે તજીકાયની કીર્તિ ગાતા;
 સદા દેવના દેવ છે આદિ સ્વામી, સુજે એકલો શરવને સર્વગામી. ૭
 ધરા આદિ આદ્યમાં અંદધાર્યા, ધણી જુક્તિયે શોભનાં તે સુધાર્યા;
 કળા જ્ઞાન કૌશલ્ય અર્થાંત એતું, જનો નમ્રતાથી પરો ધ્યાન તેતું. ૮
 જપોત્તપ તેનો શુનિવાદ્યજાણી, જાણે બ્રહ્મને પ્રાણિયો પ્રેમઆણી;
 જુદાં ધામ કહી કહે પંથવાળા, જપે મુખ્યના નામની મંત્રમાળા. ૯
 પ્રજવા પ્રજુ આપને એક કહે છે, વડા વિશ્વકર્તારને મૂકો દે છે;
 વળી વાતની જુક્તિએ જીવ વાળા, નરો પામરો નેહ પથે પગાયા. ૧૦
 અમારે કુળે કૃષ્ણ લે જન્મ એલે, જુદાં જોડિયાં પુસ્તકા નિત્ય ખાલે;
 ખરું જ્ઞાન આપે નહીં દાય એવા, તરે જીવ તે કેમ સસાર તેવા. ૧૧
 નથી વેદ મોઢે વહી વાત ન્યારી, કહે કૃષ્ણને કામી ને કુવિચારી;
 વિષયવારતા નારથીનેજ વડાલી, પડે પંથમાં દેહી દોટ ચાલી. ૧૨
 તપાસી જીવે દાય જે તત્ત્વજ્ઞાને, કરી વાત કહ્યેલ ને કેમ માને;
 સદા શ્રીહરિ સચ્ચિદાનંદ સાચો, કહે અન્ય કહી મનાં દમિ કાચો. ૧૩
 સદુ સંખ્યે સર્વની વાત જાણે, સદુને જીવે ના કલ્યાં જાય કાણે;
 નિરાધાર આપે ધણાં અંદધારે, સુજે સાચવે સદરે એક વારે. ૧૪
 કયાં સર્વના દેહમાં રંગ કેવા, બિજા કોઈને આવડે કેમ એવા;
 કિતી તેજ વાપૂરવી અંદ્રતારા, રચ્યાં તોય ને અન્ન આદિ આપારા. ૧૫
 સદા નિત્ય નિલેપ છે નિર્વિકારી, અહો સચ્ચિદાનંદ આનંદકારી;
 મો દેવના દેવ હે દીનબંધા, નમો સત્ય સકલ આનંદસિંધા. ૧૬
 થી જાણુને જ્ઞાન કે ધ્યાન નીનિ, નથી જાણુતો સાધના બકિતરીતિ;
 ખાણી ન જાણું અતી બુદ્ધિ થોડી, કહે છંદ છોટમ એ દાય જોડી. ૧૭

નારાય છંદ

કરાળ કાળ વ્યાસ એ અનંત લોકને ગળે,
મહેંદ્રજળ મંત્ર તંત્રમાં ઉપાય ના મળે;
ગુણી ન હોય ગારુડી કળા ન ઓપધી કરી,
વસુધરાદિ વિશ્વ વાયુ તેજ તોય લે ગ્રહી.
અદૃષ્ટ થાય દૃષ્ટ માત્ર ઇંદુ અર્ક ના રહે,
અનેક લોક અંતર્યંત સંત એમ સૌ કહે;
ગયા મળી ઘણા બળી ધરાની સંગ ધૂળમાં,
મુદેહ ગેહ દામ દંપતી તું દેખિ દૂલ્ય માં.
ગયા ઘણાક ગર્દમાં અસંખ્ય આંખ્ય આગળે,
કરે કુકર્મ દ્રોહ મોહ કોપ આપને બળે;
અહંપણાની કેદ અંગ અંધ ગર્વ કાં કરે,
તુ ચોરિ ચાડિ હેરિમાં શું પેટ પામરા ભરે.
અધર્મ ધોર આચરે જરાક રાજ જોરથી,
દયા મયા મહે નહી તે દીર્ઘ દુષ્ટ ચોરથી;
ગતી મતી જતી રહી વધી વિશેષ વાસના,
નેહાર માનતો નથી શુશાસ્ત્ર કેરી શાસના.
અનેકવિંધ્ય રિંધ્ય સિંધ્ય પામવા તુ ચા'ય છે,
વિષય વિશેષ કારણેજ દેવિ દેવ ધાય છે;
નદાકૃપાળ છે દયાળ દિવ્ય ઇષ્ટ આપણે,
બચ્યા ન તેડ બલિયે તુ પાપમાં પડ્યો ધણો.
નુસંગ રંગ અંગનાં ન જ્ઞાન કાંઈ ઉપન્યું,
વિચારિ વેદસાર ધ્યાન ના ધર્યું અરૂપનું;
અનંત અંદગિત પ્રાણિ માત્રના ઉદ્દે કરે,
તજ તુ તે દયાળને શું કહ્યતા બીજી કરે.
અમૃત્ય જોગ આ મને તુ જોઈ લે ગુરૂગમે,
પ્રતાપ જો પ્રભુત્વે શું અંધ અન્યને નમે;
વિગળનાત વિશ્વનાથ એક એ આખંડ છે,
એક નેહનુંજ મર્મ દેવ તે સખંડ છે.
દેવગને નરે જનના અનેક કષ્ટ કાપશે,
પ્રાપ્ત કરવે પ્રસન્ન મુક્તિ મુક્તિ આપશે;
સદા પ્રભુ પ્રતાપથી ન પાપ તાપ કો દમે,

જનો મુશ્કિલમાં ધરે કહ્યો વિચાર છોટમે.

૮

માલિની છંદ

નિગમ ધરમ ન્યાયો, પ્રેમથી નેમ પાળો,
ગરવ સરવ ગાળો, ભાવથી બ્રહ્મ ભાળો;
દુરિત દહન થાશે, તીવ્ર સંતાપ જશે,
મુમતિ સુરજ ખાશે, વિશ્વકર્તા બણાશે.

૧

કવિ કલપિ વહે છે, સાંભળી મુખ દે છે,
જગતપતિ વિસારી, ગાય વાણી વિહારી;
અજ્ઞ અકલ્પ અસંગી, તે કહ્યો કામરંગી,
વિષયી વિષય બળે, ઈશ કામી વખાળે.

૨

જગત કર્તુ દીધાથી, ત્યાં નહીં કાય સાથી,
અધર શકળ ધારાં, દાદિ બ્રહ્માંડ સારાં;
સ્થિર ચર નરનારી, જે કર્યા છે વિચારી,
જ્યમ પટનું જને, તે રચ્યું તેમ નેને.

૩

ખલ ખર નવ માને, શોધશે નાસ્તિકાને,
હલક રવિ ન દેખે, તે ગણે ક્રમ લેખે;
ચતુર નર વિચારે, એક કર્તાર ધારે,
મુમતિ અતિ મુપારે, પાપથી પિટ તારે.

૪

કુટિલને ખલ જાની, આપ લે બ્રહ્મ માની,
સમજ નદિ કયાની, કાય દીધેલ ડાની;
રવિ રાયિ કિતિ તારા, વ્યોમ વાયુ ઉદારા,
ધન ધન કરતારા, ના લહે ને ગમારા.

૫

અનુલ કુચલ જેનું, ના પરંધ્યાન તેનું,
અલપ મતિ ન બળે, પંથના વાદ તાળે,
બવદુ ખ બવદારી, દાદિ કલ્યાણકારી,
જયજયનિ મુકુદા, સમિચ્છદાનંદ કંદા.

૬

અધમે જન ઉધાડે, બક્ષ બાળી ઉગારે,
બવજલનિધિ તારે, પાપ સર્વ નિવારે,
પરમે મુખદ સાદ, નામે કુંડ નમદ,
મુતિ રચિત વાર, હરે બક્ષ આદ;
નિષ્ઠ જન મુખદારી, અપરમે પુદ્ધિ નારી,
નકજ નુજ નિવાર, જન્ય વન નિવાર.

૭

નિગમ ચતુર વાણી, સત્ય એમે પ્રમાણી,
જગપતિ ઉર રાખો, છોટમે હંદ ભાખ્યો. ૮

ભુજંગપ્રયાત હંદ અપ્રક

સહુ સાંભળો મંત્ર છે મૂળ સારો, સદાચારથી આપણો છે સુધારો;
વિવેકે જીવો મંત્રમાં તે વિચારી, ભજે વિશ્વકર્તાર આનંદકારી. ૧
ધણા મોહથી કર્મબંધે ધુંચાયા, જને પામરે શ્રી પ્રભુ ના ભજ્યા;
જશે દેહ જ્યારે ગતી કાણ તારી, ભજે વિશ્વકર્તાર આનંદકારી. ૨
મરોડે ધણી મૂંછને પાધ ટેડી, નથી દેખતો નાખશે કાળ દ્રેડી;
ગયા રંક રાજ ધણા છત્રધારી, ભજે વિશ્વકર્તાર આનંદકારી. ૩
અતી ગર્વમાં શું કરે છે ગુમાની, કરે કર્મ ફાં નથી રંક કામી;
હરાયા ગયો માનુષો દેહ હારી, ભજે વિશ્વકર્તાર આનંદકારી. ૪
કરી કેકને ઘેનમાં નિત્ય રેહે છે, મનોવાણી ને દેહ પાપે ભરે છે;
હવે મૂકી દે દેવ તારી નકારી, ભજે વિશ્વકર્તાર આનંદકારી. ૫
તપાસી તુંજેને અરે મૂળ તાર, ઘડ્યો દેહ તારો ક્રિયા કામ સાર;
દયાળુ પ્રભુને મૂક્યો શું વિસારી, ભજે વિશ્વકર્તાર આનંદકારી. ૬
ક્રિયાભક્તિ માટે કર્યા ઇંદ્રિ કેવાં, સહુ શોભતાં અંગ આડેજ એવાં;
નથી કાય એના સમો ઊપકારી, ભજે વિશ્વકર્તાર આનંદકારી. ૭
ભજે દેવ સાચો પરાભક્તિ ભાવે, મહાદુઃખ આણી પુનર્જન્મનાવે;
કહ્યું છોટમે તે વિવેક વિચારી, ભજે વિશ્વકર્તાર આનંદકારી. ૮

મનહર હંદ

શરીર ખનેલું શાંતું છેક કાંચ નહિ છાંતું,
રજ ને વિરજ કેરો થયેલો વિસ્તાર છે;
હાડતું પિંજર કરી સ્નાયુ મજ્જા મેદ ભરી,
માંસને રુધિર ત્વચા ઇંદ્રિયોનાં દ્વાર છે;
રુધિર રમે છે માંસ અંતસકરણ જ્યાંય,
પિત્ત ને જઠર રસ પચે જથી હાર છે;
છોટમ શરીર એવું કરી આધ્યું કરતારે,
ઉપકાર ભૂલે તેનો ધિક અવતાર છે. ૧

ચોપાઈ હંદ

સાંભળ રે અજ્ઞાની મિત્ર, ધર્મ ગ્રહે તું થાય પવિત્ર;
જે ભવ તરવા ઇચ્છા થાય, ધર્મ ગ્રહે તો કરે સહાય. ૧
વૈદિક ને આચારજ હોય, તારણ તરણ કરે છે સોય;

- પાસે જઈ લે ઉપદેશ, તન મન કરા ટળશે કલેશ. ૨
- પાપંડી પાસે નવ જશે, પાળો ધર્મ કૃતારથ થશે;
- ૧૬ વિપ્રને નિદે જઈ, પાપંડી ગુરુ કહિયે તેહ. ૩
- ૧૭ કહે તે પાળો ધર્મ, મનવચ કર્મ તજે કુકર્મ;
- ૧૮ જીવ કુકર્મ પામે બંધ, જમાં પુણ્યતણે નહિ ગંધ. ૪
- પુણ્ય ઉપાર્જન કરશે જઈ, નિષ્પાપી જન થાશે તેહ;
- ૧૯ જો જન નિજ મનને વડ કરે, પુણ્યકર્મ કરીને તે તરે. ૫
- જો પાપી જન મુણજ વાત, કહુ ઉપદેશ તને સાક્ષાત;
- ૨૦ તારું મન તારે આધીન, તેને તું ક્યમ કરે મલીન. ૬
- મલિન વિચાર તણે છે મર્મ, પાપ તણાં બાધે છે કર્મ;
- ૨૧ પાપી મન જે તારું થશે, નરકાદિક દુઃખમાં નાખશે. ૭
- પાછગથી પરતાવો થશે, મળ્યું દુઃખ તે ઝટ ક્યમ જશે;
- ૨૨ પાપતણે બંધાશે બંધ, સારું તું શું કરશે અંધ. ૮
- માટે આગળથી ધનવું, સત્ય પંથ માટે ચાલવું;
- ૨૩ પાપે માટી બાળક ખાય, દુઃખપિંડ દાગીસો થાય. ૯
- વેદવચન ઓપધ નવ અટે, કર્મવિપાક પાપીને નટે;
- ૨૪ વચ કરી મનને સાધ્ય મુકર્મ, રૂટે વૈદિક પાળો ધર્મ. ૧૦
- સદુ સ્થાપન મન વચ કરી થાય, વેદ શાસ્ત્રમાં કહ્યો ઉપાય;
- ૨૫ વેદાંગીનો પારે વેશ, કરે ન મન વચ પામે કલેશ. ૧૧
- મન વચ નદિ ને દાગે રાખ, બાહુર બીતર જાણે આખ;
- ૨૬ મન વચ કરી શુભ કરે વિચાર, તે નર જોગીનો સરદાર. ૧૨
- વળુ જીવું મન ચતુ જાણ, કોઈ દિન તારી કરશે દાણ;
- ૨૭ ગુરુગમ અંકુશને કર પડે, મન મનંગને ઝટ વચ કરે. ૧૩
- મન મનંગપર કરી પલાણુ, ધર્મપંથ પગલા કલ્યાણ;
- ૨૮ મુક્તિ નારીને તે વડે, અગાધ ભવનિધુને તરે. ૧૪
- સાંભળે દે અગાની પાત, શિષ્યવચન બહુ સાક્ષાત
- ૨૯ શા મોઘ શુણ છે નુજ વિષે, મુનિ કમલ પાતાને મુખે ૧૫
- તેં શું પ્રીધું અકબળ કામ, બહા બની નવ નાખ્યુ નાન.
- ૩૦ કામાદિક શત્રુ વશ થયે, ધર્મમાર્ગમાં તું નવ ગયે. ૧૬
- કિયાં પુણ્ય તાને જાગશે, તે નન્દાદિ દુષ્કર્મ જાગશે
- ૩૧ તાને શત્રુ તારા મૈય, તેને તું જીવે નરે. ૧૭
- ૩૨ દેવ વિષ્ણુદિને મરે, તે તાને જાગશે દુષ્કર્મ ૧૮

વિવેકાદિ ભક્તોના મિત્ર, બ્રહ્મભક્તને કરે પવિત્ર. ૧૮
 શત્રુનો તજવો વિશ્વાસ, રહેવું સદા મિત્રની પાસ;
 અવગુણરૂપી શત્રુ જાણ, ગુણરૂપી તો મિત્ર પ્રમાણ. ૧૯
 ગુણી જાણી સગળાં વંદશે, અવગુણિયાને સદુ નિંદશે;
 સાંભળ રે જન મૂઠ અજાણ, વેદવચનને કરે પ્રમાણ. ૨૦
 જીવંતાં જનસાથે લડે, મુવા પછી તેને ક્ષમ રડે;
 માતપિતા સેવા નવ કરે, મુવા પછી ધન શીદ વાવડે. ૨૧
 મરે જળવિના માતપિતાય, વળતી અંજલિયે શું થાય;
 પરણેલી સાથે નહિ હેત, પરનારી ભ્રમ થયો અચેત. ૨૨
 તેં થોડા સુખને કારણે, મોટું દુઃખ બાંધ્યું બારણે;
 જને પરનારીશું પ્રીત્ય, દુઃખિયો તેને જાણો નિસ. ૨૩
 પથ્થર બાંધી જળમાં પડે, તે નર તે ક્ષમ શોધ્યો જડે;
 લવ સુખ માટે રે ઓ મંદ, શીદને પડે નરકને કંદ. ૨૪
 ધન કીર્તિ આ લોકે જાય, પરલોકે પાપી પીડાય;
 રાજતણા અધિકારી થયો, ન્યાયધર્મ તારાથી ગયો. ૨૫
 લાંચ ગ્રહી અન્યાયજ કરે, નિરપરાધીને પીડા ધરે;
 કૂડા સાક્ષિ ને કૂડા લેખ, સારા નરશું રાખે દ્વેષ. ૨૬
 ભેગ કરી તું વેચે વસ્ત, કપટ કીમિયા કરે સમસ્ત;
 કૂડાં કર્મ કરે છે ઘણાં, વેર કરે પર પ્રાણી તણાં. ૨૭
 ઇત્યાદિક તું પાપજ કરે, માટે નરકે તું સંચરે;
 પાપીને નહિ કોય સહાય, ધર્મવિના દુઃખ કેમ તરાય. ૨૮
 સાચા સગા ધર્મ છે અંક, કહેવાના છે સગા અનેક;
 સગા દેહના જે જે હોય, ધરે જાય તન બાળી સોય. ૨૯
 સાચા સગા ધર્મ છે જાડ, જીવ સાથે જાય છે તેહ;
 ન થવા દે તે દુઃખ જરાય, પરલોકે તે કરે સહાય. ૩૦
 માટે ધર્મ પાળજ મિત્ર, વેદવચન સુણી થજ પવિત્ર;
 વેદ કાર્યદા સુષિતણા, તેનો પાડ કરે તું ઘણો. ૩૧
 ધર્મબ્રહ્મ પ્રતિપાદક જાડ, માદ્રાજ્ય શું રાખો નેહ;
 અવાગ મનનને ત્રીજાં ધ્યાન, કરતાં તુજ થાશે કહ્યાણ. ૩૨

ઈતિ શ્રીધર્મસિદ્ધિત્રય ચતુર્થાણિનિરૂપણે નવમાડંધ્યાયઃ

અધ્યાય ૧૦ મો-બ્રહ્મસ્તુતિ

શ્લોક

બોલે ભક્ત બંદાર બ્રહ્મસ્તુતિ અદુણા કહો;
નરનાં પાપ અધાર સ્તવન કર્યે સવગ્રાં સમે. ૧
બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ ઇંદ્રાદિક સદુ દેવગણ;
ઋષિજન ભક્ત વિશેષ સ્તવન કરે અથ દાગવા. ૨
બ્રહ્મતણી સ્તુતિસાર વેદશાસ્ત્ર જોઇ વર્ણવું;
પાનક પળે અપાર જે ફરિ નવ પાતક કરે. ૩
દાના છે પરદેવ જીવ સકળ જન્યક ગણો;
કરે સદા સ્તુતિ એવ શુદ્ધ થવાને સર્વદા. ૪

હરિગીત છંદ

કે પ્રજા તમારી સ્તુતિ કરે, પણ અતુલ મહિમા છે બહુ,
કહિ થકે નહિ દેવ દાનવ, અદ્વયમતિ હું શું કહું;
શુણ કેટલા છે પ્રજા તમારા, તેજ હું લલિતો નથી,
હકાપણ તમારું સૃષ્ટિ જોનાં, છે અપરમિત સર્વથી. ૧
તે જોઇને જગદીશ કહું છું, શુદ્ધિ પદોરે જોટલી,
વાલીથી જે થાય વર્ણન, સ્તુતિ કરું છું તેટલી;
સ્વના તમારી શુણ તમારા, જાય નહિ કાઈથી કયા,
બોલી સદુ શુદ્ધિવરે, જે કાંઈ જાય મુગથી લખા. ૨
તતુ ઈંદ્રિ મન અજ્યાં માનવી, તું વિના સાધન સિદ્ધ છે,
સરજે સરવ ઇચ્છાવરે, શુણ નિમમમાંહિ પ્રસિદ્ધ છે;
મહિમા અધિક છે તાહરે, આસ્તિકજનો તે આગખે,
બહુ કરી કુતરો વળે અવગા, નાસ્તિકો તે ના લખે. ૩
જ્યમ હલક આગળ અર્ધનિ, કાઈ કયા જે સુદર કહે,
આશય થાય દિવાંધને, દીધાવિના મિથ્યા લહે,
જે જન તમારો પગ મહિમા, પ્રથમથી નહિ જાણના,
તે મુણિ કુતરો નાસ્તિકોના, કહે મનને નાણના. ૪
જ્યમ પણ વિદુલું ક્ષેત્ર દેખી, ચારનર ચારી કરે,
સમ જગત જાણી અનીશર, નાસ્તિકો પાતક આચરે,

છાનો રહી તું કર્મ પેખે, તેજ શઠ દેખે નહી,
 અપરાધિ તે તવ પ્રેરણાથી, પડે છે નરકે સહી.
 નિર્લજ્જ નિર્ભય થયા, નિર્દય દુરાચારી દુર્મતી,
 ટોળાં અનીશ્વરવાદીનાં, છે ભરતભૂમિમાં અતી;
 તે થકી ઐયરહિત થયા, બળબુદ્ધિ ને વિદ્યા ગઈ,
 લક્ષ્મી ગઈ પરદેશમાં, કાંઈ કૃપા પ્રભુની ના રહી.
 હાવે કૃપાળુ બાપ ટોળો, તાપ સુખ સહુ આપજો,
 નિજ ભક્તિ આપી સર્વને, જન કષ્ટ સઘળાં કાપજો;
 હે દેવ દીનદયાળ જન, પ્રતિપાલ કર્તા જગતના,
 કરુણાનિધાન અનાથ જાણી, ભય નિવારો ભક્તના.
 અજ એક અકલ અખંડ તું, વિજ્ઞાન શુદ્ધ સ્વરૂપ છે,
 કાયદો તારો નિગમ છે, બ્રહ્માંડનો તું ભૂપ છે;
 જાણે સર્વને સર્વદા, ઇંદ્રિયવિના તું એક છે,
 તારી રચેલ વિચિત્ર રચના, તે અપાર અનેક છે.
 જડ જીવકેરા ધર્મથી, તું રહિત છે ઈશ્વર વિભ,
 નહિ કલેશ કર્મ વિપાક તુજમાં, પરમ કરુણાર્ણવ પ્રભ;
 તું ઈશ કેરો ઈશ છે, ને જાણ કેરો જાણ છે,
 સહુ જીવનો તું જીવ સ્વામી, પ્રાણ કેરો પ્રાણ છે.
 શશિ સૂર્ય વહ્નિ પવન આદિક, દેવ આજ્ઞાવશ રહ્યા,
 તે કામ સાંપેલાં કરે, સુવિચાર એ શ્રુતિએ કહ્યા;
 આજ્ઞા તમારી પાળનારા, રહ્યા તમને ભાવતા,
 તે સદા સુખમાંહે રહ્યા છે, નથી ભવમાં આવતા.
 આજ્ઞા ન માની જે જને, તે સહે સંકટ અહીં ઘણાં,
 બહુ જન્મ ચોરાશી લખે, અહિ દુઃખ સહે તે તનુતણાં;
 આજ્ઞા ન માની પ્રભુતણી, તે ઘોર સંકટમાં પડ્યા,
 કલ્યાણસુધી કર્મવશ થઈ, કાળના કરમાં ચડ્યા.
 સ્વામી વિમુખનું દુઃખ તે તો, જાય નહિ કોઈથી કહું;
 સદ્ગુરુ મળે નહિ જ્યાં લગી, ત્યાં લગી તે જીવે રહું;
 વિષ્ણુ જીવ જેવો દેહ દીસે, કંથ વિણ જ્યમ કામિની.
 પ્રભુ વિમુખ એવા જીવ જાણે શશિવિના જ્યમ જામિની.
 પીડા પડે પશુને ઘણી, જ્યારે હરાયુ જાય છે,
 પ્રભુ વિમુખ જગમાં જીવ, જમના માર બહુ તો ખાય છે.

તે જિહ્વાકાય વિષે સહી, બ્રહ્માંડ સરખાં છે બહુ,
 રહે આપર તુજ સત્તાવટે, બધોત સમ અગ્રકે સહુ. ૧૩
 મદિમા અનુલ છે તાલરે, કવિદ્રષ્ટિ વિધિયે ગાય છે,
 અનુબવ નયન આચાર્ય આપે, તે પ્રત્યક્ષ જાણાય છે;
 બ્રહ્માંડની બીજર રહેલા, દેવ બ્રહ્માદિક ધણા,
 જેમ હૃદયમાં દૃષ્ટિ ઉપજે, એમ તનુધર ને તણા. ૧૪
 હૃતપતિ પાલન પ્રલય કરવા, શક્તિ આપી જોડને,
 દિશર ગળીને લોક બીજ, બજે છે સહુ તેડને;
 મદિમા અનુલ છે તાલરે, તે દાઝ જાણી ના શકે,
 જે વિષે જેવી બુદ્ધિ આપી, તે સરવ તેવું બંકે. ૧૫
 તે નાય તવ કરણ કટાક્ષ, જરાક જે જાતપર પડે,
 મન વાણી જ્યાં પડે તે નહિ, તે મર્મ તે જાનને જડે;
 હે નાન રૂપ આખંડ તારું, સત્ય જાત અનંત છે,
 જાણી શક તવ કૃપાશી, જે વિમળ બુદ્ધિવંત છે. ૧૬
 માગું સુબુદ્ધિ નાય આપો ચક્રવૈ સતમારમે,
 મદ માદ આદિ અનેક શત્રુ, દાઈ મુઝને ના હશે;
 અંતર તાણા છે જાણ, માટે કહું મું મુ કથી,
 જાતા નયા તાતા જગતમાં, તુજવિના બીજે નથી. ૧૭
 જે આપ દર પગિનાપ, તતપદ આપ તુ કાઝા કરી.

જે દેવ દેવ મુજાવ સુમેરુ, બ્રહ્માપત્તલ જે દુનિ
 બ્રહ્મા સુવરપર તાલરે, ને પાળતા પ્રાણી તરે.
 કેવળ આ જગમા ધણા, જે પાળ તાર નન રે. ૧૮
 તુ તાવ સર્વ જડેના, નહુ જડવ તાન આગ જે.
 શિલા જે નિલ જે. તુ અવંત પ્રતિ રૂપ જે
 સ્વેદન તાર અગ્નિન્ય જે, નવંદ ના. તુ નદા.
 વિદમતલી નુતિ નાજા, પ્રાણ દાણ વાનની આપડા. ૧૯

સિદ્ધિ.

મદિ આગ જેવ અમુ ન દયા રહે, જે દાદે બ્રહ્મા
 તમા જેવ જે કલિ અનુ. જુનને નાગ જેવે જેવે. ૧
 કેવળુ જાન હણ, વિષેવ અનુ. જેવે વિષ્ણુ,
 જેવી જેવ મુજ, મદિ. માણી ન દા. જાણી વિષ્ણુ. ૨
 જેવી જેવી ને જેવ જેવ. જેવ અદા. જેવ જેવ જેવ.

છાનો રહી તું કર્મ ગેળે, તેજ શક દેળે નહી,
 અપરાધિ તે તવ પ્રેરણાથી, પડે છે નરકે સહી. ૫
 નિર્લજ્જ નિર્ભય થયા, નિર્ભય દુરાચારી દુર્મતી,
 ટોળાં અનીધરવાદીનાં, છે ભરતખમિમાં અતી;
 તે થકી શ્રેયરહિત થયા, બળપ્રુદ્ધિ ને વિદ્યા ગર્હ,
 લક્ષ્મી ગર્હ પરદેશમાં, કાંઈ કૃપા પ્રબુની ના રહી. ૬
 હાવે કૃપાશુ બાપ ટોળાં, તાપ સુખ સદુ આપજો,
 નિજ ભક્તિ આપી સર્વને, જન કષ્ટ સઘળાં કાપજો;
 હે દેવ દીનદયાળ જન, પ્રતિપાદ કર્તા જગતના,
 કરુણાનિધાન અનાથ જાણી, બચ નિવારે ભક્તના. ૭
 અજ એક અકલ અખંડ તું, વિજ્ઞાન શુદ્ધ સ્વરૂપ છે,
 કાયદો તારો નિગમ છે, અભાંડનો તું ભૂપ છે;
 જાણે સરવનં સર્વદા, દંદ્રિયવિના તું એક છે,
 તારી રચેલ વિચિત્ર રચના, ને અપાર અનેક છે. ૮
 જડ જીવંદરા ધર્મથી, તું ગઢિત છે દશર વિભુ,
 નહિ કલેશ કર્મ વિપાક તુજમાં, પરમ કરુણાર્ણવ પ્રભુ;
 તું ઈશ કેરો ઈશ છે, ને જ્ઞાન કેરો જાણ છે,
 સદુ જીવંતો તું જીવ આત્મા, પ્રાણ કેરો પ્રાણ છે. ૯
 શશિ સૂર્ય વહ્નિ પવન આદિક, દેવ આજ્ઞાવશ રહ્યા,
 તે કામ સાંપડાં કરે, મુનિવાર એ શ્રુતિએ કહ્યા;
 આજ્ઞા તમારી પાળનારા, રહ્યા તમને ભાવતા,
 તે સદા સુખમાંલે રહ્યા છે, નથી ભવમાં આવતા. ૧૦
 આજ્ઞા ન માની જે જન, તે મોંઢે સંકટ આહીં ઘણાં,
 બહુ જન્મ આરાસી સંજે, એકિ દુષ્ટ સંજે તે તનુતણાં;
 આજ્ઞા ન માની પ્રભુતાની, તે આર સંકટમાં પડ્યા,
 કંઈપાંતસુધી કર્મવશ થઈ, કાળના કરમાં ચડ્યા. ૧૧
 સ્વામી વિમુખનું દુષ્ટ તે તો, જાય નહિ કાઠથી કથું;
 સદ્યુરુ મળે નહિ જ્યાં સગી, જ્યાં સગી તે જીવે રથું;
 વિગ્ન જીવ જેવા દેહ પ્રિય, કંઈ વિગ્ન જયમ કામિની,
 પ્રભુ વિમુખ એવા જીવ જાણે સચિતિના જયમ જામિની. ૧૨
 પીડા પડે પમુને ઘણી, જ્યાંકે દરાયુ જાય છે
 પ્રભુ વિમુખ જગમાં જીવ, જનના માર બહુ તો ખાય છે;

કુરને મગધું તે એટલા સારૂ, મટે બટકણુ જવમાં નકારૂ. ૧૬
 જાન પામ્યાનું કુંડું એધાણુ, વાણી જુહું ન કરે વખાણુ;
 મુદ્ધિ મંથે છે વસ્તુનો એધ, તેથી કરે છે સાચો તે શોધ. ૨૦
 શોધ અનુભવ વાધે છે આદો, સૂઝે સમરથ સરજનહારો;
 વિકાધાર જો રહે વિરાગ, સારે જવમય જાનીનો ભાગે. ૨૧
 એવી દયા જો કરે દયાળ. મટે મનમાંથી વાસનાજળ;
 પ્રેમે મન રહે તમારી પાસ, એવું આપોને શ્રી અવિનાસ. ૨૨
 સારે સંગ ને સત્ય વિચાર, પાપ તાપ ન વ્યાપે વિકાર;
 નિલ આનંદમાં રહે મન, એવું માગે છે છોટમ જન. ૨૩
 વિભંગી છંદ

ગય પરમ કૃપાળા, દીન દયાળા, જન પ્રતિપાળા જગતપતી;
 જય અધમ હિહારણ, દુઃખનિવારણ, જવજળનારણ, દે લક્તી.
 જયજય જગદર્તા, અનિ અધર્ત્તા, સુદિખર્તા, બ્રહ્મ સહી;
 અનિ અફળુતભારી, શક્તિભારી, લઘુભનિ ભારી, ન જાય લહી. ૧
 મેગલ જુલધામા, પૂરણકામા, જન અભિરામા, અતુલ ગતી;
 અજ અકળ અરૂપા, વિશુદ્ધગમૂપા, સત્યસ્વરૂપા, વિશ્વપતી.
 મુંડુ આનંદસાગર, અનિ હિતગર, શુભ શુભ સાગર, અખિલ ધણી;
 જયજય ભગવંતા, અમળ અનંતા, હજણવંતા શક્તિ ધણી. ૨
 અંતરજમ્મી, તું બહુનામી, મુદ્ધુ શિર સ્વામી, પરમપતી;
 જય જનમુખકારી, મહિમાભારી, નિગમ હિચારી, અગાધગતી.
 જયજય જગ પદલી, પાવક તરલી, અફળુત કરણી, હિમકરી;
 માકર્ષણકારી, શક્તિ પસારી, જુગ વિસ્તારી, અધર ધરી. ૩
 મુદ્ધુ સ્થિર-સ્થરજનિ, અગણિત ભાનિ, નાનિ વિગતિ, બેદખરી;
 મુંડુ પોખ પાળે, સદુ સંભાળે, પ્રલેકાળે, જાય ખરી.
 અનિ અચન્નકારી, હક્કા નમારી, હવિ મનિહારી, કેમ કહે;
 પાખંદી આવે, ને મન ખાવે, જનને દરેક નેમ સવે. ૪
 મુંડુ એક ન જાણે, અવજ વખાણે, બહુનેન જાણે, વાદ કરી,
 એટલી થક આચા, બ્રહ્મ થકાચા, બોળા થાચા, હેન ધરી.
 જી તેને પ્રેમે, મુનિ નામે, સાચા કામે, લોક ધણા;
 જાણના વહે, પાળના ન દે, એવે કહે, મંદ દણા. ૫
 નો ને નાચા, એવી વાચા, બ્રહ્મનુવમાં, સૂચ્ય વહે.
 જાણ બહુ કહે, જદા જરૂરે, ગરેષા બેજી, જાન મદે.

સમજેલા પ્રાણી, ઉરમાં આણી, લેશે જાણી, વાત ખરી;
 જે જડ અભિમાની, જુદા જ્ઞાની, તે ઘુત્તાની, જુગત નરી.
 જે બુદ્ધિ સુધારે, મૂળ વિચારે, કો કર્તારે, વિશ્વ ક્યું;
 તે લેજે જાણી, સર્વે પ્રાણી, મનમાં આણી, માની ખર.
 ત્યારે દુઃખ ટળશે, ભજતાં દ્રવ્યશે, મુક્તિ મળશે, કામ થશે;
 નીતિને રાખે, ચાલે ન્યાયે, પ્રભુને ગાયે, પાપ જશે.
 અગણિત ગુણ સારા, પરમ ઉદારા, તે પ્રભુ મારા, મનવસ્થા;
 તું સહુનો દાતા, ભવભય ત્રાતા, વિશ્વવિદાતા, પૂર્ણ દશા.
 દદ સહુનો ધરતા, પોષણકર્તા, એથી ડરતા, સર્વ રહે;
 એવી સ્તુતિ મારી, સુણજે સારી, છાટમ સારી વાત કહે.

લલિત છંદ

નિજ ઈચ્છાવડે સર્વ તું ઘડે, અવર કાંઈને કેમ આવડે;
 જગ વિચિત્ર તે સરજીયું તમે, પૃથક્કે રચ્યાં તત્ત્વ તે સમે.
 અજ અખંડ છે એક તું હરિ, અતુલ જ્ઞાન ને શક્તિ તાહરી;
 પવન પાણી ને ભૂમિ તેં કરી, અર્ક અગ્નિમાં ઉપજતા ભરી.
 અધર ધારિયાં કાટિ અંડને, વિવિધ તેં રચ્યા પ્રાણીપિંડને;
 જુક્તિએ કર્યા રંગ જૂજવા, સર્વ સ્થાવરે, સ્વાદ છે નજા.
 સુમનને વિષે ભિન્ન વાસના, અતિ અગાધ તું જે સનાતના;
 ગગન તેં કરી મેઘની ઘટા, પવનને દળે વીજની છટા.
 શશિતણે ખળે સિંધુ ઊછળે, શક્તિ તાહરી કાય ના કળે;
 અતિ વિચિત્ર છે પંખી ને પશુ, તુજ કળા થકી વિશ્વ ઊલસ્યું.
 સર્વથી ભલી મૂર્તિ માનવી, સરજીયા તમે કો ગુણી કવિ;
 ભજન જે કરે તે કવિ ભક્ષા, અવર ગોડવે શબ્દ એકલા.
 સમજવંતનું ધન્ય જીવવું, અવર મંદને કે સમાવવું;
 તવ કૃપાવડે જે સમું પડે, નિગમ વર્ણિયો માર્ગ તો જડે.
 ગુરુ મળ્યા ખરા તે જનો તર્યા, કુપથ જે ચઢ્યા, તે દુઃખે ભર્યા;
 પ્રભુ કૃપાળ તે વ્યોમમાં રહ્યો, લલિત છંદ આ છાટમે કહ્યો.

છપા છંદ

અજ અવિનાશી અખંડ, અંડ અગણિત કર્તારા;
 પાવક પાણી પવન, ધરાદિક સરજનહારા.
 ઇંદુ અર્ક ગ્રહ સકળ, જલદ જગજીવન સારા;
 સ્થિર ચર જાતિ અનંત, રચી બહુ જ્ઞાન તમારું.

પરમ દયાળ દયાનિધે, શ્રદ્ધ સચ્ચિદાનંદમય;
બાનવસ્યવબવમયદરણ, પ્રભુજગદ્ગર્ભા શ્રદ્ધજય. ૧

સલિન છંદ

જગત્ આપ તું અંત એકસો, જીવનને રચી મધ્યમાં બજાયો;
નિગમે નિત્ય રંગ ગાય છે તને, શરણ રાખજે શ્રીહરિ મને. ૧
અતુલ શક્તિ ને ઈશ્વર ધણી, ધરાણી આદિ તું સર્વનો ધાણી;
બલિજનો બજે શ્રીપતિ તને, શરણ રાખજે શ્રીહરિ મને. ૨
મુનિયંત્રમાં જીવને જલ્યા, ધણીક જાનિના દેહ ને ધર્યા;
ગવરે દાસ્યદી એમ ના બને, શરણ રાખજે શ્રીહરિ મને. ૩
શૂણી ધાણ તને નિત્ય ગાય છે, નિત્ય ધ્યાનમાં યોગી ધ્યાય છે;
તપવટે તને બાળીયો વરને, શરણ રાખજે શ્રીહરિ મને. ૪
સર્વનો પિતા તું સદાય છે, નબલિયે રહી નીર પાય છે;
પુરુષ પ્રકૃતિની તું રહે છે, શરણ રાખજે શ્રીહરિ મને. ૫
જન્મે આપનાં જાગ મેળવે, બલ વિવેકથી તત્ત્વ બેજવે;
તપ જ્ઞાનરે જગ વસે ધને, શરણ રાખજે શ્રીહરિ મને. ૬
અજાત જગત્ નાગમે જતા, પન્મે જાનીએ પાગ ના લડો;
જાગ જાગતા ના પચે શરણ, શરણ રાખજે શ્રીહરિ મને. ૭
જાગ જાગતા ના પચે શરણ, શરણ રાખજે શ્રીહરિ મને. ૮

પ્રભુ આજ સુધી અજાણ માંડી, અપારાધ બહુ કરીયા હશે;
 તે જાપ સર્વ માફ કરશે, તાપ માફ તારે જશે.
 શરણાગતોને અમયદાતા, સંત સર્વે ગાય છે
 હે ભક્તવત્સલ ભગનિવારણ, આનમાં જન આપ છે. ૪
 દુઃસંગથી દુર્વ્યસન કરતાં, પડે પ્રાણી તર્કમાં;
 તે થઈ મન બગાડ્ય માફ, કહી ન જાય કુતર્કમાં.
 હે દીનબંધુ દયાળ દાતા, સત્ય છે નિત્યે તમે;
 શું અર્પિને સેવા કરે, જે કાંઈ નવ નીપજે અમે. ૫
 જળ પુષ્પ ફળ ને ફૂલ દીપક, સર્વ કર્તા તું ધણી;
 તે લેઈને અર્પું તને નો, શરમ આવે છે ધણી.
 એવું વિચારી બુદ્ધિ મારી, તવ પદે અર્પણ કરી;
 જ્યમ રાખશે ત્યમ એજ રહેશે, રમે દગલા દો કરી. ૬
 હું અજાણ્યો મદિમા તબે, તે શ્રાધનો તમને સહી;
 આચાર્યને જઈ મળ્યો તેજ, નિગમવચન કથા કહી.
 શ્રવણાદિ સાધન નિત્ય કરતાં, નાથ તમને જાણીયા;
 આનંદથી આ ગ્રંથમાં મેં, છંદ માંડી વખાણીયા. ૭
 ઉપનિષદોનો અર્થ સમજો, શ્રલસૂત્રે લાગીઓ;
 મદિમા તમારો નિધમાં, નિવસી રહ્યો તે ન્યાણીઓ.
 આચાર્ય કરા વચનથી, પ્રભુ પ્રગટ સમજો પેખીયા;
 આનંદથી ભરતને, પ્રભુ દિવ્ય દષ્ટે દેખીયા. ૮
 ઇતિ શ્રીધર્મસિદ્ધિત્રયે અક્ષરનૃતિવર્ણને દશમોઽધ્યાયઃ

અધ્યાય ૧૧ મા-વિવેકવર્ણન

કહે કહે ગતિ હજારા, જેની જાતે અંધ;
 કર્મ કરે આ લેકર, તેનું દેવ નું થાય. ૧
 પ્રભુ બેઠાને પૂછી, જેણે પ્રમાણે આજ:
 વિતારી વર્ણન કરે, જાણે વૃક્ષ મહારાજ. ૨
 પંચ ગતિ છે જગતી, કર્મ થયે તે થાય:

પરમ ગતિ છે પાંચમી, તે પામ્યે સ્થિર થાય. ૩

આપાર્ક પ્રિતાલ

- પહેલી નકં ગતિ છે બાણ, બીજી તિયંચ છે પરમાણ; ૧
ત્રીજી માનવ ગતિ કહેવાય, ચાથી સ્વર્ગ ગતિ વરણાય.
પરમ ગતિ છે પાંચમી, પામે કર્મ તણા ઉધમી;
પહેલી નકં ગતિ છે લોક, પાપી જન પામે છે તેલ. ૨
એક નકં નામે છે લોક, પાપી ત્યાં પામે છે શોક;
પૂરી સંધમની છે જ્યાંય, ધામ ધર્મસયનું ત્યાંય. ૩
ચિત્રમૃત છે દરનરદાર, સદુ લેખ તણે લખનાર;
જમફલ છે જમતા પાળા, મહાકૂર બચંકર કાળા. ૪
ઉંચાં રામ ચિત્ર મુખ દંત, લાવે આલીને જીવ અનંત;
મારે માર દરી ધર્મી રીસ, જીવ પાડે છે ચીંગે ચીસ. ૫
નાનિ ત્રિદિ કરે છે પુકાર, નોય મારે છે માર અપાર;
પ્રભુ આગા કરી લેણે ભંગ, નેનાં નાખે હનરડીને અંગ. ૬

તમે માનવની તનુ પામી, થયા લંપટ લૂણહરામી;
 દોટિ વાર આવો આ દાર, નથી લાજ તમેને લગાર. ૧૬
 એમ ધર્મરાય તહાં કહે છે, પછી દૂતોને આજ્ઞા દે છે;
 ચૌદ દોટિ ભયંકર એવા, દેખી જીવ કરે છે તેવા. ૧૭
 એક વારે પડે છે માર, પછી જીવ કરે છે પોકાર;
 ધણું રૂવે વળી પસ્તાય, હવે કાણ કરે અહીં રહાય. ૧૮
 ધર્માચાર ને પ્રભુને ભૂલ્યો, ખોટા વિષય દેખીને કૂલ્યો;
 કર્યાં કુકર્મ ધરમાં ધણાં, ફળ પ્રગટ થયાં તે તણાં. ૧૯
 પરદારા ને પરંધન હરતો, છળ ભેદ નિરંતર કરતો;
 એવાં કર્મ કર્યાં મેં કહીં, તેથી આવ્યો ભોગવવા અહીં. ૨૦
 એમ પાપી ધણા વલવલે, તેને સહાય નહિ તે પલે;
 કહે નરક અઢવીસ જહ, પાપી હોય પડે છે તેહ. ૨૧
 દોહા

ઉલટા પ્રભુ આજ્ઞા તજી, ચાલે છે જન કોય;
 નરક અઢવીસ ભોગવે, જમપુરમાંહે સોય. ૧
 જે જે વસ્તુ પારથી, ચોરીને લે જહ;
 તામિસ્ર નામે નરકમાં, જીવ જાય છે તેહ. ૨
 મારી નાખી માનવી, ધન દારા લઈ જાય;
 અંધતામિસ્ર નરકનું, તે નરને દુઃખ થાય. ૩
 દુઃખકારી બહુ જીવનો, ધરે ધણો અહંકાર;
 રૌરવ નામા નરકમાં, પડે તેહ નિર્ધાર. ૪
 ઉદર ભરે જે આપનું, ન કરે પર ઉપકાર;
 ધણા ગર્વથી ખાય છે, માફા રૌરવનો માર. ૫
 દયા ધરે નહિ દુર્મતિ, સહસ્રા મારે જીવ;
 તે નર નિશ્ચય ભોગવે, કુંભીપાક સદૈવ. ૬
 માન વાન કે ગુરુ તણે, દ્રોહ કરે જે કોય;
 જમને દારે જાય છે. કાળસુત્રમાં સોય. ૭
 સદાચરણ ના આવરે, કર્તા શ્રવ ન ગાય;
 તે પાપથી પંચન્ત. અસિપત્રમાં જાય. ૮
 જે અધિકારી ગજના, કંઈ ન સાચા ન્યાય;
 તે મુક્તમુખ નરકમાં, બહુ દુઃખવતો થાય. ૯
 દેવતાને શપ્તા. મનનાં નાંવ ત્રાસ;

તે પામે જમપુરમાં, અધેકપમાં વાસ. ૧૦
 અન્ન ન આપે કાયને, ભરે એકતો પેટ;
 દુભિબોજન માંહે પટે, પેટભરે જન દેહ. ૧૧
 ધર કામે દર કાઈનું. વાટે લાંટી ખાય;
 પરધનની ચારી કરે, તે સંદેશે જાય. ૧૨
 વ્યભિચારદિક જે કરે, નર હોય અથવા નાર;
 તમજમિ ને બોગવે, ધર્મરાયને દ્વાર. ૧૩
 કામી કામાતુર થઈ, પશુ આદિકનો સંગ;
 કરે શાદમહીકંટકે, વિધે તેનાં અંગ. ૧૪
 ખેડ રાજમહે કરી, મુધર્મ સેતુ જેહ;
 વેતરણી દુષ્ખ બોગવે, જમપુરમાં જઈ તેહ. ૧૫
 સંગ કરે વેશ્યા તણે, નિર્લજ્જ થઈને નીચ;
 તેહ પટે પૂરોદમાં, દુર્ગધીને કીચ. ૧૬
 જીવ દણે બહુ જાનિના, કે જન છૂટે ગામ;
 તે પામે જમપુર વિષે, પ્રાણરોધનો દામ. ૧૭
 ધર્મ કરે બહુ દંબથી, હોમે જીવો જેહ;
 વિષ અગ્નિ તે બોગવે, જમપુર માંહે તેહ. ૧૮
 પરણી નારી પરદરી, કરે ઘણો વ્યભિચાર;
 સાક્ષબક્ષ ને બોગવે, તે અતિ નિર્ધાર. ૧૯
 ઝેરે મારે જીવને, છૂટે બાળે ગામ;
 સારમેયાદન દુષ્ખમાં, અતિ તેનો દામ. ૨૦
 જીહ્વી પૂરે સાહેલી, લે લોહિની લાંચ;
 તે નર અતે બોગવે, અવિચી દુષ્ખની આંચ. ૨૧
 મધપાન જ નર કરે, નારીને વળી પાય;
 તે પામે અયપાનને, જમપુરમાં દુષ્ખ ધાય. ૨૨
 વેદ ધર્મ આચારથી, ઉલટો ચાલે જેહ;
 ખારા કદંબમાં પટે, અંતે જઈને તેહ. ૨૩
 માણસ મારે જીવનું, દેવી ભેરવ કાજ;
 રક્ષોગણના દુષ્ખમાં, નાખે જમનો રાજ. ૨૪
 ધાન કરે વિદ્યાસનો, આપી મોટી આરા;
 શક્તપ્રોત દુષ્ખ બોગવે, સંજમનીમાં વાસ. ૨૫
 જાય ઉપજાય જીવને, હરે સર્વનું મુખ;

અષ્ટમહાસિદ્ધિ ત્રિકાસિકજ્ઞાન, સત્યસંકલ્પ ને શુભવાન; .
 એવી હૃતન પદવી દીધી, પછી આજ્ઞા ઈશ્વરે કીધી. ૧૧
 વિશ્વચારી છે મારી જોડ, તમે રક્ષણ કરજો તેહ;
 મારી આજ્ઞામાં વર્તશો જ્યારે, સદારહેશો મુખી ત્યારે. ૧૨
 થશે પાપના કર્તા જોડ, પામે લખચોરાસીના તે દેહ;
 થયો અપરાધ વગતો જોનો, કર્મી દેવોમાં દેહ થયો તેનો. ૧૩
 દેવી પદવીએ દુતા જોડ, નીચી પદવીમાં નાખ્યા તેહ;
 દિવ્ય ગુણો થયા પછી આછા, શુદ્ધ દેવો થકી થયા છોછ. ૧૪
 ખરૂં કર્મી વગગી જ્યારે, કર્મ કરવા લાગ્યા સૌ ત્યારે;
 દિપાં પતન વિચોગ સંતાપ, શુદ્ધ કરતાં તે વગચું પાપ. ૧૫
 નરે આપસિયો બહુ એવી, શુદ્ધ અમરનેના નડે તેવી;
 પ્રભુ આજ્ઞા ચચાર્ય મોની, તેથી ના થઈ દેવત હાની. ૧૬
 તે નો દેવ અખંડિત જાણો, કર્મી દેવ તે ખંડિત માનો;
 નર જનને પુણ્ય કરે છે, કર્મી દેવનો દેહ ધરે છે. ૧૭
 મુખપુણ્ય પંડોગ્યા સગી થાય, ધીમ્ પુણ્યે જૂતલમાં જાય;
 એવી સ્વર્ગગતિ મુનિ જાણે, પુણ્યવંતને તેમાં રાખે. ૧૮
 દેવે મોક્ષગતિ કહુ છેડકી, ધર્મવંત ભક્તને સહેકી;
 વિના મોક્ષગતિ ચારે જોડ, જાણો બંધન સપગી તેહ. ૧૯
 મરે અવતરે વારંવાર, મરે મુખ્ય દુષ્કર્મોનુસાર;
 જ્ઞાન પ્રદાનુ થાય છે જનને, મરે મોક્ષગતિ શુભ તેને. ૨૦
 નરેદેહ ધરી જન જોડ, કરે મોક્ષનું સાધન તેહ;
 ચારે ગતિયાથી છંડા થાય, બક્ષત પ્રદાનિયે ભગી જાય. ૨૧
 મરે મોક્ષગતી ગતિ જ્યારે, કરી હન નંદે ને ત્યારે;
 કરી પામે નરિ અવતાર, પ્રદાનદ હરે નિધાર. ૨૨
 વગચનું મુખામુખવંદે, ચરે હંત ને નીચા પડે;
 પદમાગા કરે હે નેમ, કરે જન નિર્ગર નેમ. ૨૩
 નાની નનુ જાન અવિનાશ તથા અન મરે દુષ્કર્મય.
 પ્રભુ જોડી અવન ને, નેમ દુષ્કર્મ ન જાગે જોડ. ૨૪
 જાને ના નિ અવનદાન, જાને તથા પામે અવતાર;
 જાને ના ને અવતાર થાર, જાને પામે પી બગી જાય. ૨૫
 જાને ના ને અવતાર, નાને નાપુણ્ય મુક્તિ ત્યારે;
 જાને મુક્તિ અદુષ્ટા જોડ, દેવલેશવિષે હોય નેહ. ૨૬

છોટમ કહે વિવેક વિણ, કામ ન માને દશ.	૭
સમય પ્રમાણે ચાલવું, સમય શોખની રીતય;	
સમય પ્રમાણે બોલવું, ગુણ જોઈ કંઈની પ્રીતય.	૮
દો કાળે કરવું નહિ, પૂજ્ય તણું અપમાન;	
ગુણનો બદલો આપવો, પાપ કેખીને દાન.	૯
લેવું દેવું ખર્ચવું, લે લે કરવું કામ;	
સમય દેખી કરવું સદુ, વિવેક તેતું નામ.	૧૦
બે વાનાં છે એકલાં, એક દૂધ ને નીર;	
પાણી પાણી પરદરી, હંસ પીયે છે દીર.	૧૧
સરજેલું સુદિ વિયે, ભેજું સારાસાર;	
સાર વિવેચી સંધરે, લે છે અધન અસાર.	૧૨
ગુણ ને અવગુણ સર્વમાં, કર્મવડે નિર્ધાર;	
ચતુર પુરુષ તે ગુણ અહે, અવગુણ અહે ગમાર.	૧૩
માંખ ભખે દુર્ગંધને, મધુકર લે મકરંદ;	
સફગુણ આઠક સફગુણી, દુર્ગુણ લે મતિ મંદ.	૧૪
વણ વાળ્યાં વણ સિંચીયાં, ઉછરે કંટક લક્ષ;	
વાવે સિંચે સાચવે, ઉછરે ઉત્તમ વૃક્ષ.	૧૫
અણસીખ્યા આવી મળે, અવગુણ ને અવિવેક;	
સીખ્યાથી સદુ સાંપડે, સફગુણ ને સુવિવેક.	૧૬
અંધારું આપે બને, પ્રયત્નવડે પ્રકાશ;	
સદગ્ધ અવિદ્યા સર્વમાં, વિદ્યા સદગુરુ પાસ.	૧૭
સુખ આવે અવગુણ વધે, દુઃખમાં વધે વિવેક;	
નિર્ભય હોયે જીવ જ, કરે દુકર્મ અતેક.	૧૮
વિદ્યા ધન કે રાજપદ, મોટા જનનું માન;	
નીચ થકે નહિ જરૂરી, કરે ધર્મનું જનન.	૧૯
પાપી નર પામે કદી, વિદ્યા ધન સુખ રાજ;	
કરે પરાજય પુણ્યનો, સર્ગ નકનો સાજ.	૨૦
વિદ્યા સફગુણ સીખવા, કરવો નિત્ય સુસંગ;	
એથી સુકૃત લેપજ, પ્રભુનું લાગે રંગ.	૨૧
સદાચરણ સંયુક્ત જે, સફગુણ સાચા હોય;	
જે જાણે વેદાર્થને, આરાધા જન સોય.	૨૨
શોભા વાધે સુમનની, જો ગુણથી વિધાય;	

વહેમીની વાટે જતાં, સારા સકુન ન હોય;
 પેસે ચિંતા પેટમાં, કાજ સરે નહિ દોષ. ૬
 માણસ જે મોઢો પડે, ખાજક બેડ હોય;
 જર્તા બુવા જલ્દગરા, ધન ધુનિ લે સોય. ૭
 દોષ ડાહલ વગગી કહે, દોષ કહે વગગ્યા વીર;
 વહેમી તેને વસ પડે, અવજી લહે અધીર. ૮
 જલ્દગરની જાળમાં, વહેમી પડે વિશેષ;
 જ્ઞાનિ ધાલે જૂનની, સહે સદા તે કલેશ. ૯
 દોષ હસ્તચાલન કરી, ખરો બતાવે ખેલ;
 તેમ રાજ થઇ તેલીયો, ભાષે નિરખી તેલ. ૧૦
 નામ કહે નરનારીનાં, અત્યરત ઉપજે એમ;
 ભોજાને તે ભોજવે, વસમો ધાલી વહેમ. ૧૧
 દેવી ગ્રહ પૂર્વજ તણા, દંભી બોલે દોષ;
 વહેમી લોહો વિધિ કરે, થાવા મુખ સતોષ. ૧૨
 બાધાઓ રાખે બહુ, ખરું ગણીને ખેમ;
 પડે ન જે નિજ પાંધરું, ચૂક પડી કહે એમ. ૧૩
 દુઃખીયો થઈ દોહિય કરે, અનેક માને ઠેવ;
 નાક ધસે નીચો પડી, સાચી કરતો સેવ. ૧૪
 ભક્તિ નહિ ભગવંતની, દુકર્મ તજે ન ઠાય;
 વહેમી વસ થઇ ધૂનને, તરત નમે જઈ ત્યાં. ૧૫
 માથે બહુ મોટી જટા, ખૂબ લગાવી ખાખ;
 બતાવતો ધીમિયા ધણા, લોક મળે ત્યાં લાખ. ૧૬
 સેવા સાચા ભાવથી, વહેમી કરે વિશેષ;
 ધૂના અવવૃત્તા બને, લોક ન સમજે લેશ. ૧૭
 વહેમી સધળા વિધના, ટોંગીથી વનાય;
 અજ્ઞાની જન આંધળા, ખજ તેનું ધન ખાય. ૧૮
 વરની વિદ્યા ના ગણે, કે હંચું કુળ સોય;
 દુર્જનને કે દીકરી, કે બિખારી દોષ. ૧૯
 વેદધર્મ સમજે નહી, કલિપત ચાલે કાજ;
 સરસ મુધારો ના સજે, વહેમ આવે વાજ. ૨૦
 વિદ્યા સુકળા ચીખવા, વહેમી ન જાય વિદેશ;
 સમય જેઇ સમજે નહી, દો દિન પામે કલેશ. ૨૧

દે નહિ ભણવા દીકરી, કદ્યે દૂડા વહેમ;
 સુધરે પોતાની પ્રજા, એમ ન ઉપજે પ્રેમ. ૨૨
 બુદ્ધિ બગડે વહેમથી, જડ થઈ જાય જડર;
 સલ વાત સૂઝે નહિ, ભ્રમણ કરે ભરપૂર. ૨૩
 વહેમે થાયે વિસ્મૃતિ, શુદ્ધ રહે નહિ સાન;
 નર વિચારથી ના બુઝે, તે નિશ્ચય નાદાન. ૨૪
 વિકળ થાય તે વહેમથી, કરે કુતર્ક અનેક;
 સાચ બૂઠ સમજે નહિ, અદ્વૈતમતિ અવિવેક. ૨૫
 સાચા ગુરુ શોધે નાહ, સમજે નહિ સદ્ગ્રંથ;
 મતલબીયા ગુરુને મળે, પળે વહેમને પંથ. ૨૬
 પંથતણા રચનારનું, નિલ જપે જે નામ;
 ઠગબાજના ઠાઠમાં, ક્યમ સુધરે જન કામ. ૨૭
 ચાલે અંધ પરંપરા, ભૂલ્ય ભરેલી ચાલ;
 ડાહ્યા જેવા દેખીયે, માંહી મળે નહિ માલ. ૨૮
 વહેમ ટળે સુવિચારથી, સાચો જનો શોધ;
 ઈશ્વરને તે આગળે, છોટમનો એ બોધ. ૨૯

છપા છંદ

કોઈ હિમાળે હાડ, ગતિહીણા જઈ ગાળે;
 કોઈ રાજની સાથ, દાસ દાસીને બાળે.
 કોઈ કૈલાસે જવા, પહાડપર ચઢી પડે છે;
 કોઈ જોગી જીવતા, ભૂમિની માંહ ગડે છે.
 કોઈ કમળ પૂજ કરી, શિવ ઉપર જઈ શિર ધરે;
 છોટમ અંધ પરંપરા, વહેમીજન એવું કરે. ૧
 કોઈ કરે નહિ સ્નાન, મલિન મારગમાં વહે છે;
 કોઈ પૂજે છે દેવ, કોઈ નરને પ્રભુ કહે છે.
 અવગતિ પામી નારી, સિકેતર દેવી સ્થાપી;
 જીવ દુઃખોને ડાર, પશુ જેવા જન પાપી.
 પીયે પાપ મધુ માંસને, ધર્મહીણ ધૂણે સહી;
 છોટમ જે જન જડ મનિ, માને તે માતા કહી. ૨
 કો પાપી પરનારી, પડે કાંઈ ગંગા માંહી;
 કો કાસીમાં જઈ, મુકાવે કરવત ત્યાંહી.
 કો દેવગમાં જઈ, કરે લાંબા ફળ લેવા;

મુવા પછી કહે મોક્ષ, યશુ તે પામર જવા.
 દાય જલમાં જીવને, અન્ન આદિક હોમે બહુ;
 છોટમ ચેનન આત્મા, તેનાં દ્રોહી એ સહુ. ૩
 વામી જન છે જલ, દયા નહિ દિલમાં તેને;
 દોષ કુકર્મી દાય, જરા સુવિચાર ન જોતે.
 કાપાલિક બહુ દૂર, અધોરી અવગા ચાલે;
 શસ કથા કહી દોષ, પરમી સંગે મ્હાલે.
 ખગ પાપચટ્ટી નવ આચરે, ચારી જરી આચરે;
 કહે છોટમ એવા જાડમનિ, જન નોંડે તે સંચરે. ૪
 જારે જગમાં ખૂલ, દાય તે શક ન કાઢી;
 વહેમભરી મનમાંહિ, પડી છે ગ્રંથી આપી.
 મૂઝે ચિત્ર અનેક, ખરા ચેનનને ખરે;
 વાંચે ઠગના ગ્રંથ, ઠગેલા ખર્ત પ્રચરે.
 જનવેદમાર્ગ માને નહિ, પાપાંડી પથે પાળ્યા;
 કહે છોટમ જન વહેમે લયા, અવળે પથે તે વળ્યા. ૫
 સદ્ગુરુ મળે સદ્દાય, વહેમ સહુ તેજ વિદારે;
 મોચે આપી મંત્ર, વેદનું જ્ઞાન ઉચારે.
 બહોળો આપી બોધ, શોધ સહુનો કરી આપે;
 બેદ મનની ગાંઠ, સર્વથા સંગ્રમ કાપે.
 બહુ વેદશાસ્ત્રવાનો કહી, આનુરને આસ્તિક કહે;
 કહે છોટમ એવા ગુરુવંદ, સુજનો લવસાગર તરે. ૬

ઇતિ શ્રી ધર્મસિદ્ધિ ગ્રંથે વહેમનિરૂપણે ત્રયોદશોઽધ્યાયઃ

અધ્યાય ૧૪ મો-વેદવિમ્બવર્ણન

સારાંશ

પૃષ્ઠે ભક્ત બોધાન, વેદ વિમ્બની વાર્તા;
 મુખનું આંત્ર એજ, જ્ઞાનપણું મનમાં પાણું. ૧
 પ્રભુએ આપ્યા વેદ, વિમ્બાને જગ બેદરવા;
 સુખનું જાગે બેદ, આસ્તિકતા ઉપરે પાણી. ૨

આદિપુરુષની વાણ્ય, ઋષિઓએ શ્રવણે ધરી;
 માટે શ્રુતિ એ જાણ્ય, કાંઈ અન્ય કર્તા નહિ. ૩
 આર્યજનોમાં એહ, વેદ પ્રમાણ ખરેખર;
 નરકૃત હોયે જહ, આર્યજનો માને નહિ. ૪
 આપી શ્રુતિ પ્રમાણ, કાંઈ વહે જો વાર્તા;
 તો જન માને જાણ, વેદ એજ શાસ્તર ગણે. ૫
 વેદ વિના નવ કાંઈ, ગ્રંથ બ્રહ્મ ભાષક કહે;
 મૂઢ મતિ જ હોય, કલ્પિત માને કારમું. ૬
 આદિ ગ્રંથ છે એક, વેદ પુરાતન જાણવો;
 જમાં ઘણો વિવેક, ધર્મ બ્રહ્મનો જાપજો. ૭

કુંડળીઆ છંદ

સૃષ્ટિના જન સર્વને, એક કરવાનું કામ;
 વેદ વિપ્રને માનવા, તેમાં ધર્મ તમામ.
 તેમાં ધર્મ તમામ, કાયદો પ્રભુએ શ્રીધો;
 કરવાને વિખ્યાત, પછી વિપ્રોને દીધો.
 કહે છોટમ નિર્ધાર, ધારજો દૃઢ કરી મનને;
 છે કરવાનું કામ, સર્વે સૃષ્ટિના જનને. ૧

મનહર છંદ

સૃષ્ટિ તણા કરવાને રાજ્ય તણા કરતાને;
 રૂઢી રીતે આજવાના કાયદાનું કામ છે.
 સૃષ્ટિકર્તાને તો કાયદો છે વેદશ્રી;
 રાજ્યમાં નીતિયથા કાયદા તમામ છે.
 ધર્મ તથા બ્રહ્મપ્રતિપાદક દેશ્વરવાક્ય;
 એવા વાક્યકેર મહાવાક્ય એવું નામ છે.
 છોટમ એ વાક્ય મોહી સત્યતા ભરી અપાર;
 મનને તો મગ્નને કરવાનો કામ છે. ૧
 દેશ્વરનાં વાક્ય મહા ગદ્ય અતિ પ્રૌઢ એવાં;
 કલ્પિત નીતિયથા મળી કલ્યાણે જો તેહને.
 રાજ્યનાં વાક્ય પદ્ય કેલડા અનાગી થાય;
 અનાગી એવાં વાક્ય એવાં તેના દેહને.
 રાજ્યનાં વાક્ય કલ્પિત એ છે વિવાદ જન;
 અનાગી પદ્યનાં વાક્ય આંધ મહુ આપને.

છોટમ જ વેદવિધિયુક્ત ગુરુ કરે નહિ;
 પાખંડી બનીને દગ થાય તછ જોડને. ૨
 વેદમાં કહેલાં વૃત્ત પાળી નથી શકતા તે;
 ઉત્પાપન કરી પછી દુરાચારી થાય છે.
 દુરાચારી માંહે દોગ દુઃખનો નિવાસ હોય;
 વિવિધ પ્રકાર પછી પ્રાણી તે પીડાય છે.
 પ્રજુના પૂરણ છે રિચાર વેદ કાયદામાં;
 પ્રીતે કરી પાળે તેને ધરમી કહેવાય છે.
 છોટમ નિયેધ જનો કહેલો છે વેદ માંડી;
 આચરે છે તેનું નામ અધરમી ગાય છે. ૩
 એકલો ધરમ તે તો આપે સ્વરગાદિ મુખ્ય;
 જ્ઞાનયુક્ત આચરે તો મોક્ષ માંડી જાય છે.
 સ્વરગે ગયેલો પુણ્ય ક્ષીણ થયે પાછો પડે;
 મોક્ષમાં ગયેલો જીવ બ્રહ્મરૂપ થાય છે.
 મારે મોક્ષ પામવાનાં સાધન છે વેદ માંડી;
 અવર ઉપાય થઈ જીવ અચકાય છે.
 છોટમ છે મોક્ષ તાંબો મારગ ઉત્તમ અનિ;
 જીવને ઉદ્ધારવાને વેદાંત તે ગાય છે. ૪

છપા છંદ

અક્ષર સ્વર સંયુક્ત, વેદરૂપી જ વાણી;
 વિશ્વજનોને કાજ, પ્રજુએ સરજી બાણી.
 તેજ સારદા નામ, વિધિના મુખમાં પ્રેરી;
 ચમછી ઉઠ્યા ચટ, વિકળતા વધી ધણેરી.
 અજ અચરજ પામી કરી, દોહરા દોડ્યા જાય છે;
 “આવાશબ્દો અવનવા, ને મુજથી કયમ બોલાય છે.” ૧
 સનકાદિક સુત સર્વ, એક બ્રહ્માને કહે છે;
 “એ છે વાણી વેદ, દયા કરી પ્રજુજી દે છે.
 જગતજનોને કાજ, કાયદો દશર કહેવા;
 વદન તમારા વડે, વેદ હયરે છે એવા.
 વંશ તમારાને વિષે, મુનિ જન મુખીયા જોડ છે;
 તે સર્વેને શીખવે, આજા પ્રજુની આજ છે.” ૨
 એક ગુણ કર્મ સ્વભાવ, વિધિએ વળે બનાવી;

ગુરુપદ થાપ્યા વિપ્ર, ભાવથી વેદ ભણાવી.
 ક્ષત્રિય વૈશ્ય સમેત, શીખવ્યા સહુને સાથે;
 પણ ગુરુનો અધિકાર, સોંપીયો ભૂસુર હાથે.
 વેદવચન માને નહ, તે જંગલી જન જેવા થશે;
 પ્રભુની આજ્ઞા પાળશે, તે સર્વ કાળ સુખીયા થશે. ૩
 આશ્વલાયનાદિક, ઋષિ જે શ્રેષ્ઠ ગણાયા;
 તેને વિધિએ પ્રથમ, ભાવથી વેદ ભણાવ્યા.
 આચારજ એ થકી, ગણાયા વિપ્રો તેણે;
 વેદ કાયદો પ્રથમ, પ્રગટ થીધેલો જેણે.
 ઉપજેલા પ્રભુમુખ થકી, વળી તેને જે ધારણ કરે;
 વિપ્રવદન છે પ્રભુ તણું, તે માટે સહુથી સરે. ૪
 સતત્સુજાતિ માંઘ, વિપ્ર ગુણ બાર કહ્યા છે;
^૧ધર્મ^૨સત્ય^૩દમ^૪દાન, ^૫યજ્ઞ, ^૬તપ સહિત રહ્યા છે.
 વળી^૭વિદ્યાઅભ્યાસ, ^૮લાજ^૯ધૃતિ અને^{૧૦}તિતિક્ષા;
^{૧૧}અનમયા છે વળી, ^{૧૨}અમત્સર એવી શિક્ષા.
 એ દ્વાદશ ગુણ જેમાં વસે, તેજ વિપ્રવર જાણીયે;
 કહે છોટમ સમજી કરી, એવા ગુણ હર આણીયે. ૫

મનહર છંદ

જગતના જનો કાજે કાયદો છે વેદરૂપી;
 સમજતી સરવેને મારગ દેખાડવો.
 ધરમ ને ધ્રુવ કેરી રીતિ નીતિ પ્રીતિ યુક્ત;
 ભમેલો જે હોય ભોળો તેને રસ્તે પાડવો.
 પાપાંડીના પંથ માંહે પાપથી પડેલો હોય;
 દોષ જન સમજે તો તેને દોરે કહાડવો.
 છોટમ મુપાત્ર કાય મળી આવે માનવોમાં;
 તેવાને તો આપી દેવો લક્ષરૂપી લાડવો. ૧
 હવનાના કાળમાં તો કેટલાક શરૂલોક;
 મનમાંથી કલપીને નવા પંથ કહાડે છે.
 વરુન આશ્રન તથા વેદતપ્તી વિધિ તથા;
 વેદગીતો વેશ ધરી સાધુ નામ પાડે છે.
 ત્યારાંને તો ધન ધાન દારા તથા રેવું દુર;
 મેવું વેદ કે છે માટે વેદને ઉખાડે છે.

છોટમ સંસારી થકી મોહ તો સદઅગમો;
 વિશાળ મદિદા મારે લીલાં વૃક્ષ પાડે છે. ૨
 ક્ષત્રિયોમાં મુખ્ય દોષ તેને મળે રાજ્યપદ;
 બીજા તેના બાંધવો ગરાસીયા ક'વાય છે.
 બ્રાહ્મણોમાં નિવાળણી પડે જે વિદ્વાન દોષ;
 વેદ ધર્મ આચરે તે આચારજ થાય છે.
 ગુરુ શ્રદ્ધા એથી તણા અરથ ઉપાદ કરી;
 શીખવે શિષ્યોને તેથી મોક્ષ માંહી જાય છે.
 છોટમ જે શત્રુ સાધુ તણા શિષ્ય થયા દોષ;
 મિથ્યા મન તાણી મરે ક્લેશમાં કુટાય છે. ૩
 અસંસ્કૃત શત્રુ સાધુ કરે ઉપદેશ કોને;
 શ્રુતિ સ્મૃતિ તણા શુદ્ધ લહે નહિ મર્મ તે.
 વેદ વિપ્ર તાણી નિંદા કરીને નરક જાય;
 કાટિ કદમ મુઘી પછી છૂટે નહિ કર્મ તે.
 વરણને આશ્રમની વિધિથી વિરૂદ્ધ આવે;
 રૂપી રીતે આચરી ન શકે શુભ ધર્મ તે.
 છોટમ તે સ્પષ્ટિકરતારને સંભારે નહિ;
 મૂર્ખ નવ પૂજે ક્યમ પામે સાચું પદ તે. ૪
 મંત્રવરના ઉર થકી ઉપજેલો ધર્મ એક;
 વેદમાં કહેલો આખી સૃષ્ટિ વિષે એક છે.
 માણસોના મન થકી ઉપજેલો ધર્મ તે તો;
 અપૂરણ અવિચાર ખામીઓ અનેક છે.
 અણ્યણા ઉપજવનાર પક્ષપાતી પૂરા;
 છગના ભરેલા છોટી મતિવાળા છેક છે.
 છોટમ છે વેદવાદ્ય બાધક તે ધન જેવાં;
 પંથીઓનાં વચન ને ખાખરાના બેક છે. ૫

ઉદ્વિજય છંદ

માણસમાં ધ્રુમ દોષ પ્રમાદ વગી પક્ષપાત ભરેલી ઠગાઈ;
 ઈન્દ્રિય વૈકલ્ય આદિક દોષ તથા અલ્પજ્ઞપણું અધમાઈ.
 તે થકી નેત્રું ન બોલ્યુ જયારથ દ્વિચરનુજ જયારથ ભાઈ;
 છોટમ સૃષ્ટિતણા રચનાર તણાં શુભવાયક ને સુખદાઈ. ૧
 જેમ ઠગાવંત દોષ કળા કરી જાણુ પ્રવીણ સુમંથ બનાવે;

તેમ કળાતણું નામ સુણી કરી અંથ રચે તે બરાબર નાવે.
સૃષ્ટિતણા કરતા તણો અંથજ વેદ યથારથ ભેદ લખાવે;
છોટમ પંથના અંથ ઘણા પણ વેદ બરાબર કાચ ન કાવે. ૧

મનહર છંદ

નાસ્તિક પાપંડી આદિ વેદના વિરોધી છે તે;
બુક્તિઓ અનેક આણી વેદને ઉત્થાપે છે.
વેદના વચનમાંહે તેણે જે ચલાતું નથી;
કુકરમ કરવાને તેનાં મૂળ કાપે છે.
ભોળા છે અજાણુ જીવ તેહને ભભાવી કરી;
પોતાને મનાવી પ્રભુ સ્થિર મત સ્થાપે છે.
વ્યસન ને વ્યભિચાર માંહે જે પડેલ નર;
છોટમ એવાનો સંગ, એવાં કૃણ આપે છે. ૧

દોહા

વેદવચન શ્રદ્ધા ધરી, સુણતાં પાતક જાય;
પાપંડીના વચનથી, જીવ પાપમય થાય. ૧
માટે આ જગ માનવો, માનો મોટો વેદ;
ઢોંગી કરાં વચનનો, સુણતાં કરો ઉચ્છેદ. ૨

ચોપાદ ત્રિતાલ

ઠીક વેદતણો રચી ઠાઠ, આપ્યો ઋષિઓને કરવા પાઠ;
તેના મહિમા કહ્યો છે બહુ, માટે ભણતા મુનિજન સહુ. ૧
હરિનામ 'કે' કોટિવાર, એક અક્ષર વેદ ઉચ્ચાર;
એક બ્રહ્મ અક્ષર છે વેદ, તેનો જાણે મહાગુરુ ભેદ. ૨
આદિદેવ છે જે ઝંકાર, તે તો સૂક્ષ્મવેદ નિર્ધાર;
તેને પ્રણવ પ્રણવ સહુ કે'છે, મંત્ર આઘ મુનિ ઉચરે છે. ૩
ચારે વેદનું કારણ આહ, મુનિજન જાણે છે તેહ;
સૃષ્ટિજનને આલવા કાજે, કહ્યો વેદ પ્રથમ મહારાજ. ૪
હવે વેદ પ્રથમ તો એક, જેનાં વાક્યોમાં ઝાઝા વિવેક;
ચાર વિભાગ કરીયા જેના, કરે પાઠ ઋષિજન તેના. ૫
વેદ ઋષિઓને કહે હવે, આજ લખવાનો તે સમયે નૂતે;
ગંધા કાળ તે કંટકો જ્યારે, વેદ પાને લખાયા ત્યારે. ૬
તાડપત્રે લખે ઋષિરાય, વાંચતાં મન અતિ હરખાય;
તેની શાખાઓ થકુ છે ઘણી, સંહિતાઓ કરી તે તણી. ૭

વેદ પાને લખાયા ન્યાયે, બધા ઋષિઓ મળ્યા છે ત્યારે;
 જોયું મોટું કરેલો જેનો, તેણે તરત લખાવ્યો તેનો. ૮
 જોમ વેદધર્મ છે જલ્દ, પ્રકટાવ્યો છે પ્રભુએ તેડ;
 વેદધર્મની છયામાંથી, થયા પંથ ચવનના ત્યાંથી. ૯
 બીજા પ્રકટયા છે નાસ્તિક તણા, બહુ પંથ પાખંડી ઘણા;
 વેદ શ્રદ્ધતાથી છે વાણી, મદાસંસ્કૃત ગૂઢ પ્રમાણી. ૧૦
 મદામોટા આચારજ થયા, બીના બીના અર્થ કહી ગયા;
 જેની બુદ્ધિમાં આવ્યો જેનો, કયો અર્થ ઉપર છલો તેનો. ૧૧
 ખરો અર્થ મદામુનિ વ્યાસ, બોલ્યા શ્રદ્ધાશ્રુતમાં પ્રકાશ;
 પ્રતિપાદન વેદોમાંજ, ધર્મ શ્રદ્ધા કીધું છે ત્યાંજ. ૧૨
 ત્રિપ્ર સન્નિય વૈશ્યસમેત, ભણે વેદ કરીને હેત;
 વેદનું ઉપખંડણ હોય, શાસ્ત્ર લોઢાએ ભણવું સોય. ૧૩
 ધર્મહીન લણે નવ રહેવું, જાન શ્રદ્ધાનું શુરથી લેવું;
 ખટશાસ થયા છે જલ્દ, અર્થ વેદનો કહે છે તેડ. ૧૪
 ધર્મ શ્રદ્ધા કળો છે શુદ્ધ, નથી શાસ્ત્ર ને વેદવિરુદ્ધ;
 વેદથી ઉલટા છે જ અર્થ, તે છે પાખંડીઓના પંથ. ૧૫
 વેદ વિરુદ્ધ બોલે જો કદા, તેની સાથે બોલવું નહીં;
 મથે પૃથ્વી ઉપર હોય ન્યાય, સદુ વેદની છયા માંજ. ૧૬
 વેદ ચક્રવર્તી છે રાય, સદુ પંથોમાં તેની છાય;
 નવા પંથ ચલાવ્યા જોયું, લીધું વેદનું કાંઈક નંજે. ૧૭
 બીજા બેગી છે હાલિત વાન, પછી પંથ કયો વિખ્યાત;
 હોય તારકી મ્લેછ મલીન, ધર્મ કર્મ દિપાર્થો હીન. ૧૮
 પરદાર આલિંગન જેલ, હીલું વેદ નિંદેલું તેડ;
 તેણે પથ ચલાવ્યો ન્યાયે, કરી વેદની નિંદા ત્યારે. ૧૯
 વેદ નિંદેલા કન્યા કર્ન, પાપ કરવું ને માન્યો ધર્મ;
 વેદ નિંદાએ કરવાનું એથી, પાપુ તેને પ્રપાગત તેથી. ૨૦
 દુશ્ચારી દગા જે વાચાળ, ન્ની દંભ દેખાડે વિશાળ.
 નિંદા કરવા પોતાનું કામ, વેદ નિંદા ગયા ને નમાન. ૨૧
 વેદવાણ્ય કર્યાન્ય બળેનું, જે તા નિશ્ચય પરમાણુ.
 બીજા મેથ નિંદાએ કરેવાય, વેદ પ્રમાણથી ખરા થાય. ૨૨
 જેના વેદ પ્રમાણ ન હોય, અર્થ અનુભવ પછી જાય.
 સુચરણા નથી જોવે કાય, તેની પાણી પ્રમાણુ ન હોય. ૨૩

હોય માનવ જોલેલું જ્યાંય, રાગદ્વેષ ને સ્વપક્ષમાંય;
 ઈચ્છા પ્રમાણે જોડવે અર્થ, તેનું જોલેલું જાણવું વ્યર્થ. ૨૪
 હોય ઈશ્વરે જોલેલું જહ, આડે અંગે જથારથ તેહ;
 રાગદ્વેષ રહિત ભગવાન, તેને હોય છે સર્વ સમાન. ૨૫
 જીવ ઈશિ વચને પરખાય, સિંહ-શિયાળ શબ્દને ન્યાય;
 જમ છે તેમ દેખાડે જહ, ઈશિ વચન જથારથ તેહ. ૨૬
 ઇતિ શ્રીધર્મસિદ્ધિઅંથે વેદવિગ્રહર્ણને ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ

અધ્યાય ૧૫ મો

આત્મા-અનાત્માવિવેક

છપય હંદ

પૂછે પ્રશ્ન રસાલ, ભક્ત જે બંધાર નામે;
 વંદન કરી બહુ વાર, મોક્ષ ક્યમ જ્ઞાની પામે.
 દુઃખરૂપ સંસાર, તાપ છે ત્રિવિધ જમાં;
 જન્મ મરણ ભયરોગ, શોક સંતાપો એમાં.
 ગુરુ એવાં કષ્ટ અનેકથી, કહો મોક્ષ કેમ પામીયે;
 શુભ કૃપા કરે સ્વામી હવે, જથી ભવભય વામીયે. ૧
 વળતા કહે ગુરુ વેણ, મોક્ષનો સાંભળ હેતુ;
 આત્મ અનાત્મ વિવેક, જ્ઞાન ભવસાગરસેતુ.
 આત્મા શુદ્ધ અપાર, સદા તે સુખનો દરિયો;
 બાણ્ય અનાત્મા દેહ, મહામળ મૂત્રે ભરિયો.
 આત્મા નિજ અવિવેકથી, આપ ગણે છે દેહને;
 જે જડ સાથે જડઈ ગયો, છે બંધન મોટું એહને. ૨
 તદાધ્યાસ તનુસાથ, થયો આત્માને જ્યારે;
 દેહતણા ગુણદોષ, વસ્યા પોતામાં ત્યારે.
 જમ ભાંડની માંધ, વાસના હોયે જવી;
 ભરતાં વસ્તુ અન્ય, થાય છે તેમાં તેવી.
 વળી સ્ફટિક રંગમાં મૂકતાં, રંગ સમો દેખાય છે;
 એમ દેહના સંગથી, આત્મા જીવ થઈ જાય છે. ૩
 તનને માને આપ, અનિદ્રા કહીએ એને;
 મહાઈ માને સર્વ, અસ્મિતા જણો તેને

ગમતા ઉપર રાગ, દ્વેષ અભ્યુગમના સાથે;
 મરણસમય મનસાથ, જનુ' બાળી જમ દાથે.
 ને ઈચ્છા પંચ કલેશથી, જીવ નામ કલેશાય છે; ૪
 સહી કલેશ રહિત હોય આત્મા, તે ચિવરૂપે થાય છે.
 આત્મા તનુથી ભિન્ન, જુએ ને તત્ત્વવિચારે;
 પંચ કલેશથી મુક્ત, થાય છે તેણી વારે.
 અન્ન પટસથી ચર્ક, ધણી તે આયો રહે છે;
 નેત્રે છાદન થાય, ચૂપ અવગતો કહે છે.
 મુનિ એમ જુદિના દોષથી, બંધાયો આત્મા કહે;
 મુવિવેકખ્યાનિ ઉપજ્યા થકી, જીવ મુક્ત થઈને રહે. ૫
 ક્ષેત્ર તથા ક્ષેત્રજ, જ્ઞાન ચક્ષુથી લહીએ;
 ક્ષેત્ર પ્રકૃતિ મૂળ, પુરુષ ક્ષેત્રજગ કહીએ.
 જુદિ જામિત માંલ, કર્મનાં ખીજક રહે છે;
 થઈને દેહાકાર, પછી મુખદુઃખ ફળ દે છે.
 એ બ્રહ્મજ્ઞાન અગ્નિવડે, ખીજ સકળ ખરી જાય છે;
 સ્વયંરૂપ છોટમ રહે, સારે મુખીયો થાય છે. ૬
 ધટનો દ્રષ્ટા ભિન્ન, રહ્યો છે ધટથી જયો;
 તનુનો દ્રષ્ટા તેમ, ભિન્ન છે તનુથી તેવો.
 હું માને છે દેહ, એહ છે બંધન એને;
 હું ચેતન લહેવાય, થાય છે મુક્તિ તેને.
 ત્રણે ગુણનું ગાળીયું, તે દેહ માન્યે બંધન થયું;
 છોટમ ગુણ ત્રણે તજે, તે નરનું બંધન ગયું. ૭
 સાત્ત્વિક ગુણ મુખરૂપ, મુખે કરી બંધન પામે;
 રાજસ ગુણમાં કલેશ, તેજ બંધન તે હામે.
 તામસ માદ પ્રમાદ, જીવને બંધન બાણે;
 તજે ત્રિગુણી સ્વભાવ, મુક્ત તેને પરમાણે.
 મૂળ લક્ષણ ગુણ વર્જિત તણાં, ગીના મધ્યે જે કણાં;
 વિવેક ખ્યાનિ જેને લવી, કહે છોટમ તે જનમાં રહ્યાં. ૮
 પુરુષ પ્રકૃતિ કાળ, બ્રહ્મથી ઉપજ્યાં બાણે;
 એહં શબ્દ કરનાર, પુરુષ તેને પરમાણે.
 સાત્વાદિક ગુણ ત્રણ, પ્રકૃતિ તેને કહીએ;
 માયા અગ્ર પ્રધાન, અવિદ્યા નિયતી લહીએ.

વળી અવ્યાકૃત તમ ને પરા, એવાં એનાં નામ છે;
 કહે છોટમ ગુણ છે એહના, રક્ત શ્વેત ને શ્યામ છે. ૯
 ચેતન પુરુષ પ્રમાણ, પ્રકૃતિ તે જડ લહીએ;
 ઉભયતણે સંયોગ, સૃષ્ટિનું કારણ કહીએ.
 પ્રથમ થયું મહત્તર, મહામહિમા છે એમાં;
 વિશ્વ સકળનું ખીજ, રહ્યું છે સઘળું તેમાં.
 વળી બુદ્ધિ પ્રજ્ઞાને ધૃતિ, સ્મૃતિ મેઘા ધી જાણીએ;
 બ્રહ્મવિષ્ણુ શિવ સહુ કહે, છોટમ એજ પ્રમાણીએ. ૧૦
 અણિમા મહિમા જોડ, વળી લધિમાદિક જાણો;
 સિદ્ધિ સઘળી જોડ, એહ મહત્તર પ્રમાણો.
 અવ્યય જ્યોતિર્રૂપ, સકળમાં વ્યાપક રહે છે;
 મહાન આત્મા નામ, સ્વંભૂ જોને કહે છે.
 પાણિ પાદ ચક્ષુ કરણ, સઘળે મુખ તેનાં રહે;
 એજ રૂપ મહત્તરનું, આદિપુરુષ જોને કહે. ૧૧
 મહત્ થકી અહંકાર, ત્રિધા શાખાઓ તેની;
 તામસ રાજસ સત્વ, વિસ્તરી સૃષ્ટિ એની.
 શબ્દાદિક છે પંચ, પંચ મહાભૂતો કહીએ;
 દશ ઈન્દ્રિયનો સર્ગ, તેજ રાજસથી લહીએ.
 વળી મન આદિક દશ દેવતા, સાત્ત્વિક ગુણથી જાણીએ;
 એ ચોવીસે તત્ત્વથી, સૃષ્ટિ સર્વ પ્રમાણીએ. ૧૨
 શબ્દ સ્પર્શને રૂપ, વળી રસ ગંધજ કહીએ;
 ઈન્દ્રિ એકાદશ યુક્ત, કળા એ ષોડશ લહીએ.
 આહંસ્વરૂપે પુરુષ, પ્રવેશ તે માંહે કીધો;
 સ્વયં દેહ વૈરાટ, પક્ષી તેણે રચી દીધો.
 હરિહર અજ એ પુરુષના, અંશ ત્રણ બ્રહ્મ થયા;
 ઉત્પત્તિ પાલન પ્રલય, ત્રણ કામ કરતો કહ્યો. ૧૩
 સોળ તત્ત્વનો સિંગ દેહ પુરુષનો જાણો;
 અવયવવાનને સૂક્ષ્મ, ઈન્દ્રિ બેઠ યુક્ત પ્રમાણો.
 મિશ્ર થઈ ચેતન, સ્વયંભૂ તેને કહે છે;
 પ્રાણી માનવા દેહ, પક્ષી તે સર્વ રચે છે.
 અયન ક્યું છે જગત્ત્રિપે, તે નારાયણ નામ છે;
 કહે છોટમ સહુ જીવનો, એ વિભુમાં વિશ્રામ છે. ૧૪

સૂક્ષ્મચક્રી તત્તુ સ્થૂળ, ઘર્ષ ને સુણુને હાવે;
 દશગુણી તમ મહત્તત્ત્વ, મધ્ય અહંકાર કહાવે.
 અહંકાર દશ ગુણો, મધ્ય આકાશ થયું છે;
 તમ દશ ગુણની માંધ, વાયુનું રૂપ રહ્યું છે.
 એ વાયુ દશ ગુણ મધ્યમાં, તેજ પછી પેદા થયું;
 દહેછેટમદશ ગુણ તેજમાં, જગસયજી ઉપજી ગયું. ૧૫
 જગ દશ ગણીયા માંધ, પૃથ્વી ઉપજેલી જાણો;
 એ સદુ અંતરરૂપ, સ્વયંભૂ સ્થૂળ પ્રમાણો.
 બીજરૂપ બ્રહ્માંડ, ચતુર્દશ લોક થયા છે;
 તેની ઇચ્છા થકી, પ્રથમ તો દેવ થયા છે.
 તે પુરુષ તણી નાભિ થકી, પહેલા ચંતુરાનન થયા;
 કહેછેટમ તે સદુ દેહના, પ્રથમ પિતામહ તે કણ. ૧૬
 લીલા ત્રિચક્ર પ્રથમ, સ્વયંભૂ પોતે કહીએ;
 તેની નાભિ થકી, ચતુર્ભુજ ઉપજ્યા લહીએ.
 સ્થાવર જંગમ માત્ર, સૃષ્ટિ સદુ ઉપજી તેથી;
 કલ્પ એક પર્યંત, રહે સદુ વધતી એથી.
 અતે એ સૃષ્ટિ સદુ, એક એકમાં લય થાય છે;
 નારાયણના દેહમાં, સર્વે જગ સમાય છે. ૧૭
 બીજરૂપ અવ્યક્ત, બુદ્ધિ ને કંધ કહાવે;
 ત્રિરૂપ મહા અહંકાર, દંદ્રિયો અંકુર આવે
 શાખા પચે જન, વળી ઉપશાખા જોને;
 સદા પત્ર ને પુષ્પ, અપ્રમિત ઉપજે એને.
 વળી જગનેનાં શુભઅશુભ છે, એ વૃક્ષ સનાતન જો લહે;
 ઉદે જ્ઞાન કુહારથી. કહે છેટમ ને અલય રહે. ૧૮
 મુળ પ્રકૃતિ નામ, ત્રિગુણની મમતા જોમાં,
 બુદ્ધિરૂપ મહત્તત્ત્વ. થયા છે અંકુર એમાં.
 શાખાવત્ર અહંકાર, ત્રિધા નરજો વિન્નારી,
 માત્રા પચે જન. ઘર્ષ તાનતથી નારી.
 હમે દંદ્રિયનાં જન. થયા નાનતથી બાણો.
 મન આદિક દશ દેવ, નવ નાનિક પન્નામાં.
 એ સાધીને નરવતુ. વિશ્વ દિગ વેગદ છે
 વળી લખ મારાસી જીવના, એજ નરવતુ પાદ છે. ૧૯
 છે ૮

ચોવીસ તત્ત્વ પ્રધાન, પુરુષ પચીસમો કહીએ;
 નિર્મળ નિશ્ચળ શુદ્ધ, સદા તે અળગો લહીએ.
 સાઘીરૂપ ફટસ્થ, પ્રકૃતિ ડેરો સ્વામી;
 ચેતન થાય સમસ્ત, એહની સત્તા પામી.
 તે અહં શબ્દ પોતે કરે, કર્તા તેથી જાણીએ;
 ભર્તા ભોક્તા સર્વનો, કહે છોટમ પુરુષ પ્રમાણીએ. ૨૦
 દ્વય સરોવર માંહી, બુદ્ધિ તો પંકજ કહે છે;
 ભોક્તા તેનો હંસ, સદા આનંદ ચરે છે.
 બાહર જાય હંકાર, સકારે ભીતર આવે;
 હંસ હંસ જપ થાય, પુરુષ તો તેજ કહાવે.
 તે નિરાસંખ નિર્લેપ છે, પ્રભુ ગુણાતીત સાક્ષી સદા;
 કહે છોટમ એ આત્મા, કહે જય જીવની આપદા. ૨૧
 અહંશબ્દ સાક્ષાત, જાણવો સ્વામી વાયક;
 મન સંજોગે અહં, જીવ થઈ બેઠો જયક.
 આપો આપે અહં, વિદ્વાદશે છે ભરીયો;
 સર્વાતીત સ્વયંજ, એકરસ ચેતન દરીયો.
 તે દેહ સંયોગે આત્મા, પર તે પરમાત્મા રહ્યો;
 કહે છોટમ જગ ને ચંદ્રમા, એ દૃષ્ટાંતે એકજ લઘો. ૨૨
 અહંતત્ત્વ પ્રતિબિંબ, બુદ્ધિ દર્પણમાં આવે;
 તે થઈ સાગીરૂપ, શબ્દ બહુધા બોલાવે.
 પ્રાણવાયુ છે જલ, ભેદ છે બુદ્ધિ ડેરો;
 તેમાં શબ્દ અહંજ, જાણીએ થાનો નેરો.
 એ અહં આપ પરમાત્મા, સર્વે ડેરી પાર છે;
 કહે છોટમ વિદ્યા આશ્રમ એ, આપક જગદાધાર છે. ૨૩

ઇતિ શ્રીવિદ્યાનિરૂપણે આત્મા-અનાત્માવિવેકો
 નામ પંચમોઽધ્યાયઃ

અધ્યાય ૧૬ મો-બ્રહ્મલોકવર્ણન

સોરઠા

શિશ્ય દહે ગુરુરાય, કયા એક મુળને કહો;
સુણતાં સંસય જાય, મન હો નહિ માથડું. ૧
દેહ આત્માનો વાદ, પ્રથમ કહો કાણે કર્યો;
તથા વેદમરજદ, પંથ ચત્રાબ્યો પામરે. ૨
સુણિ યોગ્યા ગુરુરાય, પૂછ્યું પ્રશ્ન અતિ ભલું;
સરવેનું કિત થાય, સમજી વળે સુમારગે. ૩

દોહા

ઉપનિષદ છાંદોગ્યમાં, છે અષ્ટમ અધ્યાય;
વાત લખી છે તે વિષે, સુણતાં સંસય જાય. ૧
ઇંદ્ર વિરોચન બે જણા, મહામોટા છે રાય;
બળ બુદ્ધિ ને નેજ ગુણ, સદુચી શ્રેષ્ઠ ગણાય. ૨

ચોપાઈ ચિતાલ

ઇંદ્ર દેવનો અધિપતિ જમ, વિરોચન દાનવનો તેમ;
સદુ વિધાને કળાઓ જોઈ, બહુ જાણના બે જણ તેમ. ૧
એક દિવસ દાનવ ને દેવ, બ્રહ્મલોકે ગયા તતખેવ;
બ્રહ્મલોક છે પરમ ઉદાર, સુખ સોભાનણું નહિ પાર. ૨
સિંચ વૈરાટ કંઠ છે જ્યાંય, બ્રહ્મલોક કહ્યો છે ત્યાંય;
કોટિ યોજનમાં વિસ્તાર, બ્રહ્મદેવ રહે છે તે દાર. ૩

દોહા

બ્રહ્મચર્ય દહ જોડને, પ્રજાવ ઉપાસક હોય;
બ્રહ્મલોકમાં જાય છે, અંવા યોગી દાય. ૧
પ્રાણ સુષુમ્ણા નાડીએ, બ્રહ્મરંધ્ર બેદાય;
અર્ચિરાદિક મારગે, બ્રહ્મલોકમાં જાય. ૨

છપા

ચક્રવર્તી હોય રાજ, ભોગવે આનંદ જોવો;
નર ગાંધર્વો માંદ, સોગણા સમજી લેવો.
તેથી દેવ ગાંધર્વ, સોગણા આનંદ લે છે;

તેથી અન્નનુ દેવ, વિષે સોગણો ઝરે છે.
 વળી અન્નનુ દેવથી, છે દેવલોકમાં સોગણો;
 તેથી આનંદ સોગણો, છે દેવોનાં રાજતણો. ૧
 દેવરાજથી વળી, સોગણો છે ગુરુ હેરે;
 ગુરુનાથી સોગણો, પ્રજાપતિ આનંદ હેરે.
 પ્રજાપતીથી વળી, સોગણો આનંદ ને છે;
 બ્રહ્મલોકની માંહ, સર્વથી અધિક ઝરે છે.
 તે સાત્વિકગુણનું ધામ છે, માટે ક્લેશ નથી કશો;
 તે કલ્પ એકલગી પામશે, બે બ્રહ્મઉપાસક જન થશે. ૨
 દોહા

અહંબ્રહ્મ ઉપાસના, કરનારા જન નેહ;
 જાય અર્થિ મારગ વડે, બ્રહ્મલોકમાં તેહ. ૧
 ચિદ્ સ્વરૂપ ને આપનું, દેવતાણું છે નેહ;
 બૂદ્ધું કરી જાણે નહિ, નામ અહંબ્રહ્મ તેહ. ૨
 બૂદ્ધ જાણી દેવને, કરે ઉપાસન ડાય;
 બ્રહ્મલોક પામે નહિ, સો કલ્પ લગી સોય. ૩
 શુદ્ધ બ્રહ્મ ઉપાસના, કરે હંસ જન નેહ;
 બ્રહ્મલોક ઇચ્છે નહિ, મુક્ત થઈ રહે તેહ. ૪.

ચાપાયા છંદ

બ્રહ્મ ઉપાસક બ્રહ્મલોકમાં, જાય દેહ તણ જ્યારે;
 અગ્નિના અગ્નિમાની દેવતા, લઈ ચાલે છે ત્યારે.
 અગ્નિથી વળી દેવ દિવસના, તે અધિકારી પામે;
 દિવસ દેવથી શુક્લ પક્ષના, દેવ પાસ વિરામે. ૧
 શુક્લ પક્ષથી ઉત્તાયનના, દેવ તુર્ત યાદી લે છે;
 ઉત્તાયનથી મંવન્મરના, દેવ સમી રહે છે.
 મંવન્મરથી દેવલોકમાં, ત્યાંથી વાયુ પામે;
 વાયુલોકથી ચંદ્રમંડળમાં, માધક રહે છે વામે. ૨
 ચંદ્રમંડળથી નૃસિંહમંડળ, વળતી વિવ્રત પામે;
 વ્રતલોકના રાજા અનાનવ, કુરંગ આંધ પામે.
 વિવ્રતમંડળથી વરુણે જાને પાને પુન્ય પ્રાપ્ત્યે;
 વરુણે જાને કુંડલે જાને, જન રહે કુંડલી રીત્યે. ૩
 કુંડલે જાને વજ્ર લે જાને, માધક જાને રહે છે;

પ્રજ્ઞપતિથી બ્રહ્મલોકમાં, આનંદ અદોષો છે.
 દેવ વરુણ બે સાથે જઈને, રહે એટલા સુધી;
 બ્રહ્મલોકનાં પુરુષો સાથે, સાધક બન્ય સુખજી. ૪
 દોહા

પ્રભલોક છે અતિપ્રભો, બહુ યોગન વિસ્તાર;
 સાધક રૂપે તેડને, ઉપજે દર્શ અપાર. ૧
 અરંભદીયા નામનું, સરોવર સાં ઉદાર;
 કમળકુમ્ભ બહુ રંગનાં, ખીટ્યાં રહે અપાર. ૨
 ને સરોવરના રસતણું, પાન કરે જન જોડ;
 દુધા તૃપા વ્યાપે નરિ, દિવ્ય થાય છે દેડ. ૩
 સોમશ્રવન નામે બહુ, કલ્પવૃક્ષ છે ત્યાંય;
 જ જોઈએ ને મળે, જ રહે એની પ્રાંય. ૪
 તે નરના યજ્ઞમાંથી, અમૃત ઝરતું જાય;
 પાન કરે જન તેડનું, તે અદરામર થાય. ૫
 અરનામા તજાય ને, એય નામા બે જોડ;
 મદા મધુર દધિ દૂધ ધૂન, પૂર્ણ બરેલાં તેડ. ૬
 સાધક વિધુત લોકથી, આવે છે જ વાર;
 અતિ સુંદર સુર સુંદરી, આવે અર્ધ દબર. ૭
 આપાદ વિનાસ

૧ બ્રહ્મદેવની પ્રેરણી સાર, અપ્સરાઓ અર્ધ હજાર;
 નેના સૂરજ સરખા ફેર, અગા અંગે બનોદર નેર. ૧
 મહાસુગંધવાળા ફેર, મેઠ યૌવન ગર્વિત નેર,
 અંબા અંબાયવિ છે નામ, મહુ અંગે છે શોખાનું ધામ. ૨
 પામે મોહ, મહામૃતિ જેવા, આંખે ત્યાપક પૂરપને લેવા;
 તુરિ આદિક વાજાંજ સાર, અંગે ગોખે ધન્ય અલંકાર. ૩

٤٤:

ગ્રામીણ ભોળા દુઝાય. દુઝાય ભોળા ને ભવન
 ભોળા કહે શુભ દ. ન. ભવન ભવનિ ભવન નેવન
 દિવસ તજ ભો દુઝાય દુઝાય નેવન ભવન દીવ
 ભવનિ નેવન ભવન નેવન નેવન નેવન નેવન
 ભવન નેવન નેવન નેવન નેવન નેવન નેવન

સફમી છે હચીકુ એમાં, અપાર શોભા છાજે.
તે બ્રહ્માને જુગલ ભામિની, એક નામ પ્રતિષ્ઠા;
હાપાદાન ચક્ષુ દંદ્રિતું, સમષ્ટિ તેજ સુરૂપા. ૪
ખીજી નામ માનસી કહીએ, તેજ સરસ્વતી જાણે;
સકળ વિશ્વને છે સુખદાતા, માતારૂપ પ્રમાણે.
બે સુંદરીઓ સહિત સખામાં, બ્રહ્માદેવ વિરાજે;
દાનવ દેવ સખાસદ તેમાં, સુંદર શોભા છાજે. ૫

દોહા

વ્યાપક વિશ્વતિ વિશ્વમાં, દ્વિરણુયગંભ સુખધામ;
દાનવ માનવ દેવતા, પ્રીતિ કરે પ્રણામ. ૧
સખા ભરેલી જોઇને, દયા વસી મન માંદા;
સરવેના દ્વિતકારણે, જોડ્યા બ્રહ્મા ત્યાંય. ૨
આત્મતત્ત્વ જાણ્યાવિના, અરે બિચારા લોક;
કર્મ અનેક કરી કરી, પામે છે દુઃખ શોક. ૩
હનમ કર્મે સ્વર્ગસુખ, મધ્યમ માનવ જાત્ય;
અધમ કર્મથી નર્કનાં, દુઃખ સદે બહુ ભાત્ય. ૪
માટે બ્રહ્મવિદ્યા તણે, કાંઈક કરે પ્રકાશ;
શાણા જન સમજી કરી, નોંદે બવનો પાશ. ૫
પામી હનમ દેદને, આત્મજ્ઞાન નવ દોશ;
મન બંદે વિષયોવિષે, પશુ બરાબર સોશ. ૬
પંચ વિષય પશુજીવમાં, તેમ નરદેવો માંદા;
આત્માને નથી જાણના, નો હનમ નથી કાંપ. ૭
હનિ થીધર્મસિદ્ધિમય બ્રહ્મલોકપૂર્ણને પાશાડખાપ; ૮

૨-મદાલસા આખ્યાન

પ્રકરણ ૧ લું-અલકા બોધ

દોહા

કૃપાનિધી કરતારનું, ધરી હૃદયમાં ધ્યાન;
કર જોડી વળતો કહું, મદાલસા આખ્યાન. ૧

માતા ભલી મદાલસા, ચેતાવ્યા સુત ચાર;
જ્ઞાની ગુણવંતા થયા, પામ્યા ભવજળ પાર. ૨

જન્મેલાથી જન્મ કરે, તે જનુની કહેવાય;
ખીજ બકરી બાપડી, જન્મી પરવશ થાય. ૩

જે જનુનીના જઠરથી, જન્મેલા સુત જેહ;
અવર ઉદરે ના વસે, સાચી જનુની તેહ. ૪

જનુની વનની વંચરી, સુતને ના દે જ્ઞાન;
પુત્રોને પંડિત કરે, તે જનની પરમાણ. ૫

માતા ભલી મદાલસા, ચારુ સરવ ચરિત્ર;
સાંભળતાં સુખ ઉપજે, પ્રાણી થાય પવિત્ર. ૬

ઓપાર્થ ત્રિતાલ

એક નગર અયોધ્યામાંહી, અરિમર્દન રાજ છે ત્યાંહી;
મહા ધર્મધુરંધર ધીર, ગુણ જતા ધણા ગંભીર. ૧

સુત તેનો શત્રુજિત સાર, ઉત્ર બુદ્ધિ ને પરમ ઉદાર;
શૂર ધીર ને સાહસ સોહોય, એના જોયો અવર નહિ કોય. ૨

તેનો પુત્ર ઋતુધ્વજ જેહ, દીસે કંદર્પ સરખો દેહ;
વેદ આદિ વિદ્યાઓ સાર, કરે અભ્યાસ રાજકુમાર. ૩

સરખા વયના કુંવરો સંગ, કરે વિદ્યા વિનોદ ઉમંગ;
ગીત નૃત્ય વાજાંતના તાલ, ક્યારેક કરતો તે ગાન રસાલ. ૪

છંદ શાસ્ત્ર તણો લહે પાર, ક્યારે ન્યાયના કરતો વિચાર;
ક્યારે બ્રહ્મવિદ્યાના ભેદ, ક્યારે બોલતો ચારે વેદ. ૫

એમ કરતાં વીત્યો કંઈ કાળ, આવી ચડીઆ છે નાગણબાળ;
રહેતાહતા રસાતળ માંહ, અવનિજેવાને આવ્યા છે ત્યાંય. ૬

અશ્વતર નાગરાજકુમાર, રૂપ વિપ્ર તણાં ધરી સાર;
ઋષિપુત્ર તણો ધરી વેશ, શ્રીધો અવધપુરીમાં પ્રવેશ. ૭

ઋતુધ્વજતણે સાંભળી રાગ, ધણે મોહિત થઇ ગયો નાગ;
 જ્યોતિ કાન્તિ કલા ગુણ સર્વ, ગયો નાગપુત્રો તણે ગર્વ. ૮
 અહો અવનિ ઉપર નર એવા, નથી સ્વર્ગ પાતાળ તેવા;
 જ્યાં એરો છે રાગકુમાર, નાગપુત્ર ગયો તે દાર. ૯
 બેઠે રાગકુંવરની રીતિ, ધણી ઉપજી પરસ્પર પ્રીતિ;
 સખામંડલી બેઠેલી સહુ, વાદવિનોદ કરતા ખહુ. ૧૦
 હય ગજ રથ ધનમંદાર, ખહુ વિદ્યા કળા ગુણ સાર;
 ગુણ સરખા સમાણા મળીઆ, નાગપુત્ર તેડને હળીઆ. ૧૧
 મન મળીયું ઉભયનું એવું, મળે દૂધમાં સાકર જેવું;
 સ્નાન સંધ્યા ખાત ને પાન, કરે સાથે મળીને સમાન. ૧૨
 ઉગે દિવસ તો બેળા થાય, પડે રાત્રિ તો નિજ ઘેર જાય;
 એમ નિત્ય નિત્ય બેળા રમે, પડે અગગા ત્યારે નવ ગમે. ૧૩
 ખરા મિત્રની પ્રીતિ જેવી, વધી નાગકુમારને તેવી;
 જ્યારે જાય પોતાને અવાર, ત્યારે મનમાં થાયે ઉદાસ. ૧૪
 પિતા નાગકુમારેનો જેહ, તેણે દેખ્યા પુત્રોના દેહ;
 મન દીધા ઉદાસી જ્યારે, પિતા પૂછવા લાગ્યો ત્યારે. ૧૫
 સત્ય વાત કહો તમે તંન, ક્યમ રહે છે ઉદાસી મંન;
 હોય દુ.ખ તમારું જેહ, મને કરો નિવેદન તેહ. ૧૬
 બોલ્યા કુંવર કરજેડીને વાણી, નથી વાત તમારી અજાણી;
 પગમાત્રનો મિત્રવિયોગ, દુ.ખ દે છે એ દારણ રોગ. ૧૭
 રવિ અસ્તથી કમળ મિંચાય, એમ મન નો અમારું થાય;
 એક નગર અયોધ્યા માંડ, ખરો મિત્ર અમારો ત્યાંય. ૧૮
 ચતુર્જિત રોહ છે રાય, તેનો મોટો ધણો મહિમાય;
 ઋતુધ્વજ છે તેનો કુમાર, ગુણ જ્ઞાન ને શુદ્ધિ ઉદાર. ૧૯
 અવનિ ઉપર નર છે એવા, નથી સ્વર્ગ પાતાળમાં તેવા;
 એની વિદ્યા કળા ગુણ જોઈ, રહ્યું મનકું અમારું મોહી. ૨૦
 એનાં દર્શન કરીએ જ્યારે, હૈં લોચન ને મન ત્યારે;
 સુખી પુત્રનાં એવાં વચન, નાગરાજ કહે ધન્ય ધન્ય. ૨૧
 તમે કીર્તિ કરો છો ઝંતી, ધન્ય પિતા માતા વગી તેની;
 શ્રીજી ગુણ નો ધણમાં હોય, પાન વિદ્યા સમો નહિ દાય. ૨૨
 વસે વિદ્યા દેવી જ્યાં વાસ, ગુણ સધળા રહે તે પાસ;
 ચન્દ્રશ્ચ તણે જ અજ્યાસી, તેના દાદી ગયા ને કાચી. ૨૩

૨-મહાલસા આખ્યાન

પ્રકરણ ૧ હું-અલકા બોધ

દોહા

કૃપાનિધી કરતારનું, ધરી હૃદયમાં ધ્યાન;
કર જોડી વળતો કહું, મહાલસા આખ્યાન. ૧
માતા ભક્તી મહાલસા, ચેતાવ્યા સુત ચાર;
જ્ઞાની ગુણવંતા થયા, પામ્યા ભવજળ પાર. ૨
જન્મેભાર્યી જન્મ કરે, તે જનુની કહેવાય;
બીજી બકરી બાપડી, જન્મી પરવશ થાય. ૩
જે જનુનીના જઠરથી, જન્મેલા સુત જેહ;
અવર ઉદરે ના વસે, સાચી જનુની તેહ. ૪
જનુની વનની વંચરી, સુતને ના દે જ્ઞાન;
પુત્રોને પંડિત કરે, તે જનની પરમાણ. ૫
માતા ભક્તી મહાલસા, ચારુ સરવ ચરિત્ર;
સાંભળતાં સુખ ઉપજે, પ્રાણી થાય પવિત્ર. ૬

ચોપાઈ ત્રિતાલ

એક નગર અયોધ્યામાંહી, અરિમર્દન રાજ છે ત્યાંહી;
મહા ધર્મધુરંધર ધીર, ગુણ જેના ઘણા ગંભીર. ૧
સુત તેનો રાત્રિજિત સાર, ઉચ્ચ બુદ્ધિ ને પરમ ઉદાર;
શરૂ ધીર ને સાહસ સોહાય, એના જેવો અવર નહિ ડાય. ૨
તેનો પુત્ર ઋતુધ્વજ જેહ, દીસે કંદર્પ સરખો દેહ;
વેદ આદિ વિદ્યાઓ સાર, કરે અભ્યાસ રાજકુમાર. ૩
સરખા વયના કુંવરો સંગ, કરે વિદ્યા વિનોદ ઉમંગ;
ગીત નૃત્ય વાજાંવના તાલ, ક્યારેક કરતો તે ગાન રસાલ. ૪
છંદ શાસ્ત્ર તબો લહે પાર, ક્યારે ન્યાયના કરતો વિચાર;
ક્યારે બ્રહ્મવિદ્યાના ભેદ, ક્યારે બોલતો ચારે વેદ. ૫
એમ કરતાં વીર્યો કંઈ ધ્રાજ, આવી ચડીઆ છે નાગગુબાજ;
રહેતા હતા રસાળ માંબ, અવનિ જીવાને આપ્યા છે ત્યાંબ. ૬
અશ્વતર નાગરાજકુમાર. રૂપ ત્રિપ તણાં ધરી સાર;
ઋષિપુત્ર તબો ધરી વેશ, શીલો અવધપુરીમાં પ્રવેશ. ૭

અહો અવનિ હપર નર એવા, નથી સ્વર્ગ પાતાળે તેવા;
 ન્યાં બેદો છે રાજકુમાર, નાગપુત્ર ગયો તે દાર. ૬
 એક રાજકુવરની રીતિ, ઘણી હપજી પરસ્પર પ્રીતિ;
 સખામંડલી બેઠેલી સદુ, વાદવિનોદ કરતા બદુ. ૧૦
 હય ગજ રથ ધનમંડાર, બદુ વિદ્યા કળા ગુણ સાર;
 ગુણ સરખા સમાણ મળીઆ, નાગપુત્ર તેડને હળીઆ. ૧૧
 મન મળીયું હમયનું એવું, મળે દૂધમાં સાકર જેવું;
 સ્નાન સંધ્યા ખાન ને પાન, કરે સાથે મળીને સમાન. ૧૨
 હમે દિવસ તો બેળા થાય, પડે રાત્રિ તો નિજ ઘેર જાય;
 એમ નિત્ય નિત્ય બેળા રમે, પડે અગગા ત્યારે નવ ગમે. ૧૩
 ખરા મિત્રની પ્રીતિ લેવી, વધી નાગકુમારને તેવી;
 ન્યારે જાય પોતાને અવાસ, ત્યારે મનમાં થાયે ઉદાસ. ૧૪
 પિતા નાગકુમારનો જેડ, તેણે દેખ્યા પુત્રોના દેડ;
 મન દીડા ઉદાસી ન્યારે, પિતા પૂજવા લાગ્યો ત્યારે. ૧૫
 સત્ય વાત કહો તમે તંન, ક્યમ રહે છે ઉદાસી મંન;
 હોય દુઃખ તમારું જેડ, મને કરો નિવેદન તેડ. ૧૬
 બોલ્યા કુંવર કરજેડીને વાલી, નથી વાત તમારી અજાલી;
 પગભાવનો નિવરિયાગ, દુઃખ દે છે એ દારણ દોગ. ૧૭
 રવિ અસ્તથી દમજ મિંચાય, એમ મન નો અમારું થાય;
 એક નગર અયોધ્યા માંધ, ખરો મિત્ર અમારો ત્યાંય. ૧૮
 શુભગિત કરો છે ગય, તેનો મોટો ધણો મદિમાય;
 જતુધ્વજ છે તેનો કુમાર, ગુણ જ્ઞાન ને બુદ્ધિ ઉદાર. ૧૯
 અવનિ હપર નર છે એવા, નથી સ્વર્ગ પાતાળમાં તેવા;
 એની વિદ્યા કળા ગુણ જેડ, રહ્યું મનદું અમારું મોટી. ૨૦
 એનાં દર્શન કરીએ ન્યારે, હરે સાચન ને મન ત્યારે;
 મુણી પૂજનાં એવાં વચન, નાગરાજ કરે ધન્ય ધન્ય. ૨૧
 તમે કીર્તિ કરો છો રેતી, ધન્ય પિતા માતા વળી નેતી;
 ખીજ ગુણ તો ધણમાં દોય, પાત્ર વિદ્યા સમો નદિ દોય. ૨૨
 વસે વિદ્યા દેવી ન્યાં વાસ, ગુણ સઘળા રહે તે પાસ;
 ચન્દ્રશ્રવણ તણે એ અભ્યાસી, તેમાં દાસી ગયા ને દાસી. ૨૩

એની ઉપર થઈ અરવાર, કદા દાનવનો સંહાર;
 ગાલવ કેરાં સુણી વચન, બોલ્યો શત્રુગિત રાજન. ૭
 ધન્ય ધરી ધન્ય દિવસ આજ, જો કરીએ શ્રાદ્ધાનું કાજ;
 ઋતુધનને ત્યાં આજા કરી, ચાલ્યો ધનુષ્ય બાણ કર ધરી. ૮
 અશ્વ ઉપર આરૂઢ થયા, મુનિ ગાલવ સાથે ગયા;
 તેજવંત રવિના જેવો, ચઢ્યો અશ્વ ઉપર નૃપ એવો. ૯
 યમરાજ ખીજે હોય જેવો, હંડ દુષ્ટોને દેનાર એવો;
 ધરા જેવો મહાદૃઢ ધીર, બળવંતા છે બાવનવીર. ૧૦
 સજ્જ બાણ શરાસન હાથ, આવ્યો આશ્રમમાં મુનિ સાથ;
 કહે ગાલવને ગુણવંત, હણું આવે જો અમુર અનંત. ૧૧
 મુખે કરે તમારાં કામ, વિધનકર્તાનો દેડીશ હામ;
 એમ કહીને હોતો ત્યાં બૂપ, ધર્યું દૈત્ય વરાહનું રૂપ. ૧૨
 મંદ અધે લથું નાદ કાંચ, આવી પેઠો આશ્રમમાંય;
 દીડો રાજકુમારે જ્યારે, ચઢ્યો અશ્વ ઉપર તે વારે. ૧૩
 અર્ધચંદ્ર નામે એક બાણ, ધીધું ધનુષ્ય ઉપર સંધાણ;
 આગળ દાનવ પાછળ રાય, એમ લગભગ ચાલ્યા જાય. ૧૪
 ગયા યોગજન અનેક પર્યંત, આવ્યો દાનવ કેરો અંત;
 આવ્યો ગતું તે મારગમાંય, ગયો અશ્વ તે હતરીત્યાંય. ૧૫
 દીધું નિમિર નેણે ને હામ, તોય ચાલ્યો ધરીને હામ;
 પછી દીડો ધણે પ્રકાશ, ધણા જાનુ તણે ત્યાં જામ. ૧૬
 દીડાં કનક મણિમય ધામ, ઇંદ્રપુરીથી આજુન હામ;
 જોઈ વિરમય થયા ને કુમાર, દાણુ રહેતું હશે આ દાર. ૧૭
 જન દોઈ જણાનું નથી, મુનું જુવન દીસે સર્વથી;
 અશ્વ બાંધીને હોતો રજો, મંદિરમાં જોવાને ગયો. ૧૮
 એવે દીડી જુવતી એક, પૂછ્યું તેને સહિત વિવેક;
 દાણુ નામે આ દોનું ધામ, દાણુ પુરુષ રહે છે આ હામ. ૧૯
 તોય કુંડલા બોલી નહિ, રાય દેખીને વિસ્મે થઈ;
 પેઠો જુવનમાં થઈ નિ.શંક, દીડો સોનાનો પર્યક. ૨૦
 ઉપર બેઠી કન્યા જલ, રતિ થઈ રૂપાળી તેહ.

હોહા

શશિવદની મૃગદોચની, પીનપયોધર સાર;
 સિંહલકી ગજગામિની, રૂપ તણે ભંડાર. ૧

૧. મેલી મેલીકર માનુની, તેવો ભૂપ કુમારઃ
 ૨. મેલી મેલીકર માનુની, પ્રગટ્યો કામનિદાર.
 ૩. મેલી મેલીકર માનુની, ભૂલી તનનું ભાવઃ
 ૪. મેલી મેલીકર માનુની, ના રહી શૂંકે સાવ.
 ૫. મેલી મેલીકર માનુની, કહે છે ભૂપકુમારઃ
 ૬. મેલી મેલીકર માનુની, સખી દત્તી તે દાર.
 ૭. મેલી મેલીકર માનુની, સાંભળ્યો નરવીરઃ
 ૮. મેલી મેલીકર માનુની, પાવસા યુગ શરીર.
 ૯. મેલી મેલીકર માનુની, શાય શાય હામે દેવઃ
 ૧૦. મેલી મેલીકર માનુની, નહીં અપમ કર આપ.
 ૧૧. મેલી મેલીકર માનુની, મુખ દશાય સર્વાંગઃ
 ૧૨. મેલી મેલીકર માનુની, અપમ મુખનો સંગ.
 ૧૩. મેલી મેલીકર માનુની, નાખી રહી વિચારકઃ
 ૧૪. મેલી મેલીકર માનુની, દેવ મુખે આસ.
 ૧૫. મેલી મેલીકર માનુની, નહીં અપમ દેવઃ
 ૧૬. મેલી મેલીકર માનુની, મહાવસા છે આપ.
 ૧૭. મેલી મેલીકર માનુની, મુખનો સર્વાંગ.
 ૧૮. મેલી મેલીકર માનુની, મુખનો સર્વાંગ.
 ૧૯. મેલી મેલીકર માનુની, મુખનો સર્વાંગ.
 ૨૦. મેલી મેલીકર માનુની, મુખનો સર્વાંગ.
 ૨૧. મેલી મેલીકર માનુની, મુખનો સર્વાંગ.
 ૨૨. મેલી મેલીકર માનુની, મુખનો સર્વાંગ.
 ૨૩. મેલી મેલીકર માનુની, મુખનો સર્વાંગ.
 ૨૪. મેલી મેલીકર માનુની, મુખનો સર્વાંગ.
 ૨૫. મેલી મેલીકર માનુની, મુખનો સર્વાંગ.
 ૨૬. મેલી મેલીકર માનુની, મુખનો સર્વાંગ.
 ૨૭. મેલી મેલીકર માનુની, મુખનો સર્વાંગ.
 ૨૮. મેલી મેલીકર માનુની, મુખનો સર્વાંગ.
 ૨૯. મેલી મેલીકર માનુની, મુખનો સર્વાંગ.
 ૩૦. મેલી મેલીકર માનુની, મુખનો સર્વાંગ.

આણીને રાખી આહી, વરવા કયોં નિચાર;
 આવે તેરસ આવતી, લગન કરું નિરધાર. ૧૮
 મ્હેચ્છ હાથ કપિલા ગઈ, શ્રુતિ શદ્રને હાથ;
 મદાદુઃખમાં બાળા પડી, નીચ મનુષ્યો છે નાથ. ૧૯
 હું છું એની સહચરી, સતી કુંડલા નામ;
 પત્ની પુષ્કરમાલિની, રહું છું આણે દામ. ૨૦
 હવે હશે સાચું તમે, કેમ આવ્યા આ દામ;
 દાણ તમારી જાત છે, દાણ પિતા દાણ નામ. ૨૧
 દાનવ છો કે દેવતા, ગાંધર્વ કિન્નર નાગ;
 માનવ આવી ના શેકે, દાદા દિવસ આ જાગ. ૨૨
 મનુષ્યજ કહે રામા મુણે, સાચી કહું છું વાત;
 હું નહિ દાનવ દેવતા, પન્નગ ગંધર્વ જાત. ૨૩
 હું રાજા જાતજ તણે, અવધપતિનો બાળ;
 પિતૃ આજ્ઞાથી રહ્યો, મપિઓનો રખવાળ. ૨૪
 ધારી રૂપ વરાહનું, આવ્યો દાનવ દાય;
 અર્ધચંદ્ર બાણે ઢરી, મેં વિધ્યો છે સાચ. ૨૫
 એની પૂઠે હું પડ્યો, અમ્હે થઈ અસ્વાર;
 ગઈ થયો હય ગર્ભમાં, આવ્યો આણે દાર. ૨૬
 વગતી જોલી કુંડલા, તમેજ વેધ્યો બાળ;
 નો જાણું નિધે મુઓ, મુરખિવચન પ્રમાણ. ૨૭
 માનવ પણ નોયે તમે, દેવ થકી છો દસ;
 પરણે રૂડી પદ્મની, પ્રીત્યે કરી પ્રત્યક્ષ. ૨૮
 ધરી રૂપ વરાહનું, ગયો દત્તો એ ચંદ;
 દેતો કુઃખ મુનિ દેવને, કરતો ધણા દુષ્કંદ. ૨૯
 પાપીનો પ્રહલે થયો, હવે નધી જાય દાંય;
 પરણાવું હું પ્રેમદા, ઝાલો એની બાંધ. ૩૦

શ્યામાઈ ચિતાલ

મુણી વચન સર્ખીનાં સાર, જાગી મહાલક્ષ્મી નેહી વાર;
 લગ્નપુજા થઈને દાંય, જોલી વચન મનુગં ત્યાર. ૧
 દીકા રૂડે રાજકુમાર, બાણે કંઈપણે અવગાર;
 હર બાદુને નયન વિશાળ, એણું નખ શિખ કપ રંગાર. ૨
 સાચું રજિયું છે મુરખિવચન, મનુષ્યો મનિક દેશ શાંત.

દીસે ધર્મધુરંધર ધીર, બળ પરાક્રમ ગુણ ગંભીર. ૩
 વાણી જોતાં છે મહાવિદ્વાન, શુભ લક્ષણ શક સમાન;
 હજી હેતે કુંવરની સાથ, વરો મુજને કૃપા કરી નાથ. ૪
 કુલગુરુ કુંડલાનો જોહ, તરત તેડાવ્યો ત્યાં તેહ;
 કુશ તામ્રપાત્ર કર ઝાલી, આવ્યા ગુરુજી ચાંપે ચાલી. ૫
 વેદવિધિ કરી સહ ત્યાંય, પ્રગટ્યો પાવક ચારીમાંય;
 કન્યાદાન કુંડલાએ દીધું, પાણિગ્રહણ ઋતુધ્વજ શ્રીધું. ૬
 ગયા ગુરુજી પોતાને ધામ, તપ કરવા બેઠા તે ઠામ;
 કુંડલાએ તે કન્યા વળાવી, સારી શીખ દધ સમજાવી. ૭
 અશ્વ ઉપર શ્રીધું પલાણ, આદ્યાં દંપતી ચતુર સુજાણ;
 બીજા દાનવે જાણી વાત, આવી કરવા લાગ્યો ઉત્પાત. ૮
 અસ્ત્ર શસ્ત્ર ને આયુધ બહુ, મૂક્યાં રાજકુંવરપર સહુ;
 સાધ્યું રાયે તે પાવકબાણ, વાજ્યો દાનવમાત્રનો ધાણ. ૯
 જમકપિલે સગરસુત બાજ્યા, એમ પાપી સર્વને પ્રજાજ્યા;
 પછી આવ્યો અયોધ્યા માંહ, થયો આનંદ ઉત્સવ ત્યાંય. ૧૦
 કન્યા રત્ન લાવ્યો તે કુમાર, થયો હરખ પિતાને અપાર;
 જોઈ મદાલસાનું રૂપ, ભાગ્યવંત કહે સહુ ભૂપ. ૧૧
 ધર્મ પતિવ્રતાનો જોહ, પ્રીતે પાળે મદાલસા તેહ;
 કરે નિત્ય નિત્ય ભોગવિલાસ, જ્ઞાન ધ્યાન વિદ્યાઅભ્યાસ. ૧૨
 ઇતિ શ્રીમદાલસા આખ્યાને પ્રથમ પ્રકરણ સમાપ્ત.

પ્રકરણ ૨ જી

રાગ આખાહરણનો

અતિ આનંદમાં રે વીતી ગયો કેટલો કાળ,
 રક્ષણ ઋપિ તાણુ રે કરવા જતો નૃપનો બાળ;
 પાતાળકેતુનો રે બાંધવ તાલકેતુ નામ,
 વેર વિચારીયું રે તેણે કર્યું કપટનું કામ. ૧
 તટ જીમનાતણે રે એક દિન ગયો ઋતુધ્વજ રાય,
 દુર્મનિ દાનવે રે શ્રીધી ઋપિના સરખી કાય;
 નિજ માયાવડે રે રૂડું આશ્રમ રચીયું ત્યાંય,
 કપટમુનિ બની રે માયાવી બેઠો તે માંય. ૨
 એવું જોઈને રે પાયે પડીયો રાજકુમાર,

કપડી દાનવે રે વખાણ દીધાં તેણી વાર;
 નરપતિ ના લગ્નો રે કાઠે કપડીનાં આચળે,
 અમરે અંદતું રે માગી લીધું કંદામણું. ૩
 કપડીએ કહ્યું રે મારે જલું વરણને ધામ,
 દેખ મગમાનતું રે કરતું યત તણું છે દામ;
 ત્યાં જઈને પછી રે પાછે આવીરા આણે દાર,
 ત્યાં લગી બેસજે રે રૂઢી રીતે રાજકુમાર. ૪
 મુનિ બહો ખરા રે આપ્યું કંદામણ ત્યાં,
 પાપી લેઈને રે પેઠે જુમનાના જળમાંપ;
 અદમ્ય અતીં થયો રે આગ્યો અવધપુરી મોજાર,
 મોટા મુનિ બની રે જઈને ખેડો રાજદ્વાર. ૫
 રાજુજીતને રે કપડી કહેવા લાગ્યો ત્યાં,
 કુંવર તમ તણે રે પાગ્યો મરણ મદારણમાંપ;
 રક્ષણ જપિ તણું રે કરતો સદા તમારો બાળ,
 દુર્મતી દાનવે રે યુધમાં દીધા એનો કાળ. ૬
 બૂવણ કંદનુ રે મૂતે આપ્યું મરતી વાર,
 એના રાખ તણી રે દદનકિયા દીધી તે દાર;
 ચાલ્યો ત્યાં થઈ રે આગ્યો તમને કરવા જાણ;
 રાજુજીતને રે વચન વાગ્યાં વચનાં બાણ. ૭
 રાજ રાણીએ રે જાણી પુત્રમરણની વાત,
 સદુ ટોળે મળી રે કરવા લાગ્યા આંસુપાન;
 આવી મદાલસા રે જોયો મુનિવર કેરો વેરા,
 આગળ આગળી રે વળતી કરવા લાગી કોર. ૮
 છે સાચી સતી રે જોયું પતિ તણું એધાણ,
 સદુના દેખતાં રે તેણે તજ્યા પોતાના પ્રાણ;
 રાની રાણીએ રે રાજુજીતે વાળી સોય,
 પર ઉપકારમાં રે મુઆનો શોક ન કરવો કાય. ૯
 ગો બ્રાહ્મણ તણું રે રક્ષણ કરતાં છૂટે દેહ,
 કોટીક યુગ લગી રે પામે સ્વર્ગતણું સુખ તેહ;
 તુચ્છ તનુ તણું રે સાઈ પામે દેવ શરીર,
 જઈ રણયત્રમાં રે જોણે દોમ્યું સર્વ શરીર. ૧૦
 રેતાં રાણીયાં રે રાયે સમજવી નિરધાર,

સુતવધૂને પછી રે શ્રીધો અગ્નિનો સંસ્કાર;
 કપટમુનિ ગયો રે જઈને નિસર્યો જુમનામાંય,
 રાજકુમારને રે કુમતિ કહેવા લાગ્યો ત્યાંય.
 તમ પરતાપથી રે હું કરી આવ્યો માઈ કામ,
 જાવ સુખે કરી રે હાવે તમે તમારે ધામ. ૧૧
 મુનિચરણે નમી રે વળતી ગયો પોતાને ઘેર,
 મળીઓ તાતને રે સુતને સંભળાવી સહુ પેર;
 કોઈક મુનિ થઈ રે લાવ્યો આબ્રણનું એંધાણ,
 સતી મદલસા રે પતિની પૂઠે છોડ્યા પ્રાણ. ૧૨
 એવું સાંભળી રે રોયો ધણું ઋતુધ્વજરાય,
 અરે મુજ કારણે રે જણે તજી પોતાની કાય;
 મુખ સંસારનું રે આજ લગી નથી જોયું કાંય,
 ભજતી શ્રદ્ધાને રે રહેતી ધર્મધ્યાનની માંય. ૧૩
 મહારે પણ હવે રે ભોગવવા નહિ ભવના ભોગ,
 વનમાંહી વસી રે કાયા કરી સાધવો જોગ;
 એવું સાંભળી રે તાને સમજાવ્યો બહુ ત્યાંય,
 હર આણ્યું નહિ રે તપ આરંભ્યું તીરથમાંય. ૧૪
 મળવા મિત્રને રે એવે આવ્યા નાગકુમાર,
 સઘળું સાંભળી રે હરમાં દુખીયા થયા અપાર;
 જઈ પાતાળમાં રે વળતી કહી તાતને વાત,
 કપટી જાનવે રે શ્રીધી મિત્રવધૂની ધાત. ૧૫
 કપટી વેપથી રે મારો ગયો હગાઈ મિત્ર,
 કહેને તાતજી રે કેવાં કપટી કરે ચરિત;
 વળતા પિતા વદે રે કપટી ભેષ એમ પરખાય,
 મુખમુદ્રા થઈ રે વળી વેપથી જાણ્યો જાય. ૧૬

છર્યો

ચંચળ જેનું ચિત્ત, નેત્ર વળી ચંચળ તેનાં,
 આજે નોટા ગોસ, તોસ કાંય ન જાહે જેનાં;
 ધરી દેખાડે આત, જાન વળી ક્યે ધણેડું,
 જાનાવે જૂને સિદ્ધ, ધણો ગોદડીએ ગેર;
 વૈદક જલદીનીઆ, વળી કંઈ કંઈ ચટકાં તે કરે,
 જાનિદે ભોગા લોકનાં, તે તન મન ધન દેસાં દરે. ૧

બોલે મધુર બોલ, શીલતા રાખે સારી;
 દાય સરવેનું ખાય, કાય કહાવે આચારી;
 દાય કરે અપવાસ, ખાય છતાં મધરાતે,
 લેપક રક્ષા એ દામ, ત્યાગ દેખાડે જાતે;
 એવા પૂર્ત અતિ ધણા, અનેક વેશે આથડે,
 બોળા ભાવ ધરી ભજે, પલ્લુલક્ષ્મી તેમનું થઈ પડે. ૨

લેહરો .

પુત્ર કહે પિતા સુણો, જેમ એતું દુઃખ જાય;
 થાયજે સતી જીવતી, એવો કહો ઉપાય. ૧
 તાત કહે તમને કહું, ઉપાય એનો આજ;
 સમરો દેવી શારદા, સરશે સધણું કાજ. ૨
 વચન સાંભળી તાતનું, પુત્રોએ તે વાર;
 સાચી દેવી શારદા, આરાધી એ દાર. ૩
 દિમાચળ ઉપર જઈ, તપ આરંભ્યું ત્યાંય;
 બ્રહ્મસુતા ભાવે કરી, આરાધી મનમાંય. ૪

હરિગીત છંદ

હે દેવિ તું જગદારિણી, દુઃખદારિણી મહિમા અતી;
 કરું શીઘ્ર નામી પ્રણામ તુજને, બ્રહ્મતનયા સરસ્વતી.
 સત્ અસત્ જગમાં જોઈશું, ને સરવ તુજ આધારથી: ૧
 છે સર્વમાં સયોગ તારો, યોગવતી તું ભારતી.
 તું પરમ અક્ષરરૂપ દેવી, સર્વ એ તુજથી થયું;
 છે પરમ અક્ષર રૂપ તે, પરમાણુવત સદુમાં રહ્યું.
 અક્ષર સદા પરબ્રહ્મ છે, આ વિશ્વ ને સત્ છે સહી,
 પાવક રણો છે કાષ્ઠમાં, વગી ગંધ રહી અવનિ ચંદી. ૨
 એમ ચરાચરમાં બ્રહ્મ તું, તારો સુખમા વાસ છે;
 ઉપજે ખપે તુજમાં સદુ, તારોજ સકળ વિદ્યાસ છે;
 છે સ્થિરાસ્થિર જગ જોઈશું, જગત નેનું સ્થાન છે;
 છે ત્રણ માત્રા નેત્રની, છે ને નથી નીધન છે. ૩
 ત્રય લોક ને વગી ત્રય વિદ્યા, વન્દિ પણ ત્રય જાણીએ,
 ત્રય વર્ણ છે ત્રણ પદ છે, વગી જ્યાંત્ર ત્રય પ્રમાણીએ.
 ત્રય શુણ્ણ ને વગી ચન્દ્ર ત્રય, ત્રય કાળ વર્ણાશ્રમ સહી;
 છે દેહ ત્રય ને અવસ્થા ત્રય એન ત્રય માત્રા રહી. ૪

અવિકારી છે જે અર્ધ માત્રા, શુદ્ધ સચ્ચિદ્રૂપ છે;
 પરિણામ વરજિત તે સદા, આનંદ પ્રલ અનૂપ છે.
 તે રૂપ તારું દિવ્ય દેવી, હું કહી શકતો નથી,
 ઉચ્ચાર આવે જીભથી, હું તેટલું કહું છું કથી. ૫
 વિશ્વેશ તું પરમેશ તું, વળી વિશ્વરૂપે તું સહી,
 છે વાસ તારો વિશ્વમાં, વળી વિશ્વથી અળગી રહી;
 તેં સાંખ્ય ને વેદાંત આદિ, અમિત શાખા સ્થિર કરી,
 તું એક થાય અનેક રૂપે, વિવિધ રૂપે વિસ્તરી. ૬
 તું આદ્ય મધ્ય ને અંતમાં, સદ્ અસદ્ રૂપે સાર છે,
 વસુ ઇંદ્ર પ્રજ્ઞા અર્ક ઇંદુ, જ્યોતિ તું નિરધાર છે;
 તું ત્રિગુણનો આશ્રય સદા, વળી પદ્મગુણાત્મક નામ છે,
 શક્તિમતોમાં શક્તિ તારી, તું સદાય અનામ છે. ૭
 તું સકળ ને નિષ્કળ વિષે, શક્તિ સદા વ્યાપી રહી,
 અદ્વૈત ને વળી દ્વૈત તું, તુજ વિના નહિ ખાલી કહીં;
 સૂક્ષ્મ થકી અતિ સૂક્ષ્મ તું, અતિ સૂક્ષ્મથી વળી સૂક્ષ્મ છે;
 ભૂમિ તથા આકાશમાં તું સરવ દેડું મૂળ છે. ૮

ઢાહા

કંબલાશ્વ ઊરગે કરી, સ્તુતિ ધરીને પ્રેમ;
 માગ્ય માગ્ય કહી શારદા, યોલી વળતી અમ. ૧
 કર જેટી કંબલ કહે, આપો મુજને માત:
 સંગીતવિદ્યા આવડે, સહિત તાલ સ્વર સાત. ૨
 વાણી કહે તવ વદનમાં, કરીશ આવી વાસ:
 સારી વિદ્યા સરવથી, પ્રગટ થશે તમ પાસ. ૩
 એવું કહી આપે લેવી, દેવી અંતરધાન:
 નાગપુત્ર આનંદથી, કરવા જાગ્યા ગાન. ૪
 કરુણામય કેસાસમાં, છે માટા મહાદેવ:
 સાજ સકળ સાજ કરી, પોચા ત્યાં તનમેવ. ૫
 ઉમાકાન્ત આગળ જઈ, આરંભ્યું ગુણ ગાન:
 સાંત સ્વર સાંચે સહુ, રાગ રંગ ને તાન. ૬
 ગાંધર્વ કિન્નર અએવરા, મુગવા આવ્યા સર્વ:
 રાગ સાંભળી નાગનો, ગયાં નેમનો ગર્વ. ૭
 માગો જે જે મુખ થકી, ને આપું વરદાન. ૮

શાપાઈ ત્રિતાલ

- કર જોડી કહે નાગકુમાર, પ્રભુ હો તમે પરમ ઉદાર;
મદારાણી મદાલસા જોડ, કરી જીવતી આપો તેડ. ૧
- આપુતોપને અદગ કદાની, ગણે તમને તો મોટા જાની;
દોષ પરમ કૃપા જે તમારી, કરે પ્રગટ મદાલસા નારી. ૨
- મુણી ચંકર જોડ્યા વાણી, નિઘે મજશે તમોને રાણી;
તમે જીવ તમારે પેર, કરે આદ્ય તો રૂડી પેર. ૩
- પિંડદાન પ્રીનેથી કરે, મધ્ય પિંડ વગતી ઉદરે;
તેનું ભક્ષણ કરશે જ્યારે, થશે મદાલસા તેણી વારે. ૪
- મધ્યકૂણ તમારી માંય, થશે પ્રગટ એ નારી ત્યાંય;
પૂર્વે દત્તી મદાલસા જોવી, થશે પ્રગટ તેવી ને તેવી. ૫
- તેજ રૂપ વય ગુણ ને વેશ, તેમાં મિત્ર નહિ લવલેશ;
વચન સાંભળી ચંકર તણું, મન માન્યું પત્રગતું ધણું. ૬
- પૂજ્યા રાજપાણિના પાય, વિનય કરીને થયા વિદાય;
આઝ્યા તરત રસાતલમાંય, આદ્યકર્મ આરંભ્યું ત્યાંય. ૭
- વેદમંત્રથી સકળ વિધાન, દીધું પિત્રોને પિંડદાન;
મધ્યપિંડ લીધો કરમાંય, તેનું ભક્ષણ કીધું ત્યાંય. ૮
- મધ્ય કૂણ કાઠી જોડલે, મદાલસા પ્રગટી તેડલે;
પૂર્વે જોવાં હતો દેહ, પાછો પ્રગટ્યો તેનો તેડ. ૯
- તેવા ગુણને તેડજ જ્ઞાન, ને યૌવન ને રૂપ નિદાન;
તેને દેખી નાગકુમાર, પામ્યા મનમાં હરખ અપાર. ૧૦
- મદાલસા નિજ મંદિરમાંય, રૂડી રીતે રાખી ત્યાંય.
મજવા મિત્ર ધરી મન આશ, પોતે ગયા ઋતુધ્વજ પાસ. ૧૧
- જોઈ મલપતાં તેનાં મુખ, રાત્રિજિતસુત પામ્યા મુખ;
વગતી જોડ્યા નાગકુમાર, અમથી ન થયો કાંય ઉપકાર. ૧૨
- પિતા અમારા સમર્થ જોડ, તમને મજવા હજી તેડ;
તમને દર્શન તેમનું થશે, જરૂર સવળું સંકટ જશે. ૧૩
- વચન સાંભળી મિત્રોતણું, રાજકુંવર મન રીઝ્યો ધણું;
રાજપુત્ર તે આગળ થયા, પ્રીતિસર્મેત પાતાળે ગયા. ૧૪
- રમણીક ભોમિ રસાતળજણી, હોરા હેમગ્ન ને મણી;
અતિ અનુપમ શોભા ત્યાંય, અવી નહિ અમરાપૂરમાંય. ૧૫
- નાગનારીઓનાં જોઈ રૂપ, થયો ચકિત ભોમિનો જૂપ;

વાગે નાદ અનેક વિધાન, કરે કાકીલા કંઠે ગાન. ૧૬
 જોતા જોતા આવ્યા સાંચ, નાગરાજ ગેહા છે જ્યાંય;
 નાગકુમાર તે આગળ ગયા, સમાચાર તે તાતને કહ્યા. ૧૭
 ગુણવંતમિત્રઅમારો જોહ, તમને મળવા આવ્યો તેહ;
 જોલ સાંભળી પુત્રો તણે, નાગરાજ મન હરખ્યો ઘણો. ૧૮
 દોહા

નાગાલયમાં નરપતિ, પેઠો જણી વાર;
 સુંદર શાભા જોઈને, ઉપજ્યો હર્ષ અપાર. ૧
 મંદ્રાસનથી આપતું, કંચનમણિ સમ કામ;
 શ્રલસદન કરતાં ભડું, નાગરાજનું ધામ. ૨
 સિંહાસનસાનાતાયું, જડિત મણિની જ્યોત;
 સહસ્ત્ર સૂરજથી ઘણા, દીસે સાં ઉદ્યોત. ૩
 નાગરાજ પાસે જઈ, રનેહે નામ્યું શીશ;
 અંતરમાં ઉલટ ધરી, દીધી છે આશીય. ૪
 જાત કરીને જપને, આખેયો રહીયા સાથ;
 પાસે એસાડ્યો પ્રીતથી, હંમે આડ્યો હાથ. ૫
 કુશળતા પૂછી કરી, વળતાં કર્યાં વખાણ;
 સજ્જન ઉપદેશ સુદિમાં, કરવાને કહ્યાણ. ૬
 ગુણવંતા ગુણ તાહરા, કહેતા મારા તન;
 તે નજરે દીડા તને, માન્યું મહાદેવ મન. ૭
 જે નરના ગુણ જગતમાં, સરવે લોક સરાય;
 તે નરના દર્શન થયી, પાંચ પાતક જાય. ૮
 સહનિતા સહગુણ વળી, જેમાં સહઆચાર;
 પિતૃભક્તિઆસ્તિકમતિ, ધન્ય તેનો અવતાર. ૯
 ધન્ય ધન્ય તે વંશને, ધન્ય માત ને તાત;
 ગુણ કીર્તિ આ લોકમાં, હાય જેની વિખ્યાત. ૧૦

આપાઈ

એમ કુંવરનાં કરી વખાણ, વળતી આડ્યા નાગ સુજાણ;
 આજ અતિથિ આગ્યાતમે, અહંક આનંદ પામ્યા અમો.
 જે જે દેવજાત મને હાય, નુજ પાસેથી માગો સોય;
 સજ્જન મિત્ર પુત્રાંતા તમા, જે માગો તે આપું અમો.
 રત્નાદિક ધન તાહત જોહ, તમથી અધિક નથી તેહ;

- નાગરાજનાં સુણી વચનં, બોલ્યા શત્રુજિતના તનં. ૩
દર્શન થયાં તમારાં જોડ, બહુ દુઃસહાયક છે તેડ.
ધરી પદરજ સિર તમ તર્જી, હું સપેનિ પામ્યો પછી. ૪
રત્નાદિક ધન વાદન સોયં, તમ પ્રતાપથી છે સદુ કાય;
રાખ્ય રત્ન હય ગજરથ સાર, છે મ્હારે સધળું નિરધાર. ૫
મારે વસ્તુ જોડએ જોડ, સર્વ તમો જાણો છે તેડ;
બોલ્યો કંબલ્લાશનો પુત્ર, એનું લાગ્યું છે ધરસુત. ૬

દોહા

- પુત્રી ગંધર્વરાજની, મહાલક્ષ્મી ગુણ જાણ;
એ પરજોડો પ્રેમદા, તેણે ખોયા પ્રાણ. ૧
પનિવ્રતા પોને દત્તી, સતીચિરંમણિ જોડ;
દોઈ શત્રુના કપરથી, એણે છોડ્યાં દેડ. ૨
વનિતાતણાવિયોગથી, ત્યાગ કર્યાં સદુ મુખ;
રાતદિવસ ચિંતા થકી, દારણ સદે છે દુ ખ. ૩
નારી વિના નર એકલો, શોભે નદિ સંસાર;
જો કરી આપો જીવતી, ઉપજી દરખ અપાર. ૪
અન્ય નારી વરવી નદિ, કરી પ્રનિતા એમ;
જો મહાલક્ષ્મી ના મળે, નો એ જીવે કમ. ૫
પુત્રવણી વાણી સુણી, કહે નાગ મહારાજ;
માયારૂપ મહાલક્ષ્મી, હું દેખાડું આજ. ૬
એમ કહી દેખાડીયું, મહાલક્ષ્મીનું રૂપ;
નિરખી નખસિપ તેડને, મૂર્છા પામ્યા બપ. ૭
ધરી પછી મૂર્છા વળી, વળતી બોલ્યા આમ;
માયારૂપી માતુની, સદે ન તેથી કામ. ૮
વળતી ને નાગે કહી, સર્વ બનેલી વાત.
કરી દર્શિ જીવતી, છે સાચી સાક્ષાત. ૯
એવી વાણી સાંભળી, રીઝ્યા રાજકુમાર;
આવી મળી મહાલક્ષ્મી, ઉપજ્યા દર્પ અપાર. ૧૦
તેજ રૂપ ને રંગ છે, તેનો તેજ સ્વભાવ;
ગુણ લક્ષણ વચ ને વપુ, બનીયા તેજ બનાવ. ૧૧
ભોજન નાના ભાત્યનાં, કીધાં તેણે દામ;
મળી દળી સો મિત્રને, ગયા પોતાને ગામ. ૧૨

ચોપાઈ ત્રિતાલ

આવ્યા પછી અયોધ્યામાંય, જોજોદાર થયો છે ત્યાંય;
 માતપિતાને ચરણે નમી, અંતરજ્વાળા સર્વેની સમી. ૧
 ધન્ય ધન્ય એવા મિત્ર ઉદાર, જીવતી કરી મરેલી નાર;
 મિત્ર મિત્ર કેરું દુઃખ હરે, એવો મિત્ર સરવથી ચરે. ૨
 સ્વાર્થી મિત્ર ઘણા જગમાંય, તેથી અર્થ સરે નહિ કાંય;
 સજ્જન તણી મિત્રતા જોહ, સદા સુખદાયક છે તેહ. ૩
 દુર્જન તણી મિત્રતા કરે, તેથી કાજ કશું નહિ સરે;
 ઋતુધ્વજને મદાલસા સંગ, પાળે ધર્મસહિત ઉમંગ. ૪
 શત્રુગિતે સોંપ્યું રાજ, આપ ગયા વન સાધન કાજ;
 પાળે પ્રજા ઋતુધ્વજ રાય, સારી કીર્તિ સધળે ગાય. ૫
 ધર્મધુરંધર થયો નરેશ, ચાલી કીર્તિ દેશોદેશ;
 મદાલસા રાણી છે જોહ, મહાગુણ ગંભીર બહુ તેહ. ૬
 પ્રથમ પુત્ર એક તેને થયો, સમાચાર રાજને કહ્યો;
 તેનું નામ ધર્યું વિક્રાંત, કુંવર જોધ પામ્યું મન શાંત. ૭
 મદાલસાએ કર્યો વિચાર, આપી બોધ કરું ભવપાર;
 મારે ઉદરે આવ્યો જોહ, પુનર્જન્મ ન પામે તેહ. ૮
 એમ વિચારી માતે ત્યાંય, દીધું જ્ઞાન પારણામાંય;
 દેહનું અભિમાન ન થાય, એવાં ગીત હાલરડાં ગાય. ૯

ગીત

(રાગ-ભૂયો મન ભમરા તું ક્યાં ભયો.)

માતા ભલી રે મદાલસા, હેને હાલરડાં ગાય;
 બોધ કરે નિજ બાળને, દેહાભિમાન જાય. માતા
 તાત સદાય તું સિદ્ધ છું, નથી તારે તો નામ;
 નામ કહ્યું છે દેહનું, કરવા સંસારી કામ. માતા
 જોને તું તારા આપને, ભાળી જોને તું દેહ;
 કુંવર રૂપ છે શા કારણે, નથી તું કાંય તેહ. માતા
 જન્મ થકી મુત તાડરે, નથી કાંઈ વિકાર;
 અન્ધ વડે સરવે કરે, રૂંટી રાજકુમાર. માતા
 મુખની કંઈકી કંઈપના, મુખ જૂજવા જોહ;
 દંડિયા પ્રત્યે એ રહ્યા, મુખ બેતાના જોહ. માતા
 જોતા થકી જાત કપરે, પાપ દુર્બળ તેહ;

વૃદ્ધિ પામે છે તે વગી, અગ્ર પાણીથી એલ. માતા૦
 તું તો સદાયે અખંડ છું, નથી વૃદ્ધિ ને ડાણ;
 દેહ તો લેવી કચુડી, નેથી જુદો તું જાણ. માતા૦
 દેહની માંદી મળી કરી, નવ ચેદિશ તું મૂઠ;
 કર્મ સુખાશુભથી બને, દેહ યાપ છે પ્રોઠ. માતા૦
 દાણ પિતા દાણ પુત્ર છે, દાણ માત કહેવાય;
 દાણ જ્ઞાતા દાણ અજ્ઞાતા, સૌ કર્મથી યાય. માતા૦
 દાણ મારું ને દાણ પારકું, સૌ જુતોનો સંગ;
 એમ વિચાર કર્યે યશે, અભિમાનનો ભંગ. માતા૦
 સુખમય માને છે ભોગને, અતિ દુઃખમય તેલ;
 સુખ અતે દુઃખ છે ધણું, મૂઠ ના લહે એલ. માતા૦
 દુઃખ દીસે વૈરાગમાં, સુખ આગળ યાય;
 પંડિત જન એમ જાણીએ, સુખ ભોગને સ્થાય. માતા૦
 વાદન લેવો દેહ છે, અન્ય પુરુષ માંય;
 મમત કરે છે મૂઠ તું, નથી તારું તે કાંય. માતા૦
 એમ અહર્નિશ પુત્રને, આપે તત્ત્વવિચાર;
 વૈરાગ વ્યાપે તે જીવને, છોડી ચાલે સંસાર. માતા૦
 જીજ્ઞે કુંવર જન્મીએ, ધર્યું સુખાદુ નામ;
 આત્મભોધ એને કર્યો, તથા આસ્થો તે ધામ. માતા૦
 ત્રીજે કુંવર તે રાણીએ, જન્મીએ જે વાર;
 નામ રાત્રુમર્દન ધર્યું, આસ્થો તત્ત્વવિચાર. માતા૦
 ચોથો કુંવર ન્યાયે થયો, ધર્યું અલ્લક નામ,
 રાત્રએ રાણીપ્રત્યે કહ્યું, કર્યું અધટિન કામ. માતા૦
 બાળપણથી પુત્રને, તમે આપ્યા વૈરાગ;
 મરજતદા શુભ ધર્મની, તમે દીધી છે ત્યાગ. માતા૦
 તૃપ્તિએ માત્ર ગયા વિના, યાય વૈરાગી જેલ;
 પમન કરેલુ વગી ગળે, પડે પાપમાં તેલ. માતા૦
 પિતૃએ પિંડની વાંચના, કરતા હોયે જેલ;
 પુત્ર વિના સંસારમાં, રહે નિરાશી તેલ. માતા૦
 ધર્મ પોતાનો પાળવો, શુદ્ધસ્થાશ્રમ માંય;
 ન્યાયથી નર જે રહે, હોય ના હોય કાંય. માતા૦

દોહા

- વચન મુણી ભુખાજનાં, રાણી સમજી સાર;
 કર્મવંત ચક્કર કડ, લોપે નહિ સંસાર. ૧
 પ્રથમ કલો ને પુત્રને, રાજનો જે ધર્મ;
 તે નીનિયી રાણતાં, કાંઈ ન લાગે કર્મ. ૨
 બાળપણથી રમાડતાં, વળતી થયો કુમાર;
 મજાએ નેને કર્યો, ઉપવીતનો સંસ્કાર. ૩
 સારી રીતે સમજાવ્યો, થયો કુંવર જે વાર;
 કરે જેવીને માતને, કહેતો હતો કુમાર. ૪
 વેળે મારા જન્મમાં, કરવાનું હોય કામ;
 તે તે મુજને સીખવો, સારી રીતે તમામ. ૫
 મન કહે મન સાંભળો, થાયે રાજ્યાભિષેક;
 તે જગ્યાએ વર્તવું, ધર્મસદિત વિવેક. ૬
 જેના મન મરીમમાં, મુખ રહેલા જેમ;
 મન ને મન મન્યા, છતી લેવા તેક. ૭
 મન મન ને માન છે, દર્શ માન મદ નામ;
 મન મન ને મન ને, મન નહિ કામ. ૮
 મન મન ને મન ને, મન નહિ ન થાય;
 મન મન ને મન ને, મન નહિ, અન્યાય. ૯
 મન મન ને મન ને, મન નહિ, અન્યાય. ૧૦
 મન મન ને મન ને, મન નહિ, અન્યાય. ૧૧
 મન મન ને મન ને, મન નહિ, અન્યાય. ૧૨
 મન મન ને મન ને, મન નહિ, અન્યાય. ૧૩
 મન મન ને મન ને, મન નહિ, અન્યાય. ૧૪
 મન મન ને મન ને, મન નહિ, અન્યાય. ૧૫
 મન મન ને મન ને, મન નહિ, અન્યાય. ૧૬
 મન મન ને મન ને, મન નહિ, અન્યાય. ૧૭
 મન મન ને મન ને, મન નહિ, અન્યાય. ૧૮
 મન મન ને મન ને, મન નહિ, અન્યાય. ૧૯
 મન મન ને મન ને, મન નહિ, અન્યાય. ૨૦

પ્રજા પોષના કારણે, વરતે એમ નરેશ. ૧૬
 મુરજ નિજ કિરણે કરી, અવનીના રસ જોઈ;
 આઠ માસ સુધી વળી, ખેંચી લે છે તેડ. ૧૭
 એમ પ્રજાની પાસથી, કર ખેંચે છે રાય;
 પ્રજાનણ મુખ કારણે, વળી આપતો જાય. ૧૮
 ચતુ મિત્ર સમાનતા, જેમ ગણે ચમરાય;
 પક્ષ ન રાખે કાંઈનો, રાજ કરતા ન્યાય. ૧૯
 આનંદ ઉપજે સર્વને, જોઈ પૂનમનો ચંદ્ર;
 એમ જોઈ બૂધાગને, પ્રજા લહે આનંદ. ૨૦
 વાયુ જેમ વ્યાપક રહે, છાનો સધળે દામ;
 ચાકે રૂપ રાજ રહી, જાણે વાત તમામ. ૨૧
 હૃદય ચંદ્રનો જોઈને, સમુદ્ર હરખે જેમ;
 સુણવતો જોઈ બૂપતિ, હરખે રૂપ તેમ. ૨૨
 હૃદય જોઈ કેતુ તણે, થાય સર્વને સોક;
 પાપી રાજ જોઈને, ધિક્કારે સો લોક. ૨૩

શિખાઈ ત્રિતાલ

નારે જોવો રાજ દોય, તેવી પ્રજા ધાય છે સોય;
 નીનિવતો દોય નરેશ, તેથી મુખરે સધળો દેશ. ૧
 શાસ્ત્ર પ્રમાણે વરતે ન્યાય, શીખી નીનિને વળી ન્યાય;
 પદેધું મન પોતાનું જોઈ, રાજાએ વશ કરવું તેડ. ૨
 મન જીને સધળું જીતાય, ખટશત્રુ તેથી વશ થાય.
 દેહરૂપ જાંત્ર છે સાર, આત્મા તે ચલાવનહાર. ૩
 તે આત્મા મનને જઈ મળે, મન વિષયાના સામુ વળે,
 વિષયમત્ત લેવાને સહી, પ્રેરે મન ઈન્દ્રિયાન જઈ. ૪
 મન જીને ઈન્દ્રિય ધાય, પાંચ જાન જનન કહેવાય,
 સદુ પદાર્થને મનનુ જાન, તે નારે જોઈ છે વિજાન. ૫
 રંગીરૂપી ગુહામાં જોઈ, દુઃખ જાન તે નારે કહે,
 સર્વે વસ્તુ ચિંતે એવું, નારે જિન કહેવાય તેડ. ૬
 લીલા સાંભળ્યા ઉપર જાય, જોઈ મન જીને કહેવાય,
 પદાર્થના નિરૂપ કહે, જોઈ જુદી કહે છે સુર. ૭
 મન પ્રધાન આત્માને આર, તે નારે નરો કહે વિજાન,
 મન આત્માને નરેઆય, પ્રજા ગુરો તેને આજ્ઞાન. ૮

અગ્નિ થાય ત્યાં ધૂમ્રજ થાય, તેથી અગ્નિને જાણ્યો જાયઃ
 આત્મા મન અદૃશ્ય એમ, લક્ષણથી જોળખવા તેમ. ૬
 ધર્મ અધર્મ સુખ દુઃખ હોય, ઈચ્છા દ્વેષ કરે છે સોયઃ
 યાત્રી પ્રયત્ન જાન ને સંસ્કાર, તે નવ ગુણ આત્મા નિર્ધાર. ૭
 કેવળપણી આત્મા જાણીએ, વેદવચનથી પરમાણીએઃ
 ના ૧ ગુણપણી છતાં છે નામ, મનને મળીને કરે છે કામ. ૮
 પોં પશ્ચિમ જાનેન્દ્રિયમાં, પાંચ વિષય શબ્દાદિક ત્યાંયઃ
 મન જે જે ઈન્દ્રિયને મળે, તે તે વિષયો લેવા પળે. ૯
 જ્યાં જ્યાં મનને પ્રેરે જ્યાં, મન વિષયોપર દોડે ત્યાંઃ
 વિષયો આત્મા તે છે જ્યાં, મેળવનાડું છે મન તેડાઃ
 મન જ્યાં ને જ્યાં મનને થાય, એ અનુમાને મન કહેવાય. ૧૦

હોંદા

આત્મા વાસ્તવ પ્રયત્નથી, મનને સંકલ્પ થાયઃ
 મનની પ્રેરણા ઈન્દ્રિયા, વિષયભોગ તે આલ. ૧
 મનને અનિષ્ટ ઈન્દ્રિયા, રસમાં રાગે જ્યાંઃ
 મનને મનને નિવેશનું, કનું તોડે છે તોડ. ૨
 કેવળતા વિષયો મન, સુખ મનના દેખાયઃ
 તે મનને દેખે તેવું, નિર્વેશ માટે થાય. ૩
 મનને કાંઈ મનને મનને મનને મનને મનને
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૪
 કેવળતા વિષયો, મનને મનને મનને મનને
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૫
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૬
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૭
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૮
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૯
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૧૦
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૧૧
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૧૨
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૧૩
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૧૪
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૧૫
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૧૬
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૧૭
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૧૮
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૧૯
 મનને મનને મનને મનને મનને મનને ૨૦

પુરુષારથ છે પુરુષમાં, ધર્મ અર્થ ને કામ;
 વેદ નિધિથી ઉચ્ચરે, મળે મોક્ષનાં ધામ. ૧૧
 ઇત્યાદિક નીતિ ધર્મી, અલકને કહે માત;
 તે સમજી પોતે થયો, ધર્મવંત સાક્ષાત. ૧૨
 વળી માતને પૂછીઆ, વર્ણાશ્રમના ધર્મ;
 તેશ્રુતિઓ સ્મૃતિઓયકી, કહી સમજાવ્યો મર્મ. ૧૩
 ધારણ કરે વીર તું, સત્પુરુષતું વ્રત;
 શુભવ્રતને ધાર્યા થકી, વિપ યાયે અમૃત. ૧૪
 એમ કહીને મુદ્રિકા, આપી સુતને એક;
 આપદ્ધકાળે વાંચવી, સજ્જો સોય વિવેક. ૧૫
 એમ કહીને પુત્રને, સોંપ્યું સપથું રાજ;
 પરણાવ્યો પ્રીતે કરી, કહ્યું કરવાનું કાજ. ૧૬
 યજ્ઞ કરી સંતોષવા, દેવ તથા ભૂદેવ;
 કરવી સજ્જન સંગતિ, સત્પુરુષોની સેવ. ૧૭
 શ્રાદ્ધાદિકથી સેવવા, પિતૃ દેવ પ્રમાણ;
 પાસે પંડિત રાખવા, સારા જોઈ મુજાણ. ૧૮
 ગ્રિષ્ઠજનોને સેવીએ, દુષ્ટજનોને દંડ;
 પ્રજા પાળવી પ્રીતથી, કરે ન દાય પાપકંડ. ૧૯
 પ્રીતે પાસે રાખવા, નીતિવંત પ્રધાન;
 સર્વેને સંબજાવવા, ધર્મ નીતિનું જ્ઞાન. ૨૦
 પરધન પરદારા વળી, પરદુઃખના કરનાર;
 તે દુષ્ટોને ટાળવા, કરી દેશની પાર. ૨૧
 બ્રાહ્મણ આદિ પૂજ્યનું, કરવું નહિ અપમાન;
 સદા ધર્મ સંભાળવો, પરવું પ્રજુનું ધ્યાન. ૨૨
 એવું કહીને આપીયું, અલક સુતને રાજ;
 વનમાં આદ્યાં દોપતી, આત્માસાધન કાજ. ૨૩

આપાર્થ

અલક રાજ થયો ઉદાર, વાઘ્યા યજ્ઞ તેનો વિસ્તાર;
 પાળે પ્રજા પુત્રની પેર, સપથે યજ્ઞ આનંદની લહેર. ૧
 વેદધર્મ સર્વે અનુસરે, દોઈ દોષને પીછા નવ કરે;
 ધર્મવંત પ્રીધા સદુ લોક, દોષને નહિ આધિ ને શોક. ૨
 કામધેનુ સમ વસુધા યજ્ઞ, સદુ સંપત્તિ શોભી રહી;

પુત્ર થયા અલકને સાર, તે સધળા ગુણના ભંડાર. ૩
 ઘણા કાળ એમ કરતાં ગયા, વિષયોના સુખમાંહે વહા; ૪
 રાજરત્ન રમણીકથું રંગ, મન વૃત્તિ ન થાય અસંગ. ૪
 વિષયોમાં લોભાયો બ્રાત, તે સુખાહુએ જાણી વાત; ૫
 માતતણી પ્રતિજ્ઞા જોહ, પાળી નહિ અલકે તેહ. ૫
 વિષયોમાં લોભાઈ રહ્યો, આજ લગી ન વનમાં ગયો; ૬
 માટે લઘ લેવું એનું રાજ, તેથી સરસે સારું કાજ. ૬
 વળતો કાશીરાજને મળ્યો, સમાચાર કહી સાથે વળ્યો; ૭
 તેણે સૌ સૈન્યા સજ્જ કરી, નગર અયોધ્યા આવ્યો કરી. ૭
 તેણે દૂત મોકલીઆ એક, અલકને સહુ કહ્યો વિવેક; ૮
 રાજ તમારું સધળું જોહ, સુખાહુને સોંપો તેહ. ૮
 એક વસ્ત્ર પહેરીને જાવ, નીકર લડવા સામા થાવ; ૯
 અલક કહેજે ક્ષત્રી હોય, ભયથી રાજ તજે નહકોય. ૯
 યુદ્ધ કરી જ્યારે હારીશ, ત્યારે છોડી દધશું દેશ; ૧૦
 દૂતે કાશીનૃપને કહ્યું, તરત સૈન્ય તે તત્પર થયું. ૧૦
 ધૈર્યું જોહ અયોધ્યા ગામ, વળતી મળ્યો ઘણો સંગ્રામ; ૧૧
 અલકના યોદ્ધા છે જોહ, હારી નાહા સધળા તેહ. ૧૧
 કોપ હતા તે ખાડી થયા, લોક દુઃખેથી નારી ગયા; ૧૨
 અલકને મન ચિંતા થઈ, લડવાની શક્તિ નવ રહી. ૧૨
 માતા તણી મુદ્રિકા જોહ, કાઢી કરમાં લીધી તેહ; ૧૩
 વાંચી જાયા અક્ષર સહુ, વાંચ્યા હર્ષ રુદ્ધેમાં બહુ. ૧૩
 શત્રુ બળીઆ આવી સુટે, ખૂટે ધન તે સંકટ પડે; ૧૪
 તારે સધળું કરવું ત્યાગ, મન ધરેવો નિર્મળ વૈરાગ. ૧૪
 વનમાં જઈ કરેવો સત્સંગ, તેથી થાયે દુઃખનો ભંગ; ૧૫
 એવા અસંગ વાંચી કરી, તરત ગયા વનમાં નીસરી. ૧૫
 દત્તાત્રેય મહામુનિ જ્યાંય, પુણ્ય પામે તમીયો ત્યાંય; ૧૬
 પ્રીતે કરી એકવાં પાળી, ચિતવ કરી એકવાં મુદ્ વાણી. ૧૬
 દેવ તમે એ દેવ કયાંય, ગરુડગતવ અસ પ્રતિપાળ; ૧૭
 માટે દુઃખ નિવરણ કરે, ગરુડગતવું સંકટ હરે. ૧૭
 આજે તમું પાળી પાળા, દેવ તમે તમા મહાન ત્રાસ; ૧૮
 તમારો મોહ ખૂટે તરત કરા, તમે દુઃખ નિવારે હરિ. ૧૮
 કામગ્ય અનુભવનાં કરે, તરત ગરુડ આવ્યો તેહ; ૧૯

દોડા

- વચનો મુખી અલકાનાં, કહે મહામુનિરાય;
સાયું કહે પૃથ્વીપતિ, શું દુઃખ તુજને થાય. ૧
- કહે દુઃખ શું તુજને થયું, તેનો કરી વિચાર;
વજની તું મુજને કહે, ધીર થઇ નિરધાર. ૨
- વચન સાંભળી દત્તાનાં, દિગ્ધતિ રાખી ધીર;
વિચાર કરવા લાગીઓ, શોધી આપ શરીર. ૩
- આત્મા અનાત્મા તણે, જોયો કરી વિચાર;
દારા કરીને બોલીઓ, મુનિપ્રત્યે નિરધાર. ૪
- હું તો કંઈ બોલિ નહિ, નહિ જળ તેજ સમીર;
આકાશ તે પણ હું નહિ, પંચ ભૂત શરીર. ૫
- તન્માત્રાઓ પંચ છે, પંચભૂતની જોડ;
તે સરવે પણ હું નહિ, સૂક્ષ્મ દેહ છે એક. ૬
- મુખને દુઃખ છે મન વિષે, માની લે છે સોય;
તે મનથી હું વિજ છું, મારે નહિ દુઃખ કોય. ૭
- એ સદુ અંતઃકરણ છે, ચિત્ત બુદ્ધિ અલંકાર;
તે દુઃખને વળી મુખનો, માથે લે છે ભાર. ૮
- હું અજગા છું એક ચક્રી, શુદ્ધ સચ્ચિદાનંદ,
મારે ને શીદ માનવો, પર ઉપાધિનો દ્વંદ્વ. ૯
- જન્યત માંહે થાય છે, સ્વૃક્ષ દેહ અભિમાન;
ત્યારે મુખ ને દુઃખનું, તેમાં રહે છે ભાન. ૧૦
- વજની તે મૂળ પછી, થાય સુપનનો દેહ;
તે દેહના મુખદુઃખને, માની લે છે તેહ. ૧૧
- સુપન મદીને થાય છે, નિદ્રા જાગી વાર;
તેમાં સ્વૃક્ષ સૂક્ષ્મ તણું, હોય ન દુઃખ લગાર. ૧૨
- હું તો એ વળેયનો, સાક્ષી તુયો રૂપ;
મુખ દુઃખ મુજને ન અરે, હું છું શુદ્ધ સ્વરૂપ. ૧૩
- કારણ મુખ ને દુઃખનું, દીસે છે અજ્ઞાન;
તે અજ્ઞાને થાય છે, જગદેશ અભિમાન. ૧૪
- જગ શરીર તો હું નથી, નહિ મન આદિ વિકાર,
હું તો ચૈતન્યરૂપ છું, રહ્યો સર્વની પાસ. ૧૫
- કરે રાજ્યની વાંચના, અચળ આગ્યો જોડ;

જોતાં પંચે ભૂતના, જૂદા છે સહુ દેહ. ૧૬
 હું તો સઘળા દેહમાં, રહું છું સર્વાતીત;
 દીસે જળમાં ચંદ્રમાં, પણ અળગો એ રીત. ૧૭
 ગુણે કરીને જૂજવા, દીસે છે આકાર;
 નિરાકાર હું તો રહ્યો, સરવેનો આધાર. ૧૮
 હાડ માંસ ને રંગ નહિ, એવું મારું રૂપ;
 હસ્તાદિક અવયવ નહિ, એવું શુદ્ધ સ્વરૂપ. ૧૯
 રથ હાથી આદિ તણો, તેને નથી સંબંધ;
 સુખ-દુઃખ શત્રુ મિત્ર તો, માને છે મન અંધ. ૨૦
 મારે તો કાંઈએ નથી, રથ હાથી ને કોપ;
 પુન્ય પાપ મારે નથી, સદાય હું નિર્દોષ. ૨૧
 જૂદા જૂદા ફળમાં, જેવું છે આકાર;
 એમ એક છે માહરો, સકળ દેહમાં વાસ. ૨૨
 કાશીભૂપ સુખાહુ તો, દીસે દેહ ને લેહ;
 પણ સર્વેમાં હું રહ્યો, એકજ રૂપ અછેદ. ૨૩
 એમ કહીને દત્તને, ઘીધો વળી પ્રણામ;
 પાછો અલર્ક બોલીઆ, કર જોડીને ઠામ. ૨૪
 મારી પેઠે મેં પ્રભુ, જોયો કરી વિચાર;
 સંબંધ કંઈ સુખ દુઃખનો, મારે નથી લગાર. ૨૫
 જ્યાં આસક્તિ મન તણી, ત્યાં ત્યાં બુદ્ધિ જાય;
 માર્નાનતા મુખદુષ્પ તણી, તે પ્રાણીને થાય. ૨૬
 હું દુષ્પીયો મુષ્પીયો નથી, હું પ્રકૃતિ પાર;
 એવી મનતા ગુન્યમાં, મુખદુષ્પ નહિ લગાર. ૨૭
 દત્ત કહે મુખ મિપતિ, તુલને ઉપજ્યું જ્ઞાન;
 તે મહાગુણ ગુણાદ્યો, ગયું સરવ અજ્ઞાન. ૨૮
 અજ્ઞાનનેતિ અજ્ઞાન છે, સદાય દુષ્પનું મૂલ;
 જ્ઞાનનેતિ થી ગયું, જેમ આકતું તૂલ. ૨૯

આપાઈ ત્રિતાલ

અજ્ઞાનને કહેવાય અજ્ઞાન. મનના નકલે વધે છે સોય;
 આપાને તે ન જોયે ગણાય. જ્ઞાન નાતે પક્ષવ થાય.
 જ્ઞાનનાં ને જ્ઞાનને કહેવાય. જ્ઞાનને કહેવાય. જ્ઞાનને કહેવાય.
 જ્ઞાનને કહેવાય. જ્ઞાનને કહેવાય. જ્ઞાનને કહેવાય.

- વિધિ અનેક તે ભરણ ભરે, તરુ અજ્ઞાન તેહને ગમે; ૩
 સંસાર માર્ગ જનારા વળે, એસે તે તરુ છયા તમે.
- શ્રાન્તિ જ્ઞાન સુખાધીન સોય, સુખ અત્યંત ન પામે ડોય; ૪
 જે સતસંગ પાયાણે કરી, મમતા તરુને છેદે ફરી.
- જ્ઞાનદુહારે કરવો નાય, મુક્તિમાર્ગનો થાય વિકાય; ૫
 નીરજ અકંઠક મારગ થાય, પછી બ્રહ્મવન માંહી જવાય.
- પરમ નિવૃત્તિ પ્રાપ્તજ દોય, પામે પરમાત્મા પદ સોય; ૬
 ભૂત દંદ્રિય રચુલ દેહ, તારું રૂપ નહિ કાંઈ તેહ.
- તન્માત્રા અંતઃકરણ દોય, તારું રૂપ નહિ એ સોય; ૭
 એ તો ક્ષેત્ર પ્રકૃતિ જલ, તું તો ક્ષેત્રજરૂપ પ્રમાણ.
- ગુણ સંગાથે ગુણમાં મળ્યો, છે અગગો પણ દીસે ભળ્યો; ૮
 ઉકરણમાં મચ્છર જમ, ક્ષેત્રમાંહી ક્ષેત્રજ છે તેમ.
- અલક કહે તમે પરતાપ, મુજને માહરું જડીયું આપ; ૯
 કરતાં વિચાર કુંચી જડી, તાણુ સહેજે ગયું ઉધડી.
- પ્રધાન પુરુષનો થયો વિવેક, ઉડી રહે છે સંકા એક; ૧૦
 પુરુષ પ્રકૃતિથી રહે છે બિજ, સાધી થયો વિષયમાં લીન.
- નિર્ગુણતા કેમ રહેતી નથી, તે મુજને સમજવો કથી; ૧૧
 સદાય થાય બ્રહ્મનો ભોગ, કહો તે મુજને સપજો યોગ.
- કહે દન તું સાંબજ રાય, અજાનીને વિયોગ થાય; ૧૨
 જ્ઞાન થાય તો થાયે યોગ, જ્ઞાનવિના સદાનો વિયોગ.
- જ્ઞાન થતાં ઉપજે વૈરાગ, વિષયો ઉપર રહે નવ રાગ; ૧૩
 દામભોગના સંકટપ સમે, દેવજ બ્રહ્મઉપાસન ગમે.
- તેથી ટળે કર્મના ડોય, થાયે નિર્મળ મન નિંદોપ; ૧૪
 પ્રાણ્યાયામથી પાનક બળે, દોષ ધારણ કરતાં ટળે.
- પ્રત્યાહારથી વિષયો જાય, દયા અંશર્ય પ્રાપ્તિ થાય; ૧૫
 પર્વતમાં છે ધાનુ લેહ, ધમનાં નિર્મળ નીકળે તેહ.
- એમ દોષ દંદ્રિયોના જાય, પ્રાણ્યાયામ છે સદ્ય ઉપાય; ૧૬
 યોગી જન ને સાધન એક, પહેલું પ્રાણ્યાયામ છે તેક.
- ઉત્તમ મધ્યમ ને સધુ સાર, પ્રાણ્યાયામ છે ત્રણ પ્રકાર; ૧૭
 દાદય માત્રા જમાં દોય, સધુ પ્રાણ્યાયામ કહીએ સૌય.
- એથી બમણી મધ્યમ કહી, ત્રણેગણી તે ઉત્તમ સદી; ૧૮
 સધુ અમર કરવો ઉચ્ચાર, તેમા લેટલી લાગે વાર.

માત્રા એજ 'તેજ' કહેવાય, એવી દ્વાદશ માત્રા થાય;
 ભુક્તિથી કરવો અભ્યાસ, તેથી હોય કલેશનો નાશ. ૧૬
 વાધ સિંહ ને હાથી જોઈ, ભુક્તિથી વશ થાયે તેહ;
 એમ ભુક્તિએ જીતે શ્વાસ, તેને કહીએ યોગાભ્યાસ. ૨૦
 સિંહ હોય સાધેલો જોઈ, મૃગ માનવને ન હણે તેહ;
 એમ પવન સાધી લેવાય, દોષ દેહના સધળા જાય. ૨૧
 દોહા

ધીમે ધીમે સાધતાં, પ્રાપ્તિ સધળી થાય;

માટે પ્રાણાયામનો, પહેલો કલ્પો ઉપાય. ૧

ચોપાઈ ત્રિતાલ

પ્રાણ જીતતાં મન જીતાય, ડોટી જન્મનાં કલ્મષ જાય;
 પવિત્ર ભોમિ હોયે જ્યાંય, ત્રિવિધિ આસન કરવું ત્યાંય. ૧
 પદ્માસન સિદ્ધાસન સાર, વળી સ્વસ્તિક આસન પાર;
 વામ ચરણની પાની જોઈ, યોનિસ્થાનક ધરવી તેહ. ૨
 તે ઉપર દક્ષણ પગ ધરે, સિદ્ધાસન એ રીતે કરે;
 સમકાયા શિરગ્રીવા કરી, નાસાએ દષ્ટિને ધરી. ૩
 દંતેદંત પણ અડકે નહિ, કોઈ દિશા જોવું નહિ કાંઈ;
 તામસ રાજસ વૃત્તિ જોઈ, સાત્ત્વિક ગુણમાં ભરવી તેહ. ૪
 પછી શુદ્ધ સાત્ત્વિક ગુણમાંય, ત્રિગુણાતીત થઈ રહે ત્યાંય;
 બાહ્ય ઇન્દ્રિયના વિષયો જોઈ, મનમાં આણી ભરવા તેહ. ૫
 મન ને પ્રણવ માંહી એકતાર, નામ તેહનું પ્રત્યાહાર;
 કર્મ અંગ સંકોચે જોમ, વિષયમાત્ર સંકોચે તેમ. ૬
 એકજ આત્મામાં રતિ થાય, તેથી સકળ મનોમજ જાય;
 આત્માએ આત્માને જીવે, એમ કરી મનના મજ ખુવે. ૭
 બાહ્ય ભીતર શુદ્ધિ થાય, પ્રત્યાહાર તેજ કહેવાય;
 દ્વાદશ પ્રાણાયામ જો હોય, એક ધારણા કહીએ સોય. ૮
 એવી બાર ધારણાઓ થાય, તેથી બ્રહ્મરૂપ દેખાય;
 પ્રાકૃત ગુણ માયાનો જોઈ, તેથી જૂદો થાયે તેહ. ૯
 બ્યોમાદિ પરમાણું સાર, તેવું બ્રહ્મરૂપ નિરંધાર;
 કરતાં પ્રાણાયામ અભ્યાસ, બ્રહ્મરૂપનો થાય પ્રકાશ. ૧૦
 પ્રાણ સાધતાં કુંભક થાય, પ્રાણાયામ તેજ કહેવાય;
 શબ્દાદિક વિષયો જોઈ, ધરે આત્મા માંહી તેહ. ૧૧

- દેવજ દોયે ગગનાકાર, નામ તેનું પ્રત્યાહાર;
દૃઢ કંઠ તાણુ બ્રુમાંય, વળતી બ્રહ્મરંધ્ર છે ત્યાંય. ૧૨
- પંચમજાને ધારે જોઈ, નામ ધારણા કહીએ તેહ;
અમત્કાર સિદ્ધિઓ તણા, યાય ધારણા કરતાં ઘણા. ૧૩
- કુષા તૃષાકે વ્યાકુળ દોય, કરવી નહિ ધારણા દાય;
શીત તાપકે વાયુમાંય, કરવી નહિ ધારણા ત્યાંય. ૧૪
- દોય ઉપદ્રવ ન્યાં ન્યાં કાંય, યોગીએ ન રહેવું ત્યાંય;
ઉપાધિએ ચિત્ત ગમરાય, તેથી વિધન યોગમાં યાય. ૧૫
- વિધે કરી જાય છે યોગ, વળી શરીરે વાધે રોગ;
ધાતુ પોષણ કરતા જોઈ, કરવો આહાર યોગી તેહ. ૧૬
- કંઈવું ખાઈ ખાઈ કંઈ, તે યોગીએ જમવું નાદ;
આજસ પ્રમાદ ને થકી યાય, તેથી યોગ કરેલો જાય. ૧૭

દોહા

- શીતકાળમાં ઉપચુની, ઉપચુકાળમાં શીત;
ધરવી નિત્યે ધારણા, એ યોગીની રીત. ૧
- પૃથ્વી જળ અગ્નિ વળી, વાયુ ને નભ જોઈ;
પંચ પંચ ઘટિકાલગી, ધરે ધારણા તેહ. ૨
- કુંભક રાખે શ્વાસને, ઘડી પંચ પર્યંત;
ધરે તત્ત્વની ધારણા, સિદ્ધ યાય તે સંત. ૩
- મુગંધ દોય શરીરમાં, દેહ અરોગી યાય;
દાન્તિ વધે શરીરની, યોગચિદ્વત કહેવાય. ૪
- જિનેન્દ્રિય ને કોપજિત, સધુ ભોજન કરનાર;
ધરે મુક્તમની ધારણા, પામે સિદ્ધિ ઉદાર. ૫
- શબ્દાદિક મુક્તમતલી, ધરે ધારણા જોઈ;
અગ્નિમાદિક મહાસિદ્ધિઓ, પામે યોગી તેહ. ૬
- મુક્તમથી મુક્તમ બને, અગ્નિમા કહીએ તેહ;
શીઘ્ર ગનિ સધજે કરે, લધિમા કહીએ તેહ. ૭
- સર્વે જન પૂજા કરે, તે મહિમા કહેવાય;
કંઈ ને આવી મળે, પ્રાપ્તિ તેને ગાય. ૮
- દશરસમ વ્યાપક રહે, દામ્યા સિદ્ધિ સોય;
લોકમાત્ર વચમાં રહે, વચિતા એવી દોય. ૯
- કંઈ ને ત્યાં ત્યાં જઈ શકે, પારે એવા રહે;

ઈશ્વરના સરખો બને, નામ-ઈશિતા એહ. ૧૦
 ઇત્યાદિક સહુ સિદ્ધિઓ, વશ યોગીને થાય;
 તે સર્વેને પરહરી, બ્રહ્મ નિરંતર ધ્યાય. ૧૧
 જપ જપે ઝંકારનો, તન્મય તેથી થાય;
 પાતક જન્મ અનેકનાં, તે સાધનથી જાય. ૧૨
 અકાર ને ઉકારનો, ત્રીજો વળી મકાર;
 ત્રણે ગુણ છે તેહના, રજ તમ સાત્ત્વિક સાર. ૧૩
 નિર્ગુણ અર્ધમાત્રાતણું, ધરે યોગીજન ધ્યાન;
 બ્રહ્મરંધ્રમાં તે રહે, સૂક્ષ્મ બ્રહ્મ સમાન. ૧૪
 યોગી મુર્ધનિ સ્થાનમાં, જપે સદા ઝંકાર;
 આપે અક્ષર બ્રહ્મમાં, વરતે એકાકાર. ૧૫
 પ્રાણ ધનુષ્ય શર આત્મા, બ્રહ્મ વેદ્ય કહેવાય;
 યોગી વેધે તેહને, સર્વે તન્મય થાય. ૧૬
 ત્રણ લોક ને વેદ ત્રય, પાવક ત્રણ પ્રકાર;
 બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ સહિત, એકરૂપ ઝંકાર. ૧૭
 અકાર તે ભૂલોક છે, ભુવલોક ઉકાર;
 મકાર તે સ્વલોક છે, ત્રિલોકમય ઝંકાર. ૧૮

ઓપાક્રિતાલ

અકાર માત્રા વ્યક્તસ્વરૂપ, ઉકાર તે અવ્યક્ત અનૂપ;
 મકાર તે ચિત્શક્તિ રહી, માત્રા અર્ધ પર પદ સહી. ૧
 યોગભૂમિકા કહી છે જહ, એ અનુક્રમે જાણવી તેહ;
 'હું' એ તો છે અક્ષર બ્રહ્મ, સઘળો સમજી લેવો મર્મ. ૨
 એને જાણી જે જન ધ્યાય, સહુ બંધનથી છૂટી જાય;
 પરબ્રહ્મમાં તે લય હોય, પામે સઘ પરમપદ સોય. ૩
 મૃત્યુ અરીષ્ટ જાણે આપ, છૂટે તેનાં સઘળાં પાપ;
 સહુનો અંતરજમી હોય, ત્રણે કાળનું જાણે સોય. ૪
 ચૌદ લોકની જાણે વાત, જીવ બ્રહ્મ થઈ રહે સાક્ષાત;
 યોગીને વ્રત ધરવું જહ, હવે તુજને કહું છું તેહ. ૫
 પ્રથમ ધારે યમ ને નેમ, તે યોગી હોય યોગ-ક્ષેમ.

દોહા

બ્રહ્મચર્ય વ્રત ધારવું, વળી અહિંસા જહ;
 અલોભ ને આસ્તેય છે, સાગ પાળવો તેહ. ૧

- ખાદર ભીતર મુગિ રહે, કરવો અદ્ય આતાર;
શુભસેવા અધોધના, બપોવો નિત્ય ઠંકાર. ૨
- એવાં ત્રણ યોગી ધરે, ત્રણધારી કહેવાય;
સદા રહે એકાંતમાં, વિદ્ય કમું ના થાય. ૩
- ખિંદુ અચળ રહે નદિ, વાયુ મધ્ય ન હોય;
ચિત્તમગનવતના રહે, યોગી ન કહીએ સોય. ૪
- વેદક ને વગી ધીમીઆ, લે લે કરતા હોય;
તે પાખંડી બણવા, યોગ ન પામે દાય. ૫
- અલક કહે સ્વામી હવે, રીષ્ટ થવાનું હોય;
યોગી કેમ બહી રહે, કૃપા કરી કહો સોય. ૬
- વગતા દત્ત મુનિ વદે, સાંભળજો ભૂપાળ;
યોગીજન બહી રહે, હોય થવાનો દાળ. ૭
- ધ્રુવ શુક અરુંધતી, સોમતણી લે છાંય;
દેવ માર્ગ દેખે નહી, માસ ખારમાં બાય. ૮
- ચંદ્ર રવિ પાવક વગી, રશ્મીરહિત દેખાય;
તે એકાદશ માસમાં, દાળ તણે વશ થાય. ૯
- વાન્તી તથા મહામૂત્રમાં, સુવર્ણ રજત બણાય;
દેખે એવું સ્વપ્નમાં, દશ માસે મરી બાય. ૧૦
- પ્રેત પિશાચ ગાંધર્વનગર, સોનાનાં તરુ બેલ;
દેખે એવું સ્વપ્નમાં, રહે માસ નવ દેલ. ૧૧
- બટો દીસે દુબળો, દુર્બળ તાજે થાય,
એવું દેખે સ્વપ્નમાં, માસ આડ રહે કાય. ૧૨
- કાદવ કે રેતી વિષે, ખંડિત પગલું થાય,
એવું દેખે માનવી, સાત માસ જીવાય. ૧૩
- કપોત અથવા કાગડો, ગીધ આદિક ખગ બેલ,
માથા ઉપર બે રહે, રહે માસ ખટ દેલ. ૧૪
- કાગપંડિત સ્વપ્ને દણે, ઝેનુ વૃદ્ધિ અપાર,
છાયા દેખે અન્યથા, માસ પાંચ કે ચાર. ૧૫
- વાદળ વિગ્ન હોય વિજળી, દેખે દક્ષણ પાસ;
દેંદ્રધનુષ રાતે જુએ, જીવે એ ત્રણ માસ. ૧૬
- દર્પણ પૂત કે તેલમાં, અથવા જળમાં બેલ;
શીશ *વની છાયા જુએ, મરે માસમાં તેલ. ૧૭

ગંધ ઉપજે દેહમાં, રાખ સરખો જે વાર;
 અર્ધ માસમાં માનવી, મરે તેજ નિરધાર. ૧૮
 સ્નાનજ કરતાં જેહતાં, હૃદય ચરણ સૂકાય;
 દશ દિવસમાં માનવી, તે નિશ્ચે મરી જાય. ૧૯
 રાતાં કાળાં લૂગડાં, હસતી ગાતી જાય;
 નારી દેખે સ્વપ્નમાં, કાળ તેહનો થાય. ૨૦
 નાગો ને હસતો વળી, જોગી જે બળવંત;
 દેખે જે નર સ્વપ્નમાં, આવે તેનો અંત. ૨૧
 માથાસુધી માનવી, કચરામાં કળી જાય;
 દેખે જે નર સ્વપ્નમાં, તેહ કાળવશ થાય. ૨૨
 સરપ તથા નિર્જળ નદી, કેશ ભસ્મ અંગાર;
 તે નર દિન અગીઆરમાં, મરે એજ નિરધાર. ૨૩
 નર કોઈ નિરખે સ્વપ્નમાં, કાળો વિકટ કરાળ;
 પથરે આવે મારતો, તેજ જાણવો કાળ. ૨૪
 સૂરજના ઉદયસમે, સન્મુખ રૂપે શિયાળ;
 જે નરના સામું જુએ, તેનો ખૂટે કાળ. ૨૫
 સામા નરના નેત્રમાં, આપ ન દેખે દેહ;
 ગંધ ન આવે દીપનો, સઘ મરે નર તેહ. ૨૬
 મુખની દીસે રક્તના, હજ્યા દેખે શ્યામ;
 વામ નેત્ર આંસુ ખરે, તે જશે જમવામ. ૨૭
 હંટ તથા ખરપર ચટ્ટી, દસિણ દિશાએ જાય;
 એવું દેખે સ્વપ્નમાં, નારા તેહનો થાય. ૨૮
 અનહદ નાદ સુણે નહિ, જ્યાંતિ ના દેખાય;
 ભ્રુટ્ટી પણ દેખે નહિ, તે પ્રાણી મરી જાય. ૨૯
 પ્રવેશ દેખે સ્વપ્નમાં, અગ્નિ કે જળનાંય.
 પાછો ફરી ન નીસરે, તેની નવ મહે કાય. ૩૦
 સ્વભાવ જે પ્રાણીતણો, જ્યારે વિપરીત વાય
 ફરે પ્રકૃતિ જેહની, તે નિશ્ચે મરી જાય. ૩૧
 દેવ વિપ્ર ગુરુ વૃદ્ધની, પૂજા ઉપર અનાવ.
 અભાવ ઉપજે તેહને, જ્યારે ફરે સ્વભાવ. ૩૨
 માત પિતા ગુરુ પૂજ્યની, ઉપર ઉપજે દેવ;
 સારે નિશ્ચય જાણીએ, કાળે કયો પ્રવેશ. ૩૩

ચોપાઈ ત્રિતાલ

એ લક્ષ્મણથી કાગળ લખાય, યોગીને મન બધ નવ થાય;
 સંવત્સરની પહેલો સોય, યોગી યોગપરાયણ હોય. ૧
 એકાંતે બધ આસન કરે, નિત્યે ધ્યાન પ્રણવનું ધરે;
 એક દિવસે ચારે વાર, કરવું મનને બ્રહ્માકાર. ૨
 રૂચળ મુકુમ ને કારણ દેહ, તેથી અજગો આત્મા બેદર;
 મનવૃત્તિ તેમાં લય કરે, અદ્વૈતબ્રહ્મ આપે ઉગરે. ૩
 અવધિ આવે દેહ તો જાય, આપ બ્રહ્મ થઈ રહે સદાય;
 જગમાં જગ મળી રહે જમ, જોગી મળે બ્રહ્મમાં તેમ. ૪
 તેને જન્મ ફરી નવ થાય, ભજે મોક્ષમાં જોગી રાય. ૫

દોહા

વચન સાંભળી દત્તાનાં, રીઝયો અક્ષરકરાય;
 ગદ ગદ કહે થઈ કરી, પ્રેમે લાગ્યો પાય. ૧
 ધન્ય ધન્ય મુજ લાગ્યને, ધન્ય મારો અવતાર;
 ધન્ય ધન્ય મારી માતને, આપ્યો સત્ય વિચાર. ૨
 ધન્ય મુખાદુ જ્ઞાનને, ધન્ય ધન્ય દારીનરેશ;
 ધન્ય મુજ મુજને મળ્યા, આપ્યો સદ્ ઉપદેશ. ૩
 દત્ત કહે અક્ષરક તને, ઉપજ્યુ દત્તમ જ્ઞાન;
 હવે મુખેથી બહુ કરી, કરો બ્રહ્મ સ્તપાન. ૪
 અસંગ થઈ ધરમાં ગદા, કે રહેજે વનની માય.
 મળી રહે મન બ્રહ્મમાં, કરવું રહે ન કાય. ૫
 માયાં વચન પવિત્ર છે, પવિત્ર ગાનનું ની-
 સદષ્ટે જોઈ પગ માંડવા. સત્ય ન તજવું ધી- ૬
 વચન મુજનાં શિર પડી, પૃથ્વ લાગ્યો પાય
 આજા માગી મૃતિનાર્જી, આપ્યો નિજ પગ પાય. ૭
 સુખાદુને ચમત્તું નરેયો, બેઠપો દારીનરેશ
 તમે મન વિનંતે રહ્યા, જોઈ અવરંતો રેશ. ૮
 દારીપતિ રહે છે તમે, સત્યે જનનંતો આજ
 પડતા મારા પુદરો, વડાણ નં પા માન્ય. ૯
 શાંતી આપી તમે, શીખા વજ ને પાન
 અતિ શુભારે રહેલો, સર્વોપમંતો ત્યાજ. ૧૦
 અદર્શ રહે મન મુજને, અદ્વૈતજેનિ રેશ;

उ-नारा-रेशभन्तु आभ्यान्

ગ્રાપાર્થ ત્રિતાલ

પરમેશ્વરને લાગી પાય, કહું છું ઉઘમનો મહિમાય;
 ઉત્તમ ઉઘમ જે જન કરે, તે જન થાય સર્વથી સરે. ૧
 મધ્યમ ઉઘમના કરનાર, તે મધ્યમ થાશે નિર્ધાર;
 કનિષ્ઠ ઉઘમ કરશે ડાય, થાય કનિષ્ઠ સર્વથી સોય. ૨
 ચોરીનો ઉઘમ છે જહ, નીચામાં નીચો છે તેહ;
 મનુષ્યદેહ ધરી થાયે ચોર, તેથી ઉપજે પાપ અધોર. ૩
 જાય લાજ ને ખોવે પ્રાણ, એવો ધંધો કરે અજાણ;
 વળી ચોરીનું ધન છે જહ, વહેલું નાશ થાય છે તેહ. ૪

ଶିଳ୍ପ

દગો કરે કે છેતરે, ધૂતી ધન લઈ જાયઃ
 વળ આપેલું જ હરે, તે ચોરી કહેવાય. ૧
 સારી વસ્તુ વેચતાં, નરસી ભેગે જાયઃ
 ભાગાને લે બહુવી, ચાર કહાયે તેડ. ૨
 છાતામાનો છળ કરે, પરધન સુંટી જાયઃ
 જુદું બાલી જર હરે, ચાર તેજ કહેવાય. ૩
 દોરા ધાગા ચિટ્ટીઆ, જુદા વેંદા જાયઃ
 કપટ કરી પરધન હરે, ચાર જાગવા તેડ. ૪
 ચંડીઆણા કોંસીઆ, સુંદારા જે જાયઃ
 ધર કાઢી પરધન હરે, ચાર કહાયે તેડ. ૫
 ચોરીથી ધન નેળવે, તે સુખે ના ખાય
 દાટ્યાં મેંદેકે દાંડનાં, ચાંદળા કરે જાય. ૬

व्यापार-विप्लव

[illegible]

એનો કંથે નારો છે જોડ, રહે છાજને છાપરે તેડ. ૪
 ગઈ રેશમ તે ધરની માંય, નદિ ખાવાને પીવા કાંય;
 નારો ચારીનો ધધો કરે, વળી ચારોમાં ફરતો ફરે. ૫
 પીએ દારૂને અગ્રીણ ખાય, એવા દોઢલા દિવસ જાય;
 એના ધરમાં મહેનદિ થઈ, વળી દગવા નેદિ મળે ખંટી. ૬
 ધાતુપાત્ર મળે ન સગાર, દીસે દાયરીઓ દરાખાર;
 દેવે દોડી કરી નવ દોય, ત્યારે ડાળી ન કહાવે ડાય. ૭
 અન્યાયે ધન બેશુ કરે, તે જ્યાંથી સુખે વાવરે;
 ધર્મે જય પાપે કાય દોય, છે ઉખાણો સાથે સોય. ૮
 ચારી લાયે છે પરનો માલ, તેના ચાય નાગર દાલ;
 જો પરની આંતરડી બળે, નો પછી ખાવા જ્યાંથી મળે. ૯
 દાખકનો લાગે નિશ્વાસ, જય ચોરનું સત્યાનાશ;
 રેશમ જુએ છાપરીમાંય, દોહી અજ મળે નદિ કાંય. ૧૦

દોહા

વાંસ ફરે વીસ દાયનો, નારના ધરમાંય;
 દીસે માટી દાયરી, ખાવાનું નદિ કાંય. ૧
 દોડીયા દિવસ બધા, ગરીબ કરે ગુજરાન;
 પાનુ નાન ધંધા વિના, ધાઈને ન મળે ધાન. ૨
 નારો દોડે નારનાં, ચારો પામે જાય;
 આખા દિવસ ઉંપતો, જાજાં જાકાં ખાય. ૩
 જક દિવસ અખજા કરે, તમે સાંભળો ગર;
 આજ નવો કાર્ય આપણા ધરમાં જરી અનાજ. ૪
 દોડીના આખ્યા દગા, કંથે દોડને દોડ
 આ ધ. નદા આ નદુ, તમે આખાને તેડ. ૫
 ચપટાં મારે તમે આપણુ નામ નહાં નાય.
 પૂરખાનના પાપરો, તમે મથ નુજ દાય. ૬
 આ ના દિવસ અખજાને ના નાવ ના માય.
 તમન ના ના તમેની વિ ના ન મળે કાય. ૭
 ૧૨ જે ૧૨૨ ૨૨૨ ૨૨૨ ૨૨૨ ૨૨૨ ૨૨૨
 ૧૨ ના ૧૨૨ ૨૨૨, નિશ્ચય અવન મેનુ ૮
 અવન ૨૨૨ ૨૨૨ ૨૨૨ ૨૨૨ ૨૨૨ ૨૨૨
 ૧૨ ૧૨ જે ૧૨૨ ૨૨૨ ૨૨૨ ૨૨૨ ૨૨૨. ૯

ખડ્યો મડ્યો અવતાર એ, ડાળીનો કહેવાય;
 દાથરીએ ખાવું વળી, છાપરીએ રહેવાય. ૧૦
 ઉઘોગી લોઢા સહુ, મોંને પૂછી ખાય;
 જોઢે પહેરે આપશું, આનંદે દિન જાય. ૧૧
 નિરઉઘોગી માનવી, રખડે થઇને રાંક;
 આપ સહે દુઃખ આળસે, દૈવતણો શો વાંક. ૧૨
 અરે લોક ઉઘમવડે, કેવા છે ધનવાન;
 ખાય પીયે ખુબી કરે, કરે પુણ્ય ને દાન. ૧૩
 તમે અફીણી આળસુ, એદીના સરદાર;
 ખાવા તાકો પારકું, ધિક્ એવો અવતાર. ૧૪

ચોપાઇ ત્રિતાલ

વાત સાંભળી નારી તણી, આંખ ઉઘડી નારા તણી;
 અરે લોક આખો ભવ રજો, મુજને એક રાતમાં મળે. ૧
 'એની યુનના' લોઢા જોઈ, ડાણમાત્ર મુજ આગળ તેહ;
 એક પહોર જે ઉઘમ કરું, ભારે ધન ભંડારે ભરું. ૨
 રેશમ કહે રૂડા છો રાજ, જાઓ રણીને લાવો આજ;
 એવું જોર તમારું હોય, તો ચિંતા મુજને નવ કાંય. ૩
 ડાળીચૌદશના દિન માંય, નવું કર્યું ખાતરીયું ત્યાંય;
 મશાણની રાખોડી લીધ, સાધી મેલડી કીધી સિદ્ધ. ૪
 નારો ઘણો થયો હુંશીઆર, સંગે સોખતી લીધા ચાર;
 ઘણી રાત અંધારી ઘોર, શુકન સાધીને ચાલ્યા ચોર. ૫
 નંદી ગામ હતું એક પાસ, વણિક લોકનો તેમાં વાસ;
 સૂર્યદંદ શેઠીઆ જોઈ, સૌથી છેલ્લો રહેતો તેહ. ૬
 વૃદ્ધ વણિક ને નાની નાર, ખાળક પણ હતાં બે ચાર;
 નારે ખાતર પાડ્યું ત્યાંય, પોતે પેઢો તે ધરમાંય. ૭
 વસ્ત્ર ધરેણાં વાસણ દરી, નારો તુર્ત ગયો નીસરી;
 ભાગ ચારને આપી કરી, ગયો ઘેર પોતાને ફરી. ૮
 માલ તણી ગાંસડી જોઈ, નારી આગળ મૂકી તેહ.

દોહા

જો, ઉઘમ મારો ને ન;

તા

જો

૧

- કામિની હટી કળકળી, બોલી યઇ બેઠાવ. ૨
- અરેરે આ તો કોઈકનું, ધાત્યું સત્યાનારા; ૩
- ચોરી લાવ્યો ચોરદા, તેને પાડી ત્રાસ.
- પાંખર બોલી પારકાં, દેખાડ્યું તેં દામ; ૪
- ધિક્ ધિક્ ધધો તાલરે, કીધું કામ હરામ.
- રોતાં કઠગતાં હશે, જેનું કીધું જન; ૫
- આવો જે હવેમ કરે, ધાતાં ન મળે ધાન.
- જેમ મહાનું લગડું, તેમ ચોરીનો માલ; ૬
- જે જણને ખરકત નહિ, ચોર અને ચંડાલ.
- નિસાસાના દામથી, જશે સત્યાનારા; ૭
- લખ જાઅલીથી વેગજું, ન આવીશ મારી પાસ.
- એ છે માલ હરામનો, જે ધાત્યો ધરમાંય; ૮
- તારે મારે આજથી, સંબધ નહિ રહે કાંય.
- દાના ભક્તની દીકરી, હું છું આપોઆપ; ૯
- જે ધન લઈ હરામનું, લાજે મારો બાપ.
- ધિક્ ચોરી કરનારને, ધિક્ તેનો અવતાર; ૧૦
- મનુષ્યા દેહ જેવો મનુષ્યો, એજે ખુવે ગમાર.
- પાંખર બાળી પરતણું, પૈસો પામે જેહ; ૧૧
- કાટિ કાટિ ચંડાળથી, અધમ અવતર્યો એહ.
- માલ દોષ ચોરી તણે, ચોર વેચવા જાય; ૧૨
- સોનો દોષ પછી તણે, તેને સત્તર થાય.
- જાય માલ જે જનતણે, તેને થાય સંતાપ; ૧૩
- સપગાં તેના ધરતણાં, દે ચોરીને શાપ.

૭૧૫

- ચોરતણે નિશાસ, લોકમાં કાઈ ન રાખે; ૧
- જે જન દેખે ચોર, સર્વ જૂટા કરી બાખે.
- હઠીનું કાઈ અજ, એક ચપટી નવ આપે; ૨
- પાપે જે પકડાય, માર હઈ મનગ કાપે.
- વગી ચોરીના કરનારને, જન ગાંગા દે છે ધણ; ૩
- કામિની કહે છે કંથેને, અવગુણ બહુ ચોરી તણે.
- ચહે સર્ગાંચ ચોર, આમલી નાખે ચૂટી. ૪
- દેખી દેડે રાય, જાય પર સપડું લૂટી.

કોઈ રઝળે રણ માંહ, કોઈ તો દેહ પડે છે;
ચોરતણી જે નાર, કોઈએ રહી રડે છે.
આ લોક તથા પરલોકમાં, ચોર માર પામે ધણો;
મહાનરકમાં તે પડે, પણ નથી છુટકો તેતણો. ૨
દોહા

રેશમ તરત રહી પડી, કહી કહી દોષ તમામ;
આ તો દામ હરામનું, નાવે મારે કામ. ૧
આંખોથી અળગુ કરો, મેં જોયું નવ જાય;
પાછો આપો પ્રીતથી, તે જન રાજ થાય. ૨
દયાહીણ દારડીઓ, કહ્યું ન માને કાંય;
દુર્મર્તિએ દાટ્યું જઈ, ખાંતે ખેતર માંય. ૩
એક દિવસ રેશમ ગઈ, નંદીપુર મોઝાર;
લેવા કંકુ કાંસડી, સાથે સખી જે ચાર. ૪
વૃદ્ધ વણિકની વાટમાં, દીઠી એક દુકાન;
છે જે ચારેક છોકરાં, જોર હતી જુવાન. ૫
નિસાસા નાખી ઘણા, કહે ચોરને નાર;
ગયું ઘરેણું તે તણું, કરતી હતી પોકાર. ૬
ચોરીના કરનારનું, જાજો સત્યાનાશ;
વૃદ્ધ ઘણી છે માલ્યરો, નથી રજ્યાની આશ. ૭
કાં પેરે કરી દોયજો, હું ઉછેરીશ બાળ;
અવું કહી કહી ચોરને, ઘણીક દેતી ગાળ. ૮
નારા કરી નારીએ, સર્વ સાંભળ્યું તેહ;
ધર આવીને કંથને, કહેવા લાગી એહ. ૯
નંદીપુરનો વાણીયો, ગરીબ છે ઘર સોય;
આપો જણસો એહની, તો એને સુખ હોય. ૧૦
મૃદે તે માન્યું નહિ, દયા વિનાનો દુષ્ટ;
ખાતર લગને વેચવા, પછી ગયો પાપિષ્ઠ. ૧૧
ગાડે જે ચારેક ગામડું, એક હતું જે ઠામ;
માત્ર રાખતો ચોરનો, નરવો તેનું નામ. ૧૨
નારો નરવાને કહે, રાખ્ય આટલો માત્ર;
કિંમત સધગાની કરી, થાય દામ તે આદ્ય. ૧૩
જેનું ખાતરમાં ગયું, તેનો સસરો જોહ;

નરના તળી દુકાનમાં, આવી ચડીઓ એવ. ૧૪
 બલસે એણે જોગખી, ગયો અનુતરા માંય;
 પદાવાળા પાંચને, તેડી લાગ્યો ત્યાંય. ૧૫
 નારો લાગ્યો નાસવા, પકડ્યો તેણી વાર;
 સોપ્યો ગદ્ય ફાજદારને, માર્યો ઝાઝો માર. ૧૬
 નાખ્યો નાસ ચોરને, બંધીખાતા માંય;
 આપે નહિ એ દુહને, ખાવા પીવા કાંય. ૧૭
 વળતી જલ્લી રેશમે, વિપરીત ચઢ્યો વાત;
 પોતાને પિયર ગદ્ય, ન્યાં છે એનો તાત. ૧૮
 વિગને સવળી વાનો, ત્યાં જઈ કહી તમામ;
 મૂક્યો જો મારથી, દધ રાજને દામ. ૧૯
 વડો વીર રેશમ તળો, તેણે કયો વિવેક;
 કામ કરે નહિ ચોરનું, તો છોડાવું છેક. ૨૦
 રેશમ કહે કુંડું દવે, હુંજ કરાવીશ કામ;
 ચોરીનો ધવો કહી, નહિ કરવા દઉં નામ. ૨૧
 દાના કેરો દીકરો, માને માની વાત;
 દંડ ભરી સરકારનો, છોડાવ્યો સાક્ષાત. ૨૨
 દાનો કહે એ દીકરી, ચોરીનું જે કામ;
 ના કહેજે નાદારને, દવે કરે નહિ નામ. ૨૩
 રેશમ કહે રીતિ જલ્લી, મેં સમજાવી તાત;
 દુર્ભનિએ ઘડીએ, માની નહિ મુજ વાત. ૨૪
 દાંવે તો એને ધણો, માર્યે પડીયો માર;
 દશે ખરા માખાપનાં, જોડે કરી વિચાર. ૨૫
 જે જન્મેલા જરથી, જુદા હોય જર;
 દયાહીન ને દુર્ભનિ, કપટી અધમ અચૂર. ૨૬
 બ્યભિચારથી છોકરો, જે જન્મેલા હોય;
 ચાર ચાડીઆ લાંચીયા, સઘ નીપજે સોય. ૨૭
 ઝાલે છે સૂત જરનો, દરમનું ધન હાય;
 પરને ખડુ પીડા કરી, દરજે દેયા સાય. ૨૮
 નારો આગ્યો નીસરી, કુદ ચઢી જે વાર;
 દાના બંને તેડને, કયો ધણો ધિક્કાર. ૨૯
 પાપી ચારી પારડું, પહેલો ચાલે પુદ;

પણ અંતે તે પ્રાણીઓ, હુઝા પેડે છે દુષ્ટ. ૩૦

ચોપાઈ ત્રિતાલ

એક સમે રેશમ વનમાંય, ડોડી વીણવા ચાલી ત્યાંય; ૧
 જળે જળે ફરતી આપ, તપે ધણો સૂરજનો તાપ. ૨
 ખોળો ભરતી ડોડી વડે, તરસે કંઠે કાંટા પડે; ૩
 વટેમાર્ગુ આઘણુ કાચ, ધણા તાપથી તપીઓ સાય. ૪
 શીતળ વડલા કેરી છાંય, આવી બેઠો આઘણુ ત્યાંય; ૫
 શીતળ છાયા લાગી સાર, વળતી સૂતો તેણે ધાર. ૬
 પાસે હતી પોટલી જહ, છોડી અળગી મૂકી તેહ; ૭
 સોનામહોરો તેની પાસ, હતી પાંચસે ને પચાસ. ૮
 તેની એક દડુલી ફરી, તે વડના થડ આગળ ધરી; ૯
 એક ધડી ત્યાં વિરમી રહ્યો, પછી ચાલતો પથે થયો. ૧૦
 ભૂલ્યો મહોરો કેરી દડી, તે ઉપર વીતી બે ધડી; ૧૧
 રેશમ ફરતી આવી ત્યાંય, બેઠી તે વડલાની છાંય. ૧૨
 આઘણુ જ ભૂલેલો દડી, તે રેશમને હાથે ચડી; ૧૩
 છોડી બેયું તેણીવાર, દીઠી સોનામહોરો સાર. ૧૪
 રેશમ મનમાં કરે વિચાર, કાઈક ભૂલ્યો છે નિર્ધાર; ૧૫
 બે ધડી ઉપર બેઠો હતો, ભૂલી અહીંથી રહ્યો છે જતો. ૧૬
 જો પાછી મૂકું વડ સાથ, તો જશે કાઈકને હાથ; ૧૭
 જો હું ઘેર લઈને પળું, તો ક્યાંથી ભૂલનારને મળું. ૧૮
 જો પાછો આવે બાપડો, તો પાછો આપી દઉં દડો; ૧૯
 જો લઈને હું અળગી જશ, તો તો આવીને જશે નિરાશ. ૨૦
 ગયું જાણશે એનો ધણી, પડશે કાળ પેટમાં ધણી; ૨૧
 અહીં થયો છે મધ્યાનકાળ, ઘેર ભૂખે ટળવળશે બાળ. ૨૨
 મને તરસ લાગી છે ધણી, કેમ જઈ હવે ઘર લણી; ૨૩
 હશે થનાર તે સુખે થાય, પણ અહીંથી અળગું ન જાય. ૨૪
 આખો દિન આ ડામે રહુ, ભૂખ તરસનું સંકટ સહુ; ૨૫
 જ્યારે આવશે તેનો ધણી, પીડા તરત ટળે તે તણી. ૨૬
 દાના ભક્તની હું દીકરી, માટે ટેક ન મૂકું જરી; ૨૭
 જાણે પરધન પથ્થર તોલ, પાળું મારા ગુરુનો ગોલ. ૨૮
 અરે દેહ માણસનો જહ, મહામલિન છે પશુથી એહ; ૨૯
 પશુનું આવે સંધનું કામ, નખશિખ જનનો દેહ નકામ. ૩૦

વચન એકજુ' માણસ તણું, છે સદુને ઉપયોગી થણું;
દેદ ધરી પરમાર્ય થાય, જન્મ સુદૃઢ તેનો કહેવાય. ૧૬

હોહા

ધરી દેદ માનવ તણું, પરકારજ નવ થાય;
બુદ્ધિ ભારે મારવા, તે જન્મ્યો કહેવાય. ૧
મહોરોવાળો મારગે, ગયો ગાહ બે ચાર;
સંભાગી જોઈ ગાંસડી, મહોરો નથી લગાર. ૨
ધાયો ગ્રાહણ ધસમર્યો, મુખે નવ માયે શ્વાસ;
જેનો જેતો આવીયો, પેલા વડની પાસ. ૩
શોધીને જ્યું સદુ, તેણે ચારે પાસ;
મહોરો ક્યાંય મળી નહિ, બેઠો થઈ નિરાસ. ૪
ઘણા સાગી કંપવા, તનમાં પડીયો ત્રાસ;
મુખ તેનું ઉડી ગયું, નર તે થયો નિરાસ. ૫
દીદી ટાડી વીણની, નિર્મળ નારી એક;
પ્રીતે સાચો પૂછવા, રંક થઈને છેક. ૬
ઓ બાઈ આ દામે રહી, મહારી મહોરો જેદ;
બે ધડીપર બેઠો હતો, હું બૂઝ્યો છું તેદ. ૭
દાય ચડી દાય કાઢને, ક્યાંથી આપે સોઈ;
હલકાના કળિકાળમાં, ઘણું સતવાડી દાય. ૮
દેશમ હદે કળિકાળમાં, દાય દરિનાં જદ;
પરધનને પર્યર સમું, બાણી ન જાણે નેદ. ૯
હુઆ લેપટ લાંચીયા, સપગા ચાર ન દોષ;
સાચા નર સતવાડીઆ, દોષ લાખમા દોષ. ૧૦
દેશની આજ્ઞા તજ, અવજું ન કરે કામ,
સાચ્ય સાખ હરે નહિ, દેખીને પરધામ. ૧૧
વનિના કહે છે વિપ્રને, ધામ તમારું જદ,
દેવી દુની કાયડી, કદો સુજને એદ. ૧૨
જાહાન હદે સુખ ભાગિની, સુખમહોરો સાર;
વડી એક છે વાસડી, પચાંચી નિપોર. ૧૩
વચન સંભગી વિપ્રના, કાઠી આપી ગદ;
દેવ પોતાની આજ્ઞા, ભારે દરખો ભદ. ૧૪
મસન ધરને પ્રોતપી, દીધી બહુ અટીપ,

ભલું થજે ખામ તાલરું, જય કરશે જુગદીશ. ૧૧
 જ્વાળા મારી જોલની, દાટિ થશે કલ્યાણ;
 તુજ સરખી આ જગતમાં, દાર્દક હશે સુખાણ. ૧૬
 વળતી તે વિપ્રે કર્યો, મનમાં એક વિચાર;
 આ અળખા દોષ ખાપડી, ગરીબ છે નિર્ધાર. ૧૭
 ડોડી વીણી દેહનું, કરનારી ગુજરાન;
 પણ પરધન પથ્થર સમું, ગણનારી ગુણવાન. ૧૮
 ધન્ય ધન્ય એની માતને, ધન્ય ધન્ય એનો તાત;
 ધન્ય ધન્ય એના ધર્મને, ધન્ય ધન્ય એની જાત. ૧૯
 દીસે છે દુર્બળ ઘણી, પણ નથી લોભ લગાર;
 એવી તો આ જગતમાં, નિર્મળ દોષક નાર. ૨૦
 વિપ્રે છોડી વાંસળી, મનમાં કર્યો વિચાર;
 દેવા માંડી તેહને, દશ મહોરો નિર્ધાર. ૨૧
 રેશમ કહે પરનું રજ્યું, હું નથી લેતી હાથ;
 ખરી મહેનતે જે મળે, લઈ રીઝું મન સાથ. ૨૨
 પાણું છું મુજ ગુરુતાણું, વચન ધરી વિશ્વાસ;
 રાખું છું ઈશ્વરતાણી, મનમાં એકજ આશ. ૨૩
 બ્રાહ્મણ કહે ખાધ તેં કર્યો, મને ઘણો ઉપકાર;
 મારે પાછો વાળવો, જોઈએ પ્રતિઉપકાર. ૨૪
 તે માટે માગો તમે, જે કાંઈ મારી પાસ;
 તે તમને આપી કરી, ગુણ આશિંગલ યાશ. ૨૫
 રેશમ કહે હું એટલું, માગું છું તમ પાસ;
 આ મારી દુર્બળ દશા, સારી પામે નાશ. ૨૬
 જે જેવું કહેશે તમે, તેવું હુંજ કરેશ;
 જેથી મારા મનતણા, નાસે સઘળા કલેશ. ૨૭
 કંઈ કંઈ મેં તીરથ કર્યાં, કીધાં વ્રત વિશેષ;
 તોય મારી દુર્બળ દશા, મટી ન દીડી લેશ. ૨૮
 હોવે કાંઈ તમે કહેા, સાચો સિદ્ધ ઉપાય;
 જેથી મારા ધરતાણું, દરિદ્ર ને દુઃખ જાય. ૨૯
 તીર્થવ્રત તો કાઢતા, ઘોડા જેવું જોય;
 તે ઉપર બેસી કરી, મજલ ન પહોંચે ડોય. ૩૦
 દુર્બળ દશા મટાડવા, ઉત્તમ ઉપાય એક;

તેમ તમે કરજો દવે, ધારીને દદ રેક. ૩૧
દરિદ્રને દુઃખ ટાળવા, કદુ' છું ખરો ઉપાય;
સત્ય સદિત ઉઘમ કરે, બરૂર સંકટ જાય. ૩૨
છાપે.

ઉઘમથી ધન ધામ, કામ પણ સધળાં રાદે;
ઉઘમથી દુઃખ જાય, શત્રુ પણ તેથી દારે.
અક્ષંધાર ને અજ, વસ્ત્ર ને વાદન મળશે;
ભરે વિન લંધાર, રાગ દુઃખ ચિંતા ટળશે.
વગીઈએ વસ્તુ લેટલી, તે ઉઘમથી આવી મળે;
પ્રાપ્તલુકદે મુણુ ખામિની, ઉઘમથી મુકૂત કળે. ૧

દોહા

આયે નર ઉઘમ કરે, તત્ત્વ વડુ છે તેહ;
સિદ્ધિ મળે ઉઘમ થથી, એમાં નહિ સંદેહ. ૧
થીડીથી કુંજર લગી, નાના મોટા દેહ;
પોતપોતાના ઉઘમે, મુખમાં રહે છે તેહ. ૨
પશુઓ પણ વનમાં જઈ, અરે નિરંતર ધાસ;
પંખી પોપણુ કારણે, વિચરે ચારે પાસ. ૩
મધ સચે છે મક્ષિકા, ઉઘમ કરી અપાર;
પાળે પોણે પ્રીતથી, પોતાનો પરિવાર. ૪
જળચર સ્થળચર જીવના, દેહ કર્યાં કીરતાર;
ભક્ષણુ ને રક્ષણુ થવા, દીધાં છે હથીઆર. ૫
દાંત ચાંચ નખ શીંગણાં, લેને જોઈએ જામ;
દેહતણું રક્ષણુ થવા, સરલેલાં છે તેમ. ૬
દેહ કર્યો માનવ તણે, સર્વેનો સરદાર;
બુદ્ધિશી તેડને, આપ્યું છે હથીઆર. ૭
સ્વાભાવિક બુદ્ધિ રચી, પશુ આદિકની માંય;
તેના જાનિ સ્વભાવથી, અદદી ન વધે હાંય. ૮
સત્સંગે માનવનાલી, બુદ્ધિ વધતી જાય;
સારી સંગત ના મળે, તે પશુથી લીણો થાય. ૯
કાર જુગારી આડીઆ, જરૂર કર્મ કરનાર;
તેવાની સંગત થથી, નર જગડે નિર્ધાર. ૧૦
આણુ ઉઘોગી આજસુ, જ્ઞાન ધર્મ મુણુ હીણુ;
જા. ૧૨

બેઠાં આમણી દેતી જઈ, આજપણે ગરિષ્ઠી તેડાં
 તેણે ભત મળરી માંય, હરી પાંચમે પુછ ત્યાંય. ૨
 નયુચને અણી શાકુદાર, મુઠી શાપણ તેણે રાખ
 પૂર વર્ષ થાય ગરિષ્ઠ, લેતી વિપવા બ્યાજ તેડે. ૩
 વર્ષ બેઠગી આદ્યુ આમ, પછી યાં ગઈ નમર દશમ
 શ્રીજ વર્ષ વિપવા જઈ, આવી બ્યાજ લેવાને એડ. ૪
 નયુચે આમજી ગયો, દાય - રેખાડી ઉનો રથો;
 જ પાંચન લેતો છેતરી, તેની હુદિ ન દોરે ખરી. ૫
 રીડી કઠણી તેને ફેર, તોય ન આવી મનમાં મદેર
 પુછ મળને પડીયો ત્રાસ, રવે પછું નાખે નિઃશાસ. ૬
 ભે તેં યુજને હરી નિરાય, બંને તાર સત્યાનાથ
 નિકંત નયુચેડનું યથે, જડમૂળથી સપણું જશે. ૭
 એવો એણે રીધો શાપ, પછી લાંબવા બેઠી આપ
 ગરીબનો નિસારો જઈ, નિદ્રા નાશ કરે છે તેડ. ૮
 ધણ દિવસની લાંબણુ હરી, મદાદુઃખે તે તો ગઈ મરી;
 પૂર્વપુણ્ય નયુચેડનું જઈ, પૂર્ણ યદ પરવાયુ તેડ. ૯
 પાપતણું દુજ આવી પડ્યું, તે સપણું નયુ ચેકને નડ્યું;
 વદાણુ વિદેશ ગયેલાં જઈ, મધ્યદરિયે દુબ્યાં તેડ. ૧૦
 વેપારમાં બહુ ટોટા થયો, પછી દેવાણું કાઢી રથો;
 પડી ધાડ વળી શોશ તણી, ગઈ સમૃદ્ધિ સો તે તણી. ૧૧
 શોભાસાની વૃદ્ધિમાંય, વૃદ્ધી પડી હવેલી ત્યાંય;
 ધરનાં માણસ હતાં જઈ, પામ્યાં મળું દુખામાં તેડ. ૧૨
 નયુ ચેક જીવતો રથો, જોયું ભવિષ્ય બિખારી થયો;
 પડેલા ધરમાં રહેતો પડી, હાથે ખાય શટલો ઘડી. ૧૩
 એક વર્ષમાં એવું થયું, સત્યાનાથ સેડનું ગયું;
 મદાપનવંત હતો જઈ, પાપે થયો બિખારી તેડ. ૧૪
 દાખ્યો દેવ પડી વિજળી, ગયો જીવતો પાપી બળી;
 માઠી હતી હવેલી ન્યાંય, રથા બુંડનાં ગર્ધવ ત્યાંય. ૧૫
 માટે માનો રેશમ બેન, થાય પાપથી બુંડાં બેન;
 પાપી હતા પિંદારા જઈ, ગયા નારામાં સપણા તેડ. ૧૬

દાહ

પ્રભુએ જય પાંડિત કહે, પાપ થઈ કાયદાય;

માનવ સાચું માનજે, પાપ ન કરશે કાય. ૧
આશીપ દઈ બ્રાહ્મણ ગયો, રેશમ આવી ઘેર;
સમજી લીધી સર્વથા, પાપ પુણ્યની પેર. ૨

ચોપાઈ ત્રિતાલ

એક દિવસ વળી નારો જાહે, ગયો ચોરટોળીમાં તેહ;
ચોરો ઢેરો સુણી વિચાર, ઘેર આવ્યો નારો નિર્ધાર. ૧
રેશમ આગળ પોતે કહે, જે તારું મન રાજી રહે;
તો હું ચોરોની સાથે જાઉં, લાવું ધનને સુખે ખાઉં. ૨
એવી વાત સુણી તે તણી, રીસ ચઢી રેશમને ધણી;
પતિવ્રતા પોતે છે ખરી, તુજ વચન ના કહેતી જરી. ૩
પણ રોકી રહેતી નથી રીસ, બોલી કરથી દૂટીને શીસ;
અરે નીચ નિર્લજ્જ નાદાન, હૈયાકૂટ ધણો હેવાન. ૪
પીટ્યા પરધન હરવા માંય, તુજને દોષ ન દીસે કાંય;
પરધન હરવું માથાસટે, જાણે કાઈ તો લજ્જા ધટે. ૫
વળી પાડવો પરને ત્રાસ, શાપે જાય છે સત્યાનાશ;
માર પડે છે માનવ તણો, તેથી ભય રાજાનો ધણો. ૬
ચોરીમાં જાય વારો નથી, નિંદિત નીચું છે સર્વથી;
વણુમોતે સૌ ચોરો મરે, કાઈ ઠામે સુખે નવ ઠરે. ૭
ચોરી થકી ભુંડું નહિ કાંય, ધણા દોષ છે ચોરી માંધ;
મોટો સર્વથી માનવ દેહ, ખોટાં કર્મથી ખોયો તેહ. ૮
ચોર ચોટ્ટીમાં જે પકડાય, ચઢે શૂળીએ માથું જાય;
વળી પડે ફટકાનો માર, લોક મળે ત્યાં લાખહજાર. ૯

દોહા

ખીલા ઠોકે હાથમાં, પાપી કરે પોકાર;
તોય મૂઠ્ઠા લાજ નહિ, ધિક્ક તેનો અવતાર. ૧
છાનું પેસે છળ કરી, સૂતા ધરમાં શ્વાન;
એવાં લક્ષણ ચોરનાં, ધિક્ક તને નાદાન. ૨
રેશમ નારાને કહે, કાં ભૂલ્યો ભરથાર;
પડ્યો હતો તું કેદમાં, મળતો ઝાઝો માર. ૩
મારે ભાઈએ ત્યાં થયી, છોડાવ્યો છે છેક;
દંડ ભરી દરબારનો, તેણે રાખી ટેક. ૪
તોય લાજ તુજને નથી, સુણુ ભોળા ભરથાર;

બે ચોરી હાથે કરીય, તજીય હું નિર્ધાર. ૫
 લદણ પડી હુઆઈની, કહ્યું ન માને કાંય;
 રેશમ ચાલી રીસમાં, પડવા ફવામાંય. ૬
 નારે બણ્યું નાર બે, પડે રૂપ મોઝાર;
 તો એના બાઈ મુજને, દેશે દુઃખ અપાર. ૭
 એવું બેઈ અખગા તણે, બઈને ગ્રાદ્યો હાથ;
 કહ્યાં વચન બહુ દરગરી, સમ ખાધા તે સાથ. ૮
 નારો કહે નારી તુને, આપું છું હું કાલ;
 બરેર હું જીવતાં લગી, પાળીશ મારો બોલ. ૯
 ચોરીનો ધંધો તજી, તારું કહ્યું કરેશ;
 તથી મુખે જીવીએ, એવો કર ઉપદેશ. ૧૦
 માનુનીએ માન્યું ખરું, ગયાં પોતાને ઘેર;
 ઉત્તમ દાંઈ ઉદમ તણી, શોધી દાદી પેર. ૧૧

ચોપાઈ ત્રિતાલ

રેશમખાઈ તોરાજી થઈ, પછી ખાપની પાસે ગઈ;
 માનસિંદ છે મોટો શ્રાત, તે આગળ કહી સધળી વાત. ૧
 ખસો રૂપિયા છે તમતણા, વર્ગો એક સો આપો ધણા;
 એથી હું ઉઘોગ કરીશ, વર્ષ એકમાં વાળી દઈશ. ૨
 માને સાચી માની વાત, આખ્યા ગણી એકસો સાત;
 તે લઈ પોતાને ઘેર ગઈ, પછી બગદ બે રાખ્યા સહી. ૩

રાહા

સારા બગદો સાચવી, ટીધા તરત તૈયાર;
 ખાસ્યું ખેતર રાખવા, વજતી કયો વિચાર. ૧
 પટલ દનો ને પુર તણે, લાયક લક્ષ્મીદાસ;
 રેશમ રૂડી રીતથી, પાને ગઈ ને પાસ. ૨
 વિનય કરી વનિતા કહે, ફવા તમે હોય કાંય;
 દસ વિધાની દણનું, સાથે ખેતર સોય. ૩
 સારી રીતે સાચવી, ખાતર ખૂબ બરીય;
 વાવેતર વિધિએ કરી, રૂડી રીત રજીય. ૪
 લક્ષ્મીદાસ લહેનો દનો, રેશમ તમે રવખાવ;
 સારું ખેતર આપીયું, બહો રાખીને ખાવ. ૫
 ખેડ કરી ખાતર બરી, રૂડી કરી રસાલ;

અંતરબમી આપમાં, સધળું દેખે સોય. ૨૨
કરે માનતા દેવની, ચોરી કરવા બય;
પણ હરામના કામમાં, દેવ કરે નહિ સહાય. ૨૩
બલિદાનના લોભથી, કરે કુકર્મે સહાય;
દેવ નહિ તે દુબળા, ભૂત સમા કહેવાય. ૨૪
કરતાં ખોટા કામમાં, કાપે હંસટા દેવ;
માટે તજવી સર્વને, ચોરી કરી દેવ. ૨૫
જેવા ધંધા સર્વના, સરન્થ્યા છે કીરતાર;
તેવો ધંધો ચોરનો, ચોર ગણે છે સાર. ૨૬

ચોપાઈ ત્રિતાલ

ચોરીનો ધંધો છે જોડ, નથી ઈશ્વરે સરન્થ્યા તેડ;
જે પ્રભુનો સરજેલો હોય, તો તેને નિદે નહિ દાય. ૧
વળી કોઇના ધંધામાંય, નથી દંડતો રાજ કાંય;
દંડ કરે ચોરીનો રાય, પ્રભુએ સરન્થ્યા કેમ કહેવાય. ૨
ચોરી ચાડી ને ભુગાર, એ કરનારા જીવ ગમાર;
ધર્મધર્મી હલદું જોડલું, ગણાય અધર્મમાં તેડલું. ૩
અધર્મથી ઉપજે છે પાપ, તેથી જીવ પામે સંતાપ;
આ લોહિ પણ દંડે રાય, પરલોહિ જમને કર બાય. ૪
અનેક જીવને પાડે ત્રાસ, તેનો હોય નકંમાં વાસ;
સારો ઉઘમ મેં આદર્યો, ત્યારે સુખે ટામે દર્યો. ૫
જોને ધનનું સંકટ હોય, મુજ પાસેથી લેજો સોય;
પણ ચોરીનો ધંધો તજો, ઉઘમ કરી ઈશ્વરને બજો. ૬
નારસિંહે જે નીતિ કહી, સૌએ સાચી માની સડી;
ધંધો ચોરી તણો છે જોડ, દોષ દવે કરીએ તહિ તેડ. ૭

દોહડા

એવામાં આવી ચડ્યો, બહો કવિજન બાટ;
તેણે એક વિવેકની, કહી દેખાડી વાટ. ૧
નર સમણ બનીસના, ભુગમાં જે કોઇ હોય;
વિધાએ ચોંદે વડે, દોષે સપજો સોય. ૨
પદેલી વિધા બાળીએ, એક પ્રભુનું માન;
તેથી ના હોય મોદ મદ, મેદ જાનિ અજાન. ૩
બીજી વળી રસાયણી, છે વિધાનું નામ;

તેથી જીવ કરી શકે, જે ધારે તે કામ. ૪
 રસ પારાનું નામ છે, ખાંધી જાણે તેહ;
 સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમાં, વિચરે છે વળી તેહ. ૫
 મૂરછાયો પારો મરે, રોગ સર્વનો જાય;
 શુદ્ધ મરેલો જો બને, હોય અજરામર રાય. ૬
 સોનું ને રૂપું ભણું, પારો મરતાં હોય;
 પારાના સાધનવડે, પાર કરે ભવ સોય. ૭
 ત્રીજી વિદ્યા સ્વરતણી, જો સ્વર સાધ્ય કરાય;
 ભૂત ભવિષ્યની વાર્તા, તેથી સહુ લેવાય. ૮
 સાતે સ્વર સંગીતના, ગાન કુળાએ ગાય;
 ગીત નૃત્ય વાજીંચથી, રીઝે જગનો રાય. ૯
 વૈદક વિદ્યાચારમી, કાયા કરે આરોગ્ય;
 તેથી પ્રાણી ભોગવે, ભારે ભવના ભોગ. ૧૦
 પંચમ વિદ્યા પ્રીછવી, જોતિષ કહીએ જોહ;
 સારા નરસા સમયનું, જ્ઞાન કરે છે તેહ. ૧૧
 છે વિદ્યા છટ્ટી વળી, વ્યાકરણ જેનું નામ;
 અક્ષરના ઉચ્ચારની, તેમાં રીત તમામ. ૧૨
 ધનુર્વિદ્યા સાતમી, સર્વ થકી છે સાર;
 અસ્ત્ર શસ્ત્ર આયુધના, જેમાં યુદ્ધપ્રકાર. ૧૩
 અષ્ટમી વિદ્યા નાવથી, જળ તરવાની જોહ;
 ભરદ્વારીઆમાં ભાવથી, જાય તરીને તેહ. ૧૪
 નવમી દ્વિવિદ્યા પારકા, લખવા રૂપ લેખ;
 ચિંતવે તેવું ચીતરે, ચૂક પડે નહિ રેખ. ૧૫
 દસ દાર્થી દંડારવા, ચતુર્થે રૂપી ચાત્ર;
 એ દશમ વિદ્યા ખરી, ખેલાવે બહુ ખ્યાત્ર. ૧૬
 એકી એકે સર્વની, વિચિત્ર ધારે વેશ;
 એ વિદ્યા અગ્નીઆરમી, નાટક જાગવે વેશ. ૧૭
 એક દશ છે આરમી, જેથી જન વશ થાય;
 દુર્ભાગેથી એકારી, જીવ મુમાર્ગે જાય. ૧૮
 તેજ વિદ્યા તેરમી, જાણે કાલ અનુકા
 એકારી નામે જાણે, અવિદ્ય જેનું ઉર. ૧૯
 એકી દેવ જો એકાગ્રી, ઇત્યાદિ છટ્ટી જાય.

મડે નહિ જૂપાળને, ઘણું કાઢે ના સદાપ. ૨૦
 માતુરી વિદ્યા ઓદમાં, બણે જુગમાં જેઠ; ૨૧
 માયા તણ પ્રપંચમાં, સેવ ન સપટે તેઠ. ૨૨
 મે. મે. નિ. નિ. દી. નિવા સાર; ૨૩
 મી. મી. પ. પ. નિ. પ. નિ. હરનાર. ૨૪
 મ. મ. જન જાની કાઢી, નીતિ દીપી સમેત; ૨૫
 મ. મ. દાસે ના. ના. ના. ના. અંગેત. ૨૬

ઓપાઈ
 નારંગસર છે સરેવર જેઠ, નારસિંહે 'ખોદાબુ' તેઠ;
 ત્યાં ચિવજીનું દેવળ કંઈ, પુષ્કળ ધન ત્યાંથી નીસરું. ૧
 સંપત્તિ ખચી દીધું ત્યાંય, વાધી કાઢી દેશોમાંય;
 દાના ભક્ત તણી દીકરી, રેશમ કાઢી સતી અવતરી. ૨
 વસ્તુપાળ હતો પ્રધાન, તેણે મોટું દીધું માન;
 નારાને સોખો અધિકાર, ચોર તથા ચોરી નિર્ધાર. ૩
 નારસિંહને નાયક કર્યો, ગુર્જર-દેશ બધે તે કર્યો;
 પોતાની જાતિના જેઠ, સેન્યામાં સહુ રાખ્યા તેઠ. ૪
 પગે ચાલતા પાળા જેઠ, પગી નામ કહેવાયા તેઠ;
 ઢાટ તણી ચોઢી કરનાર, ઢાટવાળ તે છે નિર્ધાર. ૫

ઘોડા

શેઠ નામ ખરછી તણું, તેના જે ધરનાર;
 નામ પડ્યું 'ચિલોત'નું, તે કારણ નિર્ધાર. ૧
 ખાંડાના ધરનારનું, ખાંડ પડ્યું છે નામ;
 કેવળ રાખે કામડું, કાળી તેજ તમામ. ૨
 રસણ કરવા દેશનું, રાધે રાખ્યા સોય;
 પકડી મારે ચોરને, પણ ચોરી ન કરે કાચ. ૩
 વિક્રમ સંવત ખારમાં, સર્વ બનેલી વાત;
 જન સર્વેને બણવા, કવિએ કરી પ્રખ્યાત. ૪
 સાંભળતામાં સર્વને, આવે નીતિ ઉર;
 રીઝે તેથી રામજી, પામે સુખ બરપૂર. ૫
 કાટિક જે તીરથ કરે, વિધિએ વ્રત અપાર;
 દેવ રૂપે નહિ દુહને, નીતિ વગર લગાર. ૬
 નીતિથી રીઝે બહુ, દયા કરે છે દેવ;

તીર્થ વ્રત તપ દાનનું, ફળ પામે તતખેવ. ૭
 જે નરમાં નીતિ નહિ, તે પશુથી છે હીણ;
 ધનઆયુષ્ય ને તેજબળ, થાય સર્વથા ક્ષીણ. ૮
 માટે નીતિ રાખજો, સર્વે નર ને નાર;
 છાટમ કહે સંસારનું, મળશે સુખ નિર્ધાર. ૯
 નારા-રેશમનું આખ્યાન સંપૂર્ણ

દેવમગ ચિત્ત સરળ, સ્વભાવ વૃધ્યા હરિતલી,
 અમ્યગ વિશ્વાસ દહ, આસ્તિકતા મનમાં ધલી. ૨
 કનચીગ મુજલ શીતળ, તપે નહિ ત્રય તાપમાં,
 સ્વામી હહે સંધમે, માપમાં ને અમાપમાં;
 ભરેલું દહ્ય દેમગ, આંખમાં અમૃત ઝરે,
 કરે નહિ દાહની, ઉપકાર બહુ આપે કરે. ૩
 પ મોઢે બોલતો, દેખે ચરાચર રામને,
 તીનથી થાય અક્ષર, પ્રકટ દેખે ધામને;
 ચન બોલે કાય તેનો, હોમ મનમાં ના ધરે,
 થ મોઢે રઘો ઈશ્વર; તેજ સ્વર બહુ ઉચ્ચરે. ૪
 રાગ સુજ્જન સંગમાં, વિતરાગ વિષય વિકારથી,
 યુ ઈચ્છે સર્વનું, બુદ્ધિ બહુ પરમારથી;
 કાર નહિ આપા તણો, ને નિરાધાર નિઃશંક છે,
 ણિ રાખે સર્વમાં, કાણુ રાય ને કાણુ રંક છે. ૫
 ણું પ્રકટ પરા ભક્તિ, નિયમ નહિ નવધા તણો,
 કાર રહે હીરતારમાં, આનંદ ઉપજે અનિ પણો;
 ત્રાસ તેને કરે દુર્જન, નાથ તેનો હરિ કરે,
 નો ભય ટાળવાને, રૂપ પરણીધર ધરે. ૬
 ણુ છે પ્રદક્ષાદનું, વિશ્વાસ દહ્યે રાખજો,
 ન કરે ભગવંતની, મુજ સ્વાદ એનો આખજો;
 પાગ ને દુ ખ ટાળ, એવો પ્રભુ વિના બીજે નથી,
 દેવ સેવા કરે એની, દેષ છે એ સર્વથી. ૭
 ણુ થન કરતા ભક્તતા, પ્રદક્ષાદની હતું છુ કથા,
 સિદ્ધ સર્વ પુરાણમાં, બોલે સદુ બુદ્ધિ બધા;
 એમ હહે એ કથા મુનુનાં, પાપ સંધમાં પરજો,
 એ પ્રભુનું પ્રીતિ નેન, મનોન્ય મનના ક્રોધે. ૮

અધ્યાય ૨ ને

રાગ—આખાદરજનો

પ નિરાસન કે માણીયામાં મેલી બાબુમાં—અ રાગ,
 સુજ્જન તાળમે રે, હતું છું કથા પૂગતન એક;
 ઉરમાં આગુતાં રે, વધે ભક્તિ રાગ વિવેક. ૧

જગતજીવને તે ગમ નહીં, ઉપજે ખપે તે અહીંના અહીં;
જેને સંત મળે એક વાર, આપે ઉત્તમ તત્ત્વવિચાર. ૧
ભાવ ધરીને સેવે ભક્ત, તે પામે ઈશ્વર અવ્યક્ત;
સંત જાણવું મહત્ત્વ રૂપ, દીસે દેહ પણ એક સ્વરૂપ. ૨
હોહા

સંત વળી સંસારથી, વહાલા હોય વિશેષ;
દહું છું દષ્ટાંતે કરી, સંશય ન રહે લેશ. ૧
તરણી કેરા તન થયી, ઉભય ગર્ભ બંધાય;
એક ઉપજે ઉદરમાં, એક કેશમાં થાય. ૨
ઉદર થયી જ ઉપજે, પ્યારો લાગે પુત્ર;
નામ વધારે નર વિષે, શોભાવે ધરસૂત્ર. ૩
દાઢી નાખે કેશથી, લાખ હોય જો લીખ;
શોષે રૂધિર શરીરનું, સ્નેહ તજી દે શીખ. ૪
ભક્તપુત્ર ભગવંતના, લીખો નાસ્તિક લોક;
કોવં કરી કચરે પ્રભુ, ટાળે સહુના શોક. ૫
જગતે ભજવા ભક્તને, ભક્ત ભજે પરશ્રવ;
ચાલે ગુરુપરંપરા, એજ અનાદિ ધર્મ. ૬
દરિદ્ર અજ આદિ સદા, ભજે પુરુષને તેહ;
પુરુષ ભજે પરશ્રવને, સાચો રાખી સ્નેહ. ૭
આદિપુરુષ સહુના ગુરુ, વાણી જોની વેદ;
વેદવેદે જાણે સહુ, પાપ પુણ્યના લેદ. ૮
ભક્તભજે ભગવંતને, વ્યાપક સર્વાવાસ;
સરજનદારો સર્વનો, દેખે દરિના દાસ. ૯
માયાના ગુણથી સદા, દાસ રહે ઉદાસ;
ઈશ્વરના ગુણ જિજ્ઞાસ, પ્રકટે પોતા પાસ. ૧૦

દરિનીત છંદ

દૃઢધીરજ ધર્મ વિવેક, વિનય વિચાર સદૃથી સાર છે;
નીતિ નિષ્ઠા નિર્વેદ નિર્ભય, અધિકશુદ્ધિ ઉદાર છે;
મહાત્મા ગુણ સાગર સન્ના, આત્મદમાં ભરપૂર છે;
દેખે અસંચર સર્વમાં, ચૈતન્યધનનું તુર છે;
મહા સત્યસંપત્તિ સન્નિદ, સદૃષ્ટ, દયા આર્ધીનતા અનિ;
કામ દિ દેવ વિદાર રજિત, અચળ મનનિર્ભય મનિ;

રસ્યા ભરેલું દૃઢ્ય કામળ, આંખમાં અમૃત ઝરે,
 આંસુ કરે નહિ કામળી, ઉપકાર બહુ આપે કરે. ૩
 બહુ રૂપ માટે બોલતો, દેખે અચર્ય સંભળે,
 અસંભવિતથી ચાપ અક્ષર, પ્રકટ દેખે ધામળે,
 કહુ વચન બોલે કામ તેનો, સોમ મનમાં નાંધરે,
 આકાશ માટે રહ્યો ઈશ્વર, તેજ સ્વર બહુ ઉચ્ચરે. ૪
 અતિરાગ સન્નન સંગમાં, વિતરાગ વિષય વિકારથી,
 કદ્યાલુ ઈચ્છે સર્વનું, બુદ્ધિ બહુ પરમારથી;
 અહંકાર નહિ આપા તણો, ને નિરાધાર નિઃશંક છે,
 સમંદષ્ટિ રાખે સર્વમાં, કાલુ રાય ને કાલુ રંક છે. ૫
 પરિપૂર્ણ પ્રકટ પરા ભક્તિ, નિયમ નહિ નવધા તણો,
 એકતાર રહે કીરતારમાં, આનંદ ઉપજે અતિ ધણો;
 કામ ત્રાસ તેને કરે દુર્જન, નાશ તેનો હરિ કરે,
 ભક્તનો ભય યાગવાને, રૂપ પરણીધર ધરે. ૬
 પ્રમાણ છે પ્રહલાદનું, વિશ્વાસ દૃઢ્યે રાખજે,
 ભક્તિ કરે ભગવંતની, શુભ સ્વાદ એનો ચાખજે;
 પ્રતિપાળ ને દુઃખ યાગ, એવો પ્રજુ વિના બીજે નથી,
 સહુ દેવ સેવા કરે એની, એક છે એ સર્વથી.
 શુભ કથન કરતા ભક્તના, પ્રહલાદની કહું છું કથા,
 છે પ્રસિદ્ધ સર્વ પુરાણમાં, બોલે સહુ બુદ્ધિ જથા;
 છોટમ કહે એ કથા સુણતાં, પાપ સધળાં પરજળે,
 ઉપજે પ્રજુ પ્રીતિ તેને, મનોરથ મનના રૂજે.

અધ્યાય ૨ નો

રાગ—આખાહરજનો

(મધ્ય નિરાસમે રે માળીયામાં રાતી બાણકુમાર—એ :

સન્નન સાંભળે રે, કહું છું કથા પુરાતન એક;

હરમાં આણતાં રે, વાધે ભક્તિ જ્ઞાન વિવેક.

ભાગવતે લલું રે, કલું છે સ્કંધ સાતમે જભ;
આશય એહનો રે, લઇને લખીશ આણી પ્રેમ.
એક સમે હતું રે, ગુણવંત ઇંદ્રપ્રસ્થ પ્રખ્યાત;
રાજ તેહના રે, હતા પાંડવ પાંચે ભ્રાત.
પહેલા પાટવી રે, તેનું રાય યુધિષ્ઠિર નામ;
અર્જુન ભીમને રે, સહદેવ નિકુલ કરતા કામ.
પાંચે પ્રીતથી રે, રચીયો રાજસોય મહાયાગ;
તેણા તે સમે રે, જ લેનારા યાગવિભાગ.
ઋષિ મુનિ દેવતા રે, ઇંદ્રાદિક આઠ્યા તે ધામ;
સથળા દેશના રે, ત્યાં તેહાઠ્યા ભૂપ તમામ.
બદવ સાથમાં રે, એટલે આઠ્યા કૃષ્ણ કૃપાળ;
સારી સભા બની રે, તેમાં બેઠો છે શિશુપાળ.
જરાસંધ એધનો રે, સુત ત્યાં આઠ્યો છે સહદેવ;
બારે બપુનિ રે, આવી ઉતરીયા તાપેવ.
હયદળ હાણહણે રે, બીજ પયદળનો નહિ પાર;
ચિંટુ ચિંટુ રે, હડા રણેલા ઉદાર.
ગજ ધંટા ધણી રે, નૌતન રથના થાગે નાક;
બેરી રાંધના રે, સરવા શરણકૃષ્ણના સાદ.
શેખના સહેરની રે, બની છે ઇંદ્રપુરી અનુસાર;
જો જોને વિષે રે, પતાકા કંચન કળેશ ઉદાર.
હો અલગજ રે, સિંચ્યાં શેરીમાં સુગંધ
સંકલ્પ નિવૃત્તિ રે, બાંધ્યા કંચન દેરા બંધ.
જો કંચનના રે, શ્રીધાં કદળી ને પુનાગ
જો કંચનના રે, શ્રીધાં કરતા ફૂલના બાગ.
જો કંચનના રે, મુખીજન માંધવ કરતા માલ;
જો કંચનના રે, હોરે શંકર કંઈ ક્યાન.
જો કંચનના રે, બેલી અગે બહુ વાજંત;
જો કંચનના રે, બેલી કંચને વેદનાના બહુ મંત્ર.
જો કંચનના રે, વળતી મનમાં દેવી વિચાર;
જો કંચનના રે, અગેલા પૂજતો હયચાર.
જો કંચનના રે, પહેલી પૂજત કાંતી રાવ;
જો કંચનના રે, મુજને દમણે એ રાવ.

એવું સાંભળી રે, ડાહ્યે ઉત્તર ન કળો કાંચ;
 એટલે બોલીયો રે, જરાસંધપુત્ર હતો તે માંચ. ૧૮
 શાળો સવંથી રે, તેતું નામ હતું સહદેવ;
 કહે છે રામને રે, પૂજેને દેવાધિદેવ. ૧૯
 સર્વ સિદ્ધમણિ રે, કમલનયન છે કૃષ્ણ કૃપાળ;
 એના અંગમાં રે, રંઘાં છે સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ. ૨૦
 નરરૂપે થયા રે, આદિ નાગપણ છે એક;
 નિજ જન કાગણે રે, અવનિ ઉપર ધાર્યો દેહ. ૨૧
 લેના ચરણથી રે, પ્રહરી ગંગા પાવન થાય;
 ભવ બ્રહ્મા ભજે રે, જાણી લોક સરવનો નાથ. ૨૨
 એ છે શ્રીહરિ રે, તેનો ટાઠક સમજે મર્મ;
 વાણી સાંભળી રે, મનમાં રીઝયા રાજ ધર્મ. ૨૩
 સહદેવે કહી રે, ભાવી સર્વ સમાને વાંત;
 પૂજે કૃષ્ણને રે, એ તો દયિર છે સાક્ષાત. ૨૪
 વળતી પાંડવે રે, પ્રીતે પૂજ્યા પ્રજ્ઞના પાય;
 ભ્રમ ચિત્રપાળને રે, લાગી અંતરમાં બહુ લાય. ૨૫
 કોંઈ કરી ધણો રે, વળતો બોલ્યો વરવાં વેણ;
 કાળે ઘેરીઆ રે, વિપરીત કહેવા લાગ્યો ઢેણ. ૨૬
 અરે! આમું થયું રે, આળ્યો આજ થયી કળિકાળ;
 સર્વ રહ્ય થયો રે, પેલો પૂજ્યો ગોપાળ. ૨૭
 થઈ ગઈ સર્વને રે, વિનાશકાળે વિપરીત યુધ;
 આ આદિરને રે, સેળ્યો જાણી સદુચી શુદ્ધ. ૨૮
 એ ભરવાડમાં રે, બેગો રહીને ભરતો પેદ;
 એની જાત સી રે, તે કાંઈ નથી વણાતી નેદ. ૨૯
 એ બ્રાહ્મણ નહિ રે, નહિ કાંઈ કાચી એ કહેવાય;
 એ ગોવાળીઆ રે, એણે ચારી ગોધૂળ ગાય. ૩૦
 આટી કામળી રે, અંગે લોતો એટો લાય;
 લઈને લાકડી રે, ફરતો પિંદારાની સાથ. ૩૧
 માખણ ચારતો રે, સુના દેખી સર્વ અવાસ;
 દહી દૂધ ઢોળતો રે, પીતો પેટ ભરીને ધ્રસ. ૩૨
 કન્યા ગોપની રે, નહાવા પેડી જુમનાં નીર;
 નખ નિદાળીયાં રે, એણે ચાર્યાં તેનાં ચીર. ૩૩

એ વનમાં વસી રે, કરતો પશુ પંખીના સાદ;
 ગઢ ઉપર ચઢી રે, રમતો વિધવિધ પેરે વાદ. ૩૪
 મધ લેતો ઘણાં રે, તેથી મધુસૂદન છે નામ;
 કહીએ કેટલાં રે, કાઠીક કીધાં નિર્લજ્જ કામ. ૩૫
 મા ને આપતું રે, નહિ ઠેકાણું એને કાંય;
 નાઠો યુદ્ધથી રે, જઘને પેઠો સાગરમાં. ૩૬
 એવું સાંભળી રે, ચઢીયો ભીમસેનને કાળ;
 અરે આ દુર્મતિ રે, શું ગિરધરને દે છે ગાળ. ૩૭
 પામર પ્રાણીઆ રે, તું શું જાણે પ્રભુની પેર;
 ઉઠ અહીં થકી રે, નહિ તો મારીશ તુજને ઠેર. ૩૮
 ક્રોધ કરી તદા રે, ઉઠ્યો તરત વૃકોદર વીર;
 અહીં કરમાં ગદા રે, એટલે બોલ્યા શ્યામશરીર. ૩૯
 ભાઈ બેસો તમે રે, જ્યારે પૂરી થાશે ગાળ;
 સર્વે દેખતાં રે, મારે હણવો છે શિશુપાળ. ૪૦
 સુત દમધોશના રે, દીધી સો ગાળો નિરંધાર;
 ચક્રવર્તે કરી રે, તેને માર્યો હરિએ દાર. ૪૧
 તેના તનથકી રે, કાંઈક નીકળ્યું વળતું તેજ;
 સહુના દેખતાં રે, આચ્યું પ્રભુમાં મળીયું એજ.

દોહા

દુરાચારી ને દુર્મતિ, પાપી બહુ શિશુપાળ;
 કોપ કરી કૃષ્ણે વળી, કીધો એનો કાળ.
 તેજ મળ્યું ત્રિદમવિષે, અચરજ મોહું એક;
 ધર્મરાયના મન વિષે, ઉપજ્યો અતિ સંદેહ.
 નારદને ચરણે નમી, વિનય કર્યો બહુ વાર;
 સંશય છેદો માથે, ભાવે શ્રદ્ધાકુમાર.
 ત્રિશળદર્શી છે તમે, મહામોટા મુનિરાય;
 મોક્ષ થયો મહામંદનો, દારણ શું કહેવાય.
 વચન સાંભળી ધર્મનાં, બોલ્યા શ્રદ્ધાકુમાર;
 ભાવે કલાવે દરિ ભજ્યે, તે પામે ઉદ્ધાર.
 વિષ્ણુપુત્રીના પાર્ષદો, જય ને વિજય બેડ;
 સનકાદિના સાપથી, પડ્યા પૃથ્વીપર તેડ.
 અનુરોધનાં અવતર્યાં, તડુયા દરિને દાય.

ત્રીજે જન્મે તે પછી, પામ્યા વૈકુંઠનાથ. ૭
વચન મુલ્લી નારદ તણાં, પ્રીતે લાગ્યા પાય;
સનકાદિકના ચાપનું, કારણ કહે મુનિરાય. ૮

અધ્યાય ૩ ને

(રામ રામથી)

- વળતા નારદ વાણી બોલતા, મુણજે મુધિછિર'રાય રે; ૧
ત્રિનારી તુલને સંભળાવું, સાધુ તણે મહિમાય રે.
એક મુમે સનકાદિ મુંદર, સકળ શિદ્ધિમણિ સંત રે;
શુદ્ધ નિરંબન સાથે સમરસ, ગાની ધણા મુણવંત રે. ૨
કમવનયન દરણામય દામજ, રહિત સમસ્ત વિકાર રે;
આશાપાસ નદિ હર અંતર, નિર્મળ તત્ત્વવિચાર રે. ૩
બળદળ ધાંતિ બલ્ય શિર ઉપર, પરમદંસ પરમાણુ રે;
દિવ્ય સ્વરૂપ ને વેશ દિગંબર, મુંદર ચતુરસુખણુ રે. ૪
લધ્વરેના અવધન અનોપમ, આનંદનો આગાર રે;
નિઃકંચન નિર્વેપ નિરામય, બગવદી બ્રહ્મકુમાર રે. ૫
કયો જોતા ઓઢ બોવનમાં, દરતા દામોદરમ રે;
રૂપ ધરી ને બ્રહ્મ શિવનાં, જોયાં સપગાં ધામ રે. ૬
વેમે દરીને વૈકુંઠ પુરીમાં, આવ્યા તેલુવાર રે;
બપ વિજય સનકાદિક જોયા, રાક્ષ્યા તેણે દાર રે. ૭
ત્યાં બંધેલ અને દોણુ છે, એમ બોલ્યા પ્રતિદાર રે;
નસેનિ ચંક અને નિર્લંબ છેદનથી કરના કાંઈ વિચાર રે. ૮
કમેણુસન્નિ બેઠા છે દેશવ, એકાંતે આ વાર રે;
ને દેશવે તમને જાણ, આજ નથી અપિહાર રે. ૯
એમ કહી છટી આવી છીધી, ને પ્રતિદારે ત્યાંય રે;
રાંત ધણુ સનકાદિ છે પણુ, રૂપ યથા મનનાંય રે. ૧૦
આ પ્રતિદારે આવા અખળુયા, છે તમે દુર્મનિદોણુ રે;
પુત્ર અને પરમેશ્વર કેરા, જાણે મવં મુખણુ રે. ૧૧
આર દેવ તમે દેવ પ્રજુના, દુર્મનિ દાને તમારી રે;
આ વૈકુંઠ છે પામ અમારું, દોષ રૂક નદિ વારી રે. ૧૨
પિતા છે પાત્ર અમારું, મહાકલમોહ નાન રે;
જે અમને નદિ જાણે રો ને, દારું વિપરીત વાન રે. ૧૩

તાત તણી જે સંપત્તિ હોય તે, પુત્ર તણી કહેવાય કે
આકરની કાંઈ ચૂક પડે તો, તરત આકરી જાય કે. ૧૪

દોહા

અમે પ્રભુના બાળકા, અવર નહિ આધાર;
પાળે પોષે પ્રીતથી, કૃપાસહિત કરતાર. ૧
જ્ઞાની પ્રભુનું અંગ છે, સેવક વસ્ત્ર સમાન;
અંગ અલગ થાય નહિ, વસ્ત્ર ધરે છે અન્ય. ૨

છાંચો

સંત શ્રીહરિ એમ, જેમ સૂરજ ને તડકા,
સંત શ્રીહરિ એમ, જેમ પાવક ને ભડકા;
સંત શ્રીહરિ એમ, તરંગ જેવા હોય જળમાં,
સંત શ્રીહરિ એમ, કનક રહે છે કુંડળમાં;
વાયુ ને વંટોળીએ, તે જૂદા નવ જાણીએ,
એમ સંત ને શ્રીહરિ, કહે છોટમ સત્ય પ્રમાણીએ. ૧
સેવક હોય સકામ, મોજ માયાની માગે,
પામે નહિ પગાર, તરત સ્વામીને ત્યાગે;
સેવક હોય સકામ, સિદ્ધિએ ઈચ્છે ભારી,
પામે પૂરે આહાર, સજે તે સેવા સારી;
સેવક સધળા સ્વાર્થી, ભુક્તિ મુક્તિ વાંચે ભડી,
વળી ગુણનો ગર્વ કરે ઘણો, સુખ દેખી જાણે છળી. ૨

દોહા

સેવક થઈને સંતને, આગળે નહિ અગળ;
મહાકાળના મુખ થકી, કરશે રક્ષા દોળ. ૧
પાપી અહીં આવે નહિ, આવે પ્રભુના લાલ;
તેને નહિ માને તમે, તો થાશે બુંડા દાલ. ૨
અમલ અમારો છે અહીં, સાચું માને સાય;
ઝટ દેઈ કાઢી નાખીએ, કંટક જે હોય દાય. ૩
કંટક જેવા છે તમે, કુટિલ હૃદયના કુર;
પૃથ્વી ઉપર જઈ પડો, અહીંથી થાવ અસુર. ૪
હું કપટ છળ દાંબ ને, નિંસાના કરનાર;
જે દેવી દરિદ્રતાના, હરે નહિ આ દાર. ૫
હું અંધ સંપટ લાલચુ, અવગુણ હોય અનેક;

- તેને અડાંથી યજ્ઞવા, રાત્રી ન થોકે પગ એક. ૬
 સત્યધામ ધીરુરિ તણું, પાવન વૈકુંઠ પુર; ૭
 તે જોવા અમે આવીઆ, દુરિજન કરવા દૂર. ૭
 પ્રભુએ કીધી પ્રેરણા, જો મેલ્યો છે જોગ; ૮
 વૈકુંઠમાંથી યજ્ઞવા, તમ સરખો મહારોગ. ૮
 રજનો કણ દોય નેત્રમાં, તે કાઠે મુખ થાય; ૯
 દુષ્ટ વસે વૈકુંઠમાં, પ્રભુથી કેમ ખમાય. ૯
 જન પડે પૃથ્વીવિશે, થાઓ અધમ અમુર; ૧૦
 લોક સર્વ ધિક્કારશે, કહેશે મોટા કૂર. ૧૦
 પ્રભુ મળવાના પંથમાં, કરે દોય અંતરાય; ૧૧
 પનિન થઈને તે પડે, સદિત મૂળ સુકાય. ૧૧
 જય વિજય ઝાંખા થયા, સુણી વિપ્રનો શાપ; ૧૨
 અરે દેવ શું આપણે, કીધું મોટું પાપ. ૧૨
 મદ મત્સર મનથી મટ્યો, થયા દોષલા દિન; ૧૩
 થરથર લાગ્યા કંપવા, તેજ જુદિ જળહીન. ૧૩
 લક્ષ્મીની ઢાંસી કરી, તેનું લાચું પાપ; ૧૪
 પ્રભુના મનથી ઉતર્યા, લાગ્યો દ્વિજનો શાપ. ૧૪
 સનકાદિકના ચરણમાં, પડીઆ જોડી પ્રાણ; ૧૫
 અમે ન તમને ઝોળખ્યા, એવા અધમ અજાણ. ૧૫
 વાર્યા તમને વિપ્રવર, બેઠો અમને બાધ; ૧૬
 કમળાસાગર છે તમે, ક્ષમા કરો અપરાધ. ૧૬
 પ્રભુના પ્યારા છે તમે, સમદૃષ્ટિના સંત; ૧૭
 મોઢે અંધ અમે થયા, જડજુદિના જંત. ૧૭
 એવું જાણી આપને, રજો ન કરવી રીસ; ૧૮
 સ્વામી ચરણે આવીઆ, સોખ્યાં તમને શીપ. ૧૮
 બાળક જાણી બાપજી, શાપ કરો ઉદ્ધાર; ૧૯
 જયી પાછા આવીએ, ઝટપટ આણે દાર. ૧૯
 કરગરતા જોઈ જયવિજય, રીઝયા તે મુનિરાય; ૨૦
 પ્રજાપદ વેગે પામવા, મુણજે સરલ ઉપાય. ૨૦
 એક પલક ના વિસરે, એવી પ્રીતિ દોય; ૨૧
 તે જૂટે સંસારથી, પ્રજાપદ પામે સોય. ૨૧
 પણ પ્રીતિ ઉપજવતાં, વિશેષ લાગે વાર;

રનેડ પાસા સંસારમાં, નિરક્ષા છાંડણુદાર. ૨૨
 લોકજાનની એપણા, પ્રગળ પાસ છે એક;
 બીજી મનની એપણા, છોડી ન છૂટે એક. ૨૩
 ત્રીજી સુતની એપણા, જીવમાનમાં જોય;
 ત્રણ એપણા છોડવા, સમરથ નિરક્ષા ડાય. ૨૪
 બળીયું છે બંધન વળી, દેહતાણું અભિમાન;
 લેખ ધરી લવમાં ફરે, ટળે નેલિ, અજ્ઞાન. ૨૫
 સદુ બંધન છૂટ્યા વિના, પ્રજ્જાર પ્રેમ ન હોય;
 તૃષ્ણા દોરી કંડમાં, છોડી ન શકે સોય. ૨૬
 તન ધન સુત દારા સદુ, પ્રજુને આરપે જોઈ;
 પૂરણ પ્રેમે જે લજે, પામે વેકુંડ તેહ. ૨૭
 તેવું તમથી ના બને, કહું બીજે ઉપાય;
 વૈરભાવથી જો લજે, તો વહેલું દર્શન થાય. ૨૮
 તામસ દેહે તમ થકી, સાધન હોય ન કાંય;
 વૈરભાવથી મન સદા, રહેશે વિધ્યુ માંય. ૨૯
 લયથી ભગવત દેખશે, કીટખમરને ન્યાય;
 પાપ સર્વ પ્રલયે થશે, ઉત્તમ એજ ઉપાય. ૩૦
 હણશે હરિ હાથે કરી, તમને ત્રૈલુજ વાર;
 ત્રીજે જન્મે આવશે, ઠરશે આણે ઠાર. ૩૧
 ભગવતને મન ઉપજ્યો, યુદ્ધ કરવાનો ભાવ;
 તે વેળાએ તરત ત્યાં, બનિયો આમ બનાવ. ૩૨
 શબ્દ સુણ્યા પ્રતિહારના, સનકાદિક સમેત;
 ધાયા હરજી ધસમસા, હુંએ આણી હેત. ૩૩

અધ્યાય ૪ થો

(રાગ-માલવ ગાદી)

પ્રતિહાર પડીયા રે, સનકાદિકને શાપે;
 શબ્દ સાંભળી શ્રીહરિ, વળતા ધાયા આપોઆપે. ૧
 એક વસ્ત્ર આંઢેલું અંગે, અરવણ પાયે આવ્યા;
 સનકાદિક સાધુજન દેખી, ભલા તે મનમાં ભાવ્યા. ૨
 નવધનશ્યામ કમળદલલોચન, તડિત પીતાંબરધારી;
 મંગલ ધામ મનોહર માધવ, શોભા દીસે સારી. ૩

- સનકાદિક શીપ નમાવ્યાં, આનંદ ઉપજ્યો અગે;
સાધુને સંતાપ પમાડ્યા, સ્નેહ પરી શ્રીરગે. ૪
- ક્રમેણ ગરુડસહિત ત્યાં આવ્યાં, સથળા વૈકુંઠવાસી;
સાધુમહિમા સદુ સાંભળતાં, પ્રભુએ કહ્યો પ્રકાશી. ૫
- મારા પ્રાણજીવન ધન સાધુ, તેને રાખ્યા વારી;
એ પ્રતિદારો યું છું તમને, ધિક્કારિ જુદી તમારી. ૬
- સાધુજનને જે સંતાપે, તે સદુ શત્રુ મારા;
દરે નિહંદન તેના કુળનું, ચંદે ચઢની ધારા. ૭
- જીવતો નષ્ટ ઉતારે ન્યાયે, તનમાં દુઃખ હોય જેવું;
સાધુને સંતાપ પમાડે, મારા મનમાં તેવું. ૮
- અશ્વત્થિ જે ચારે આયુધ, મારા કરમાં ધાર;
તે તો મારા સાધુ જનનાં, રક્ષણ કરવા સાર. ૯
- લોક ચતુર્દશ બજે મને પણ, મારે ભજવા સાધુ;
સાધુજનને સેવ્યા તેજે, સેવ્યું બ્રહ્માંડ બાધુ. ૧૦
- જેને રામે ઈંદ્ર રક્ષા છે, આવા અગણિત દોષી;
તે પ્રભુ જેના ઉરમાં રહે છે, તેની મહત્તા મોટી. ૧૧
- જે તીરથ અવનિની ઉપર, છે સાગરમાં તેવાં;
પ્રભુના જનના દક્ષિણ પગમાં, વાસ કરે છે એવાં. ૧૨
- સકળ દેવ સેવક થઈ રહે છે, તત્ત્વદર્શીના તનમાં;
દોષી જીવનનો કર્તા રહે છે, મદાપુરુષોના મનમાં. ૧૩
- સાધુ પુરુષની કરે અવજ્ઞા, તે નર પીડા પામે;
અધમ યોનિમાં જઈ અવતરે, સોથી નીચા દામે. ૧૪
- નીચ વરણમાં દેહ દેખીને, સંત પુરુષને નદિ;
તેને જમણ દૂટી નાખે, ધોર નરકમાં ગંદે. ૧૫
- મારા જન કાંઈ નવ માગે, રિદ્ધિ સિદ્ધિ મુક્તિ;
સર્વ સ્વર્પ્ન સમાન ગણીને, જૂલે નદિ ને ભક્તિ. ૧૬
- દેહ તપો વ્યવહાર કરે પણ, વિશ્વપાર રહે વૃત્તિ;
અમૃતસાગર પ્રભુને મૂંઝી, ત્રિપમાં નથી વિચરતી. ૧૭
- આ વૈકુંઠ વસાવી રહું છું, સાધુ તણે પ્રતાપે;
કરે કૃપા સાધુ જે ઉપર, તેને એ સુખ આપે. ૧૮
- સાધુ કિંચિત્ દોષ કરે તો, પહોંચેલાને પાડે;
ચિત્ત બ્રહ્માની સાક્ષ ન ચાહે, દુઃખના આધ દેખાડે. ૧૯

થયું રૂપ અલોકિક ત્યાંય, પછી પેઠા મહાજળમાંય;
 હિરણ્યક્ષને નાખ્યો મારી, અવનિ એમ પ્રભુએ ઉદ્ધારી. ૪
 વળી નરહરિનું ધરી રૂપ, હણ્યો હિરણ્યકશ્યપુ ભૂપ;
 બન્ને બ્રાત પમાડ્યા મર્ણુ, થયા રાવણ ને કુંભકર્ણ. ૫
 તેનો ક્રીધો હરિએ કાળ, થયા દંતવક્ત્ર શિશુપાલ;
 તમ દેખતાં તેને માર્યા, હવે વૈકુંઠધામ સંધાર્યા. ૬
 મળ્યું તેજ પ્રભુની માંય, તેમાં સંશય ન કરવો કાંય;
 સુણી નારદજીની વાણી, ધર્મરાયે તે સત્ય પ્રમાણી. ૭
 કથા સુણવાને પ્રહ્લાદતણી, થઈ આતુરતા મનમાં ઘણી;
 નમ્યા નારદજીને પાય, પ્રીતે પૂછે યુધિષ્ઠિર રાય. ૮
 મહાપરમભક્ત પ્રહ્લાદ, ઉપજે સુણતાં કથા આહ્લાદ;
 મૂળ થકી એ માંડીને વાત, મુને સાંભળાવો સાક્ષાત. ૯
 હરિભક્ત તણાં જ ચરિત્ર, સુણતાં પ્રાણી તે થાય પવિત્ર;
 મહાપાતક દૂર પળાય, એવો હરિજનનો મહિમાય. ૧૦
 વળતા બોલ્યા તે નારદ મુન્ય, અહો! રાય યુધિષ્ઠિર ધન્ય;
 હોય વહાલા હરિના જહ, તેને હરિજન સાથે સ્નેહ. ૧૧
 કહું મૂળથી માંડીને વાત, તમે સાંભળજો સાક્ષાત;
 થયા દીતિ તણા સુત જહ, અતિ અતુલિત બળીઆ તેહ. ૧૨
 હિરણ્યક્ષ થયો વિકરાળ, તેણે પૃથ્વીને આંપી પાતાળ;
 કરી અરજ બ્રહ્માજીએ જ્યારે, ધર્યું વારાહનું રૂપ સારે. ૧૩
 સદા ઈશ્વર એક અરૂપ, ધરે ભક્તને કાળે રૂપ;
 દેવ સેવક છે હરિ તણા, માટે વહાલા પ્રભુજીને ઘણા. ૧૪
 હતા નાસ્તિક દાનવ માત્ર, અતિ કૂર ઘણા કુપાત્ર;
 નિજ માયા વડે ધરી દેહ, હણ્યા યુદ્ધ કરીને તેહ. ૧૫

હલણા

દીતિના સુતને મર્દીને મારવા, વિષ્ણુએ રૂપ વારાહ ધરીયું;
 અર્કના શીર્ષ સમ કાર્ય રામાવળી, ભુવનનું તેજ તનમાંય ભરીયું;
 દંત ને દાદ તે પાડાડથી પ્રોદ છે, દેખીને રૂપ ત્રિલોક કરીયું;
 નિરખીને નાથને સુરતણા સાથને, શક કહે આપણું કાળ સરીયું. ૧
 મેરુ કણ માત્ર તે ખરીઆમાં ખડખડે, ધૂધવે ઘડઘડે મેઘ જવો;
 કેશવાળી અડે તારામંડળ સંગે, દીર્ઘ દેખાય છે તેહ તેવો;
 ડા તણી ઉપમા દીજીએ એહને, એહ સરખો તો છે એજ જવો,

પેસી પાનાગમાં બુમિના ગોળને, ધારીઓ ઉંચડી અધર લેવો. ૨
 ઘોર કરી ગર્જના તે સમે તર્જના, દીનિમુત દોડીઓ દોધ આણી,
 ઝાલી કરમાં ગદા પ્રદાર શીથો તદા, વદનથી બોલતો મર્મ વાણી;
 આદ્ય રે મુવરા બાળી જે ભુંડરા, મંદ આવ્યો મુને અદ્ય બાણી,
 જોઈ લે મર્દને મેળવું મર્દને, આજ તુજને કરું મૂળધારી. ૩
 માર બહુ મારતો દામનથી દારતો, લોક સૌ દેખતાં ખૂબ લડીયો,
 રણરણ રંગમાં જોરથી જંગમાં, વીરરસ અંગમાં પ્રબળ ચડીયો;
 વીસને સાત દિન રાત્રી તો વહી ગયાં, વળતી વરાહજીએ ઘાટ ઘડીયો,
 સુદિના મારથી મૃદ માર્યો ગયો, તરફડી તરત જળ મધ્ય પડીયો. ૪

સવૈયા એકત્રીસ

દીનિમુત દાનવને મારી, બુમિ ઉદ્ધારી ભગવંત,
 મહાબળીયાને મર્દી નાખ્યો, જમાં હતું જોર અનંત;
 ભગવંતની સાથે પણ લડીયો, જગમાં જે જોધ જશવંત,
 મોટ પરાક્રમ શીધું એણે, તેથી ગુણ સૌ ગાયે સંત. ૧

દોહા

દિગ્દાક્ષ દરિએ દણ્યો, સ્થાપી અવનિ સ્થિર;
 સુરગણ સધળા દરખીયા, જય જય શુદ્ધ શરીર. ૧
 શ્રદ્ધાદિક સદુ આવીયા, પૂજ્યા પ્રભુના પાય;
 સ્તુતિ કરી તેણે સમે, કહી જય જય જગરાય. ૨
 અંતરધાન યયા દરિ, વસીયા વૈકુંઠ માંય;
 દીનિ માતા દેલની, રોવા લાગી લ્યાંય. ૩
 મુતના ગુણ સંભારતી, કરતી અનિ પોધાર;
 માર્યો મારા પુત્રને, મરજે મારણદાર. ૪
 ઉર તાડત અનિશે કરી, રોતી કરીને રોપ;
 મારે મારણદારને, ના પામું સનોપ. ૫
 દિગ્દાક્ષપૃથ્વી લાં બોલીયો, માતા તું માં રોય;
 કાળમંગુર સૌ ખેલ છે, માતા તું માં રોય. ૬

રાગ-જનુની લયો રે ગાપીચંદની.

જનુની જગત સદુ કારમું, સ્વપ્ના જેવા સંસાર ૭;
 જેતાં જેતાં ટળી જાય છે, દાં ને દીસે આકાર ૭. જનુની ૦
 પૂતળી જેવી જરાસની, હૈંદ્રધનુપનો રંગ ૭;
 જેવો પરપેટો જગતજો, યાય કાળમાં તે ભંગ ૭. જનુની ૦

આવ જોતાં સહુ શૂન્ય છે, મધ્યે મિથ્યા આકાર જ;
 અંતે જોતાં શૂન્ય એકલું, એવો કરી લે વિચાર જ. જનુની ૦ ૩
 જળી ગગનમાં રે વાદળી, દીસે અવનવા રંગ જ;
 વિચિત્ર પ્રકારે રે વિકસે, થાય ક્ષણમાંહે ભંગ જ. જનુની ૦ ૪
 પરમાણુ સહુ તત્ત્વના, સેહેજે થાય સંજોગ જ;
 રૂપ દીસે બહુ અવનવાં, વળી થાય વિજોગ જ. જનુની ૦ ૫
 ક્ષિતિ જળ પાવક પવનના, ઝીણા પરમાણુ જોડ જ;
 સેહેજે સરવ હોય એકઠા, દીસે દુનિયાના દેહ જ. જનુની ૦ ૬
 એક ક્ષણે સહુ ઉપજે, બીજી ક્ષણ રહે સ્થિર જ;
 ત્રીજી ક્ષણે હોય જરજરાં, દીસે વૃદ્ધ શરીર જ. જનુની ૦ ૭
 ચોથી ક્ષણે વેરાય છે, મરણ કહે છે સહુ કોય જ;
 કર્તા ને હરતા બીજો નથી, સાચું સમજ લે સોય જ. જનુની ૦ ૮
 દુઃખ સમુદય માર્ગ ને, ચોથું કહીએ નિરોધ જ;
 ચારે તત્ત્વ વિચારજે, સાચો કરી લે ને શોધ જ. જનુની ૦ ૯
 દુઃખ તણા સ્કંધ પાંચ છે, તેનો સુણજે વિસ્તાર જ;
 પાંચે સ્કંધ ક્ષણિક છે, નથી અમર લગાર જ. જનુની ૦ ૧૦
 વિજ્ઞાન ને વળી વેદના, સંજ્ઞા ને સંસ્કાર જ;
 રૂપ સહુ એ સ્કંધનાં, જાણો પાંચે પ્રકાર જ. જનુની ૦ ૧૧
 શબ્દ સ્પર્શ રસ રૂપને, હોય ગંધનું જ્ઞાન જ;
 જ્ઞાન ઇન્દ્રિયડે એ લહે, તેને કહીએ વિજ્ઞાન જ. જનુની ૦ ૧૨
 પૂર્વકરમના રૂળ થકી, દેહે સુખ દુઃખ હોય જ;
 તેને કહેવાય છે વેદના, બીજો સ્કંધ છે સોય જ. જનુની ૦ ૧૩
 જુજવી જાતિયો જોઈને, તેનાં ધારેલાં નામ જ;
 સંજ્ઞા કહે સૌ તેહને, કરવા સંસારી કામ જ. જનુની ૦ ૧૪
 પાપ તણા પરિણામથી, રૂળ આગળ થાય જ;
 સંસ્કાર કહીએ તેહને, વાવે તેનાં લણાય જ. જનુની ૦ ૧૫
 પરમાણુ એકઠા મળી, દૃષ્ટિગોચર થાય જ;
 રૂપ નામ કહે તેહનું, સ્કંધ પાંચમો ગાય જ. જનુની ૦ ૧૬
 પાંચે સ્કંધ ક્ષણિક છે, વળી સાંભળો વાત જ;
 કારણ કહું છું દુઃખનું, માનો સમુદય માત જ. જનુની ૦ ૧૭
 મોહાદિકથી થાય છે, ઘણા રાગ ને દ્વેષ જ;
 આ તો મારું ને આ પારકું, એમાં ડાટી ક્લેશ જ. જનુની ૦ ૧૮

તૃષ્ણાને લીધે ઉપજે, પ્રીતિ દ્રેષને શમ જ;
 દોષને આઢે વિકાર છે, તેનું સમુદય નામ જ. જનુની૦૧૬
 સજામાં જને દેખીએ, સજામાં ફીટી ને જંપ જ;
 વલુન્ધા પછી નવ દેખીએ, મારગ તેને કહેવાય જ. જનુની૦૨૦
 ઈચ્છાએ સવળી શોધવી, તેનું નામ નિરોધ જ;
 સર્વ પદારથ સલિહ છે, સાચો કરી જોવો શોધ જ. જનુની૦૨૧
 સર્વ સલિહ સમજી કરી, રાત્યાકાર ને થાય જ;
 ઈચ્છા કરી નવ ઉપજે, તેને મોક્ષ કહેવાય જ. જનુની૦૨૨
 પાંચે રૂકે જન્મે મરે, સ્વર્ગ નરકે તે જાય જ;
 મુમજી સમાવે જો રાત્યમાં, ફરી જન્મે ન થાય જ. જનુની૦૨૩
 નિદ્રા પછી સ્વપ્ન થાય છે, ઝાઝાં રૂપ જણાય જ;
 પાછા નિદ્રામાં સદુ સમે, એવો જગનનો ન્યાય જ. જનુની૦૨૪
 મિથ્યા દીસે સદુ મધ્યમાં, રાત્ય આદિને અંત જ;
 સેહેજ ઉપજે ને સેહેજ રમે, એવું સમજી છે સંત જ. જનુની૦૨૫
 દીક્ષર દોષ કરતો નથી, નથી આત્મા સદાય જ;
 દીપક જ્યોતિ સમાન છે, સદુ રાત્યમાં સમાય જ. જનુની૦૨૬
 દિરણુકર્યપુએ માતને, કહ્યું આસુરી જ્ઞાન જ;
 ઝેટમ કહે ઘનવ સદુ, ધરતા રાત્યનું ધ્યાન જ. જનુની૦૨૭

દોહા

મુનની વાણી સાંભળી, વાપ્યો મન ધરાગ્ય;
 દીનિ નો રાતી રહી, શોક કર્યા સદુ ત્યાગ. ૧
 દિરણુકર્યપૃષ્ઠ મન વિપે, વળી વિચારી વાન;
 સાચો રાતુ શોધવો, લાલે હણીઆ જાત. ૨
 વનમાં જઈને તપ કરે, લઈ વિધિનું વરદાન;
 વગતી લોપ્ત ધર્મને, પ્રગટ થશે નીદાન. ૩
 ક્રિયા કરમ કરી જાનની, વનમાં આદ્યો વીર;
 અંધાર તપ સાં આદ્યું, ધારી મનમાં ધીર. ૪

અધ્યાય ૬ છો

રાગ આપાક વિતાલ

દિરણુકર્યપૃષ્ઠ શ્રીધા વિચાર, મહારે તપ કરવું નિરધાર;
 તપ કરે છે મદિમા અપાર, વસ થાય સકળ સંસાર.

ધરં બ્રહ્માતાણું જઈ ધ્યાન, તેથી પામું ઘણાં વરદાન;
 એવું ઉત્ર મહાતપ કરું, પછી કાયનો માર્યો નવ મરું.
 એવો નિશ્ચય કરી મનમાં, સહુ ત્યાગ કર્યો પછી ત્યાંય;
 એકએકી તે વનમાં ગયો, તપ સાધવા તત્પર થયો.
 ખાનપાન તજ્યા બહુ ભોગ, પછી સાધવા બેઠો જોગ;
 વાળે આસન એંશી ને ચાર, પ્રાણાયામ ને પ્રત્યાહાર.
 રવિ સન્મુખ રાખીને દૃઢ, પછી કરવા લાગ્યો બહુ કથ;
 ક્ષણ મૂળ ને જળનો આહાર, એમ વીત્યાં વર્ષ હજાર.
 પછી આહારતણો કરી ત્યાગ, બાંધ્યો ઈંદ્ર સાથે અનુરાગ;
 એક અંગુઠે તોલી શરીર, પિંડ સાધીને પીઘાં સમીર.
 થયો અચળ જોયો હોય પહાડ, ચઢી ઉઘેય ઉગ્યાં ઝાડ;
 સહુ દેહ તે સૂકાઈ ગયો, મોટો રાક્ષ ઉઘેઈનો થયો.
 તેની ઉપર ઉગ્યાં તરણુ, તેમાં ચરવા તે લાગ્યાં હરણુ;
 ઉગ્યાં બાવળ બોરડી માંય, માળા પંખીએ ઘાટ્યા ત્યાંય.
 દીસે પર્વત સરખું દીલ, તેમાં સર્પોએ કીધાં બીલ;
 દેવ લાગતો હોયે જોયો, દીસે આંખોએ ભડકા એવો.
 જોઈ ઉત્ર અસુરની કરણી, પછી ડોલવા લાગી ધરણી;
 તપ દેખીને એનું અગાધ, થવા લાગ્યો બધે ઉતપાત.
 સાતે સાગર રહ્યા ઉછળી, દશ દિગપાળ ડોલ્યા વળી;
 હતા દેવ ઇંદ્રાદિક જહ, તપ દેખીને કપ્યા તેહ.
 વીત્યાં વર્ષ તે બત્રીસ હજાર, શત એક વળી નિરધાર;
 દીડાં દારણુ તપ જણી વારે, દુઃખ પામ્યા ઇંદ્રાદિક લારે.
 સહુ દેવોએ કીધો વિચાર, વિધિ પાસે ગયા તેણી વાર;
 કર જોડીને કીધો પ્રણામ, કરી વિનય કહ્યું સહુ કામ.
 દીનિપુત્ર કરે તપ સાડું, વળી ધ્યાન ધરે છે તમાડું;
 એના તપથી ડોલે ત્રિલોક, એથી સર્વને ઉપન્યો શોક.
 એને જઈને ઉડાડો આપ, તેથી ટળશે સર્વના તાપ;
 વર પામીને એ ઘેર જશે, પછી થનાડું હશે તે થશે.
 વળતી બ્રહ્માજી બોલ્યા વાણી, એ તો વાત સરવ મેં જાણી;
 તમે ચિંતા ન કરશો લેશ, હરિ ટાળશે સહુનો ક્લેશ.
 ગયા દેવ પોતાને અચાસ, આગ્યા બ્રહ્મા અસુરના પાસ;
 તપ દેખીને વિસ્મય થયા, ઘણી મનમાં તે ઉપજી દયા.

રાગ-ધોળ

આઘ્યા આઘ્યા લોક પિતામહ ત્યાંય રે,
 દીસે દીસે દીનિતનય વનમાંય રે;
 અતિ તપ દેખી દયા મનમાં આણી રે,
 માગ્ય માગ્ય બોલ્યા ચિરંચી વાણી રે. ૧
 ધન્ય ધન્ય ધીરજ પુત્ર તમારી રે,
 તુજ પર નાખું સરવને વારી રે;
 જપિ મુનિ દાનવ દેવ અનેક રે,
 તુજ જેવો ધીર ન દીસે એક રે. ૨
 જાગ્ય જાગ્ય જાગ્ય તજીને ધ્યાન રે,
 માગ્ય માગ્ય તે આપું વરદાન રે;
 વાણી મુણી જાગ્યો દાનવનો રાગ રે,
 પ્રીત કરી લાગ્યો યજ્ઞાજીને પાય રે. ૩
 કૃપા કરી મસ્તક મૂક્યો હાથ રે,
 દીનિમુત છીધો તે તરત સનાથ રે;
 કંચન જેવી કાયા ખની ગદ્ય ન્યારે રે,
 કર જોડી વરદાન માગ્યાં ત્યારે રે. ૪
 હવે મુને અમર કરે મહારાજ રે,
 તેથી સદુ સરે અમારાં કાજ રે;
 કોઇ થઇ માફ ન થાએ મરણ રે,
 એવો વર આપો અશરણ શરણ રે. ૫
 દેવ દેવ યજ્ઞ પિતૃ ગાંધર્વ રે,
 નાગ નર કિન્નર આદિ સર્વ રે;
 ભૂત પ્રેત વીર વ્યાધિ વેતાળ રે,
 જીતે નહિ ઇંદ્ર વરુણ વામ કાળ રે. ૬
 અગ્ર શસ્ત્ર આયુધ ખંધુક ખાણ રે,
 કાષ્ટ લોક આદિ ધાતુ પાપાણ રે;
 ખગ મૃગ વાધ વૃશ્ચિક વીખ વ્યાલ રે,
 કોઇ માફે કરી શકે નહિ કાળ રે. ૭
 સરીસર સાગર ગિરિ વનવાસી રે,
 મૃદસ્થાશ્રમી પ્રજાચારી રે સંન્યાસી રે;
 નારી નર જાનિ નપુંસક હોય રે,

પ્રીતે મજીયા પુરજન ને પ્રધાન રે. ૧૬
 શેહેર તલી શોખા કરી અતિ સારી રે,
 નાદારંગ થાય છે ગાય છે નારી રે;
 વિષ વિષ વાછું ન વાગે છે સાંધ રે,
 દિરઘુચક્રયપુ પધારીયા પુરમાંય રે. ૧૭
 રાજ્યાસને બેઠો અમુરનો રાય રે,
 સર્વેને આનંદ અંગ ન માય રે;
 જ્યક બોલે ધણા જરા ત્યાંય રે,
 દિરઘુચક્રયપુ દરખ્યા ઘણું મનમાંય રે. ૧૮
 મહાજન તેડીને દીધાં માન રે,
 પુરમાંદે વહેવ્યાં છે ફેફળ પાન રે. ૧૯
 અધમને આવે ધણે અધિકાર રે,
 વગતી તેને વાધે છે ગર્વ અપાર રે;
 દિરઘુચક્રયપુ કરે અનીતિનાં કર્મ રે,
 છોટમ કહે લોપવા લાગ્યો ધર્મ રે. ૨૦

અધ્યાય ૭ મો

આપાર્થ ત્રિતાલ

દિરઘુચક્રયપુએ દીધો વિચાર, જગ છતવાનો નિર્ધાર;
 પહેલા દેવ હંદ્રાદિક લોક, જઈ છતવા સખા તેલ. ૧
 સદુસેન્યા ત્યાં સજ્જા દીધી, ધરી દરખ ને દુંદુબી દીધી;
 પછી સંઘામભેરી બજાવી, સદુ ચોક્કા મજ્યા ત્યાં આવી. ૨
 હય, ગજ, રથ, પાળા અપાર, મજ્યા ચોક્કા ધણા તે દાર;
 સંખ્યાં રોપ કવચ બહુ અંગે, ધર્યાં આયુધ પરમ ઉમંગે. ૩
 સંખ રણચૂંગના હોય નાદ, એક એકને કરતા સાદ;
 પગપકારે ધૂજે ધરા, એવા અગણિત ચોક્કા ખરા. ૪
 હોય હોટ થયા અસત્વાર, હોય ખચ્ચર ને તોખાર;
 હોય મહિપ ઉપર આરુહ, દીસે પર્વત સરખા પ્રોટ. ૫
 મહાવિકટ ભયંકર વેશ, કરમાં ત્રિશૂળ છુટા ફેરા;
 વરુવા દાનવ મહાવિકરાળ, કરમાંય ધર્યાં કરવાલ. ૬
 વાગે દોલ પલુવ ને નિશાન, મજ્યા અમુર બહુ બગવાન;
 હોડે પર્વત પગની દેસે, જાણે આજ ઉંડણમાં લેશે. ૭

ચમુ ચાલી દેતા વીરહાક, જાણે કોણી ચઢાવી ચાક;
 દળ વાદળ જેવા અસુર, ચઢી સેન્યા તે સાગરપૂર.
 હિરણ્યકશ્યપુ તે હાથીએ ચઢીયો, જઈ ઇંદ્રપુરીમાં અડીયો;
 ઘેરી લીધાં દેવોનાં ગામ, મર્યો દારુણ ત્યાં સંગ્રામ.
 હિરણ્યકશ્યપુ છે રણુરંગ ધીર, અસ્ત્ર શસ્ત્ર ન ભેદે શરીર;
 કરી યુદ્ધ હાર્યા સહુ દેવ, પછી નાહા ત્યાંથી તતખેવ.
 યુદ્ધ કરવાને કાચ ન રહ્યા, ગિરિ ગુફામાં સંતાઈ ગયા;
 પડ્યો દાનવ કેશે માર, સહુ છાંડી ગયા ધરખાર.
 છાના સંતાતા દીઠા જેહ, હિરણ્યકશ્યપુએ પકડયા તેહ;
 તેની પાસે કરાવ્યાં કામ, લીધાં લૂંટીને તેમનાં ધામ.
 દશે દિશાતણા દિગ્પાળ, પડી પેટમાં તેને કાળ;
 દીઠું દાનવનું દળ બહુ, જ્યાંહાં ત્યાંહાં છપાયા સહુ.
 કાચે સન્મુખ રહી કર જોડયા, લેઈ દંડ ને તેને છોડયા;
 હતાં દેવતણાં જે ધામ, વસ્યા દાનવ તેણે ઠામ.
 ચૌદ લોકને વશ કરી, સઘળે આણ્ય પોતાની ફરી;
 સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ, એક હિરણ્યકશ્યપુ ભૂપાળ.
 દિગ્વિજય કરી ઘેર આવ્યો, પછી નગરને લોકે વધાવ્યો;
 કરવા લાગ્યો પછી તે રાજ્ય, આણી દેવ ઉપર બહુ દાઝ્ય.
 પ્રજા પાળે છે પુત્રની પેર, પણ વેદ ધરમપર વેર;
 કાચ લે જો હરિનું નામ, તેનો તરતજ ફેડે ઠામ.
 જાણે વેદ વિદ્યા કે પુરાણ, તેના તરત હણે છે પ્રાણ;
 કરે તીરથ ત્રત કે દાન, તેનાં કાપે છે નાક ને કાન.
 કાચ પૂજે દેવી કે દેવ, તેનો નાશ કરે તતખેવ;
 કરે હોમ હવન કે શ્રાદ્ધ, તેનો મોટો પડે અપરાધ.
 ફેરે દેહેરા ગામે ગામ, ભજે હિરણ્યકશ્યપુનું નામ;
 ચૌદ લોક તણેા હું નાથ, ફળ આપવું મારે હાથ.
 મારે નામે કરો સહુ યાગ, નવ આપવા દેવતા ભાગ;
 જને મોક્ષની મજા હોય, મારો ઉપદેશ લેજો સોય.
 ધરો કેવળ શન્યનું ધ્યાન, નથી કાચ બીજો લગવાન;
 વેદશાસ્ત્રતણાં જે વચન, રખે માનતા કોઈ જન.
 નથી કરતા જગતનો કાચ, સહુ સૃષ્ટિ સંજોગે હોય.
 મુજ શત્રુનું લેશે નામ, તેનો ફેડીશ નિશ્ચે ઠામ;

ય પુત્ર કે મિત્ર ને મારે, તોય તેનો ન થાય ઉગારો. ૨૩-
વો જૂપ યથો પાપિષ્ઠ, યથું સન્જનને મદા કષ્ટ;
મ્યા દેવ અતિ દુઃખ જ્યારે, પ્રજુપ્રાર્થના દીધી લારે. ૨૪

છંદ-ભુજંગપ્રયાત

નમો એક અદ્વૈત આતંદકારી.
રચ્યો કોટી બ્રહ્માંડ શક્તિ તમારી;
સૃજી સર્વને પ્રીતથી આપ પાજો,
દયાના નિધિ દાસનાં દુઃખ ટાળો. ૧
તમે સર્વ સૃષ્ટિ તણાં તત્ત્વ કીધાં,
યથાયોગ્ય દેહોવિષે સાંચી દીધાં;
રચ્યો પોપત્રા મેઘ રૂટો રસાગો,
દયાના નિધિ દાસનાં દુઃખ ટાળો. ૨
રચ્યા માનવી દાનવી દેવ જાતિ,
પશુ પક્ષી આદિ જાતી સર્વ જાતિ;
વર્ગી છેદ્રભાદે રચ્યા સાત માણો,
દયાના નિધિ દાસનાં દુઃખ ટાળો. ૩
જલા જોગને પામત્રા જોગ સાધે,
મજે માન તેથી અભિમાન વાધે;
ગણે ના તમેને પછી ગર્વ ગાળો,
દયાના નિધિ દાસનાં દુઃખ ટાળો. ૪
ધણ શત્રુવાદી સહે કષ્ટ પાડાં,
તપે તાપમાં ને હોગે અગ જાડાં;
પ્રજુને ન માને બધાં પુણ્ય બાળો;
દયાના નિધિ દાસનાં દુઃખ ટાળો. ૫
અધર્મે પચીને ખરા ધર્મ ખડે,
દયાદીન થઇને વિના દોષ દોડે;
ધણી છો તમે નેહનાં મુળ દાળો,
દયાના નિધિ દાસનાં દુઃખ ટાળો. ૬
ભુજંગ દેવનાં સાધુનાં દુઃખ જ્યારે,
વપુ આપ પારી ચંદો નાથ બદારે,
દર્શી દાનવોને વર્ગી વેગ વાળો,
દયાના નિધિ દાસનાં દુઃખ ટાળો. ૭

સભામંથે ગોદ્યો ભૂપાળ, હું તો કાળ તણો છું કાળ;
 દાય એવો નથી મહાનીર, મુજ સામે ધારી રહે ધીર. ૨
 શિવ ને વિષ્ણુ સરીખા બેઠા, મારા ભયથી હરે છે તેહ;
 શિવે કર્યો રમેશને વાસ, વિષ્ણુ સાગરમાંય નિવાસ. ૩
 બીજા સહુ સેવક થઈ રહ્યા, ભૂખે મરીને નિર્જાળ ગયા;
 હું અજરામર છું નિર્ધાર, દાય થકી હું નહિ મરનાર. ૪
 એવાં વચન ગોદ્યો ભૂપાળ, નિશાળેથી આવ્યો બાળ;
 દૂર થકી દીકો જણી વાર, પાસે તેડ્યો રાજકુમાર. ૫
 આલિંગન ને ચુંબન કરી, કુંવર પ્રત્યે ગોદ્યો ફરી;
 કહોજી શું ભણી આવ્યા તાત, મુજને કહેને સાચી વાત. ૬

હાળ

એવું સાંભળી પ્રહલાદ ગોદ્યો રે વાણી,
 હું તો ભાવે ભવું છું રે સારંગપાણી;
 અજ અક્ષર બ્રહ્મ સદા અવિનાશી,
 વાસુદેવ ચરાચરમાંય નિવાસી. ૧
 જના નામતણો છે ઘણો મહિમાય,
 તેથી કિલ્ખિય કોટી જનમનાં રે જાય;
 મહાવિદ્યા સરવ થકી મોટી છે એહ,
 નિત્ય ભાવ કરીને ભણો સહુ તેહ. ૨
 જણે વિશ્વ સમસ્ત રચ્યું છે રે આવું,
 તેને હું તો નિરંતર ધ્યાનમાં લાવું;
 રામે રામે રહ્યાં છે ઇંડ અપાર,
 એવો સમરથ છે સહુ સરજનહાર. ૩
 જનું ધ્યાન ધરે શિવ વિષ્ણુ ને શેષ,
 બ્રહ્માદિક પાર ન પામેજ લેશ;
 જને પામવા યોગી ઘણા યોગ સાધે,
 ધરી ધ્યાન નિરંતર એને આરાધે. ૪
 જની શક્તિ અમોઘ અનંત અપાર,
 એક અંશ તે સરજ પાળે સંસાર;
 પુરુષોત્તમ પ્રાણુજીવન-ધન એહ,
 તેની સાથે કરી દયોજી સાચો સ્નેહ. ૫

રાગ ધૌજ

- એવું મુર્ખાને દાખો બૂપાળ, ઉછગેથી ઉછાડ્યો બાળ; ૧
રીસે કરીને રાતો થયો, બોલ પછી બાળકને કહ્યો. ૧
અરે ક્યું આ કાણે કામ, શીખચું મુજ ચતુરું નામ; ૨
જણે શીખવ્યો હોયે ભેદ, તેનો તરત કરું ચિરચ્છેદ. ૨
મુઠા મરકટ ગુરુના તન, રીસ કરી તેડ્યા રાજન; ૩
તાણી ખડગ ને કીધો ત્રાસ, નિશ્ચય કરવો તમારો નાસ. ૩
સાચો ચતુ અમારો જોડ, બાળક કેમ બોલે છે તેડ; ૪
શીખવીયું ચતુરું નામ, તેનો નિશ્ચય ફેડીરા ઠામ. ૪
મુછનાં બ્રાહ્મણ કંપી ગયો, કર જોડીને ઉભો રહ્યો; ૫
અમને કાચ તમારી આણ, જે શીખવી હોય એવી વાણ. ૫
એ તો સ્વભાવે બોલ્યો બાળ, કવનો હશે કાંય આળ પ્રપાળ; ૬
મુમ ખાઈ બ્રાહ્મણ ત્યાંથી ગયા, સમાચાર તે પછી શા થયા. ૬
પ્રહલાદને કહે છે રાજન; કાણે ભંભાવ્યું તારું મન; ૭
જે બોલ્યો ચતુરું નામ, મારીશ તુજને આણે ઠામ. ૭
પ્રહલાદ કહે મુને ટેવજ પડી, બૂડું નહિં હરિને એક ધડી; ૮
ચતુ તમારો કહો છો જોડ, મિત્ર અમારો સાંગો તેડ. ૮
નિરુપકરણપુ કહે રે તન, પુત્ર પિતાનું પાળે વચન; ૯
વચન તજી જો ઉલટો જાય, રો રો નરકમાં તેડ પજાય. ૯
પ્રહલાદ કહે હરિમારગ જાય, તેમાં કાંય કરે અંતરાય; ૧૦
માતપિતા કે ગુરુજન હોય, વચન તજે તો દોષ ન દોય. ૧૦
જે તન કેરા કહ્યા થાય, તોયે ન તજું ત્રિભોવનરાય; ૧૧
પ્રહલાદ કહે ન તજું નામ, જે ચુંટી લે સવળી આમ. ૧૧
સણમંથુર દેહને કાણુ રહે, રહે ધડી કે પગમાં પડે; ૧૨
હરિ ખૂલે તે મોટી હાણ, બમીએ વળગી ચાર ખાણ. ૧૨
નિરુપકરણપુએ નિશ્ચય કયો, ચતુ મુનડપે અવતર્યો; ૧૩
ઉછરતાં જે હણીએ નહિ, તો વિપરીત વાધે સહી. ૧૩
વેરી બ્યાધિ ને વળી વૃક્ષ, છેદે ઉછરતાં તે દક્ષ; ૧૪
તે માટે અં દણેવો ધટે, માર્યાં પિતા તો દુ ખ નહિ મટે. ૧૪
નિરુપકરણપુને ચઢીયો કાળ, નિશ્ચય માટે દણેવો બાળ; ૧૫
કર ગાલીને કાઢ્યો બાહાર, અન્ન ઉઠક કાંય નાંખે આહાર. ૧૫
એમ કરતાં દિવસ આચર્યો, બાળક બધા પુરમાં ભર્યો;

ગિંતા કાણુ કરે હવે, બનનારી તો બનશે. ૧૦
 પારો તેડયો પ્રહલાદને, શિખામણ દીધી,
 બાળક બણી તુજને, પીડા નથી ક્રીધી;
 માતા કહેસુત માણસ, જુગો સમય વિચારી,
 છાના ભજુ દયો શીહરિ, થશે આનંદકારી. ૧૧
 પ્રહલાદજી કહે માવડી, એ કેમ રહે છત્રુ,
 અંધારું અળથુ પડે, જ્યારે હજો ભાનુ;
 હરિ ભજતાં ભય ના ધરે, તેનું કારજ સરશે,
 છાટમ ભવસાગર થકી, તે સુખેથી તરશે. ૧૨

અધ્યાય ૯ મો

દોહા

નિર્ભય થકા નિશાળમાં, આવ્યા નરહરિદાસ;
 ભોળી બ્રહ્મવિદ્યાતણા, નહિ અવર અભ્યાસ. ૧
 પાટી પુરુષોત્તમ સદા, લેખણ આત્મા લક્ષ;
 ખડીયો તો ખટચક્રનો, ભણતર બ્રહ્મ પ્રત્યક્ષ. ૨

ચોપાઈ ત્રિતાલ

સુડા મરકટ પંડ્યાનું નામ, કાંચ કામે ગયો પરગામ;
 રહ્યો દિવસ ત્યાં દશ બાર, પછી પ્રહલાદે કીધો વિચાર. ૧
 આવો અવસર નહિ આવે ફરી, મારા મિત્રોને સ્મરાવું હરિ;
 કહે નિશાળીઆને હરિદાસ, તમે શું લણ્યા ગુરુજીની પાસ. ૨
 બોલ્યા નિશાળીઆ તેણીવાર, તમે સાંભળો રાજકુમાર;
 અમે ભણીયાજી અંકગણિત, લિપિ લખવાની સઘળી રીત.
 તોલ માપ હિસાબ અનેક, ખટ ભાપાઓ વાણી વિવેક;
 એવું સાંભળી કહે ભક્તરાય, એ તો અપરા વિદ્યા કહેવાય.
 એથી ના સરે આત્માનો અર્થ, એથી થાય છે ઢોટી અનર્થ;
 પરા વિદ્યાને જાણીએ જ્યારે, સરે કામ સરવતું ત્યારે;
 અંતકાળે ન આવે કામ, એ તો જાણો અવિદ્યા તમામ;
 પ્રાણ જતાં રહે જ પાસ, નિજ ધામમાં થાય નિવાસ.
 પરાવિદ્યા તો કહીએ એહ, મુજ પાસેથી શીખો તેહ;
 તમે અપરાનો કરશો અભ્યાસ, તેથી બંધારો માયાનો પાસ.
 બહુ જૂઠું કપટ છળ કરે, ઢોટી કુકર્મથી નવ્ર કરે;

કરે દિગ્ગમનીનિ ને પાન, જુદો પડ્યા ને જુદી જાન ૮
 મુનદામના પોષણ સાદુ, કરે નિર્દિન કર્મ તમારા
 પતમાસ મુકી મરી જાય, નમકિંકરને વગ ચાલ ૯
 પાપ પ્રહુયતું લેણું કરે, નાનાં ચાનિ રિયં અવગરે;
 વગી કર્મની તુદિ ગાય, ડાઘી મદ્ય સગી અધગાય ૧૦

સમ-જુદો મન જમણ તું, ક્યાં જમણ.

સમરી હોયો સરવત્કારને, મુકો મનના વિદાર;
 સોકમમુદ સંસાર કે, જેમાં દુઃખ અપાર. સં ૧
 મનનિવાસની વેદના, ને નો કદી નવ જાય;
 વહરા અનસના તાપનું, દુઃખ કેમ જમાય. સં ૨
 હોયે મલ્લક રહેતું પટે, મગમૂતમાં વાસ;
 બસણ લીંટ ને લાગતું, દુઃખ સહે દગ માર. સં ૩
 જાંતુ કરે બહુ જાનના, દુઃખ દાને કહેવાય;
 આંધ દયા જે દયાગને, પેટ બાદર યાય. સં ૪
 બાગપણમાં બાગનાં, દુઃખ હીસે અપાર;
 બૂખ તરસ ને ટાકનાં, વ્યાધિ વિવિધ પ્રકાર. સં ૫
 જોરી આઝમણ ને ચીતજા, સહે ડામજ કાય;
 પીટા પટે બહુ પેરની, મુખે જોડ્યું ના જાય. સં ૬
 કાજ બચંકર શિર લમે, દિનમાં દસ વાર;
 એવા વિધતથી જે હગરે, તો પછી ચાય કુમાર. સં ૭
 માનપિતા સફળણી મજે, બહુ મુધરે તે બાગ;
 વિદ્યા વિનય હુજરવટે, કાઢે મુખમાં તે કાજ. સં ૮
 મૂરખ માનપિતા મજે, રાખે મૂરખ પુત્ર;
 પામર દાય પગુ સમે, સોમે નદિ મરમૂત. સં ૯
 અપરા પરા વિદ્યા સદુ, સીખે દાય કુમાર;
 આ લોક ને પરલોકમાં, ન દાય દુઃખ લગાર. સં ૧૦
 વેદની આજે વિદ્યા સદુ, છે આ લોકે અસાર;
 અપરા એતું નામ છે, સપજા સફળણું જાડ. સં ૧૧
 પરા વિદ્યાથી પ્રભુ તણું, દાય પદમાં રે જ્ઞાન;
 ભક્તિ કરે પરશ્રમની, મજે મોક્ષ નિદાન. સં ૧૨
 અપરા બણે જે એકલી, દાય આસુરી જાંત,
 પામે નદિ પરશ્રમને, ધરે જન્મ અનંત. સં ૧૩

બાળક હોય કે બાળશ્રી, ભણે ઉભય પ્રકાર;
 શક સમું સુખ ભોગવે, રહે ધર્મઆધાર. સં ૧૪
 અધર્મ અવિદ્યા આવરે, જાણી જોખન જોર;
 પરધન પરહાર હરે, થાય ઈશ્વરનો ચોર. સં ૧૫
 જોખનમાં જગદીશતું, ધરે જે નર ધ્યાન;
 ધર્મવટે ધન મેળવે, મળે મોક્ષ નિદાન. સં ૧૬
 વૃદ્ધ અવસ્થા વિચારીએ, ધૂળ કર ને રે કાય;
 સાધન કાંય બને નહિ, નવ જોડા રહેવાય. સં ૧૭
 દાંત પટે ને આંખો ગળે, નવ સાંભળે કાન;
 ગાયત્રીમાં કાંય ગળે નહિ, નહિ દેહતું ભાન. સં ૧૮
 અંગ લાગે અગ્રખામણું, બળ બુદ્ધિ તો જાય;
 અવસર આવે અભાગીએ, પ્રભુ ભજવા ન ચડાય. સં ૧૯
 દાદી કુકર્મ કરી કરી, બચાં ધનના બંડાર;
 અંતકાળે ગયા એકલા, મળે જમડાનો માર. સં ૨૦
 માટે મનાવું ધું આજથી, માનો મારા જે મિત્ર;
 પ્રભુવિદ્યા ભણે ભાવથી, થશે પ્રાણ પવિત્ર. સં ૨૧
 અવસર આવે નહિ મળે, પછી પરવાશે વીર;
 અન્નાની પેટે ફરી ફરી, વળી થરશે શરીર. સં ૨૨
 વળી વળી કંઈ ને સાંભળે, પરા અપારનો બેદ;
 સમજી લેજે તમે સજ્જનો, થશે સંશય ઉછેદ. સં ૨૩
 વેદ વેદાંત ઉપવેદ ને, ધર્મસાત્ર પુરાણ;
 ન્યાય મીમાંસા જાતીએ, વિદ્યા અપરા પ્રમાણ. સં ૨૪
 યજુર્વેદ ક્રિયા કરી, ધણું પુણ્ય કરાયા;
 વ્રત જ્ઞાન સગી જરૂર એક, કૃષ્ણ ભોગવે કાચ. સં ૨૫
 વીંછી કૃષ્ણે જુગુપ્સાકર્મ, થશે આવીને તેજ;
 વેદ વેદાંત જોખની, પામે માનવ દેહ. સં ૨૬
 વળી વળી જુગુપ્સા કરે, વળી વેદોં રે જલક;
 દાંત અંતે જમડાનો, લેજે સમરી રે ન્યાય. સં ૨૭
 મેદ પામે, વેદ નહિ, બને ત્યાં સગી એવા;
 જિજ્ઞાસુ ના રહે જીવંત, હોં દેહોં કિમ. સં ૨૮
 મેદ પામે, વેદ કંઈ, લેજે સમજીને સંજ;
 સાંભળે મુઠવાળું, પડે જરૂર, બુદ્ધિ ઉગર. સં ૨૯

બાવન સ્થાને જોડીએ, વેદ વિદ્યા વસાય;
 અક્ષર જ્યાં પડી ઉપર, પરા નેજ મદાય. સં ૩૦
 સુદામ વેદ નેમાં વસે, પદા તેનું દે નામ
 એ પદ પ્રીતિ પ્રાપ્તિયા, સદે તેનું દે મમ. સં ૩૧
 વૃક્ષ વસે નમ જીજમાં, ડગી નીચે નેમ;
 વિષ વસે મદુ તેડમાં, તમે સમજ દયા તેમ. સં ૩૨
 જે પદના જે જોડીયા, મળે એ જુગદેવ;
 એક મને આક ચિતારી, કોને નેમની સેવ. સં ૩૩
 કુશાનમ પરમાનમા, અક્ષરનીત અંદા
 ફા જુગદેવી પામીએ, દળે સર્વ સંદેહ. સં ૩૪
 એ પદને જે આગળે, તેનું નામ છે તાન;
 દગ્ગિધિ બક્ષિ તેની કરી, પરા નિયતિ પાત. સં ૩૫
 નારદ મુક મુજને મજ્યા, દીધા એ ઉપદેશ;
 તેજ જુએ તમને કરો, નથી સંશય લેશ. સં ૩૬
 નિયાગીયા સદુ સાંજગી, પામ્યા દરમ અપાર;
 બાવ સદેસો વળે પળે, મદ્યા મનના વિકાર. સં ૩૭
 પાંચ નમ્યા પ્રદસાદને, જાગી દરિના દે જત;
 છાટમ શ્રીરિની કયા, યમું સાંજગવા મન. સં ૩૮

અધ્યાય ૧૦ મે

આપાર્થ ત્રિતાત્ર

જોડ્યા નિયાગીઆ તેજી વાર, તમે પાંચ વર્ષના કુમાર;
 મજ્યા નારદ કહો છે જેડ, એ તો અમને ધણે સંદેહ. ૧
 અમ આગળ ઉછર્યા તમે, મજ્યા મદામુનિ તેં કાણ સમે;
 નાને વદને વદો છે મોટું, કેમ જાણીએ સાચું કે ખોટું. ૨
 મુજી નિયાગીઆનાં વચન, જોડ્યા હેન કરી દરિગન;
 તમે સાંજગી સમજાત વાન, ગયા તપ કરવા મમ તાન. ૩
 જાણ્યો સુરપતિએ તે મર્મ, પાંચો મનમાં તેણે અધર્મ;
 મુજ માતા હતી જેર જેડ, આજ્યા દરણ કરીને તેડ. ૪
 મુનિ નારદ પ્રદકુમાર, મજ્યા મારગમાં નિર્ધાર;
 જોડ્યા છેદ્રપત્યે મુનિસાથ, તમે આ શો કરો અન્યાય. ૫
 કરી દરણ આજ્યા પરનારી, એ તો જોડીજ દેવ તમારી;

એ છે અળખા બિચારી રાંક, કહોજી એનો તે શો છે વાંક. ૬
 સુતું દેખીને એનું ધામ, હરી નારી એ નીચું કામ;
 હોય સંભાવિત નર જોહ, એવું કર્મ કરે નહિ તેહ. ૭
 કરે રાજ અનીતિ જ્યારે, પછી તેને તે કાણ નિવારે;
 કરે ધર્મનો જ્યારે લોપ, તેથી ઇશ્વરનો હોય કોપ. ૮
 તૂટે ધર્મ તણી મરજદ, હોય લોક તણો અપવાદ;
 રૂડા જનની અપકીર્તિ હોય, જાણો મરણ બરાબર સોય. ૯
 અપકીર્તિથી સાડું મરણ, પણ કરવું નહિ દુરાચરણ;
 સારા પુરુષ કરે કુકર્મ, પછી કોય ન પાળે ધર્મ. ૧૦
 જ્યારે ધર્મ ન પાળે કોય, ત્યારે નાશ સરવનો હોય;
 પરનારી તણું બહુ પાપ, તેથી ઉપજી ધણો સંતાપ. ૧૧
 સુણી નારદજીની વાણી, જોડ્યો ઇંદ્ર જોડીને પાણી;
 મુનિ સાંભળો વાત અમારી, એ છે હિરણ્યકશ્યપુની નારી. ૧૨
 એના ઉદરમાં છે બાળ, તેનો કરવો મારે કાળ;
 પછી જશેજી એને ધામ, મારે કાંચ નથી બીજું કામ. ૧૩
 એવું સાંભળી કહે મુનિજ્ઞાની, તમે દેવ ધણા અજ્ઞાની;
 એના ગર્ભવિષે છે જોહ, થશે ભક્ત પ્રભુનો તેહ. ૧૪
 એથી થાશે સર્વને સુખ, વળી દેવનાં ટળશે દુઃખ;
 થશે પરમભક્ત પ્રહલાદ, સૌને ઉપજશે આહ્લાદ. ૧૫
 એને દાનવ પીડા કરશે, પ્રભુ નરહરિનું રૂપ ધરશે;
 એ છે સર્વે શિરોમણિ સંત, એથી આવશે દુષ્ટનો અંત. ૧૬
 એની માતા સતી છે સારી, માટે સોંપો મુને એ નારી;
 એને આપીશ હું ઉપદેશ, થશે ગર્ભમાં જ્ઞાન પ્રવેશ. ૧૭
 એવું સાંભળીને સુરરાય, મુજ માતાને લાગ્યો પાય;
 કર જોડીને વિનતિ કીધી, પછી નારદને કર દીધી. ૧૮
 કહે ઇંદ્ર કર્યો મેં બાધ, ક્ષમા કરજે માતા અપરાધ;
 ગયો ઇંદ્ર પોતાને અવાસ, માતા રહી નારદજીની પાસ. ૧૯
 નિત્ય સાંભળે કથાપ્રસંગ, તેથી મુજને લાગ્યો રંગ;
 કંઈ કંઈ જ્ઞાન નિરૂપણ થાય, તે નો ગર્ભ વિષે સંભળાય. ૨૦
 માતાજીને મિષે કરી, મુનિજન મુજને કહે ફરી ફરી;
 અધ્યાત્મ સુણીયો ઉપદેશ, મેં જાણી લીધા હૃષિકેશ. ૨૧
 ગર્ભવિષે મેં ધ્યાનજ ધર્યું, પ્રભુને ચરણે ચિત્ત સ્થિર કર્યું;

એકસો ને બત્રીસ હજાર, વર્ષ દેવ કેરાં નિર્ધાર. ૨૨
 દિરણ્યકર્યપુએ તપ આચર્યું, મેં પણ ગર્ભ વિષે તે કહ્યું;
 એટલાં વર્ષ ગર્ભમાં રહ્યો, ધ્યાન કરી અત્તરભર થયો. ૨૩
 સારી પેટે સાધ્યો ભોગ, પામ્યો પરમ અમીરસંભોગ;
 મેં પણ દીધું પ્રભુનું રૂપ, સર્વાતીત અખંડ સ્વરૂપ. ૨૪
 રતિ સાથે કિરણ છે જોમ, જાણો મારે પ્રભુને એમ;
 અસ્તિ માંસ રધિર ત્વચ જોડ, તેથી ભિન્ન છે મારો દેહ. ૨૫
 મન બુદ્ધિ ને ચિત્ત અહંકાર, તેથી હું અજગો નિર્ધાર;
 ચન્દ્ર રૂપરૂં રૂપ રસ ગંધ, નથી મારે ને તેને સંબંધ. ૨૬
 પૃથ્વી પાણી અગ્નિ ને સમીર, નભ પાંચમું છે ગંભીર;
 નેથી ભિન્ન છે મારું રૂપ, શુદ્ધ સત્ચિદ્ આનંદરૂપ. ૨૭
 ગુણ દેદ્રિયો નહિ સંસાર, મારું રૂપ પરાની પાર;
 દરિ સાથે રહ્યો રસ રૂપ, મને ભાસ્યું છે બ્રહ્મ સ્વરૂપ. ૨૮
 પરાબક્તિ પ્રકટ થઈ સાર, તેથી જાણ્યો જગત્કર્તાર;
 એવો આપ્યો ગુરુએ વિવેક, પ્રભુ જાણ્યો ધરીને ટેક. ૨૯
 એમ-સોઈ ચન્દ્રે કરી, રાત દિવસ સ્મરોશ્રીહરિ;
 જ્યોત તે આત્મા આપણો, સોઈ તે શ્રીહરિને ગણ્યો. ૩૦
 દ્વૈતબાવથી બક્તિ યાય, ભક્તિ વિના બંધન નહિ જાય;
 એ ઉપદેશ નારદથી લયો, તે તો મેં તમ પ્રત્યે કહ્યો. ૩૧
 સુણી પ્રહલાદજીનાં વચન, કહે નિરાશીઆ ધન્ય ધન્ય;
 નમ્યા પ્રીત કરીને પાપ, સદુ ગોવિંદના ગુણ ગાય. ૩૨

રાગ-ગરબી

દરિગન સમરો રે દરિ દરિ, બોલ્યા પરમ ભક્ત પ્રહલાદ;
 અવસર આવ્યો રે ફરી ફરી, રખે ગમાવો કરી બકવાદ. દરિ ૦ ૧
 ભૂડી કાયા રે જાણજો, એ તો કાલુભંગુર કહેવાય;
 એવું હરમાં રે આણજો, રાખી કાઠથી નહિ રહેવાય. દરિ ૦ ૨
 સ્વપ્ના જોવી રે સાધથી, જોતાં જોતાં થાયે દેહ;
 સદુ દીસે છે રે કારમુ, મિથ્યા જાણો ચોંદે લોક. દરિ ૦ ૩
 વિષ વિષ રંગ રે વાદળી, ચાલી જાતી સદુ દેખાય;
 કાચી કાયા રે આ વળી, જોતાં જોતાં ફીટી જાય. દરિ ૦ ૪
 જોખન લેહેરે રે જાય છે, જલુ સરિતા ફેરું પૂર;
 તિનિતિ પટવું રે થાય છે, નિદાજ નહિ રહેવાતું નૂર. દરિ ૦ ૫

કુટુંબ કળીસો રે જાણજો, તરુ ઉપર પાંખીનો વાગ; હરિ
 એવું ઉરમાં રે આણતે, ઉડી જશે ચારે પાસ. હરિ
 કાળે થાતું રે દેખીએ, કાળે રહે ને કાળે જાય; હરિ
 એવું રાત્રી રે ગેખીએ, તેનો શોક કરે શું થાય. હરિ
 વેરાટડી રે વૃક્ષ છે, તેનો પરમ ચતુર કરનાર; હરિ
 પરમ દયાળુ રે દક્ષ છે, એવું કહાણી અપરંપાર. હરિ
 એ તરુ ઉપરે આઘથી, કીધો એ પાંખીડે વાસ; હરિ
 સરવાળોસે રે સાદથી, સખા સમાણ રહે છે રે પાસ. હરિ
 એકે તરુદ્ધ રે આખીયાં, જડ અલિંગાને કહાવ્યો જંત; હરિ
 વિપરીત વચનો રે લાખીયાં, તેથી ભમીયો જન્મ અનંત. હરિ
 પાપ પુણ્યનું રે જીવને, ઈશ્વર દ્વંદ્વ હાતાર; હરિ
 જે નવ જાણે રે શિવને, ધરે ત્યાં સુધી અવતાર. હરિ
 સદ્ગુરુ સાચા રે જે મળે, મેળવશે પૂર્વનો મિત્ર; હરિ
 છોટમ બંધન રે તો ટળે, પ્રેમભક્તિથી થાય પવિત્ર. હરિ

દોહા

મળી સખાની મંડળી, કરતા બહુ કહલોલ; ૧
 પાપી પંડ્યો આવીયો, ધંધ મર્યો ધમરોળ.
 સુડા મરકટ ગોલીયો, પાપી તું પ્રહસાદ; ૨
 જીવક ટાળ્યું માલ્યું, વણસાડી નિશાળ.
 તેં સધળા સાધુ કર્યા, ભાવે ભણશે દાણ; ૩
 જે રાજગ જાણશે, લેશે મારા પ્રાણ.
 હાથ ઝાંચો પ્રહસાદનો, કરી અતિશે ક્રોધ; ૪
 સભા મધ્ય તે સંચર્યો, જ્યાં બેઠા છે જોધ.

અધ્યાય ૨૧ મો

રાજ-ઝઘડો લોચન મનનો.

હડ મોકે નહિ હરિદાસ, રાજાજી રોષ ન કરશે;
 આણ્યો પ્રહસાદ રાજ પાસ, રાજાજી રોષ ન કરશે. ૧
 કુળ સજ્જન્યું કુંવરે, વણસાડી નિશાળ;
 કહો હવે શું ટીચ્યું, અંગે બોધ્યાં છે સધળાં બાળ. ૨
 ઠાઠક કામે હું ગયો, એ દિન બીજો ગામ;
 શીખવ્યાં સધળાં છોકરાં, ભજે તમે શત્રુનું નામ. ૩

- લેહે લાગી એને ઘણી, તમ ચતુષ્ઠ સ્નેહ;
કહું ન માને પ્રાર્થનું, સાચો રત્ન તમારો છે એક. રાં ૩
- ચતુ સખજ છે તમ તણે, પ્રકટ થશે એ પાસ;
ઘણક દિવસ કાપશે, ત્યારે તમને જીવ્યાની શી આરા. રાં ૪
- કનકનયન કેવો હતો, પૃથ્વી આંપી પાતાળ;
તમ ચતુએ તેહનો, જુઓ ધીધો છે કાણમાં કાળ. રાં ૫
- કહેતાં ખેદમાં કાપીયો, વળી સાંભળ્યું વેર;
ધનની પેટે ગાજ્યો, એની આંખોમાં આંધું ઝેર. રાં ૬
- અંગારો તું ઉપજ્યો, કાણું ધીધું કુળ;
હાથે કરી તુજને હણું, ત્યારે મટશે અમારું રાજ. રાં ૭
- પ્રહલાદ કહે પિતા સુણે, છે સમરથ રખવાળ;
નેના જતનો કાયધી, એક વાંકા ના હોય વાળ. રાં ૮
- હિરણ્યકશ્યપુ વળતો કહે, શીદ લવે છે બાળ;
દિશર કાઈ કર્તા નથી, તારી કાણુ કરે પ્રતિપાળ. રાં ૯
- વિષ્ણુ તો વેરી માધરો, તેમાં બળ નથી કાંચ;
મારા બચથી તે જાહે, વસીયો સાગર માંદ. રાં ૧૦
- વાણી મુણી અસુરની, વચન વહે હરિદાસ;
હું કેળું છું શ્રીદરિ, તે છે વ્યાપક સર્વાવાસ. રાં ૧૧
- હિરણ્યકશ્યપુ બોલીયો, સાંભળ રે તું તન;
દિશર વ્યાપક છે નહિ, છે વ્યાપક સધળે રાત્ય. રાં ૧૨
- સખજ રજો છે રાત્યમાં, રચનાનો રચનાર;
અગણિત ઇંડ નવાં કરી, રાખે અધર ધરી નિર્ધાર. રાં ૧૩
- ઘનત કહે રે દુર્ભંતિ, તું જાણે શું વાત;
સહેજે ઇંડ રચાય છે, નથી કર્તા કામ સાક્ષાત. રાં ૧૪
- પૃથ્વી પાણી ને પવનનો, વળી પાવકનો સંજોગ;
ચૈતન તેથી થાય છે, વળી વેરાય હોય વિજોગ. રાં ૧૫
- પ્રહલાદ કહે કર્તા વિના, સહેજે ન હોય અણમાત્ર;
જ્ઞાન ઢિગા ઇન્દ્રવટ, રથે પિંડ સરીખાં પાત્ર. રાં ૧૬
- વસ્તુ નિત્ય છે આનખા, તેમાં છે બે બેદ;
એક વસે રે શરીરમાં, એક વ્યાપક રાત્યમાં વેદ. રાં ૧૭
- વ્યાપક છે પરમાત્મા, તે સદુનો કર્તાર;
શરીરમાં છે આનખા, નેને પરમાત્માનો આધાર. રાં ૧૮

શરીરમાં છે આત્મા, જાણે સર્વ સુજાણ;
 પરમાત્માને જાણવા, એક છે અનુમાન પ્રમાણ. રાં ૧૬
 ઔપધીઓના બીજમાં, કેવા છે અંદુર;
 દાણ ગોઠવે કર્તા વિના, માટે સધળે છે હાલ હજુર. રાં ૨૦
 ઘટના બને દુલાલ વિન, ચીતારા વિણ ચિત;
 બને નહિ કર્તા વિના, તેમ આ સહુ જગત વિચિત. રાં ૨૧
 પરમાણુ આદે સહુ, ધડવા ઝીણું જ્ઞાન;
 તે તો આત્માને નથી, છે પરમાત્માને નિદાન. રાં ૨૨
 પૃથ્વી જળ વાયુ તણા, ધડે પરમાણુ જોહ;
 કરી સર્વને એકઠાં, વળી ઇંડ રચે છે એહ. રાં ૨૩
 નિયંતા કર્તા વિના, નિમ રહે નહિ કાચ;
 ખગોળના તારા સહુ, ઉગે અવળા ને સવળા સોચ. રાં ૨૪
 સમય વિના છએ ઋતુ, અવળા સવળી થાય;
 ઉનાળે શીત ઉમરે, વળી શિયાળે લૂ વાય. રાં ૨૫
 સચેતન વસ્તુ વિના, વાંકુ તણુ નવ હોય;
 એમ અચેતન વસ્તુથી, આપે કાજ બને નહિ કાચ. રાં ૨૬
 તે માટે કર્તાર છે, સદા સચેતન રૂપ;
 તે કહીએ પરમાત્મા, શુદ્ધ આનંદસિંધુ અનૂપ. રાં ૨૭
 સધળે વ્યાપક તેહ છે, એક ધમે નથી સોચ;
 એક દેહાણુ હોય તો, બીજા ધમે સૃષ્ટિ નવ હોય. રાં ૨૮
 સધળે સાચે થાય છે, ઉત્પત્તિ સ્થિતિ સંહાર;
 માટે વ્યાપક જાણવો, છે સધળે ધમે કરતાર. રાં ૨૯
 તણુ શક્તિ કર્તા વિષે, ઇચ્છા ક્રિયા ને જ્ઞાન;
 તણુ શક્તિ જેમાં નહિ, તે જાણવો શન્ય સમાન. રાં ૩૦
 કરવાની કચ્છા કરે, પરમાણુના ઘાટ;
 પરમ જ્ઞાન તેને વિષે, પરમેશ્વર ને માટ. રાં ૩૧
 વિશ્વ શક્તિનરે ઘટે, ઘાટ કચ્છા હોય જોડ;
 ઘટની ઘટજીવી કરી, જુએક રચે સર્વને તેજ. રાં ૩૨
 એ કચ્છા સ્વયં તણી, ઉચ્ચ ને નીચ;
 એ કચ્છા કરે વિશ્વ સમગ્ર જગત. રાં ૩૩

એ કચ્છા કરે વિશ્વ સમગ્ર જગત. રાં ૩૩
 એ કચ્છા કરે વિશ્વ સમગ્ર જગત. રાં ૩૩
 એ કચ્છા કરે વિશ્વ સમગ્ર જગત. રાં ૩૩

પ્રથમ પરમાણુ મેળવી, પૃથ્વી રચી વિશાળ;
 ઉદ્ભિજ્જનાં બીજક કરી, સંચ્યાં તે મહીં પરમકૃપાળ. ૨૦ ૩૫
 પશુ પંખી માનવ રચ્યાં, વગી જળજંતુ નિર્ધાર;
 સૃષ્ટિ તણી રચનાવિષે, એનું હક્કપણ અપરપાર. ૨૦ ૩૬
 શિષ્યકળા કર્તારની, સહુ દેખી દિંગ થઈ જાય;
 દેહધારીથી ના બને, જો દારી કરશે ઉપાય. ૨૦ ૩૭
 ખામી ભરેલાં છે ખરાં, દેહધારીનાં હામ;
 જડનાં જડ રહે છે સહુ, નથી ચેતનતાનું નામ. ૨૦ ૩૮
 પરમાણુ આદિકનું, છે સૂક્ષ્મ પ્રભુમાં જ્ઞાન;
 મારે તે સર્વજ છે, અતિ અદ્ભુત શક્તિવાન. ૨૦ ૩૯
 પડવાનો ગુણ છે નદિ, છે ભારે ને સ્થિર;
 ઘઈ દેહધારી સરીખું નથી, તે પ્રભુજીનું શરીર. ૨૦ ૪૦
 શરીરવાળો દોષ તો, મદત્ત ગુણ ત્યાં દોષ;
 ઉભરવાના કૃણવિષે, જંતુ ધરી ન શકે પછી સોય. ૨૦ ૪૧
 શરીરવાળો દોષ નો, તે રહે એકજ હામ;
 બીજ હામે તેદથી, હલો કેમ કરી નીપજ હામ. ૨૦ ૪૨
 શરીરવાળો દોષ તો, મરે ધરે અવતાર;
 કરમનણાં કૃણ ભોગવે, દોષ જીવના જોવો વ્યવહાર. ૨૦ ૪૩
 દોષક દેશરને કહે, છે ને દિવ્ય શરીર;
 ને રહે છે એક દેશમાં, એમ પરદી કહે મતિ ધીર. ૨૦ ૪૪
 એક દેશમાં દોષ તો, ખાલી બીજે દેશ;
 ત્યાં બીજે કહેવો પડે, વગી કર્તા ને દરતા નરેશ. ૨૦ ૪૫
 શરીર વિના કર્તા પ્રભુ, કરી શકે બહુ હામ;
 સખજ શક્તિ સદિત એ, વ્યાપક છે સહુ હામ. ૨૦ ૪૬
 શરીર કહે કર્તારનું, એવા જ જ અંથ;
 વેદ મૂળ ને તો નથી, એ તો કહપેલા છે પંથ. ૨૦ ૪૭
 શરીર વનો વેદે કષો, સકચિદ આનંદરૂપ;
 તેતો સધજે વ્યાપી રહ્યો, વગી અવિગત અકલ અનૂપ. ૨૦ ૪૮
 શરીર શરીરમાં જુજવા, આત્મા રહે છે વેદ;
 બંધ મોક્ષ દોષ નેદને, વગી નેજ પડે છે દેહ. ૨૦ ૪૯
 સૂક્ષ્મ પદારથનું વગી, જ્ઞાન આત્માને દોષ;
 સૂક્ષ્મ પરમાણુ તણું, વિના કર્તા ન લહે દોષ. ૨૦ ૫૦

દેહધારી આત્મા સહુ, તે માટે અદ્વૈત;
 શરીરનો ઈશ્વર સદા, એ તો છે સમસ્થ સર્વજ્ઞ. રાં ૫૧
 આત્મા વ્યાપક શરીરમાં, તે નથી આણુ આકાર;
 આણુ આકારે હોય તો, કેમ અનુભવે સુખદુઃખ સાર. રાં ૫૨
 હું સુખી ને હું દુઃખી, એમ હું હું જે કહેનાર;
 તેને કહીએ આત્મા, એવા અનુભવનો ધરનાર. રાં ૫૩
 આત્મા જાણે મનવડે, સુખદુઃખ અનુભવ સર્વ;
 દેહ થયી તે ભિન્ન છે, પણ દેહ તણો ધરે ગર્વ. રાં ૫૪
 હું ગંગા દેખું નેત્રથી, એવું જે કહેનાર;
 નેત્ર ઇંદ્રિ છે માલ્યરી, અને હું તે આત્મા નિરધાર. રાં ૫૫
 વેદાંતી કહે છે વળી, સહુનો આત્મા એક;
 એક હોય તો અન્યનું, લહે સુખદુઃખ એકનો એક. રાં ૫૬
 પાપ પુણ્ય વળી સર્વનું, હોય ભોગવનારો એક;
 કાણ દાંડ કાનો કરે, એ તો સધળે દીસે અવિવેક. રાં ૫૭
 માટે આત્મા છે ધણા, પરમાત્મા છે એક;
 તે સૌનો કરનાર છે, એમ જોજો વિચારીને છેક. રાં ૫૮
 ભક્તિ ભાવે જે ભજે, તેને દેખે તેહ;
 ભીડ પડે જે ભક્તને, ધરે નિજ ઈચ્છાએ દેહ. રાં ૫૯
 સ્વામી મારો સખળ છે, વ્યાપક સર્વાવાસ;
 તે તમને નથી સૂઝતો, પણ હું દેખું છું પાસ. રાં ૬૦
 વચન સુણી પ્રજ્ઞાદનાં, ચઢ્યો અસુરને ક્રોધ;
 મૂરખ ગુરુ મારો થયો, મુને ઉડતો કરે છે બોધ. રાં ૬૧
 પ્રજ્ઞાદે પ્રીત્યે કહ્યું, ન્યાય તણું નિરમાણ;
 છાટમ જે નથી માનતા, તેતો દાનવ અધમ અજાણ. રાં ૬૨

અધ્યાય ૧૨ મો

દોહા

નાસ્તિક નર માને નહિ, હિત્તમ એ ઉપદેશ;
 વચન સુણી પ્રજ્ઞાદનાં, કરવા લાગ્યો ક્લેશ. ૧
 જ્યારે આગ્યો હુંકટો, માથા ઉપર કાળ;
 દ્રોહ કરે સજ્જન તણો, પાપી પાટે કાળ. ૨
 શક્ય બુદ્ધિ સમજે નહિ, સારું કાંઈ સિદ્ધાંત;

મરિ મન મેલું કરે, બાસે અવગી બાંધ. ૩
 બૂંદા મન ઝાલી રહે, દાઢી બાંધે હોડપ; ૪
 સાંચું બૂંદું પાડવા, હરપે વાનો હોડ. ૫
 પ્રજા મરિ, મા પ્રીતે નરિ, લેગ ન સમજે લસ; ૬
 કુમતિ ન તજે કુઠિલના, પકટે બૂંદા પરા. ૭
 જન દેખી જગદીશના, અજને ઉપજે ખાર; ૮
 ઉલક ન માને અરકને, ગુણ નવ બુઝે ગમાર. ૯
 પ્રલસ પ્રજા વિજ્ઞાની રક્ષ, કુમંતિ બાંધે ફર; ૧૦
 કહે અનીનિ અનિપળી, માયાતણા મજૂર. ૧૧
 જેમ અંગારો જરમાં, એવા નારિતક જન; ૧૨
 દોષરૂપ છે દુર્ગંધી, મેલાં જનાં મન. ૧૩
 દૂધ પીએ દસલાખ દિન, સર્પ ન છોડે ઝેર; ૧૪
 કુમતિ અંચ કયે ધણા, કહે કરાવે કર. ૧૫
 પદમજકન પ્રજ્ઞાદનાં, પરમે વચન પરમાણુ; ૧૬
 દિરણુકર્યપુના દદયમાં, વાગ્યાં થઈને ખાણ. ૧૭
 રીસે તન રાતું થયું, કોપી ઉડયો કાળ; ૧૮
 મૂરખ ઉડયો મારવા, બદુ બીવરાબ્યો ખાળ. ૧૯

રાગ-ગરબી

દુરમતિ દાનવ રે, દયા ધરમે નરિ જોને; ૨૦ ૨૬
 પ્રજ્ઞાદે પરમાણુ કણાં તે, ખાણ વાગીયાં એને. ૨૦ ૨૭
 કહે રે કોણે તને શીખવી, વિચિત્ર આવી વાનો; ૨૦ ૨૮
 તેનું નામ બનાવ મુજને, તો રહે જીવથી જનો. ૨૦ ૨૯
 પૂર્ણ પાંચ વર્ષની ઉમ્મર, જોને થઈ છે તારી; ૨૦ ૩૦
 વાત કરી વેદાંત પારની, નથી માનતો મારી. ૨૦ ૩૧
 મારા રાતુ ફરી મોટમ, તું મુજ આગળ કહે છે; ૨૦ ૩૨
 મારી નજરે દેખાડ મુજને, કહે કાણુ હામે રહે છે. ૨૦ ૩૩
 પ્રજ્ઞાદ કહે તે પ્રકટર્યો છે, સદુની દણિ સામે; ૨૦ ૩૪
 બાવે તેનું ભજન કરો ને, પ્રીતે દર્શન પામે. ૨૦ ૩૫
 હું દેખું ને તમે ન દેખો, એ અજ્ઞાન તમારું; ૨૦ ૩૬
 તજ અનીનિ રાખો પ્રીતિ, કારણ સુધરે સારું. ૨૦ ૩૭
 પ્રજ્ઞાકેરો એ છે પ્રજ્ઞા, વિધ્યુકેરો વિધ્યુ; ૨૦ ૩૮
 શંકરકેરો શંકર એ છે, સમરથ સર્વ સદ્વિધ્યુ. ૨૦ ૩૯

કમળનયન કરુણામય કેશવ, કોટી ભુવનના કર્તા;
 ખલ ખંડન મહી મંડન, હે હરિ હરકત ધરતા. દુરં ૨૩
 ગુણસાગર ગોપાળ ગુણાકર, ગુણાતીત ગોવિંદા;
 ગરુડધ્વજ ધનરથામ ગદાધર, સત્સિદ્ધ આનંદકંઠા. દુરં ૨૪
 નાગાયણ નરસિંહ નરોત્તમ, નટવર નવલ વિહારી;
 નિઝનંદ નિર્ગુણ નિર્લેપક, છો નિઝ જન સુખકારી. દુરં ૨૫
 વિઘ્નનંદ ચિદ્રૂપ ચતુર્ભુજ, સકલ ચરાચર વાસી;
 છો વિકારરહિત છો માળા, પૂરણ બ્રહ્મ પ્રકાશી. દુરં ૨૬
 જનરંજન જગદીશ જનાર્દન, જ્યોતિર્દ્રુપ જયકારી;
 જનનાં દુઃખ ટાળો જગજીવન, સાદાય કરોને મારી. દુરં ૨૭
 દીનાનાથ દયાળ દયાનિધિ, દાસતણાં દુઃખ દાપો;
 ધર્મધુરધર છો ધરણીધર, અધર મને હયાપો. દુરં ૨૮
 નિત્ય નિરંજન નાથ નિરામય, નિર્મળ છો બદુનામી;
 પરમાત્મા પરબ્રહ્મ પ્રભુજી, સકલ પરાપર સ્વામી. દુરં ૨૯
 મંગળરૂપ મુકુંદ મોરારી, મદ્દાસંકટ મૂકવો;
 યજ્ઞરૂપ જગમૂપ પ્રભુજી, આ વેળાએ આવો. દુરં ૩૦
 રામચંદ્ર રમુનાથ રસિકવર, રાજવલ્લભ સ્વામી;
 સરખીવર લાયક ગુણવંતા, ઈશ્વર અંતર્યામી. દુરં ૩૧
 વાસુદેવ વિષ્ણુ વિશ્વેશ્વર, વિશ્વાત્મા વનમાળી;
 શક્તિ અતંતવંત દુઃખ સધળો, દ્રાણુ હરે તમ દાળી. દુરં ૩૨
 દે દરજી દિગ્દેશ દર્શીને, દેવ તણાં દુઃખ દાપો;
 સાંધુઅનતાં સંકટ દાળી, સત્ય ધરમ દદ યાપો. દુરં ૩૩
 એવી અરજ કરી પ્રદલાદ, પ્રદટ્ટયા અંતર્યામી;
 પ્રત્યક્ષ પ્રબુને પોતે દીડા, સકલ ભુવનના સ્વામી. દુરં ૩૪
 બકાવત્સલ કહે બપ નવ પામીય, હું છું સપજો શમે;
 અરૂપ હું પાણુ રૂપ ધરીને, આવીય તારે કામે. દુરં ૩૫
 નિરોપપરપુ તાડી બોલ્યો, દેખાડય સ્વામી તારે;
 જો દેખું તો નિચે મારે, એ છે ચત્રુ મારે. દુરં ૩૬
 છતાં દીડા તેં દેખાડય મુજને, એવું બોલ્યો પાપી;
 પ્રહલાદજી કહે ખડ્ગ ખંબનાં, સપજો રહે છે વ્યાપી. દુરં ૩૭
 રૂપ કરીને પ્રદાર કરવા, ગયો ખંબનાં ન્યાયે;
 જન હેતુમ કહે નરહરિ પ્રગટ્યા, તરતજ તેણીવાદે. દુરં ૩૮

એ પ્રહલાદ ચરિત્ર અનોપમ, જે શીખે ને ગાશે;
તેનાં સંકટ સધળાં ટળશે, સદાય સુખીઓ થાશે. દુરં ૩૬

અધ્યાય ૧૩ મેા

દોહા

નારદજી કહે ધર્મને, સાંભળ રે તું રાય;
રૂપ થાય છે અરૂપનું, એ ભક્તિનો મહિમાય. ૧
વ્યાપક સધળા વિશ્વમાં, ઈશ્વર એક અરૂપ;
પોતાની ઈચ્છાવડે, પ્રકટ કરે છે રૂપ. ૨
સાધુને સંકટ પડે, પ્રીતે કરે પોકાર;
નિર્ગુણ ગુણ અંગી કરે, પ્રકટે તેણીવાર. ૩
વ્યાપક અગ્નિ કાષ્ઠમાં, રહે છે અકળ અરૂપ;
મંથન જે તેનું કરે, ધારે તત્ક્ષણ રૂપ. ૪
અરૂપ અગ્નિ કાષ્ઠમાં, બાળી ન શકે લેશ;
પ્રકટે રૂપ મથ્યા થકી, બાળે સધળો દેશ. ૫
એ દદાંતે જાણવો, ઈશ્વર આપ અરૂપ;
પ્રકટે જનના મનથકી, અદ્ભુત રૂપ અનૂપ. ૬
અરૂપને આરાધીએ, મોક્ષ કામના હોય;
સંકટ સધળાં ટાળવા, સરૂપ ભજીએ સોય. ૭
કારજ હોયે જ્યાં લગી, ત્યાં લગી રહે સરૂપ;
પોતાનું કારજ કરી, વળતી થાય અરૂપ. ૮
સદા સંતના હૃદયમાં, વાસ કરે છે નાથ;
માટે સજ્જન સેવીએ, સ્નેહ કરી તે સાથ. ૯
જમ પદારથમાત્રમાં, વ્યાપક અગ્નિ એક;
દીવાસળીથી દેવતા, વહેલો હોય વિશેક. ૧૦
એમ હરિ હરિજનમાં, સદા વસે છે વાસ;
જરાક દુઃખ જનને પડે, પ્રકટે થઈ પ્રકાશ. ૧૧
સર્વ પદારથને વિષે, હરિજનને હરિભાવ;
સાચા દઢ વિશ્વાસથી, એવો બને બનાવ. ૧૨
સાક્ષી સર્વે કર્મનો, ઈશ્વર જીવની પાસ;
અન્ય જીવ નથી જાણતા, જાણે હરિના દાસ. ૧૩
સાચા સદ્ગુરુ જે મળે, પરખાવે પ્રભુ પાસ;

ભક્તિભાવે તે ભજે, રાખી દૃઢ વિશ્વાસ. ૧૪
 અહ્ય જીવ ના ઝોળખે, મોહતણે વશ મૂઢ;
 સદ્ગુણે સેવે નહિ, ક્યમ પામે પદ પ્રોઢ. ૧૫
 સદ્ગુણ વિના ઘણા કરે, કાઠી અન્ય ઉપાય;
 કહ્ય લગી કૃટી મરે, મળે નહિ હરિરાય. ૧૬
 નારદના ઉપદેશથી, પામેતો પ્રહ્લ્લાદ;
 વિશ્વાસે પ્રકટયા પ્રભુ, ઉપજ્યો મન આદૃલાદ. ૧૭
 નિર્ગુણુ શુણ્દરે થયા, ઈશ્વર આપોઆપ;
 સંકટ દાઝ્યાં સર્વનાં, ભક્તિ તણો પ્રતાપ. ૧૮
 નારદ કહે છે ધર્મને, પરીક્ષતને શુકદેવ;
 મનસા વાચા કર્મણા, કરો સંતની સેવ. ૧૯
 સદ્ગુણે સેવ્યા વિના, લક્ષ ન સમજ સેથ;
 અન્ય ઉપાસન જો કરે, વાંધુ બધ વિશેષ. ૨૦
 ભક્તેલા કંઈ કાળના, ભટકે સધળા જીવ;
 સદ્ગુણે સેવ્યા વિના, કાંઈ લહે નહિ શિવ. ૨૧
 પોતામાં દેખે પ્રભુ, તે દેખે સદુમાંય;
 અગગા ધારે ઈશને, કાળ સરે નહિ કાંય. ૨૨
 દુષ્ટમાં મુજમાં ખડગમાં, ખંભ વિષે છે રામ;
 દીપ સધળે નરદરિ, તેથી સરીયું કામ. ૨૩
 દિરણ્યકરણપુજે હડકરી, કયો ધંબમાં પ્રદાર;
 નિયે પ્રકટયા નરદરિ, આજુન રૂપ અપાર. ૨૪

છાપા

અહડ ચીરાયો ખંભ, ગહડ બ્રહ્માંડ ગગડીયો,
 દિરણ્યકરણપુ બપાળ, હડબડી દેડો પડીયો;
 સામ દીપમાં શોર, થયો અતિ ધોર બપંકર,
 કપ્યા દશ દિક્ષાળ, સમાધિ તજ્યા ચંકર;
 મિષ્ટુ સહિત ધૂજી ધરા, વગી રોષ ક્રમ કંપી ગયા,
 બ્રહ્માંડ ખંડ અણ્યે ચુક, શ્રીનૃસિંહ આપ પ્રકટ થયા. ૧
 આજુન રૂપ અપાર, ત્રિભોવનમાં નહિ નેવું,
 કાળતણો મદ્રાકાળ, હમ દીસે છે એવું;
 પિરદ દંત વિકરાળ, જીવ પાવકની ઝાળ,
 રાગા મોટા દિવ્ય, વગી પીગા ને રાગ;

જાણે સિંધુ કોધનો, આઘ્યો ધાયો ઉછળી,
 જોઈ જોઈ રૂપ નૃસિંહનું, સહુનાં ચિત્ત ગયાં ચળી. ૨
 ક્યો પ્રોઠ ટંકાર, હણણ હુંકાર હરિજો,
 પડયો અસુરને ત્રાસ, જંપ દોયને નહિ જરીજો;
 મોટું વદન વિશાળ, જગત જાણે ગળી જશે,
 લાગ્યા કહેવા લોક, ખચીત સર્વેને ખાશે;
 બહુ મુખ ને બહુ હાથ પગ, એવું રૂપ નહિ ત્રિલોકમાં,
 નિરખી દેવ નૃસિંહને, પછી પડ્યા અસુર સહુ શોકમાં.

છંદ-ઝલણા

સ્વરૂપ નરસિંહનું જાય દાણે કહ્યું, સત્યલોકે જઈ શિશ અડીયું
 ચંદ્રને સૂરજ તે નેત્ર દામે રહ્યા, તારકા મંડળ રામ મંદીયું
 જીલને ઠામ તે વિજળી ઝળકતી, વદનને ઠામ તે મેઘવાણી
 લોક સમસ્તમાં હાથ હરિના કરે, જગતમય અંગ તે લેવું જાણી
 દેખી નરસિંહને દાનવ ઉઠીયો, હિરણ્યકશ્યપુએ હામ ધાલી
 વીરનું વેર તે આજ વાળું હવે, આવીયો સદનમાં શત્રુ ચાલી
 એમ કહી ઉઠીયો રીસ કરી રૂઠીયો, લય તજી વાગી સંગ્રામભેર
 અસ્ત્ર ને શસ્ત્ર લઈ વીર વકારીયા, પ્રથમથી દાનવી ફોજ પ્રેરી
 દાનવ દોડીયા જમતણા જોડીયા, શંખ રણશૃંગના નાદ કરતા
 હાક હુકાર લલકાર ભારે મચી, પાછળ દો નથી પાગ ધરતા
 ધનસમી ગર્જના કંઈ કરે તર્જના, રૂમતા ઝુમતા ફાળ ભરતા
 વીર વિકરાળ નરસિંહને જોઈને, કોઈ તો જાય દિલમાંથી કરતા
 કોય બંધુક ને બાણ બરછી ગદા, કોય ત્રિશૂળ ને ખડ્ગ ધરીયા
 ગુર્ખી ગોકેણ ને ચક્ર કોય ચાલવે, કવચ ને ટોપ સજી ત્રિકાણભરીયા
 જોઈ નૃસિંહજી કટકટી કોપીયા, ઝાલીયા ઝડપ હજાર હાથે
 પરમ વિશાળ ત્યાં વદન પહોળું કર્યું, ઉડળે ઝારીયા સર્વ હાથે
 જોઈ સંહાર ત્યાં સૈન સર્વે તણો, હિરણ્યકશ્યપુએ હામ ધાલી
 છત્રીસ આયુધ અંગ લીધાં સજી, જોરથી યુદ્ધમાં આઘ્યો ચાલી
 શરના પૂરમાં કંઈ નથી સૂઝતું, વદનથી ઘોલતો વ્યંગ વાણી
 પશુ તણો વેશ લઈ આવીયો પામરા, આજ માડું તને મંદ પ્રાણી
 શત્રુને જીતવા પ્રબળ તપ મેં કર્યું, અજ કને અમર વરદાન લીધું
 દેવ દિગ્પાળ તો સર્વ મેં જીતીયા, શત્રુ લાધ્યો હવે કાર્ય સીધું
 એમ કહી હંચકી મારી મૂઢે ગદા, સન્મુખ આવીયો સખળ ચાલી

ખાતમાં લેકેને નામે મુખમાં બચે, ખૂણ ખંખેરીયો કંટ ઝાલીદ
મુખ વિષે લેકેને પાછો મૂકે પડ્યો, વગેરે વગી ઉઠીને જાય વડવા,
મલ્લની પેર વગી મૂકે હોંક ખખા, દીપમાં જાય જમ પતંગપડવા;
મોઢ દંડેકાર અડંકાર કરતો હટે, વીરનર સિંદની હાક વાગે,
પગતણા પ્રદારથી મૂજ સધગી ધરા, શેપના ચિરપર ભાર લાગે.
લગ્યે ને હટે પાછો પૃથ્વી પડે, કરકટે દંત ને હોઠ કરડે,
અનુલખગ જોડે હાય એવો દીસે નહિ, ઝાલી નુસિંહ મુડી મચરડે;
કચરી હાડ ને જાગી જોડે કયો, ચિચિલ થયાં ગાય ને જોડે હારી,
દિવસનો અંત તો એમ કરતાં થયો, લીધા હમ્પરંગમાં અધર ધારી.
હમરા ઉપરે આપ હમા રહ્યા, કહે દવે કાણુ છે રૂપ મારું,
બ્રહ્મ સ્થિતિયે જાતિ તું જોઈ લે, ત્યાંજગી હાય વરદાન તારું;
અજકે રૂઝ છે લોહ કે લાકડું, ચૂકું લીધું વગી જો વિચારી,
તું સહી તું સેડી એમ જોડ્યો પછી, મૂકે નખવડે નાખ્યો મારી.
હમરથી કાઢીને કાઢી અંતાવગી, કોટમાં ઘાલીને રૂધિર પીધું,
ચમે તો લેકેને અંગપર આઢીયું, દેખીને કુંદલી દેવે દીધું;
જય જય હમ્પરી પુષ્પવૃષ્ટિ કરી, નરદરિ રૂપ જોયું નિહાળી,
મહા પ્રહલાદને જાણે પ્રકટ થયા, સુરતણી આપદ સરવ ટાળી. ૧

હોહા

- નિરદુષ્કર્યપુત્રો વધ કયો, પડીયો પૃથ્વીમાંય; ૧
- જેજેકાર કયો ધણા, દેવ મપિએ ત્યાંય. ૧
- બ્રહ્મા સાથે આવીયો, સધગો સુરનો સાથ; ૨
- સ્તવન કરે નરસિંહનું, સરવે જોડી હાય. ૨
- અજગા સદુ હમા રહ્યા, કાણુ બઈ શકે પાસ; ૩
- રૂપ મયંકર જોઈને, સરવે પામે તાસ. ૩
- એ પાપીએ અતિધણું, દીધું અમને કુખ; ૪
- કા કહી નારી છૂટીયા, ભારે વેઠી જૂખ. ૪
- હોમ યાગ આદિ દ્રિયા, આદ્ય તર્પણ ને ત્યાગ; ૫
- એણે સધગા લોપીયા, પિતૃદેવ વિભાગ. ૫
- નાસ્તિક નીચ અનિ ધણા, શીયાં પૂરણ પાપ; ૬
- મહા પ્રભુજીએ મારીયો, ટાળ્યા સદુના તાપ. ૬
- કર જોડી બ્રહ્મા કહે, કોપ ઉતારો નાથ; ૭
- દર્શન કરવા આવીયો, સધગો સુરનો સાથ. ૭

દેખી સઘળા દેવને, ઘોર કર્યો ધુધવાટ;
 ભયથી સઘળા ભાગીયા, વિખર્યા ખારે વાટ. ૮
 કમળાને ઘ્ર્ણા કહે, જુઓ તમારા નાથ;
 ક્રોધ શમાવો તેહનો, હેતે ફેરવો હાથ. ૯
 સિંધુસુતા વળતી ગયાં, હળવેહળવે પાસ;
 અદ્ભુત દેખી આકૃતિ, તેને પડીયો ત્રાસ. ૧૦
 પદ્મા કહે પ્રભુને વિષે, દીસે ક્રોડ કરાળ;
 પાસે જશે પ્રહ્લાદજી, શમશે સઘળી આળ. ૧૧
 વળતી વિધિએ મોકલ્યો, વિનય કરી પ્રહ્લાદ;
 તે દેખી નરસિંહને, ઉપજ્યો અતિઆહ્લાદ. ૧૨
 આદરથી ઉછરંગમાં, બેસાર્યો લેઈ ખાળ;
 ચટપટ લાગ્યા ચાટવા, મટી ક્રોધની આળ. ૧૩
 પશુ ચેષ્ટા પોતે કરી, જણવ્યો જાતિસ્વભાવ;
 પ્રહ્લાદે વળતી કહ્યો, પ્રભુતાતણો પ્રભાવ. ૧૪
 એક અખંડિત છો તમે, અજ અક્ષર અવિનાશ;
 માયાનો આશ્રય કરી, વિધવિધ કરો વિલાસ. ૧૫
 કામ ક્રોધ મદ લોભ છે, માયાના ગુણ એહ;
 ઉગી નીકળે આપથી, જ જ ધારે દેહ. ૧૬
 જમ વૃક્ષના બીજમાં, કંટક સ્વાદ સુગંધ;
 જળજેગે ઉગે સહુ, પણ જળને નહિ સંબંધ. ૧૭
 ઉત્તમ મધ્યમ અતિ ધણા, ગુણ અવગુણ છે જહ;
 તે સર્વે માયા તણા, ચૈતનમાં નહિ તેહ. ૧૮
 ચૈતન છો ઈશ્વર તમે, માયા દીસે દેહ;
 પોતાની ઈચ્છાવડે, કાર્ય કરે છે તેહ. ૧૯
 નિર્મળ નિશ્ચળ છો તમે, નિત્ય નિરંજન નાથ;
 કાળ કર્મ સ્વભાવ છે, સર્વ તમારે હાથ. ૨૦
 દેહ વિના આપે કરો, ઉત્પત્તિ સ્થિતિ સંહાર;
 ભક્ત તણા હિત કારણે, આપ ધરો અવતાર. ૨૧
 થઢે નીર સાગરતાણું, મેઘમંડળની માંય;
 જીવાડે સહુ જગતને, પાછું ત્યાંતું ત્યાંય. ૨૨
 ચૈતનસાગરમાંયથી, એમ ધરે અવતાર;
 ભક્ત તણું રક્ષણ કરે, દુષ્ટ તણો સંહાર. ૨૩

વચન મુલ્લી પ્રદ્લાદનાં, રીઝયા દીનદયાળ;
ચતુર્થે રૂપે થયા, કરુણાસિંધુ કૃપાળ. ૨૪
ચોપાઈ ત્રિતાલ
થયું રૂપ મનોહર ત્યાંય, આરે આયુધ છે કરમાંય;
પગે નેપુરનો ઝમકાર, કટિ કંકણી શોભા સાર. ૧
દોટિ કંદ્રપ લાવણ્યધામ, દીદા કમળનયન ધનશ્યામ;
પામ્યા દેવ પરમ આનંદ, બોલે જયજય શ્રીગોવિંદ. ૨

અધ્યાય ૧૪ માં

રાગ ગરબી

મદિમા મોટો રે, વિભોવનનાથ તમારો;
અલ્પમતિ હું શું કહું રવામી, નથી આશરો મારો. મ૦ ૨૬
પ્રથમ સ્થિત કરવાની જ્યારે, ઈચ્છા આપે દીધી;
તે હંજીમાં તેજ પરીને, ગર્જવતી કરી દીધી. મ૦ ૧
તેમાંથી મહત્ત્વ થયું છે, પ્રકાશરૂપે એવું;
તેમાં મહુ સ્થિતું બીજક, તમે સરજીયું તેવું. મ૦ ૨
એ અધ્યાત્મરૂપ થયાથી, ચિત્ત એમ પલુ કહે છે;
અધિદેવ તે વાસુદેવ થઈ, એનું એ વને છે. મ૦ ૩
સ્વચ્છાંતને નિર્વિકારી, એ સ્વભાવ સપંગા એનો;
સર્વ તત્ત્વ એમાંથી પ્રકટમાં, પરિવાર છે તેનો. મ૦ ૪
મહત્ત્વ વગી વિકાર પામ્યું, અદંકાર ઉપજાવ્યા;
સાત્વિક રાજસ તામસરૂપે, ત્રણ ગુણાત્મ કહાવ્યા. મ૦ ૫
શાંતપલું ને પારપલું વગી, મહપલું છે એમાં,
પ્રભુ ગુણના સ્વભાવ જુદા, દેખાયા છે તેમાં. મ૦ ૬
પંચમન ને દશે હંદ્રિયાં, મન ઉપજ્યું છે એથી,
કાર્ય કારણ કર્યા મહેને, એ વચ્ચે છે તેથી. મ૦ ૭
અધ્યાત્મરૂપે અદંકારને, અરિજન અદંકની
દેવરૂપ સંકર્ષણ પોતે. જોયું એવી વચ્ચે. મ૦ ૮
સાત્વિકરૂપે અદંકારથી, મનની ઉત્થા કહાવે,
એથી સપંગા સંકર્ષણ કહે. પા. ૧ વગી રાજસ. મ૦ ૯
સર્વ હંદ્રિયાનું અધિપતિ, આનંદ છે એમાં
એમો થત એને નિરૂપણ થત કહે છે તેનાં. મ૦ ૧૦

હંચ જાતિમાં એ પ્રભુ ન જાણે, નીચ જાણે તેને;
 નીચ જાતિમાં ભજે પ્રભુને, હંચ જાણે એને. મં ૨૭
 વિપ્ર દાય દાદર શુભવાળો, વેદવિધિ કરી જાણે;
 જે પ્રભુથી તે વિમુખ દાય તો, માનો સ્વપ્ન પ્રમાણે. મં ૨૮
 જે ચાંડાળ જાતિમાં દાય ને, ભજે પ્રભુને જાણે;
 તીરથનો ને તીરથ જાણે, પવિત્ર પૂજા કરાવે. મં ૨૯
 ગંગાજી તો પાપ નિવારે, તાપ ચંદ્રથી નારે;
 કલ્પવૃક્ષ તો હરે દીનતા, જે જાણે તે પાસે. મં ૩૦
 પાપ તાપ ને વળી દીનતા, સાધુસંગે વામે;
 દેવજ કૃપા તમારી દાય તો, તે સત્સંગિ પામે. મં ૩૧
 અન્ય દેવનું કરે ઉપાસન, તે પ્રલયમાં આવે;
 દેવજ નામ તમારું ભજતાં, જીવ પરમ પદ પાવે. મં ૩૨
 અનેક નામનાં ધામ અનેરાં, કલ્પે બહુ પ્રપંચી;
 સંસારજાળે જે નવ પરમે, શંકે નાહી ભવવંચી. મં ૩૩
 નિર્મુલ સમુલ રૂપ જે પ્રભુનાં, વેદે કર્યા વખાણી;
 સમુલ એજ વેરાટ દેહ છે, જુગતે લેવો જાણી. મં ૩૪
 સદસ્રશિરસા નામ ધરાવી, ઈશ્વર કહે છે એને;
 લોકઅનુદય અગે અગે, કલ્પેલા છે જને. મં ૩૫
 કલંકિયે દિક્ષાળ રક્ષા છે, નેત્રવિયે છે જાનુ;
 ત્રિશુલ વૈદ્ય તે નાદે રહે છે, તેથી નહિ કાંઈ છતુ. મં ૩૬
 આનન તેનું આનજ જાણવો, રસના વરુણ વખાણુ;
 હાથ ઇંદ્ર ને ઉપેન્દ્ર ચરણો, વાયુ ત્વચા એ જાણુ. મં ૩૭
 ઉપસ્થ હામે શ્રદ્ધા રહે છે, સદિ સદજ ઉપજાવે;
 શુદ્ધમંડળે છે યમરાજ, અધોદ્વાર એ કરાવે. મં ૩૮
 મનને હામે રક્ષા ચંદ્રમા, બુદ્ધિમાં ગુરુ રહે છે;
 મહારુદ્ર અઢંકાર પ્રભુનો, વેદ પુરાણે કહે છે. મં ૩૯
 ધર્મ દૈવ્ય ને અધર્મ પૃથ્વી, મેઘ વીર્ય છે તેનું;
 નદીઓ તે તો સર્વ નાદીઓ, હૃદય સમુદ્ર જેનું. મં ૪૦
 વનસ્પતિ રામાવળી નેની, પર્વત અસ્થિ કરાવે;
 મનુષ્ય આદિ જીવ સચરાચર, અંગ ચક્રી ઉપજાવે. મં ૪૧
 શ્રદ્ધાજીની સદિ સધળી, જાતમાં ઉપજાવે;
 દિરણ્યગર્ભ તે આદિનારાયણ, સ્વપ્ન ને મનું કરાવે. મં ૪૨

સુપર્યો નરને સતસંગ મળે, તરુ તરત વસંતથી ફૂલે ફળે;
 મત્તયાગરમાં તરુ જ્યાં અડશે, તરુ અંદન તુર્ત થઈ ચડશે. ૫
 ઋતુ શઈ સદુ જગ રવચ્છ કરે, સર ને સરિતા સદુ થાય સરે;
 તપતા જનને વગી તેડ જળે, તન્કાગ તૃપા તન તાપ ટળે. ૬
 પટ લે અથ પારસને રૂપશે, બની હાટક લોહપણું હરશે;
 પરિપૂરણ છે પરતાપ ધણો, સરવે જુગમાં સસતંગતણો. ૭
 અર નાશ કરે સતસંગ અતિ, મદિમા ન લહે જીવ મંદમતિ;
 શુક નારદ સારદ શેષ કહે, જન છોટમ કાચક સંત લહે. ૮

ચોપાઈ ચિતાલ

દેવ પુણ્ય પુરાતન જ્યારે, સતસંગતિ પામે ત્યારે;
 લહે સાર અસાર વિવેક, મટે સંશય જ્ઞાતિ છેક. ૧
 સતસંગ વિના જન પશુ, નવ જાણી શકે તે કશું;
 પ્રભુમંદિમા છે અપરંપાર, તેને શું લહે જીવ ગમાર. ૨
 નેતિ નેતિ નિગમ કહે જને, જીવ જાણી શકે કેમ તેને;
 મળે દેવ પ્રભુના દાસ, આજખાવે તે પોતા પાસ. ૩
 તમે જીવતણા છો જીવ, વગી શુદ્ધ સનાતન શિવ;
 સદુ વિશ્વમાં શક્તિ તમારી, રથા દોટી બ્રહ્માંડને ધારી. ૪
 નમ દોટી યદી અવકાશ, દોટી જાનુ યદી છે પ્રકાશ;
 દોટી ચંદ્રથી શીતલ સાર, દોટી કાગ યદી ભયકાર. ૫
 દોટી વિધુનથી બળવંત, દોટી વાયુયદી વેગવંત;
 દોટી સાગરથી ગંભીર, દોટી વીરયદી મહાવીર. ૬
 દોટી ધરાથી અચલ અપાર, દોટી શેષયદી ધરનાર;
 દોટી બ્રહ્માયદી સદુ કરતા, દોટી શંકરથી સદુ હરતા. ૭
 દોટી વિશ્વથી પાવનદાર, દોટી દુર્ગાથી રિપુ દલનાર;
 દોટી હંદ્રથી વેલવવાન, દોટી ગણપતિથી મહામાન. ૮
 દોટી ધનિકયદી ધનધારી, દોટી મેઘયદી સુખકારી;
 દોટી પાતાળથી છે અગાધ, ગુણુ કર્મંતણો નહિ બાધ. ૯
 એવી અનુસિત શક્તિ અનંત, ભક્તવત્સલ છે ભગવંત;
 તવ મદિમા અપાર અનંત, સર્વ જગે શિરોમણિ સંત. ૧૦
 નેતિ નેતિ નિગમ જને ગાય, મારી બુદ્ધિએ કેમ કષ્ટા જાપ;
 મન વાણી ન પહોંચે જ્યાંય, કલ્પે બુદ્ધિ તો કાંયનું કાંય. ૧૧
 રૂપ રંગ નહિ આકાર, રથા આપ પરાની પાર;

તમે વાણી પ્રેરો છો જ્યારે, આવે અક્ષર શ્રાસની બાહારે. ૧૨
 નાણીકામે પશ્યંતીમાં ડરે, સ્વર રૂપ પછી તે કરે;
 રોધે માંછ બુદ્ધિ ઘટે ઘાટ, મુખે વેરાગ વૈખરી વાટ. ૧૩
 વેદ શાસ્ત્ર અનેક પુરાણ, કરે વૈખરી સરવ વખાણ;
 જતી બુદ્ધિએ કદબું જલું, તેણે વર્ણન કીધું તેવું. ૧૪
 આર્વાકાએ કદાપી શત્ય, સહેજે ઉઠે છે ત્યાં થકી ધૂન્ય;
 નથી ત્યાં થકી આધા ગયા, શત્યવાદી તે તેમાં કહ્યા. ૧૫
 કહ્યાં મીમાંસકાએ કર્મ, તેણે પરક્યો અનાદિ ધર્મ;
 કહે છે વેદ અનાદિ તેહ, રહ્યા અક્ષરરૂપે એહ. ૧૬
 ભર્યું અહરથી આકાશ, ત્યાંથી થાય છે વાણી પ્રકાશ;
 સોમવદ્વી પીએ છે જહ, દેખે અક્ષર સધળા તેહ. ૧૭
 માટે વેદ અનાદિ બ્રહ્મ, પાળે તેવો કહેવો ધર્મ;
 સાંખ્યવાદી વહે છે વળી, રહ્યા પુરુષ પ્રકૃતિ મળી. ૧૮
 સહુ વ્યંજન અક્ષર જહ, રહ્યા પુરુષસ્વરૂપે તેહ;
 સ્વર સોળ છે કંઠની માંચ, રહ્યા શક્તિસ્વરૂપે ત્યાંચ. ૧૯
 સ્વર અક્ષર સંજોગ થાય, ત્યારે વૈખરી વાણી વદાય;
 એવા જુદા જુદા મત કરે, કાંઈ કર્તા પ્રભુને ન લહે. ૨૦
 રહે કર્તા પરાની પાર, ત્યાંથી શબ્દ ઉઠે ઝકાર;
 બહુ શક્તિ રહી છે જમાં, બહુરૂપ ધરે છે તેમાં. ૨૧
 થયો ઝકાર ત્રિધા સ્વરૂપ, વહે વિધવિધ શબ્દ અનૂપ;
 ઘડે ઘાટ તો બુદ્ધિ બિચારી, ગતિ શું લહે નાથ તમારી. ૨૨
 નમો નમો અખંડાનંદ, નમો ગુણાતીત ગોવિંદ;
 નમો સદ્વિદ્ધિ આનંદરૂપ, નમો એક અખંડ સરૂપ. ૨૩
 નમો પરબ્રહ્મ પુરુષ પુરાણ, નમો પ્રાણ તણા પ્રભુ પ્રાણ;
 નમો વ્યાપક વિશ્વાધાર, નમો કરુણાનિધિ કરતાર. ૨૪
 અજ અક્ષર છો અવિનાશી, સર્વાતીત સ્વયં પ્રકાશી;
 કાંઈ પાર તમારો ન લહે, જન છોટમ તે શું કહે. ૨૫

અધ્યાય ૧૬ મો

રાગ-ગરબી

નમો નિરંજન નરહરિ, ઈશ્વર અખિલ લોવન કરતાર
 શું કહું શું કહું રે ફરી ફરી, તમારો મહિમા અગમ અપાર

ઘાયલ મગલુ રે જો ગણે, નજ તારાનું લેખું યાય;
 બિંદુ ગર્જાએ રે મેઘનાં, તમારો મદિમા કહો ન જાય. ૨
 ઘાય આપાવી રે પૂતમે, આથમે અગસ્ત ઉગે ચંદ્ર;
 મિથુને સૂર્ય રે આવતાં, ખારે ભરતી ચઢે સમુદ્ર. ૩
 ખાર દિવસની રે બાગથી, તરી રોકે તે સવળું 'તોય;
 પગ તવ મદિમા રે નાયજી, તેનો પાર ન પામે ઘાય. ૪
 શેષ મુનિ ને રે ચારદા, પાર ન પામે કરે વખાણ;
 તે હું કેમ કરી રે કહી શકું, અદ્યપમતિ છું અનિઅજાણ. ૫
 અરજ મુખીને રે દાસની, વગતા બોધ્યા વિશ્વનિવાસ;
 સંતોષ મુજને રે તો યશે, જો કાંય માણું મારી પાસ. ૬
 મહાવાદ કહે છે રે પ્રીતથી, રાખો ચરણકમળની છાંય;
 ખીનું સરવે રે ફેક છે, જોતાં કાદ લોકની માંજ. ૭
 આસન ન લડું રે ઇંદ્રનું, ન ઇચ્છું અજપદ ને કૈલાસ;
 ગોલાક વેડું રે ના ગમે, છે એક ચરણકમળની આસ. ૮
 બંધિ તમારી રે સાર છે, મિથ્યા માયા ચારે લોક;
 અજાણું હૈયે રે તેડને, સર્વે સ્વપ્ના સરખું ફેક. ૯
 નારદ મુરખે રે મુજને, કણા ચરણકમળમદિમાય;
 ને મૂંઝીને રે અન્યમાં, મારું મન કહીએ ના જાય. ૧૦
 સાગર મૂંઝી રે મુધાનખે, કાલકાલે ઢાળું કરશે પાન;
 મહામુખ મૂંઝી રે માવજી, માયા મુખ હૈયે દેવાન. ૧૧
 કણ મૂંઝીને રે કુચકા, લેનારાને શું રૂગ યાય;
 'રૂપ નજીને રે નેહને, પીનારા પાનર કહેવાય. ૧૨
 મુખ સંસારી રે અદ્ય છે, અક્ષર મુખ છે આત્મા લાભ;
 વિપયાનંદી રે જીવને, અતિ દુખના ઉપર 'હાજ. ૧૩
 ખવમુખ લાગે રે અનિબહું, મુતવીત વાર રેડ સંજોગ;
 હામમૂંઝી રે લાગશે, ધવળતાં દોય દુખના આધ. ૧૪
 રંગે પ્યાલે રે દર નિખો, લેશે નિન્ન નેદર પીંગ;
 એવું મુખ રૂં રે સંસારનું, ને નવ હૈયે સત મુખીર. ૧૫
 ખાગ અખખ રે ખાપજી, કડપદ મુખમાં કાંધે ઝેર,
 તરત નિચારે રે નેહને, માયા અઢી મનમાં મેદર. ૧૬
 રંગે જાગ રે જંબુજ, એક ખવન સપજી એજ.

જોતાં જોતાં રે થાય છે, એમાં અંતે દુઃખના ઓધ. ૧૭
 ભક્તિ તમારી રે મહાભણિ, પૂરે સધળા મનના કામ; ૧૮
 બીજી કણિકા રે કાયની, તેમાં ડાહી ન ઉપજે દામ. ૧૯
 માયા મદિરા રે જ પીએ; ભૂલે તે પોતાનું ભાન; ૨૦
 જ્યાં ત્યાં જુગમાં રે રડવડે, એવા અધમ જીવ અજ્ઞાન. ૨૧
 ધન જોખન ને રે રાજથી, મદ પામે છે મૂઢ ગમાર; ૨૨
 હરિને ભૂલી રે તે ભમે, તેના દુઃખનો નાવે પાર. ૨૩
 તત્ત્વ તપાસ્યું રે નાથજી, શોધી જોયા સધળા લોક; ૨૪
 સુખ ના દીસે રે કાયને, સધળે ભર્યો મોહ ને શોક. ૨૫
 ચરણ તમારાં રે શ્રીહરિ, સહુને ઠરવાનાં છે કામ; ૨૬
 તે મૂછીને રે ત્રીકમા, મારે નથી અવરતું કામ. ૨૭
 કૃપા કરીને રે એટલું, આપો મુજને શ્રી અવિનાશ; ૨૮
 પરપંચ પીડા રે ના કરે, કરજો દુઃખકમળમાં વાસ. ૨૯
 માયા મુજને રે ના નડે, જ્યારે પ્રભુનો થાય પ્રકાશ; ૩૦
 સૂરજ ઉગે રે સૂન્યમાં, તેથી થાય નિશાનો નાશ. ૩૧
 વળી માગુ છું રે એટલું, આપો સર્વે જનને સુખ; ૩૨
 મોહ માયામાં રે બાપડા, સહન કરે છે દારણ દુઃખ. ૩૩
 વચન સુણીને રે ભક્તનાં, વળતા બોલ્યા નરહરિ નાથ; ૩૪
 મુક્તિ આપું રે સર્વને, જો કાઈ આવે તમારી સાથ. ૩૫
 વચન સાંભળી રે પ્રભુતણાં, હૈયે વાધ્યો હરખ અપાર; ૩૬
 નરનારીને રે નગરમાં, પોતે જઈને કર્યો પોકાર. ૩૭
 ચાલો ચાલો રે ચાંપથી, જને મુક્તિ જોયતી હોય; ૩૮
 શ્રવણે આવું રે સાંભળી, હસવા લાગ્યા સર્વે કોય. ૩૯
 થાક્યા સધળે રે ફરી ફરી, કાઈએ કહ્યું ધર્યું નહિ કાન; ૪૦
 જડ માયાવશ રે જીવડા, એમનું કેમ છૂટે અજ્ઞાન. ૪૧
 પાછા આવ્યા રે પ્રીતથી, લાગ્યા પુરુષોત્તમને પાય; ૪૨
 જીવ ન માને રે જગના, તેનો શો કરવો ઉપાય. ૪૩
 દયાળ કહે છે રે દાસને, જને સંગ તમારો હોય; ૪૪
 સેવે તમને રે સ્નેહથી, માયા બંધન છૂટે સોય. ૪૫
 આસન ખેંસા રે આજથી, ફરી રીતે ચલાવો રાજ; ૪૬
 ધર્મ દહાવો રે લોકમાં, તેથી સરશે સર્વનાં કાજ. ૪૭
 ધારણ કરશે રે ધર્મને, પ્રાણી થાશે સર્વ પવિત્ર; ૪૮

માનવ સંધ્યા રે માનશે, ન્યારે ધરે તમારા મિત્ર. ૩૩
 ધર્મ ન ધારે રે ન્યાં લગી, ત્યાં સુધી છે પામર જાંત;
 વિવેક બુદ્ધિ રે ના વધે, પરખે નહિ તે સંત અસંત. ૩૪
 અંધ અમાગી રે જીવની, પહેલી ધર્મ હથાડે આંખ્ય;
 નીતિ અનીતિ રે જાણશે, વળતી વિધિ જોશે સાંખ્ય. ૩૫
 જડ ને ચેતન રે જાણશે, સર્વે પાપ પુણ્યના બેદ;
 સતસંગ સાચે રે શોધશે, જાણી શકશે વિધિ નિષેધ. ૩૬
 રાજ્ય તમારા રે તાતતું, તમે ચલાવો ટૂંકી રીત્ય;
 ધર્મ દલાવો રે લોકમાં, પાળો પ્રજા ધરીને પ્રીત્ય. ૩૭
 સદુને ભક્તિ રે શીખવો, રાજ્ય કરો મન્વંતર એક;
 નીતિભારગ રે આલતાં, સદુમાં વધશે પરમ વિવેક. ૩૮
 આજ્ઞા પાળો રે ઈશ્વરી, મૂઢી દેહ તણું અભિમાન;
 દોષ ન લાગે રે દાસને, રાખો દુહ્યે મારું ધ્યાન. ૩૯
 વચન પ્રભુનાં રે સાંભળી, વળતો બોલ્યો નરહરિદાસ;
 ભજન તમારું રે બૂલવે, પ્રબળ ધણો છે માયાપાશ. ૪૦
 નાખે અતે રે નરકમાં, એવું રાજ્યતણું છે કાજ;
 માટે મુજને રે ન આપશે, તમારે શરણે રાખો આજ. ૪૧

દોહા

વળતા નરહરિ બોલીયા, સાંભળ રે તું દાસ;
 વચન અમારું પાળતાં, ન નડે માયાપાશ. ૧
 લોક તણા દિનકારણે, કરવું ડુંડું રાજ;
 નીતિ ધર્મ દૂદાવતાં, સરે સરવતું કાજ. ૨
 વચન સાંભળી પ્રભુતણાં, દીન યદ્ય કહે દાસ;
 ભક્તિ બૂલે રાજથી, હોય નરકમાં વાસ. ૩
 તે માટે મૂકું નહિ, સુંદર ચરણ સરોજ;
 પરમ ધરમને પરહરિ, કાણ વહે જવ બોજ. ૪
 આજ્ઞા પાળે પ્રભુ તણી, પરમ ધર્મ છે અંદ;
 માટે કાજ કરો તમે, મૂઢી મન સદેહ. ૫
 પ્રહલાદે પ્રીતે કરી, વચન ચલાવ્યાં ચિપ;
 કરતા હરતા છે તમે, સમરય થી જુગદીશ. ૬
 આસન બેઠા નરહરિ, ટાળ્યો સંધ્યો દોષ;
 દીધું વળતું દાસને, યથો ધણો સતોષ. ૭

હુંહળી વાગ્યાં દેવતાં, ઉપજ્યો દરખ અપાર;
છોટગજન મુખીયા થયા, વર્ત્યો જગજગકાર. ૮

અધ્યાય ૧૭ મો

હોદા

પ્રીત કરી પ્રદૂતાદને, સોંચું સમથું સજ;
હુખ દગ્યાં રાહુ દેવતાં, રાહેજ સરીયાં કાજ. ૧
શ્રીનરસિંદના નામની, અખિલ લોકમાં આહુય;
વર્તાવી વિધિએ કરી, જુગ બાધે થઈ આહુય. ૨
એટલે સમજા આવીયા, ઈંદ્રાદિક વળી દેવ;
બ્રહ્માદિક વળી આવીયા, કરવા પ્રભુની સેવ. ૩
નીરખ્યા દેવ નરસિંદને, ઉપજ્યો બહુ આનંદ;
વિનય કર્યો વિધિએ ધણો, કહી જગજગ જોવિંદ. ૪
હે પ્રભુ મહિમા તમતણો, મુખથી કહ્યો ન જાય;
શેષ મુનિ ને શારદા, નિગમ નેતિ કહી ગાય. ૫

ચોપાઈ ત્રિતાલ

નમો સતચિદ આનંદરૂપ, નમો અખિલ ભુવનના ભૂપ;
અજ અક્ષર છે અવિનાશી, રહ્યા સકળ ચરાચરવાસી. ૧
અતિ પાવન પરમ અનૂપ, અખિલેશ્વર આનંદરૂપ;
ગુણ માયા થઈ છે રહિત, શુદ્ધ ચૈતન સર્વાતીત. ૨
એક અદ્વૈત આપ સ્વતંત્ર, રચ્યા જીવ કરી દેહ જંત્ર;
દેહ લાગે છે વજ્રલ જેને, તેથી વ્યાપે અવિધા એને. ૩
મહામસિન અચુચિ જેહ, તેને આપ માને છે એહ;
વળી તેની આદંકૃતિ થાય, એનું નામ અસ્મિતા કહેવાય. ૪
હોય તે થઈ રાગ ને દ્વેષ, દેહ તજતાં પામે છે ક્લેશ;
એવા પાંચ છે જીવની માંય, તેથી સુખ ન પામે કાંય. ૫
પંચકલેશ જેને નવ હોય, દેશ્વર સમરથ કહીએ સોય;
પંચકલેશ વશ જીવ સદાય, તે સ્વતંત્ર કેમે નવ થાય. ૬
દેશ્વર દેશ્વર્ય દેહ ધરે, વળી દેશ્વર્ય તે પરહરે;
જીવ પરાધીન છે બાપડો, માયા કાળ તણો છે દડો. ૭
જેમ કાંઈ નટ પાળે માંકડું, પરવશ થઈ રહે રાંકડું;
કાંઈ દારી તેને હોય, ઘેર ઘેર નાય નચાવે સોય. ૮

આપે દેશી એવે આદાર, ને નાદ ખૂંટી લે નિર્ધાર;
 એમ જીવ મરકર છે નાથ, તૂંપાડોદી મગતે દાય. ૬
 એને દેદમાં નાચ કરે, સુખને અર્થ તપ અચરે;
 દેશ દેશ આપે જો દેશ, કાળ સરવ ઝૂંટી લે રેશય. ૧૦
 દિવ્યકમળપુષ્પ મહાનપ કમ્પ, અમર યવાનું માખું પદ;
 એ એ માખું એવું શાર, ને ને તમે આખું નિરપાર. ૧૧
 એવું મૂલ્ય મેલ્યું જો, તમે પાટ બેસાડ્યું કંઈ;
 તનથી દાણ સમરથ છે નાથ, ખાજી સરવ તમારે દાય. ૧૨
 નિર્મિતભાવ અમે સદુ દેવ, દાઢ ન લહે તમારો ભેદ;
 દેશ જરતા ને દરતા તમે, તમે સત્તાએ સાપગા અમે. ૧૩
 અપાર દદાપણ છે તમે તણું, રસનાએ નવ આવે પલું;
 શિષ્ય આતુરી આપની જેલ, દાયથી દહી ન બળે તેલ. ૧૪
 સદાય એક તમે સર્વતા, બીજા સર્વ છે અદપતા;
 જીવનું પાર્યું કાંય ન થાય, ને મારે નિર્બળ કહેવાય. ૧૫
 કરે સમાધિ તપ આચરે, તેથી બજીયા થાયે સરે;
 બક્ષિ તમારી જો નવ દાય, અતે જાય પ્રલયમાં સોય. ૧૬
 કરે જોગ જગત ને જગ, પરે વેશ આણી વેશગ્ય;
 તજી લુલુ અવલુ ખાય, પલુ મનતણો મેલ ન જાય. ૧૭
 દોષ અદસાદ તીરથ કરે, બહુ મન વિધિએ કરે;
 દુશ્મનૂતણો કરે આદાર, તોય મનના ન જાય નિકાર. ૧૮
 દાય પારે જટા નખ દેશ, વળી વિધવિધ પારે વેશ;
 કરી પાખંડ જવમાં પૂજાય, તેણે રાગ ને દ્રવ્ય ન જાય. ૧૯
 દાય અજિએ બાળે કાયા, તોય ન દળે મોહ ને માયા;
 કરે દોષિ એવા પ્રપંચ, નવ જાય અવિદ્યા રંચ. ૨૦
 મેળે અનુભવીનો સતસંગ, તેથી આગળે વસ્તુ અભંગ;
 તેની બક્ષિનો સાગે તાર, તેથી મનતણા જાય નિકાર. ૨૧
 તમે નિર્ગુણ નિર્મળ રૂપ, અજ અક્ષર એક અનૂપ;
 પંદે ભજને સંકટ જ્યાં, પરી દેદને ઢાળા ત્યારે. ૨૨
 કરી ભક્ત તણાં સદુ કામ, જઘ આપ રહો નિજ કામ;
 પ્રભુ કામ તમારું જેલ, દાય ગુરુ વિના ના લહે તેલ. ૨૩
 સદુ નેત્રમાં ચુરુજ જેમ, રજા વ્યાપક સધળે તેમ;
 સદુ જીવ તણા છે આધાર, રજા આપ પરાની પાર. ૨૪

શીલ સતોષ સમાદિ સેવક સાયમાં રે. ૩
 નિતયાદિ શુભ જોડ રે, વસીયા સધજે તેડ રે;
 સત્ય સુમતિને ડહાપણુ બલપણુ અતિ ધણું રે. ૪
 હોમ હવન ને યાગ રે, તીરથ વ્રત ને ત્યાગ રે;
 ભાવ ભંજસો ધીરજ ધરમ ઉપારના રે. ૫
 શુભ ઈચ્છા સતસંગ રે, ઈશ્વર જ્ઞાન અભંગ રે;
 ચરવીર દહ ધીર. સરવે જન યદ્ય રક્ષા રે. ૬
 મોહ મદાદિ જોડ રે, નાહા સધજા તેહ રે;
 અવગુણ આગસ ઈર્ષાદિ છુપી ગયાં રે. ૭
 વિશ્વવિજય કરનાર રે, એવા જોધ અપાર રે;
 જન છોટમ કહે પ્રહલાદજીનાં રાજમાં રે. ૮

હોહા

દેવ સરવ સેવા કરે, આણી હરખ અપાર;
 પ્રહલાદજીના રાજમાં, વરત્યો વયંઝયકાર. ૧

અધ્યાય ૧૮ મો

રાગ-ધાળ

રાજ કરે પ્રહલાદજી રે, કરે નરહરિ કરી આણુ,
 દ્યોદિયાઓ હસીરહી રે, પ્રગટી ગિરિપર રત્નની ખાણુ;
 સરસરિતાઓ શોભી રહ્યાં રે, ખીલ્યાં કમળ અમલ બહુ રંગ, ૧
 જળ ખગ નાના જાતનાં રે, માંચ જોલે મનોહર બ્રંગ.
 ભાર અદાર કૂલે કુંજે રે, તેના પરિમળનો નહિ પાર,
 મોર ચંદાર ને દોહિલા રે, રૂઢા રાગદ કરે ઉચ્ચાર;
 સારસ હંસ ને સારિકા રે, શૂક આદિ અનેક વિહંગ, ૨
 વેર વિરોધ નહિ કહી રે, મૃગ સિંહ રહે એક સંગ.
 કમધેનુસમ ધરા ચમ રે, પૂરે ઈચ્છિયા સધજાં કામ,
 હીરા હાટક ને મણિની રે, ચંદ્ર ખાંડુયા ને હામે હામ;
 સાગર બહુ હરખે કરી રે, નાખે રત્ન ને સધજાં તીર, ૩
 માગ્યા મેઢ વરસે સદા રે, વહે મંદ સુગંધ સમીર.
 શોભા ખની બહુ ચહેરની રે, દાસે કંચન કોટ ઉધાર,
 ચંદ્રકાંતિના કાંગરા રે, બહુ વજ્રખચિત પુરદાર;
 ખાગ ખમીયા સોહામણા રે, વસે ખારે માસ વસંત,

નવદલ કૂલે કુંજે ધણાં રે, શોભે સુરતર સરખાં અનંતઃ ૪
 ધવળ ધામ શોભી રહ્યાં રે, અતિ સુંદર શેરી ખજર,
 ધનિક વણિક ધન સમા રે, માંચ વેચે છે વસ્તુ અપાર;
 ભુવન ભુવન પ્રત્યે ભલા રે, વાળે નૌતમ વિધવિધ નાદ,
 જ્ઞાન કરે ગોવિંદતું રે, નરનારીના સુંદર સાદ. ૫
 સુખ સંપત શોભા ભલી રે, ધણા ગુણીયલ સધળા લોક,
 શ્રીનરસિંહ પ્રતાપથી રે, નહિ ઢાયને રોગ ને શોક;
 ભક્તિ કરે ભગવંતની રે, નિત્ય આનંદ આચ્છવથાય,
 સેવા કરે સૌ સંતની રે, ગુણ નરહરિ કેરા ગાય. ૬
 નીતિનિપુણ સહુ જન થયા રે, નહિ અધર્મનો કંઈ લેશ,
 ચોર જર કપટી હતા રે, ગયા સરવ તજીને દેરા;
 દાન દયા તપ આચરે રે, સહુ બોલે છે સત્ય વચન,
 પ્રહ્લાદજીના પ્રતાપથી રે, થયા નિર્મળ સધળા જન. ૭
 વિદ્યા વિનય ગુણ આતુરી રે, નીતિ ધર્મ સહિત ઉદ્યોગ,
 ભક્તિ કરે પરબ્રહ્મની રે, સુર દુર્લભ ભોગવે ભોગ;
 આજસ વેહેમ તજી કરી રે, થયા અનુભવી સધળા જન,
 સ્નેહ સંપ સહુ માં ધણો રે, કવિ કામળ ઉજ્જવળ મન. ૮
 રાજસભા રણિયામણી રે, તેમાં થાય સદા સત્સંગ,
 જ્ઞાન ભક્તિ ને વિવેકના રે, ચાલે વિવિધ વાદ પ્રસંગ;
 માનુભાવ મળે ધણા રે, નિત્ય નવનવી ચર્ચા થાય,
 શ્રીનરસિંહના નામનાં રે, નિત્ય ગાન મનોહર ગાય. ૯
 પરમ ભક્ત પ્રહ્લાદતું રે, શોભે સરસ સર્વથી રાજ,
 સુખ સંપત્તિ સરવને રે, ડાટી જીવનાં સરીયાં કાજ;
 નારી પતિવ્રત આચરે રે, પ્રભુભક્તિપરાયણ લોક,
 પ્રહ્લાદજીના પ્રતાપથી રે, નહિ ઢાયને રોગ ને શોક. ૧૦
 કાયિક વાયિક માનસિક રે, હરિ અર્થે કરે સહુ કર્મ,
 ચારે વર્ણ વિવેકથી રે, પાળે પોતપોતાનો ધર્મ;
 એક દિવસ પ્રહ્લાદને રે, એવો મનમાં થયો ઉમંગ,
 પુણ્યપ્રતાપે પામીએ રે, ઢાઈ અનુભવી નરનો સંગ. ૧૧
 વાયિક જ્ઞાની મળે ધણા રે, ભણી અંથ ખતાવે જ્ઞાન,
 આપ ઉદ્યોત થયા વિના રે, એ તો સરવે છે જીવસમાન;
 વાત સુણી વેદાંતની રે, ઢાઈ બ્રહ્મને માને પરોક્ષ,

પ્રત્યક્ષ સ્વપ્ન બ્રહ્મ વિના રે, હ્રમ જીવનો યાચે મોક્ષ. ૧૨
 દાય સગુણ કહે શ્રીહરિ રે, એક પરકે છે તેનો દેય,
 પથે પંથના બળવા રે, માની કંઈ કંઈ કરે છે ક્લેશ;
 દાય કહે વૈકુંઠમાં રે, વળી દાય કહે ગોક્ષોક,
 દા કહે શીરસમુદ્રના રે, પ્રભુ ટાળે છે સૂરનો શોક. ૧૩
 દાયક પૃથ્વી પાર છે રે, કહે બ્રહ્મા-નારાયણ નામ;
 દાયક પરકે પાતાળમાં રે, એક નાણી નારાયણ ધામ,
 દાયક કહે વૈરાટ છે રે, તેની પૂજા આવરણ આક;
 આદિનારાયણ ત્યાં રહે રે, જાણે આપ્યો છે વેદનો પાક. ૧૪
 દાય કહે એક ધામમાં રે, રાધાકૃષ્ણ કરે છે વિહાર,
 અગણિત નારીના સંગમાં રે, કરે કૃષ્ણ આનંદ અપાર;
 દા કહે શબળીક બ્રહ્મ છે રે, દાય કેવળી બ્રહ્મને ગાય,
 દા કહે અક્ષરધામમાં રે, વસે સખીઓની સંગ સદાય. ૧૫
 દાયક અક્ષરાતીતમાં રે, વળી પરકે છે રૂઝે રાસ,
 એમ પરોક્ષ ઉપાસના રે, કરે કદંબી બિચારા દાસ;
 મુવા પછી નેને મળે રે, એવું માને છે જીવ અજાણ,
 મંથ કરી તેના ઘણા રે, કરે વિધિવિધ ભાત વખાણ. ૧૬
 વાણી ફેરી બળમાં રે, ઘણા જીવ બિચારા ધુંચાય,
 અંતરમંથિ ફૂટે નદિ રે, મત તાણી અધુરા જાય;
 હગ ગુરુઓના હાકમાં રે, દાય જીવ ન પામે પાર,
 ઉચ્ચ અનુભવી જો મળે રે, તેનો આપે છે તત્ત્વવિચાર. ૧૭
 એમ વિચારીને સરવને રે, કરવો તત્ત્વદર્શીનો સંગ,
 આપે કળા અનુભવતણી રે, યાય બ્રાંતિ સરવનો ભંગ;
 પ્રહ્લાદજીએ પ્રીતથી રે, એવો મનમાં કીધો વિચાર,
 તત્ત્વદર્શીને શોધવા રે, યયા અથ ઉપર અસ્વાર. ૧૮
 એકાએકી ચાલીયા રે, દાય સેવકનો નદિ સંગ,
 તત્ત્વવેત્તા મળવા તણો રે, વધિા મનમાં અપાર ઉમંગ;
 સુકૃત દોટી જન્મનાં રે, જોને ઉદય યથેલાં દાય,
 દર્શન તત્ત્વદર્શીતણાં રે, કહે હાટમ પામે સોય. ૧૯

અધ્યાય ૧૯ મો

રાગ-સોરઠા

પ્રીતે કરીને પ્રહલાદજી રે, ચાલ્યા વનની રે વાટ;
 સરસરિતા ગિરિ શોધતા, સારા સત્સંગ માટ. પ્રીતે ૧
 કાચ જટીલ કાચ મુંડીયા, કાચ ખેંગેલા કુશ;
 જોગી જંગમ ને સેવડા, ધારે વિધ વિધ વેષ. પ્રીતે ૨
 અન્ય આરાધન રાહુ કરે, નહિ તત્ત્વવિચાર;
 કલ્પિત મન ઉભા કરે, એવા ભેષ અપાર. પ્રીતે ૩
 જોના જોના પત્ની જઈ ચઢ્યા, માહાવનની રે માંચ;
 અવધૂત દીપા એકલા, મન માન્યું છે સાંચ. પ્રીતે ૪
 અજગર વૃત્તિ અનિ બદ્ધી, લેઈ પોદ્યા છે આપ;
 આશા ને તૃષ્ણા અંતર નહિ, નહિ શોચ સંતાપ. પ્રીતે ૫
 કુરુથી ટૂંકી વાંચ એપણા, ખટ ઉર્મીના છત;
 પરમાનંદમાં પોદીયા, ગુણ ત્રણે અતીત. પ્રીતે ૬
 જાગદગતન જગદી રહ્યું, પરિપૂર્ણ છે પ્રુથ;
 સદેવ સમાધિના સુખમાં, સદાકાળ સંતુષ્ટ. પ્રીતે ૭
 પરમ જ્ઞાન પામી કરી, મહારસ માંદે મશ;
 દીપે દિગંબર દેદડી, લાગ્યું લક્ષ્યમાં લક્ષ. પ્રીતે ૮
 દરમે વદત દરસી રહ્યું, જેવો શરદ મયંક;
 ભેદ નહિ કાંઈ જ્ઞાનનો, સમ રાય ને રંક. પ્રીતે ૯
 અતરંગિન અક્ષરમાં, યયા સમરસ શોચ;
 નાનાનમય ગગનમાં, નહિ આવરણ કાચ. પ્રીતે ૧૦
 એવા કુરુને જોઈને, આગ્યો દરખ અપાર;
 હવે થઈ દેહ કલ્પી, નમ્યા જઈ નિરધાર. પ્રીતે ૧૧
 ખેલિ જોઈને પ્રહલાદજી, વચા મંધુર વચન;
 મહાત્મ કૃષ્ણ મુજને મહાયા, ભારા ભાગ્યને ધન્ય. પ્રીતે ૧૨
 કાંઈક દેવ કુલ કરે, કાંઈ તીરથ ન્દાય;
 નમ્યામોના દર્શને, કૃષ્ણ સોગમ્ય થાય. પ્રીતે ૧૩
 અર્ચા અર્ચે ને અર્ચાનુ, મુગ્ધ જે જે કૃદેશય;
 સર ભેદ ભેદના, સંવર્તી, નમ તુલ્ય ન થાય. પ્રીતે ૧૪
 મુકુટ કાંઈક યજ્ઞનમાં, કાચ નરને જે દેવ;
 નમ્યા દર્શી તેને નહિ, મુગ્ધ કૃદે શૌ કાચ. પ્રીતે ૧૫

મહારાજ સુજને હવે, કહો વિસ્તારી વાત;
 પુષ્પ થયા મું પાર્શ્વને, મુખ ચાતું સાક્ષાત. પ્રીતે૦ ૧૬
 આ વનમાં આવી ચડે, ક્યાં થઈ આદાર;
 વસ્ત્ર પાત્ર પાસે નથી, નથી કાંચ આધાર. પ્રીતે૦ ૧૭
 તેજ ધણું છે તનમાં, વળી પૂરણુ પુષ્પ;
 ભોજનપાનવિના પ્રભુ, રહે ચાથી સંતુષ્ઠ. પ્રીતે૦ ૧૮
 સુલીયલ કેરી ગિરા સુલી, ઉપજ્યો આદ્ભાદ;
 આવાં વચન કાણુ હચ્ચરે, હશે ભક્ત પ્રદ્ભાદ. પ્રીતે૦ ૧૯
 બીજા બિચારા છુધથી, અહીં કેમ અવાય;
 આવે તો કેમ જોગખે, કેમ વચન વદાય. પ્રીતે૦ ૨૦
 મંદુર વચન એના મુખ તણાં, સાચો એજ છે સંત;
 ભક્તવત્સલ લેને કારણે, પ્રકટયા ભગવંત. પ્રીતે૦ ૨૧
 આજ થશે વળી એકની, સાથે રૂઠો સંવાદ;
 તત્વનો દર્શી એજ છે, પૂરો ભક્ત પ્રદ્ભાદ. પ્રીતે૦ ૨૨
 આંખ ઉઘાડીને એટલે, જોડ્યા અજગર મુન્ય;
 સાંભળ વીરા તુને કહું, નહિ રાખું હું તુન્ય. પ્રીતે૦ ૨૩
 આપું ઉઘાડીને આ સમે, ઘણા જ્ઞાન મંદાર;
 લેવાય તેમ લેજો તમે, આણી દરખ અપાર. પ્રીતે૦ ૨૪
 પૂરણ પાત્ર મળ્યા તમે, માટે કરીયું પ્રકાશ;
 બજા ન દીસે જે સ્થળે, એવું ચિદાકાશ. પ્રીતે૦ ૨૫
 આનંદસિંધુ ઉજળે, આવે સેહેજે હીલોલ;
 જિવેલીના તીરમાં, કરે નિત્ય કલ્લોલ. પ્રીતે૦ ૨૬
 રાત્ર્ય સરોવર માંહીથી, આવે અમૃત સેર;
 પુષ્પ થયા તેવા પાનથી, હરી જોડો છું હેર. પ્રીતે૦ ૨૭
 પેચ પરાની પારનો, જાણે કાંચ સુખણ;
 આનંદ લેહેરી આવે ભક્તી, તેણે પોપાય પ્રાણ. પ્રીતે૦ ૨૮
 એ સુખના અંબારમાં, બૃદ્યો દેહનું જ્ઞાન;
 ચંચળ ચિત્ત હરી ગયું, બાસ્તું અમલું જ્ઞાન. પ્રીતે૦ ૨૯
 કાટી સ્વર્ગસુખ દોય તો, એની આગળ રંચ;
 આનંદસિંધુમાં ઝીલતાં, ભાર્યો મિથ્યા પ્રપંચ. પ્રીતે૦ ૩૦
 લીન થઈ સદુ વાસના, મહાચેતન માંચ;
 જ્ઞાન અમૃતમય થઈ ગયો, નથી સંશય કાંચ. પ્રીતે૦ ૩૧

એકાડહં વ્યાપી રહ્યો, થયો ગગન આકાર;
 જનમ ને મરણ મટી ગયું, ટળ્યા વિવિધ વિકાર. પ્રીતે૦ ૩૨
 અનંત જીવ્યા એ ના કહી શકે, સુખ એવું અતોલ;
 અક્ષર ત્યાં નવ જઈ શકે, કેમ બોલાય બોલ. પ્રીતે૦ ૩૩
 આવે સેર આધી થકી, પછી નભીએ જય;
 અંતઃકરણના જોગથી, બહુ ઘાટ ઘડાય. પ્રીતે૦ ૩૪
 જનો આશય હોય જહવો, તેવી બોલશે વાણ;
 ક્યાંથી આવે ને ક્યાં ભજે, નથી કાયને જાણ. પ્રીતે૦ ૩૫
 માટે એ સુખ મુખથી, નવ કાચે કહેવાય;
 નેતિ નેતિ કહ્યું વેદમાં, તેનો એહજ ન્યાય. પ્રીતે૦ ૩૬
 તત્ત્વમસિ પદ તેહ છે, નહિ જીવ ને શિવ;
 આવરણ અંતરથી ટળ્યું, રહ્યો સોડહં સદૈવ. પ્રીતે૦ ૩૭
 નામ ને રૂપ તેમાં નથી, નથી દ્વૈત અદ્વૈત;
 અંગને રંગ કરો નથી, નહિ ઉણ ને શીત. પ્રીતે૦ ૩૮
 જે જે કહે જીવ્યાવડે, તેવા ન મળે તેહ;
 વચન ન લાગે વસ્તુને, નહિ દેહ વિદેહ. પ્રીતે૦ ૩૯
 બળ નવ પહોંચે બુદ્ધિનું, કેમ થાય વખાણ;
 સમસ્યામાં સમજ જશે, હશે કાય સુખાણ. પ્રીતે૦ ૪૦
 સૂરજધામ સામું જુએ, દીસે તેજનું તેજ;
 જગત ન દીસે મુજને, દીસે એકલું એજ. પ્રીતે૦ ૪૧
 શું કહું શું કહું શું કહું, અહ્ભુત આનંદ;
 વિશ્વ બધે વ્યાપી રહ્યો, ગુણ પાર ગોવિંદ. પ્રીતે૦ ૪૨
 એવા આનંદમાં હું રહ્યો, શમ્યા કાઠી વિકાર;
 અજગર વૃત્તિ આદરી, ઠર્યો એકજ ઠાર. પ્રીતે૦ ૪૩
 આહાર આવે ઈચ્છાવિના, લેવો આનંદ તેહ;
 સ્વાદ અસ્વાદ લહુ નહિ, જમ તેમ રાખવો દેહ. પ્રીતે૦ ૪૪
 સ્વાદની આશાએ સહેજનું, સુખ ના લહે જીવ;
 આધીન થઈ એક એકને, પામે દુઃખ સદૈવ. પ્રીતે૦ ૪૫
 પરવશ થઈ પડ્યો પેચમાં, થયો બ્રહ્મનો જીવ;
 જય અંતરથકી વાસના, તોય શુદ્ધ છે શિવ. પ્રીતે૦ ૪૬
 વસ્તુ જોતાં એક બ્રહ્મ છે, જવા જળ ને તરંગ;
 કંચન કુંડળ એક છે, દીસે જૂજવાં નંગ. પ્રીતે૦ ૪૭

૩ સરવ માટીતણું, નદિ માટીથી ભિન્ન;
 વજ્ર સ્વેદ બણવા, દીસે પ્રાંતિએ દીન. પ્રીતે ૪૮
 નિરૂપે માયા સદા, રહી બ્રહ્મની માંધ;
 ૪૫ બૂલાવે આપનું, દીસે ઠાંપનું ડાંધ. પ્રીતે ૪૯
 દ્રવ્ય એ ઈશની, તેનું માયા છે નામ;
 ૪૬ નનની સત્તાયથી, કરે અદ્ભુત કામ. પ્રીતે ૫૦
 જ્ઞાતરૂપ માયાતણું, જ્ઞાન રૂપ છે બ્રહ્મ;
 ૪૭ બંધ બંધાયો બેડનો, સર્ગ સૃષ્ટિનાં કર્મ. પ્રીતે ૫૧
 ક્ષિતિ ઉભય અજ્ઞાનની, આવણ-ને વિશેષ;
 ૪૮ આવરે બ્રહ્મના અંશને, બાધી છે નિર્લેષ. પ્રીતે ૫૨
 ૪૯ રંગ દીસે રંગનું તણું, રંગનું બૂલી જવાય;
 ૫૦ વર્ણપથી પછી તેજનાં, શુભંગજ નણાય. પ્રીતે ૫૩
 ૫૧ દેખારે છીપનું, દીસે દુદ્ધતો ચાર;
 ૫૨ મેમ બૂલાવે અંશને, એવું માયાનું જોર. પ્રીતે ૫૪
 ૫૩ ક્યન મુલ્કી મુનિવર તણું, જોડ્યા નરહરિદાસ;
 ૫૪ જામી સંશય માદરે, આવ્યો આપની પાસ. પ્રીતે ૫૫
 ૫૫ આનંદ કહો છો બ્રહ્મને, તેનો લેનારો ઢાણ;
 ૫૬ એકમેવ અદ્વૈતનું, કરે ઢાણ વખાણ. પ્રીતે ૫૬
 ૫૭ પ્રાંતિ કહો જો બ્રહ્મને, આવે બાધ અપાર;
 ૫૮ સૂર્યમાં ડેમ સંભવે, આવડ અંધકાર. પ્રીતે ૫૭
 ૫૯ અજ્ઞાન આવરે બ્રહ્મને, નિજ આપ બૂલાય;
 ૬૦ ઢાણ શુરુ તેને મજે, એનું અજ્ઞાન જાય. પ્રીતે ૫૮
 ૬૧ શુદ્ધ સામ્યદાનંદ છે, નિર્મળ નિર્લેષ;
 ૬૨ પ્રાંતિથી આપ બૂલી ગયો, દીઠું જગત વિશેષ. પ્રીતે ૫૯
 ૬૩ એ તો અસંભવ છે અતિ, ડેમ સંશય જાય;
 ૬૪ રંગરૂપે પરબ્રહ્મ છે, દાને સર્વ નણાય. પ્રીતે ૬૦
 ૬૫ છીપરૂપે ચૈતન સદા, રૂપું દેખે છે ઢાણ;
 ૬૬ જ્ઞાનવિષે અજ્ઞાનનું, ડેમ યાય પ્રમાણ. પ્રીતે ૬૧
 ૬૭ જળને દેકાણે બ્રહ્મ છે, સદુ જગત તરંગ;
 ૬૮ ઢાણ વાયુના જોગથી, યથા અગણિત અંગ. પ્રીતે ૬૨
 ૬૯ ઢાંચન પૂરણ બ્રહ્મ છે, બૂણણ જીવની જાત;
 ૭૦ દેશે સોનારે તે કરી, અતિ અવનવી ખાત. પ્રીતે ૬૩

બ્રહ્મરૂપે છે મૃત્તિકા, ઘટ જગત અપાર;
 ઘાટ વિચિત્ર ડાણે ઘડયા, કયો કર્તા કુંભાર. પ્રીતે
 બ્રાંતિયશ્રી તો જણાય છે, મૃગતૃષ્ણાનું તોય;
 સૂરજની સત્તા વડે, એવું લાસે છે સોય.
 'સાયું' દીકું હોય દા સમે, તેની બ્રાંતિ તો યાય;
 દીઠા વિના સર્પ દારીને, કહો કેમ મનાય. પ્રીતે
 બ્રહ્મે તો જગત ક્યું નથી, ક્યું માયાએ એહ;
 માયા તો કહો છો અજ્ઞાનને, તેથી કેમ બને દેહ. પ્રીતે
 દો કહે માયા સદાય છે, જીવ શિવ સદાય;
 ત્યારે અધિપતિ એમનો, કહો ડાણ કહેવાય. પ્રીતે
 એકમેવ અદ્વૈત એ, આવે શ્રુતિમાં બાંધ;
 ખંડ ન લાગે વેદને, પડે તે અપગ્રાધ. પ્રીતે
 એવા એવા બહુ ઉપજે, મારા મનમાં વિચાર;
 ઉત્તર આપો એહનો, મટે સઘળા વિકાર. પ્રીતે
 એક અખંડ અદ્વૈતનું, થયું કેમ કરી દ્વૈત;
 સહેજે થયું નવ સંભવે, જોતાં જગતની રીત. પ્રીતે
 કારજ દીસે જટલાં, તેનો છે કરતાર;
 ચિત્ર બને ન આપથી, જો ન હોય ચિત્રકાર. પ્રીતે
 બ્રહ્મ જગતરૂપે થયો, કોની ઈચ્છાએ એહ;
 ઈચ્છા ન હોય જો આપને, ડાણ સરજે છે દેહ. પ્રીતે
 દેહમાં ડાહ્યાપણ છે ઘણું, કાંઈ બીજું ન થાય;
 લક્ષ ચોરારી જાતનો, વેલો વધતો જાય. પ્રીતે
 પાછળ પ્રસય થાય છે, નહિ આગળથી નેમ;
 મધ્યે સર્વ ઉપજે શમે, બને સેહેજથી કેમ. પ્રીતે
 વૃક્ષ હતાં નહિ જે સમે, કર્યાં બીજાં અનેક;
 અદ્ભુત સંદેહ એહનો, વળી પરમ વિવેક. પ્રીતે
 શિષ્ય ચાતુરી સર્વમાં, દીસે અપરંપાર;
 દેહધારીથી બને નહિ, કાંઈ છે કરતાર. પ્રીતે
 જ્યાં જોઈએ ત્યાં છે વળી, યથાયોગ્ય પ્રમાણ;
 ઘટતી ગોઢવણી દીસે ઘણી, હશે કરનારો ડાણ. પ્રીતે
 પ્રજ્ઞ સુણી પ્રજ્ઞાદનાં, ઉઘડી અજગરની આંખ;
 ઉત્તર એનો આપના, પછી સંભારું સાંખ્ય. પ્રીતે

હોહા

- અમર મુનિ આનંદમાં, વગતી ગોદયા એમ;
ધન્ય ધન્ય બુદ્ધિ તાહરી, પ્રભુપદ ઉપર પ્રેમ. ૧
પોતાની ઈચ્છાવડે, જગત કરે કરતાર;
શ્રમ કાંઈ કરવો ના પડે, એની શક્તિ અપાર. ૨
સરજે સધલું શ્રમ વિના, માટે કહે છે સેહેન;
પરમ ચતુરતા પ્રભુ વિષે, સદાય કાળે છેન. ૩

અધ્યાય ૨૦ મે

રાગ-સૌરઠા

- અકળ કળા કરતારની રે, કળી દોએ ન જાય;
અનુમાને સંકુ ઉચ્ચરે, કંવિ દાનિદરાય. અકળ૦ ૧
કંઈ કરે બુદ્ધિજગે, પછી ગોડવે અંથ;
એક બીજાથી જુદું બંદે, કાટે પોતાનો પંથ. અકળ૦ ૨
બુદ્ધિનું બળ હોય જટલું, તેવી વાણી વદાય;
બુદ્ધિ ખૂટે છે જ પડે, ત્યાં તો અનુભવ જાય. અકળ૦ ૩
જૂયર જમિ ઉપર ફરે, હોડે ખેચર આકાશ;
કવિજન કહેલી સોંભળી, ફરી વાણી વિલાસ. અકળ૦ ૪
વિષયથી આધા વહે, એવા અનુભવી હાય;
ઉપતિ સ્થિતિ પ્રલયની, આપે સમજાણ સોય. અકળ૦ ૫
અનુભવી કવિ સરખા ગણે, એ તો ગૂઢ અજાણ;
આકાશ આધેરી વારતા, કહે કવિજન દાણ. અકળ૦ ૬
દિશરના અવતારનાં, કરે કવિઓ વખાણ,
જગત યમું છે જ થઈ, એના સરવ અજાણ. અકળ૦ ૭
હૃલ્ય મજે કરતા તજ, એથી ના સરે અર્થ,
નીર વલોવે ન નીપજે, ગુણદાયક અર્થ. અકળ૦ ૮
અનુભવ સાચો ઉપજે, કરે સાંખ્ય વિચાર;
તે માટે તુજને કહું, સમજશે કરતાર. અકળ૦ ૯
એક અદ્વૈત આપે હતો, રાત્ર્યમાં કરતાર;
ઈચ્છા લગારેક ઉપજ, કરવા જગત વિલાર. અકળ૦ ૧૦
શક્તિ ચળગ પરબ્રહ્મની, ઈચ્છા અજ અકાર;
બીજ સકળ સૃષ્ટિણું, થયો નેનો પસાર. અકળ૦ ૧૧

તામસ અંશ ઝંકારનો, તેનું નામ મકાર;
 પંચમાત્રા પંચભૂતનો, થયો તેથી વિસ્તાર. અકળ ૧૨
 રાજસ અંશ અકારથી, દશ ઇંદ્રિયો સાર;
 સાત્ત્વિક અંશ ઉકારનાં, અંતઃકરણ ચાર. અકળ ૧૩
 તત્ત્વ ત્રિગુણથી ચોવીસથયાં, વળી તેમના દેવ;
 માયા જાણો અર્ધમાત્રિકા, ભારે તેનો છે ભેવ. અકળ ૧૪
 બિંદુ પુરુષ પ્રમાણીએ, એક કર્તાનો અંશ;
 પુરુષ પ્રકૃતિ જુગલ મળી, વળતી વિસ્તાર્યો વંશ. અકળ ૧૫
 ક્ષેત્ર પ્રકૃતિ જાણીએ, મૂકે પુરુષ બીજ;
 ક્ષેત્રજ્ઞ નામ છે તેહનું, અંશ કર્તાનો નિજ. અકળ ૧૬
 પંચે ભૂત દશ ઇંદ્રિયો, દેહ જાણવો સ્થૂળ;
 સૂક્ષ્મ અંતઃકરણ છે, પંચમાત્રાઓ મૂળ. અકળ ૧૭
 કારણદેહ અહંકાર છે, ત્રિગુણાત્મક નામ;
 મહાકારણ માયા સદા, સહુ ગુણનું રે ધામ. અકળ ૧૮
 પરમ કારણ દેહ પાંચમો, કલ્પો પુરુષ જોહ;
 કેવળ આનંદ બ્રહ્મનો, જાણી લેનારો તેહ. અકળ ૧૯
 તેજનો અંશ છે નેત્રમાં, તેથી દેખે છે તેજ;
 પુરુષ અંશ છે બ્રહ્મનો, બ્રહ્મ દેખે છે એજ. અકળ ૨૦
 જગત અવસ્થા સ્થૂળની, વળી વિશ્વ અભિમાન;
 હૃદયથી કંઠ પરિચંત છે, વળી તેહનું સ્થાન. અકળ ૨૧
 સ્વપ્ન છે સૂક્ષ્મ દેહમાં, કંઠ તાણ પરિચંત;
 તૈજસનું અભિમાન છે, દીસે રૂપ અનંત. અકળ ૨૨
 પ્રાણ જાણો સુષુપતિ, તે છે કારણદેહ;
 તાણ થકી ત્રિકુટી લગી, વળી વરતે છે એહ. અકળ ૨૩
 પ્રત્યક્ આત્મા અભિમાન છે, મહાકારણ માંય;
 ઋથથી તે કુંડળી લગી, જાણો તુરીયા છે ત્યાંય. અકળ ૨૪
 પરમકારણ બ્રહ્મરંધ્રમાં, તેમાં નહિ અભિમાન;
 તેની અવસ્થા છે ઉન્મુનિ, યોગી ધારે છે ધ્યાન. અકળ ૨૫
 કેવળ કર્તા સર્વનો, પંચ દેહથી પાર;
 સમરથ સર્વાતીત છે, તેને ધ્યાનમાં ધાર. અકળ ૨૬
 અક્ષરાતીત અખંડ છે, અહં અસ્મિ સ્વરૂપ;
 અખિલ કારણ કરતાર છે, નહિ નામ ને રૂપ. અકળ ૨૭

- ચત્ય મહાશત્ય હપદે, શિખર છે એક; અમિત શિખર તેની મધ્યમાં, કરી જોજો વિવેક. અકળ ૨૮
- પરમ પ્રમથ શિખર તણી, મધ્યે ડેરી છે સાર; તેરે ડેરી માટે દેવ છે, તેનો મહિમા અપાર. અકળ ૨૯
- દેવ સકળ સેવા કરે, એવો દેવ અભંગ; કાળ કરમ લાગે નહિ, નહિ રૂપ ને રંગ. અકળ ૩૦
- શક્તિ સત્ત હણ્યાં દળે, ભરે નિરંજન નીર; આરે વેદ ચોકી કરે, કરે પંખો સમીર. અકળ ૩૧
- ભોગ સકળ પ્રસાધરે, કરે અર્ચન ઇંદ્ર; સંકર સુખસંજ્યા સજે, વહે લાર ઉપેંદ્ર. અકળ ૩૨
- દેવ ગણેશ અહુ કરે, ચોકી કરે દિક્ષાળ; અક્ષર હોતારે આરતી, એવો દેવ વિશાળ. અકળ ૩૩
- દત્ત્યાલુ શુભ તેમાં ધણા, શુભ શક્તિ અપાર; ત્રિંચા માયા થઈ તેહની, રચવા સંસાર. અકળ ૩૪
- માયા રહી છે પ્રલમાં, ચિદ શક્તિ છે નામ; પ્રલના સરખી તેહ છે, સદુ સદ્ગુણનું ધામ. અકળ ૩૫
- ઈશ્વરમાં માયા રહી, તેને વિદ્યા કહેવાય. શાન્તસ્વરૂપે શુદ્ધ છે, આપ બૃહી ન જાય. અકળ ૩૬
- વ્યાપે અવિદ્યા જીવને, અંશ જાગીને અદ્ય. શાન્ત ન થાય શુદ્ધ વિના, ચાંને કોટીક કદાચ. અકળ ૩૭
- રૂપ અવિદ્યાનું જાળનું, જાનિ થાય છે જાલ; રજ્જુનો નર્પ જાળાય છે, એને સમજે એલ. અકળ ૩૮
- આમરોટથી હપર, અનિ દુર્ગંથી એલ; હાલ ચરખનું પૂતળું, આપ માને છે જાલ. અકળ ૩૯
- દુષ્ટાપી વિષયા નહુ, માને ને નુષ્ટા નિય ગાંનું છે અનિન્યેન. એવો મોડનો - ૧ અકળ ૪૦
- આપ એને જાગેનું ગાંનું, એનું અનિન્ય નામ સુત્ર નહુ બૃહી કરી, અનગું દે મ દે. નામ અકળ ૪૧
- ગંગા નેહ નુષ્ટાને વિષે. દુષ્ટા નેહ નેહ કંદારો હપરે નહીં જાતા, એ છે અનિનિય - ૧ અકળ ૪૨
- એવા એવા બહુ કહેવા છે. અવિદ્યાના - ૧ મૂલે સ્વરૂપ પોતાપણું, હોય વિવિધ નિહાળ. અકળ ૪૩

કાષ્ટ ને અસિના જોગથી, મૂઝ ચાગ છે જોમ;
 જડ ને ચેતન્યના જોગથી, ઉપજે અવિદ્યા જોમ. અકળ૦ ૪૪
 મિથ્યા મનોરથ ઉપજે, વળી તેમાં સમાય;
 રૂપ અવિદ્યાનું એ રાહુ, મૃગતૃષ્ણાને ન્યાય. અકળ૦ ૪૫
 નામ વળી છે જોડનાં, ભ્રાંતિ ને અજ્ઞાન;
 પ્રલના અંશને આવરે, ભૂલે પોતાનું ભાન. અકળ૦ ૪૬
 કાષ્ટ વળે છે જોડને, નહિ કંચનને કાંચ;
 વ્યાપે અવિદ્યા જીવને, નહિ ઈશ્વરમાંય. અકળ૦ ૪૭
 અદ્ય અંશ રાહુ જીવ છે, ઈશ્વર અંશ વિશેષ;
 ઘેરે અંધારું આંખને, નહિ અંકને લેશ. અકળ૦ ૪૮
 જીવ ઈશ્વર ને પ્રલનો, એવો ભેદ છે જોડ;
 તત્ત્વમસિ મહાવાક્યથી, અર્થ સમજીલ્યો એહ. અકળ૦ ૪૯
 ત્વં પદ જીવ કહેવાય છે, તત્ પદ ઈશ્વર એક;
 નામ અસિપદ પ્રલનું, જુગ્યા કરી વિવેક. અકળ૦ ૫૦
 એક અહં બહુધા થયું, તે તો માયાની સંગ;
 માયા વિજતી પ્રલથી, સજતી છે અહંમ. અકળ૦ ૫૧
 ઈશ્વરને વળી જીવના, પચે તત્ત્વના દેહ;
 પ્રલયકાળે સમાય છે, જઈ પ્રલમાં તેહ. અકળ૦ ૫૨
 જીવ ને ઈશ્વર જાણવા, પ્રલ જળના તરંગ;
 નિર્જળ બહુજળ હોય છે, પણ એકજ અંગ. અકળ૦ ૫૩
 દેહ અહંકૃતિ પરહરિ, નિજ અહં વિચાર;
 ભક્તિ કરો પરપ્રલની, સહેજે પામશે પાર. અકળ૦ ૫૪
 જૂઠ પ્રપંચને પરહરે, એતું નામ વૈરાગ્ય;
 જય અવિદ્યા મન થકી, તેતું નામ છે ત્યાગ. અકળ૦ ૫૫
 પ્રીતિ રહે પરપ્રલમાં, તેનો ના તૂટે તાર;
 ભક્તિ તો નામ છે એહતું, સદા તત્ત્વવિચાર. અકળ૦ ૫૬
 લાગી રહે મન લક્ષમાં, તેતું નામ છે જોગ;
 આનંદ પામે અતિધણે, તેતું નામ છે ભોગ. અકળ૦ ૫૭
 જુક્તિ બતાવું જોગની, સુણજે ધરી ચિત્ત;
 જીવ ઈશ્વર એકતા કરી, પછી થાવું અદ્વૈત. અકળ૦ ૫૮
 સ્થૂલશરીર છે જીવનું, ઈશ્વર કેરું વૈરાટ;
 મેળવો બેને અકારમાં, વળતી સીધી છે વાટ. અકળ૦

હૃદયગર્ભ દંધર તણે, સૂક્ષ્મ જીવનો જોડ;
 માંચે બેને ઉદારમાં, એથી ઉપજેલો એક. અકળ ૬૦
 અવિદ્યા દંધરતણી, કારણ જીવનો સાર;
 ગમે બેને મહારમાં, કરીને એકતાર. અકળ ૬૧
 આંધો છે દંધર તણે, મૂળ માંચે છે નામ;
 હાકારલુદ્ધ જીવનો, કરો એક એ હામ. અકળ ૬૨
 જાંભાયા માંદે મેળવો, એવા દેહન ચાર;
 મેંદુ પુરપ મધ્યે કરો, જીવનો એકતાર. અકળ ૬૩
 કવિદ આનંદ કંદમાં, મળે પુરપ એક;
 પ્રત્ન એવો પ્રહલાદને, કહ્યો હતો વિવેક. અકળ ૬૪
 ગમ ભક્તિ ઉપજી, રાખ્યા સઘળા વિચાર;
 ભ કરી આગર તણી, થયો દરજ અપાર. અકળ ૬૫
 ૧૫ શીખે ને સાંભળે, કરે તત્ત્વવિચાર;
 રસ લહે પરબ્રહ્મનો, પામે ભવગળ પાર. અકળ ૬૬

અધ્યાય ૨૧ મો

દોહા

પ્રહલાદે પ્રીતે કરી, પૂજ્યા મુનિના પાય;
 આજ્ઞા માગી શુરતણી, વગતી થયા વિધાય. ૧
 નિઝ નગરીમા આવીયા, વાંચ્યો તત્ત્વવિચાર;
 સાશુરતણી કૃપા થઈ, ઉપન્યુ જ્ઞાન ઉદાર. ૨
 અંતરચક્ર ઉપડયાં, જાણ્યું બ્રહ્મસ્વરૂપ.
 ઘટ ચિત્તન જાણ્યા થઈ, અનુભવ વર્ધ્યા અનુપ. ૩
 મેં મેં લેચન સર્વને, કૌંધા છે કળાનં.
 તેજ તણી સમા થઈ, મુખે સાગ અતાર. ૪
 મોહું લેચન છે વર્ગી, અદ્વાન વિચાર.
 નેહી સઘળા આવીનિ, અર્થ અનર્થના ભેદ. ૫
 દસ લેચન છે પર્વતના, ૫૦૦૦ ૫૦૦૦
 અલ લોકે નુખ ઉપજે, લોકે નુખ ને ૬
 ૫૦૦૦ ૫૦૦૦ ૫૦૦૦, ૫૦૦૦ ૫૦૦૦ ૫૦૦૦
 ૫૦૦૦ ૫૦૦૦ ૫૦૦૦, ૫૦૦૦ ૫૦૦૦ ૫૦૦૦
 ૫૦૦૦ ૫૦૦૦ ૫૦૦૦, ૫૦૦૦ ૫૦૦૦ ૫૦૦૦
 ૫૦૦૦ ૫૦૦૦ ૫૦૦૦, ૫૦૦૦ ૫૦૦૦ ૫૦૦૦
 ૫૦૦૦ ૫૦૦૦ ૫૦૦૦, ૫૦૦૦ ૫૦૦૦ ૫૦૦૦

આડંબર મોટા કરી, ફેરે જગતમાં જોહ;
 અનુભવનેત્રે આંધળા, ગુરુ ન કહીએ એહ. ૯
 આપ લહે નહિ આપતું, નહિ પ્રભુપદની જાણ;
 જડ પૂજે ને જડ ભજે, તે ગુરુ અંધા જાણ. ૧૦
 જ જ ભક્ષણ કાળનું, તે નહિ પ્રભુનું રૂપ;
 કાળ કરે જના થયી, કર્તા તેજ અનૂપ. ૧૧
 તે કર્તાને જાણીએ, જો ગુરુ અનુભવી હોય;
 જ્ઞાની ગુરુ મળ્યા વિના, પાર ન પામે દોય. ૧૨
 આપ્યુંતું મુજ માતને, નારદ ગુરુએ નામ;
 સુરત ધરી મેં સાંભળ્યું, જપતો આડે જામ. ૧૩
 હિરણ્યકશ્યપુ નાસ્તિક હતો, કરતો મુજને કલેશ;
 તેને માર્યો ત્રિકમે, ધરી નરહરિ વેશ. ૧૪
 દત્તગુરુ મુજને મળ્યા, આપ્યો ઉત્તમ લક્ષ;
 અળગો ગુણ નિર્ગુણ થયી, ભાસ્યો બ્રહ્મ પ્રત્યક્ષ. ૧૫
 ગુરુ મોટા ગોવિંદ થયી, જો અનુભવિયા હોય;
 બીજા તો બીજું બકે, કાજ સરે નહિ દોય. ૧૬
 ઢોંગી ધૂતારા ઘણા, કાઢે ગુરુનો વેશ;
 અંથ ઘણા શીખી કરી, દે સહુને ઉપદેશ. ૧૭
 વાચક ગુરુ વાચાબજે, કહે આઘેરી વાત;
 અનુભવી ગુરુ જ્યારે મળે, તવ લહીએ સાક્ષાત. ૧૮

ચોપાઈ

સાચા ગુરુ તે આપે જ્ઞાન, માયા કેરું મોડે માન;
 સ્વૂળ સૂક્ષ્મ ને કારણદેહ, મહાકારણ દર્શાવે તેહ. ૧
 પરમ કારણ પરખાવે વળી, સંશય સઘળા જાણે ટળી;
 જાત્રુ સ્વપ્ન મુપુત્તિ થાય, તુરીયા ઉન્મુનિ જ કહેવાય. ૨
 તેહ તણાં બતલાવે ધમ, તેથી સરે જીવનું ધમ;
 પરા પરચંતી મધ્યમા સાર, ચોથી વૈષ્ણવી મુખને દાર. ૩
 તેહ તણાં સમજાવે રૂપ, તેથી લહીએ ભેદ અનૂપ;
 જ જ દંદ્રિ કેરા દેવ, તેનો સરવ જણાવે ભેદ. ૪
 જીવ દંશ્વર માયાનું રૂપ, કરતા કૈવલ્ય બ્રહ્મ અનૂપ;
 તેહ તણો સમજાવે લક્ષ્ય, વગતી ભાસે રૂપ પ્રત્યક્ષ. ૫
 ગુણાતીત ગુણમાં દર્શાય, તેથી સઘળા સંશય જાય;

તત્ત આત્ત બતાવે બેઠ, જાની ગુરુ તો કહીએ તેહ. ૬

દોહા

પયન મુલ્લી નારદ તણાં, રીઝયા રાજ ધર્મ;
કૃપા કરી મુજને કહ્યો, મહાવાહ્યનો મર્મ. ૧.

પરિશિત હરે મુકદેવને, પ્રીતે સાગી પાય;
મંચય છેલો માદરો, કૃપા કરી મુનિરાય. ૨

પાવન જય પ્રદલાદના, કહ્ય તમે મહારાજ;
મેહેર કરી મુજને ધણી, થયા કૃતારથ આજ. ૩

પ્રદલાદે ભક્તિ કરી, પ્રકટયા નરદરિ નાય;
સગામ સધળા રાજની, સોંપી એને દાય. ૪

મુખે રજા સંસારમાં, રૂઢું ઠીધું રાજ;
દાનવ મુધપાં દેવથી, ઠીધાં અદ્ભુત ઠાજ. ૫

જળકુકરી જળમાં ફરે, રહે ઢારી નિરધાર;
ભક્ત રહે સંસારમાં, લેપ ન હોય સગાર. ૬

મુરત રહે સ્વામીવિષે, દુનિયામાં રહે દેહ;
મુવતારાથી નાવ જ્યમ, જળમાં ચાલે તેહ. ૭

એવી ભક્તિ ઉપજે, કૃપા તમારી હોય;
જળપંકજવત્ જળમાં, લેપ હરે નંદિ હોય. ૮

જ્યાં આતુરતા બેટલી, જનતા મનમાં હોય;
કૃપા પ્રભુની તેટલી, નિચે જળો સોય. ૯

આતુરતા નવ ઉપજે, પ્રભુપદ મગવા માટ;
તેની ખુદિ વાંચણી, અવસર ખુવે અઢાટ. ૧૦

દાવ્ય હંદ

આતુરતા હોય અંગ સંગ ને શોષે સારે,
દરેક સાંગે રંગ પિયુ પલ સાંગે પ્યારે;
હંદે હન્ની ઈપ જુએ ન્યાંતિ પત સારે,
જાદ મહે જુદ સમીપ હોય મુખાકુજ ચારે. ૧

તપે ધણે એ તાપ અવનીન ને અકળાવે,
નેનાં એક પ્રતાપ મેધ પત દરેક અપે,
રેખી જનુ વમન જુએ તર નિરહે જામે,
હમરે પુષ્પ અનવ પાનુ સાયક દગ સામે. ૨

પણી પેખી રૂઢ અપદ હંદે હંદે રૂઢ,

૫-જડમુનિનું આખ્યાન

દોહા

- જગચના જણે રચી, વિવિધ જાત વિચાર;
તે પ્રજાને પ્રીતે કરી, વંદુ વારંવાર. ૧
- માર્કેય પુરાણમાં, છે જડજ્ઞપિ વૃતાંત;
ધર્મ યોગ ને જ્ઞાનનું, છે તેમાં સિદ્ધાંત. ૨
- પિતા પુત્ર સંવાદથી, કદુ જડજ્ઞપિ પ્રબંધ;
જન જિજ્ઞાસુ જગશે, અચેત રહેશે અંધ. ૩
- સૃષ્ટિએ સરજ્યો સદુ, શોકરૂપ સંસાર;
મુખ એ પળુદુઃખરૂપ છે, સંસાર નહિ લગાર. ૪
- જીવરચ્યા જગદીશ્વરે, પડ્યા કર્મને પાર;
પરવશ પીડા ભોગવે, કરે મોક્ષની આશ. ૫
- ન્યાંમુઘી જગદીશમાં, જીવ કરે નહિ ભોગ;
ત્યાંમુઘી મુખદુઃખ સહે, કરે કર્મરૂઢ ભોગ. ૬

ચોપાઈ ત્રિતાલ

- દ્રોણાચાર્ય તણા સુત ચાર, શાપે તે પામ્યા અવતાર;
દત્તી જનિ સ્મૃતિ અનિસાર, કરતા વેદતણો હુઆર. ૧
- વિદ્યાચક્ર પર તેમનો વાસ, ગયા જૈમુનિ તેમની પાસ;
હતા ભારતમાંડી સદેહ, લાખ્યા પંખીને પૃથ્વી તેહ. ૨
- અહો દેવજ સંસય મહારો, કૃપા કરી તમે નીવારો;
તમે છે દેવ પરમ મુજાણુ, તેથી પૃથ્વી જેડીને પાણુ. ૩
- મદામૃત છે પાંચું, જોડું, જડરૂપ છે સઘળા તેહ;
આવિર્ભાવ નિરોધવ પામે, તેમાં જાંતુ ક્યાં થઈ જામે. ૪
- વગી દિન દિન વાધે કાય, દંડ્રી અંકુર હોમતાં જાય;
રહે માતા હદરે અંદ, કોણ પામે છે પીડા તેહ. ૫
- દેહ કર્મ કરેલાં હોય, મરણાન્તે રહે કાંય સોય;
ફરી દેહ બને છે ન્યારે, કળા ક્યાંયકી મજશે ત્યારે. ૬
- નારી દેરા હદરની માંય, બક્ષમાત્ર પચે છે ત્યાંય;
કેમ ગર્ભ પચી નવ જાય, કંઠાંનં કપિજી દિગરાય. ૭
- એવા સદેહ યાય અનંત, તેમાં મોહ પામે છે જાંત;

સુણી જંમુનિ દેરાં વચન, જોડ્યા પંખી દ્રોણના તંન. ૯
 તમે પ્રથમ કરો છો જોડ, મહાગુદારથ છે તેડ; ૬
 પિતા પુત્ર સંવાદે કરી, કહું છું હું બધું વિસ્તરી. ૬
 પુત્ર સુમતિ નામે સાર, છું હું ધર્મી પરમ ઉદાર; ૧૦
 વિપ્ર ભાર્ગવ નામે કોય, તેનો પુત્ર કહાવે સોય. ૧૦
 એને ઉપવીત દીધું જ્યારે, ક્રીધું જડદેહ ધારણ ત્યારે; ૧૧
 કહે તાત ભણો હવે વેદ, જાણો ધર્મ ને પ્રભનો લેહ. ૧૧
 ભિક્ષા માગીને ભોજન કરવું, ગુરુસેવાવિષે મન ધરવું; ૧૨
 પરિપૂરણ વેદ ભણાય, ત્યારપુરે ગૃહસ્થાશ્રમ થાય. ૧૨
 દૃત્ય ધર્મનાં કરવાં ત્યાંય, પછી જઈ વસવું વનમાંય; ૧૩
 છતી ખટરિપુ લેવો સંન્યાસ, પ્રલંઘ્યાનનો કરવો અભ્યાસ. ૧૩
 પ્રલભાંદે ભળે મન જ્યારે, ટળે જન્મ-મરણ-ભય ત્યારે; ૧૪
 એમ જોધ કરે છે તાત, પુત્ર કાને ધરે નહિ વાત. ૧૪

હોહા

પ્રેમવટે નિજ પુત્રને, જોધ કર્યો બહુ વાર; ૧
 દાય કરીને જોડીઓ, વળતી સુમતિકુમાર. ૧
 પુત્ર કહે પિતા સુણો, વિદ્યા સધળી જોડ; ૨
 અનેક જન્મ ધરી ધરી, ભણી થણી મેં તેડ. ૨
 ચાર વેદ વેદાંગ ખટ, ખીજાં શાસ્ત્ર અનેક; ૩
 શિષ્યશાસ્ત્ર આદે સહુ, ખાટી ન રહી એક. ૩
 દશ દગ્ધર જન્મો તણી, મુને સાંભરે વાત; ૪
 તેમાં જે જે મેં સહ્યું, તે સંભળાવું તાત. ૪
 ચતુર્ભિત્ર કલતના, પામ્યો ભોગ વિભોગ; ૫
 જન્મે ધરી ધરી ભોગવ્યા, સર્વે કર્મકળ ભોગ. ૫
 અનેક માતાઓ થઈ, અનેક મારા તાત; ૬
 મુખ ને દુઃખ જે અતુલવ્યાં, તેની કહું શી વાત. ૬
 બહુ બાંધવ મારા થયા, પિતૃ થયા અનેક; ૭
 કષ્ટ સહ્યું બહુ ગર્ભનાં, ગામનાં નાવે એક. ૭
 જનનું દેરા જડરમાં, ગયો ધર્મીએક વાર; ૮
 વિદ્યા સંપાદિત મુકમાં, વેડ્યાં દુઃખ અગાર. ૮
 અધિવ્યાધિ શરીરમાં, દારવણ છે રોગ; ૯
 દેહ ધરી ધરી ભોગવ્યા, પૂર્વકર્મ સંગે. ૯

ઠાઈ ઠાઈ દેરા ગર્ભમાં, ધુંચાયો મુજ દેહ;
 કાપી કાપી કાઢીઓ, તે દુઃખનો નદિ છેહ. ૧૦
 અરે એ પીડા બહુ, મુખથી કહી નવ જાય;
 પાપકર્મ સંજોગથી, જીવ ભોગવતો જાય. ૧૧
 જીવ રહ્યો છે બીજમાં, તેથી વૃદ્ધિ થાય;
 વિના જીવ વાપે નદિ, સડી સડી ગંધાય. ૧૨
 સંતાનવાયુ ગર્ભનું, રક્ષણ કરે સદાય;
 તેથી ગર્ભ પકે નદિ, પીડા જીવને થાય. ૧૩
 હપે મસ્તક ગર્ભમાં, વળી જલરનો તાપ;
 પીડા ને વેળા તળી, શું તમને કહું બાપ. ૧૪
 પ્રસવકાળની વેદના, યાનિ યંત્રની માંય;
 અરે તાત હું શું કહું, કહું જતું નથી કાંય. ૧૫
 બાળપણમાં દુઃખ છે, દુઃખ યૌવનની માંય;
 પૃથ્વીવયમાં દુઃખ છે, કહું જતું નથી કાંય. ૧૬
 સંપત્તિ મુજને સાંભરે, હું બહુયો નથી લેશ;
 ખાત્ય ખાત્યના દેહમાં, મેં લીધા છે કલેશ. ૧૭
 બ્રાહ્મણ ને શત્રી વળી, વેશ્ય શાસ્ત્રના દેહ;
 પશુ પક્ષી મુગ કીટના, પારણ કરવા નેહ. ૧૮
 ઠાઈ વખતે રાજ થયો, રાજફલ ઠાઈ પેર;
 હવે નીચ કુળ અવતર્યો, નેમ તમારે ધર. ૧૯

છાંપા

યંપા યજ્ઞાનો દાસ, ધણાનો કદાવ્યા સ્વામી;
 કરનો બહુની સેવ, આસનો મન્ત્રક નામી.
 ઠાઈ કેમ પનવાંત, ગર્વમાં કરનો પેલો.
 ઠાઈક વાર લીડ, મુદ થઈ કન્યા મેલો.
 કંઈવાર શત્રુ મારીઆ, કંઈવાર હું માયો ગંધો.
 એમ દેહ બહુપા પરે, કન્યાનાં બનેલાં ન્યા. ૧
 પશુ પંખીના દેહ પરે, નવના નવરૂપે.
 છેલેનેલ દુખ, પાનિ નામે ચડીઆ.
 કંઈ વાર વાર દાવાર, દાન પેલાને દીપા.
 કંઈ વાર મળ્યો બ્રાહ્મ, દાન દાન પાને દીપા.
 સંસારમાં મેં જન્મ્યાં, મને કંઈને કંઈને વરે;

તત્ત્વજ્ઞાન ધટમાં થયું, હવે દેહ ધરવો યુગ્યો. ૨
દોહા

ઋક યજુષ્ સે સામનું, સારભૂત વિજ્ઞાન;
તે મુજને પ્રાપ્ત થયું, ગયું ધોર અજ્ઞાન. ૧
હવે માણસે વેદને, લાણવાનું શું કામ;
છૂટી સવળી ઈપણા, પામ્યો પરમવિરામ. ૨
તૃપ્ત થયો વિજ્ઞાનથી, થયું નિરામય મન;
હવે નથી મહારે રહ્યું, કરવું કાંય જતન. ૩
શુણ્વર્જિત પરબ્રહ્મની, પ્રાપ્તિ કહીએ જોહ;
તે સુખે મુજને થઈ, રહ્યો નથી સંદેહ. ૪
ત્યાગ કર્યો સંસારનો, તે માટે મેં તાત;
માટે ધર્મ અધર્મની, મુને ન કહેવી વાત. ૫

ચોપાઈ ત્રિતાલ

સુણી પુત્રનાં પરમ વચન, માન્યું તાતતણું બહુ મન;
ગદ્ગદ કંઠે પોતે થયો, વળતો બોલ બાળને કહ્યો. ૧
આવું વચન વદે છે વેદ, ક્યાંથી જ્ઞાન થયું અભેદ;
આવી બુદ્ધિ છે તારી સાર, ક્યમ જડતા કરી અંગીકાર. ૨
મુનિ દેવતણો છે શાપ, અથવા કાંઈ થયું છે પાપ;
તિરોભાવ પામેલું જ્ઞાન, આવિર્ભાવ પામ્યું નિદાન.
કહે પુત્ર સુણો હવે તાત, સુખ દુઃખ તારી કહું વાત;
મારા પૂર્વજનમનું વૃત્તાંત, તમે સાંભળજો ધરી શાંત.
હતો વિપ્ર તણો અવતાર, આત્મવિદ્યાનો કરતો વિચાર;
બ્રહ્મ ઉપર નિષ્ઠા જવી, અન્ય દેવ ઉપર નહિ તેવી.
મારો આત્મા પરમાત્મા માંહી, કરી એક ચિંતવતો ન કાંઈ;
યોગયુક્ત નિરંતર રહી, કરતો અભ્યાસ એવો સહી.
સતસંગતિ સત્ય સ્વભાવ, તુચ્છ વિષયોનો કરતો અભાવ;
કરતો સત્ અસત્ની શોધ, દૃઢ કરતો હું આસ્તિક બોધ.
જગકરતાનું ડહાપણ જોહ, વસ્તુમાત્રમાં જોતો તેહ;
એક ઈશ્વર ઉપર પ્રીત્ય, બીજું ધારતો સર્વ અનિત્ય.
એથી અનુભવ વાઘ્યો જ્યારે, ગુરુપદ લેઈ એકો ત્યારે;
જ જ પ્રશ્ન કરે જન કોય, તેવા ઉત્તર આપતો સોય.
શિષ્ય શાખાઓ વાધી ગઈ, લોક પૂજવા લાગ્યા સહી:

- ધરે ભેટ આપે ધનધામ, સ્વામી સ્વામી કહી ભજે નામ. ૧૦
 બહુ માન તો મ્હાડું થયું, તેથી સાધનનું કૃણ ગયું;
 અભિમાન પ્રમાદે કરી, ચિત્ત અચળતા શેકે કરી. ૧૧
 રમેશ્વરુવધી ગયો ન્યારે, ધ્યાન ધારણા ના બની ત્યારે;
 બાંધે બુદ્ધિમાં કામ ને દોષ, ક્યમ ચિત્તમાં થાય નિરોધ. ૧૨
 ભોગ માટે ભમે મન જઈ, તેથી યોગની સિદ્ધિ ગઈ;
 મધ્ય વાણી એ વાચક સ્નાન, પળ લક્ષ રહે નદિ ધ્યાન. ૧૩
 થઈ જાતિ સ્મૃતિ હતી જોડ, આજસુધી ગઈ નથી તેડ;
 બાદશર્મ પાળે ના દોષ, જ્ઞાન દાનથી થઈ છે સોય. ૧૪
 પૂર્વજન્મે થયું હતું જોડ, વળી સાધન કરવું છે તેડ;
 પ્રથમ જન્મની કહી વાત, તેમાં વિધન પડ્યું છે તાત. ૧૫
 અજ્ઞાને આકર્ષ્યું મન, મારે એવું પડ્યું વિપન;
 કાળ કેટલો એમ વહી ગયો, વળી વિચાર મ્હારે મન થયો. ૧૬
 ફરી કરવા એવો અઘ્યાસ, કીધો મેં એકાંતે વાસ;
 તજી ભુવન ને ત્યાગી થયો, સંન્યારી થઈ બન રવો. ૧૭
 પરબ્રહ્મ પર રાખી પ્રીત્ય, કરવું ધ્યાન યોગની રીત્ય. ૧૮

દોહા

- વનમાં વિધન પડ્યા પછી, લાગ્યો મુગ્ધ દેહ;
 વળતી આવી અવતર્યો, તાત તમારે જેદ. ૧
 પૂર્વજન્મથી છે મને, પરબ્રહ્મ પર પ્રીત્ય;
 કરીશ સાધન નેદનું, યોગ મુક્તિની રીત્ય. ૨
 પિતા કહે પરબ્રહ્મમાં, જે પ્રીતિ વધી જાય,
 તો દુસ્તર સંસારથી, કેમ પાર ન થવાય ૩
 પુત્ર કહે પિતા સુતેલું, અજર પાશ સનાતન.
 મેં જોયો છે અનુભવી, જન્મ પડે બહુ વાર. ૪
 ને સંપન્ન તમને કહું, દોષ મુન્યાનાં જાવ.
 સંસારે તમને કહું, રોવા ખતે બનાવ. ૫
 જે અનુભવ છે મુજને, મનબનનેને તાત
 ને પરમેશ્વર તમને કહું, વિનાશનું વાત ૬
 રમ્ય વાણી છે દેહમાં, જે પા કહે નેદ
 મર્મનિહન ભેદન કરે, પ્રજ્વલ થાય છે અંદ. ૭
 હિતનકર્યુ કરને, હિતે ન્યાયે અથ

તત્ત્વજ્ઞાન ઘટમાં થયું, હવે દેહ ધરવો ટક્યો. ૨
દોહા

ઋક્ યજુષ્ સે સામનું, સારભૂત વિજ્ઞાન;
તે મુજને પ્રાપ્ત થયું, ગયું ધોર અજ્ઞાન. ૧
હવે માલ્યે વેદને, ભણવાનું શું કામ;
છૂટી સઘળી ઈષણા, પામ્યો પરમવિરામ. ૨
તૃપ્ત થયો વિજ્ઞાનથી, થયું નિરામય મન;
હવે નથી મહારે રહ્યું, કરવું કાંય જતન. ૩
શુણ્વર્જિત પરબ્રહ્મની, પ્રાપ્તિ કહીએ જોહ;
તે સુખે મુજને થઈ, રહ્યો નથી સંદેહ. ૪
ત્યાગ કર્યો સંસારનો, તે માટે મેં તાત;
માટે ધર્મ અધર્મની, મુને ન કહેવી વાત. ૫

ચોપાઈ ત્રિતાલ

મુણી પુત્રનાં પરમ વચન, માન્યું તાતતાણું બહુ મન;
ગદગદ કંઠે પોતે થયો, વળતો બોલ બાળને કહ્યો. ૧
આવું વચન વહે છે વેદ, ક્યાંથી જ્ઞાન થયું અભેદ;
આવી શુદ્ધિ છે તારી સાર, ક્યમ જડતા કરી અંગીકાર. ૨
મુનિ દેવતણો છે શાપ, અથવા કાંઈ થયું છે પાપ;
નિરોભાવ પામેલું જ્ઞાન, આવિર્ભાવ પામ્યું નિરાત. ૩
કંઠે પુત્ર મુખે હવે તાત, સુખ દુઃખ તારી કહું વાત;
મારા પૂર્વજનમનું વૃત્તાંત, તમે સાંભળજો ધરી શાંત. ૪
હતો વિપ્ર તોણા અવતાર, આત્મવિદ્યાનો કરતો વિચાર;
બ્રહ્મ ઉપર નિશા દેવી, અન્ય દેવ ઉપર નહિ તેવી. ૫
મારો આત્મા પરમાત્મા માંડી, કરી એક ચિંતવતો ન કાંઈ;
વાગયુક્ત નિરંતર રહી, કરતો અભ્યાસ એવો સાદી. ૬
સત્સંગતિ સત્ય સ્વભાવ, તુચ્છ વિષયોનો કરતો અભાવ;
કરતો મન અમનની શોધ, દૃઢ કરતો હું આરિતક યોધ. ૭
જગદન્તાનું દરૂપણ જેવું, વસ્તુભાવનાં એવો તેવું
એક દૃષ્ટિ ઉપર પ્રીત્ય. બીજું ધારતો સર્વ અનિત્ય. ૮
એવી અનુભવ વાંચ્યાં ગ્યારે. મુરુપદ લેઈ એકો ત્યાગે
જે જે પ્રદેશ કરે જન દાય. તેવા ઉપર આપનો શોધ. ૯
નિત્ય શાશ્વત વાંચી મદ, લોક પૂજ્યા સાર્યા સહી

અન્ન ઉદક જે જે લખે, તે સઘણું રોધાય. ૮
 અન્ન ઉદકના રસતણી, રચિ ન ઉપજે કાંય;
 પણ તૃપ્તિ તેને રહે, એ ગુણ વાયુ માંય. ૯
 પાપી નરને તે સમે, પીડા ઝાઝી થાય;
 પુણ્યવંત સુખે મરે, જેને ધર્મ સહાય. ૧૦
 પુણ્યવંતને તે સમે, અમૃત પોષણ થાય;
 ભૂખ તરસ પોકારતો, પાપી નર મરી જાય. ૧૧
 જે જૂઠું નથી બોલીઆ, કયો ન પ્રીતિ ભેદ;
 આસ્તિક શ્રદ્ધાવંતને, મરણસમે નહિ ખેદ. ૧૨
 દેવ વિપ્ર પૂજાવિષે, તત્પર રહેતા જેહ;
 સત્યવંત ધીમંતને, મરતાં દુઃખ નહિ દેહ. ૧૩
 જે નર પરઉપકારરત, ધર્મવિષે રત હોય;
 અધર્મ ન રહે ઊરમાં, સુખે મરે જન સોય. ૧૪
 ભૂખ્યાને ભોજન વળી, તૃષાવંતને તોય;
 દેનારા મરતી સમે, દુઃખ ન પામે કોય. ૧૫
 શીતકાળમાં તાપણી, કરી તપાવનહાર;
 ચંદન ચર્ચે તાપમાં, તે સુખે મરનાર. ૧૬
 રંક જીવને મોહથી, દુઃખના જે દાતાર;
 તે નરને મરવા સમે, પીડા પડે અપાર. ૧૭
 જૂઠી પૂરે સાક્ષીઓ, બોલે જૂઠા બોલ;
 જૂઠાં ખત લખનારને, પીડા પડે અતોલ. ૧૮
 ભય ઉપજાવે જીવને, કરે ઘણો અન્યાય;
 કપટી નંદ કે ચાડીઆ, તેને દુઃખ બહુ થાય. ૧૯
 તજે મૂઢ નર મોહથી, ધર્મ તણી મરજદ;
 મરણસમે તે માનવી, પામે પરમ વિપાદ. ૨૦
 વેદ તણી નિંદા કરે, કરે ધર્મનો લોપ;
 તે ઉપર જમરાજનો, થાય અતીશે કોપ. ૨૧

ચોપાઈ ત્રિતાલ

તજે પાપી પોતાની કાયા, જમકિંકર આવે ધાયા;
 મહા પરમ ભયંકર તેહ, જેનો દુર્ગંધવાળો દેહ. ૧
 પાશ મુદ્દગળ કરમાં ધરી, ઝાલે પાપીને કોપે કરી;
 પ્રાણી દેખે નજરે જ્યારે, તાત માત પોકારે સારે. ૨

દંડ રોધે ને પીઠ થાય, પડે ત્રાસ ને કષે કાય;
 મુઠે શાસને કંઠ મુઠાય, સદુઅંગશિયિલ થઈ જાય. ૩
 ઊર્ધ્વ શાસન વડે ને વારે, શાય દષ્ટિ તળા ભંગે ત્યારે;
 બયમીન થાય છે પ્રાણી, નથી બોલી શકતું વાલી. ૪
 પડે દૃષ્ટ અતીસં જ્યારે, તજી દેહને નાશે ત્યારે;
 જમકિંહર ઋષે જાલી, ચાલે દેહ બીજામાં પાલી. ૫
 માનતાનવિનાનો દેહ, જીવ કર્મ તળેા ખને તેહ;
 તેવો દેહ તજીને જાય, વળી તેવો ને તેવો થાય. ૬
 નેવી વય ને તેવો આધાર, ખને વાસનાનો નિરધાર;
 ખને સ્વપ્નવિષે દેહ, ઠેવો, પરલોકે જવા ખને તેવો. ૭
 જન પામથી ખાંધી લેનેને, જમપુર પાછી લઈ જાય તેને;
 લઈ ચાલે દક્ષણ પાસ, મારે દંડ ને દે ખડુ ત્રાસ. ૮
 એવો મારગ જમપુર તળેા, દુઃખરૂપ બયંહર પળેા;
 વન પર્વત પાર કંટાળ, વર વાય વિંછી ને વ્યાજ. ૯

રાગ ગરબી

અરેરે એ પામર પ્રાણીઆ, પામી નર અવતાર;
 પનિન ગમાવ્યો તે પાપથી, નાલજ્યો ભાઈ કિરતાર. અરેરે ૦
 પર્મ તજી પત મેજવ્યું, કાંઈ ગયું નહિ સાથ;
 કુટુંબરુ સો કળકળી, પડ્યા જમપુરને હાય. અરેરે ૦
 જમપુરમાં જવા તળી, પળી ચિકટ છે વાટ.
 મિત્ર ગરુડર વન છે વડાં, પળા અવપટ પાટ. અરેરે ૦
 કુચ કંટક ને કાંકરા, પીંક ખાતના અંગના.
 વાપ વર નિખપર રહે, મારે જમ કેને મા. અરેરે ૦
 ફૂંડેલા હોય અણના, એવો માન્ય અદ.
 તોણુ નાપ મિત્ર તોણુ, પોણુ હોત છે દેહ. અરેરે ૦
 દય મજ રત્ન ને કાંકરા, હાથ તળ હાથ
 ને અપે છે ને સમે, જમ કાંકરા મિત્ર ત. અરેરે ૦
 જમ તમને ને તાપથી, પીંક પાત ને મા.
 અણ દાહ અપા નહી, જમ અપે છે પે. અરેરે ૦
 જમપુરમાં જવા હોત, ખાંડે અંધારી અણ.
 જમપુર અર્ધ ને અર્ધ, ને અર્ધ અર્ધ અણ.
 હો તજી જમ અણ ને, હાથ ખાંડ પાંડ.

ભાળે વળી વળી ધર ભણી, આશા રાખે જન. અરેરે
 અન્ન ઉઠક એનાં નામથી, આપે બાંધવ કે નાર;
 તે થકી આશા તેહની, પૂરે છે કિરતાર. અરેરે
 તેરમે દિવસે તે જઈ, દેખે જમનો દેહાર;
 પરમ ભયંકર જોઈને, ધ્રુજ જીવ અપાર. અરેરે
 દંત વિકટ મુખ તેહનું, ભોસે ભ્રુકુટિ કરાળ;
 દંડ ને દાર તેના હાથમાં, પડે દેખીને ક્રાળ. અરેરે
 કરમ શુભાશુભ જીવનાં, કરે તરત તપાસ;
 ચિત્રગુપ્ત લેઈ ચોપડો, વાંચે જમપતિ પાસ. અરેરે
 પાપ કર્યાં હોય જટલાં, તેવો દંડ ત્યાં થાય;
 છોટમ સુકૃત જોઈને, કરે સ્વર્ગ વિદાય. અરેરે
 પાપી પડે છે નર્કમાં, પામી પીડા જહ;
 તાત હવે તમને કહું, સહુ વિસ્તારી તેહ. અરેરે

ચોપાઈ ત્રિતાલ

કુડી સાક્ષીઓ પૂરી હોય, જૂઠા સોગન ખાનાર સોય;
 તેને નાખે છે રૌ રૌ ભણી, હવે શી ગતિ બને તે તણી.
 છયે.

રૌ રૌ કેરા ઠામ, જોયા ન કદી સંભારી;
 યોજન જંગમ હજાર, રહે રાત્રિ અંધારી.
 તાંબાવરણી ભોમ, ભરેલા છે અંગારા;
 લાગે તીક્ષણ તાપ, બય આકાશે જ્વાળા.
 તેમાં નાખે જીવને, જૂઠી સાક્ષી પૂરનારને;
 અપાર પીડા ભોગવે, પછી પામે દુઃખના પારને. ૧

ચોપાઈ

એમ પાપની શુદ્ધિ થાય, વળી કૃમિ ઝીટમાં જાય;
 ભૂંગ પતંગ દેહમાં જઈ, પશુ શ્વાનાદિક પામે સહી. ૧
 વૃક્ષાદિક પામે અવતાર, તેમાં પામે દુઃખ અપાર;
 મનુષ્ય હોય તો રોગે મરે, અંડાલાદિમાં અવતરે. ૨
 પાપે થાએ અંગથી હીન, અંધ પાંગળો દુઃખીઓ દીન;
 પાપ પુણ્યની સમતા હોય, આરોહણી ગતિએ રહે સોય. ૩
 બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિ વૈશ્ય અવતરે, હોય શૂદ્ર તે સુખીઓ સરે;
 વિપ્ર દેવદંડપદ મળે, કદાચ અવરોહણી માપ જળે. ૪

પાપકર્મથી નીચા રોય, પુણ્ય કર્મથી હુઆ રોય;
 પુણ્યવંત પાને મુખ જોડ, દર્શ તમને કહું છું નેહ. ૫
 પુણ્યવંતને જોઈ મમરાજ, આપે સ્વર્ગ મુખ ભોગરાજ;
 જીત તાન ગોધવ ગગાધ, તામ અરુણા કુસા થાય. ૬
 દાર નેપુરની શાખા સાર, વિમાન યેગવ ભોગ અપાર;
 પુખ અનેક મુગધી સાર, અગે ઝાપે ઉન્નત્યત દાર. ૭
 પટે સ્વર્ગથી દેશે જાદા, થાય પૂછીનો રાજ તદા;
 નીતિ કર્મના પાસક રોય, વને સ્વર્ગ વિષે જાણ રોય. ૮
 અવકાશની જાનિમાં જાય, ભોગ ભોગવી મુખીંગે થાય;
 પુણ્ય પાપથી મુખ દુઃખ એમ, પામે જીવ કહું મનેમ. ૯
 દર્શ ગર્ભ વિષેની જાન, કહું સાંજાજાને તમે જાન;
 સ્વર્ગ નાંના ભોગવી ભોગ, પામે જાન્ય ને કર્મ સંજોગ. ૧૦
 મિષમંદળમાં જીવ રહી, વળે વૃદ્ધિની સાથે જાદી;
 અસા ઓષધિવે સમાય, કરે જસ તે તનુમાં જાય. ૧૧
 નાં નારી તાંજા સંગે કરે, કરે ગર્ભ તેમાં અવગરે;
 મિષમંદળ વીરવ એક થાય, થઈ પુદાપુદ પેરી બધાય. ૧૨
 પિણીમાંથી અંકુર રોય, બને અંગે ને ઉપાંગ રોય.
 મેવ નાં કર્મ ધિર દાય, અરણ્ય આંગળી ને નખ સાધ. ૧૩
 તપો રેખાને ચિન્ના કૈસા, નખાસિખ સુધી બને વેસ;
 નાગોંજર તાવું દગ દોમ, બને ગર્ભમાં બાળક નેહ. ૧૪

૩.૬૧

દર્શ મનેવક ગર્ભમાં, વર્ષે જાતનો રેહ.
 જામનસલા તાપથી, કહું સાધ તે નેહ. ૧
 જીવ જોઈ ગર્ભમાં, કરે પિતૃ પાત.
 જાનિની જાણિયે, રોમે રહત જામન. ૨
 કહું મેરે જીવનું, પુણ્ય તદા કે પાત.
 તેણે નિધિ તે મનેમ, પામે જાત અપાત. ૩
 મે. જામને જાત, -રહિ રામ રોમે તદા.
 કરે પાત રોમે જાત, કરે જાત, નિ. કરે. ૪
 કરે જામને જાત, કરે જાત, નિ. કરે. ૫
 સત્રવે સેસ રેહ, કરે જાત, નિ. કરે. ૬
 રામ રેહ ને રોમે, કરે જાત, નિ. કરે. ૭

મહા રૌરવના ભારમાં, કરશે રક્ષણ કોણ જી. શે ન૦
 પુંઠલ પાવક પરજળે, ઉપર પંખી અપાર જી; શે ન૦
 ભક્ષણ સાડ ભમે ઘણા, મારે ચાંચના માર જી. શે ન૦
 કાગ ઉલક ખગ ગણ બહુ, વિંછી મશક અનંત જી; શે ન૦
 ગીધ ઘણાય ઉપર ભમે, કાઢે મારીને અંત જી. શે ન૦
 પૂરણ વિપાક થતાં લગી, પીડા પામે અપાર જી; શે ન૦
 હાય રે હાય પોંકારતાં, વીત્યાં વર્ષ હજાર જી. શે ન૦
 બીજું તમોમય નામ છે, અતિ શીત અપાર જી; શે ન૦
 ટાઢે ધૂળે તનડું ઘણું, વળી ઘોર અંધાર જી. શે ન૦
 વાયુ વહે ને દંત કરકડે, હીમે દાઝે છે દેહ જી; શે ન૦
 ભૂખ તરસ વ્યાપે ઘણી, દુઃખ દારણ એહ જી. શે ન૦
 બીજા ઉપદ્રવ છે બહુ, સહે પાપે શરીર જી; શે ન૦
 વર્ષે રુધિર કચ હાડકાં, ધારણ ક્યમ ધરે ધીર જી. શે ન૦
 પાપ વિપાક થતાં લગી, સહે સંકટ સોય જી; શે ન૦
 સત્ય ધરમ વિના જીવને, નથી સહાયક કોય જી. શે ન૦
 પાપ તણાં કળ દુઃખ છે, નિર્મ્યાં ઈશ્વરે એહ જી; શે ન૦
 છોટમ સુકૃતિ જીવને, સુખ આપે છે તેહ જી. શે ન૦

છપ્પા

કાલસૂત્રનું કળ, વળી પામે છે પાપી;
 જોરાવર જમદત, કરે છે કકડા કાપી.
 વળી વળી સંધાય, વળી જમકિંકર છેદે;
 એવાં વર્ષ હજાર, સહે પ્રાણી અધભેદ.
 એમ પાપકળ ભોગવી, નિર્મળ જ્યારે થાય છે;
 પછી પુણ્યકળ પામવા, સુખીઆ દેહમાં જાય છે. ૧
 અસિપત્ર વનમાંય, ભયાનક ભૂમિ એવી;
 ઉપર નીચે તાપ, ઝાળ હોળીના જેવી.
 ખડગ સરીખાં પત્ર, ઘણાં તરુ દીસે એમાં;
 પડે પાપથી જીવ, અતિ દુઃખ પામે તેમાં.
 વળી વાઘવર આદિ ઘણાં, પશુઆ કાટી ખાય છે;
 અથોર પાપે પ્રાણીઆ, એના દુઃખમાં જાય છે. ૨
 તમકુંભની માંય, તેજ કડકડનું એવું;
 શ્રીકળ કાટી જાય, તમ શીથલું તેવું.

પિત્રિદેવ ઋષિઓ ધણા, સંતોષ્યા બહુ વાર;
 હઠયો નથી સંત્રામથી, સેવા અતિથિ અપાર. ૬
 પરદારા પરધન તણી, કરી ન ઇચ્છા કાંય;
 અસત્યહું નથી આચર્યો, જન્મ ધરી જગમાંય. ૭
 પૂર્વે પૂજ્યા પિત્રી, વળી ત્રિકાળે દેવ;
 ઘેનુ દ્વિજ યોગી તણી, મેં શ્રીધી છે સેવ. ૮
 ગૃહસ્થાશ્રમીને ઘેરથી, ચતિઓ નિર્મુખ જાય;
 સુકૃત સધળા જન્મનું, નાશ તે થકી થાય. ૯
 ગૃહસ્થ તણે ને ઘેરથી, પિત્રી જાય નિરાશ;
 પુણ્યજ સાતે જન્મનું, નિશ્ચે પામે નાશ. ૧૦
 દેવ ઋષિ જે ગૃહસ્થના, ધરથી જાય નિરાશ;
 દેવત ત્રણે જન્મનું, પામે તરત વિનાશ. ૧૧
 તે માટે મેં દેવને, ઋષિ પિત્રીઓં જોડ;
 સારી શ્રદ્ધાએ કરી, સંતોષ્યા છે તેડ. ૧૨
 તો મુજને શા કારણે, ઘોર યાતના માંય;
 કાણ પાપ શ્રીધા થકી, નાખી દેશે ભાંય. ૧૩
 વાણી મુણી નરેશની, વળતી કહે યમરાય;
 કહે છે તેવા છે તમે, પણ એક થયો અન્યાય. ૧૪
 થોડું તો પણ છે ધણું, તો સંભારે આપ;
 જ્યાં મળશે યાતના, એવું છે એ પાપ. ૧૫

આપાછા ત્રિતાલ

વૈદરણી જે નારી તમારી, તેને તમેએ મૂકી વિસારી;
 ઋતુકાળે તેનાથી નિરગમીયા, અન્ય નારીયું રંગે રમીયા. ૧
 બાગડત્યાનું પાતક જોડ, ઋતુનિર્ગમે લાગ્યું તેડ;
 પિત્રી ઋણનું બંધન રહ્યું, ઘોર પાપ તેનાથી થયું. ૨
 પાપ ભોગવી રહેશે જતા, સ્વર્ગભોગ ભોગવશે ત્યાં;
 યમરાજનાં મુણી વચન, વળતી તે આદ્યો રાજન. ૩
 જન્મ ઘટે તેને વળતી કહે, પ્રથમ મદારા સંશય દરેક;
 કેવે પાપે કેવું દુઃખ હોય, વિસ્તારી સંભળાવે સાય. ૪

છાંધા

કહણ ચાંચના કાગ, જીવતાં નેવ દમ્ભે છે;
 તરત વળી તે થાય, નવાં ને નવાં બને છે.

ફોડે વારંવાર, વળી તેવાં ને તેવાં;
 પીઘ પડે અપાર, સહે દુઃખ દારણ એવાં.
 ક્ષણપાપથીયાયકી, વળી જિહ્વાતોટી ખાય છે;
 ખનેઅને પાછી દણે, એ પ્રાણી બહુ પીઘાય છે. ૧
 ક્ષણ પાપથી અંગ, સરવ નાખે છે કાપી;
 પાછાં બનતાં જાય, નવનવાં તેડ તથાપિ.
 તાતી વેળુ માંય, ચક્ષુએ છે કાણુ પાપે;
 હિંચુ તેજમાં અંગ, વળી બાળી સંતાપે.
 લોહ ચાંચવાળા ઘણા, વળી ખગગણુ ચુંટી ખાય છે;
 એવાં કદ અતિ ઘણાં, કદાકાણુ પાપે દેવાય છે. ૨
 બૂખ તરસ ને તાપ, પાપ કાણુ કીધે પામે;
 અંગારા ગણમાંય, દેહ દાઝે તે દામે.
 ગીધ ઘણા ચિંકરાજ, જાય છે ચાંચો મારી;
 કહણુ ચાંચના કાગ, શરીર નાખે સંહારી.
 ત્યાસવં બળી જાય છે, વળી દારણુ દુઃખ તેને નડે;
 મહાભયંકર યાતના, કાણુ પાપથી નર પડે. ૩

દોહા

જે પૂછે છે નરપતિ, પાપ પુણ્ય ક્ષણ ભોગ;
 સંકેપે તુજને કહું, મળે દુઃખ ભય રોગ. ૧
 કરતારે સૃષ્ટિ કરી, વળી બાંધ્યા છે નેમ;
 જીવ કર્મ જેવું કરે, ને ક્ષણ પામે તેમ. ૨
 કર્મ શુભાશુભ બીજથી, મુખને દુઃખ ક્ષણ હોય;
 કરે તેજ નર ભોગવે, ટાળી શકે નહિ કોય. ૩
 છૂટે નહિ વણ ભોગવે, પુણ્ય કરે કે પાપ,
 નિયમ અજ કિરતારના, કરી શકે કાણુ માદ. ૪
 દુર્નિંસમાં દુર્નિંસ અં, ક્ષેત્ર વિષે અં ક્ષેત્ર;
 ભયમાં ભય અં પાપ છે, પદો અં દેશ વિદેશ. ૫
 મૃત્યુમાં મૃત્યુ વળી, દરિદ્રમાં દરિદ્ર;
 નાનાવિધિ ગતિ પાપની, સપગા અનાં છિદ્ર. ૬
 સંચિત જન્મ અનેકનું, પાપ પુણ્ય છે વેદ;
 અંકુર કૂટી એકનાં, મુખદુ ખ આપે એક. ૭

ચોપાઈ ત્રિતાલ

પાપ પુરુષ તણો બને દેહ, વામ અંગમાં રહે છે તેહ;
 અંગુષ્ઠમાત્ર પ્રમાણ છે એતું, રૂપ શ્યામ ભયંકર તેનું. ૧
 તે તો જીવની બુદ્ધિ ભમાવે, કરવું પાપ નિરંતર ભાવે;
 તેને કહે કાચ પુણ્યની વાત, તેના વચન તણી કરે ધાત. ૨
 તાતુ તેલ રેડે શિર જેવું, લાગે પુણ્યનું કારજ તેવું;
 પાપ પુરુષ પાપમાં પ્રેરે, ઘણા જીવની બુદ્ધિને ઘેરે. ૩
 નાનાવિધના પ્રગટે રોગ, પાપ કર્મ કરે દુઃખ ભોગ;
 સ્થૂણ દેહ બને જ વારે, હોય રોગનો સંભવ ત્યારે. ૪

છપો

કાચને શિરમાં રોગ, કાચને નેત્રે પીડા;
 કાન નાક મુખ માંય, કાચને કરડે કીડા.
 વાત પિત્ત કફ રોગ, જળોદર આદે ઝાઝાં;
 ભીતર ભારે દુઃખ, ઉપરથી દીસે સાંજાં.
 કાઢઅદાર પ્રકારના, વળી પ્રમેહ આદિ છે બહુ;
 પાપકર્મના યોગથી, દુઃખ વેઠે પ્રાણી સહુ. ૧
 દુઃખી દરિદ્રી દીન, હીન ભાગી હોય પ્રાણી;
 મુગો બહેરો મૂઢ, શંકે નહિ બોલી વાણી.
 નીચ જાતિની માંહી, વળી અવતાર ધરે છે;
 પૂરો ન મળે આહાર, ભાર વહી પેટ ભરે છે.
 એવાં દુઃખ અતિ ઘણાં, પાપવડે પ્રાણી ભરે;
 કહે છોટમ સંસારમાં, જન વાવે તેવું લણે. ૨

દોહા

યમરાજ કહે બપતિ, તમે કહ્યું છે જોહ;
 કાણ પાપથી જીવને, મળે યાતના તેહ. ૧
 તે સંધ્યું સંસેપથી, કહ્યું તે સુણજો રાય;
 જીવ પાપ જેવું કરે, તે નેત્રે સ્થળ જાય. ૨

ચોપાઈ

દુષ્ટ નજરે જુવે પરનારી, ઈચ્છે મનમાં તે કરવાને જરી;
 વળી પન્થનને દેખે જોહ, ઈચ્છે છત્ત કરી હરવાને તેહ. ૧
 વળ્યચતુ છે વાયસ જ્યાંય, નાખે જીવને તે સ્થળમાંય;
 કોઈ નેત્રને પાછાં થાય, એક સદસ વર્ષ પીડાય. ૨

બૂખ તરયને ઉપર તાપ, દુષ્ટ દહિતું ભોગવે પાપ;
 ખોટા ભોધ કરે જન હાય, લગી પ્રાણીનું અનર્થિત હોય. ૩
 મેલા મંત્ર તંત્ર કુવાણી, શીખે શીખવે જો હાય પ્રાણી;
 વેદ ત્રિપ્ત ગુરુ જો નદે, પડે નરકવિષે તે ગદે. ૪
 વશ્યચુના વાયસ તેની, જીમ્યા ખાય ખોતરી એની;
 વળી થાય વળી વળી ખાય, એમ વર્ષ ધણાં દુઃખ થાય. ૫

છપા છંદ

કરે મિત્રમાં ભેદ, ભેદ વળી સન્નજન સામે;
 પિતા પુત્રમાં ભેદ, ભેદ વનિતાને હાથે.
 બ્રાત્ર ભાતમાં ભેદ, પુરોહિત ગુરુમાં જોને;
 વેર ઝેર વિરોધ, દોષ કરી દે દુઃખ તેને.
 એમ ભેદ જો જો કરે, તે અસિપત્રમાં જાય છે;
 અપાર દુઃખને ભોગવી, પછી નિમંત્રો થાય છે. ૧
 કેવળ દે પરિતાપ, વળી આનંદ દરે છે;
 દેહ જતાં લગી દુઃખ, વિના અપરાધ કરે છે.
 દરે બાળના પ્રાણ, પ્રાણ નારીના લે છે;
 દેઈ પ્રથમ નિશ્વાસ, પછી જો માત કરે છે.
 એવા પાપી જીવને, મદારોરોમાં જઈ પડે;
 તપી અનીચે તાપમાં, જુગો જુગ તે રડવડે. ૨
 દોહા

જો જન સારા પુરુષને, મર્મ વચન કહેનાર;
 તે પામે છે યાતના, માથે જમનો માર. ૧
 ચોર લાંચીઆ ચાપીઆ, ગોલીને ફરી જાય;
 તે પાપીની જીવને, ખગગણ ખેંચી ખાય. ૨
 માતા પિતા ગુરુ તણી, કરે અવજ્ઞા જોઈ;
 મજા મૂઝાદિક કુંડમાં, રહે અધોમુખ દેહ. ૩

રાગ ગરબી

પાપકમંથી પીડા પામે, સાંભળ રાજ સાચુ જ;
 ધર્મ તજી ધરણી પર હોવે, તેનું જીવન કાચુ નીનિ.
 દેવ અનિયિ ત્રિપ્ત જમાડે, અભોજ્ય અહું આપે જ;
 સૂચીમુખ નામે નડતણાં, દુઃખ પામે તેવે પાપે નીનિ.
 એક પંક્તીએ હોય જમનારા, ભેદ કરે નર તેમાં જ;

લીંટ લાગના કુંડ બરેકા, અંતે નાખે એમાં. નીતિ.
 ગોઆલાણ અશિતા મુખમાં, એહું જૂહું આપે છે; નીતિ.
 તાના કુંબની ઘોર યાતના, પામે એવે પાપે નીતિ.
 ગોઆલાણ ગુરુ વૃદ્ધ વડાને, પગ ચરકાડે પાપી છે; નીતિ.
 કાળસૂત્રમાં યગતા કિંકર, કડકા કરે છે કાપી નીતિ.
 માત તાનની રોવા સૂચી, લેખ ધરીને બટકી છે; નીતિ.
 અંધ કુખમાં એવા પ્રાણી, ઉધે મરતક લટકે નીતિ.
 પરની નારી ગુણીયક સારી, ત્યાગજ કરજે તેનો છે; નીતિ.
 રક્ષણગણમાં તેને રંગડે, અંત ન આવે તેનો નીતિ.
 પાપી નર પુત્રીને વેચી, ધન લેવાતું ધારે છે; નીતિ.
 મહા રો રોમાં તે પ્રાણીને, માર ઘણેરો મારે નીતિ.
 દેવ દ્રવ્ય ને આલાણતું ધન, લેધ પાછું નવ આપે છે; નીતિ.
 અંધતામસ નરકે નાખી, તે નરને સંતાપે નીતિ.
 વણ આપેલી વસ્તુ દાયની, ચોર થકને ચોરે છે; નીતિ.
 મહાભયંકર વાધ વડમાં, જમણ નાખે જોરે નીતિ.
 કુંવારી કે વિધવા નારી, દ્રાઈ સાધવી સારી છે; નીતિ.
 જોરાવર થઈજોર કરેતો, અતિ દુઃખના અધિકારી નીતિ.
 લીંટ લાગ મળમૂત્ર નાખે, સરિતા સરેવર જળમાં છે; નીતિ.
 સ્ત્રીસું ઉકાળી મુખમાં રેડે, જમકિંકર બહુ બળમાં નીતિ.
 ચોર જર ખુની અપરાધી, અભય તેમને આપે છે; નીતિ.
 ધાંણે ધાત્રી તેને ખીલે, જમકિંકર એ પાપે નીતિ.
 શસ્ત્ર વિના કો હોય સૂતેલો, તેને જો દાય મારે છે; નીતિ.
 એ પાપીને સો જુગ સુધી, શૂળી ઉપર ધારે નીતિ.
 દેવ ગુરુ ને વિપ્ર વેદની, નિંદાના કરનારા છે; નીતિ.
 શાહમલી કંટક માંહે પડે છે, તજે ધર્મની નારી નીતિ.
 એક પુરુષને કન્યા આપી, વળી બીજને આપે છે; નીતિ.
 વૈતરણી સરિતામાં વળતી, પડશે એવે પાપે નીતિ.
 શરણાગત આવેલા જનને, ભયથી જે જન લાગે છે; નીતિ.
 તમ લોહના ખુંટા મોટા, તે પ્રાણીને વાગે નીતિ.
 વિશ્વાસીની ધાત કરેને, વણ અપરાધે દડે છે; નીતિ.
 ઘોર યાતના માંહી પડે છે, જે વરતે પાખંડે નીતિ.
 ક્ષણદાયક હોય વૃક્ષ ભલેરાં, જીવે અનેક પ્રાણી છે;

એવાને ધણે છે તેને, પીલે અવળી ઘાણી નીતિ.
 લુટી સાચી લુટા મોગત, લુટી જેની કરણી છ;
 અપાર પીડા તે તર પામે, વેદ પુરાણે વરણી નીતિ.
 લાલીને છવના નર મારે, કે અક્ષિમાં બાળે છ;
 જામેના કિંકર સો લુગ સુધી, પાવક માંહી પ્રજાળે નીતિ.
 પાપ ભેદથી નહંતણાં દુઃખ, કહેતાં પાર ન આવે છ;
 દેહે છેદ્યમ સદુ પાપ તણને, ભણ્યે પ્રજુને ભાવે છ નીતિ.

લોહર

કર જેવી યમરાયને, કહે વિદેહી રાય;
 પાપ યથેહા દેહથી, કેમ નિવારણ થાય. ૧
 યમરાજ કહે સાંભળો, પાપ થયાં હોય જોડ;
 તપ જન પ્રાણ્યામથી, ભરમ થાય છે તેડ. ૨
 દેવ ઋષિને વિચિત્રો, બાળી સકતા પાપ;
 તે વિચિત્ર તમને કહું, તે સાંભળજો આપ. ૩

શોપાઈ ત્રિતાલ

પ્રાજપત્ય જાત છે જોડ, પાપ ટાળવા કરવું તેડા
 સત્કારે ભોજન એક વાર, જલુ દિવસ કરવું નિરધાર. ૧
 જલુ દિવસ તો રાત્રિ સમે, જલુ દિવસ વણુ માથું જામે;
 જલુ દિવસ કરવો અપવાસ, એમ જન કરે બાર માસ. ૨
 પ્રાજપત્ય જાત છે એક, પાપ ટાળવા કરવું તેડા;
 બીજું જાત સાંતપન નાન, નેથી પાપ બળે છે તમામ. ૩
 ગાયત્રી મુજ ગાયત્રી છાણ, દૂધ ધી વિધિ પ્રમાણ;
 દર્બ હઝાગી ફેરે નીર, ને પીતાં હોય શુદ્ધ સરીર. ૪
 એક દિવસ દેવજ અપવાસ, એમ તપ કરે બારે માસ;
 એક એક માસ બાતમે લેત, જલુ વાર દિવસમાં એક. ૫
 જલુ દિવસ અપવાસ રહે, અનિદ્રા જાત નેન દહે,
 દેવુ દૂધ જાતું પૂત કરે, દેવનુ પુરોહત નેમાં પડે. ૬
 પાંચે યાંક નિય પીવાય, તમકૂમ્ જાત ને દેવાય;
 જન દેદ્રિ ને અન્નમ લેત, પોતાને વગ ચાંચ એક. ૭
 ખરે દિવસ અપવાસી રહે, પરાક જાત મુનિજન દહે;
 મંદાસ્ય જાત તમે દેવાય, કરતા પાવક સવળાં અપ. ૮
 પૂજામાંથી હોય લેટલે, પંદર માસ જામે નેટલે;

આવર ને જગમ વિં, જીવ જનિ છે જોડ;
તપનું બજ જોને થયું, સ્વર્ગે વસીઆ નેડ. ૫
મન વાળી ને દેડથી, કર્મ કરતાં દોય;
તપના બજથી માનવી, ભરમ કરે છે સોય. ૬
કાંઈ તપા અંબારને, બાળે અગ્નિ જમ;
વેદ જ્ઞાન અગ્નિ થયી, બાળે પાતક તેમ. ૭

ઓપાઈવિતાલ

સદિગ વ્યાદિ ને આમકાર, પ્રાણાયામ દોય સોજ વાર;
એક માત્ર મુઘી દિજ કરે, મહાપાતક તે નિથે હરે. ૧
ચંદ્ર સૂર્યની મધ્યે રહી, જપે જાપ ત્રિપદનો સહી;
અસદ્વ્યાદિ દોય જો પાપ, બાળી ભરમ કરે તે આપ. ૨
પાતાળથી સત્ય લોક પર્યંત, પુરુષરૂપ ચિંતવે ભગવંત;
સુરનાથપગને આદે જોડ, સધળાં પાપ હરે છે તેડ. ૩
ત્રણ વેદ મુખેથી હયરે, અપાર પાપ થયેલાં હરે;
ત્રણ વેદનો સધળો સાર, અક્ષર ત્રણ થયા આમકાર. ૪
વર્ગી જાપ ગાયત્રી તણો, સારભૂત ત્રિવેદો તણો;
તેનો ત્રિપ્ર જપે નિલ જાપ, અનેક જન્મનાં બાળે પાપ. ૫
પ્રભુવ વ્યાદિ ત્રિપદ જોડ, આઘણનું દેવન છે તેડ;
તેને જૂઠીને પાળી થાય, તે આંધાલ સમો કહેવાય. ૬

છાપો

પિતારૂપ આમકાર, માન ગાયત્રી કહીએ;
તેથી જન્મ્યો જોડ, તેડ દિજ જીવનમાં લહીએ.
જપે નિરંતર જાપ, પાપ નવ સ્પર્શે તેને;
દેવોમાં પણ દેવ, એક કરી માને એને.
એ ત્રિપદ આમકારને, દિજ જન ભૂલી જાય છે;
વિહાર તે દેડ ત્રિપદના, એમ યમના ગજ ગાય છે. ૧
ગાયત્રીનો જાપ, જપે આઘણ સંનાળી;
અણ અંગ આમકાર, ચિંતવે આસન વાળી.
કરે સુષ્ટિ સંહાર, તોય પાપ પાપ ન લાગે;
એવો આઘણ દેડ, દેવ પ્રભુ પામે માંગે.
એવો દેડ પામી કરી, જો અક્ષર નથી જાણના;
આંધાલ થકી આંધાલ તે, મરે તરીલાં તાણના. ૨

ଶିଳ୍ପ

ગણ અક્ષર આગકારના, ગણ વેદનો સાર;
 અર્થસદ્ગિત એને કહે, બાળે પાપનિકાર.

આપાઈ ત્રિતાલ

રાજા કહે સુણો યમરાજ, પાપ બાપી જે ન યમ
કર્મી કર્મ ભોગવામાં જીલ્લ, કેવા કેવા તે પામે
તે સુજને રામજની કહો, મારા મનના સંચય
યમરાજ કહે સુણ રાજ, કર્યાં કર્મ ભોગવે
મન વાળીને કાયા વડે, પાપ કર્મ તે પાછાં નકે
જાડું કે વળી માફ હોય, કરે તેજ ભોગવે સોય

214

કાયા વાચા મન વદે, કર્મ આય છે જીવે
 મન પ્રેમક છે સરવમાં, કરે કરાવે નેક
 આય વાચા કર્મથી, કરા મન તેથી આય
 કરા પ્રમાણ છે કર્મનાં, તે સાંન્યજી સાધ
 મન જે દેખ પારકું, તે દેખાને આપાયા
 વદે પ્રમાણી નેકને, એવા કરે ઉપાયા
 મુશ છે મનચિંતે, કરવા મુશ કરવા
 નાનિવડતરે છે કરા, નાપે નાપિ, નેક જાન
 એવા મન પ્રમાણનાં, મનથી ઉપાયા કર્મ
 મન કરા નેકથી મન, મન ન વદાવે મન
 મનથી મન નેકથી, નિર્યા દેવા કરા
 મનથી મન નેકથી, કર્મ કરે નેકથી
 મનથી મન નેકથી, મન મનથી આપાયા
 મનથી મન નેકથી, મન મનથી આપાયા
 મનથી મન નેકથી, મન મનથી આપાયા

5

10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532

ચોપાઈ ત્રિતાલ

વિપયસુખ ભોગની માંય, દુઃખ ઉપજલાં દીસે ત્યાંય;
 તેનો અનુભવ જીવજ લહે, જઈ ક્ષેત્રજ મહત્માં રહે. ૧
 મહત્ ક્ષેત્રજ ઉભય છે જોઈ, સદા જયત રહે છે તેહ;
 તે પરમાત્મા ભેળા થાય, કર્મ તપાસે જીવનારાય. ૨
 ધર્મ કેટલો જીવે કર્યો, કેટલો ભાર પાપનો ભર્યો;
 તેનાં ફળ સુખ ને દુઃખ હોય, તે ભોગવવા પ્રેરે સોય. ૩
 પુણ્ય ધણું જો ટીધું હોય, આપે સ્વર્ગ તણું સુખ સોય;
 પુણ્ય અલ્પ ને પાપજ ધણું, તે પામે દુઃખ જમપુર તણું. ૪
 યમયાતનાની પીડા બહુ, પાપી જીવ ભોગવે સહુ;
 પાપ કલંક ટળે જોડલે, ભૌતિક દેહ આપે તેટલે. ૫

દોહરા

એમ ગતિ હોયે જીવની, જાણી દ્યોને સર્વ;
 સુકૃત્ય સઘળાં આચરે, મૂઝી મિથ્યા ગર્વ. ૧
 ત્રણ પ્રકાર પ્રકૃતિના, ગુણ આત્મામાં જોઈ;
 ઉત્તમ મધ્યમ ને અધમ, ફળ આપે છે તેહ. ૨
 આત્મા ગુણના સંગથી, સુખીઓ દુઃખીઓ હોય;
 નીકર સુખ ને દુઃખનો, નહિ દેનારો ડોય. ૩
 સાત્વિક રાજસ તામસ, ગુણનાં લક્ષણ જોઈ;
 સારાં માઠાં ફળ કરે, હું સંભળાવું તેહ. ૪

છપ્પા

વેદ તણો અભ્યાસ, જ્ઞાન તપ શૌચ કહાવે;
 રહેવું ઈન્દ્રિયજિત, ધર્મનાં કારણ ભાવે.
 આત્મા ચિંતન થાય, એજ સત્વગુણ કહીએ;
 સ્વર્ગાદિક સુખ હોય, મોક્ષસુખ એથી કહીએ.
 એવા ગુણ આત્મા તણા, અક્ષર સુખ લાનાર છે;
 એથી ઉલટા જોડલા, તેમાં દુઃખ અપાર છે. ૧
 ધર્મ તણું જો કામ, આપ આરંભે જ્યારે;
 રાખે ફળની આશ, પ્રથમથી મનમાં ત્યારે.
 ધારે ધણી અધીર, અશુભ તે કર્મ કરે છે;
 સેવે વિપયો સર્વ, ભટકવું ચિત્ત કરે છે.
 એનાં લક્ષણ છે સહુ, તે રાજસ ગુણ જાણીએ.

તુલ્ય ન હોયનેડની, વળી પ્રપંચરૂપ પ્રમાણીએ. ૨
અતુલ સ્નેહ વળી લોભ, કૃપણતા નિદ્રા જેને;
નાસ્તિક બુદ્ધિ હોય, અધર્મનાં લક્ષણ એને.
દોષ દીન આચાર, બટકનો સપજો બીએ;
વિદ્યા દુલ્ભર કળા, કુબુદ્ધિ કાંઈ ન રીએ.
વળી ધર્મ ઉપર પ્રીતિ નહિ, એ લક્ષણ ગુણ તામસ તણા;
જડ બુદ્ધિ હોય તે જીવની, વળી પાપે કર્મ ભાવે ધણાં. ૩

લોહા

માણસના દેહને વિષે, ત્રણે ગુણ છે જોડ;
વિશેષ જેમાં વર્તે, તરત જણાશે તેડ. ૧
જ્ઞાન યથારથ નરવિષે, નિર્મળ બુદ્ધિ ઉદાર;
એ ગુણ કહીએ સાત્તિક, સાર અસાર વિચાર. ૨
માણસમાં અજ્ઞાનતા, જડતા બુદ્ધિ કઠોર;
મૂંઢપણું જેમાં ધણું, તે તામસ ગુણ ધોર. ૩
જે માણસના મનવિષે, દોષ રાગ ને દ્વેષ;
એ ગુણ કહીએ રાજસી, તુલ્ય લોભ વિશેષ. ૪
ત્રણ ગુણ વ્યાપી રજા, સવળી સ્પષ્ટિ માંધ;
સ્થાવર ને જંગમ વિષે, સ્વભાવ રૂપો ત્યાંય. ૫
પુણ્ય બણી વૃત્તિ વળે, લેસ કલેશ ના દોય;
જનના મનમાં જાણીએ, સાત્તિક ગુણ છે સોય. ૬
સ્વાર્થ તથા પ્રપંચમાં, બુદ્ધિ ભમતી દોય;
સાત્તિક ગુણથી ઉતરે, રાજસ ગુણ છે સોય. ૭
સારું મારું સમજવા, જેમાં નહિ વિવેક,
લપટાયો રહે મોહમાં, એ ગુણ તામસ છેક. ૮

આપાદ ત્રિતાલ

કામ પ્રધાન તમોગુણ સાથ, લોભ પ્રધાન રજેગુણ સાથ;
ધર્મ પ્રધાન સાત્તિક ગુણ સંગ, એક એકથી એમ ઉતંગ. ૧
ત્રણે ગુણની ગતિઆ જોડ, સાતજ રાજ કહુ છું નેડ;
સાત્તિક ગુણી દેવગતિ લે, રાજસ ગુણ મનુષ્ય યદિ રહે. ૨
તામસ પશુ પંખીએ પળે, એમ ત્રણ ગુણથી ગતિ મળે;
એમ ત્રણ ગુણની ગતિ માંય, ઉત્તમ મધ્યમ ને લઘુ ત્યાંય. ૩
તમોગુણી તામસ દેહ ધરે, સ્થાવર જાતિ વિષે અવતરે;

સોનું ચારે વિપ્રનું, તે કરોળીઆ થાય;
જગચરના દેહ ભોગવી, ભૂત દેહમાં જાય. ૭
શુરપત્નીના ગમનથી, ઘણી વાર હોય ધાસ;
પુષ્પ વેલી ને ગીધના, દેહવિષે હોય વાસ. ૮
દિંસાના કરનાર તે, મનુષ્ય હોય મંજાર;
અમલનું બક્ષણ કરે, માંખ થાય નિરધાર. ૯
નીચ નારીના સંગથી, ભૂત પ્રેત નર હોય;
અદ્યચાર પણ થાય છે, અંધબીખારી સોય. ૧૦
સારી વસ્તુને વિષે, વન રતિ ભેગે બેઠ;
તે માનવનો થાય છે, અંધ પશુનો દેહ. ૧૧
અનાજની ચોરી કરે, તે નર ઉંદર હોય;
જગ ચારે તે મચ્છનો, દેહ ધરે છે સોય. ૧૨
મદ ચારે તે ઇંસનો, દૂધચાર હોય કાગ;
રસ ચારે તે કૂતરો, લવણ ચારે ચાર્વાક. ૧૩
સ્ત્રીમણિ મોતી તણે, ચાર થાય સોનાર;
વસ્ત્રવર્ણ ચોરી કરે, તે નર થાય ચમાર. ૧૪
એમ વસ્તુઓ માવની, ચોરીના કરનાર;
પશુ પંખી અંધજના, તે ધારે અવતાર. ૧૫

લાવણી

ચાર વરણમાં પેતપેતાનો, ધર્મ ન પામે લંબાણી,
અધમગણિનો એ નર પામે, વેદ માંહી વદિ છે વાણી.
શત્રુને ધર સેવક થઈને, તે નરને રહેવું પડશે;
પરાધીન થઈ પશુદેહમાં, માર નો પડાય પડશે. ચાર ૧
બ્રાહ્મણધર્મ તથા પેતાનો, રાદ્ર તર્જી કર્ણી કરશે;
વાંગારી આક્રુ ખાનારો, ઉદકાનુખનો પ્રેત થશે.
ખડે ધર્મ સર્વો નદિ પામે, યામે નની ધોર ગણિ,
કપટીજન એ પ્રેત થઈને, કુબલ તે કંઈ વળતી. ચાર ૨
વંશધર્મ વેદે ચાપેલો, પામે નદિ પ્રાણી ન્યાય;
પૂવજસક એ પ્રેત થઈને, કંઈ ઉદર ગંધી ખાણે.
રાદ્રસુધર્મમાં નદિ ચાલેને, તે પાત્ર પાપી થાય પશુ;
અશાશક એ પ્રેતદેહમાં, વન્મ થાય છે તેદ તર્જી. ચાર ૩
નદીધર્મ તર્જી લંબીને, પ્રીતસદિત જે નદિ પામે;

સર્પાદિક પશુ પંખી તણા, એવા દેહ ધરે તે ધણા. ૪
 શૂદ્ર મ્હેચ્છ હય હાથી જોહ, સિંહ વાઘ ને રીંછના દેહ; ૫
 નામસ ગુણની એ મધ્યમ ગતિ, દુષ્ટ દેહ ધરે તે અતિ. ૬
 કપટ કર્મ કરનારા જોહ, ચારણ પક્ષી રાજસ દેહ; ૭
 પિશાચ આદિ જાતિ હોય, એવી ગતિ તામસની હોય. ૮
 આયુધ વિદ્યા શીખવનાર, નટને મલ્લ તણા અવતાર; ૯
 મધપી તથા બુગારી દેહ, રાજસ તુચ્છ ગતિ છે તેડ. ૧૦
 રાજપુરોહિત રાજા હોય, યુદ્ધ વાદમાં કુશળ સોય; ૧૧
 શત્રુ જાતિમાં અવતાર, મધ્યમ ગતિ રાજસી સાર. ૧૨
 ગાંધર્વ અગ્નિસરા જાતિ જોહ, શુભ વિદ્યાધરના તેહ; ૧૩
 દેવ જાતિ એને કહેવાય, ઉત્તમ ગતિ રજ્જેગુણ રાય. ૧૪
 ગતિ તપસ્વી બ્રાહ્મણદેહ, જેસી વિમાને વિચરે તેહ; ૧૫
 દેવો ને નક્ષત્રો હોય, અધ્યમ સાત્વિકી ગતિ સોય. ૧૬
 દેવ કપિજન પવિત્ર દેહ, અત્યેતિષ વિદ્યા જાણે આદ્ય; ૧૭
 સાધક સામવદ્ધી પીનાર, મધ્યમ ગતિ સાત્વિકી સાર. ૧૮
 અનુરાગન અલ્પ જો થાય, મરીચિ આદિ જો કપિરાય; ૧૯
 ધર્મ યુદ્ધિને મદન આનૂપ, વળી અવ્યાદૃત જાણો ભૂપ. ૨૦
 તત્ત્વજ્ઞાના અભિમાની દેવ, ઉત્તમ ગતિ સાત્વિકી મેવ; ૨૧
 ત્રિવિધિ ગતિ ત્રિગુણની કહી, પાપ ભેદથી પામે સહી. ૨૨

દોહા

વિષયોમાં લંપટ રહી, જે માને છે સુખ; ૧
 અધ્યમ ગતિ પામી કરી, દેહ પામે દુઃખ. ૨
 કેવાં કર્મ કર્યા થયી, કેવા દેહમાં જાય; ૩
 તે સુખનું તમને શું. સુખો જનકદુઃખ રાય. ૪
 પાપી જીવનો જાય છે, ધાર નરેની માંય; ૫
 વર્ષ દગ્ધરો પાપનાં, દુઃખ ભોગવે ભાંય. ૬
 દેવ મેદવા પાપથી, આજે આ સંસાર; ૭
 પશુ પંખી અંધારના દેહ ધરે બહુ વાર. ૮
 અજ્ઞાનના જીવનાં, જ્ઞાન જુદું અર શાય. ૯
 નીચનાં નીચાં જાય, દેહ ધરી દુઃખ. ૧૦
 જ્ઞાન મુક્તે દુઃખ અવતરે, કરે નિત્ય મનુષ્ય. ૧૧
 કીટ પતંગ ને અવતરે, કાગ મુદર ને શાય. ૧૨

કોઈ કદાપિ મિત્ર મળે નો, શત્રુ થઈ સામો નહીં.
 ઘૃહપણમાં ધણી વેદના, અંધાપો આવી પડશે;
 ચિંતા દેશે રોગ જાગમૃત્યુ, જન્મકિંકર જશે તાણી.આર૦૧૨
 જીવનજન્મ ધરી આ જગમાં, મન કરાવે એમ કરશે;
 નેવા નેવા દેહ ધરીને, લખ ચોરાશીમાં કરશે.
 સારાં મુક્ત શોધી લેશે, પાપ કર્મ જનાં ટળશે;
 પરિશ્રમનું ધ્યાન ધરીને, બ્રાહ્મણ થઈ પ્રજુમાં જાશે.આર૦૧૩
 દાનદયા દમ સત્ય અદિશા, પરમ ધર્મ એ છે મોટા;
 યોગવટે થાય આત્મદર્શન, હાય નદિ તેનો જોટો.
 સર્વ તણને ભણી શ્રદ્ધાને, છોટમ લે મહાપદ માણી;
 આર વર્ગમાં પોતપોતાના, ધર્મ ન પાળે જ પ્રાણી.આર૦૧૪

હોહા

કર જોડી રાગ કહે, સાધન મોહું જોડ;
 દીધાથી બંધન ટળે, કહો કૃપા કરી તેડ. ૧

ચોપાઈ ચિતાલ

ધર્મરાય કહે મુણે જૂના, કહુ કર્મનાં ઉભય સ્વરૂપ;
 એ કર્મ પ્રવૃત્તિ કહેવાય, બીજું નામ નિવૃત્તિ સદાય. ૧
 વેદ વિધિએ જ કરવાં કામ, તે કર્મ પ્રવૃત્તિ છે નામ;
 કરે દંથર જણવા જોડ, કર્મ નામ નિવૃત્તિ તેડ. ૨
 પ્રવૃત્તિ કર્મ કરેનો સદા, દેવ જોયો તે થઈ રહે તદા;
 યજ્ઞભાગ કોટ જન જોડ, સુખ સ્વર્ગનું પામે તેડ. ૩
 નરલોકે ધરે અવતાર, નોય હોય શ્રીમંત ઉદાર;
 કરે કર્મ નિવૃત્તિનાં જ્યારે, મુક્ત થઈ રહે તત્ત્વોથી લારે. ૪
 સ્વાચરજગમ જો જો દેડ, તેથી છૂટે થઈ રહે તેડ.
 સ્વાચરજગમ અદિ સદા, તેમાં હું પરમાત્મા રહું. ૫
 એક પરમાત્માની માંય, જક્ત પરમાણુકે ત્યાંય;
 એમાં આત્મા પોતાનો જોડ, કરે અર્પણ શ્રદ્ધાને તેડ. ૬
 એમ જીવ સ્વરાગ્ર હોય, શ્રદ્ધાભાવન પદોએ સાય,
 તેથી જીવપણું ટળી જાય, તદલીન શ્રદ્ધામાં થાય. ૭
 અન્ય વિદ્યાઓ સધળી જોડ, શ્રદ્ધાવિદ્યા મમી નદિ તેડ;
 શ્રદ્ધાવિદ્યા ઉપાસે રાય, તે નર મોહાવિષે મળી જાય. ૮
 કર્મ અગ્નિદેવાદિક જોડ, તત્ત્વ બ્રાહ્મણ જોડાય તેડ;

કામ કદાપિ મિત્ર મળે તો, શત્રુ થઈ સામો નડશે.
 વૃદ્ધપણમાં ધણી વેદના, અંધાપો આવી પડશે;
 ચિંતા ક્ષેત્ર રાગ બપ મૃત્યુ, જમકિંકર જશે તાણી. આર૦૧૨
 લેબનજન્મ ધરી આ જગમાં, મન કરાવે એમ કરશે;
 નેજા તેજા દેહ ધરીને, સખ ચારાશીમાં ફરશે.
 સારું સુકૃત શોધી લેશે, પાપ કર્મ જતાં ટળશે;
 પરિશ્રમનું ધ્યાન ધરીને, આલસાઈ પ્રભુમાં જશે. આર૦૧૩
 ઘન કયા દમ સત્ય અદિસા, પરમ ધર્મ એ છે મોટો;
 યોગવડે થાય આત્મદર્શન, કાંઈ નહિ તેના જોટો.
 મરે તજીને બચ્ચ પ્રધને, છોટમ લે મહાપદ માણી;
 આર. વર્ણમાં પોતપોતાના, ધર્મ ન પાળે જે પ્રાણી. આર૦૧૪

કોહા

કર જોડી રાગ કહે, સાધન મોટું જોડ;
 ધીપાથી બંધન ટોળે, કહો કૃપા કરી તેડ. ૧

આપાઈ ત્રિતાલ

ધર્મરાય કહે સુણો બૂપ, કહુ કર્મનાં ઉબય સ્વરૂપ;
 એ કર્મ પ્રવૃત્તિ કહેવાય, બીજું નામ નિવૃત્તિ સદાય. ૧
 વેદ વિધિએ જે કરવાં કામ, તે કર્મ પ્રવૃત્તિ છે નામ;
 કહે હંશર જાણવા જોડ, કર્મ નામ નિવૃત્તિ તેડ. ૨
 પ્રવૃત્તિ કર્મ કરતો સદા, દેવ જેવો તે યજ્ઞ રહે તદા;
 યજ્ઞભાગ કહે જન જોડ, સુખ સ્વર્ગનું પામે તેડ. ૩
 નરહોડે ધરે અવતાર, નોય દોય શ્રીમંત ઉદાર,
 કહે કર્મ નિવૃત્તિનાં ન્યારે, મુક્ત થઈ ગ્દેતજેવાથી ત્યારે. ૪
 સ્થાવરજંગમ જે જે દેડ, તેથી છૂટા થઈ ગ્દે તેડ.
 સ્થાવરજંગમ સુદિ સદુ, તેમાં હું પરમાત્મા ગ્દુ. ૫
 એક પરમાત્માની માંય, જગા પરમાત્મારૂપે ત્યાંય;
 એમાં આત્મા પોતાનો જોડ, કહે અર્પણ પ્રધન તેડ. ૬
 એમ જીવ સ્વગત દોય, પ્રધનાયને પદોને સોય.
 નેથી જીવપાત્રું ટળી જાય, તદલીન પ્રધનમાં ગાય. ૭
 અન્યવિદ્યામાં મગની જોડ, પ્રધનિયા મગની નહિ તેડ.
 પ્રધનિયા હપામે ગાય, તે નર મેલનિપે મગી જાય. ૮
 કર્મે અજિદેશવરિક જોડ, તરે પ્રાણી જે દોય તેડ;

સમજવી મુશ્કેલી કહો, સંસાર ન રહે કાંચ. ૨
 વચ્ચી ચમત્કાર કહે, મુશ્કેલી વિદેહી રાય;
 રાત્રિ આનંદરૂપ એ, સસાણુ પ્રભ સદાય. ૩
 સદા એ તો અવિનાશ છે, ચિદ તે જ્ઞાન પ્રકારાં;
 આનંદ તે મુખરૂપ છે, એ સસાણુ અવિનાશ. ૪
 શક્તિ રહી છે પ્રજામાં, માયા તેનું નામ;
 સાત્ત્વિક રાજસ તામસી, એ ત્રણ ગુણનું ધામ. ૫
 શક્તિ શક્તિવંતી, અગમી નહિ બરાય;
 જેમ અગ્નિને હપ્તતા, એમ પ્રજાને માય. ૬
 અગ્નિમાંથી હપ્ત, જીણા તણખા જેમ;
 પ્રજા અગ્નિથી જીવતી, છે હપ્તિ તેમ. ૭
 માયામાંથી હપ્ત, પંચભૂતના દેહ;
 જીવરૂપ તેમાં રહી, કરે સચેતન તેહ. ૮

ચોપાઈ ત્રિતાલ

પ્રથમ માયા મધ્યે જેહ, અંશ પ્રજાનો આગ્યો તેહ;
 આદિપુરુષ તેને કહેવાય, તે સૃષ્ટિનું કારણ રાય. ૧
 તેના અંગવિપેથી બહુ, સ્થાવરજંગમ સૃષ્ટિ સહુ;
 સાતીસ તત્ત્વ તણે સમુદાય, તેથી સરવ સચેતન થાય. ૨
 દેશ નારાયણ છે એહ, સર્વ શક્તિમય કહીએ તેહ;
 અખંડ જ્ઞાન ને સ્વયં પ્રકારા, સદાચિદ આનંદ સર્વેવાસ. ૩
 કારણરૂપી માયામાંય, જીવ અંશ રોકાયો સાંચ;
 અહં શક્તિ અનીશ્વર એહ, અહં જ્ઞાનને પરવશ તેહ. ૪
 એવા ગુણથી કહે છે જીવ, કર્મ તાંબુ વશ ભમે સદેવ;
 દેશરને કર્મો નવ અંદે, ચોદ લોકને જાગે ધંદ. ૫
 જન્મ ભગ બુદ્ધ ગુણવાન, ને મારે કહે છે ભગવાન;
 ખટનિય ભગ છે પ્રભુમાં એહ, જુન વરી સાંભળજે તેહ. ૬

હાલ

દેશરના વિલોકની, રમં રાત્રિ કહેવાય.
 અભિમાદિક સિદ્ધિ અદિત. સદાનો મેવ પાય. ૧
 જ્ઞાન તથા વેદગ્ય ગુણ, અખંડ કર્મો હોય;
 દેહ ને મહેત્ત બને, દેશર કહીએ હોય. ૨
 દેશ ગુણ પરપ્રજાને, ને દેશરની પાસ;

આને રાણુ દેવર લખા, રાખા પોના પાસ. ૬

ગોપાઈ મિતાડ

ગળી પારણા પીત્ત બદ, યોગ સિદ્ધિદાયક તે કદુ; ૧
જગા શુણુ છે કંઈરમાં, તેના ગોળી લે પામે સોય. ૧
આન્યા ગાયને રાંચે કરી, આપ રવડાં ગયો નિશરી;
જડરાંચે તે જડાના થયો, જડજાંચે આપ બૂટી ગયો. ૨

હોહા

જગ અજના આનગી, અજડાંચે થઈ જાય;
માટે બજાવે અજને, મનસા વાગા કાય. ૧
રાજ કહે યમરાજને, તમન તમારાં કદ; ૨
તે સવળાં મેં સાંભળ્યાં, ગયા સર્વ સદેહ. ૨
બચન સુધાસમ તમ તાળાં, સુધુયાં સર્વ મેં આજ;
અંશયડાં પી સર્પનું, ઝર ગયું મદારાજ. ૩
દિડિગપ દાટી જન્મનાં, બરમ થયાં મદારાજ;
અજડાંચે બારયું મને, સરીયાં સવળાં કાજ. ૪
યમરાજ કહે બૂપતિ, આ હિતમ સંવાદ;
જે જન શ્રવણે સાંભળે, મટે સર્વ અપરાધ. ૫
અક્ષવિદ્યાના શ્રવણથી, પાપ રહ્યું નથી કાંચ;
સુકૃત સવળાં ભોગેવા, અક્ષોક્તની માંચ. ૬
રાજ તે સ્વર્ગે ગયો, હું જન્મ્યો તમ ઘેર;
પૂર્વજન્મ મારા તણી, કાટી મેં સવળી પેર. ૭
હાંચે કરવો માલ્યે, યોગ તણો અબ્યાસ;
તેથી ભવબંધન તણો, નિશ્ચે થાશે નાશ. ૮
તાન કહે સુત સાંભળો, યોગતણી જ રીત;
કરવી કાણ પ્રકારથી, તે કહો આણી પ્રીત. ૯
મન વિપયો સાથે રહે, જેવું જળમાં મીન;
અતિશે અંચલ આડ છે, કરી શકે કાણ લિન. ૧૦
પુત્ર કહે પિતા સુણો, જો મન વશ નવ થાય;
સિદ્ધિ ન મળે યોગની, યુગ યુગ વીતી જાય. ૧૧
ઢોપ જુએ વિપયો વિપે, જન્મ-મરણનો ત્રાસ;
મન દઢ રાખે લક્ષમાં, પ્રથમ જીતે શ્વાસ. ૧૨
ઢોંગી ધૂતારા ધણા, લે યોગીનો વેશ;

દામ આમના લાલચુ, કરતા દેશેદેશ. ૧૩
 ઔષધ પાતુ કીમીઆ, જલુ જાંત્ર ને મંત્ર;
 વાનો કરતા વદેમની, એક તમાસા તંત્ર. ૧૪
 મોઢન હિંચે બાવનાં, માલપુત્રા મિશન;
 ગર્દ રહે માંજવિષે, પરી દેખાડે ધ્યાન. ૧૫
 સેવે અંજિ અંગના, જન સુગે રહે જોડ;
 લોહપ બહુ લવના કરે, યોગિ ન કહીએ તેડ. ૧૬

છાંપા

પરી બયાનક બેખ, ભાંગ પંતુરો આવે;
 લોચન રાખે લાલ, હંબથી લોક દરાવે. . .
 યમનિયમાદિક યોગ, રીત્ય તેની નવ જણે;
 સમરથ હુતા સિદ્ધ, ગુરુતા ગુરુ વખાણે.
 ગરબો હાંકે અનિ ઘણી, વળી સંસારીને છેતરે;
 દામ દરે દુનિયા તણું, કપટ બહુ કરતા કરે. ૧
 યોગી કેમ જણાય, પરીક્ષા કહું છું તેની;
 સમજ દોષ કૃષ્ણ દેહ, અજકતી કાન્તિ એની.
 વદન સદાય પ્રસન્ન, નેત્ર નિર્મળ સુખકારી;
 રણકે ઘટમાં નાદ, વહે સુખ વાણી સારી.
 વળી બિંદુ અચલ અરોગતા, જદરાનલ જાયત રહે;
 લાગ્યું રહે મન લક્ષમાં, મદ્યયોગીજન તેને કહે. ૨

દોહરા

પુત્ર કહે પિતા સુખો, યોગવિધિ છે જોડ;
 દત્તે અલકને કહી, હું તમને કહું તેડ. ૧
 તાત કહે સુજને કહો, દત્તાત્રેયની વાત;
 યોગેશ્વર ક્યાંથી થયા, જ્ઞાન માત ને તાત. ૨
 પુત્ર કહે પિતા સુખો, દત્તાત્રેય અરિ;
 મુરત પરીને સાંભળે, પ્રાણી યાય પવિત્ર. ૩
 પુર પ્રસ્થાન વિષે દત્તો, કૌશીક શ્રાવણ કાય;
 પૂર્વજન્મના પાપથી, ચર્યા કાઢીઆ યોય. ૪
 પવિત્ર પત્ની તેડની, પવિત્રતા બરપૂર;
 સ્વામીની સેવા વિષે, શંકા પડે ન કાર. ૫
 ગદી મંધાતો ધણી, ગળત દોહથી તેડ,

દામ ચામના લાલચુ, ફરતા દેશેદેશ. ૧૩
 ઔપંધાતુ કીમીઆ, બહુ જાંવ ને મંત્ર;
 લાનો કુળા વહેમની, એક તમાસા તંત્ર. ૧૪
 ભોજન દેએ બાવનાં, માલપૂવા મિથાન;
 મકં રહે ગાંઝવિપે, ધરી દેખાડે ધ્યાન. ૧૫
 સેવે અગ્નિ અંગના, જન સુગે રહે જોડ;
 લોકુપ બહુ લવના ફરે, યોગિ ન કહીએ તેહ. ૧૬

છાપા

ધરી લયાનક બેખ, ભાંગ ધંતુરો ચાવે;
 લાયન રાખે લાલ, દંભથી લોક દરાવે.
 ચમનિયમાદિક યોગ, રીત્ય તેની નવ જાણે;
 સુમર્ય દુના સિદ્ધ, ગુરુના ગુરુ વખાણે.
 મળ્યો હાંકે અનિ ધણી, વળી સંસારીને છેતરે;
 દામ હરે દુનિયા તણું, કપટ બહુ કરતા ફરે. ૧
 યોગી કેમ જાણાય, પરીક્ષા દહું છું તેની;
 સખજ હોય ફરે દેહ, ચળકતી કાન્તિ એની.
 વદન સદાય પ્રસન્ન, નેત્ર નિર્મળ સુખકારી;
 રણકે ધટમાં નાદ, વહે સુખ વાણી સારી.
 વળી બિંદુ અચલ અરોગના, જઠરાનલ જાગ્રત રહે;
 લાગ્યું રહે મનલક્ષમાં, મહાયોગીજન તેને કહે. ૨

દોહરા

પુત્ર કહે પિતા સુજો, યોગવિધિ છે જોડ;
 દને અલકંને કહી, હું તમને કહું તેહ. ૧
 તાત કહે મુજને કહો, જ્ઞાત્રયની વાત;
 યોગેશ્વર ક્યાંથી થયા, કાળ માત્ર ને તાત. ૨
 પુત્ર કહે પિતા સુજો, જ્ઞાત્રય અરિત;
 સુરત ધરીને સાંભળે, પ્રાણી યાય પવિત્ર. ૩
 પૂર પ્રસ્થાન વિપે દત્તા, કોઈક આજ્ઞા કાય;
 પૂર્વજન્મના પાપથી, થયા કાલીઆ સોય. ૪
 પવિત્ર પત્ની તેહની, પતિવ્રતા બરપૂર;
 રવામીની સેવા વિપે, લાંછા ધરે ન કા. ૫
 મદિ મધાનો ધણી, ગજન દોહથી તેહ;

સેવા કરતી સુંદરી, ઈશ્વર જાણી એહ. ૬
 એક સમે તે વિપ્રના, મનમાં ઉપજ્યો કામ;
 જવાની ઇચ્છા કરી, ગણુકા કરે ધામ. ૭
 પતિવ્રતાને પ્રીતથી, કહેવા લાગ્યો તેહ;
 મુજને લેઈ જ માનુની, ગુણુકા કરે ઘેર. ૮
 વચન પતિનાં પાળવા, હૈયે ઘાલી હામ;
 સુખે વળતી સંચરી, જાણી પતિ સકામ. ૯
 સુગંધ ચોળ્યું સ્વામીને, શરીર કીધું સ્વચ્છ;
 કાંધે લીધો કંથને, ભીડી સારો કચ્છ. ૧૦
 રસ્તો સૂઝે નહિ રાતમાં, ઘણી રાત ધનધોર;
 મારગ મધ્યે શૂળીએ, ચઢ્યો હતો એક ચોર. ૧૧
 અંધારામાં આથડી, શૂળી દ્વિજને શીશ;
 પીડાથી પોકારીઆ, ચોરે પાડી ચીસ. ૧૨
 ચોર કહે મુજને નડ્યો, જનન મુજ અજાણ;
 નિશ્ચે સૂરજ ઉગતાં, જશે તારા પ્રાણ. ૧૩
 શાપ સાંભળી સુંદરી, મનમાં કયો વિચાર;
 ભાનુ ઉગ્યો ભાળશે, મરશે મુજ ભરથાર. ૧૪
 મન વાણી કર્મે કરી, પતિવ્રત પાળ્યું હોય;
 આજ થયી આકાશમાં, અર્ક ન ઉગે હોય. ૧૫
 પતિવ્રતાના વચનથી, અટકી રહ્યો દિનેશ;
 અંધારી રજની મહીં, થયો જકતને ક્લેશ. ૧૬

છયો

સ્નાન દાન જપ હોમ, કર્મ સંધ્યાદિ કાઠ;
 ઉગે નહિ જો અર્ક, કરે કાણ સઘળાં સોઈ.
 વાર પર્વ નિધિ કાળ, જ્ઞાન કાઠને ક્યમ રહેશે;
 નરવાનર ખગજત, ભૂખ દુઃખ ક્યાં લગી રહેશે.
 ખેતીવાડી ને વળી, વિધવિધ જો વ્યવહાર છે;
 સઘળી સૃષ્ટિમાત્રને, એ અર્ક તણો આધાર છે. ૧

હોહા

દેવ મુનિ દુઃખીઆ થયા, દેખી મોટી રાત;
 અંધારે અકળાય છે, સઘળી માનવજાત. ૧
 પતિવ્રતાના વચનથી, અર્ક ઉદય ના થાય;

દેવભાવે દુઃખીઆ યયા, પ્રભ ધણી પીડાય. ૨
 સોપાઈ, ત્રિતાલ
 વં ન કરશે કાંઈ; ૧
 પતિવ્રત ધારી; ૧
 રજ સિદ્ધિ ત્યારે; ૨
 મનવશે જઈ તેને; ૨
 અનસૂયા પાસે દેવ; ૩
 પતિવ્રતાને ધામ; ૩
 મનવો જઈને તેને; ૪
 ન કરે કાંઈ ત્યારે; ૪
 કોથી કપત્તીને ધેર; ૫
 બ અધામાં અંધાર; ૫
 કમ રીઝે જગરાય; ૬
 મી પ્રભાત જે યાય. ૬

મારે મેં મુજને કહ્યું, ઉદયવિના અંધાર રહ્યું;
 અનસૂયા કહે તારે પતિ, હું જીવાડી આપીરા સતી. ૭
 અમર અમર ને આરાગ્ય, ભોગવશે તુજ સાથે ભોગ;
 આજ્ઞા આપો રવિને આજ, તો ઉગે નભે અહરાજ. ૮
 મરે પતિ તો જીવતો કહું, તોજ પતિવ્રત મહારં ખરું;
 પતિસેવાથી જ જ હોય, તે તુજને દેખાડું સાચ. ૯
 પતિવ્રતા રીઝી મનમાંય, આજ્ઞા આપી રવિને ત્યાંય;
 ઉદયાચક્રપર ઉગ્યો દેવ, પામ્યો મરણ પતિ તતખેવ ૧૦
 અનસૂયા બોલ્યાં બળ કરી, જે હું પતિવ્રતા છું ખરી;
 તો આ બ્રાહ્મણ જીવતો યજ્ઞે, આરાગ્ય ને આરામ રહેજે. ૧૧
 અનસૂયાની વાણી સુણી, થયાં જીવતો સતીનો ધણી;
 આજસ મરડી ઉડ્યો નેહ, થયાં દેવના જવો દેહ. ૧૨
 પ્રુપ્પવૃષ્ટિ થઈ નેહી વાગ, કંઈ દેવાએ જયજયકાર;
 ધન્યધન્ય પતિવ્રત કહેવાય, જ્યાં મૃત સજીવન યાય. ૧૩
 હાહા

પરમ ધર્મ પતિવ્રતા, કહેવા લાગ્યા સાચ;
 પતિવ્રત જવું જક્તમાં, તપ માદું નહિ કાય.
 દેવી કારજ દેવતું, કીધું ઉત્તમ અંહ;

રોના કરતી સુંદરી, કૃષ્ણ વાણી એક. ૬
 એક સમે તે વિપ્રના, મનમાં ઉગર્યો કામ;
 જવાની ઇચ્છા કરી, ગણકા કરા ધામ. ૭
 પતિવ્રતાને પ્રીતથી, કહેવા લાગ્યો તેક;
 મુજને લેઈ જા માનુની, ગુણકા કરે ગેર. ૮
 વચન પતિનાં પાળવા, દેવે ઘાલી દામ;
 મુખે વળતી રાંગરી, જાણી પતિ સકામ. ૯
 સુગંધ ગોળ્યું સ્વામીને, શરીર કીધું સ્વચ્છ;
 કાંધે લીધો કંથને, બીટી સારો કચ્છ. ૧૦
 રસ્તો સૂઝે નહિ રાતમાં, ઘણી રાત ધનધોર;
 મારગ મધ્યે શયીએ, ચઢ્યો હતો એક ગોર. ૧૧
 અંધારામાં આથડી, શયી દ્વિજને શીશ;
 પીડાથી પોદારીએ, ગોરે પાટી ચીસ. ૧૨
 ગોર કહે મુજને નડ્યો, જગજગ મુજ અજાણ;
 નિથે સૂજા ઉગતાં, જાણે તારા પ્રાણ. ૧૩
 શાપ સાંભળી સુંદરી, મનમાં કયો વિચાર;
 ભાનુ ઉગ્યો ભાળશે, મરશે મુજ ભરથાર. ૧૪
 મન વાણી કર્મે કરી, પતિવ્રત પાળ્યું હોય;
 આજ થઈ આકાશમાં, અર્ક ન ઉગે દાય. ૧૫
 પતિવ્રતાના વચનથી, અટકી રહ્યો દિનેશ;
 અંધારી રજની મહીં, થયો જક્તને ક્લેશ. ૧૬

છપ્યો

સ્નાન દાન જપ હોમ, કર્મ સંધ્યાદિ કામ;
 ઉગે નહિ જો અર્ક, કરે કોણ સધળાં સોઈ.
 વાર પર્વ તિથિ કાળ, જ્ઞાનકોઈને ક્યમ રહેશે;
 નરવાનર ખગજત, ભૂખ દુઃખ ક્યાં લગી રહેશે.
 ખેતીવાડી ને વણી, વિધવિધ જો વ્યવહાર છે;
 સધળી સૃષ્ટિમાત્રને, એ અર્ક તણો આધાર છે. ૧

દોહા

દેવ મુનિ દુઃખીઆ થયા, દેખી મોટી રાત;
 અંધારે અકળાય છે, સધળી માનવજાત. ૧
 પતિવ્રતાના વચનથી, અર્ક ઉદય ના થાય;

દેવમાત્ર દુઃખીઆ ગયા, પ્રજા ધણી પીડાય. ૨

ઓપાર્ક ત્રિતાલ

- પત્ની બધાજ બોલ્યા ત્યાંય, તમે દેવ ન કરશે કાંય; ૧
અનસૂયા અત્રિની નારી, સતી એક પતિવ્રત ધારી. ૧
તમે મળશે તમે જઈ જ્યારે, યશે કારજ સિદ્ધિ ત્યારે; ૨
રવિ સંબંધો વચને જને, સતી સમજવશે જઈ તેને. ૨
વિરિક્તવન સુણી તતખેવ, ગયા અનસૂયા પાસે દેવ; ૩
એક દેવી કરો મુલ કામ, જાવ પતિવ્રતાને ધામ. ૩
રવિ સંબંધો છે વચને જને, તમે સમજવો જઈને તેને; ૪
રહે રાત્રિ નિરંતર જ્યારે, ધર્મ કર્મ કરે દોણ ત્યારે. ૪
સુણી અનસૂયા એવી પેર, ગયાં કોચીકપત્નીને ઘેર; ૫
અરે પેલી પતિવ્રત તારૂં, ક્યું વિશ્વ બધામાં અંધારૂં. ૫
ધર્મ પાળતાં અધર્મ થાય, ત્યારે કેમ રીઝે જગરાય; ૬
કહે પતિવ્રતા સુણો માય, મરે સ્વામી પ્રભાત જો થાય. ૬
મારે મેં સૂજને કહ્યું, હૃદયવિના અંધારૂં રહ્યું; ૭
અનસૂયા કહે તારો પતિ, હું જીવાત્રી આપીશ સતી. ૭
અજર અમર ને આરોગ્ય, ભોગવશે તુજ સાથે ભોગ, ૮
આજ્ઞા આપો રવિને આજ, તો હશે નમે ચંદ્રરાજ. ૮
મરે પતિ તો જીવનો કરૂં, તોજ પતિવ્રત મદારૂં ખરૂં, ૯
પતિસેવાથી જે જે હોય, તે તુજને દેખાડું સોય. ૯
પતિવ્રતા રીઝી મનમાંય, આજ્ઞા આપી રવિને ત્યાંય; ૧૦
હૃદયાચળપર હોયો દેવ, પામ્યા મરણ પતિ તતખેવ ૧૦
અનસૂયા બોલ્યાં બગ કરી, જે હું પતિવ્રતા છું ખરી; ૧૧
તો આ બ્રાહ્મણ જીવનો ચળે, આરોગ્ય ને આરામ રહેજે. ૧૧
અનસૂયાનો વાણી સુણી, યંયા જીવનો સતીનો ધણી; ૧૨
આજસ મરડી ઉડયો તહ, યંયા દેવના જેવો દેહ. ૧૨
પુષ્પવૃષ્ટિ થઈ નેણી વાર, ક્યો દેવોએ જયજયકાર; ૧૩
ધન્યધન્ય પતિવ્રત કહેવાય, જેથી મૃત સજીવન થાય. ૧૩

દોહા

પરમ ધર્મ પતિવ્રતા, કહેવા સાચા સોય;
પતિવ્રત જેવું જક્તમાં, તપ મોટું નહિ હોય. ૧
દેવી કારજ દેવનું, કીધું ઉત્તમ એહ;

હોવે વર કાંઈ આમ કને, માગો જોઈએ તેહ. ૨

ચોપાઈ ત્રિતાલ

શિવ પ્રભાને વિગળ સમેત, બોલ્યા બોલીગેર આણીને હેત;
બોલ્યાં અનસૂયા તેણીવાર, થાવ વણે અમારા કુમાર.
અરતુ કાફીને આપ્યું વરદાન, થયા વળતા તે અંતરધાન.
વળતી અંશ પ્રભાનો જોઈ, થયા અંદ્રમારૂપે તેહ.
શિવ અંશ દુર્વાસારૂપ, થયા વિગળ તે દત્તસ્વરૂપ;
દેવદત્ત તાણું અરિત, અતિ ઉત્તમ પરમ પવિત્ર.
અંગોઅંગ મહાત્મનિધારી, દીશે નખશિખ શોભા સારી;
રૂઠું વદન રણું છે હસી, જોયો શરદ્ધૂતમનો શશી.
ધનધ્યામે કમલદત્તનેને, મહામંગળ ગુણ કરુણા એને;
દીર્ઘ બાહુ ને હૃદય વિશાળ, બહુ નિલકળિરાજે ભાળ.
જટા મુગટ ગિરાજે શીશ, મહાયોગી રૂપે જુગદીશ;
હનું સરોવર મોટું જ્યાંય, કીધું આશ્રમ જઈને ત્યાંય.
વહે મંદ મુગંધ સમીર, અતિ નિર્મળ સરોવર નીર;
બીલ્યાં કમળ મુગંધાદાર, અંધા મોગશે કેળી મંદાર.
ત્યાં દત્ત કોંઈ નિવાસ, બેઠા કરવાને યોગ અભ્યાસ;
બીજત કપિઆના પુત્રો જોઈ, રહ્યા સેવામાં સધળા તેહ.
યમ નેમ ને આસન સાર, પ્રાણાયામને પ્રત્યાહાર;
પદ્મી ધ્યાન્યા ધ્યાન સમાધી, રાજયોગની પદવી બાંધી.
મહાસિદ્ધિઆ સધળી જોઈ, રહી સેવામાં આવી તેહ;
ગયા દિવસ કેટલા વહી, મહાસક્તી પ્રગટ ત્યાં થઈ.
સુંદર સરોવરના જળમાંય, દોડી નારી મનોહર ત્યાંય;
રાખી દત્ત મુનિએ પાસ, કરે નિત્ય આનંદ વિલાસ.

દોહા

કર્તવીયાંજનું ન થયો, અવની ઉપર રાય;
ગર્ગાચાર્ય પુરજીને, પૂજ્યું લાગી પાય. ૧
કોણ દેવ ઉપાસતાં, સુખ સંપત્તિ હોય;
મનવાંચિછત દુઃખ પામીએ, શત્રુ ન ગાંજે કોય. ૨
ગર્ગ કહે ગુણ બપતિ, દત્ત દેવ છે આજ;
ભાવે ભજતાં તેહને, સિદ્ધ કરે સૌ કાજ. ૩
મદિમા મોટા દત્તનો, જાણે છે સહુ દેવ;

દાનવ માં મને, કસતા યેની મેવ ૪

દાનવને અપધી મેવ, દિગ્દિને ખામ; ૫

આવ્યા સદુ રોમે મળી, દત્તાત્રેયની પાસ. ૫

દેવ કહે મનુ આપ છે, વિપ્લુનાં અવનામ; ૬

તમે ત્રિવે ધણુ કરી થોડે, દાનવને મંદાર. ૬

દેવ કહે મરિયા તણુ, દુ કરનારા પાન; ૭

તેથી આપે નદિ, છે દાનવ બળવાન. ૭

દેવ કહે મરિયા મહી, તમને દોષ ન દોષ; ૮

મેંદુ સંગ ગંગાવિષે, બળતાં દોષ ન દોષ. ૮

દેવ કહે યુવતી તણે, મેં કીધા છે સંગ; ૯

તેથી બળે માદર, અમુક સપથું અંગ. ૯

દેવ કહે દુષણ નદિ, મદા માયાનું કાંચ; ૧૦

અધિષ્ઠ સ્થિ ઉપજે, એના હૃદય માં. ૧૦

મયન સાંભળી દેવનાં, રીઝયા દન દયાગ. ૧૧

દાનવ મુખ દપ્ટે પડે, કશું અમનો કાગ. ૧૧

ઓપાપ ત્રિતાસ

પછી દેવ ને દાનવ તણે, મર્યા દારણ સંમામ પળે. ૧

તેથી દારીને નામ દેવ, આવ્યા દન પામે તાંમેવ. ૧

આવી દાનવ પૂડે ધાયા, દીડી સકમી દેવી માયા; ૨

મહી મામિની આજુબાજુ, મોલ પામ્યા તે દાનવ બપ. ૨

લીધી પાલખીમાં અદાવી, હવે દાનવની ખતી આવી; ૩

જેઈ દત્તાત્રેય ઉપજ્યુ દાસ, જોડ્યા દેવ દુતા જે પાસ. ૩

દાસ તણું દારણ દોષ જેહ, દેવ કહે કંઠા સ્વામી તેહ; ૪

દાસ કહે સકમી છે સાર, સ્થાન બેઠે રાજની દતાર. ૪

અણે સકમી સ્થાનક દોષ, વાહન વસ્ત્ર વસ્ત્રમદ સોય; ૫

મુખે દોષ સકમીના વાસ, પામે વનિતા ભોગ ત્રિતાસ. ૫

કોડ સ્થાનક પુત્રો બહુ, હૃદય મનોરથ પૂરે સદુ; ૬

સકમી કંઠ સ્થાનક દોષ, કંઠાબૂપણ પામે સોય. ૬

મુખે દોષ તો કવિતા કરે, શિપવિષે તો સર્વસ્વ હરે; ૭

શિપે ધરી દાનવે એહ, નિત્રે માર્યા જશે તેહ. ૭

વળી ક્યું પરદારા દરણુ મોટે થશે તેમનું મરણુ; ૮

એવી બુદ્ધિ દત્તા કરી, દાનવનું બળ લીધું કરી. ૮

જમણા પગની પાની સાર, ધરવી વામ ઉર મોઝાર. ૨.
 પૂંઠળ હાથ ફેરવી કરી, એ અંગુઠા ગ્રહવા ફરી;
 ચીથુક છાતીએ સ્પર્શ કરે, દષ્ટિ તે બ્રહ્મટ્ટીમાં ધરે. ૩
 પદ્માસન છે એનું નામ, તેથી નાશે રોગ તમામ;
 ડાબા પગની એડી જોહ, યોનિસ્થાનક ધરવી તેહ. ૪
 મેઢૂ ઉપર જમણો પગ ધરે, દષ્ટિને નાસાગ્રે ધરે;
 સ્થંભાકાર શરીરથી હોય, પ્રણવ હૃદયમાં ધારે સોય. ૫
 સિદ્ધાસન એને કહેવાય, મોક્ષ-કપાટ ઉઘાડે રાય;
 ગુદાસ્થાને પંકજ સાર, કહીએ તે પાંખડી ચાર. ૬
 મૂળકમળ છે એનું નામ, મૂળ નાડીનું છે તે ઠામ;
 મૂળ કમળની ઉપર જોહ, સ્વાધિષ્ઠાન કમળ છે એહ. ૭
 શ્વાસાતણું મૂળ તે ઠામ, સ્વાધિષ્ઠાન તે થકી નામ;
 તે પંકજની છે ખટ આર, નાડી ત્યાં બહોતેર હજાર. ૮
 વાયુવાહિની દશ તે માંય, પ્રાણ પ્રવેશ કરે છે ત્યાંય;
 તંતુ મણિમાં પ્રોવે જમ, નાભીમધ્યે પ્રોવાયો તેમ. ૯
 માટે નાભિકમળ છે જોહ, મણિપુર નામ ધર્યું છે તેહ;
 નાભીથી ઉંચો વહે પ્રાણ, નીચો વહે અપાન પ્રમાણ
 એક એકને ખેંચે રાય, ઉંચો વહે ને નીચે જાય
 શ્વાસોશ્વાસની મધ્યે જીવ, ધક્કા ખાતો રહે સદૈવ
 શ્વાસ પ્રવેશે થાય સકાર, નીસરતાં તે થાય હકાર
 સોહં હંસ મંત્ર છે જોહ, જપે જીવ નિશ્ચિત તેહ
 ખટસેં ને એકવીસ હજાર, જપ જીવના એ નિર્ધાર
 ઇડા નાડી તે ડાબી વહે, દક્ષિણ ભાગે પિંગળા રહે
 મધ્યે વહે સુષુમ્ણા નામ, ચંદ્ર સૂરજ પાવક તે ઠામ
 અજપા ગાયત્રી છે સાર, યોગીને મુક્તિદાતાર
 પંચ ભૂતના પ્રાણીની માંય, પંચ ઘટિકા વહે છે ત્યાંય;
 પંચદેવનો તેમાં વાસ, સર્વ મળી થયો શ્વાસોશ્વાસ
 શ્વાસોશ્વાસની મધ્યે જીવ, ઉંચો નીચો જાય સદૈવ;
 જ્યારે પ્રાણાયામ સધાય, ત્યારે જીવની સ્થિરતા થાય.

દોહા

વાયુની સ્થિરતા થયી, ચિત્તની સ્થિરતા હોય;
 જો ચિત્તની સ્થિરતા કરે, જીવ શિવમય સોય.

એ સમાન વિદ્યા નહિ, એ સમાન નહિ ધર્મ;
 એ સમાન સાધન નહિ, એ દાયક પદ ધર્મ. ૨
 પ્રભુવ હપાસન પરદરી, અન્ય હપાસે હાથ;
 ધરે ઘટે સમુદ્ર જળ, તરવાઇ છે સોય. ૩
 હૃદયકમળ દળ ખારતું, શોડપ કંઠે હોય;
 મુક્ટી દેદલ જાણીએ, શીપ સદઅદલ સોય. ૪

ચાપાઈ ચિતાલ

પ્રાણાયામ તણી જે રીત, તે સાંભળજે આણી પ્રીત;
 પૂરક કુંભક રેચક જેઠ, પ્રાણાયામ કહાવે તેઢ. ૧
 બ્રહ્મચર્ય ને મિતાદાર, ત્યાગી યોગપરાયણ સાર;
 એક વર્ષમાં શિદ્ધિ હોય, એમાં સંશય ન કરો સોય. ૨
 હઠ નાટીએ પૂરે શ્વાસ, કરે રેચક પિંગલા પાસ;
 કુંભવિષે પૂરે જળ જેમ, કુંભક શ્વાસ જાણવો તેમ. ૩
 એમ પ્રાણને સાધે જેઠ, તેનો હોય અઝરામર દેઠ;
 જુગને જુગને સાધે પ્રાણ, યાચ સિદ્ધ પરમ મુજાણ. ૪
 જુજિવિના સાધન આવરે, તે યોગી થઈ નિશ્ચયે મરે;
 સિંદ મગ વાધ આદિ જેઠ, રાને રાને વશ થાયે તેઢ. ૫
 એમ જુગને કરે અભ્યાસ, જેગી જન જીતે શ્વાસ;
 પ્રજ્ઞા વિશ્લુ ને સિવ જેઠ, પ્રાણાયામ પરાયણ તેઢ. ૬
 કંઠવું ખાટું ખાટું કહો, યોગી જને ખાવું નહો;
 ધાનુ પોપણકરક જેઠ, જમવું યોગી જનને નેઢ. ૭
 આથ પાપના જે હોય બહુ, પ્રાણાયામે ખાજે સહુ;
 દેવે કહું છું પ્રત્યાદાર, જેથી મનના મરે વિચાર. ૮
 હર્મ અંગ સદૌએ જેમ, પ્રત્યાદાર જાણવો નેમ;
 ખાથ હંડીના વિષયો જેઠ, આત્મામાં યોજે તેઢ. ૯
 લાગી રહે મન લક્ષાકાર, નેનં કહાવ્ય પ્રત્યાદાર;
 તત્ત્વ તણી ધારણા ધરે, ને યોગી મન વશ કરે. ૧૦
 ત્યારે મનની સ્થિરતા થાય, ત્યારે ધ્યાન પ્રજુમાં જાય;
 ધ્યાનવંત મન નિશ્ચય કરે, તેથી થક સમાધિ હામ સરે. ૧૧

હોહા

જગમાં જળ જેમ જઈ મજે, પપમા પપ મગી જાય;
 જીવ મજે જગદીશમાં, શુદ્ધ સમાધિ થાય. ૧

એમ યોગ અષ્ટાંગનાં, સાધન જે કરનાર;
જીવ શિવ થઈ જાય છે, ભિન્ન ન રહે લગાર.

ચોપાઈ ત્રિતાલ

આઠે અંગ યોગનાં જેહ, કહ્યા દત્તે અલકને તેહ;
સુણી વચન સુખીઓ થયો, પછી ઘેર પોતાને ગયો;
પુત્રે કહી પિતાને વાત, તેથી રીઝયો મનમાં તાત;
ત્યાગ કરી સઘળો સંસાર, યોગી થઈ પામ્યા ભવપાર.

દોહા

પક્ષી કહે જૈમુનિ સુણો, કર્મ કરે છે જેહ;
વારંવાર સંસારમાં, ધારે બહુધા દેહ.
જ્ઞાન હિપજે પ્રલનું, કર્મ ભસ્મ થઈ જાય;
જીવભાવ સઘળો ટળે, જીવ પ્રભ થઈ જાય.

ચોપાઈ ત્રિતાલ

જાડ આખ્યાન સાંભળે જેહ, પાપરહિત હોય તેનો દેહ;
અડધારની ગ્રંથિ ગળે, શોક મોહ સંતાપ ટળે.
માર્કેડય પુરાણે વાત, અદ્ય મતિએ કહ્યું સાક્ષાત;
એનો જે જન કરે વિચાર, તેહ પ્રાણી પામે ભવપાર.
આગણીસે અઢવીસ સાર, જ્યેષ્ઠ કૃષ્ણ સાતમ ગુરુવાર;
અંતરજાતી દિશ્વર જેહ, રચ્યો અંથ પરમારથ તેહ.
નિમિત્તમાત્ર છે છાટમ નામ, કર્તા અંતરજાતી રામ.

કવિ શ્રી જૈમુનિ આખ્યાન સંપૂર્ણ.

ચંદ્રચરિત્ર આખ્યાન

લોકા

પુરુષોત્તમ પરમાત્મા, અકળ અક્ષરાતીત;
મનુષિત આનંદરૂપ છે, એક સદા અદ્વૈત. ૧
તે પ્રભુને પ્રીતે કરી, પરચમ લાગુ પાય;
લેની કૃપાકદમધી, મનવાંછિત ફળ થાય. ૨
તજ એક ચંદ્રાવતી, ચંદ્રસેન રાજન;
પરગણી પદ્માવતી, શીલનિધિ એક તન. ૩
સકળ કળાએ શોભીતો, બુદ્ધિવંતો બાળ;
એક જોઈ આનંદ પામનો, ભાવ ધરી ભૂપાળ. ૪

ઓપાર્શ્વ ત્રિતાલ

યુધો આડ વરસનો કુમાર, પછી રાજાએ કીધો વિચાર;
દીનું હિપવીત આણી હમંગ, પછી સોધ્યો ગુરુની સંગ. ૧
એને વિદ્યા બલાવો સદુ, તેથી બુદ્ધિ સુધરશે બહુ;
હોય મુરખ કુંવર ન્યારે, તેથી રાજ નલે નહિ ત્યારે. ૨
હોય વિદ્યા વગરનો લોક, થાય પશુ ખરાખર લોક;
તેને ન્યાં દોરે ત્યાં જાય, એમ અંધ બધે અધગાય. ૩
પર આધીન રહે પશુ જેમ, નર વિદ્યાવિનાનો તેમ;
ન્યાય અન્યાય કાંય ન લહે, જડ બુદ્ધિનો તેને કહે. ૪
વેદશાસ્ત્ર તણો છે સાર, નવ બળે તે જીવ ગમાર;
જીવ દેવર ધર્મ અધર્મ, તેનો મૂક ન જાણે મર્મ. ૫
હોય મુરખ કુળમાં લોક, જોઈ નામ બાપનું લોક;
હોય મુરખ ન્યારે રાય, તેની પ્રજા ધણી પીડાય. ૬
શુભવંત તણા શુભ લોક, તેને પરખી રહિ નહિ લોક;
લેનો વરસિ પંડિત ન્યાંય, સોધ્યો પુત્ર તેના કરમાંય. ૭
કહે પંડિત પ્રત્યે ભૂપાળ, સોધ્યો તમને અમાને બાળ,
એને વિદ્યા બલાવો સદુ, શુભ માનીશું તેથી બહુ. ૮
સુલી બૂપતિ કેવું વચન, માન્યું પંડિત કેરું મન,
રાખ્યા કુંવર પોતાને પામ, તેને મંચ બલાવ્યા તમામ. ૯
આર વેદને વેદનાં અંગ, બહુમાં કુંવરે આણી હમંગ,
છે. ૨૩

ધર્મશાસ્ત્ર પુરાણ ને ન્યાય, ધણા વૈદક ડેરા ઉપાય. ૧૦
ચૌદ વિદ્યા ને ઉપવેદ ચાર, પામ્યો વિધવિધ ગ્રંથોનો પાર.

દોહા

ગાન તાન વાણીવની, શીખ્યો વિદ્યા સાર;
અસ્ત્ર શસ્ત્ર આયુધના, શીખ્યો સકળ પ્રકાર. ૧
માનવદેહને સાધવા, જે પુરુષારથ ચાર;
તેના ગ્રંથ ભણી કરી, થયો ધણો હુંશિયાર. ૨
ધર્મ અર્થ ને કામના, મોક્ષ તણા જે ગ્રંથ;
ચારે પુરુષારથ થકી, મળે મોક્ષનો પંથ. ૩
ધર્મ ધર્મ સહુ કો કહે, ધર્મ ન જાણે કોય;
પ્રભુની આજ્ઞા પાળવી, ધર્મ કહાવે સોય. ૪
સત્ય વડે જે ધન રળે, હુન્નર કરી હજાર;
પુણ્યમારગે વાપરે, અર્થ એજ નિરવાર. ૫
પોતાની પત્ની થકી, પ્રજા ઉપજાવે જેહ;
પરદારને ના ભજે, કામ કહાવે તેહ. ૬
પાપતાણાં બંધન થકી, જે જન છૂટો થાય;
ભક્તિ કરે કરતારની, મોક્ષ તેહ કહેવાય. ૭
એ પુરુષારથ ચારથી, બ્રહ્મ થાય છે જેહ;
પશુ ખરાબર માનવી, નિશ્ચે જાણો તેહ. ૮
ધર્મ અર્થ ને કામનો, પ્રથમ કરી ઉપભોગ;
પરમેશ્વરને પામવા, વળતી કરવો જોગ. ૯
એવી આજ્ઞા વેદની, મર્મ શાસ્ત્ર તણો એહ;
પુરુષારથ સાધન કરે, પંડિત પૂરો તેહ. ૧૦
પુરુષારથ સાધ્યા વિના, ભેષ ધરીને જાય;
સેવે કંચન કામિની, તે નર નરકે જાય. ૧૧
એવી વિદ્યા ગુરુ થકી, પામ્યો રાજકુમાર;
ગુરુને આપી દક્ષિણા, ગયો પોતાને ઘર. ૧૨
કરી પરીક્ષા પુત્રની, રાય થયો રણિયાત;
પાસ એસાડી પ્રીતથી, પૂછી સવળી વાત. ૧૩
એક દિવસ એ દુનંદે, મનમાં કયો વિચાર;
દેશાટન કીધા વિના, અકળ જાય અવતાર. ૧૪
દેશ વિદેશ કરે નરિ, જે માનવની જાત;

એક બધોઝું બૂદું ધામ, રઘો રાજકુંવર તે ઠામ;
કરે નિત્યનિત્ય નવલ વિહાર, વધ્યો આનંદ અંગ અપાર. ૨૧
બહુ વિધાના વાદ વિનોદ, રમે રંગ ધરી મન મોદ;
એક દિવસ ધીધો વિચાર, જોવા ધર્મ તણો ઠરબાર. ૨૨
કહે પદ્મિનીને રાજન, જમપુરી જોવાનું છે મન;
પાપ પુણ્ય તણો જે ન્યાય, જોઈં દેવો કરે જમરાય. ૨૩
બોલી પામ્મની તેલી વાર, દાઈં બુદ્ધિ આપું છું સાર;
તે ઘેરે બાંધી રાખશે, પછી ઈચ્છા હશે ત્યાં જશે. ૨૪
બીજી બુદ્ધિ આપું છું વળી, જૂખ તરસ જશે સૌ ટળી;
જેઈં ધર્મ રાજનું ધામ, વળી આવજો આણે ઠામ. ૨૫
પડી અશે જે ઓપધ એહ, રહેશે તેજ દેકાણે દેહ;
હોહરા

જગવજો જુગને કરી, સાવધ રહીને રાય;
પાસેથી જશે પડી, વગતી નહિ અવાય. ૧
ચિખામણ દીધી ધણી, વગતો કયો વિદાય;
અંજમની નગરીવિષે, આવ્યો તતક્ષણ રાય. ૨
ચાલા દીદી ચહેરની, અદ્ભુત અતિ અપાર;
ચાગથી જોજન લગી, છે જોનો વિસ્તાર. ૩
પૃથ્વીથી નીચે વળી, જળની ઉપર જેહ;
નગરી તે જમરાયની, જૂપે ભાળી તેહ. ૪
કનકઘટ ઝગદી રઘો, તેમાં રત્ન જડવ;
કરતી ફૂલની વાદીઆ, વાપી રૂપ તળાવ. ૫
જોનો જોનો જમ અદ્યો, રાજસભાની માંય;
એહ દોડ જમફતને, દીદા હજા ત્યાંય. ૬
દાગધથી કાગા ધણા, વેપ ધણા વિકરાજ;
વિકટદંત બિહામણ, અદવા પાવક ઝાજ. ૭
હજમમાં લે આજને, ફૂંકે કોટે પડાડ;
દંડ ધરેલા દાયમાં, દીસે હંચા તાડ. ૮
અંગારા દાય ઝગકતા, અંવી દીસે આંખ,
જે બપ લાગે જીવડ, ભાવે દરિ દરિ બાખ. ૯
જોતાં જીવ ધળી મરે, અંવા ફૂન અપાર;
મનમાં લાગ્યો કંપવા, જોઈં જોઈં રાજકુમાર. ૧૦

લેઈ પૂજા તણે ઉપચાર, શિવસેવા કરે નિરધાર;
 ધરી શંકર કંડે ધ્યાન, વળતી કરવાને લાગી ગાન.
 સોળ શણગાર ધરીયા અંગ, કરે નૃત્ય તે આણી ઉમંગ;
 રામા રૂપ તણે ભંડાર, ગુણ ચાતુરી શોભા અપાર.
 રાજકુંવરે દીઠી તેહ, પછી વાઢ્યો પરસ્પર સ્નેહ;
 ગોલી નાગની કન્યા ત્યાંય, કેમ આવ્યા છો આ વનમાંય. ૭
 કાણુ દેશ ને કાણુ છે જાત, વળી કાણુ છે માત ને તાત;
 સુણી પદ્મિની કેરાં વચન, પછી બોલ્યો ત્યાં રાજન. ૮
 એક નગર અંદ્રાવતી સાર, તેના ભૂપ તણે હું કુમાર;
 જોવા ઇચ્છું છું સધળા દેશ, યીધો પ્રથમ અહીં પ્રવેશ. ૯
 દશે દિગપાળ કહે છે જોહ, મહારે જોવા છે નજરે તેહ;
 મેરુ પર્વત છે કાણુ ઠામ, તેની ઉપર દેવોનાં ધામ. ૧૦
 એવી વાત પુરાણે કહી, મહારે જોવી છે નજરે સહી;
 કહે પદ્મિની સાંભળ રાય, તમે દેશ જોયા નહિ જાય. ૧૧
 મેરુ પર્વત કહે છે જોહ, દેવચક્ષુથી દીસે એહ;
 તમે આવો જે મારી સાથ, સૌ દેખાડું હાથોહાથ. ૧૨
 આપું વિદ્યા હું તમને એક, તેથી દેખાશે લોક અનેક;
 સુણી વનિતાનાં એવાં વચન, માન્યું રાજકુમારનું મન. ૧૩
 અરે પદ્મિની તું કાંય દેવી, નથી નારી કે તારા જોવી;
 મને દેખાડો દેવોનાં ધામ, સરે તે થયી માડું કામ. ૧૪
 કહો કાણુ તમારી જાત, કાણુ માત પિતા ને નાત;
 સુણી પદ્મિની બોલી ત્યાંય, હું તો રહું છું પાતાળની માંય. ૧૫
 શેષનાગ છે મારો તાત, ચૌદ લોકની જાણું છું વાત;
 ઇચ્છાવર વરવાને ધારું, શિવ સેવા કરું તે સાર. ૧૬
 વરે માનવ મુજને જોહ, થાય અજર અમર તે દેહ;
 ગુણ શીલ ને રૂપ તમારું, મન માન્યું છે કાંઈક મહારું. ૧૭
 હોય ઇચ્છા તમારી રાજ, મુજ સાથે વરો તમે આજ;
 ચૌદે ભોવન કહો છો જોહ, રહેજો દેખાડું તમને તેહ. ૧૮
 સુણી નાગકન્યાની વાણી, સાચી વાત નરેશે જાણી;
 સાચો પદ્મિની કેરો હાથ, ગયો પાતાળમાં તેની સાથ. ૧૯
 કરી વિવાહની રૂઢી રીત, વર્યો પદ્મિની આણીને પ્રીત;
 દીધાં નાગે અતિ ઘણાં દાન, તેથી શોભ્યો તે ઇંદ્રસમાન. ૨૦

એક બધાચું બૂદું ધામ, રથો રાગકુંવર તે દામ;
કરે નિત્ય નિત્ય નવલ વિહાર, વધ્યો આનંદ અંગ અપાર. ૨૧
બહુ વિદ્યાના વાદ વિનોદ, રમે રંગ ધરી મન મોદ;
એક દિવસ શ્રીધો વિચાર, જોવા ધર્મ તણો દરબાર. ૨૨
દેહે પદ્મિનીને રાગન, જમપુરી જોવાનું છે મન;
પાપ પુણ્ય તણો જે ન્યાય, જોઈ કેવો કરે જમરાય. ૨૩
બોલી પામની તેણી વાર, દેઈ બુદ્ધિ આપું છું સાર;
તે દોરે બાંધી રાખશો, પછી ઈચ્છા હશે ત્યાં જશે. ૨૪
બીજી બુદ્ધિ આપું છું વળી, જૂખ તરસ જશે સૌ ટળી;
જેઈ ધર્મ રાગનું ધામ, વળી આવજો આણે દામ. ૨૫
પરી જશે જે ઔપચ એહ, રહેશે તેજ ઠેકાણે દેહ;
દોહરા

જાગવજો જુગતે કરી, સાવધ રહીને રાય;
પાસેથી જશે પરી, વગતી નહિ અવાય. ૧
ચિખામણ દીધી ધણી, વગતો કર્યો વિદાય;
સંજમની નગરીવિષે, આવ્યો તતક્ષણ રાય. ૨
શોભા દીદી ચહેરની, અદ્ભુત અતિ અપાર;
ચેરાશી જોગન લગી, છે જનો વિસ્તાર. ૩
પૃથ્વીધી નીચે વળી, જાગની ઉપર જોહ;
નગરી તે જમરાયની, જૂપે બાગી તેહ. ૪
કનકેદાર ઝગડી રહ્યો, તેમાં રત્ન જડાય;
કૂરતી કૂલની વારીઆ, વાપી રૂપ તજાય. ૫
જોનો જોતો જહ અદ્યો, રાગસભાની માંય;
ચોદ છોડ જમદૂતને, દીધા હજા ત્યાંય. ૬
કાગળથી કાગા ધણ, વેપ ધણ વિકરાગ;
વિકલદંત બિદામણ, જીદવા પાવક ઝાગ. ૭
હડગમાં લે આમને, કૂંડે કાટે પડાડ;
દંડ ધરેલા હાથમાં, દીસે હંચા તાડ. ૮
અંગારા ડાય ઝગડતા, એવી દીસે આંખ;
જો બપ લાગે જીવડ, ભાવે હરિ હરિ ભાખ. ૯
જોતાં જીવ છગી મરે, એવા કૂત અપાર;
મનમાં લાગ્યો કંપવા, જોઈ જોઈ રાગકુમાર. ૧૦

વાઘ સરીખા કોઈ છે, કોઈ સિંહ સમાન;
 કોઈક છે વિષધર સમા, કોઈક જવા શ્વાન. ૧૧
 કાળજ્વર છે કેટલા, સનેપાત ને શૂળ;
 વાત પિત્ત ને કફ ઘણા, છે વ્યાધિનું મૂળ. ૧૨
 કોગળીયાં ને ટચછીયાં, એવા દૂત અપાર;
 અલી લાવે જીવને, મારે ઝાઝો માર. ૧૩
 મહાભયંકર દૂતને, દેખી સૌ ડરી જાય;
 પાપ કર્મ કરનારને ખૂબ કચરડી ખાય. ૧૪
 પાપી જીવને પીડતા, દુનિયામાં જન્મદૂત;
 દેખા દે છે દુષ્ટને, થઈ ભયાનક ભૂત. ૧૫
 સીકાતેર ને આંપડી, થઈને વળગે તેહ;
 પાપી જીવના પિંડમાં, પેસી ધૂણે એહ. ૧૬
 કરડી ખાયે કાળજી, થાય વીર વૈતાળ;
 જંદ થઈ વળગે ખરા, કરે દુષ્ટનો કાળ. ૧૭
 જે દ્રોહી હરિજનતણા, તેને દંડે તેહ;
 પાપીને પીડા કરે, અનેક રૂપે એક. ૧૮
 ઈશ્વરને ના ઝોળખે, મમત કરી મરી જાય;
 દેખી કાય સજ્જન તણા, તે જન્મને કર જાય. ૧૯
 ઘો વિંછી ને સાપનાં, દૂત ધરે છે રૂપ;
 કોઈને હાલે હડકવા, કોઈને નાખે દૂપ. ૨૦
 નાખે પાવક પાણીએ, વાઘ પશુનો વેપ;
 અસ્ત્ર શસ્ત્ર કે ઝેરમાં, દૂત કરે પ્રવેશ. ૨૧
 પાપી નરને પીડવા, અનેક રૂપે એહ;
 પેસી સૌના પિંડમાં, દૂત છોડાવે દેહ. ૨૨
 એથી બીજાં છે ઘણાં, ધર્મરાયને દાર;
 જાય અહીંથી જીવડો, મારે તેને માર. ૨૩
 રત્ન તણે સિંહાસને, બેઠો છે જન્મ ભૂપ;
 જેવો મૂરજ ઉગતો, એવું એનું રૂપ. ૨૪

ઓપાઈ ત્રિતાલ

ચિત્ર વિચિત્ર દ્વંતરદાર, પાપ પુણ્ય તણા લખનાર;
 કર્યાં માનવી સૃષ્ટિમાં જ્યારે, શ્રીધા વેદ પ્રભુએ ત્યારે. ૧
 તેમાં ધર્મ કહ્યો છે જેવો, ચાર વર્ણને પાળવો તેવો;

- શરે આથમમાં નરનારી, પાંગે વેદની આજ્ઞા સારી. ૨
- વેદવ્યવસ્થા તરે જન લેવું, ચિત્ર વિચિત્ર લે લખી તેડ; ૩
- પ્રભે ખાઈ છે ચિત્રનો વાસ, જમણે ખાધે વિચિત્ર નિવાસ. ૪
- પાપ પુણ્ય હરે જન લેવું, તેવું તરત લખી લે તેવું; ૫
- જીવ જીવ તરતે દેડ, જમણે જાંધી લે તેડ. ૬
- લેડ જીવ છે જમની રે પાસે, પછી તેડતું ખાતું તપાસે; ૭
- ચિત્ર વિચિત્રે રાખેલું સાંચી, તેવું તરત દેખાડે વાંચી. ૮
- પૂરે જીવને રાજ ધરમ, કેમ આજ્ઞા કર્યાં છે કરમ; ૯
- પ્રભુ આજ તરતે મૂક, તમે પાપ કર્યાં છે પ્રાદ. ૧૦
- સાંચે હશે નથી સતસંગ, પ્રભુઆજ્ઞા કરી છે ભંગ; ૧૧
- પુણ્ય ધન કર્યાં નથી કાંચ, લખ્યા નિશ્ચિન લવચ્છ માંચ. ૧૨
- જાત્રે જાત્રા છે વીર, ખોયું ઉત્તમ મનુષ્ય શરીર; ૧૩
- જમણાં પ્રભુ છે લેડ, પ્રેમ લક્ષિતથી ના લખ્યા તેડ. ૧૪
- હરી પરધન ને પરનારી, આખો જનમ મયા છે સારી; ૧૫
- દક્ષિણેની નિંદા થીધી, દુષ્ટ ચોરોની સાંચો લીધી. ૧૬
- જીવ જીવના હાથે લલ્લીયા, થયા જીવ અનેકના મલ્લીઆ; ૧૭
- મિથ્યા માનને બારે મારી, અપરાધ કર્યાં અનિ ભારી. ૧૮
- અરે દુષ્ટ તમને ચિહ્નર, દાદી વાર ખાધો જમમાર; ૧૯
- તથી લાગ તમેને કાંચ, વળી આવ્યા છે જમપુર માંચ. ૨૦
- ખડુ વાર તમેને મારી, મારી દૂતો ગયા સો હારી; ૨૧
- તમે મૂકત કાંઈ ન છીધું, મૂકી અમૃતને વિષ પીધું. ૨૨
- અંક ધરીએ ન સાધ્યો ભેગ, દુઃખદાયક ભોગવ્યા ભોગ; ૨૩
- ધરી દેડ તણું અભિમાન, નથી ધર્યું પ્રભુતું ધ્યાન. ૨૪
- દાદી જીવને થીધી પીડા, ખાશે તે તમને યજ્ઞે થીડા; ૨૫
- પૂની પરધન લીધું લેવું, પીશે રધિન તમારું તેવું. ૨૬
- ભૂખખોલી છે જમતમારી, અહીં મળેલાં નાખધુ સ્વારી; ૨૭
- હાથે થીધાં છે કામ દરામ, અહીં ચુંદી ન ખાશે આમ. ૨૮
- મૂંડી નજરે ભેટુ દરે ભાળી, તેથી નાખધુ દોષાને ખાળી; ૨૯
- કાને સાંભળી પા પીની ધાન, અહીં ખીજા દોષાને સાન. ૩૦
- ખોટ્યાપર દુઃખદાયક ભલ્લી, સીમું ઉકાળી રેડાશે આલી; ૩૧
- પરનારીનો થીધો છે સંગ, અહીં છેદાશે સવજું અંગ. ૩૨
- પગે આલી થીધાં છે દુકામ, તેથી પડશે કંટકને ઠામ; ૩૩

કરમ જણે કર્યાં છે જવાં, ડોટી જુગ પડશે દુઃખ તેવાં.
 એમાં અમને નથી કાંઈ દોષ, માટે કરશે નહિ ડોષ રોષ.
 અમને હુકમ પ્રભુનો એવો, પાપી જીવોને દંડજ દેવો.
 એવું જીવોને કહે જમરાય, જમે ઉધાર જોતા જાય.
 જમે પુણ્ય ધરેલાં સાર, પાપ માત્ર લખેલાં ઉધાર.
 જણે પુણ્ય કરેલાં જવાં, સુખ આપવાં તેને તેજાં.
 પાપકરમ તણું કળ ત્યાંય, નાખે નરક તણા દુઃખમાંય.
 સૌને સંભળાવે પહેલું આપ, પહેલું પુણ્ય ભોગવશે કે પા.
 પુણ્ય પહેલું કહે છે જહ, તરત મોકલે સ્વર્ગમાં તેજ.
 સુખ ભોગવે દેવોના સાર, ક્ષીણે પુણ્યે પડે નિરધાર.
 ધરે અવની ઉપર નર દેહ, થોડા કાળ જીવે છે તેજ.
 પછી જમતણે હાથે જાય, નાખે નરકવિષે જમરાય.
 પહેલું પાપ કહે ડોષ જ્યારે, નાખે તરત નરકમાં ત્યારે.
 નામ નરક તણાં છે જહ, થોડાં કહી સંભળાવું તેજ.
 પાડે પાપ પ્રમાણે દુઃખ, તેમાં લેશ મળે નહિ સુખ.

છપા

તામીસ્ર એવું નામ, અંધતામીસ્ર પણ એવું;
 રૂ. દુઃખનું ધામ, વળી મહારૂ. તેવું.
 વૈતરણી અસિપત્ર, અંધ દેવો છે એવો;
 લાક્ષ્મી લક્ષણ વળી, કૃમી કરડે છે તેવો.
 શૂળીનું દુઃખ છે ઘણું, વળી કરડે આઝા દૂતરા;
 કહે છોટમ મહાપાપથી, જીવને દુઃખ દે છે ખરા.
 સાપ ઘણા વિકરાળ, દુષ્ટ જો ડંસ કરાવે;
 નાખે વિપની ઝાળ, ઝેરની લહેરો આવે.
 ચઢી પરવતની ટોચ, પછીથી નાખે પડતા;
 પામે પીડ અપાર, જીવ બહુ રહે છે રડતા.
 વિપ ધોળીને પાય, ધાય દુઃખ દારણ નેથી;
 જીવ જ્યમે ના જાય, અમર જીવ કાયા અચી.
 વળી બાંધી રાંધી જીવને, અંધ આરણમાં ધરે;
 જોરાવર જમડા છે, તે પાપીને પીડા કરે.
 શુચીનુષ નામે નરક, સકળ તન નાખે રડારી;
 સેડે સેડે છાંટે કાણુ, જીવ વેડે જળ મારી.

ધરી દેહ કરે છે કુકર્મ, નથી જાણતા ધર્મ અધર્મ;
 પછી જન્મ તણે હાથે જાય, ખડુ માર તે દૂતોનો ખાય. ૩૬
 પ્રભુ રૂપ શકે નહિ જાણી, દેહે લાખ ચારાશી ખાણી;
 નવ લાખ તે વળના યાય, દસ લાખ તે પંખીની કાય. ૩૭
 ત્રીસ લાખ પગુના દેહ, વીસ લાખ છે તરવર તેહ;
 શીટ જાનિ લાખ અગિયાર, દેહ મનુષ્ય તણા લખચાર. ૩૮
 એમ લાખ ચારાશીના દેહ, ધરે કર્મ કરી કરી તેહ;
 ત્યા આવે પ્રભુને જ્યારે, દેહ આપે મનુષ્યનો તે વારે. ૩૯
 એને ખુવે છે એમ અભાગી, પણ જોતો નથી દાર્ઝ જાગી;
 પનકાજે નિરંતર ધાય, પણ બક્ષિત પ્રભુની ન યાય. ૪૦
 દોષ સંસાર માંડે જ્યારે, ધરે કુળનું અભિમાન હારે;
 ધર છંદ્રીને યાય વેરાગી, તોય મોહ શકે નહિ ત્યાગી. ૪૧
 ખડુ પંથ તણે મન તાણે, પણ બંધન છોડી ન જાણે;
 દોષ શૂદ્રચને છોકરાં જન્મ, એલા એલીઓ સાધુને તેમ. ૪૨
 ધર બાંધી રહે ધરખારી, એમ સાધુ છે મંદિરધારી;
 ધરખારી જમાટે નાત, એમ સાધુ ને સાધુની જાત. ૪૩
 પન દાગે કરે પરપંચ, પણ મોહ મટે નહિ રંચ;
 મદાપૂરપ દહેવાય છે જોહ, મદ મોહ તજે છે તેહ. ૪૪
 મોહ બંધન મનથી ન છૂટે, તે ન કાળ કરાજે ફટે;
 આત્મનાસ્તવનો યાય અજ્યાત, યાય મોહ મદાદિક નાશ. ૪૫
 રૂપ દેવ છે મદારા તાત, તેણે એવી કહી છે વાત;
 એમ સાચનો કરતાં જોડ, મારો તાત હજારે તેહ. ૪૬
 કરે જોગ તાંજા જો અજ્યાત, સાધી રાખે પોતાનો આત;
 આત ચમે તો મન ચિર રહે, નહિ તો ચારે દિશાએ વહે. ૪૭
 મૂઢ માગા જાપે દર માંચ, પણ મન ખટોકે જઈ ક્યાંચ,
 નેતી બાજી ના લેખે ચટે, વારે વારે ચારાશીમાં પટે. ૪૮
 દોષ પુણ્ય તાતું રજા પહું, જુખ પાને તે દેવા તહું;
 દેહ દેહ એમ મોખીયું પ્રેમ, ત્યારે મન બની બગે કેમ. ૪૯
 વિના દેખે તો પ્રેમ ન રાય, દેખે રૂપ તેના મન જાય;
 મારે રૂપ પ્રજનું જોડ, વિના જોગ ન હોમે તેહ. ૫૦
 મુખી પદ્મિની ફરી પાણી, ગાળડું વે સત પ્રજાણી;
 અપી નદીને વિષા જ્યારે, ગંધા મેર રૂપર ને જારે.

[illegible]

હુનું દેહ તમું વન જ્યાંય, આજો એક પવનમાં ત્યાંય
 નમનગની નગરી જેહ, હીલી સુંદર સૌથી તેહ. ૫૨
 હોય તમું ક્યા હોય, પામે તે નગરીને સાય
 નરનારી રહે જે તેમાં, તેજ સૂરજ સરખું તેમાં. ૫૩
 રતિ કંઈ સરખાં ક્યા, કિય જેહ સર્વના અત્યા
 નામગ્યન સોની ક્યા, કાઈ કામે તે વૃદ્ધ ન થાય. ૫૪
 નિય નૌનમ બોમવિજાસ, દુઃખ રાગ ન આવે પાસ
 ને સંવેનાં પામ નમામ, રાજકુંવરે જ્યાં સૌ ક્યા. ૫૫
 જાણુ ત્યાંય ત્યાંય જ્યાંય, પામે જેવ તમું સુખ ત્યાંય.

સંપાદ

કહેવો કરવો આવીજા, સુંદર સરોવરતીર;
 ન્યાન કરી શીવળ જ્યાં, બેઠા આબી પીર. ૧
 મનસે જામે પદ પડે, શીવળ તેની છાંય;
 જાણ તેજ વડે બધી, ગુણ જાણ તેમાંય. ૨
 જાણ જેહ મધુ જાણી, પીરુ પુતલી રીર;
 જાણ જાણ કુવળી, કંઈ રસ ને લીર. ૩
 તે જાણના નીનું, પામે શીવળ પાન;
 જેહ જોય નાં કહેવો, જાણા મધ સમાન. ૪
 કહેવો કહેવો જાણવો, ને જાણેના નામગ્ય;
 જાણ જાણ ને જાણી જાણ, જે પામે જે જે. ૫
 જેહ જાણ જાણે, જાણે જાણે ને જેહ;
 જાણ જાણે જાણે, જાણે જાણે જાણે. ૬
 જેહ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે;
 જાણ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે. ૭
 જેહ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે;
 જાણ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે. ૮
 જેહ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે;
 જાણ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે. ૯
 જેહ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે;
 જાણ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે. ૧૦
 જેહ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે;
 જાણ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે. ૧૧
 જેહ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે;
 જાણ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે. ૧૨
 જેહ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે;
 જાણ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે. ૧૩
 જેહ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે;
 જાણ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે. ૧૪
 જેહ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે;
 જાણ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે. ૧૫
 જેહ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે;
 જાણ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે. ૧૬
 જેહ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે;
 જાણ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે. ૧૭
 જેહ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે;
 જાણ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે. ૧૮
 જેહ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે;
 જાણ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે. ૧૯
 જેહ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે;
 જાણ જેહ જાણે, જાણે જાણે જાણે જાણે. ૨૦

- હંસે હૃદે શુભ નરપતિ, પ્રથમ પ્રાણી માત્ર;
શર્વ દેહ મુખીયા હતા, પુણ્ય તજાં એ પાત્ર. ૧૨
- પાપ કર્મ લેણું કર્યાં, પડ્યા પૃથ્વી પર નેહ;
નને આપ્યા ઈશ્વરે, દુર્ગંધીના દેહ. ૧૩
- એમએમ પાપમતાં ગયાં, તેમતેમ સરન્યા રોગ;
અધિક પાપ ન્યારે કરે, પામે દુઃખના ઓથ. ૧૪
- રણુવેર ને પ્રીતની, ગાંધ પટે છે ત્યાંય;
તે કારણથી જીવે, બમે કારાશી માંય. ૧૫
- અનેકના જાલીઆ બને, અનેક સાથે પ્રીત;
વેરી દોષ અનેકના, દેહ ધરે એ રીત. ૧૬
- જે પ્રભુની ભક્તિ કરે, કાંય કરે નહિ પાપ;
કરતાને નિત્ય કરગરે, દોષ શુન્દા સદ્ માદ. ૧૭
- અરે પ્રભુ હું તાપરે, સેવક છું નિરધાર;
બુદ્ધિ મુધારે માધરી, પાપ ન દોષ લગાર. ૧૮
- એમ પ્રભુને કરગરે, પ્રેમે કરે પોકાર;
ગદ ગદ કંઠ સ્તુતિ કરે, તો માને કીરતાર. ૧૯
- આંખુ આવે આંખમાં, એવો દોષ ને લીન;
સન્મુખ દેખે થીદરિ, મન તેમાં દોષ લીન. ૨૦
- એવી ભક્તિ કર્યાં વિના, રીઝે નહિ જગરાય;
કપટ તણી ભક્તિ કરે, તે સો ફેગટ જાય. ૨૧
- માળા તો કરમાં કરે, મનમાં દારા ધમ;
એવી ભક્તિ કર્યાં થકી, સરે ન દેહનું કામ. ૨૨
- સ્વર્ગ તણાં મુખ જાણવાં, સધળાં સ્વપ્ન સમાન;
તે કારણ જાણ તપ કરે, તે પ્રાણી નાદાન. ૨૩
- કાળે મુજબ જાય છે, કાળે જાશે ચંદ્ર;
કાળે સધળા જાય છે, ઘડા વિપ્લુ હંદ્ર. ૨૪
- કાળે પૃથ્વી જાય છે, જગ ને અગ્નિ જોડ;
x x x x ૨૫
- કાળ તણે મુખ જાય છે, વાયુ ને આકાર;
કાળે ફરીને થાય છે, નામ રૂપનો નારા; ૨૬
- કાળ તણે જાય ન્યાં નહિ, પરમાત્મા પદ લેડ;
તે પદને જે પામશે, વગતી ન ધરે દેહ; ૨૭

વાતો ઘણી વૈરાગની, હંસે કહી જ વાર;
નિદ્રા આવી ભૂપને, તરતજ તેણે ધાર. ૨૮
હંસ પછી ઉડી ગયો, બેઠો બીજે ઠામ;
એક જક્ષ ત્યાં આવીયો, શીઘ્રું કુહું કામ. ૨૯
ઉડણુ યુદ્ધી જ હતી, તે લીધી નિરધાર;
હરણ કરીને રાયનું, ચાલ્યો તેણી વાર. ૩૦
સો જોજન સુધી પછી, લઇને ઉડ્યો લાંચ;
જક્ષે જીવમ કર્યો ઘણો, મૂક્યો મહાવનમાં. ૩૧
રાખ્યો વનમાં રાયને, આપે થયો અસોપ;
દયા ન આવી દુષ્ટને, શીઘ્રો એવો ટોપ. ૩૨
જગી ઉડ્યો ઝડપથી, વન દીકું વિકરાળ;
ઉડણુ યુદ્ધી ના લાડી, પડી પેટમાં ક્રાળ. ૩૩
દુવે મદારી શી ગતિ, આ વન ઘણું અધાર;
ઢોળ મુને આડીં લાવીયું, ઢોળ દશે અંચાર. ૩૪
આ વનમાં આપ્યો મુને, જીવાશે શી પેર;
યુદ્ધી તો પાસે નથી, કેમ જવાશે ધેર. ૩૫
વાઘ રીંછ ને વાંદરા, બોલે ચારે પાસ;
મદાનયંદર જોઈને, મનમાં ઉપજ્યો વાસ. ૩૬
કોઈક ઇમે દવ જળે, કોઈ ઇમે છે ત્રાસ;
કોંઈ દાથી કોંઈ સિંદ છે, એવું વન અધાર. ૩૭

છપ્યા

નિદ્રા પરવત પડાડ, ઝાડ દીસે બહુ જાનિ;
ઝગમગ ઝગમ જાય, નદી વળી નાના જાનિ.
પાંખી દીમે પ્રાદ, વાઘ જગ આમીપ આદારી;
સાલન રેત પિસાવ, બચાવત બોલે ભારી.
સાન નાદ ને મીઠીમીઠી, વળી જોર પીજડ તાડમે;
કેળી રેત સાને વળી, એવાં કોંઈક ઝાડ છે. ૧
કેળવે વળુ જગમ, ન્યાસ ને વિંછી વેળાં;
૨૮ જે રેત સાંચ, જાનવર ઝાડાં વેળાં.
દુહુનિંદે રેતવાળ, જગમ પાડ દરજી;
જગમે જગમ રેત, કોંઈ પડવરનો ઝગમ.
૩૦ કોંઈ કોંઈ જાન સિંદ છે, કોંઈ કોંઈ બીવ રેતવાળ.

સો જોગન વિસ્તારમાં, એવું વન ચોપાસ છે. ૨
 હોય પુણ્યનું જોર, ઉગારે એવે હામે;
 હોય પુણ્યનું જોર, સર્વ હામે સુખ પામે.
 હોય પુણ્યનું જોર, મદાલય માંહી ઉગારે;
 હોય પુણ્યનું જોર, વિહટ હામે હોય બહારે.
 વળી ચતુ તથા સમુદ્રમાં, પુણ્યે જીતે પ્રાણીઓ;
 એમ વિચારી આપમાં, ભૂપે ભય ના આણીઓ. ૩
 દોહા

નિદ્રારૂપી નાગણી, ધણું દરે છે જ્ઞાન;
 દંડ દરે છે જીવને, બૂલે સધણું જ્ઞાન. ૧
 નિદ્રારૂપી નાગણી, મૃતું કરે ચરીર;
 પેસે જેના પિંડમાં, ધારણ ન રહે ધીર. ૨
 પ્રાણીને પરવશ કરે, એવી હંધ અધાર;
 મદદ જેવો માનવી, જાણી પેસે ચાર. ૩
 ઉધિલાના અંગને, જડવત્ જાણે જન;
 દુરીગન જાય દગો કરી, તણવત જાણે તન. ૪
 જાણી હંધે જાનને, ચોરી લે છે ચાર;
 શરણે ચળવત કરે, એવી હંધ અધાર. ૫
 જીવ શિવની મધ્યમાં, આડી માયા એક;
 ના મજવા દે નાયને, મૂઢો પાડે જડ. ૬
 નાચ કરે નિદ્રા તણા, ને નર સાચો સિદ્ધ;
 નિદ્રા જીતી ના શેકે, દેહ ધરે બહુવિધ. ૭
 નિદ્રા નાનું મોત છે, નિદ્રાવશ છે જીવ;
 નિદ્રાથી આંધા વટે, તેજ સનાતન શિવ. ૮
 નિદ્રાએ આઘ્યા અહીં, બૂઠ્યા બહાર જ્ઞાન;
 વળી મારી વિદ્યા મર્દ, જાદું દીધું જ્ઞાન. ૯
 દાવે નો દિંમત પડે, શોધું સરસ ઉપાય.
 દાયર ધડ પેત્રી રહુ, નો બળ ને બુદ્ધિ જાય. ૧૦
 દાયર ધડ પેત્રી રહે, કદાંચ નેહ કપૂત.
 શરે ધડ માંધન કહે, ને નનનિંદ સપૂત. ૧૧
 દાયરથી કાંઈ ના સરે, આ દુનિયામાં અર્થ
 જેમ જાણે તેણે મરે, આયુષ્ય પુરે વ્યર્થ. ૧૨

- ચંદ્રનગર તણો જે બૂપ, ચંદ્રસેન છે નામ અનૂપ. ૫
- મુને જાણુને તેનો તન, યયું દેશ જોવાનું મન; ૬
- માનસરોવર ઉપર ગયો, શિવસેવાથી સુખીયો ગયો. ૬
- આવી નાગની કન્યા ત્યાંય, લેખ આલી પાતાળની માંય; ૭
- જરી પશ્ચિની મુજને નેહ, બહુ વિગત જાણે છે એક. ૭
- આપી હાણુમુદી એક, જઈ જોયા મેં લોક અનેક; ૮
- મેઠ ઉપર આવ્યો ન્યારે, મળ્યો દંડ મુને એક ત્યારે. ૮
- કાઠી વાન વેરાગની ન્યારે, મુને નિદ્રા આવી ગઈ ત્યારે; ૯
- ધેને ધેરાયું મ્હાડું ચરીર, લાવ્યો દરણુ કરી કાય વીર. ૯
- હુતી હાણુમુદિ જોઈ, મુજ પાસેથી લેખ ગયો તેહ; ૧૦
- મુજાં આ વનમહિ ન્યારે, હવે આવ્યો છું શરણુ તમારે. ૧૦
- કહે સિદ્ધ હવે ન હરેશ, શણુમાં પહોંચાડું તારે દેશ; ૧૧
- એમ કહી કૃપ આપ્યાં સાર, હૃદયે રીઝ્યો રાજકુમાર. ૧૧
- બસ કરી કીધું જાળપાન, જાણ્યો સિદ્ધ ધણો ગુણવાન; ૧૨
- કર જોડી કહે છે ભૂખાળ, અટકીં થઈ ગયા દટલા કાળ. ૧૨
- સિદ્ધ કહે સહુ સહિ જોઈ, તે પહેલાં છે મ્હારો દેહ; ૧૩
- નેહાતી કરતી ન્હોતું નીર, ન્હોતું તેજ ને નરિ સમીર. ૧૩
- ન્યારે ન્હોતું યયું આકાશ, ત્યારે મ્હારો હુતો પ્રકાશ; ૧૪
- નેહાતી મુજ ન્હોતા ચંદ્ર, ન્હોતા ધ્રુવા વિશ્વુ ને ઇંદ્ર. ૧૪
- સારથી બમિ છે ન્યાંય, હંસરૂપ હુતો હું ત્યાંય; ૧૫
- સારથી ચિત્ર યયું જે વાર, તેથી આનંદ થયો અપાર. ૧૫
- આનંદમાંથી ઇચ્છા થઈ, ત્રિગુણ ઉપન્યા તેથી સહી; ૧૬
- ચાવીસ તત્ત્વ ધયાં છે ત્યાંય, હું આવી રહું છું તે માંય. ૧૬
- હું મ્હાડું નથી બૂઝ્યો રૂપ, તેથી સિદ્ધ રહ્યો છું બૂપ; ૧૭
- જે પોતાનું જૂલે આપ, તેને લાગે સખગાં પાપ. ૧૭
- પાપે સૌ જન્મે ને મરે, રોગ જરા આઠે કુખ કરે; ૧૮
- જેને પાપ લગાર ન થાય, તે નરની રહે અમર કાય. ૧૮
- નવનિધ ને અષ્ટમા સિદ્ધિ જોઈ, સદાય દાગર રહે છે તેહ; ૧૯
- જે નર જૂલે સત્ય સ્વરૂપ, તેહ હું એ છે માયા રૂપ. ૧૯
- જેમ જેમ પાપ કરે છે રાપ, તેમ તેમ અધમ દેહમાં જાય; ૨૦
- હું છું હંસ સનાતન સૌય, મુજથી પહેલું ન મળે કાય. ૨૦
- રાગ જો છે સખગાં દેહ, પરચમ કાણે કીધા તેહ;

સિદ્ધ કહે કરતારે કર્યા, તેમાં હંસ પોતાના ધર્યા. ૧
જેવાં જણે કીધાં પાપ, તેવાં તે પામે પરિતાપ;
રાજ કહે દેહ છે જહ, કરમ વિના કેમ જીવે તેહ. ૨
સિદ્ધ કહે કરમ જ કરે, ઈશ્વર આજ્ઞાએ અનુસરે;
ભૂલે નહિ હંસનો જપ, તેને કાંઈ ન પરસે પાપ. ૩

ઓપાર્થત્રિતાલ

વળી સિદ્ધને પૂછે રાય, સહુ સિદ્ધિ તે શાથી થાય;
જેને સાધે છે સધળા સિદ્ધ, મુને તેની બતાવોને વિધ.
કહે સિદ્ધ છે સાધન જહ, જોગસાધને પામે તેહ;
જેની ધારણા ધારે જવી, તેને થાય છે સિદ્ધિ તેવી.
આઠ સિદ્ધિઓ મોટી જહ, અષ્ટ સાધને પામે તેહ;
પંચતત્ત્વોની ધારણા કરે, દેહ ધારે તેવો તે કરે.
પૃથ્વીમાં હોય પૃથ્વી રૂપ, થાય જળમાં તે જળ સરૂપ;
વળી અગ્નિમાં અગ્નિ જેવો, હોય વાયુમાં વાયુ તેવો.
હોય શબ્દમાં શબ્દ સરૂપ, એવી સિદ્ધિઓ પામે અનૂપ;
કરે બ્રહ્માંડ જવી કાય, વળી આયુ સરખો થઈ જાય.
એવાં સિદ્ધિનાં અદ્ભુત કામ, ધરે સૃષ્ટિનાં રૂપ તમામ;
જણે સર્વેના મનની વાત, એવો સિદ્ધ બને સાક્ષાત.
ધરે આકાશ કેરું ધ્યાન, થાય તે નર બ્રહ્મ સમાન;
એથી અધિક કહેવાનું નથી, સાચેસાચું કહ્યું મેં કથી.
જ્યારે તત્ત્વ સમસ્ત સંધાય, તે તો ઈશ્વર આપે થાય;
વણુ સાધે રહે જડ જીવ, પર આધીન દીન સદૈવ.
માટે માનવનો ધરી દેહ, સાધે જોગ તો સમરથ તેહ;
વણુ સાધે મરે અવતરે, દેહ લાખ ચારાસીના ધરે.
એળે ખુવે મનુષ્યનો દેહ, જણે પશુ બગબગ તેહ;
ધન ડોટીક ખર્ચે કાય, એક સ્વાસ મળે નહિ નાય. ૧૦
એને એળે ખુવે છે પ્રાણી, નથી જણનો નોટી લાગી;
કર સાધન જે તુને ગમે, શીદ લોક જવાનું નમ. ૧૧
આયુ બ્રહ્માંડ આપની માંય, પણ તું નથી કહેતો કય.
એમ કહી સિદ્ધ તેણી વાર, કીધું મોટું રૂપ નિર્વાર.
ચોદ લોક એના દેહ માંય, દીકા બૂપ તનમ તનમ.
વળી નાનું દેખાડ્યું રૂપ, જેઈ વિસ્મય થયા મન તન. ૧૨

મંદુપદેખાડયાં અનંત, એવો સિદ્ધ ધણો ગુણવંત;
 મું મનમાં ગયારથ રાય, સદુ સાધનનો મદિમાય. ૧૪
 દેલોક તણું મુખ જોડ, આની આગળ તૃણવન તેડ;
 જાડે જો મારે ધામ, કદે સાધન બેસીને ધામ. ૧૫
 ર કાચા સરવ મરી જાય, નથી જાણતા સરસ ઉપાય;
 વનારી તણા ગુણ ગાય, આખો જન્મ વૃથા વહી જાય. ૧૬
 પુરુષ થકે નહિ જાણી, ગાય રસની ભરેલી વાણી;
 ડ યેન જાડે ધાય, તેથી કારજ કાંય ન થાય. ૧૭
 દોહા

સારો જાણી સિદ્ધને, વગતી લાગ્યો પાય;
 શીખ્યો સાધનની કળા, ઉલટ અંગ ન માય. ૧
 આંખ મીંચાવી એ સમે, સિદ્ધે જણી વાર;
 એક પલ્લકમાં આવીઓ, જ્યાં છે નાગકુમાર. ૨
 પદ્મિની છે પાતાળમાં, ત્યાં આવ્યો તનખેત્ર;
 સમગ્ર જાણ્યો સિદ્ધને, દેવ તણો છે દેવ. ૩
 પ્રીતે પૂછે પદ્મિની, દીધ કેવા દેશ;
 કેવા આનંદ પામીયા, કેવા દીધ કલેશ. ૪
 વગતી વિસ્તારી કહી, વનિતા આગળ વાત;
 જેવું જેવું જગતમાં, તેજ કહ્યું સાક્ષાત. ૫
 સારી વાનો સિદ્ધની, તે કહી સધળી ત્યાંય;
 પ્રીતે દરખી પદ્મિની, પોતાના મનમાંય. ૬
 પુણ્ય તણા પરતાપથી, સંકટ સધળાં જાય;
 વન પરવન સાગરવિષે, પુણ્ય કરે છે રહાય. ૭
 પાપી પ્રાણી હોય તે, નિમ્ને માર્યો જાય;
 મોટે માનવ માત્રને, કરવું પુણ્ય સદાય. ૮
 અગ્નિમાંથી ઉગરે, વાધ સિંહ ના ખાય;
 મદાવિકટ ધામે વળી, પુણ્ય કરે છે રહાય. ૯
 કાચા વાચા મન વડે, પુણ્યવંત જો હોય;
 તેને આ સંસારમાં, કદ પડે નહિ હોય. ૧૦
 પાપીને પીડા કરે, જૂન પ્રેત વેતાલ;
 નવ મદ પલ તેને નડે, કરે પનોતી કાળ. ૧૧
 પુણ્ય તણા પરતાપથી, સારો મગે મુસંગ;

ગુણબુદ્ધિ વિદ્યા વધે, સમજે સર્વ પ્રસંગ. ૧૨
 નારીને કહે નરપતિ, સાંભળ મારી વાત;
 જઈએ મહારા દેશમાં, જ્યાં છે મારો તાત. ૧૩
 દિવસ ઝાઝા વહી ગયા, જોયા સઘળા દેશ;
 ચાલો જઈએ આપણે, જ્યાં છે ચંદ્રનરેશ. ૧૪
 શ્યામા કહે સારું કહ્યું, ચાલો જઈએ ત્યાંય;
 જોવા નગરી તમ તણી, છે ઈચ્છા મનમાંય. ૧૫
 આજ્ઞા માગી તાતની, કરી એજ વિચાર;
 નગરી જ્યાં ચંદ્રાવતી, ત્યાં જઈએ નિરધાર. ૧૬
 શેષે સઘળી સંપતિ, આપી ત્યાં નિરધાર;
 નિજ નગરીમાં આવીયો, વળતી રાજકુમાર. ૧૭
 રાજા પાસે મોકલ્યો, આગળથી દૂત એક;
 આપી તરત વધામણી, રાયે કરી વિવેક. ૧૮
 વાજીંત્ર વગડાવીયાં, રાયે તેણી વાર;
 પદ્મિની સહિત પધારીયો, વળતી રાજકુમાર. ૧૯

ઓપાર્થવ્રિતાલ

ભેટયો ભૂપને રાજકુમાર, વાઘ્યા આનંદ અંગ અપાર;
 જોય પદ્મિની હરખ્યો ભૂપ, જેનું રંભાના સરખું રૂપ.
 કહે કુંવર પ્રત્યે નરેશ, કહો દીકા છે કેવા દેશ;
 કહી કુંવરે સઘળી વાત, આવ અંત લગી સાક્ષાત.
 શેષ નાગની કુંવરી એહ, નામે અંપકમાળા તેહ;
 એની પાસે છે વિદ્યા બહુ, તેથી લોક જોયા મેં સહુ.
 જમરાયનાં જોયાં ધામ, દીકાં તે તણાં સઘળાં કામ;
 ચિત્રચિત્ર દરદરદાર, પાપપુણ્ય તણા લખનાર.
 ચૌદ ડાટી છે જમના દૂત, તેનાં કામ ઘણાં અદ્ભૂત;
 પાપી જીવોને દે છે દંડ, એવા દૂત છે મોટા પ્રચંડ.
 જોણે પાપ કર્યા હોય જવાં, તેને દુઃખ પડે છે તેવાં;
 પુણ્યવંતા છે પ્રાણી જેહ, જય સ્વર્ગ ભોવનમાં તેહ.
 તેના વૈભવનો નથી પાર, મેં તો જોયાં સર્વ નિરધાર;
 દરિદ્રજિત તણા કરનાર, વસે વૈદ્યુડમાં નિર્ધાર.
 શિવમક્તિ કરે છે જેહ, વસે કૈલાસમાં જઈ તેહ;
 અન્ય દેવ તણા ભજનાર, દેવસૌંદે વસે નિરધાર.

ધુમારનું આખ્યાન

પ્રકરણ ૧ છું

હાલ

૧ એક બદ્રાવતી, બદ્રસિંહ રાજાનું;
 ૨ એકી નેધાવતી, ધુધુમાર એક તાંત. ૧
 ૩ એકી શોખા પત્ની, ધર્મશીલ સદુ લોક;
 ૪ બદ્રસિંહના રાજ્યમાં, દ્રાવને નહિ લય શોક. ૨

હાપા

૧ શરે ચરમે ધર્મ, વર્ણ આરેમાં વસીયો;
 ૨ સુકૃત કલાગુણ જાણ, સય વિદ્યાનો રસીયો.
 ૩ દયાવંત દાતાર, પ્રજાને પાળે પ્રીતિયે;
 ૪ વેદધર્મ પરમાણુ, રાજ ચાલે શુભ રીતિયે.
 ૫ મુખપ્રીત પરધાન છે, ને નીતિવત નિર્મલ ધર્મીયો;
 ૬ દે દેહકમ જપનિ જલો, ત્રિલોકમાં જગ તે તણેલો. ૧
 ૭ શીલ દાહર વેદિયા, નિત્ય જગત વેદ જાણે છે;
 ૮ મનુક નાણુ દે જાણુ, એકોના ગણિત ગણે છે.
 ૯ વિષ્ણુ સુકૃત વિદ્વાન, દેહમ અસિંમાં દેહમે
 ૧૦ પુત્ર પંચની પેઠે, કુન્દકે જાહેતે પેઠે
 ૧૧ પદુષ્પમંજલ જાણિ, ધર્મ કુન્દકે છે રાણો
 ૧૨ સુરથી નવવાદીયો, મદિમા નોંદો તે તાણો. ૨

શાપાલ વિગત

૧ પગાં એકાદ - એકાદ રાજા પેઠે રાજા - એક વિદ્યામ
 ૨ પેળે નવગાં કે - નવગાં ગુણુ દપત નવગાં - પગાં ૧
 ૩ સુરિ સુવર્ણને અત્યંતે, અનકાદ - એકાદ રાજા - એક
 ૪ વિષ્ણુ નકાદ તે વિગત ૧, નાણુ ૧ ના - ના ૧
 ૫ શીલવતી નાણુ નાણુ પાય, શીલ - નાણુ - નાણુ
 ૬ સુવર્ણને નવગાં તે કે, દ્રાવને ના - નાણુ નાણુ
 ૭ કે કુન્દકે દ્રાવ જાણુ, તેને દેહ નાણુ નાણુ
 ૮ ૬૧ ૧

ડાણુ ધર્મ મુજને કહે, તેથી પામું સુખ. ૬
 તે ગંગાના તીરમાં, આશ્રમ મુનિનો એક;
 વિદ્યા ત્રિવિધ પ્રકારની, લણતા શિષ્ય અનેક. ૭
 ગાન વેદનું સાંભળી, ઉપજ્યો મન ઉદ્ધાસ;
 ધુંધુમારતાં હાં આવીયો, પુણ્યધામા મુનિપાસ. ૮
 ઉત્તમ આશ્રમ જોઈને, ઉપજ્યો હરખ અપાર;
 પૂછને પાચે નમ્યો, વિનય કરી બહુ વાર. ૯
 પૂછી મુનિએ કુશળતા, બેસાડ્યો તે ઠામ;
 કહે ભાઈ ક્યમ આવીયો, ડાણુ દેશ ને ગામ. ૧૦
 વચન સાંભળી મુનિતણાં, કહી સંભળાવી વાત;
 નામ ઠામ પોતે કહ્યું, કહ્યાં માત ને તાત. ૧૧
 બાળપણેથી બગડીઓ, અક્ષર ન લણ્યો એક;
 તેથી હું નથી જાણતો, ધર્માધર્મ-વિવેક. ૧૨
 તાતે અવગુણ માલરા, જોઈ દીધો વનવાસ;
 પૂર્વપુણ્યના જોગથી, આવી ચઢ્યો તમ પાસ. ૧૩
 સત્ય ધર્મ મુજને કહો, ટાળો સઘળો શોક;
 આનંદ હોય આ લોકમાં, પામું સુખ પરલોક. ૧૪
 વળતા મુનિવર બોલીયા, સાંભળ રાજકુમાર;
 ઉભય લોકમાં એક છે, ધર્મતણે આધાર. ૧૫
 તેહ બતાવું તુજને, સાંભળજે ધરી ભાવ;
 ભવસાગર તરવાતણું, નિરભે છે એ નાવ. ૧૬
 સૃષ્ટિ સરજી ઈશ્વરે, સ્થાવર જંગમ ભાત;
 જગદીશે વળતી કરી, માનવ કેરી જાત. ૧૭
 અંતરિક્ષ રહી ઈશ્વરે, ધર્મ બતાવ્યો જહ;
 તે ઋષિઓએ સાંભળ્યો, શ્રુતિ નામ છે તેહ. ૧૮
 વાત વદી જો ઈશ્વરે, નામ તેહનું વેદ;
 ભગવાને દેખાડીયા, પાપ પુણ્યના ભેદ. ૧૯
 જો જો ઋષિએ સાંભળી, તેણે બાંધ્યા અંથ;
 શાખાઓ જૂદી કરી, એક વેદનો પંથ. ૨૦
 ડોઢ ડોઈ શાખાઓ થઈ, કાળે કરી ઉચ્છિન્ન;
 સંભારી ઋષિએ રચ્યા, અંથ સ્મૃતિના ભિન્ન. ૨૧
 શ્રુતિ સ્મૃતિના વચનમાં, વરતે માનવ જહ;

આર્ય નામ તેનું પડ્યું, સાચા સન્ન્યત તેહ. ૨૨
 શ્રુતિસ્મૃતિના વચનથી, આજ્યા નહિ જે જન;
 અનાર્ય નામ છે તેહનું; દાનવ જે દુરીચન. ૨૩
 વેદવિરે દેખાડીઆ, પાપ પુણ્યના પંથ;
 ઋષિઓએ વગતી રચ્યા, ધણાક તેના અંથ. ૨૪
 પાપતાણું કૃત દુઃખ છે, નકં તેહનું નામ;
 મુખરૂપી કૃત પુણ્યનું, તેજ સ્વર્ગનું ધામ. ૨૫
 આજ્ઞા પાળે પ્રભુ તણી, તેજ ધર્મ કહેવાય;
 ભક્તિ કરે ભગવંતની, તેજ મુક્ત થઈ જાય. ૨૬
 પ્રથમ ધર્મ વેદે કહ્યો, સદુને મુખ દાતાર;
 વગતી ઈશ્વર વરણ્યો, નહિ જેને આકાર. ૨૭

ઓપાઈ ત્રિતાલ

રહે પડતો રાજે જેહ, ધર્મ નામ કહેવાયે તેહ;
 તે વચન તણ હણ્યો જાય, પનિત નર તેને કહેવાય;
 જેહાંકરે વચનનો લોપ, તેના ઉપર પ્રભુનો ટાપ. ૧
 રહે વચન કયાં છે જેહ, સન્ન્યત સદુ સાંભળજે તેહ;
 ધર્મ ધર જે શ્રુતિએ કહ્યું, તે સાચું કરી સતે મણું. ૨
 પરદારા અવિંગન જેહ, ડામ્યે પણ ના કરવું તેહ;
 ધમનું ધન ના લેવું હરી, અસત્ય ના ઉચરવું જરી. ૩
 જીવતાલી નવ દરવી ધાન, સત્યવત પરવું સાક્ષાત;
 એવાં દિનનાં વચન અનેક, પાળે આણી પરમ વિવેક. ૪
 પાળે તે નર સ્વર્ગે જાય, ના પાળે તે નકં પજાય;
 ધર્મ પાળશે પ્રીત્યે કરી, કૃપા કરે તેને શ્રીહરી. ૫
 ધર્મનણો મોટો મદિમાય, જે આવરતાં મુખીયો યાય;
 હનમ કુળ પામે અવનાગ, ધણું કેમ મુખાંતો જાર. ૬
 અખંડ સૌભાગ્યને આયુધ્ય વધ, નિઃશંક જાય તે પામે બધે;
 પામે બહુ વિદ્યા બલ ધન, સુરંગે જાય પામે તે જન. ૭
 મહાશંકરમાં યાય સદાય, અને તેનાં મુક્તિ યાય
 ધર્મ સુનો દાય જાના તથી, સાચા નંગ અજ સર્વથી. ૮
 અમર્યુનો પદ્મ છે એહ, સાચા નખા જળાંજે તેહ
 અન્યથે રેણ છે એ તાય, અંગસર્મે જે આવ નાય. ૯
 પને વદાલો જેને દાય, તેને વિમ કં નહિ દાય

અધર્મ અભાગી જડમતિ જેહ, એવો ધર્મ તજે છે તેહ. ૧
 અધાર નરકે પાપી પડે, કોટીક કલ્પ લગી આથડે;
 પ્રભુઆજ્ઞાવશ વરતે જેહ, સદાય સુખ પામે નર તેહ. ૧
 આજ્ઞાભંગ કરે પ્રભુતણી, તે પીડા પામે છે ધણી;
 તે ઉપર એક સાંભળ વાત, તેથી સમજશે સાક્ષાત. ૧

પ્રકરણ ૨ જી

દોહા

જતા હુતા જણ બે મળી, પ્રીત્ય કરી પરદેશ;
 વાડી દીઠી વાટમાં, તેમાં કર્યો પ્રવેશ. ૧
 એક સંજ્જન છે સદ્ગુણી, દુર્ગુણી દુર્જન એક;
 વિચિત્ર વાડીમાં ગયા, તેમાં વૃક્ષ અનેક. ૨
 પ્રીતે પહેલા આવીઆ, રક્ષપાલની પાસ;
 આજ્ઞા હોય બે આપની, છે જોવાની આશ. ૩
 રક્ષપાલ કહે સાંભળો, આજ્ઞા મારી એક;
 વાડી માંહે વરતજે, વિધિએ કરી વિવેક. ૪
 લેશો નહિ આપ્યા વિના, કોયતું ફળ કે ફૂલ;
 કાળ પાન ના છેલ્લો, કોઈ વૃક્ષતું મૂલ. ૫
 આજ્ઞાથી ઉલટા તમે, જે કાંઈ કરશો કામ;
 તમે તમારા પાપથી, જશો નરકને ઠામ. ૬
 આજ્ઞા શિર ઉપર ધરી, પેઠા વાડીમાંય;
 બે મારગમાં બે જણા, તેવા આદ્યા ત્યાંય. ૭
 ઉત્તરભાગે આવીયો, સાચો સંજ્જન જેહ;
 રક્ષણ કરવા વૃક્ષનાં, તરતજ લાગ્યો તેહ. ૮

ઓપાર્થ ત્રિતાલ

પાણી વિના સૂકાતાં જેહ, સિંચી સારાં કીધાં તેહ;
 નમી ગયેલાં નીચાં હતાં, ટેકા દેઈને કીધાં છતાં. ૧
 કોયને નીંદી ચોખ્ખાં કર્યાં, કોયનાં કષ્ટ હુતાં તે હર્યાં;
 પોપણ આપી પાળ્યાં સહુ, તેથી સારાં સુધર્યાં અહુ. ૨
 ઘણાં ફૂલ ફળ લાગ્યાં ત્યાંય, મેવા વિધવિધના તે માંભ;
 જે જોઈને મુનિનું મન ચળે, પેસે તે પાછો ના વળે. ૩
 સંજ્જનનું મન તેમાં વસ્યું, ફળ કે ફૂલ ન લીધું કશું;

કીધાં સધળાં સારાં કામ, રક્ષપાલ રીઝ્યો તે કામ. ૪
 પ્રીત્ય કંઠી બોલાવ્યો પાસ, એના મનની પૂરી આશ;
 અમૃત લેવાં દુઃખ ને દુલ, આપ્યાં તેને પરમ અમૂલ. ૫
 આવ્યો જાણી વાધ્યો રેનેહ, સદાય મુખીયો કીધો તેહ;

રાહા

દસિલુભાગે લે ગયો, દુરમતિ દુરીજન લેહ;
 રક્ષપાલના વચનથી, અવગો આદ્યો એહ. ૧
 રૂપું દુઃખ બેઠું રીઝીયો, મુંઢર પ્રુખ મુવાસ;
 રતિ. માવ રાખ્યો નહિ, રક્ષપાલનો ત્રાસ. ૨
 બખે કાઠું તથી દેખતું, ઘણું ઉપન્યો ગર્વ;
 સારાં સારાં દુલ દુઃખ, લેવા લાગ્યો સર્વ. ૩
 કાઠું કાઠીની જાડ કાઢતો, કાઠીનાં છેદે ડાળ;
 બહુ બગાડ કરતો દુર, એવો દુર કરાળ. ૪
 લેનાં દુઃખ મીઠાં ધણાં, શીતળ લેની છંચ;
 ચતુ મળને છેલીયાં, તે પાપીઅ ત્યાંચ. ૫
 કંઠકથી અગગો રહે, દામજ કાપે મૂઠ;
 નિરહે સારાંને તરે, એવો પાપી મૂઠ. ૬
 અર્થ મરે નહિ આપનાં, તોય કહે બહુ ધાન.
 અધમ અનીનિ આવરી, કહે ધણે હિમાન. ૭
 ખાધુ લીધું તે ખરું, એવો કહે વિચાર.
 મુરખ મનમાં ના માંનું, મગજનમાનો માગ ૮
 નિઝે તાસી મૂઠવા. વગલીં જાગી તાડ
 ચારી લીધાં દુલકાળ. તાક જાન્યા મડ ૯
 રક્ષપાલના કિ કરે. લીડું એમું જાન
 કાપ કરીને જાણ્યાં. જાન્યા તાનું જાન ૧૦
 ખંખનના ખાંચા કંઠી ના. ને. ને. ના.
 દુરનનના કંઠી કંઠી ને. ને. ને. ના.
 રક્ષપાલ પાસે જા. ને. ને. ને. ના.
 કાપ કરીને કં. ન. ને. ને. ના.
 દુરનનનાની દુરનિ. ને. ને. ને. ના.
 અર્થે કાપ ને. ને. ને. ના.
 પાડીરપા વિષે ને. ને. ને. ના.

તેની આજ્ઞા જે તજે, પામે દુઃખ અનેક. ૧૪
 ધર્મહીન જે માનવી, અશુદ્ધ તેહ અપાર;
 પશુ પંખી પણ તેહનો, કરે ઘણો ધક્કાર. ૧૫
 પાપી જનના પિંડમાં, પાપ પુરુષનો વાસ;
 નાખે લેઇને નર્કમાં, તે પામે બહુ ત્રાસ. ૧૬
 વળી કહું એક વારતા, તું સાંભળજે તેહ;
 સરવે નિંદે તેહને, દુષ્ટતણો જે દેહ. ૧૭

ઓપાઘ ત્રિતાલ

નગર એક ચંપાવતી નામ, વૈશ્ય ઘણા રહેતા તે ઠામ;
 મંદકીર્તિ નામે વાણીયો, ધર્મહીન જગતે જાણીયો. ૧
 લંપટ લોભી લુચ્ચો ઘણો, જુકો સહુ ધંધો તે તણો;
 કુડ કપટ ને દંભે કરી, લોકોનું ધન લેતો હરી. ૨
 જુકી બોલી જુકી ચાલ, જુકા સઘળા કરતો ખ્યાલ;
 પરસંપત્તિ દેખી બળે, પાપ કરીને પૈસો રળે. ૩
 કાઈની સાથે ન મળે સંપ, રાત્રિદિવસ તેને નહિ જંપ;
 પરમારથમાં કાઢી એક, કાઠને ના આપે એવી ટેક. ૪
 નાસ્તિક નિર્લજ નિંદાખોર, ઘણો ચાડીયો ને વળી ચોર;
 ખર્ચે નહિ આપે ના ખાય, ધનનો સંચય કરતો જાય. ૫
 પુત્રી પુત્ર ને પત્ની જહ, દુઃખે દિવસ કાઢે તેહ;
 ઉદર ભરી નવ પામે અન્ન, જુકે ધંધે મેટ્યું ધન. ૬
 દીકરી વેચી લીધા દામ, કરતો સઘળાં કામ હરામ;
 વિશ્વાસીને કરતો ધાત, દયા ધર્મની ન કહે વાત. ૭
 કેટલાક અવગુણ એના કહુ, પાપે પૈસો મેટ્યો બહુ;
 લખેસરી કેવાયો ત્યાંય, દુકાન કાઢી ચોટામાંય. ૮
 જૂઠું નામું જૂઠા લેખ, જૂઠા સમ બહુ ખાય અલેખ;
 અભ્યાગતને ન આપે અન્ન, એવો જડબુદ્ધિનો જન. ૯

દોહા

એટલે તાંહાં આવી ચઢ્યો, ભિક્ષુ બ્રાહ્મણ એક;
 લખેસરી જોઈ જાયતો, તેને એવી ટેક. ૧
 ખાર માસ બેઠો રહ, કરે દેવપૂજન;
 જાયે જઈને એકને, જોઈ ધનવંતો જન. ૨
 એકજ પાસે રોકડા, લેતો એકસો આડ;

બીજને જાણે નહિ, હરે પૂજા ને પાડ. ૩
તેદજ ત્યાં આવી અડધો, મંદહીનિને પેર;
પોતાની રીતિ તણી, કહી સંભળાવી પેર. ૪
મંદહીનિ કહે માગજ, દામ બીજની પાસ;
હું દામને નથી આપનો, ન કરેશ માદારી આસ. ૫
મારા ગુરુએ મુજને, આપ્યો એ ઉપદેશ;
દામ પ્રકારે દામને, દાન ન કરવું લેશ. ૬
બ્રાહ્મણને નવ આપવું, અન્ન વસ્ત્ર ઉપાન;
દિંસા દેાય છે જીવની, એવું મારું જ્ઞાન. ૭

આપાઈ ત્રિતાસ

દડલેષ બ્રાહ્મણન્યારે અડધો, વળિક ગાળો દેઈને વઢયો;
નિરરકાર બધુ શ્રીધો ત્યાંય, હું તુંજને નહિ આપું કાંય. ૧
બ્રાહ્મણ સાંધ્યો દિવસ સાત, પુર બાધામાં ચાલી વાત;
વિપ્રે મનમાં કયો વિચાર, જૈન જાત્ય છે નીચ ગમાર. ૨
વેદધર્મ વિમુખ છે જોડ, અધાર પાપી કહીએ તેડ;
એનું દાન ન્યારે લેવાય, સધળું મારું સુકત જાય. ૩
મદાપાપીનું ધન છે જોડ, સારે દામે ભરે નહિ તેડ;
પાપીનું ધન એજે જશે, એના કુળ હરે કસ થશે. ૪
પાપીનું ધન પાપી ખાય, ચોર હરે કે દડે રાય;
એમ વિચારી બ્રાહ્મણ રહ્યો, પછી ઘેર પોતાને ગયો. ૫
દેવએજે દગ આપ્યું બધું, તેજે નગર લૂંટાયું સડું;
વલીકતણું ધન કુતુ જોડ, સધળું લૂંટી લીધું તેડ. ૬
વલીકતણાં સુત ને સુંદરી, લસકરવાળે લીધાં હરી;
નાસી ગયા નગરના લોક, સધળા પુરમાં પ્રગટયો શોક. ૭
મંદહીનિ પણ નાસી ગયો, અરણ્યમાં જઈ અકલો રહ્યો;
ધણા દુઃખને ત્રાસે હરી, ફટકી તરત ગયો તે મરી. ૮
એક ખેતના જાગામાંય, તેનું રાખ તે પડી ગયું ત્યાંય.

દોહા

પશુ પંખી જે વન તણાં, આગ્યાં તેણે દાર;
રાખ દેખી સુખીયાં થયાં, કરવા આમીશ આદાર. ૧
સમગ્રી ગીધ ચિયાળવાં, જ્ઞાન રાકર ને કાગ;

કરવા ઈચ્છે એહના, જૂદા જૂદા ભાગ. ૨
 કાગ કહે સહુ સાંભળો, અધોર પાપી એહ;
 કોઈ ન અડશે ભૂલ્યથી, દુષ્ટ તણો છે દેહ. ૩
 પાપીને અંગે અડે, તેને કાગે પાપ;
 ભક્ષ કરે જે એહનું, તે પામે પરિતાપ. ૪
 જમણ પણ અડતા નથી, એઈ અધર્મી જીવ;
 ભવ થઈ ભમતો રહે, ભવળમાંહે સદૈવ. ૫
 અંગ અગ્રથી અધમનું, ધર્મરહિત અંડાલ;
 તેને અંગે જે અડે, વાધે દોષ વિશાલ. ૬
 ગ્રીધ કહે વાપસ સુણો, એ પાપીનો દેહ;
 નાથ સરાય મુળ હિરમાં, કંઈ શુભ લેહ. ૭
 વાપસ કહે સહુ સાંભળો, કહુ એનાં અહુ કર્મ;
 એક અંગે એ શહે, કાંઈ ન શીધું ધર્મ. ૮
 જીમે જુદું બોલતો, પગનિંદા પગદોહ.
 જુદી સાક્ષી પુરતો, મનમાં શોષા મોહ. ૯
 જીવવડે શીધું નથી, જીવવડનું નામ.
 અધર્મ અધિવા વેકને, તો મવતો અહુ નામ. ૧૦
 શ્રીયા છે વાળીવડે, અધિવા વાળ અધર્મ.
 વચનવડે શ્રીયા નથી, જે નામ અધર્મ. ૧૧
 દાસવડે શ્રીયા નથી, જે નામ અધર્મ.
 ભેગ કહીને અધર્મ, અધર્મ નામ અધર્મ. ૧૨
 ક્યું નથી કાલ કાલ, અધર્મ નામ અધર્મ.
 કાલ કહી એને, અધર્મ નામ અધર્મ.
 ધર્મભાગે તો અધર્મ, અધર્મ નામ અધર્મ.
 પુરમે શીડ, કાલ કાલ, અધર્મ નામ અધર્મ.
 કાલ કહી એને, અધર્મ નામ અધર્મ.
 નિર્ધર નહીં, અધર્મ નામ અધર્મ.

અ. રા. ૧૦૩

કેવલ અર્ધ નિર્ધર નામ અધર્મ

એવે, એવે અધર્મ, અધર્મ નામ અધર્મ

અધર્મ, અધર્મ નામ અધર્મ

અધર્મ, અધર્મ નામ અધર્મ

ધિક ધિક એ નરનો અવતાર, જે અવગુણ કરાં આગાર;
પશુ પંખી સહુ અગમાં થયાં, પાપી પાસે કાઠે ના રહ્યાં. ૩

છાપા

ધર્મરક્ષિત નર હાય, પશુ તેને ધિકારે;
ફરે રહી જમદૂત, માર બહુ તેને મારે.
જીવ નહંના જોઈ, તેહ પણ તેથી નાસે;
રક્તો રણમાં દેઈ, કાપ ના આવે પાસે.
એવી ગતિ અધર્મથી, જુઓ જીવની થાય છે;
કર્મની દેખે સાંભળે, તોય આચરતા જાય છે. ૧

કરી કરી કાઠં અધર્મ, દરી દરી ન રહ્યાં ધર્મે;
મરી મરી વારંવાર, કહ કાઠી વિધિ પામે.
ફરીફરી પડ્યા દેહ, મદ મમતા નવ મૂકે;
દમડી ચમડી કાઠ, ધર્મ પોતાનો ચૂકે.
એવા જીવ અભાગીઆ, દરિદરિ મુખે ન હચકે;
બરી બરી પોઠી પાપના, જમને દારે સંચરે. ૨

ચોપાઈ ચિતાલ

પપુ વલીકનું દુતું જોઈ, માટી નાંદે મળીયું તેડ;
એક જાણના જગામાંય, પડી તુમડી જાળને ત્યાં. ૧
જોમાત્રુ આજુ નેટલે, સધળે વૃદ્ધિ થઈ નેટલે;
દગ જોડીને ખેડું બહુ, ખેતી કરવા લાગ્યા સહુ. ૨
પેલી તુમડી દતી જ્યાંય, એક ખેડવા આવ્યો ત્યાંય;
નમસ્કાર પરતીને કરી, તેણે દગ જોતરીયું ફરી. ૩

દોહા

પડખડ દસતી તુમડી, જે છે જગામાંય;
ખેડું મન વિઠે ધર્યા, જોવા લાગ્યા ત્યાંય. ૧
કેમ દસે છે આવડું, કહે ને તું છે દોષ;
શું અચરત તુમને દતું, વિના પિંડને પ્રાણ. ૨
તેવે જોડી તુમડી, ફરું મુડી માત;
જાણું છું જુગને કરી, વર્ષ પાપની વાત. ૩
ખેડું કહે મુખને કહે, કહે છે આ વર્ષ;
માણું ફરી સંભજાવવું, તારા દસે જે નાન. ૪
તુમડી કહે તું માણસ, જે મળીયું વિધાન,

બોધ ધણો મુનિવરનો ગમ્યો, કર જોડીને ચરણે નમ્યો;
વળી પ્રશ્ન ઉપજ્યું એક, પૂછ્યું મુનિને કરી વિવેક. ૨

પ્રકરણ ૩ જુ

હોહા

ધુંધુમાર વળી બોલીયો, વિનય કરી બહુ વાર;
મોટા મુનિવર છે તમો, જ્ઞાની ગુણ ભંડાર. ૧
મધુર વચન છે તમતણાં, સુંદર સુધાસમાન;
તે સહુ શ્રવણે સાંભળી, ગયું ધણું અજ્ઞાન. ૨
કહો રૂપ કીરતારનું, જે છે ઈશ્વર એક;
શ્રુતિ તણી સાખ્યે કરી, ભાગે ભ્રાંતિ અનેક. ૩
વળતા મુનિવર બોલીયા, વિમળ મનોહર વાણ્ય;
સાંભળ હું દુજને કહું, જગદીશ્વરની જાણ્ય. ૪
ઈશ્વરના ઝાળખાણથી, જીવની જડતા જાય;
ભાવ ભરોસો ઉપજે, ભક્તિ તેની થાય. ૫
વર્ણન કીધું વેદમાં, એક બ્રહ્મ અદ્વૈત;
તે આપે છે એકજો, તેમાં ન મળે દ્વૈત. ૬
નિર્વિહાર નિર્મળ ધણો, જન્મભરકિત છે જોડ;
નિરાકાર નિર્ગુણ સદા, ઈશ્વર કહીયે એક. ૭
અનેક મત આ લોકમાં, ઈશ્વરવિષે અપાર;
વેદે જેવો વર્ણવ્યો, તેને નહિ આકાર. ૮
સાંભળજે ઈશ્વરતણાં, નામ રૂપ ગુણ કર્મ;
અજ અવ્યય અક્ષર તણો, સમજી લેવો મર્મ. ૯
સરવેથી મોટા ધણો, એ સરખો નહિ કોય;
બ્રહ્મ નામ તેમાં પડ્યું, સમજી લેજો સાય. ૧૦
અમ્બુ નામ છે પ્રાણનું, તેના છે જે દેવ;
વા એટલે વિકલ્પથી. કહે છે વાસુદેવ. ૧૧
વ્યાપક સર્વજે જે રજો, વિષુ પડ્યું છે નામ;
જેતગીજન જેમાં રમે, માટે કહે છે રામ. ૧૨
અક્ષરથી લેવાય છે, એવાં નામ અનેક;
અક્ષર પહેલો આપ છે. અનામ ઈશ્વર એક. ૧૩
રૂપ સરવ જેણે રચ્યાં, પ્રગટ્યાં પતિ ખુદ;

તત્ત્વ રહિત તન તેહનું, એ દિવર અદ્ભુત. ૧૪
 જનમભરાયુ જને નહિ, વધે ધટે નહિ તેહ;
 નિર્વિકાર નિર્ગુણ સદા, ચેતનરૂપી દેહ. ૧૫
 અંતરકરણ દેહી વિના, કશું ન અટકે કામ;
 દેહ ધણું ઉત્પન્ન કરે, પોતે પૂરણ ધામ. ૧૬
 નેત્રવિના નિરખે ધણું, શબ્દ મુખે નિલ કણું;
 હાથ વિના સદુને અહે, ચાલે પણ નહિ ચણું. ૧૭
 ગંધ અહે નાસાવિના, મુખવિન બોલે વાણ્ય;
 સ્વાદ સહે રસનાવિના, તવ્યા વિના સદુ જાણ્ય. ૧૮
 મન વિના કદાપી કરે, ડાઘી ડાઘી બ્રહ્માંડ;
 ઉપજાવે પાળે કરે, આપે સદા અર્પાંડ. ૧૯
 સ્થાવર ને જંગમ તણા, રચ્યા દિવરે દેહ;
 તેમાં વાસ્યા જીવને, પરવશ સપગા તેહ. ૨૦
 સરવેથી મૂક્યું ધણું, મનુષ્યદેહમાં જાન;
 માટે મોટા માનવી, નહિ ડાઘી તેહ સમાન. ૨૧
 મનુષ્ય જ્ઞાનશક્તિ વડે, કરી જુએ અનુમાન;
 તેથી તેને થાય છે, દિવરકેર જ્ઞાન. ૨૨
 દિવર સદુ જાણી શકે, જૂત બલિધ્ય વર્તમાન;
 અદ્ભુત એમાં ચાતુરી, અદ્ભુત એમાં જ્ઞાન. ૨૩
 સરજેલાં દિવર તણાં, તેનો થાયે નાશ;
 નાશ નહિ દિવર તણા, છે આકાશે વાગ્ય. ૨૪
 પરવશ સપગા જીવ છે, નિજ વશ દિવર આપ;
 પાળે ને પ્રસન્ને કરે, પૃથ્વી ન લાગે જાપ. ૨૫
 અનુપરૂપ દિવરતણું, નહિ દંદ્રાને કેદ;
 સરવેમાં વ્યાપી રહ્યો, છે અંતર ને બહાર. ૨૬
 નિમ બાંધ્યા છે દિવરે, ને મિથ્યા ના શબ્દ;
 પ્રસાદ સદુ સ્થિતજા, તેથી ચાલ્યા બધ. ૨૭
 જીવ બોળ્યા છે કર્મના, દિવર કેમ લગાડ;
 જાણે સદુના મનતાની, એનું જ્ઞાન અપાર. ૨૮
 કર્મ મુખામુખ જીવનાં, દિવર કરે તપાર;
 વગની આપે જીવને, તેઈ નહિના વામ. ૨૯
 અદ્વયશક્તિ છે જીવની, દિવર શક્તિ અપાર.

તેને કાઠ નથી લાગતો, માયાતણો વિકાર. ૩૦
હરખ શોક હોય જીવને, સુખદુઃખ પુણ્ય ને પાપ;
ઈશ્વર ચિદ્આનંદધન, તેને નહિ તણુ તાપ. ૩૧
જીવ સદા છે કર્મવશ, ઈશ્વર છે નિષ્કર્મ;
કામ ક્રોધ ને લોભ મદ, એવો જીવનો ધર્મ. ૩૨
અંધ મોક્ષ છે જીવને, ઈશ્વર છે નિર્બંધ;
ઈશ્વર જ્ઞાન સ્વરૂપ છે, જીવ અજ્ઞાની અંધ. ૩૩
અંધ બાણીને ઈશ્વરે, આપ્યો ધર્મ સહાય;
જીવ ધર્મ પાળે નહિ, તે પતિત થઈ જાય. ૩૪
જાતો રાખે નકંથી, તેનો કરે ઉપાય;
તે ઉપાય તો ધર્મ છે, જથી સ્વર્ગે જાય. ૩૫
જે જે સંકટ જીવને, આવે કાઠક વાર;
ઉપાય જે તેનો કરે, તો પામે સુખ સાર. ૩૬

છપા

દીપક જે હોય મ્હાન, તેણે પૂરે તાંહાં સાડ;
જ્યોતિ હોય ઝીતકાર, તરત ટાળે અંધાર.
સૂકતો હોય બાગ, પ્રીત્યથી પાવું પાણી;
તે આપે ફળફૂલ, જરૂર એ લેજો બાણી.
જે વાતી હોય ટાઢ, વસત્રથી વિટે કાયા;
લાગે ઝાઝો તાપ, શોધીયે શીતળ છાયા.
છૂટે બાણ સંગ્રામમાં, તો બખ્તર અંગે ધારીયે;
ઉપાયવડે છોટમ કહે, સઘળાં કારજ સારીયે. ૧
હોય અંગમાં રોગ, તરત ઔષધથી નાસે;
મથે બરાબર કાષ્ઠ, પ્રગટ અગ્નિ હોય પાસે.
વરસે જે વરસાત, ગુફા કે ઘરમાં પેસે;
પડવા સાગર પાર, નાવમાં તે નર બેસે.
શેરડીમાંથી સરકરા, વળી દૂધ થકી ધૂત થાય છે;
કહે છોટમ જીવ સ્વર્ગે જવા, ધર્મ એજ ઉપાય છે. ૨
દોહા

કલ્પવૃક્ષ તે ધર્મ છે, કરે સર્વ કલ્યાણ;
સિદ્ધ થાય એથી સહુ, પુરુષારથ પરમાણ. ૧
ધર્મ અર્થ ને કામનો, મોક્ષતણો દાતાર;

- યાય સિદ્ધ સદુ ધર્મથી, એ પુરુષારથ ચાર. ૨
 આપ્યો છે ને ઈશ્વરે, ઉત્તમ નરનો દેહ;
 ચારે પુરુષારથ વિના, પશુ બરાબર તેહ. ૩
 જે સુખ ધર્મ દઈ શકે, એવું ન આપે કોય;
 જનની જનક સુત બધુથી, એવું સુખ નાહોય. ૪
 વર્ણન દીધું વેદમાં, જે પુરુષારથ ચાર;
 એકે એક તેહનો, સાંભળજે કહું પ્રકાર. ૫
 સદચરણ જે પાળવું, ધર્મ તેહનું નામ;
 સત્ય દયા રહ્યે ધરિ, કરવાં ઉત્તમ કામ. ૬
 દયા ધણી રહ્યે ધરિ, દેવું વિધિયે દાન;
 ગર્વ ન કરવો તેહનો, તો રીઝે ભગવાન. ૭
 અમ્ભપદાન ઉત્તમ ધણું, વળી સુપાત્રે દાન;
 અનુકંપા વળી દાન છે, હચિત દાન ગુણવાન. ૮
 દીર્ઘદાન છે પાંચમું, એવાં પંચ પ્રકાર;
 અર્થ ખતાવું તેહનો, સમજી લેજે સાર. ૯
 શરણે આવે કાઈ ને, યદ્યને તે ભયભીત;
 રક્ષણ કરવું તેહનું, અમયદાનની રીત. ૧૦
 સારા સજ્જનને પરે, દેવજોગથી દુઃખ;
 ધન આપીને એહને, ને ઉપજાવે સુખ. ૧૧
 વાહાલા હોય વિશ્વેશના, તે નરનું દુઃખ ભય;
 એવા નરને આપીયે, સુપાત્ર દાન કહેવાય. ૧૨
 ભૂખે કે દુઃખે કરી, પીડાના હોય જન;
 કૃપા કરીને આપવું, અન્ન વસ્ત્ર કે ધન. ૧૩
 જોથી સુખ હોય જીવને, ભણું કરે ભગવાન;
 દયાવડે જે આપવું, એ અનુકંપા દાન. ૧૪
 વિદ્યાની કે ધર્મની, વૃદ્ધિ જોથી યાય;
 એવા પંડિત પુરુષને, જે જે દાન અપાય. ૧૫
 જોથી આખા જગતનાં, યાવું વધે છે જ્ઞાન;
 એવાને ધન આપવું, હચિત નામ એ દાન. ૧૬
 આપે ચારણ બાદને, જય નેના બહુ ગાય.
 દીર્ઘ સપત્રે જે કરે, તે દીર્ઘદાન કહેવાય. ૧૭

ઓપાઘ ત્રિતાલ

જે જે કરવાં સારાં કર્મ, તે પુરુષારથ કહીયે ધર્મ;
 હવે અર્થ પુરુષારથ જેહ, નીતિથી ધન રણવું તેહ. ૧
 ધન રણતાં ના ચૂકે ધર્મ, તેમાં કાંચ ન હોય કુકર્મ;
 અન્યાયે ધન જે નર રણે, તે પાપી તો નર્ક પળે. ૨
 ન્યાયવડે જે દ્રવ્ય કમાય, પુરુષારથ તો તે કહેવાય;
 ધનથી સહુ ચાલે વ્યવહાર, ધનથી સુખ પામે સંસાર. ૩
 ધનથી સહુ પરમારથ થાય, ધનથી દુઃખ ને દળદર જાય;
 રૂઢી નીતિથી ધન રણે, પુણ્ય કરી પરલોકે પળે. ૪
 યજ્ઞયાગ તીરથ વ્રત દાન, ધનથી સર્વ કરે સનમાન;
 ધનથી ધર્મ સંપાદન કરે, તે સુખે સ્વર્ગ સંચરે. ૫
 અર્થ પુરુષારથ એતું નામ, ત્રીજે છે પુરુષારથ કામ;
 વિવાહ વેદ વિધિયે કરિ, સારી જે પરણે સુંદરી. ૬
 તેથી પ્રજા હોય ઉત્પન્ન, વળતી મોક્ષ મળે તે જન;
 પ્રજા તાંતુનો ન કરે છેદ, એવું વચન વહે છે વેદ. ૭
 સિદ્ધ પુરુષારથ ત્રીજે થાય, પછી મોક્ષનો કરે ઉપાય;
 અખિલ જક્તનું કારણ હરી, તે ઉપાસવો ભક્તિ કરી. ૮
 પરથમ ઓળખવો કીરતાર, જે સૃષ્ટિનો સરજનહાર;
 ગુરુમુખથી સમજીને જ્ઞાન, ભાવ કરી ભજીયે ભગવાન. ૯
 પૂરણ બ્રહ્મ છે સ્વયં પ્રકાશ, વસી રહ્યો આકાશે વાસ;
 જે જે મુખથી બોલે વાણ, તેની પૂરણમાં છે ખાણ. ૧૦
 અનંત શબ્દ ઉચ્ચારણ થાય, ખાણ્ય થકી ખૂટી નવ જાય;
 પૂરણ બ્રહ્મ તણું છે સત્ત્વ, તેથી પૂરણ સંધ્યાં તત્ત્વ. ૧૧
 અનંત શક્તિનો છે એ નાથ, કાળ કર્મ ગુણ જેને હાથ;
 ઈચ્છા ક્રિયા જ્ઞાન છે જેહ, ઈશ્વરની શક્તિ છે એહ. ૧૨
 ઉપજીવે પાળે ને હરે, કામ સર્વ તે શક્તિ કરે;
 તેને ન લહે જીવ અજાણ, જડ પૂજે પાણી ને પહાણ. ૧૩
 અપાર ડાહ્યાપણ ઈશ્વરતાણું, જેથી જક્ત રચે છે ઘાણું;
 તેના ગુણ સંભારી કરી, રહેવું ધ્યાન રૂઢેમાં ધરી. ૧૪
 સમરણ વંદન વારંવાર, ભજવો આણી પ્રેમ અપાર;
 એવી ભક્તિ જે જન કરે, તે સુખે ભવસાગર તરે. ૧૫
 મોક્ષ પુરુષારથ એતું નામ, જે જન પામ્યો પૂરણ ધામ;

- ધન્ય ધન્ય તે નરનો અવતાર, જે સાધે પુણ્યપાત્ર આર. ૧૬
એવો ધર્મ વેદમાં કયો, મન્યતા પૂર્યે તેને ધર્મો;
પાપ પુણ્યના ભાગ્ય નેમ, જે કહી દેખાડ્યા તેડ. ૧૭
પાપમારગે જે જન જશે, તે પ્રાણી તે દુઃખીયા ધર્મ;
પુણ્યમારગે જશે. તેડ, સાધે સુખ ભોગવશે તેડ. ૧૮
ઈશ્વર કહે શ્રવ સાંભળા, કાંઈ તેવે પથે પડ્યા;
જેવાં કર્મ આપરશે તમે, તેવાં ફળ આપોમું એમો. ૧૯
પાપ પુણ્ય દેખાડી યાદ્ય, દયર્થ નહ અરુણ્યો તે માદ્ય;
પુણ્યકરમથી દયર્થ કરશે, પાપે નહ ભોગવતા યશે. ૨૦
દુઃખ કે સુખ દેતો નથી, જે ભાગ્ય દેખાડ્યા કથી;
તમે તમારે કરમે કહી, સુખ દુઃખ ભોગવશે કહી કહી. ૨૧
વિશ્વપદ્મ નિર્દયતા લેડ, માનેનિં નથી કાંઈ તેડ;
મારી આજ્ઞા જે માનશે, તેથી સધળા સુખીયા યશે. ૨૨
નદિ, મનો નો નરકે જશે, એમાં દોષ માટે નદિ કશે;
મારી બક્ષિ કરશે લેડ, તે નર કહી પર નદિ લેડ. ૨૩
એવો દિતનાં વચન અપાર, કયાં વેદમાં તે નિરધાર.
માનુષ્ય માંત્ર ચલાવવા ધર્મ, તે સોષ્યું પ્રાસંગને કર્મ;
વેદ ધર્મ બનાવ્યો લેડ, પ્રાસણ સદુને કહે છે તેડ. ૨૪
વેદ તોયું સધળા અધિકાર, આપ્યા પ્રાસણને નિરધાર;
કથા વેદમાં જે સંસ્કાર, કરે કરાવે પ્રાસણ સાર. ૨૫
માટે મુઠ સરવેના દિગ, લેને હાથ વેદનાં બીજ;
તે સદુને આપે ઉપદેશ, મારગ આપ્યો જાય હમેશ. ૨૬
વેદવચનથી અવગા વધ્યા, તે નર સધળા નાસ્તિક થયા;
જૂઠા જૂઠા કાઢ્યા પથે, કહી જૂઠા બાધ્યા અંથ. ૨૭
કેટલાક કહે છે એવું કથી, કહી જનમ માણસનો નથી;
એવું હોય તો શાનો ન્યાય, ઈશ્વર પણ નિર્દય કહેવાય. ૨૮
મિથ્યા વાલી તેણે કથી, એવો દોષ ઈશ્વરમાં નથી;
નથી જન્મ માનતા લેડ, એક અંશે નાસ્તિક છે તેડ. ૨૯
વળી દોષ એમ કહે છે કથી, લક્ષ્ય ઈશ્વર કીધું નથી;
એક અંશે એ નાસ્તિક ખરા, જે આલે ઈશ્વર ઉપરા. ૩૦
લાક પ્રભુ કરતા નવ ગાય, પોતે ઈશ્વર થઈ પૂજાય;
તોતણું જાતે નામ, એ સધળું નાસ્તિકનું કામ. ૩૧

કેટલાક મુખથી એવું બણે, કશુંક જીવ દીગકવત્ ગમે,
 કશુંક આત્માને માને જોહ, એક અંશે નાસ્તિક છે એક.
 કેટલાક વેદવિધિ સંસ્કાર, નથી માનતા એકે સમાર:
 વાગસંસ્કારે પરણે તેહ, એક અંશે નાસ્તિક છે એક.
 કાંઠે વેદથી ઉણટા પંથ, ગયો જોડીને બાંધે અંથ:
 એ સધળી નાસ્તિકની વાત, જોનો ધર્મ નહિ સાક્ષાત.
 નાસ્તિક જીવને આંતિ ભરે, પોપી મત પાળ્યડી કરે:
 પંથ મનાવવા પોતા તાળે, વાદ કરે સહુ સાથે ગળે.
 પોતા માંઘ કપટના દોષ, સામાના કહે જુડા દોષ:
 એક એકની નિંદા કરે, પરથી કહે પોતાનો સંદે:
 વાદ કરતાં વાધે વેર, સામાસામી ઉપજે ઝેર:
 એક એકનું નિંદંદન કરે, એક એકને મારે ને મરે.
 અન્યાઅન્યમાં કરતાં ક્રોશ, તેમાં ધર્મ રહે નહિ લેશ:
 એવા અવગુણ પંથો તાળા, કલિયુગ માટે સહુથી વળા.

હાલ્હા

જુદા જુદા પંથથી, સંપ રહે નહિ ક્રોધ:
 એક એકની ટીપી થયી, નાશ સમ્પન્ના દોષ.
 અગમ્ય એવા દાખલા, જોતાં મળે અપાર:
 કંઈક કંઈક છું તુજને, મુખજે મજાકમાર.

પ્રકરણ ૪ થું
 ચોપાઈ ત્રિતાલ

સચ્ચિદાનંદા સત્ત્વ સમ, તેના સુતંદર સવ નામ:
 હવેના પ્રવરત્યો પદમકુમાર, મનુષ્યને તેના મુત સવ:
 અમરપણે એક તેને તન, તેના મુદ્દેવલ સર્વવ:
 મુદ્દેવલ કેમ જુદા દેવો, તેણે ધર્મ અવાચ્યો મો:
 વેદવેદની નિંદા કરી, કલિયુગ એવે રચ્યા કે દુ:
 નાસ્તિક પંથે દેવો તે તરુ, જ્યેષ્ઠ નંદન પ્રવેશો મો:
 સંસારના તનુ જે માવ, નામ મુદ્દેવલ તે દેવવ:
 નેત્રુ ધર્મ તેણે તજ્યો, અવર કરી મુદ્દેવલ નેત્ર:
 કે સત્તેવલ મળે કાદ, કેડ ધર્મ ના મુદ્દેવલ
 મળે તેણે મુદ્દેવલ કે, સર્વ તે સત્તેવલ નેત્રે

જૂદી જૂદી બેની રીત્ય, એક એકને અંતર નહિ પ્રીત્ય;
 જૂદા જૂદા બેના દેવ, જૂદી કથાને જૂદી સેવ. ૬
 જૂદી જૂદી બેની કૃતિ, એકને વેષ્યુવ એકને જતિ;
 રાણીને મન ચિંતા યાય, હાવે કરશું શો ઉપાય. ૭
 કુમારીદ લદાયાર્યજ નેહ, ગંગાતીરે હુતા તેહ;
 તેણે એમ સાંભળી વાત, વેદધર્મ બહુચો સાક્ષાત. ૮
 તેણે મનમાં કયો વિચાર, કરવો વેદધર્મ ઉદ્ધાર;
 પહેલો બોલો ભેગો લશું, કુતક સહુ તેના સાંભળું. ૯
 પછી કર ખંડનના અંધ, હણવો પાખંડીનો પંથ;
 એમ વિચારી આવ્યા સાંધ, પોતે અપાનગરીમાં. ૧૦.

દોહા

વાડીમાં જઈ ઉતર્યા, ધરી જનિનો વેશ;
 ક્યા ચતી બુદ્ધો તણી, ત્યાંહાં છીધો પરવેશ. ૧
 વેદ વિપ્ર વિષ્ણુ તણી, નિંદા સુણી અપાર;
 મેલે ભગયું ભદ્ર તણું, આવી આંસુધાર. ૨
 જુદાચારે જોઈને, કહી શિષ્યોને વાત;
 જ્યા ન દેશે જીવનો, એ છે પ્રાણલુ જાત. ૩
 કરી વેશ એ કારમો, પંડિત આવ્યો નેહ;
 અંધ ગયો સહુ સાંભળી, ખંડન કરશે તેહ. ૪
 હંચી મેડી ઉપર, સહુ બેઠેલો સાથ;
 નીચે ભટ્ટને નાખીયા, જાલી પગને હાથ. ૫
 પડ્યાં પડ્યાં આવીયું, એ ભટ્ટના મનમાંય;
 વેદધર્મ જે સત્ય છે, તો નહિ વાગે ત્યાંય. ૬
 ભોમી ઉપર ભદ્ર પડ્યો, હેડા હાથ દગ્ગર;
 દિશ્વપાએ હગર્યા, વાળું નહિ લગાર. ૭
 વાડીમાં જઈને વર્યા, વગતી કયો વિચાર,
 નાસ્તિક મનને ખંડવા, સન્યા અથ દગ્ગર. ૮
 એવે એક આવી ચડ્યા, માગી વાડી માંય;
 તેને તુગરી ચુંટનાં, પોને દોડા ત્યાંય. ૯
 પૂછ્યું તેને પ્રીતથી, કાને આપીશ આદ.
 આ બુદ્ધોનું ગામ છે, એ મુજને સહેદ. ૧૦
 માગી કહે મુજ નગરમાં, છે રાણી મદારાજ.

તે પૂરું છે નિખુને, આપીય તુમરી આજ. ૧૧

આપાર્થ વિનાસ

બહે પવ લખી આપ્યો ત્યાંય, મુક્યો રાણીના કરમાંય;
તે રાણીએ ત્યાંયો રાહ, મનમાં આનંદ પામી બહુ. ૧
આપી રામે કદાચું એક, મળ્યા મને મરશે સંદેહ;
અર્ધો શ્લોક જોએ રાણી હુ, તે પૂરો કરી દેજે રાહ. ૨
તેથી હું તમને જાણીશ, બોલાવી પાસે આણીશ;
પછી કરીયું એ ઉપાય, ત્યથી સઘળા બુદ્ધ છતાય. ૩

કિં કરોમિ ક મચ્છામિ, કો વેદાનુધરિવ્યતિ ।

મા વિશદ વરારોદે, મદ્વાચાર્યોઽમિ મૂતલે ॥

દોહા

અર્ધશ્લોક પૂરો કર્યો, આપ્યો મન વિશ્વાસ;
દારી મોકલી રાણીએ, તેડ્યો પોતા પાંસ. ૧
બણી ગણી રાણી હુતી, સકળ કળા શુણ જાણ;
ભદ્રાચાર્યને ભાળીયા, પૂજ્યા કરી પ્રમાણ. ૨
ખંડન સઘળાં બૌદ્ધનાં, તે સંભળાવ્યાં ત્યાંય;
તેવાં સરવે ઉતર્યાં, રાણીના મનમાંય. ૩
રાણી કહે રહેજે તમે, ટાળો દારણ દુઃખ;
નાશ થાય નાસ્તિકતાણે, તો સહુને હોય સુખ. ૪
રાજ વળતો આવીયો, રાણી તણે અવાસ;
બુદ્ધ ધરમમાં નાખવા, કરતો હુનો પ્રયાસ. ૫
રાણીએ સંભળાવીયાં, ખંડન બુદ્ધનાં ત્યાંય;
ચતુર રાજ ચેતીયો, તે ઉતર્યાં મનમાંય. ૬
જીતે સઘળા બૌદ્ધને, જે એવો કાઠ હોય;
વેદધર્મ સ્થાપન કરું, ટાળું સઘળા સોય. ૭
સારી ત્યાંહાં સભા રચી, બેઠા સઘળા બુદ્ધ;
ભદ્રાચાર્યજ આવીઆ, થયું વાદનું બુદ્ધ. ૮
બુદ્ધે બ્રાહ્મણ જીતીયા, વળતી થાપ્યો વેદ;
બૌદ્ધ સરવ હારી રહ્યા, તેનો થયો ઉગ્રછેદ. ૯
મિશ્ર ધર્મ સ્થાપન કર્યો, તે દિવસથી ત્યાંય;
ત્રિવિંશો ચાલી વેદની, ભરતખંડની માંય. ૧૦
બે પંથોથી થાય છે, એવો ધણો ખ. ૧૧

જે વધુ છે સોડમાં, માથે ઝેરનાં ગડ. ૧૧
 વગી બગીચાપાટણુ વિગે, બેવી બીજાનાં;
 જન દાસા ઝગા, કે સપગે વિખ્યાન. ૧૨
 કુમારપાળ કુમંગરી, પડિયા પાખંડ માંય;
 દેવગોપિ અગાર્યને, જન ઝનિયા ત્યાંય. ૧૩
 બહુ બહુ પચેથી, કંઈ કંઈ ધાયે કલેશ;
 પટે સોઈ પ્રપચમાં, ધર્મ રહે નહિ લેશ. ૧૪

છાપા

જેના જેવા મુર, મિખ દેવ તેના તેવા;
 કરતા કહે કુતરું, જન કંઈ જથ લેવા.
 જોડે જુદા મંથ, પંથ પોતાનો માથે;
 ધર્મ સનાતન જોડ, તેડનાં મુઠાં કાપે.
 જૂની પત ભેજું કહે, વગી મંદિર બહુ મોટા રહે;
 અંતર કપટ અનિપણું, ને પાપ કડી નોડે પથે. ૧
 કાન કોય મદ લેખ, હંબ હંપો રહે જેમાં;
 કહે કપટનાં કાન, ધર્મ તો ન રહે તેમાં.
 જાન બહિન વેસગ, ત્યાગ દેખાટે સદુને;
 ધન દરવાને કાજ, કપટથી બોધે બહુને.
 એમ પાખંડી પંથથી, સત્ય ધર્મ સપગે ગયો;
 વેગલી વિલા જતાં, કપટ ધર્મ કાગિમાં થયો. ૨

છાપાઈ ત્રિતાસ

એવા અવગુણ પથો તણા, જેનાં સપગે દીસે ઘણા;
 મુનિ તણી આજ્ઞા છે એમ, સદુની ઉપર કરવો પ્રેમ. ૧
 જીવ સરવ જે છે પ્રભુતણા, જાણે સર્વ બંધુ આપણા;
 દોષ ઉપર ના કરવો દ્રેષ, ધર્મતણા કરવો ઉપદેશ. ૨
 કહે ધર્મ મનાવવા યુદ્ધ, એ તો સપગું વેદ ચિરુદ્ધ;
 યુદ્ધકરે તો દિંસા થાય, એ મોટા અધર્મ કહેવાય. ૩
 જ્યાંનાં દિંસા ત્યાં ધર્મજ નથી, વેદ એમ કથું છે કથી;
 એર યજ્ઞ અમૃત ના થાય, ત્યમ દિંસાર્થી ધર્મજ અય. ૪
 ઉપનિષદનો એવો અર્થ, દિંસા કહે તે ધર્મજ વ્યર્થ,
 દોષક કહેશે એવું સહી, યજ્ઞવિયે દિંસા ક્યમ કહી. ૫
 તેડતણું કાગણું છે એક, સમજી લેજો કરી વિવેક;

હરે ધણ્ય દહલોલ, સરવને મુખ હુપજરે.
 એ ઉપકાર અનિ ઘણો ને પ્રાણી બહુ પોપાય છે;
 હરે હાટમ રવેં રહી, તે નર મુખીઆ માય છે. ૧
 વળી બલેરાં વૃક્ષ, વિધિયે ને દ્રાઢ વારે;
 પંખી હરે નિવાસ, બલાં સહુને મન ભાવે.
 મંદુર દોય રૂઝફલ, જીવ આજાં મુખ પામે;
 શીતળ જેની છંય, તાપ ને બૂખ વિરામે.
 એમાં પુણ્ય અનિ ઘણું, ને પૂરે પરહપકાર છે;
 હરે હાટમ એવું કરે, તે નરનો ધન્ય અવતાર છે. ૨
 બેલક શાળા કરી, રોગ રોગીના દાગે;
 લલા અંધ આપંગ, પ્રીત્યથી નેને પાગે.
 એમ હરે ઉપકાર, મુશ્કળ ધન તેજ કમાયો;
 નાસ્તિક ન હરે કાંઈ, પૃથા ને લન્મ ગમાયો.
 વિવિધ વાપિ રૂપમાં, ખર્ચે ધન ને આપણું;
 એવા પરહપકારથી, પ્રાણી પુણ્ય લહે ધણું. ૩
 વિદ્યાશાળા કરી, બલાવે વિદ્યા સહુને.
 એથી પણ ઉપકાર, માય છે પ્રાણી બહુને
 નિર્ધન કરેં બાળ, દોય મુપદોન નાગે
 હે છે બહુ આશીશ, બલાં મહેલે બનનાગ
 એવા પરહપકારમાં, ને વિન પોતાનું સાગે
 હરે હાટમ નેવેદાનમાં, જય નેના નર. ૪
 હે પંડિતને તાત. હે ને નિ. ૫
 શુભાનને હે તાત. હે ને નિ. ૬
 ભગવદનોને તાત. હે ને નિ. ૭
 રિશતલ હે તાત. હે ને નિ. ૮
 ૧૩ બા. ૧૪ હે ને નિ. ૧૫
 ૧૬ બા. ૧૭ હે ને નિ. ૧૮
 ૧૯ બા. ૨૦ હે ને નિ. ૨૧
 ૨૦ બા. ૨૧ હે ને નિ. ૨૨
 ૨૧ બા. ૨૨ હે ને નિ. ૨૩
 ૨૨ બા. ૨૩ હે ને નિ. ૨૪
 ૨૩ બા. ૨૪ હે ને નિ. ૨૫
 ૨૪ બા. ૨૫ હે ને નિ. ૨૬
 ૨૫ બા. ૨૬ હે ને નિ. ૨૭
 ૨૬ બા. ૨૭ હે ને નિ. ૨૮
 ૨૭ બા. ૨૮ હે ને નિ. ૨૯
 ૨૮ બા. ૨૯ હે ને નિ. ૩૦
 ૨૯ બા. ૩૦ હે ને નિ. ૩૧
 ૩૦ બા. ૩૧ હે ને નિ. ૩૨
 ૩૧ બા. ૩૨ હે ને નિ. ૩૩
 ૩૨ બા. ૩૩ હે ને નિ. ૩૪
 ૩૩ બા. ૩૪ હે ને નિ. ૩૫
 ૩૪ બા. ૩૫ હે ને નિ. ૩૬
 ૩૫ બા. ૩૬ હે ને નિ. ૩૭
 ૩૬ બા. ૩૭ હે ને નિ. ૩૮
 ૩૭ બા. ૩૮ હે ને નિ. ૩૯
 ૩૮ બા. ૩૯ હે ને નિ. ૪૦
 ૪૦ બા. ૪૦ હે ને નિ. ૪૧
 ૪૧ બા. ૪૧ હે ને નિ. ૪૨
 ૪૨ બા. ૪૨ હે ને નિ. ૪૩
 ૪૩ બા. ૪૩ હે ને નિ. ૪૪
 ૪૪ બા. ૪૪ હે ને નિ. ૪૫
 ૪૫ બા. ૪૫ હે ને નિ. ૪૬
 ૪૬ બા. ૪૬ હે ને નિ. ૪૭
 ૪૭ બા. ૪૭ હે ને નિ. ૪૮
 ૪૮ બા. ૪૮ હે ને નિ. ૪૯
 ૪૯ બા. ૪૯ હે ને નિ. ૫૦
 ૫૦ બા. ૫૦ હે ને નિ. ૫૧
 ૫૧ બા. ૫૧ હે ને નિ. ૫૨
 ૫૨ બા. ૫૨ હે ને નિ. ૫૩
 ૫૩ બા. ૫૩ હે ને નિ. ૫૪
 ૫૪ બા. ૫૪ હે ને નિ. ૫૫
 ૫૫ બા. ૫૫ હે ને નિ. ૫૬
 ૫૬ બા. ૫૬ હે ને નિ. ૫૭
 ૫૭ બા. ૫૭ હે ને નિ. ૫૮
 ૫૮ બા. ૫૮ હે ને નિ. ૫૯
 ૫૯ બા. ૫૯ હે ને નિ. ૬૦
 ૬૦ બા. ૬૦ હે ને નિ. ૬૧
 ૬૧ બા. ૬૧ હે ને નિ. ૬૨
 ૬૨ બા. ૬૨ હે ને નિ. ૬૩
 ૬૩ બા. ૬૩ હે ને નિ. ૬૪
 ૬૪ બા. ૬૪ હે ને નિ. ૬૫
 ૬૫ બા. ૬૫ હે ને નિ. ૬૬
 ૬૬ બા. ૬૬ હે ને નિ. ૬૭
 ૬૭ બા. ૬૭ હે ને નિ. ૬૮
 ૬૮ બા. ૬૮ હે ને નિ. ૬૯
 ૬૯ બા. ૬૯ હે ને નિ. ૭૦
 ૭૦ બા. ૭૦ હે ને નિ. ૭૧
 ૭૧ બા. ૭૧ હે ને નિ. ૭૨
 ૭૨ બા. ૭૨ હે ને નિ. ૭૩
 ૭૩ બા. ૭૩ હે ને નિ. ૭૪
 ૭૪ બા. ૭૪ હે ને નિ. ૭૫
 ૭૫ બા. ૭૫ હે ને નિ. ૭૬
 ૭૬ બા. ૭૬ હે ને નિ. ૭૭
 ૭૭ બા. ૭૭ હે ને નિ. ૭૮
 ૭૮ બા. ૭૮ હે ને નિ. ૭૯
 ૭૯ બા. ૭૯ હે ને નિ. ૮૦
 ૮૦ બા. ૮૦ હે ને નિ. ૮૧
 ૮૧ બા. ૮૧ હે ને નિ. ૮૨
 ૮૨ બા. ૮૨ હે ને નિ. ૮૩
 ૮૩ બા. ૮૩ હે ને નિ. ૮૪
 ૮૪ બા. ૮૪ હે ને નિ. ૮૫
 ૮૫ બા. ૮૫ હે ને નિ. ૮૬
 ૮૬ બા. ૮૬ હે ને નિ. ૮૭
 ૮૭ બા. ૮૭ હે ને નિ. ૮૮
 ૮૮ બા. ૮૮ હે ને નિ. ૮૯
 ૮૯ બા. ૮૯ હે ને નિ. ૯૦
 ૯૦ બા. ૯૦ હે ને નિ. ૯૧
 ૯૧ બા. ૯૧ હે ને નિ. ૯૨
 ૯૨ બા. ૯૨ હે ને નિ. ૯૩
 ૯૩ બા. ૯૩ હે ને નિ. ૯૪
 ૯૪ બા. ૯૪ હે ને નિ. ૯૫
 ૯૫ બા. ૯૫ હે ને નિ. ૯૬
 ૯૬ બા. ૯૬ હે ને નિ. ૯૭
 ૯૭ બા. ૯૭ હે ને નિ. ૯૮
 ૯૮ બા. ૯૮ હે ને નિ. ૯૯
 ૯૯ બા. ૯૯ હે ને નિ. ૧૦૦
 ૧૦૦ બા. ૧૦૦ હે ને નિ. ૧૦૧
 ૧૦૧ બા. ૧૦૧ હે ને નિ. ૧૦૨
 ૧૦૨ બા. ૧૦૨ હે ને નિ. ૧૦૩
 ૧૦૩ બા. ૧૦૩ હે ને નિ. ૧૦૪
 ૧૦૪ બા. ૧૦૪ હે ને નિ. ૧૦૫
 ૧૦૫ બા. ૧૦૫ હે ને નિ. ૧૦૬
 ૧૦૬ બા. ૧૦૬ હે ને નિ. ૧૦૭
 ૧૦૭ બા. ૧૦૭ હે ને નિ. ૧૦૮
 ૧૦૮ બા. ૧૦૮ હે ને નિ. ૧૦૯
 ૧૦૯ બા. ૧૦૯ હે ને નિ. ૧૧૦
 ૧૧૦ બા. ૧૧૦ હે ને નિ. ૧૧૧
 ૧૧૧ બા. ૧૧૧ હે ને નિ. ૧૧૨
 ૧૧૨ બા. ૧૧૨ હે ને નિ. ૧૧૩
 ૧૧૩ બા. ૧૧૩ હે ને નિ. ૧૧૪
 ૧૧૪ બા. ૧૧૪ હે ને નિ. ૧૧૫
 ૧૧૫ બા. ૧૧૫ હે ને નિ. ૧૧૬
 ૧૧૬ બા. ૧૧૬ હે ને નિ. ૧૧૭
 ૧૧૭ બા. ૧૧૭ હે ને નિ. ૧૧૮
 ૧૧૮ બા. ૧૧૮ હે ને નિ. ૧૧૯
 ૧૧૯ બા. ૧૧૯ હે ને નિ. ૧૨૦
 ૧૨૦ બા. ૧૨૦ હે ને નિ. ૧૨૧
 ૧૨૧ બા. ૧૨૧ હે ને નિ. ૧૨૨
 ૧૨૨ બા. ૧૨૨ હે ને નિ. ૧૨૩
 ૧૨૩ બા. ૧૨૩ હે ને નિ. ૧૨૪
 ૧૨૪ બા. ૧૨૪ હે ને નિ. ૧૨૫
 ૧૨૫ બા. ૧૨૫ હે ને નિ. ૧૨૬
 ૧૨૬ બા. ૧૨૬ હે ને નિ. ૧૨૭
 ૧૨૭ બા. ૧૨૭ હે ને નિ. ૧૨૮
 ૧૨૮ બ

- કરે પણ કલ્પોલ્લસ, સરવને મુખ ઉપજવે.
એ ઉપકાર અતિ ધણો જે પ્રાણી બહુ પોષાય છે;
કહે છેટમ સ્વર્ગે રહી, તે નર મુખીઆ થાય છે. ૧
- વળી બહેરાં વૃક્ષ, વિધિયે જે દ્રાઘ વાવે;
પાંખી કરે નિવાસ, બહાં સદુને મન લાવે.
મધુર હોય ફળફૂલ, જીવ ગ્રાહી મુખ પામે;
શીતળ જેની છાંય, તાપ ને બૂખ વિરામે.
એમાં પુણ્ય અતિ ધણું, જે પૂરે પરઉપકાર છે;
કહે છેટમ એવું કરે, તે નરનો ધન્ય અવતાર છે. ૨
- વૈદ્ય શાળા કરી, રોગ રોગીના ટાળે;
હૃદય અંધ અપંગ, પ્રીત્યથી તેને પાળે.
એન કરે ઉપકાર, સુદૃઢ ધન તેજ કમાયો;
નાસ્તિક ન કરે કાંઈ, વૃથા તે બન્નમ ગમાયો.
નિર્વિઘ્ન વાપિ દૂપમાં, ખર્ચે ધન જે આપણું;
એવા પરઉપકારથી, પ્રાણી પુણ્ય લહે ધણું. ૩
- વિદ્યાશાળા કરી, બહાવે વિદ્યા સદુને;
એથી પણ ઉપકાર, થાય છે પ્રાણી બહુને.
નિર્વન કેવું ખાળ, હોય મુધરીને સારાં;
દે છે બહુ આશીશ, બહાં સરવે બહુનારાં.
એવા પરઉપકારમાં, જે વિત્ત પોતાનું વાપરે;
કહે છેટમ સંસારમાં, જાય તેનો સદુ ઉચ્ચરે. ૪
- દે પંડિતને દાન, વધે છે વિદ્યા તેથી;
મુશ્કતને દે દાન, ધર્મવૃદ્ધિ હોય એથી.
બ્રહ્મજનોને દાન, કુર્યે હોય ભગવંત રાજ;
દક્ષિણને દે દાન, કરે તે કીર્તિ ગ્રાહી.
રંક અપંગ કે રોગીયા, તેને અન્ન ધન આપશે;
છેટમ તે ધનવંત નર, સ્વરગે જઈ મુખીયા થશે. ૫
- ધનથી ધર્મ કમાય, કમાયો કહિયે તેને;
ના ખરચે ના ખાય, અધમ તો કહિયે એને.
મૂલીને મરી જાય, માત્ર એક પગમાં હઠી;
છાટ્યું રહે છે દાન, જાય લેઈ હાલી મૂઠી.
લેને પાપ કરે ધણું, પછી કાપ થાય કિરતારનો;

4. The first of these is the fact that the
 world is not a uniform whole, but is
 divided into many parts, each of which
 has its own special characteristics.
 This is the case with all things, and
 it is the basis of all knowledge.

- [illegible]

କିମ୍ବଦନ୍ତୀ

- [illegible]

કરે યજ્ઞ કલ્પોક્ત, સરવને મુખ ઉપજવે.
 ઉપકાર અતિ ધણે જે પ્રાણી બહુ પોષાય છે;
 છેદ્ય સ્વર્ગે રહી, તે નર મુખીઆ થાય છે. ૧
 વગી ભવેસં વૃક્ષ, વિધિયે જે કાઢ વાવે;
 પંખી કરે નિવાસ, ભક્ષાં સહુને મન ભાવે.
 મધુર હોય ફળફૂલ, જીવ જાજાં મુખ પામે;
 શીતળ જેની છાંય, તાપ ને બૂખ વિરામે.
 જેમાં પુણ્ય અતિ ધણું, જે પૂરે પરઉપકાર છે;
 છેદ્ય છેદ્ય એવું કરે, તે નરનો ધન્ય અવતાર છે. ૨
 વેદક સાગા કરી, રાગ રાગીના ટાળે;
 - લક્ષ્યા અંધ અપંગ, પ્રીત્યથી તેને પાળે.
 એમ કરે ઉપકાર, સુદૃઢ ધન તેજ કમાયો;
 નાસ્તિકન કરે કાંઈ, વૃથા તે જન્મ ગમાયો.
 વિવિધ વાપિ દુપમાં, ખર્ચે ધન જે આપણું;
 એવા પરઉપકારથી, પ્રાણી પુણ્ય લહે ધણું. ૩
 વિદ્યાશાળા કરી, ભણાવે વિદ્યા સહુને;
 એથી પણ ઉપકાર, થાય છે પ્રાણી બહુને.
 નિર્ધન કરાં બાળ, હોય મુઘરીને સારાં;
 દે છે બહુ આશીર્વાદ, ભક્ષાં સરવે ભણનારાં.
 એવા પરઉપકારમાં, જે વિત પોતાનું વાપરે;
 છેદ્ય છેદ્ય સંચારમાં, જય તેનો સહુ ઉચ્ચરે. ૪
 દે પંડિતને દાન, વધે છે વિદ્યા તેથી;
 મુશ્કળને દે દાન, ધર્મવૃદ્ધિ હોય એથી.
 ભક્તજનોને દાન, કહે' હોય ભગવાંત રાજ;
 ક્ષત્રિજનોને દે દાન, કરે તે કીર્તિ જાજી.
 રંક અપંગ કે રાગીયા, તેને અન્ન ધન આપશે;
 છેદ્ય તે પતવંત નર, સ્વર્ગે જઈ મુખીયા થશે. ૫
 ધનથી ધર્મ કમાય, કમાયો કલિયે તેને;
 ના ખરચે ના ખાય, અધમ તો કલિયે એને.
 મૂઢીને નરી જાગ્ય, માત્ર એક પગમાં ઉઠી;
 દાદ્યુ રહે છે દાન, જય હોઈ દાહી મૂઢી.
 જેને પાપ કરે પાતું, પાછી દાપ થાય કિરતારનો;

અનિ જાદુ અનિ માદુ, પ્રવડ દોષ નેત્રી પીઠ
 અનિ જામન અનિ વિજયમાં, કુચ્છ કેવલ મન ને સ્વયં
 અનિ જામ અનિ આદારી, એક પ્રાણી દુષ્ટ અનિ રાજી ૧
 અનિ વિશ્વ અનિ પુણ્ય, અનિ મહા અનિ નેત્રી
 અનિ દુષ્ટા, અનિ શીઘ્ર, અનિ કુચ્છ મનુષ્ય એવે
 અનિ અસ્તિ અનિ જામ, મન અનિ કુચ્છ એવે
 અનિ વિવેક નિવેશ, અનિ અનિ એવે જામ
 અનિ અનિ અનિ એવે, નાનિ કનિ અનિ નિમંત્રી
 અનિ પ્રાણપ્રાણ અનિ, અનિ અનિ કુચ્છ જામ ૨

કેદાર

કુચ્છ નિષ્ઠા લાભવિષ્ઠ મુચ્છિત મોચ
 કુચ્છ પુણ્ય પરિવિષ્ઠ મુચ્છિત મોચ ૧
 કુચ્છ પામડ પર, કુચ્છ પામડ રામ
 કુચ્છ પુણ્ય આવીએ, નેત્રી પરિવિષ્ઠ ૨
 મન મુચ્છ નિષ્ઠા નર, પતિત નાસ્તિક એવે
 પાપી નિષ્ઠા નીચ મન, કુચ્છ અનિ એવે ૩
 પોતે જામ પોતાપણ, કરવા નહિ પ્રકાશ
 પરિવિષ્ઠ જામને સાંભળી, મન પરિવિષ્ઠ ઉદ્ધાર ૪
 પતિત કુચ્છમાં, મન નહિ આસક્ત
 પર કુચ્છારે વચ્ચે, જામ એવે સદુ વક્ત ૫
 જામ સમા દોષ નિષ્ઠા તે, તમને તેના સંગ
 રસાન કરવું દેવતું, મનમાં પરી કુચ્છ ૬
 અનિ જામ કે પુણ્ય, અનિ જામ ને વગી જામ
 તનમન પતિત તેવની, કરવી નિલ પ્રતિજામ ૭
 મન પાલ દલિએ નહિ, જો તે આવે ચાલું
 કપટ કરીને કાઢતું, મન ના કરવું દલું ૮
 જો કામ આવે જામ, હંચ નીચ જામ જામ
 માગે મિત્ર તો આપિયે, ન જોવું પાત્ર કુપાત્ર ૯
 તનને પંડિતને, શ્રીનિષ્ઠાલ સાર
 મુન કાનિ જામી નહિ, તે નરને પિકાર ૧૦
 જામ સતકીર્તિ થકી, માણસ કેરી જામ
 ઉચ્છવલ દીસે અનિયલ, ચક્રવર્તે જામ રાજ ૧૧

ગજ થોડો કંચનમણિ, રત્નતણા ભંડાર;
 હોય અઘીતિ લોકમાં, શોભે નહિ લગાર. ૧૨
 ધન આયુષ બળ સુખ ધાણું, પૂર્વપુણ્યથી હોય;
 તે માટે કરવું સદા, પુણ્ય કર્મ સહુ ઢોય. ૧૩
 કાર્યાકાર્ય વિચાર કરી, જેવો સંધળે ઠામ;
 દેશ-કાળ-બળ જેઠને, વરતે સંધળે ઠામ. ૧૪

ચોપાઠ ત્રિતાલ

કપટ કરીને બંધન મહીં, કોઈ જીવને નાખવા નહીં;
 ચોર દુષ્ટ હોય શત્રુ જેહ, બંધન માંછ નાખવા તેહ. ૧
 સ્નાન દાન જપ આદ્ય કર્મ, જે જે સજવો સારો ધર્મ;
 તેમાં આગસ કરવું નહીં, મન ભમવા દેવું નહિ કહીં. ૨
 વચન બોલવું કરી વિવેક, અક્ષર થોડા અર્થ અનેક;
 ડાહ્યાપણ ગ્રહવું શકતા તજી, સંધળાં સુકૃત લેવાં સજી. ૩
 કોઈનો ભય ના ધરવો કાંચ, પાપથકી ડરવું મનમાંય;
 બ્રાહ્મણનો કે ગુરુનો દ્રોહ, ના કરવો મન આણી મોહ. ૪
 જ્ઞાતિ બાંધવ કે વળી મિત્ર, સુતદારા જે હોય પવિત્ર;
 સરવે પર સમજુદ્ધિ ધરો, અહંકાર મનમાં નવ કરો. ૫
 પંક્તિમેદ વળી ભોજનસમે, તેવું પણ ના કરશો તમે;
 જાંઘાં વિદ્યાની ગોષ્ઠિ હોય, ધર્મકથા કોઈ કરતો હોય. ૬
 કરે કોઈ સાચો ઉપદેશ, તે ઠામે કરવો પ્રવેશ. ૬
 પુણ્ય પવિત્ર ને યશ પ્રખ્યાત, નીતિ ધર્મતણી હોય વાત;
 એવે ઠામે વસીએ વાસ, પાપ ના રહીએ પાપી પાસ. ૭
 દુષ્ટતા ગુણદ્રાકર્મી જ્યાંય, વાસ ન કરવો જઈને ત્યાંય;
 નીચ લોક દુષ્ટનો દેશ, કરવો નહિ તે ઠામ પ્રવેશ. ૮
 એક દેવ પરમાત્મા જેહ, બક્ષિતવે ઉપાસવો તેહ;
 બહુલા દેવ ઉપાસન કરે, તેવું કાજ કાંઈ ન સરે. ૯
 મદા પવિત્ર મદા જે દસ. મદા ચાંત નિયમમા સક્ત;
 પદવર્ગ જીતી નેક જે મદા, મનનાં કોંગ કરે નહિ કદા. ૧૦

દોહડા

ગિતા જેવી નરનિ, ગંગા જેવી રીન્ય;
 દેવ કવિ જેવી, તો પો પ્રવનની પ્રીન્ય. ૧
 મુજબ નહીં, તો નન્યા. ગયા મન જેવી ધર;

- વેદધર્મ ત્રિધિયે કરી, પાળ્યા રૂડી પેર. ૨
 ધર્મમૂલ અર્થ પાળું, અંધતણું મુખ નામ;
 વિચાર યાંચીને કરે, સરે નવનું કામ. ૩
 કુંકુમારે ધર્મની, કડી ત્રિધિયે વાત;
 ઊઘાડાવે તે રૂડી, કરવાને વિખ્યાત. ૪
 ગામ મહાનગરમાં રહી, મુલમય કીધો અંધ;
 લો વાચે લો સાંભળે, સમજે સાચો પંથ. ૫
 આગલીસે ત્રેવીસમાં, માગસર રૂડા માસ;
 પૂનમે પૂરણ થયો, ચરિત્રન ધર્મ પ્રકાશ. ૬

કુંકુમારનું આખ્યાન સંપૂર્ણ.

૮-વંશપાળ આખ્યાન

દોહા

- મહામંગળ ગુણનો નિધિ, એવો ઈશ્વર એક;
તેના નિર્મળ નામથી, નાસે વિદ્ય અનેક. ૧
- ત્રણ શક્તિ ઈશ્વરતણી, દ્રવ્ય ક્રિયા ને જ્ઞાન;
ત્રણ ગુણો છે તેહના, બહુ મોટા બળવાન. ૨
- દ્રવ્ય પદારથ જાણીએ, પ્રકટ પંચમહાભૂત;
પંચ વિષય છે તેહના, એકએકમાં અનુસૂત. ૩
- તામસ ગુણ છે દ્રવ્યનો, મહારુદ્ર છે નામ;
સૃષ્ટિના સંહારનું, તેજ કરે છે કામ. ૪
- ક્રિયાશક્તિ રાજસતણી, ક્રિયા કરે છે તેહ;
પ્રજ્ઞા તેના દેવતા, રચે સર્વના દેહ. ૫
- હાથ ચરણ મુખ ગુદ વળી, ઉપસ્થ ઇંદ્રી નામ;
દશ વાયુ છે દેહમાં, કરે ક્રિયા સહુ ઠામ. ૬
- જ્ઞાનશક્તિ છે સાત્વિકી, વિષ્ણુ દેવ કહેવાય;
અંતર ને બાહિર સહુ, જ્ઞાન તે થકી થાય. ૭
- નેત્ર નિહાળે રૂપને, શબ્દ સાંભળે કાન;
ગંધ ઝહે નાસાવટે, જીભ સ્વાદનું જ્ઞાન. ૮
- સંશય ઉપજે મનવિષે, નિશ્ચય બુદ્ધિથી થાય;
ગર્વ કરે આકંઠારથી, સ્મરણ ચિન્તથી સઘાય. ૯
- ક્રિયાશક્તિએ ઉપજે, જ્ઞાનશક્તિએ જાણ;
દ્રવ્યશક્તિએ સર્વના, દેહ થાય નિર્બાળ. ૧૦
- જ્યાંનુઢી આકાશમાં, ચાર તત્ત્વ વિસ્તાર;
ત્યાંનુઢી ઉપજે રાત્રે, અગાગિત જીવ અપાર. ૧૧
- ઉપજે તે પાશુરું ગમે, એ ઈશ્વરના નેમ;
જે સર્વનું મહે જીવનું, માય સૃષ્ટિનાં કેમ. ૧૨
- સ્વાત્ત્વ જંગમ જીવનાં, ક્રિયાશક્તિ અમૃત;
પાપન આપા નિવરે, તમા સ્વાદે નૂર. ૧૩
- ઉકળિજીવના બીજનાં, જનનાં દાય નંચાએ;
ક્રિયાશક્તિયા વાય છે, પત્ર કુળ વિસ્તાર. ૧૪

દિવસની સજિવડે, ઉપજે જાગે અનંત;
 માટે ડાય મુચા પછી, શોક કરે નહિ સંત. ૧૫
 ન્યાંમુધી છે જીવનાં, અતિ પહું અજ્ઞાન;
 શોક મોહ મમતા કરી, આપ મરે દેવાન. ૧૬
 વંશપાળ એક વાલિયો, બોળી નામે નાર;
 શોક મોહથી તેડને, ઉપજ્યું દુઃખ અપાર. ૧૭
 નેડતણી કહું પારતા, સાંભળજ્યો ચડુ ડાય;
 સુમતે દુઃખ સંસારનાં, તેને દુઃખ ના દોષ. ૧૮

ચાપાઈ ત્રિતાલ

૧ ર એક ચંપાપૂર નામ, સરિતાવટ ગુણવંતુ ગામ;
 ત્વ અદાર વસે છે ત્યાંય, મોટા વલિક ધણા તે માંય. ૧
 ૨ હિંદ નામે એક શેઠ, વંશપાળ સુત તેનો નેડ;
 પ્તી ગણીને ઇચ્છો થયો, વેચે માલ દુકાને રજો. ૨
 ૩ કનન કુળની કન્યા લેલ, પાટલીપુરમાં પરણ્યો તેડ;
 કાર કપટની તે હતી વડુ, ભોળી ભોળી કહેતા સહ. ૩
 ૪ પતિવ્રતા ધર્મ પાળે નાર, રહે સુખમાં ભામની ભરથાર;
 એક એકમાં અદકી પ્રીત, ધરમ આચરે રૂડી રીત. ૪
 ૫ ભોળી વડુએ પ્રસન્ન્યો પુત્ર, તેથી શોભ્યું છે ધરસૂત;
 રો જમે ને કરે કહ્યોલ, કાલા કાલા બોલે બોલ. ૫
 ૬ સગાં મહેલર આવે સહુ, પ્યારો પુત્ર રમાડે બહુ;
 માન તાતને ઝાઝો રનેલ, જોઈ જોઈ હૈયે હરખે તેલ. ૬
 ૭ નક્કરે ધોવરાવે નાર, સારો પહેરાવે શણગાર;
 ભાવે ભોળન આપે બધાં, પહેરાવે ટોપી આંગણાં. ૭
 ૮ સ્નાન વર્ષનો બાળક થયો, માંદો થઈ વળતી મરી ગયો;
 વંશપાળ ને ભોળી નાર, રોવા લાગ્યાં પછીથી અપાર. ૮
 ૯ નદીકિનારે બાળ્યો જઈ, ભોળી ભારે દુઃખણી થઈ;
 દિવસે જનન કરે ધણાંય, લોક વારવા આવે ત્યાંય. ૯
 ૧૦ નરનારીએ ક્યો વિચાર, જઈએ નિશાએ નગરી બહાર;
 નદીકિનારે મૂકે પોક, જઈ ડાય ન જાણે લોક. ૧૦
 ૧૧ એના કુળમાં માણસ લેલ, આગળ હશે મરેલાં તેડ;
 તે સવજાનાં લેતી નામ, વિલાપ કરતી ભોળી ભામ. ૧૧
 ૧૨ માય પછડે કરે હાર, જનન કરે વળતી ભરપૂર;

જે વિશાખ મેળે મંબીય, સુદને તેને અડધાં નીર. ૩૮
 વિશાખે જાણી જાય, વિશાખ સંજગી રૂપી નાથ.
 રૂપીયે જોડ્યા આવ, અંદે અવગે એ મંત્રા. ૩૯
 એ વગેરેનાં જગત્યા રૂપ, એ અમરના હોય તેડા.
 તરી અગા છે પ્રજાતી, જાણી અમલી તરી બની. ૪૦
 વિરદિય જ્યારે રૂપ, પૂજ તમારો જાણ્યો અર્ધ;
 વંશપાત્ર કહે છે તે તાત, એક પૂજ તરી મી રૂપ. ૪૧
 મુખ દર્શાવવામાં મેટાં, તમે ફોને અડધાં તેડાં;
 મેડો જુલમ જુલમો તમે, ને મારે કાગળોનું અમે. ૪૨
 ચમકાવ કહે માંબજ સોમ, અમે જુલમ ન કરીએ રામ;
 રૂપ માંબજ લીધાં મહી, કહે તુલને મી દરકાત. ૪૩
 અંદે જાણું આપો આવ, તારો જુલમ કહી સંજગાત;
 વંશપાત્ર કહે જાણે મયો, એ દરકાતો દમલો મયો. ૪૪
 વંશ અંધી જાય કે તહી, જુલમો વિચાર કરી મનમહી;
 ને કહે સુત તારો રજો, તો મું વંશ વળીકતો મયો ! ૪૫
 ફોલ વંશ રાખવા તહી, ઈચરને વિંતા છે ધણી;
 ટું પક્ષી તરુ આદિ આપાર, સદુનો વંશ રાખે કરતાર. ૪૬
 કહેન જવા કે તર તણે, સદુમી વડાલો પ્રજુને ધણે;
 દિન મુરત પૃથ્વી જગ દેવ, માણસમાટે રચ્યાં છે તેવ. ૪૭
 ગમે સુખનું માણસવડે, નિકર રાવં તકામાં પડે;
 માણસવંશ રાખવા કામ, કીકર ધણી રાખે મહારાજ. ૪૮
 વંશપાત્ર કહે એ તો સદી, પિંડ મારાનો જાય કે તહિ;
 ત્યારે મારું ધન ડાલુ ખાય, જાગીરનો બોક્તા ડાલુ થાય. ૪૯
 ચંદ્રાજ કહે પ્રજુનો જાય, સદુના પિંડનો નથી કરાવ;
 એક જાંઘળી હમ્મર માંય, સોમી અધિક જણે છે ત્યાંય. ૫૦
 ઝીઝોની હમ્મરમાં ખરાં, પંદર સોજ જણે જાકરાં;
 કહે જીવતાં બીજાં સદુ, માત તહિ પૃથ્વીપર ખડુ. ૫૧
 ક્યાં બેસે ને મું ને ખાય, સાથે લાગ્યાં સદુ મરી જાય;
 વંશપાત્ર કહે મારાં જાલ, મુજને ધણાં સાંભરે તેવ. ૫૨
 બીજાનું તો ગમે તેમ હો, મુજને મારાં પાછાં હો;
 જોગીને કહે આરી આવ્ય, તારો જુલમ કહી સંજગાવ્ય. ૫૩

જાણું. બગે છે કાગળમાં, સ્વપ્નામાં નહિ સુખ. ૧૬
 ખરેખરે કહું. છું હવે, તમને નિઠે લોક;
 નિર્દય હત્યારા ધણી, કરનારા છે. શોક. ૧૭
 અપકીર્તિ વળી તમ તણી, છે આખા બુગમાંય;
 સદુ કહે છે યમને હદે, દયા ન હોયે કાંય. ૧૮
 યમરાજ કહે કમિની, જોને કરી વિચાર;
 દેરાણી લેદાણીમાં, ખટખટ હોયે ખાર. ૧૯
 વળી મજિયારાં વહેંચતાં, વઢતાં વાઘે વેર;
 સંપે સ્નેહ રહેતો નથી, જોઈ લે ઘેર ઘેર. ૨૦
 મોળી કહે હું તો વળી, રાખત રૂડી રીત;
 મજિયારાં વહેંચત નહિ, રાખત રૂડી રીત. ૨૧
 સંપે સદુ માણસ થકી, જોવન લયું જણાત;
 જાગ્યશાળી માનત સદુ, પૂરણ પનોતિ ગણાત. ૨૨
 મનુષ્ય વિના દોષત બળી, કહો આવે શું કામ;
 દેમ દેમ હોય માણસો, તો સુખ આડે જામ. ૨૩
 સંપે જાંપથી સરવમાં, કરીએ સદા કલોલ;
 ખાનખાન કરી ખેલતાં, અનંદ હોય અતોલ. ૨૪
 યમરાજએ જુક્તિએ, સમજાવ્યા બહુ વાર;
 વનિના સુદ્ધાં વાણીએ, માન્યું નહિ લગાર. ૨૫
 મરી ગયેલાં માણસો, માગે કરી વિલાપ;
 રંબડે યમરાજને, કહે છે દમ્ભું યાપ. ૨૬
 નિરાશ નિત્ય નાખીશું, પણીક દમ્ભું ગાજ;
 આપ અમારા માણસો, સહિત જાગકી જાજ. ૨૭
 નિરાશા જે રાંકના, અગ્નિ થકી અધિક;
 ખાળી ખૂંડે સરવને, ઠરી ન બેસે ઠીક. ૨૮
 નિરાશા લીધા થકી, જેવું હુંડું યાપ;
 તેવું ચાલે તાલદં, બળે તું યમરાય. ૨૯
 યમરાજ કહે વાણીયા, ગાજે વેદમય ધરન;
 પરે નિલક ને કંઈએ, તરે નહિ કુકરન. ૩૦
 દોષત દાસ દરિદ્ર, અરપે ગુરુને જોડ;
 તોએ જમપુરનું સદુ, કેમ આવે છે તેડ. ૩૧
 એ સંસય સુઘને હવે, તે જાગે સદુ અજા;

જર ગુરુથી જીવતું, કશું સરે નહિ કાજ. ૩૨
 ભોળી કહે ભલું ક્યું, વાહ બાપજી વાહ;
 અનંગ રંગ સાગર ગુરુ, સેવક સરીત પ્રવાહ. ૩૩
 સસરો સમરપણી હતો, સાસુ મારી સમેત;
 નણદોને તો અતિ ધણું, હતું ગુરુપર હેત. ૩૪
 પીયકારી મહારાજની, ગળી જતી તે થડ;
 મહારાજના મહેલમાં, ટેલો કરતી ઝડ. ૩૫
 સેવક સેવનંદના, હતા જમાઈ ને જડ;
 દિયર પડ્યા તે પંથમાં, વસ થઈ કરતા વેડ. ૩૬
 તન મન ધન સાથે સહુ, સોંપી દેતા પાપ;
 તોય ગયા જમણુરમાં, પાપ થયું નહિ માફ. ૩૭
 ડગે સરવને વાણીયા, ગુરુએ ડગીયા તેહ;
 બુડય જર ને કપાટથી, કહો કેમ ઉગરે એહ. ૩૮
 ગીતાં ગાય વિહારનાં, સરવે નર ને નાર;
 મોળા બ્રથ થઈ ભમે, રમવા શીખે જર. ૩૯
 વંશપાળ વળતો કહે, મૂંઝ આડી વાત;
 માણસ નહિ આપો તમે, તો કરશું ઉતપાત. ૪૦
 નિન્નાસા નાળી ઘણા, કરવા સાચ્યાં કૈશ;
 બોળી લાગી બાંડવા, વર્યા કાઢ્યો વેશ. ૪૧
 અરે બાપ દેસો નહિ, યનરાજ કહે સાપ;
 નરીયના કકળાટથી, હુ પાનું પરિનાપ. ૪૨
 દેવ મરેલાં માણસાં, તને કાપ્યાં તેહ;
 એકએ કેટલાં વાચકે, આવીશ વળતાં એહ. ૪૩
 નાના ને મોટા તમાં, તમા કાપ્યાં નામ;
 આ મૈત્ર્ય મુત ને વચા, વળતા વળત નામ. ૪૪
 મનુષ્ય જડ નાનના સોયા, જ્યન નિશ્ચિન તેહ;
 મરેલાં કે દેડાં, એક એક વળતાં તેહ. ૪૫
 કેમ મનુષ્ય જડ, વળતો જડ ને માણસા વચા;
 વળતો જડ ને માણસા, વળતો જડ ને માણસા. ૪૬
 વળતો જડ ને માણસા, વળતો જડ ને માણસા. ૪૭
 વળતો જડ ને માણસા, વળતો જડ ને માણસા. ૪૮
 વળતો જડ ને માણસા, વળતો જડ ને માણસા. ૪૯
 વળતો જડ ને માણસા, વળતો જડ ને માણસા. ૫૦

દયાદીણ મુજને કહી, હે છે ગાળ સદાય. ૪૮
 નિદંય હત્યારો ધણો, કહે છે. મુજને લોક;
 નિસાસા નરનારીઓ, નાખે છે કરી રોક. ૪૯
 દંધર કહે એવા વળી, કહે છે તમને ડાણ;
 પાપી હત્યારા ગણે, એ તો મૂઠ અઝાણ. ૫૦
 યમરાજ કહે વાણીયો, વળી તેહની નાર;
 વસ્તુદેવ સાથે વળી, ગેણ છે મુજ દ્વાર. ૫૧
 ને કહ્યાંત કરી ધણો, નાખે છે નિશ્વાસ;
 ઘસણ દુઃખ બેઠે રાંકણું, હું પામું છું ત્રાસ. ૫૨
 મરી ગયેલાં માણસો, માગે છે વળી તેહ;
 ફરે ફરે કળકળે, અતિ થાયે છે એહ. ૫૩
 એમાં અગણિત જનિમાં, કરતાં હશે નિલાપ;
 પેટ ખાજવાં ગરીબનાં, અધાર એનાં પાપ. ૫૪
 પરમદીણ પરણીપતિ, નિદંય થઈને લેન;
 હરે મારે લોકને, તારો રૂપ તો તેન. ૫૫
 ન કરાં ઉપર કરકરી, કરે અષ્ટતો કર;
 નિસાસા લે રાંકના, મનમાં નાખે મેહર. ૫૬
 તેવાની કરે ચાકરી, પૂરે પાપી થાય;
 સરવે વનના ચાપથી, સહિત મૂળ મુકાય. ૫૭
 પેટ કાઢ પાપી કરે, અવગાં કરને અધાર;
 કહ્યે હળી નરકે પડે, થાય દેવનો દ્વાર. ૫૮
 આવી નીચી નોકરી, કરીય નહિ હું દાય;
 કરને કસાઈ લેવાં હશે, કરશે સવળા સાય. ૫૯
 દરિ કહે દિનત વરી, ફરે કાન એક માત્ર;
 વગતી આપીય પેન્થન, સખીય નારી પાત્ર. ૬૦
 એ ખાતું કપ્પીયું, માત્ર પછી નિરંધાર;
 ધન ચણાયે કાપડે, હનણું થઈ દેશિયાર. ૬૧
 અપો એક વળીકનાં, નાખુંસે લેટલાં લેય;
 લાભ્યા દે નેવાં સદા, સોપો એને સાય. ૬૨
 પછી કાય કોઈ નહિ, એના વળું એક;
 અંચ મુખે કાચ કોઈ, સખી હરે નિરક. ૬૩
 અહા હનને અનિય, અપ ગનને કાર;

હોને પેઢલાં યોગીયાં, જોઈએ હૈયા માદ. ૮૦
 ભોળી કહે જોઈશું જાણાં, ગરૂર સાત કે આદ;
 એ માંઝ માણસ તણાં, કંઈ યાગીશું ખાટ. ૮૧
 મેડા કહે સો ગંધ તણું, પર લગ્નએ આ ગાર;
 પત્તપત્તનું ખાટલા, પરમાં તો છે ગાર. ૮૨
 મોયં વાસલું રાંધવા, જોઈશું હવે વરૂર;
 ને વેચાનાં લાવીએ, વળતી યાગ અમુર. ૮૩
 ભોળી કહે વાસલું વળી, મોયંનું શું કમ;
 કાંઈ ખીચી ઘ્રાં રાખી, એ તો માગે આમ. ૮૪
 કાંઈ માગે છે રાટલો, કાંઈ શીર કાંઈ ભાત;
 બૂલીબૂલી સરવના, મનમાં રહી છે વાત. ૮૫
 વંશવાન કહે એ સદુ, રાંધી રાંધી લાવ;
 અરે રટે છે છોકરાં, તે પેઢલાં ધવરાવ. ૮૬
 પાણી પળ જોઈશું ધણું, તે જોઈ પચીસ;
 ભોળી કહે હું એકલી, તે કેમ કરી ભરીસ. ૮૭
 બે કે ત્રણ પાણીયારીએ, જોઈશે હવે હમેશ;
 હું તો યાગીય રાંધતાં, સધળે કેમ પોહાંચેસ. ૮૮
 માંઝ સધળાં માલસો, આપે નાદારો કેમ;
 આપણુ બે નવરાત્રીએ, કરીએ પહેલું એમ. ૮૯
 રામા કહે હું રાંધવા, પરશ્વમ તો પેસેશ;
 બહુ ભૂખ્યાં બધાંય છે, લોક જુવે છે વેશ. ૯૦
 જે સદુ ભૂખ્યાં જાણશે, ચુંદી ખાશે લોક;
 સાસુ ને સસરાતણો, સદુથી અઢો ઢોક. ૯૧
 શેઠ કહે હું તો હવે, બઈ બેસું દુકાન;
 પેસો પેદા નહિ કરે, તો જ્યાંથી લાવું ધાન. ૯૨

શાખાઈ ત્રિતાલ

ભોળી કહે છે ભારે થયું, સધળું મારે માથે રહ્યું;
 તમે બઈ બેસો દુકાન, અટલે ધરનું ન રહે ભાન. ૧
 હ નિસર્ગા ને હ બ નિસર્ગા, એ બ્રહ્માંડ સરખાંડ્યા;
 હું રસોઇ કરવા રહુ, કાણુ લીંચાળે હૈયાં સદુ. ૨
 હ કહે હું ને શું કરું, એ તો બચનું ભાગ્યું ખરું;
 રાગ્ય નહિ ત્યારે શુ ખાય, શું ખાઈએ ને શું ખરચાય. ૩

એક દહાડો હોય તો રહેવાય, રોજ રહે છુટકો નવ થાય;
 વંશપાળનો બંધવ જહ, તેવો જોડી ઉઠ્યો તેહ;
 વળતી તું ચાટામાં જજે, દુકાને રહી સુખીયો થજે. ૪
 પહેલો વેવ તેડીને લાવ્ય, માડું જોપડ કાંઈ કરાવ;
 એટલે ભાણી જોડી વાણ, માડું જોપડ કરશે ડાણ. ૫
 હું તો જણી પારટી ડરી, તેની ડાણ કરે ચાકરી;
 વંશપાળ ડરી દીકરી, એવે જોડી ઉઠી ખરી. ૬
 મરી ગઈ રે મરી ગઈ, એવું કહેવા લાગી ખરી;
 ખેંચાઈ જાય છે પગ ને હાથ, રેવા લાગી એમ અનાથ. ૭
 ખમા ખમા ભોળીએ કહ્યું, આ તે શું દુઃખ તુજને થયું;
 વંશપાળ કહે માણસ એક, છોડી પાસે જોઈશું છેક. ૮
 છંયાંને રીતળા છે ઘણી, એક માણસ જોઈએ એ ભણી;
 એને વીલો નહિ મૂકાય, બે જણ તો બે પાસે જાય. ૯
 જમાઈ કહે મને બેઠો કરો, ઉલટી થાય છે કાંઈક ધરો;
 ભોળી કહે જો કરશે એહ, વાળી ડાણ નાખશે તેહ. ૧૦
 વંશપાળ કહે તું કર સહુ, વાળુ નહિ તો ડોને કહુ;
 એના સાડ કરતી ક્લેશ, રોતી છૂટા મેલી ડેશ. ૧૧
 તે સઘળું કેમ ભૂલી ગઈ, વહાલપણું ગયું કાં વહી;
 વંશપાળનો ભાગીયો જહ, આવી જોલવા લાગ્યો તેહ. ૧૨
 તમે ધરમાં રહ્યા છો ઘસાઈ, વહનું મુખ જોતા રહો ભાઈ;
 નથી કરતા દુકાને કામ, વહેંચો ભાગ ન કાવે આમ. ૧૩
 ચાલો ભાઈ ચાલો આ વાર, હું આવું છું ત્યાં નિરધાર;
 એમ કહીને દુકાને ગયો, ઘણા કામમાં ગુંચાઈ રહ્યો. ૧૪
 નિશા ગઈ જ્યારે એક પહોર, ઘેર આવ્યો ને દીકો શોર;
 કાચને રેચ ને ઉલટો હોય. ઘર ગંધાતું દીડું સોય. ૧૫

રાગ-ભૂલ્યો મન ભમરા તું ક્યાં ભમ્યો

સુખડું જોજ્યો રે સંસારનું, મોઢે લીધું છે માગી;
 વાહાલાં હતાં ને વેરી થયાં, ભૂલી ભોળી અભાગી. સુ૦ ૧
 વંશપાળ કહે વિનતા, કાંય રાંધી છે વાળું;
 ભૂખે મડું છું સવારનો, શીઠ પિંજર બાળુ. સુ૦ ૨
 ભોળી કહે હું શું કરું, નથી મેં તો વેણતાં;
 કાયર કાયર હું થઈ, સહુને પાણી રે પાતાં. સુ૦ ૩

પલક નવરી નહિ, કહો કઈ વેળે રાંધું;
 આં રહે છે બાપડાં, નથી મેં પલ્લ ખાધું. સુ૦ ૪
 કહે આજ આપણે, એક દિવસ રહીએ;
 ધનુસ જૂખ્યાં મરે, ત્યારે ફોત થઈએ. સુ૦ ૫
 જી કહે પેલા જવતણી, મારી વેરણ સાસું;
 ધનુસ જી એ નહે, કહે ફોતી ફાંસુ. સુ૦ ૬
 કહે છે લાડી વડુ, નથી આપતી ખાવા;
 કહે છે રાચનાં, કહે જાય મનાવા. સુ૦ ૭
 વંશપાત્ર કહે છે રાંડની, તારું મુખ ખાળે;
 માનીય તારાં હાડકાં, હે છે માટીને ગાળે. સુ૦ ૮
 મારે તારે મરવુંજ છે, એક વારજ મારે;
 દેશી ના મચળી થઈ, દુઃખે માથું લગારે. સુ૦ ૯
 ધનુસ કરવું પડે, મારે પોદ્યાં છે એ તો;
 મિંકડે હું મરું એકલી, થયો પૂરો ફોતો. સુ૦ ૧૦
 જૂએ મરે છે છાકરાં, કાંય ખવરાવ્ય તેને;
 મેળી કહે મુઝાં છાકરાં, હું તો મું કરું એને. સુ૦ ૧૧
 એથી નોસારાં વાંઝીયાં, સુખે બેસીને રહીએ;
 હરી જરે છે છાકરાં, એથી કાપર થઈએ. સુ૦ ૧૨
 સાનુ ને સસરાતણા, પીવાના પગ પોઈ;
 કહેતી હતી યમરાયને, પહું આંખોએ રાધ. સુ૦ ૧૩
 સાનુ ને સસરાં એવાં હશે, જમ ધર ધર જુએ;
 આ નો વગાણું કરે પલાં, લાગ લોકનાં પુર્ણ. સુ૦ ૧૪
 વંશપાત્ર કહે સરવળાં, હાથ એવાં નકારાં;
 પંડાં ના પડે વેડવાં, તેથી લાગે છે સારાં. સુ૦ ૧૫
 આ નો જમામ મરના નથી, નથી મરના મરના;
 આંખોને એના ખાપને, કરશે ચાકરી પાવે. સુ૦ ૧૬
 વંશપાત્ર કહે છાકરાં, સાંક સનિગ્ધ અતી;
 કહે કાકળતી રાજનાં, કહે જાગતી છતી. સુ૦ ૧૭
 એ નથી મું સખાતી, જૂએ જૂએ પોદ્યાં;
 મેળી કહે મુઝાં છાકરાં, હવે ન જોઈએ મારે. સુ૦ ૧૮
 રહે રહે દેવ હરે, મરે જાકરાં એવાં;
 હવે કાપર હું થઈ, હવે જાકરાં તેવાં. સુ૦ ૧૯

વેળા કવેળા રાંડ તું, ગાળો દેતી વઢે છે;
 લક્ષણ તારાં જોધને, મને દાઝ ચડે છે. સુ૦ ૨૭
 ભાઈ ભોજન માખાપની, ઉપર નહિ રાવે;
 દાઝ બધાયની કહાડજે, મુજ ઉપર હાવે. સુ૦ ૨૮
 રાંડ હવે રહે દીસતી, કરીશું થશે એવું;
 કળકળતી હોય કાગડી, તેં તો માંડ્યું છે તેવું. સુ૦ ૨૯
 ક્યાં જાઉં ને હવે શું કરું, નથી ડેકાણું મારે;
 હૈયે હડી કરમે જડી, રહી હું તો તમારે. સુ૦ ૩૦
 રાંડ તું મારા કરમમાં, મળી ક્યાં થઈ આવી;
 ઠારે નહિ ને ઠારે નહિ, કરે મનની ભાવી. સુ૦ ૩૧
 તારાં સગાં સઘળાં ભલાં, હું એકલી જુડી;
 જીવ લેશે તમે માહરો, એવી દાઝ છે ઉંડી. સુ૦ ૩૨
 એટલે જોડ્યો છોકરો, માડી ખાવું છે મારે;
 ખા તારાં ખાપનાં કાળજાં, કહ્યું ભોળીએ ત્યારે. સુ૦ ૩૩
 બાઈ વળી ખાજ મુને, એવું આકરું જોડી;
 વંશપાળ કોપી કહે, ઉભી રહે રાંડ જોડી. સુ૦ ૩૪
 વંશપાળે લીધી લાકડી, હવે ભાંગીશ વાંસો;
 ભોળીને હોળી દેયે થઈ, સાંખી ન ખાય સાંસો. સુ૦ ૩૫
 બડો મેલ તારા ભવનમાં, હું તો આ હવે ચાલી;
 એમ કહી ઉભી બાગાળે, કુવા જાણી ચાલી. સુ૦ ૩૬
 કાંઈ મુને નહિ સંધરે, સંધરશે કુવો;
 વંશપાળ મનમાં કંપા, ચિંતાનુર કુવો. સુ૦ ૩૭
 કોઈ જઈને કનવો, કાંઈ નહિ કહું હાવે;
 માનુની નાચ નાને નહિ, વંશપાળ મનાવે. સુ૦ ૩૮
 નાંચ હતા બહુ આપણે, જાને પગ્યમ કંપા;
 પેટ પાણીનું પાણ કંપા, નાંચ નાચાનો એવો. સુ૦ ૩૯
 નાંચ નાંચ કંપા છે પેનડા, આપણું શું કરવું.
 માનનાં નાંચ નાંચ નાંચ, કંપા નાંચ વંડે નાંચ. સુ૦ ૪૦
 કંપા નાંચ નાંચ નાંચ, કંપા નાંચ નાંચ નાંચ.
 કંપા નાંચ નાંચ નાંચ, કંપા નાંચ નાંચ નાંચ. સુ૦ ૪૧
 કંપા નાંચ નાંચ નાંચ, કંપા નાંચ નાંચ નાંચ.
 કંપા નાંચ નાંચ નાંચ, કંપા નાંચ નાંચ નાંચ. સુ૦ ૪૨

હુખ દુઃખ કો નથી આપતું, દેવજીવને તામે;
 રો કરી એમે કોમને, દુઃખ સરજ્યાં ને સામે. સું ૩૬
 ખેતી કહે પરમાંગમી, જશે ખ્યાંય ન્યારે;
 પાંખી વગીયદું ને સુમે, નીકર મરતું છે મારે. સું ૩૭
 વંશપાત્ર કહે મું કશું, કરી મૂળીયું કદાપી;
 એ મરુ ખાગીએ જીવતાં, સાકતાજ છે ગાદાપી. સું ૩૮
 ખેતી કહે જમરામને, સંજગાવથો ન્યારે;
 અપેલાં સદુ એમનાં, એતો સમ જશે ત્યારે. સું ૩૯
 વંશપાત્ર કહે આપણો, નથી આકર એ તો;
 કિરની આજાવરે, સદુના જીવ લેતો. સું ૪૦
 ખેતી કહે ત્યારે વરણને, ચાલો આપણ કહીએ;
 જે સરવેને એ સંધરે, મુખે આપણ રહીએ. સું ૪૧
 લુ ખાજ્યાં ખેલડી, નદી આગળ આગ્યાં;
 પામે કરી વિનતિ, જળદેવ જોલાવ્યા. સું ૪૨
 ૥ વરણદેવ ખાપજી, કર જેડીને કહે છે;
 રથ નથી આપતું, ઘણા વિનયે વહે છે. સું ૪૩
 ત્રાણ બહુ કરો હવે, હયા આવશે એને;
 ૧૨ આવીને આપશે, તેમાં સોંપીશું તેને. સું ૪૪
 ખી કહે બહી રીતથી, દાર્ઘ દેવ ન જોલે;
 ૧૩ નિવિધ વિલાપથી, દિગપાત્ર તો યોલે. સું ૪૫
 ૧૪ નિચારીને જે જણાં, બહુ રાજા રે લાગ્યાં;
 ૧૫ તરી હકયા જળદેવતા, ખાણુ જોલનાં વાગ્યાં. સું ૪૬
 ૧૬ ખાત્રી વરણદેવ ઉચર્યા, વળી કેમ કરો આવું;
 ૧૭ ખાત્રી રજાં હોય માણસો, ચાલો તમને અપાવું. સું ૪૭
 વંશપાત્ર કહે ખાપજી, નથી એ તો ખમાતાં;
 કાયર કાયર થઇ ગયાં, ધર થયાં છે ગંધાતાં. સું ૪૮
 દેવ કહે દિન એકમાં, થયાં કાયર સાણે;
 ૧૮ દ્રાવો પૂરા લીધા વિના, વળી રાસો અગાણે. સું ૪૯
 ૧૯ મોગી કહે રે ખાપજી, ભોગ ભોગવ્યા પૂરા;
 ૨૦ રીલા અદારે આરીયા, નથી એકે અધરા. સું ૫૦
 એક દિવસ અમને ખાપજી, થયોસો ભવ જેવો;
 ૨૧ સાંતરશે એ તો સર્વદા, વીત્યો આરીયો એવો. સું ૫૧

વરુણ કહે જમરાય તો, નહિ લેઈ જન્ય દોષ;
 કહેશે રડી ને કળકળી, માગી લીધાં શું જોઈ. સુ૦ ૫૨
 વંશપાળ કહે બાપજી, તમે લેઈ જન્ય ત્યારે;
 વરુણ કહે હું શું કરું, ઘણી પરજા છે મારે. સુ૦ ૫૩
 સૂરજ ખાય છે કેટલાં, કાંચ અગ્નિ હરે છે;
 પાડ માતું છું તેમનો, ત્યારે નિમેથી રહે છે. સુ૦ ૫૪
 જે સઘળો રહે જીવતો, પરિવાર હમારો;
 સાગરમાં કેમ રહી શકે, કંઈ માય બિચારો. સુ૦ ૫૫
 માગ નથી મારા વંશનો, તારો કંઈ રહે તેમાં;
 એમ વિચારીને ઇશ્વરે, અગ્નિ મૂક્યો છે એમાં. સુ૦ ૫૬
 ભોળી કહેઓ બાપજી, જમપુરમાં પહોંચાડો;
 જ તે ઉપાય કરી સહુ, ઘરમાંથી કહાડો. સુ૦ ૫૭
 ભોળી તું ભલી દેખાય છે, મુને સોંપે મજૂરી;
 તારો ગુન્હો શો અમે કર્યો, યાય અમપર શૂરી. સુ૦ ૫૮
 વંશપાળ કહે બાપજી, અમને લેઈ ચાલો;
 કરગરીને કહીશું અમે, હાથ હેતેથી ઝાલો. સુ૦ ૫૯
 વરુણ કહે વંશપાળને, આવું જે તારી સાથે;
 રીસ ચઢે જમરાયને, દોષ મૂકશો માથે. સુ૦ ૬૦
 કહેશે અપાઁયાં શું જોઈને, વળી કહેવા શું આઁયા;
 મૂરખમાં મુજને ગણે, કહેશે અમને ભૂલાઁયા. સુ૦ ૬૧
 ચાલ હવે ભાઈ ચાલીએ, ભોગ લાગ્યા તે લાગ્યા;
 શું કરીએ તારી સોખતે, ઘાવ વેઠીશું વાગ્યા. સુ૦ ૬૨
 જે જણને બાંધે ગ્રહી, જમ આગળ આઁયા;
 વંશપાળે કરી વિનતિ, બહુ પ્રેમે બોલાઁયા. સુ૦ ૬૩
 ગરીબનિવાજ ઘણી દયા, કરો દીનને નાણી;
 કામળ શબ્દે કરગરી, વધાં જે જણ વાણી. સુ૦ ૬૪
 કહે ભાઈ યમરાજ કહે, વળી શું છે અધુરું;
 બાકી રહ્યું હોય માનવી, કરી આપીએ પૂરું. સુ૦ ૬૫
 ભોળી કહે આ બાપજી, નથી જોઈતું એકે;
 માગી લીધાં અમે માનવી, સઘળાં અવિવેકે. સુ૦ ૬૬
 કાયર કાયર થઈ ગયાં, ઘર ગંધારું બાધું;
 બહુ દુઃખીયાં અમને કર્યાં, નથી પીધું કે બાધું. સુ૦ ૬૭

ન બાળીને દયા કરો, તમે ધરમ દયાલુ;
 તી વચન બોલે બહુ, કલહારમ પડાવુ. સુ. ૬૮
 ક્યાંદર્શ તમે તે સમે, દયા જમને ના હોય;
 શરવ સંસ્કારના, કહે છે એવું સહુ કાપ. સુ. ૬૯
 મારે દવે આ નોકરી, નથી કરવાનો શાકાદી;
 આ ખાતુ કિયે દવે, નિશ્ચ નાખશે શાકાદી. સુ. ૭૦
 વંશપાળ કહે બાપજી, ખાતુ કાપે આરે;
 શેક બધા અડગાદને, કુંખ પામશે ત્યારે. સુ. ૭૧
 મુખ નહિ પૃથ્વીવિષે, વધી જાય વંશરે;
 મારે પ્રભુએ આ કાપદો, ક્યો મરવાનો સારો. સુ. ૭૨
 જમગજ કહે જગતમાં, મને નિર્દય કહે છે;
 મારે હું છોડીય નોકરી, ઘણી ગાળોય રે છે. સુ. ૭૩
 વંશપાળ કહે બાપજી, એમ અત બહે છે;
 સુક અનુભવી સર્વદા, તમને ધર્મજ કહે છે. સુ. ૭૪
 ધર્મ બુને ચીદને કહો, ફર કામ અમારું;
 શેક પડે સહુ શોકમાં, પછી કેમ કહે સારું. સુ. ૭૫
 વંશપાળ કહે વિવાહમાં, જમવા સહુ આવે;
 સંકટમાં કે રમવાનમાં, સાચો સ્નેહીજ આવે. સુ. ૭૬
 મારે તમે છો સરવના, સાચા હિતકારી;
 ખાતું તમારું ના હોય નો, દુનિયા કુળે જિયારી. સુ. ૭૭
 ક્યો દયાળુ દવા કરે, અંગ રોગીનું કાપે;
 આ ના સમજે મૂરખા, તેને નિર્દય થાપે. સુ. ૭૮
 મારે તમારી નોકરી, નથી કાંઈ નકારી;
 પૂરણ તેમાં દયા ભરી, હીસે સરવથી સારી. સુ. ૭૯
 વિનય મુણી વંશપાળનો, દયા જમને રે આવી;
 વેગે ગયા વેકુંડમાં, વાળ હરિને મુણાવી. સુ. ૮૦
 પાણિ જોડી પ્રભુને કહે, આંખો વાણીઆ પેલો;
 કહે છે પાણી દયો માણસો, એવું બોલે છે ઘેલો. સુ. ૮૧
 દુકમ થયો પછી હરિજો, લેખ્યો મનુષ્ય મંગાવી;
 આજ પછી કરેશ નહિ, રો ને કાપ આવી. સુ. ૮૨
 શેક અજાની લખાડ છે, દશે તમને રે ગાળો;
 તોય નદાય દિલગીર થયો, મુખંકામ સંભાળો. સુ. ૮૩

વરુણ કહે જમરાગ તો, નહિ લેઈ જાય કોઈ;
 કહેશે રહી ને કળકળી, માગી લીધાં શું જોઈ. સુ૦ ૧
 વંશપાળ કહે બાપજી, તમે લેઈ જવ ત્યારે;
 વરુણ કહે હું શું કહું, ઘણી પરજ છે મારે. સુ૦ ૨
 સૂરજ ખાય છે કંટલાં, કાંચ અગ્નિ હરે છે;
 પાડ માતું છું તેમનો, ત્યારે નિમેથી રહે છે. સુ૦ ૩
 જે સઘળો રહે જીવતો, પરિવાર હમારો;
 સાગરમાં કેમ રહી શકે, કંઈ માય બિચારો. સુ૦ ૪
 માગ નથી મારા વંશનો, તારો કંઈ રહે તેમાં;
 એમ વિચારીને ઇશ્વરે, અગ્નિ મૂક્યો છે એમાં. સુ૦ ૫
 ભોળી કહેઓ બાપજી, જમપુરમાં પહોંચાડો;
 જ તે ઉપાય કરી સહુ, ઘરમાંથી કહાડો. સુ૦ ૬
 ભોળી તું ભલી દેખાય છે, મુને સોંપે મજૂરી;
 તારો ગુન્દો શો અમે કર્યો, થાય અમપર શૂરી. સુ૦ ૭
 વંશપાળ કહે બાપજી, અમને લેઈ ચાલો;
 કરગરીને કહીશું અમે, હાથ હેતેથી ઝાલો. સુ૦ ૮
 વરુણ કહે વંશપાળને, આવું જે તારી સાથે;
 રીસ ચઢે જમરાયને, દોષ મૂકશો માથે. સુ૦ ૯
 કહેશે અપાવ્યાં શું જોઈને, વળી કહેવાશું આવ્યા;
 મૂરખમાં મુજને ગણે, કહેશે અમને ભૂલાવ્યા. સુ૦ ૧૦
 ચાલ હવે ભાઈ ચાલીએ, ભોગ લાગ્યા તે લાગ્યા;
 શું કરીએ તારી સોજતે, ધાવ વેઠીશું વાગ્યા. સુ૦ ૧૧
 જે જણને ખાંચે ગ્રહી, જમ આગળ આવ્યા;
 વંશપાળે કરી વિનતિ, બહુ પ્રેમે બોલાવ્યા. સુ૦ ૧૨
 ગરીબનિવાજ ઘણી દયા, કરો દીનને જાણી;
 કોમળ શબ્દે કરગરી, વધાં જે જણ વાણી. સુ૦ ૧૩
 કહે ભાઈ યમરાજ કહે, વળી શું છે અધુરું;
 બાકી રહ્યું હોય માનવી, કરી આપીએ પૂરું. સુ૦ ૧૪
 ભોળી કહે ઓ બાપજી, નથી જોઈતું એકે;
 માગી લીધાં અમે માનવી, સઘળાં અવિવેક. સુ૦ ૧૫
 કાયર કાયર થઈ ગયાં, ઘર ગંધાયું બાધું;
 બહુ દુઃખીયાં અમને કર્યાં, નથી પીધું કે ખાધું. સુ૦ ૧૬

જલોને દયા કરો, તમે ધરમ દયાળુ;
 ક્યત બોલે બહુ, કરુણારસ વહાલુ. સુ૦ ૬૮
 દયાં તમે તે સમે, દયા જમને ના હોય;
 સત્સંસારના, કહે છે એવું સહુ કાય. સુ૦ ૬૯
 હવે આ નોકરી, નથી કરવાનો દાહાડી;
 ખાતુ કૌશર હવે, નિશ્ચે નાખશે કાહાડી. સુ૦ ૭૦
 પાગ કહે ખાપજી, ખાતુ હાથો ન્યારે;
 ક પપા અકાકાને, કુંખ પામશે ત્યારે. સુ૦ ૭૧
 ન નદિ, પૃથ્વીનિષે, વધી જાય વધારે;
 રિપ્રજુએ આ કાયદો, કયો મરવાનો સારો. સુ૦ ૭૨
 મગજ કહે જગતમાં, મને નિર્દય કહે છે;
 મરે કું છાપીય નોકરી, ઘણી ગાળાય કે છે. સુ૦ ૭૩
 વંશપાળ કહે ખાપજી, એમ અજા બંડ છે;
 મુજ અનુભવી સર્વદા, તમને ધર્મજ કહે છે. સુ૦ ૭૪
 જન મને સીદને કહે, કૂર કામ અમારું;
 દેહ પડે સહુ સોકમાં, પછી કુમ કહે સારું. સુ૦ ૭૫
 વંશપાળ કહે વિવાદમાં, જમવા સહુ આવે;
 સંકટમાં કે રમયાનમાં, સાચો સ્નેહીજ આવે. સુ૦ ૭૬
 મરે તમે છે સરવજી, સાચા દિતકારી;
 ખનું તમારું ના હોય તો, દુનિયા હમે બિચારી. સુ૦ ૭૭
 કેહ દયાળુ દયા કરે, અંગ રોગીનું કાપે;
 કૂર ના સમેજે મૂરખા, તેને નિર્દય યાપે. સુ૦ ૭૮
 મરે તમારી નોકરી, નથી કાંઈ નકારી;
 હવે નેમાં દયા ભરી, દીસે સરવથી સારી. સુ૦ ૭૯
 મિત્ર મુખી વંશપાળનો, દયા જમને કે અપી;
 જેવે નય વેકુંડનાં, વાત દરિને મુજબી. સુ૦ ૮૦
 પદિ એવી પ્રજુને કહે, આજે વાળાંચ પેલે;
 દેહે છે પાછું દેશ નાલુસા, એવું બોલે છે પેલે. સુ૦ ૮૧
 દુનિયા પછી દરિગણે, કેન્યા નવુખ નેનાવી;
 અજ પછી દરેક નદિ, રહે છે કાય અપી. સુ૦ ૮૨
 કે અજાની લખાડ છે, દેશ તમને કે નાંકે;
 કેવ નદેય દિલનીર મરો, મુજબાન સંજાન. સુ૦ ૮૩

વરુણ કહે જમરાય તો, નહિ લેઈ જાય ડોઢ;
 કહેશે રડી ને કળકળી, માગી લીધાં શું જેઈ. સુ૦ ૫૨
 વંશપાળ કહે બાપજી, તમે લેઈ જવ ત્યારે;
 વરુણ કહે હું શું કરું, ઘણી પરજી છે મારે. સુ૦ ૫૩
 સૂરજ ખાય છે કેટલાં, કાંય અગ્નિ હરે છે;
 પાડ માનું છું તેમનો, ત્યારે નિમેથી રહે છે. સુ૦ ૫૪
 જે સઘળો રહે જીવતો, પરિવાર હમારો;
 સાગરમાં કેમ રહી શકે, કંઈ માય બિચારો. સુ૦ ૫૫
 માગ નથી મારા વંશનો, તારો કંઈ રહે તેમાં;
 એમ વિચારીને ઇશ્વરે, અગ્નિ મૂક્યો છે એમાં. સુ૦ ૫૬
 ભોળી કહેઓ બાપજી, જમપુરમાં પહોંચાડો;
 જે તે ઉપાય કરી સહુ, ઘરમાંથી કહાડો. સુ૦ ૫૭
 ભોળી તું ભલી દેખાય છે, મુને સોંપે મજૂરી;
 તારો ગુન્હો શો અમે કર્યો, થાય અમપર શૂરી. સુ૦ ૫૮
 વંશપાળ કહે બાપજી, અમને લેઈ ચાલો;
 કરગરીને કહીશું અમે, હાથ હેતેથી ઝાલો. સુ૦ ૫૯
 વરુણ કહે વંશપાળને, આવું જે તારી સાથે;
 રીસ ચડે જમરાયને, દોષ મૂકશે માથે. સુ૦ ૬૦
 કહેશે અપાવ્યાં શું જેઈને, વળી કહેવાશું આવ્યા;
 મૂરખમાં મુજને ગણે, કહેશે અમને ભૂલાવ્યા. સુ૦ ૬૧
 ચાલ હવે ભાઈ ચાલીએ, ભોગ લાગ્યા તે લાગ્યા;
 શું કરીએ તારી સોખતે, ધાવ વેઠીશું વાગ્યા. સુ૦ ૬૨
 જે જાણને બાંધે ગ્રહી, જમ આગળ આવ્યા;
 વંશપાળ કરી વિનતિ, બહુ પ્રેમે બોલાવ્યા. સુ૦ ૬૩
 ગરીબનિવાજ ઘણી દયા, કરો દીનને જાણી;
 કોમળ શબ્દ કરગરી, વધાં જે જાણ વાણી. સુ૦ ૬૪
 કહે બાપ જમરાજ કહે, વળી શું છે અવરું;
 બાકી રહ્યું હોય માનવી, કરી આપીએ પૂરું. સુ૦ ૬૫
 ભોળી કહે આ બાપજી, નથી જેઈતું એકે;
 માગી લીધાં અમે માનવી, સઘળાં અવિવેક. સુ૦ ૬૬
 કાયર કાયર ચડે ગયાં, ઘર ગંધાશું બાધું;
 બહુ દુઃખીયાં અમને કર્યા, નથી પીધું કે ખાધું. સુ૦ ૬૭

દીને બહુને દયા કરે, તમે 'ધરમ' દયાયુઃ
 શતી વચન બોલે બહુ, કરુણારસ વહાણુ. સુ૦ ૬૮
 કદનાં દાંતમે તે સમે, દયા જમને ના દોય;
 શેઠ સરવ સંસારના, કહે છે એવું સદુ કાય. સુ૦ ૬૯
 મોરે હવે આ નોકરી, નથી કરવાનો દાકાડી;
 આખાતુ દિવર હવે, નિશ્ચ નાખશે કાકાડી. સુ૦ ૭૦
 વંશપાળ કહે ખાપણ, ખાતુ હાલો જ્યારે;
 હેઠ બધા અકળાકળે, દુઃખ પામશે ત્યારે. સુ૦ ૭૧
 જાવ નહિ પૃથ્વીવિષે, વધી જાય વધારે;
 નદિ પ્રજુએ આ કાપદો, કયો મરવાનો સારો. સુ૦ ૭૨
 વંશપાળ કહે જગતમાં, મને નિર્દય કહે છે;
 મોરે હું છેડીશ નોકરી, વણી ગાળાય દે છે. સુ૦ ૭૩
 વંશપાળ કહે ખાપણ, એમ અજ બંકે છે;
 મુઠ્ઠાનુજવી સર્વદાં, તમને ધર્મજ કહે છે. સુ૦ ૭૪
 ધર્મ મુને ચીદને કહો, હૂર કામ અમારું;
 શેઠ પડે સદુ શોકમાં, પછી કેમ કહે સારું. સુ૦ ૭૫
 વંશપાળ કહે વિવાદમાં, જમવા સદુ આવે;
 સંકટમાં દે શ્મશાનમાં, સાચો સ્નેહીજ આવે. સુ૦ ૭૬
 મોરે તમે છે સરવના, સાચા દિતકારી;
 ખાતું તમારું ના દોય તો, દુનિયા હો બિચારી. સુ૦ ૭૭
 શેઠ દયાયુ દયા કરે, અંગ રોગીતું કાપે;
 જર ના સમજે મૂરખા, તેને નિર્દય ધાપે. સુ૦ ૭૮
 મોરે તમારી નોકરી, નથી કાંઈ નકારી;
 ફાલ નેમાં દયા બરી, હીસે સરવથી સારી. સુ૦ ૭૯
 વિનય મુણી વંશપાળનો, દયા જમને રે આવી;
 વેને ગયા વેડુંકમાં, વાત દરિને મુણાવી. સુ૦ ૮૦
 પાણિ બેડી પ્રજુને કહે, આગ્યો વાણીઆ પેલો;
 કહે છે પાણી હોય માણુએ, જીવું બોલે છે પેલો. સુ૦ ૮૧
 દુઃખ થયો પછી દરિતમો, લેવો મનુષ્ય મંગાવી;
 આજ પછી ડરશે નહિ, રહે ન દોય આવી. સુ૦ ૮૨
 શેઠ અત્તાની લખાડ છે, રહે તમને રે આગ્ય;
 તોય ન દોય દિલનીર થયો, મુખે ધન મંગાવે. સુ૦ ૮૩

હુકમ હરિનો શિર ધરી, નિજ આસને આગ્યા;
વિદાય કર્યો વંશપાળને, સહુ મનુષ્ય મંગાવ્યા.

દોહા

વંશપાળની વારતા, સાંભળજે સહુ લોક;
કર્તા કેરો કાયદો, સમજી તજજે શોક.
ઉપજવે પાળે હરે, એ ઈશ્વરની રીત;
છોટમ કહે સમજી કરી, પ્રભુપર કરીજે પ્રીત. ૨
વંશપાળ મન જાણીએ, લોળી પ્રવૃત્તિ નાર;
મોહપુત્ર જ્યારે મુવો, કરતી અતિ પોકાર.
ઉપાસી અન્ય દેવને, પાછો કર્યો પ્રકાશ;
દુર્ગુણ કુટુંબ સહિત વળી, ધરમાં ડીધો વાસ. ૪
દુઃખ પામ્યાં બહુ દંપતી, વસ્યો દ્વેષ વૈરાગ;
જૂઠું જાણી જગતસુખ, તતક્ષણ કીધો લાગ. ૫
કર્તારે કરુણા કરી, આપ્યું સુખ અનંત;
તે સમજી સંસારનો, મોહ તજે છે સંત. ૬
વૃદ્ધિથી હરખે નહિ, હાનિથી નહિ શોક;
સમજી દિ જોની રહે, એવા વિરલા ડોક. ૭
કલ્પિત વાત કવીશ્વરે, પરથમ ગદ્યમાં એહ;
દોહા ચોપાઇએ પછી, રચી છોટમે તેહ. ૮

ઇતિ શ્રીવંશપાળ આખ્યાન સંપૂર્ણ

શ્રી શિવ-વિવાહ

અમિત જનને કરતાર એકજ, એ ઉમરનાં નામ અનેકજ;
ને જગતને પાવે જાગૃત, નિર્મળ જાણી ગુફ ગુફ માગૃત.

૬૧૪

- ૧ શુદ્ધ પુદ્ગ માગૃત ચારણ, જાવે જાણું જગતંત;
જગતંત કેઈ નામ લેતાં, નાસે વિજ્ઞાન અતંત.
- ૨ દરખે કરી દર-ગિરિજા તણે, કરું વિવાહ કરજોડયા;
પુદ્ગ પ્રમાણે પાણી, કશું દ્રાવ ન દેસો ખોડયા.
- ૩ અમરરૂપે પ્રભ અસર, અકળ રૂપ અપાર;
તેયથી સપજું વિષ સરન્નું, એમ વેદ કરે ઉચ્ચાર.
- ૪ અમરરૂપે રમેગુણનું, પ્રસા એવું નામ;
દ્વાર તે ગુણ સાલ્વિકી, વિપ્લુ સકળ સુખધાન.
- ૫ મધર ગુણ છે તામરી, મહાદેવ જે કહેવાય;
ચિદ્રિ તણે સંદાર કરે, તે જે તેથી યાય.
- ૬ અર્ધમાત્રા આદિયજ્ઞિ, તે સરવતી માત;
જિંદુ પુરુષ છે એક નિયુત્ત, સર્વ કરે તાત.
- ૭ જ્ઞાનદેવના કાર્ય માટે, પંચ કદંબા ભેદ;
જસુ વિચારે એક છે, એમ કહી વહે છે વેદ.
- ૮ પંચાપતને પૂજ્યો, એમ જાણી ઈશ્વર એક;
ભેદપુદ્ગિએ જે જાણે, તે સર્વ છે અવિવેક.
- ૯ વ્યાસાદિક જે કવિ યયા, તેણે કર્યો વાણીવિલાસ;
જાહે રૂપે જય વધ્યા, કરી પુરાણ ને ઇતિહાસ.
- ૧૦ તે મધ્યે શિવજી તણે, વિવાહ ગાયો જોડ;
તે શિવતણી કરણા યજ્ઞી, સંક્ષેપમાં કહું તેડ.
- ૧૧ ચંદરના ગુણ સાંભળીને, પ્રાણી પાવન યાય;
જય ઉચરે જીવવાવડે, તો પાતક દૂર પગાય.
- ૧૨ મનસા વાચા કર્મણ્ય, સેવે જે કાઈ શિવને;
કહે છેટમ સંસાર માંડે, મળે મહાસુખ જીવને.

કડવું ૧ છું

પૃથ્વી ઉપર છે ગિરિ કેસાસજી, ત્યાં છે શં
તે પરવતની શોભા સારીજી, મહાદેવ રહે છે,

હાથ

તપ કરે છે ત્રિશૂળપાણિ, શોભા કહી
ઘણાક જનો સેવા કરે, આનંદ આ
દેવ દત્તજ મુનિ નાગ ગાંધિવ, આવે
વૈદ્યદંથી વિશેષ છે, મહાદેવ
પુત્રી દક્ષ પ્રજાપતિની, સતી
પરણાની શૂરપાણિને, મહાદેવ
તે સતીસહિત શિવજી સદા, કરે વિવિ
નારદાદિક મહામુનિજન, આવે
ત્યાં ગાનવાન કરે ઘણાં, ને યા
સખ સ્વર ને તાલમાં, વાજે
ત્યાં શીતળ મંદ મુગંધ સુંદર, ત્રિ
જનુમજ ત્યાં ગેદ છે મદા, મુખ કે
અંતરિયાં સૌ અમર આવે, નાચે
નેચે ને મહાપુરુષના, ને યાય આ
ગાદિ અત્યે જાનની, પુરુષ અનં
મદ તપસિવ કેદમાં, ને પુરુષ ગિર
મદ મહા પુરુષ કેદમાં, ને પુરુષ
તપસિવ ગિર કેદમાં, ને પુરુષ
મદ મહા પુરુષ કેદમાં, ને પુરુષ
તપસિવ ગિર કેદમાં, ને પુરુષ

કડવું ૨ છું

તપ કરે છે ત્રિશૂળપાણિ, શોભા કહી
ઘણાક જનો સેવા કરે, આનંદ આ
દેવ દત્તજ મુનિ નાગ ગાંધિવ, આવે
વૈદ્યદંથી વિશેષ છે, મહાદેવ
પુત્રી દક્ષ પ્રજાપતિની, સતી
પરણાની શૂરપાણિને, મહાદેવ
તે સતીસહિત શિવજી સદા, કરે વિવિ
નારદાદિક મહામુનિજન, આવે
ત્યાં ગાનવાન કરે ઘણાં, ને યા
સખ સ્વર ને તાલમાં, વાજે
ત્યાં શીતળ મંદ મુગંધ સુંદર, ત્રિ
જનુમજ ત્યાં ગેદ છે મદા, મુખ કે
અંતરિયાં સૌ અમર આવે, નાચે
નેચે ને મહાપુરુષના, ને યાય આ
ગાદિ અત્યે જાનની, પુરુષ અનં
મદ તપસિવ કેદમાં, ને પુરુષ ગિર
મદ મહા પુરુષ કેદમાં, ને પુરુષ
તપસિવ ગિર કેદમાં, ને પુરુષ
મદ મહા પુરુષ કેદમાં, ને પુરુષ
તપસિવ ગિર કેદમાં, ને પુરુષ

પરેશર બહી કરી, અરચન વિધિ મુનિએ આચરી. ૧
 કનઆખ્યાંઆશ્રમ માંય, સતીસદ્વિત પધરાઆ ત્યાંય;
 ચ ચક્ષાવી મુનિએ ધણી, ગોષ્ઠ વિધવિધ જ્ઞાનતણી. ૨
 ન પ્રજ્ઞતી સૌથી જહી, હમિયાકાન્તે કહી એકલી;
 કંસમાનનાકતપ સાગ, જક્તિસમાનનદિવ્ય આગ. ૩
 દેમા બહુ મહાદેવે કહ્યો, અગસ્તને હર આનંદ ધર્યો;
 સિ કેટલાએક વહી ગયા, સતસંગે બહુ સુખીયા થયા. ૪
 આ સકળ જપિનો સાથ, વ્યવચ કહી હર જોડયા હાથ;
 ત્યા શિવ દેવાસે વળ્યા, છાટમ સકળ મનોરથ કળ્યા. ૫

કલ્પ-૩ ભું

તેમે મને મહી ભાગવી જંગલ દરિએ ધર્યો અવતારજ,
 મુકુટાદીપક પિતાને વચને વિચરે વનમોહારજ;
 મારીય જુગતું રૂપજ પરીને પંચવટીમાં આગ્યોજ,
 સંવત્ જનકી દરણુ કરું ને શોક પળેા ઉપજ્યોજ. ૧

રાગ

રદન કરે છે રમુકુળમલ્લિ, ચિંતા મનમાં ઉપજ પલ્લી;
 નરકીઆ નાગયજ્ઞ કરે, સીંગા ચોપવા વનમાં ફરે. ૧
 વનવડુજને કરવા મોહ, અરિય કરે છે ચિદ્વંદેહ;
 તેમે મને શિવ આગ્યા ત્યાંય, દર્યનની પ્રચ્છ મનમાંય. ૨
 કુંસનય નવ પાસ જવાય, મગવા મન મહાદેવ પસાયા;
 પરે રહી કર્યો પ્રભાન, જે જે સુત્ર ચિદ્ આનંદ ધાન. ૩
 રૂપ મનનું દદયે પરી, આજ્યા ત્યાંથી અપે કરી;
 જોઈ સુતી મન વિરમય થઈ, શિવજને કાંઈ ન થઈ કહી. ૪

રાગ રેર

ગંગે મન આગ્યુ અચરજ બારી, કેન નરને નમે આગ્ય વિપુમરી;
 આત્મની જે નારી સાર અચકાપ, કેન પૂનજ્ઞાન તેને કહેવાય. ૧
 નિષ્કાનન ખોલે મહાદેવ પાલી, એનુ વાનનું કાલુ મોકે દેવે બહી;
 જલ અપે અખંડ અનંદ કહેવાય, હર નારી ને કાંઈ કાંઈ ન થાય. ૨
 અજ અજર એક નાદ અવિનાશી, વિષાઃ પ મનમરનાં મહે વાગી;
 અસંનનું અવરણ તેને ના થાય, વિવિધ નમો નથી નવ બાય. ૩
 એને અનંદ પરે કરવા દિવ્ય દેહ, શિવજને આ છે દાનદાનિ વની દેહ;

કડવું ૧ હું

પૃથ્વી ઉપર છે ગિરિ કૈલાસજી, ત્યાં છે શંકર કેરો વાસજી
તે પરવતની શોભા સારીજી, મહાદેવ રહે છે મહાતપધારીજી

ઢાળ

તપ કરે છે ત્રિશૂળપાણિ, શોભા કહી નવ જાય;
ધણક જનો સેવા કરે, આનંદ આશ્રય થાય. ૧
દેવ દનુજ મુનિ નાગ ગાંધર્વ, આવે દર્શન કંજ;
વેદુંધરી વિશેષ છે, મહાદેવ કેડે રાજ. ૨
પુત્રી દક્ષ પ્રજાપતિની, સતી એવું નામ;
પરણાવી શૂણપાણિને, મહાશ્વ ગુણનું ધામ. ૩
તે સતીસહિત શિવજી સદા, કરે વિવિધ ભોગવિલાસ;
નારદાદિક મહામુનિજન, આવે શંકર પાસ. ૪
ત્યાં ગાનતાન કરે ધણાં, ને થાય તાંડવ નૃત્ય;
સપ્ત સ્વર ને તાલમાં, વાજે ધણાં વાજીંત. ૫
ત્યાં શીતળ મંદ સુગંધ સુંદર, ત્રિવિધિ વાયુ વાંચ;
ઋતુરાજ ત્યાં રહે છે સદા, સુખ કહ્યું નવ જાય. ૬
અંતરિક્ષથી સૌ અમર આવે, નાચે અપ્સરાવૃંદ;
મેળો મળે મહાપુરુષનો, ને થાય અતિ આનંદ. ૭
ગોષ્ઠિ ચલાવે જ્ઞાનની, પુરણ અને ઇતિહાસ;
વાદ વિધવિધ વેદમાં, તે પૂછે શિવની પાસ. ૮
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય કેરી, યોગની તે જુક્ત;
તે શીખવા શિવ પાસ આવે, મુનિ જીવન્મુક્ત. ૯
કહે છોટમ કૈલાસ સરખું, નહિ ત્રિભોવન મધ્ય;
ત્યાં સદા રહે વાસો કરી, અષ્ટ સિદ્ધિ ને નવ નિધ્ય. ૧૦

કડવું ૨ જુ

અંક સમે ત્રેતાજુગ મધ્યે બન્યો એવો બનાવજી,
મહામુનિકેરો સમાગમ કરવાને શિવને ઉપજ્યો ભાવજી;
અગસ્ત કેરો આશ્રમ આગળ પ્રીતે મુરારી પધાર્યાજી,
વૃષભ કેરે વાકન યેસી સતી સહિત સધાર્યાજી. ૧

ઢાળ

પ્રીતે પધાર્યા શંકરાય, મુનિવરને મન હરખ ન માય;

સેવકે અત્તી કરી, અરુણ વિધિ મુનિએ આચરી. ૧
 નઆપ્યાંઆશ્રમ માંય, સતીસનિત પંચસાગ્ર ત્યાંય;
 ૧ મલાવી મુનિએ પાતી, એણે વિધિવિધ જ્ઞાનગણી. ૨
 ૧ પ્રહરી ચોતી બહી, દુનિયાધાનં હતી એકલી;
 ૧ સમાનનાં, તપસ્યાગ, બહિષ્કારનાનનિજ્ય મ્યાગ. ૩
 ૧ ના બહુ મહાદેવે કર્યો, અમરનાને કરે આનંદ મયો;
 ૧ સેવકેસાએક વહી ગયા, સમુદ્રએ બહુ સુખીયા થયા. ૪
 ૧ એ સકળ જપિનો સાથ, જયજય કરી દરે જોડ્યા દાય;
 ૧ શિવ કેલાસે વગ્યા, એકમે સકળ મનોરથ ફળ્યા. ૫

કહ્યું ૩ જી

તેણે સમે મહી ભાગવી જાંવન દરિએ ધર્યો અવતારછ,
 રંધુકુળદીપક પિતાને વનને વિચરે વનમોહારછ;
 મેરીય મૃગનું રૂપજ પરીને પંચવટીમાં આવ્યોછ,
 સ્વલ્પ જનકી દરણુ ક્યું ને શોક ધણે ઉપજાવ્યોછ. ૧

દાળ

દન કરે છે રંધુકુળમણિ, ચિંતા મનમાં ઉપછ ધણી;
 સિંહીલા નાસાયલું કરે, રીતા સોધવા વનમાં ફરે. ૧
 ધનવકુળને કરવા મોહ, ચરિત કરે છે ચિહ્નં દેહ;
 તેણે સમે શિવ આવ્યા ત્યાંય, દર્યાનની ઇચ્છા મનમાંય. ૨
 કુચંમય નવ પાસ જવાય, મળવા મન મહાદેવ પસ્તાય;
 પેરે રહી કર્યો પ્રણામ, જે જે સત્ ચિહ્ન આનંદ ધામ. ૩
 રૂપ સમનું દહ્યે પરી, આજ્યા ત્યાંથી ચાંપે કરી;
 જોઈ સતી મન વિસ્મય થઇ, શિવજીને કાંઈ ન થકી કહી. ૪

દાળ ફેર

સતી મન આવ્યું અચરજ ભારી, કેમ નરને નમે ભોળા ત્રિપુરાસી;
 અજ્ઞાની જે નારી સાફ અથડાય, કેમ પૂરણથલ તેને કહેવાય. ૧
 નિશ્યાનવ બોલે મહાદેવ વાણી, એનું કારણ કાણ શકે હવે જાણી;
 પ્રભુ આપે અખંડ આનંદ કહેવાય, દેહધારી તે કાઈ કાળે નવ થાય. ૨
 અંજ અક્ષર એક સદા અવિનાશી, ચિહ્ન૨૫ ચરાચરમાં રહે વાસી;
 અજ્ઞાનનું આવરણ તેને ના થાય, રવિધામમાં રજની ક્યમે નવ જાય. ૩
 મુનિ ધ્યાન ધરે કરવા દિવ્ય દેહ, શિવસરખા છે જ્ઞાનનિધિ વળી તેહ;

સતીના સંગથી રે, હાવે હોય ધર્મવાત. ૭
 પણ પોતે ક્યું રે, એટલે વાણી થઈ આકાશ;
 સંકલ્પ શિવનો રે, સમજી સતી થઈ ઉદાસ. ૮
 કાંઈ કહ્યું નહિ રે, એવા ગુણસાગર ગંભીર;
 દઢવ્રત ધારીયું રે, એવા ધર્મધુરંધર ધીર. ૯
 સતીને સુખ થવા રે, આલ્યા કહેતા કહી ઇતિહાસ;
 વિધવિધ વારતા રે, કરતા આઠ્યા શિવ કેલાસ. ૧૦
 વટછાયા તળે રે, બેઠા આસન વાળી ઈશ;
 સેહેજ સ્વરૂપમાં રે, સમાધિ લેઈ બેઠા જગદીશ. ૧૧
 શિવસેવા વિષે રે, સતી રહ્યાં છે તેણે ધર;
 એમ વીતી ગયાં રે, સંવત્સર સીત્યાસી હજર. ૧૨
 જગપતિ જાગીઆ રે, સમરણ કરતા સારંગપાણ;
 એટલે આવિયાં રે, ઝટપટ થયું સીતાને જાણ. ૧૩
 પૂરણ પ્રેમથી રે, સેવા કીધી સર્વે પ્રકાર;
 સેવક તે સમે રે, આઠ્યા કરતા જજેકાર. ૧૪
 સતી બેસીયાં રે, સન્મુખ આપીને આસન;
 અંતરિક્ષ એ સમે રે, જતા દીધા ઝાઝા જન. ૧૫
 સુશીલ સુંદરી રે, ઘણી એક કરતી જાણે ગાન;
 પૂછ્યું શિવને રે, સતીએ જોયાં બહુ વિમાન. ૧૬
 શિવ કહે સાંભળો રે, પ્રજનો પતિ થયો છે દક્ષ;
 તેના યજ્ઞમાં રે, એવા લોક મળે છે લક્ષ. ૧૭
 મુનિઓ સર્વને રે, તેડી રહ્યા તમારે તાત;
 મુજશું વેર છે રે, માટે તમને ના કહી વાત. ૧૮
 શ્રવણે સાંભળી રે, વળતી મતીએ કયો વિચાર;
 બવન પિતા તણે રે, આગનેડ્યાં જવું નિરધાર. ૧૯
 શિવ કહે સાંભળો રે, તમે ચતુરા ચતુરસુજાણ;
 આગનેડ્યાં જવું રે, એમાં નથી કાંઈ કહ્યાણ. ૨૦
 આશ્વિન પ્રજાતો રે, નિધિએ દક્ષ કયો જ વાર;
 પદ પાળ્યા યજ્ઞે રે, એને વડેયા ધણે હંકાર. ૨૧
 હું જવું નહીં હતા રે, તે અવસરમાં તેણે ધર;
 ગત્યા એવે રે, ને તો મનથી કયો પ્રજામ. ૨૨
 નિંદા નાદર રે, વળતી જાણે કરી અપાર;

હું જોઈયોં નહિ રે, આવી જોડો આણે દાર. ૨૩
 માટે માનુનિ રે, તમે માનજો મારી વાત;
 ત્યાં જાશે તમે રે, એથી થશે ધણો ઉતપાત. ૨૪
 વગતી સતી વહે રે, હું જઈ આવું એકજ વાર;
 નહિ માને મુને રે, તો હું નહિ રહું એણે દાર. ૨૫
 એમ કહી ચાલીયાં રે, સાથે ગણુ લીધા દશ ખાર;
 દેવ મળ્યા હતા રે, કપિ મુનિ દક્ષ પિતાને દાર. ૨૬
 સતીને જોઈને રે, કાંઈએ ન કયું કાંઈ સન્માન;
 ખાપ ન જોલીયો રે, કાંઈક માથે દીધું માન. ૨૭
 શાળા યજ્ઞતણી રે, સમીપે જોયું તેણે જગ્ય;
 ત્યાં દીક્ષા નહિ રે, કિંચિત્ શંકરનો વિભાગ. ૨૮
 ચિતવ્યું ચંદીએ રે, વગતી કાપ કર્યો પરચંડ;
 અવતા ઈશની રે, કરનારાને દેવો દંડ. ૨૯
 અરર આ સદુ રે, મારી નજરે કેમ નિરખાય;
 પાપી પિતા તણું રે, મેં તો મુખ દીધું તવ જાય. ૩૦
 દુર્મતિ તાતથી રે, મારો પ્રકટ થયો છે દેહ;
 ન ધટે સખવો રે, ખાળી ભરમ કરું હું તેહ. ૩૧
 સર્વ સમાસદો રે, તમે તો વિપરીત શ્રીધી વાત;
 ચિત્તનિંદા તણું રે, લેતા જાઓ દુઃખ સાક્ષાત. ૩૨
 એમ કહી અંખિકા રે, પ્રકટી જોગાનજની ઝાજ;
 દેવમુનિ દેખનાં રે, દેહને દહન કર્યો તત્કાળ. ૩૩
 બન સદુ જોઈને રે, સંધર્ષે શ્રીધો દાદાકાર;
 હરગણુ કાપીઆ રે, દેખી દેવીનો દેહાર. ૩૪
 બપ ઉપજવીઆ રે, પાડ્યું યજ્ઞવિપે બંગાણુ;
 ગણુના મારથી રે, નાશ કરતા મુંબારાણુ. ૩૫
 પરા મુગ્ધગઈ રે, કંપી હુડ્યા દય દિગમ્ભાજ;
 યજ્ઞને ભાગ્યા રે, સૌ ગણુને ચઢીયો બહુ કાજ. ૩૬
 બ્રુગુએ જોઈને રે, વગતી નન શ્રીધા વિચાર;
 આપી આહુનિ રે, અહમ્મજ દેવી ચઈ ને દાર. ૩૭
 દૃઢ જોડું થયું રે, હરગણુ દારી ગયા ગિવ માસ;
 ધ્રુવને સાંભળી રે, કાપી હુડ્યા પતિ દેહાસ. ૩૮
 બદાને આવી રે, પ્રકટયો વીરભદ્ર વિક્રાજ;

જઈને યજ્ઞનો રે, તેણે ભંગ કર્યો તત્કાળ. ૩૬
એ સહુ વારતા રે, સંક્ષેપે કહી સઘળી પેર;
સતી તો ત્યાં થકી રે, જનમી જઈ હિમાલય વેર. ૪૦

વસણ

હીમવંતને વેર અવતરી, પડ્યું પારવતીજી નામ રે;
છોટમ કહે પછી શિવને, તે પરણી તેણે ઠામ રે. ૧

કડવું ૬ કું

રાગ—જનકી મંગળના

હીમાચળને તે વેર જનમીઆંજ દેવી;
ત્રિભોવનમાં નહિ કાચ તે નાર જવી. ૧
જ દિવસ થકી જગદંબાજી જાયાં;
સુખ સંપત્તિ શોભાવડે ઘર છાયાં. ૨
રિદ્ધિ સિદ્ધિ નવ નિધિ પ્રકટી છે ત્યાંય;
મણિ કેરી તો ખાણ્યો થઈ ગિરિમાંય. ૩
સતા વેલી વનસ્પતિ ને દ્રુમ જાતિ;
દ્રુમ રૂંઢે શોભી રહી અગણિત જાતિ. ૪
ઋતુરાજ ખીલી રહે ખારેજ માસ;
મહામુનિઆંજ આવી કર્યો છે ત્યાં વાસ. ૫
મેના હીમવંતને મન હરખ અપાર;
મુનિ નારદ આવી ચઢ્યા તેણી વાર. ૬
જેઠ મુનિવરને સુખ દંપતી પામ્યાં;
કર જોડેને શિશુ ચરણમાં રે નામ્યાં. ૭
ચરણોદક સહનં જવન સિધાગ્યાં;
કેળગે આગીને પારવતી પવરાગ્યાં. ૮
આમી કહેને મુનાપદ્યું નામવિધાન;
મનુ કાવ્ય પદ્યું કેળવે મનને જાન. ૯
મુનિવર કાવ્ય તે કહેજે વખાણી;
મુનિવર જોડે પારવતી મુનિઆગી. ૧૦
એનું નામ કન્યા અનિદાજી મવાની;
એની કન્યા નહિ મુનિનાં કહાં જાની. ૧૧
એ તે યાવ નદાય પાવિની રે પ્યારી;

એના નામ થકી નરેશ નર-નારી. ૧૨
 એ જોઈ સોંગે નરે પનિવન અરિસાર;
 એને સેવે તે સુખીના શાય સાર. ૧૩
 એના ચુખાનો ના પાર ન પામેજ વેદ;
 હવે અવગુણ સુખના રમે કો ખેદ. ૧૪
 એના પરનારને નહિ માન ને તાત;
 કુળ મામ નહિ પર કે કો જાત. ૧૫
 નિગૂંણ નિઃશંક ને કમ્પ રે ચારી;
 હશે નમે જટીલ ને જાતિ બિચારી. ૧૬
 વિપારી વિનયિ વિગૂંણ બ્યાલી;
 કુસ્ય કુસંગી ને સહી કપાલી. ૧૭
 એવો વર વરશે તેનાં મીન ન મેખ;
 એના હસ્તમાં એવી પટી છે જ રેખ. ૧૮
 એવું સાંભળી દુઃખ હંપતી પામ્યાં;
 કર જોડીને નારદને શિય રે નામ્યાં. ૧૯
 હવે કાંઈ ઉપાય બતાવોજ રોડ;
 વિધિ એક કહોજ મટે કેમ કુરો. ૨૦
 કહે નારદ સાંભળજે ગિરિરાય;
 કરે પુત્રી તમારી જો એક ઉપાય. ૨૧
 વરનાં લક્ષણ તમને કહ્યાં મેં જ્યાં;
 સંપૂર્ણ ચંકરમાંડી રહ્યાં છે તેવાં. ૨૨
 જુઓ અંક ને અગ્નિ અશુચિને ખાય;
 મહાદુર્ગધી જળ તે ગંગામાં સમાય. ૨૩
 પણ તેને અશુદ્ધ કરે નહિ દોષ;
 એમ સમર્થને કાંઈ દોષ ન દોષ. ૨૪
 શિવ મંગળધામ સદા અવિકારી;
 ગણીએ નહિ દોષજ એમ વિચારી. ૨૫
 મળવું કહણ ધણું કેમ મહાદેવ રીઝે;
 તપવિના ન પામીએ ઉપાય બીજે. ૨૬
 ન્યારે ઈચ્છે સુતાનું તમે કાંઈ સાર;
 ત્યારે તપ થકી કારજ થાએ તમારું. ૨૭
 બ્રહ્મજનન ગયા એમ કહી સુનિરાય;
 હા. ૩૦

માત તાતને ચિંતા અતિ વણી થાય. ૨૮
 મુનિ નારદના મુખની મુણી વાણી;
 દુઃખ દંપતી પામ્યાં ઉમા હરખાણી. ૨૯
 મેના મનમાંય થઈ વણી ઉદાસ;
 એકાંતમાં તેડી બેઠી પતિ પાસ. ૩૦
 કહો સ્વામી કહું મુનિએ હોય જહ;
 મારી સમજણમાં નથી આવ્યુંજ તેહ. ૩૧
 જીવી પુત્રી છે સુંદર ને મુકુમારી;
 વર શોધજો સુંદર તેવો વિચારી. ૩૨
 હોય મૂઠ મલિન કલાગુણ હીણ;
 વિદ્યા વિનય વિવેક રહિત દુઃખી દીન. ૩૩
 દુસંગી દુઃખસની કઠોર ને કૂર;
 અપદક્ષણ આળસુ અધમ અસૂર. ૩૪
 અવિચારથી અવાને કન્યા રે આપે;
 કુંભીપાંકે પડે તેનો તાત તે તાપે. ૩૫
 ગુણ જોયા વિના કુળ એકલું જુવે;
 દુઃખ દીકરીનાં પછી જોઈને રૂવે. ૩૬
 ધનજોમે પતિવને પુત્રી જ આપે;
 ખાણ પુણ્ય પુણ્યન તેને રે આપે. ૩૭
 કો આળસવંતી વિવાદ જ કોઈ;
 પછી પચાવ્ય પુત્રાતનાં દુઃખ જોઈ. ૩૮
 નસામો મારું કહ્યું નહિ નાનોજ જ્યારે;
 જડ કોઈએ વિદ્યો પેઠે નિંદ્યો ત્યારે. ૩૯
 જેવું તપન મુખને પેઠેયા ગિરિયાય;
 વન્ય તેવો વિનયવન્ય વિનય ન થાય. ૪૦
 મુનિ મુનિ મુનિ મુનિ મુનિ મુનિ મુનિ;
 જેવું મુનિ મુનિ મુનિ મુનિ મુનિ મુનિ. ૪૧
 મુનિ મુનિ મુનિ મુનિ મુનિ મુનિ મુનિ;
 મુનિ મુનિ મુનિ મુનિ મુનિ મુનિ મુનિ. ૪૨

૬૩૩ ૩ મું

ચોપાઈ

જગત્ત્રયોદશા દીમાન્વજ્યાની, તમે દુષ્ટમાં પરજે ચાલી; ૧
 મુનિ નારદે કહ્યો કાપા, ક્યો દોષ ને રેવ ચાપા. ૧
 તમને પુત્રો કાપર છે પ્રીતિ, ત્યારે ચીખંત પર્વની રીતિ; ૨
 તપકેસ કંઠ કુપદેશ, નેથી મમલેજ સંપન્ન ક્ષેત્ર. ૨
 તપ કેસ છે મહિમા આપા, નેથી સુખ પામે સંસાર; ૩
 તપ કરતાં મને નિપૂરારિ, નેથી દરજેજ પુત્રો તમારી. ૩
 પરચે શંકર ને સુખપામ, તેથી પામશે પરમ વિશ્વમ; ૪
 એ તો સુખ કાપા છે સાદે, માટે ધીરજ મનમાં પાદે. ૪
 એવું કહી અપજા સમજાવી, તારી વાત મેનાને જાણી; ૫
 મ્હાંજે હમિયાને લીધી ઉછંગ, તેમું નિરખીને અગોચર. ૫
 માત્રી પુત્રી પરમ સુકુમારી, દેહદમન અનિ દુઃખ બારી; ૬
 કેમ છતે કહું મેં જાણ, તપ કરતાં તો કદજ થાય. ૬
 મનમાં ચોચવાલાગી માત, જાણી હિમીઆએ મનની વાત; ૭
 બોલી વચન પછી મદાદેવી, એની વાણી તે અમૃત જીવી. ૭
 એક સ્વમતણી કહું વાત, તમે મનમાંદે પરજો માત; ૮
 મુને મજીઆ મદાદેવરાજ, એવું દીઠું હવું મેં આજ. ૮
 વેદ મુનિ મદામુનિ ધીર, ધણું તેજ ને ગૌર ચરીર; ૯
 અર્ધચંદ્ર નિસક બહું બાલ, કંઠે મણિ ને રુદ્રાક્ષની માલ. ૯
 મુને તપનો ક્યો કુપદેશ, મળશે શંકર મઠશે કલેશ; ૧૦
 મદામંત્ર આખો કરી પ્રીત, કહી તપની યથાયોગ્ય રીત. ૧૦
 કહું નારદે કરજો તેજ, તેમાં કાંઈ નથી સદેહ; ૧૧
 કર જોડી મેં નામ્યું શીશ, પછી દીધી મુનિને આશીષ. ૧૧
 મને ધણુંએ બતાવ્યું જ્ઞાન, એમ કહી યથા અંતર્ધાન; ૧૨
 ઉગે સૂરજ ને થાય સવાર, માટે તપ કરવું નિરધાર. ૧૨
 મુણી પારવતીની વાણી, મનમાં રીઝી તે મેના સાણી; ૧૩
 એ તો કહી ગયા ઈશ્વરરાય, કરો તપ સદુ સિદ્ધિ થાય. ૧૩

વલજ

સિદ્ધિ થાશે સર્વથા, અંમાં નહિ સંશય કાંય રે;
 કહે છાટમ પછી દેવીએ, તપ આરંભ કીધો ત્યાંય રે. ૧

કડવું ૮ મું

રાગ—અઢળક ઢળીયા રે મુદિ તાંડલ માટે.

તપ આરંભ્યાં રે આપે ઉમિયા દેવી;
 વેશે બાળી ધીરજવાળી નહિ ડાય એના જીવી. તપ૦ ૧
 માત તાતને સગાં સહોદર તેની પ્રીતિ ત્યાગી;
 પ્રાણપતિ પદ પંકજ ઉરમાં ધરી તપ કરવા લાગી. તપ૦ ૨
 સકળ ભોમના સ્વાદ તજીને બેઠાં આસન વાળી;
 કપૂરગૌર કૃપાનિધિ શંકર તેણું લાગી તાળી. તપ૦ ૩
 યમ નિયમાદિક આસન સઘળાં પ્રાણાયામમાં પૂરી;
 પ્રત્યાહાર ધારણા ધરતી ધ્યાન ધરે થઈ શૂરી. તપ૦ ૪
 કંદમૂળ ફળના આધારે સહસ્ર વર્ષ ગયાં વીતી;
 શાક ખાઈ શત વર્ષ ગમાવ્યાં ડૂડી રસના છતી. તપ૦ ૫
 જળને પાને વર્ષ કેટલાં કેટલાં પવન આહારે;
 કેટલાંક વર્ષ કહણ અપવાસે દૃઢ એવાં વ્રત ધારે. તપ૦ ૬
 સૂકાં પત્ર પડ્યાં બીલીનાં તેવાં પ્રારથ્યાં તેને;
 ત્રણ સહસ્ર વર્ષલગી એવી રહી આધારે એને. તપ૦ ૭
 સૂકાં પત્ર સતીએ તજીયાં પડીયું નામ અપરણા;
 ઉત્તરે રીઝ્યા અવિનાશી ઈશ્વર અશરણશરણા. તપ૦ ૮
 ગગન ગિરા થઈ અધોર તપથી બ્રહ્મદેવની વાણી;
 સકળ મનોરથ થશે તમારા લેજો નિશ્ચે બાણી. તપ૦ ૯
 પિતા તમારા આવે ત્યારે તપ મૂકી ઘેર બજો;
 શંકર સુખે તમને વરશે સદાય સુખીયાં થાજો. તપ૦ ૧૦
 આવે સમ કષિ તમ પાસે સત્ય માનજો ત્યારે;
 કહણ ક્લેશ કરવો મૂકીને તરત જાજો તે વારે. તપ૦ ૧૧
 બ્રહ્મદેવની વાણી સુણતાં પારવતી સુખ પામી;
 કહેછોટમ સહુ કારજ સરિયાં રીઝ્યા અંતરજમી. તપ૦ ૧૨

હાજ

હવે સાંભળો શંભુ તાળી કહું વાત,
 વંદે વંદ પુરાણ કરીને વિખ્યાત;
 જે દિવસે સતીએ કર્યાં દેહન્યાય,
 તે દિવસથી શિવને થયાં વંરાગ. ૧
 કહે સકળ મુનિમાં સદાશિવ યાગી,

મગધાનંદ પ્રભાનંદ આત્મી;
 દામ્ય મુનિશ્યાને લઈને કરે પલ્લુ જાન,
 કટી વખાળું તે વ્રજનું પાન. ૨
 એવે આનંદમેધ કરે ત્રિપુરાદી,
 શિવ રમ્યા નહિ, દામ્ય દૃઢમનપ્રાદી;
 શિવ જેવા નહિ, દામ્ય ભુગમ્યાં રે ગામી,
 શિવ જેવા નહિ, દામ્ય આનંદભાગી. ૩
 રહે રાતદિવસ દરિ રાગેજ પાન,
 એમ કરનાંમાં પ્રકટ થયા મગધાન;
 જેનું રૂપ અનુપમ તેજ આપાર,
 નવમલપર સ્યામ ચાંદા અનિસાર. ૪
 મણિ મુકુટ મનોહર કુંડલ કાન,
 મુખ સુંદર ચરણ મયંક સમાન,
 કન્યા જાણેલાંચન લલિત કપોલ,
 શુભ નાચિકા અંધાર અરણ્ય રંગગોળ. ૫
 ધીમકુંડ કલિની રે પંગતી રાજે,
 બહુ બાલવિચાલનાં તિલક વિરાજે;
 કંબુકંઠ વિરાગ દ્વય પતનાળા,
 મયકંઠ મનોહર ખાલુ વિરાળા. ૬
 કરમાં ચરચાપ કટીએ નીખગે,
 અગોઅગે તે વારીએ દાટી અનંગ;
 બ્રહ્મ લાંછન ઉપવીત ને મણિહાર,
 ભુગચરણકમળની છે શોભા અપાર. ૭
 નખની શુભિ ભક્ત-દ્વયતમ હારી,
 દાટી સુરજપ્રકાશ અતિસુખકારી;
 એવું દર્શન દીધું ત્રિભોવનરાય,
 મહાદેવતણે મન હરખ ન માય. ૮
 કર જેટીને પાગે નમ્યા રાજપાણી,
 પછી જોડ્યા પ્રભુ અતિદામજ વાણી;
 ધન્ય ધન્ય મહાદેવજી વ્રતધારી,
 ભલી ભક્તિ તમે તો દલાવી છે મારી. ૯
 તણે લોકની માંય નહિ તમ જ્યા,

તમે સરવશિરમણિ દેવાધિદેવા;
 શિવ હું તો સદાય આધીન તમારો,
 વિનતિ એક મારી હૃદયમાં ધારો. ૧૦
 માયું વચન મુને એક આપોજી આજ,
 ભજે તમને તેનાં તો કરો તમે ડાજ;
 તજ્યો દેહ સતીએ તે જાણો છો પેર,
 તે તો જન્મી છે જઈને હીમાચળને ઘેર. ૧૧
 તમ ડાજે ઘણું તપ ડીધું છે તેણે,
 કોટી કપ શરીરે સજાં છે રે એણે;
 અંગીકાર કૃપા કરી કરવીજી એહ,
 માયું વચન તમો મુને આપોજી તેહ. ૧૨
 એવું સાંભળી શિવજી કહે સિર નામી,
 'કમ વચન તમારું ન માનીએ સ્વામી;
 નથી ઘટિત તથાપિ થોડે હવે કરવું,
 તમે જે જે કહો તે તો માયેજી ધરવું. ૧૩
 માની મહાદેવજીએ પ્રભુની રે વાણી,
 અંતર્ધાન થયા પછી સારંગપાણી;
 એવે સમઠપિ તે હામે રે આવ્યા,
 મહાદેવજીના મનમાં ભક્તિ ભાવ્યા. ૧૪
 શિવ કહે મુનિ જાણ્યા પારવતીની પાસ,
 તેની દહવાનો જોએ તમે વિશ્વાસ;
 એની પ્રીતિની ખંડણી પરીક્ષા રે લેજે,
 વચની તેના વાવને જઈને રે કહેજે. ૧૫
 મુનિ તરત થયા પછી તેણે રે ડામ,
 મનમાં કયો પારવતીને પ્રભાવ;
 મુનિએ મહાદેવીને કીડી રે કંચી,
 મુનિસંગે દેવ તપસ્યા રે જંચી. ૧૬
 મુનિ કહે તમે મનમાં લેજો મારી,
 જાન કાંઈ નહિ છે આજું દુઃખ મારી;
 મનમાં લેજો તમે વર દેવ રે વચ્યા,
 કહે તેલે નહિ છે બદલું તપ કરવા. ૧૭
 કહે કૌનિયા હું મનમાં લેજો તપ કરવા,

માની વચન નારદનું એહી તા કરવા;
 મુનિ મુગમાં ભયાં અવિવેકજ એવા,
 સૂતાં જોમિ ઉપર ઇચ્છું રસિ મેહેવા. ૧૮
 વિનાપાંખ તે ઇચ્છું જવાને આકાર,
 એમ વરવાને ઇચ્છું પતિ કેવાસ;
 મુનિ કહે ભક્તી ભક્તી હો ભરમાવી,
 તુને નારદવચનની પરતીત આવી. ૧૯
 એનો દીસે છે સંતને કપટી રે એવા,
 કચ્છે સર્વેને કરવા પોતાના રે જવા;
 માને વચન નારદનું જે નર ને નારી,
 તે તો અંતે ભવન તણ થાય ભીખારી. ૨૦
 ચિત્તેનુ કનકકશ્યપુની જે વાત,
 પામ્યા નારદવચન થકી પરિતાપ;
 માન્યા નારદવચન તણે વિશ્વાસ,
 બુઝ્યા દક્ષસુતાનો થયો છે રે નારા. ૨૧
 તમે તેના વચનનો કર્યો ઇતખાર,
 વર ઇચ્છો મદ્યાણવિગે વસનાર;
 જોજો ભાંગ પીનારો ને ભૂતોનો સંગી,
 જેને તું થવા ઇચ્છે તેની અર્ધાંગી. ૨૨
 દક્ષએ તણ ટેક જે માનો અમાર,
 વર સાધી કાઢ્યો છે અમે તમ સાશ;
 અનિ મુંદર અજર અમર અવિનાશી,
 મુખમાં નિધિ શ્રીપતિ વેકુંડવાસી. ૨૩
 એવો વર તમને આપીએ આણી,
 દડ મૂકી જે માનો અમારી રે વાણી;
 તું દ્વિમાયજનન્યા કહે મુનિરાય,
 દડ લીધી હવે કેમ મૂકી રે જાય. ૨૪
 તમું હું જ્યમ નારદનો ઉપદેશ,
 મુખથી કાઢિક વાર મહેસ;
 મુગવચન તમે જે કાય સંશય આણી,
 કુંભીપાકિ પટે તે તો અંતે રે પ્રાણી. ૨૫
 પટે પિંડ કે કપ્ડ પટે જે અપાર,

તોય નારદવચન તજું નહિ લગાર;
 ડાટિ જનમ કડું તપ ના જાઉં હારી,
 વરું શિવ વરને નહિ તો રહું કુમારી. ૨૬
 મુને અવર કરો ઉપદેશ ન ભાવે,
 ઘણી વાર થઇ ઘેર જાઓ છાવે;
 એવી ધીરજ જોઈને નમ્યા મુનિ જ્ઞાની,
 જય જય જગદંબાજી માત ભવાની. ૨૭

વસણ

ચરણે લાગ્યા ચંડીને પછી આઠ્યા હીમાચળ પાસ રે;
 સદેશો શિવનો કહી પછી મુનિ આઠ્યા કૈલાસ રે. ૧
 પરીક્ષા પાર્વતી કરી કહી સઘળી પેર રે;
 કરી પ્રણામ શૂલપાણિને પછી ગયા મુનિ નિજ ઘેર રે. ૨

કડવું ૯ મું

રાગ—વેરાહી

દેવ દુઃખીયા થયા રે, તારક અસુર થયો તે કાળ;
 વિધિ પાસે જઈ રે, કહેવા લાગ્યા નિપત્તિ વિશાળ. ૧
 કહો કેમ થશે રે, પાપી પીડે છે પરચંડ;
 એવા દુષ્ટને રે, હવે તો દેવો જોઈએ દંડ. ૨
 હવે તો હારીયા રે, સરવે કરી કરી સંત્રામ;
 બળીયો છે બહુ રે, સહુનાં ખુંચી લીધાં ધામ. ૩
 અમરની આપદા રે, વિધિએ જાણી તેણી વાર;
 સૂર સહુ સાંભળો રે, એનો ઉપાય છે એક સાર. ૪
 શંકરસુત થઈ રે, એનો નિશ્ચે થાશે નાશ;
 પ્રકટી પાર્વતી રે, એને પરણે પતિ કૈલાસ. ૫
 કારજ કેમ થશે રે, સમાધિ લઈ એકા શિવરાય;
 મદનને મોકલો રે, ઉતારવાનો રચે ઉપાય. ૬
 વળતી હું જઈ રે, સમજાવી પરણાવું શિવ;
 જો એમ નહિ કરે રે, દાનવ દેશે દુઃખ સદૈવ. ૭
 વચન વિધિતણાં રે, માની હુંયે હરખ્યા દેવ;
 વિનય કરી ઘણાં રે, તેડયો રતિપતિને તતખેવ. ૮
 સૂરના સાથમાં રે, પ્રકટ થયા પોતે રણનાથ;

કહેલું કામ છે રે, હેતે બાહ્યો જોડી લાય. ૯
 નિદશે તે સમે રે, દાખવીયું સરવેતું દુઃખ;
 છગચિત્તે કંઈ રે, એથી ઘાય અમરને મુખ. ૧૦
 મદને તે સમે રે, વળતી મનમાં કયો વિચાર;
 છગનાં ચિત્તે રે, માથું મરણ થશે નિરધાર. ૧૧
 પરકપકારમાં રે, પડશે જ્યારે મારો પિંડ;
 સદુસંસારમાં રે, શીર્ષિ થાશે અચળ અખંડ. ૧૨
 સદુને મુખ થવા રે, જે જન ખુવે પોતાનો પ્રાણ;
 ધન્ય ધન્ય તેહને રે, કહીને કરશે લોક વખાણ. ૧૩
 ધીરજ મન ધરી રે, વળતી ચાહ્યો ત્યાંથી માર;
 ચિત્તના દ્રોહથી રે, એનો નાશ થશે નિરધાર. ૧૪
 ચિત્ત સામા જવા રે, કામે શીઘ્રો કામ પ્રચંડ;
 સેન્યા સજ કરી રે, કરમાં ધાયું છે દાદંડ. ૧૫
 આગુપ એહનાં રે, પુષ્પ તણાં જે પાંચે બાણ;
 એની આગળે રે, ધીરજ ધરી શકે કહો કાણ. ૧૬

રાગ ઘોષ

ચાહ્યો ચાહ્યો કામ સજીને આપ રે,
 પામ્યા પામ્યા લોક સકળ પરિતાપ રે;
 મોઢા મોઢા જને મરજદા મૂઢી રે,
 નિજ નિજ ધર્મ ગયા સદુ મૂઢી રે. ૧
 સરિતાઓ સાગરમાં ધરી આવી રે,
 સંગમ તો કરે તજાવ તજાવી રે;
 તજતહી સાખા લતાઓને લાગી રે,
 જડને તો કામ થઈ જલુ લાગી રે. ૨
 પગપાંખી જળચર સ્થળચર જાતિ રે,
 કરવા લાગ્યાં કામલીલા બહુ ભાતિ રે;
 ખૂત પ્રેત યક્ષ કિન્નર નર બેઠ રે;
 નાચે સદુ નચે થઈને તેહ રે. ૩
 જાતિ સર્તી જોગી મદાનતધારી રે,
 જાગી તાગી બેખધારી પ્રભચારી રે;
 પ્રભાચ તો જલ દૈવમાં ભાના રે,
 રામ રામ તજ રહે છે રામા રે. ૪

અમો સરવને ઉપજે હરખ અપાર રે.
 સૂર સરવેનો જોયો પૂરણ પ્રેમ રે,
 અજને કહે છે જાત કરીશું એમ રે;
 વચન સાંભળી હરખ્યો સૂરનો સાથ રે,
 જ જ શંકર સકળ જીવનના નાથ રે.
 તે વેળાએ દેવે દુંદુભિ દીધાં રે,
 સુમન ઘણાં વરસાવ્યાં કારજ સીધાં રે;
 એ વેળાએ સમન્નપિ ત્યાં આવ્યા રે,
 બ્રહ્માદિકના મનમાં સઘળા ભાવ્યા રે.
 પત્ર લખી મોકલીયા હીમગિરિ પાસ રે,
 ઉમિયાજીને ઉપજ્યો અતિ ઉદ્ધાસ રે;
 પ્રીતે ગેહા પારવતીની પાસ રે,
 તમે કરો છો નારદનો વિશ્વાસ રે.
 હવે તો હર ગેહા બાળી કામ રે,
 તમે વરી શું કરશો તેને ધામ રે.
 વચન સુણીને ગોદ્યાં માત ભવાની રે,
 પરમ વિવેકી મુનિવર છો વિજ્ઞાની રે;
 હશે તમારે મન તો શિવ વિઠારી રે,
 મારે મન તો શિવ જોળા પ્રસારી રે.
 અજ અનવધ અનાદિ દેવ મહેશ રે,
 છત્રાસ તત્ત્વ યત્રી છે અગળા શેષ રે;
 અંબા બાળી નેં આગળ્યા ઈસ રે,
 દહતા દેખી મુનિએ નાન્યું શિશ રે.
 અદ્રિપતિને તાત કરી સદુ આવી રે,
 કાનાયકને સદુ મનમાં બાવી રે;
 મુળ પાતાસી સન્ન કરેં નિરમાર રે,
 સ્વના નાનકનિન આન્યું નેણી વાર રે.
 નિરિજ સન્ન મેંસ સન્નવિચાર રે,
 તાતની સદુ મુળ પાતાસા મહેશ્વર રે;
 તમ સન્ન સદુ સદા નેં વિનાય રે,
 મુકે મારે મંડલ દેસા જન રે.

દાળ-જાનકી મંગળ

જાન સમય યમ શંકરતણી, વરરાજ બેઠા છે બહી;
 જ્યાં મુકુટ શોભે છે સાર, કંઠે સરપ તણે છે હાર. ૧
 પંકજ લોચન ઇંદુ ભાજા, નર-કપાળ તણી છે માજા;
 રાજે ભકું ઉપવીત ભુજંગ, ઉન્મત્ત બસમવિરાજ અંગ. ૨
 કંઠગરલ અહીં કુંડલ કાન, મૃગપતિ ચર્મતણું પરિધાન;
 કર ખપ્પર ડમરૂ રાક્ષ ડાક, નંદી વાહન પાણિ પિનાક. ૩
 ભૈરવ ભૂત પ્રેત - ડાકણી, શિકાતર વંતર સાકણી;
 સ્વપ્ના મળીયા શિવના લોક, જને જોઈ કંપે ત્રિલોક. ૪
 દ્વિપશિર વિણુ કાચને સિર, સેવક એવા શંકરતણા વીર;
 નીચાં મુખને હંચા પાચ, ચરણવિના વળી ચોદસ જાય. ૫
 વંદોળીઆ થઈ ઉડે વળી, અદ્ભુત સેના શિવની મળી;
 ખર ઉપર બેઠા કેટલા, શ્વાન શિયાળ ઉપર તેટલા. ૬
 ઉંટ મહિપનાં વાહન કરી, ત્રિશૂલ ખપ્પર કરમાં ધરી;
 ચાચે ધણાં ડમરૂ ને ડાક, ધૂણે ભૈરવ મારે હાક. ૭
 શુંગી શંખ ધણાં રણતૂર, ભેર ભુંગળ વાગે ભરપૂર;
 અતિ ઉન્મત્ત અમંગળ વેશ, નસ અંગ ને છૂટા કેશ;
 અગણિત ગણુ આવ્યા શિવ પાસ, તે જોઈ સર્વે પામે હાસ. ૮

દાળ

એવી જાન મળી મહાદેવની જ્યાંય,
 દેવ તેત્રીકાદી પધાર્યા છે લાંય;
 આવ્યા લક્ષ્મીસહિત વેકુંઠના નાથ,
 આવ્યા પ્રજ્ઞા પ્રજ્ઞાણીસહિત સદુ સાથ. ૧
 એરાવત એસી ઇંદ્ર ઇંદ્રાણી,
 રથ બેઠા રવિ ને રત્નાદે રાણી;
 પ્રીતે રાહણી સહિત પધાર્યા રે ચંદ્ર,
 વળી આવ્યા અરુંધતી સાથે દ્વિજંદ્ર. ૨
 આવ્યા દેવ ગુરુની સગે છે તારા,
 ત્યાં તો દેવી ને દેવ મળ્યા સદુ સારા;
 વદ્ધિ વાયુ વરુણ આવ્યા યમરાય,
 ભંડારી તો શિવના કુબેર કહેવાય. ૩
 ગુણી ગાંધર્વ જન નર અપ્સરા જાતિ,

પિત્રી પત્રગ ગુઝ નાના રે જાતિ;
 દિક્ષાળ મળ્યા સહુ વૃંદે વૃંદે,
 કલ-ગાન કરે ઉર પરમ આનંદ. ૪
 દેવદુંડુલી નૌતમ નાદ અપાર,
 સુર સુંદરી ગાન કરે અતિસાર;
 વરને જોઈ જોઈ હાસ્ય કરે સુરનારી,
 વરને લાયક કન્યા હશે કેઈ સારી. ૫
 તપ કીધાં હશે જણે ઉચ અપાર,
 તે તો લામિની વરશે આવો ભરથાર;
 વ્રત કીધાં હશે જણે ડાટીક લારી,
 કર ગ્રહશે આ વર તો તેજ કુમારી. ૬
 એમ હાસ્ય કરી કરી લેછેજી તાળી,
 જુએ વારંવાર શંકરને ન્યાળી;
 ચાલી જન નિશાન અનેક બજાવી,
 એ તો વાત વિષ્ણુને હૃદે નવ લાવી. ૭
 સુર માવને કીધી હરિએ રે સાન,
 જૂથ જૂઠાં પાડીને ચક્ષાવોજી જન;
 મનમાંહે સમજી ગયા મહાદેવ,
 સદા કૌતકી છેજ હરિની દેવ.
 મહાદેવે મહાગણ તેડી રે લીધા,
 જૂથ જૂઠાં પડી પંથે ચાલ્યા છે રે સીધા. ૮

વસણ

જૂઠાં ચાલે પંથમાં, જુએ કૌતક ગામે ગામ રે;
 હવે હીમાલયની કડું કથારચી શોભા તેને ધામ રે. ૧

કડવું ૧૧ મું

રાગ ધોળ

ઘોટે સખા કંઠાવે તેડ્યા છે મેનાના વાત રે,
 પરવા તેડ્યા પ્રવચાન તેડ્યા છે ભાગર સાત રે;
 સંસાર અનિવાર્ય ન્યામિત્તિતે તેડ્યા છે વન રે,
 નવનુ પરી નમ્મનમિત્તે તેડ્યા છે વન રે. ૧
 ૧૩ રી ભોલતાયા અધીયા નામનુ અદાર રે,

ધામ ઉપર ધામ ફરફરે ચિત્ર તો ગીતમાં સાર રે;
 શાક પૂગવ્યા રે મોલીએ માલુની મંગળ ગાય રે,
 શોભા કરી બદુ શેહેરની દેશે તો દરખ ના માય રે. ૨
 ખાગના ચંદન બેહેકતા હીપી છે કંચન ગાર રે,
 ઘીવ ચેષો છે કસ્તૂરીનો સુગંધી સિંગી છે સાર રે;
 મંગળ દ્રવ્ય મંગાવીમાં ધીકળ ફાકળ પાન રે,
 સોળ વરસની સુંદરી કરે રવકોણીલા ગાન રે. ૩
 કુમકુમ કેસર છાંટીયાં રેખ્યા છે કદળીના સ્તંભ રે,
 મંડપ છયો છે મોગરે નોનમ નાચે છે રંગ રે;
 મલિનાનાં તોરણ ખાંધીયાં જરકરી ચંદરવા સીર રે,
 વાજાં વાગે વિધવિધ તણાં ધધ રહી શોભાની સીર રે. ૪
 નવેનિધિને અદ્ય સિદ્ધિએ આવીને ઉભી છે લ્યાંચ રે;
 ન્યૂન નહિ એકે વાતની જગદંબા જન્મી છે ન્યાંચ રે. ૫

રાગ પ્રભાતકં ધોળ

રચ્યો માંડવડો સાર રે, શોભાનો નહીં પાર રે,
 કંચન કરે તારે હીરા સાંધીયા રે;
 ફાટીક મલિના ધંબ રે, કંચન કદળી ખંભ રે,
 હીમતલી દોરીયે બંધ ખાંધીયા રે. ૧
 વિધવિધ મલિવીતાન રે, નીલમલિનાં પાન રે,
 વિચિત્ર વેલીની ગુંથી ગુંથલી રે;
 ફાટીક મલિનાં ફૂલ રે, ઘીયાં કમળ અમૂલ રે,
 જ્રમર ગુંજરવ કરતાં શોભા ધણી રે. ૨
 નીલમલિના મોર રે, સારસ હંસ ચંદાર રે,
 કળકરે જોરે રે કાયલ રવ કરે રે;
 વિધવિધનાં વિહંગ રે, અવનવા છે રંગ રે,
 પવનનો સાંચો ચારેમેર ફરફરે રે. ૩
 ફરતો ફૂલનો ખાગ રે, જોઈ ઉપજ અનુરાગ રે,
 કંઈ કંઈ રચના દાયે નવ જાય કળી રે;
 રૂટી રચના જોઈ રે, મનકું રહે છે મોહી રે,
 યુવતિયો અનેરી જુએ વળી વળી રે. ૪
 માંડવડાની માંચ રે, ચિત્ર ચિતરીયાં લ્યાંચ રે,
 અતિ અનોપમ દીસે દેવી દેવતાનાં રે;

સઘળાં સુરનાં ધામ રે, દીધાં અદ્ભુત કામ રે,
 વિધવિધ વાહન રચીયાં રૂડાં અતિધણાં રે. ૫
 સારંગી સતાર રે, નૌતમ નાદ અપાર રે,
 ચિત્રામણમાં નાચે ત્યાં અપ્સરા રે;
 નાટકશાળા સાર રે, વિધવિધ વેશ અપાર રે,
 જીવતા જનના જેવા રમતા દીસે ખરા રે. ૬
 મંડપ છાયો કુળેરે રે, જોઈ જોઈ બ્રહ્મા ભૂલે રે,
 પાથરણાં પંચરંગી મૂક્યાં પાથરી રે;
 મણિ તણી છે જોત્ય રે, અખંડ ઉદ્યોત રે,
 વિશ્વકરમાએ રચના કરી ખરી રે. ૭
 માનુની મંગળ ગાયરે, ફેફળપાન વહેંચાય રે,
 ગોત્રજ થાપીને પૂજ્યા ગણપતિ રે;
 ચંદરવા ખંધાય રે, ચોરીઓ રચાય રે,
 ગૃહશાંતિ કરીને દાન દીધાં અતિ રે. ૮
 કુળરીતિ કરાવી રે, વરધો ભરાવી રે,
 રસોધઓ રચાવી રૂડી રીતથી રે;
 પૂરજનને જમાડી રે, વાજાંત વજાડી રે,
 પારવતીને પીઠી ચોળી પ્રીતથી રે. ૯
 એટલે આવી જન રે, શબ્દ સાંભળ્યો કાન રે,
 સામૈયે જવાને સઘળા સજ થયા રે;
 વાજાંત વગડાવ્યાં રે, વાહન મંગાવ્યાં રે,
 જન લેવાને માટે આગેવાન ગયા રે. ૧૦

ઢાળ

આગેવાનોએ જનની શોભા રે જોઈ,
 દીધા વિષ્ણુ વિરંચી રહ્યા મન મોહી;
 ઇંદ્રાદિક શું દિક્ષાલોને દીધા,
 શોભા જોઈ જોઈ મનમાં લાગ્યા બહુ મીઠા. ૧
 આગળ જોતાંતો વરરાજ આવી રે ચઢીયા,
 વાહન ભડક્યાં ને મૂર્ચ્છા પામી સહુ પડીયા;
 નાડાં બાગક ત્યાં થકી લેઈને પ્રાણ,
 માત તાતને ઘેર ક્યું ગઈ જાણ. ૨
 અતિ ત્રાસથી થર થર કંપે છે કાય,

છત્રાં છાકરાં ચાસ મુખે નવ માય;
 પૂછે માતાએ બાળને લઈ ઉછંગે,
 ચા ધરણી સુત કંપે છે અંગ. ૩
 મુણી બાળક વહે એવી રે વાત,
 બન આવે થશે પૂરમાં ઉતપાત;
 એ તે બન આવે છે કે જમની રે ધાડી,
 નિયમ નગરી તો બધી થશે રે ઉઝડી. ૪
 વર વરવે ને જુદો બગદ અસવાર,
 નસ જટીલ ભયંકર અગ્રે રે છાર;
 ઘડક ડમર ત્રિશૂલ ને મુંડની માળ,
 બધે કરવાને આવે છે લોકનો કાળ. ૫
 દને પુણ્ય પુરાતન કીર્તિમાં લેલ,
 એમે બનને જીવતાં રહેશેજ તેલ;
 એવી વાત પરોધર બાળક કહે છે,
 તેનાં માત પિતા પછી મારણા કે છે. ૬
 આગેવાનોએ બન હતારે રે આલી,
 પછી પાયાં - સુરવને ત્યાં ખાંડ પાણી;
 વાળાં વાળાં ને વગીયાં નિયાંને રે માય,
 આવી તોરણે હમા સદાચિત રાય. ૭
 સામુ પોકણાં લઈને રે પાંકવા ભય,
 ને અવસર મેનાને દરખ ન માય;
 કરમાં કંચન માળ ને જગની રે અરી,
 વાગે વાજાંય ગીત ગાયે પછી નારી. ૮
 વેશ વરનો તો રેખી અનુજ છત્રીયાં,
 લાગી મૂર્છા ને ત-સાલ પરણી રે દગીયાં;
 ભય પાનિને જાનિનીંચ ગડ જાગી,
 મેના નદિરમાં રહી રોચા રે હાગી. ૯
 વર પાગલ રી બનીયલે પંડ્યા,
 પલ્લ લોક દસી દસી એડ એડ દાવો.
 પતંગેય કહે છે પારવતીની નંદા,
 આવે વર તેમ કરને કંચન વિજય. ૧૦
 હોજી નંદિયજી મેં મુ રે બગદરું,

માડું વસ્તુ ભવન એણે ઉગડ પાડ્યું;
 કર્યો ઉપદેશ તપનો આવા વર સાડ,
 એવું ધૂર્ત નારદિયાનું કામ નકાડ. ૧૧
 જઈ પારવતીને ખોળે બેસારી,
 મારી પુત્રી તું કદ કરી કરી હારી;
 મુનિવચન પામીને મહાદુઃખ પામી,
 તારે કરમે લખ્યો કેમ આવો રે સ્વામી. ૧૨
 વર વડવો નિર્લજ નહિ મોહ ને માયા,
 અતિ વેશ અમંગળ નક્ષે છે કાયા;
 પડું પાવકમાં મડું જળનિધિ જુડી,
 એવા વરને ન આપું આ કન્યા રે રૂડી. ૧૩
 પડું પરવતથી વિષ ઘોળીને પીવું,
 એને પરણાવું નહિ હું જ્યાંલગી જીવું;
 એવું સાંભળી બોલી પારવતી રે માત,
 એવું અજ્ઞાન તારે ના આણવું માત. ૧૪
 લખ્યું દુઃખસુખ જવું વિદાતાએ ભાલે,
 કાથી મિથ્યા ન થાય ક્યમે કા કાલે;
 ટાળ્યું તો નવ ટળતુંએ કાયથી ટાંક,
 માટે માત ન કાઢીએ કાયનો વાંક. ૧૫
 સાડું નરતું લખ્યું કરી કરમની માંય,
 જ્યાં જાય ત્યાં તેવું મળશેજી ત્યાંય;
 એવું જાણીને જોવા મળ્યા બહુ લોક,
 દુઃખી દેખી મેનાને કરે સૌ શોક. ૧૬
 એણે અવસરે નારદજી ત્યાં આવ્યા,
 વળી સમક્ષિને તે સાથે લાગ્યા;
 દુઃખી દેખી મેનાને બોલ્યા મુનિ વાત,
 મુખે પૂર્વાના પૂરવગનમની રે વાત. ૧૭
 એ તો પુત્રી તમારી છે આદિભવાની,
 કહું પુરવની વાત લેજો નન માની:
 એ તો દસમુક્તા જગદંબા રે દેવી,
 તે જતમે તો શિવને વરી દત્તી તેવી. ૧૮
 જોમિ ઉપર જ્યારે થયા ઘણા જાર,

રઘુવંશમાં રામે ધર્યો અવતાર;
 પિતાવચન માટે તે વસ્યા વનમાંય,
 ક્યું રાવણે હરણ સીતાનું રે ત્યાંય. ૧૯
 અનિ વિકળ થઈ રઘુનાયક રોતા,
 જાગે જાગે તે કરતા સીતાને જોતા;
 તેને સિવને સતીએ જોયા તે દામ,
 કર જોડી કયો મહાદેવે પ્રણામ. ૨૦
 કહ્યું પૂરણ બ્રહ્મ ચિદાનંદ જ્યારે,
 નર દેખીને વિસ્મે થઈ સતી ત્યારે;
 તેની લેવા પરીક્ષા પોતે મન ધરીયું,
 બધ આગળ રૂપ સીતાજીનું ધરીયું. ૨૧
 તે દોરે તથ સતીને સિવે લ્યાંય,
 તજ્યો દેહ પિતાતણા યજ્ઞની માંય;
 ફરી જનમી છે આવી તમારે દેહ,
 છે સિવંની પ્રિયા તો જવોભવ એહ. ૨૨
 મુનિવચન સુણી હરખ્યા પિતુભાત,
 એ તો પ્રગટ થઈ સહુ પૂરમાં રે વાત;
 માતપિતાએ પૂજ્યા એ દેવીના પાય,
 નરનારીને ઉત્તર અંગ ન માય. ૨૩

પલ્લવ

કેવલ વાળો અંગમાં, પછે પરણ્યો શિવરાય રે;
 કહે છાટમ પ્રીતે કરી, સદુ જન જનવા જાય રે.

૧

કડવું ૧૨ મું

રાગ—ભારી આખાખાઈ સહુજા.

આવી જન્મવાને શિવની રે જન, વાળ વાળ અનેકવિધાન;
 હરે માનુની નંગજા જાન, ગિરિએ દીપાં પહાં સનમાન. ૧
 રૂપે ધોયા છે સરવેના પાય, સદુને ઉત્તર અંગ ન માય;
 અનિ ઉત્તમ આસન દીપાં, અંગે અંદન લેપન દીપાં. ૨
 નેપા માગજ કેસ રે દાર, સદુને કહે આરોધ્યા રે સાર;
 નંદપ મધ્યે કુંભવડી રે લેહક, કલ્પરી અરગજ રે બેહક. ૩
 સિંચી સરસ સુગંધી નેપાલ, તેની આવે અનોપમ ગ્રાસ;

૧

૨

૩

માંડવો છે ઝાક ઝમાળ, થઈ પંગતી પરમ વિશાળ. ૧
 પાકસાસની રીતિ પ્રમાણે, કીધી રસોઈ ચતુર સુખણે; ૨
 પીરસનારા પરમ ગુણવંત, જનાં ચોકેર ફરતાં ચિત. ૩
 બહુ જાતિ તણાં પકવાન, એનો સ્વાદ અમૃતની સમાન; ૪
 દાગ ખાજ જલેથી શેવેયા, મોતીચૂર લાકડસાઈ કરીયા. ૫
 મગદળ ને શેવો હલ ખાસાં, બરફી વેબર પેંડા પતાસાં; ૬
 તળ્યાં ચૂરમાં સાકર ભેળી, કર્યાં ગોળનાં મીસરી ભેળી. ૭
 સાદા સૂતકેલી ને ગુંદરપાક, બીજા પાક બનાવ્યા અથાક; ૮
 ગળેભો મોળો કેસરીચો બીરજ, શીશો સાકરનો મનોરજ. ૯
 સેવ રોટલી પૂરી ક્યારી, વડાં વેઢમી ધી માંદે ગોળી; ૧૦
 સાકર કંચારને પૂત સેવ, એઈ રોટલી રીઝ્યા રે દેવ. ૧૧
 માવપુદા પુદા ને પૂરાણ ભોળી, તે લો ગાયના પીમાં ઝંખોળી; ૧૨
 બખાપાપટી કીધી છે એવી, તલસાંકળી કીધી છે તેવી. ૧૩
 ફવવાડમાં સાકર ભેળી, માંદી દ્રાક્ષ આરેળી રે મેઢી; ૧૪
 ચીનંદ કઢીયસાં ને વારી, ફલવટી કરી છે રે સારી. ૧૫
 પલરવેલીયાં ખાપડ તળીયા, મેવમાંડીયા મસાલે મળીયા; ૧૬
 એવું તાલ તડાચા વધાર્યાં, તાલ લોલવા નેલે મુધાર્યાં. ૧૭
 માવ ખાન્યના બજ્યાં અપાન, સાકરબાજી તાંબા નહિ પાન; ૧૮
 અપાન ને રોટલી વારી, દેખાં રોટલી છે સુખકારી. ૧૯
 અમુદા અમરીના બજ્યાં નૃસાળા, તળ્યાં તળ્યાં મુરખાં તળ્યાં; ૨૦
 વંચાડ ને સંદેશો તળ્યાં તળ્યાં, રોટલાં ને રોટલાં સુતાયો. ૨૧
 દેશનાં તલનાં ને મુરખાં તળ્યાં, તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં; ૨૨
 તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં, તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં; ૨૩
 તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં, તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં; ૨૪
 તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં, તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં; ૨૫
 તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં, તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં; ૨૬
 તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં, તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં; ૨૭
 તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં, તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં; ૨૮
 તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં, તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં; ૨૯
 તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં, તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં તળ્યાં; ૩૦

૧૬૫

ઉદ્ધામ મનમાં અનિયંત્ર, દેખે દરખ ન માય રે;
રંધપ બાલ્યું ચંકરે, જોઈ શાશુને મુખ માય રે. ૧

કટુ ૧૩ મું

રાગ ધોળ

મદાદેને તો રૂપ મનોહર શીખુ રે,
દરે સરે દેવતું કારજ સીખુ રે;
શિરપર પુષ્પ કુસુમનો છાજે રે,
નેત્રી ઉપર મનિમય મુકુટ વિરાજે રે. ૧
વદન વિલોચી શરદ્વંદ્ર છત્રી દારી રે,
ઠરણે કુંડળ લગઠે મદાધુનિકારી રે;
મનોહર નારા ને નયન વિશાલ રે;
બાળદંતે બાલ માય કર બાલ રે. ૨
કુમ્ભ કુમ્ભ તિલક લલિત ઠપોળ રે,
ઝોપે અતિ અધર અરણ્ય રંગ ચોળરે;
કંઠે મણિમુક્તા કુસુમના હાર રે,
પ્રલંબ છે બાહુ ને હૃદય ઉદાર રે. ૩
શુભ મણિ બૂપણ ઉપવિત અંગ રે,
અંગોઅંગે વારીયે અનેક અતંગ રે;
કદી સૂત તડિત પીતાંબર રાજે રે,
ચરણે તો નેપુર ધુધર વાજે રે. ૪
મનોહર મંગલ મૂરતિ કિશોર રે,
નખ શિખ શોભા સકળ ચિત ચોર રે;
પ્રીતિ અતિ પારવતીની બળી રે,
છાટમ સુંદર રૂપ ધર્મુ રાણપાણી રે. ૫

રાગ ધોળ—ચાપાઈ ત્રિતાલ

ચંદ્રવરવરવોદે રે ચઢીયા, સૂરના શનુને ધ્રાસકા પડીઆ;
શિવની પચરંગી છે રે ઘોડી, ઉપમા ને કહીએ તે તે થોડી. ૧
એનો અતિ ધણો વેગ અપાર, તેણે મોક્ષો સકળ સંસાર;
એ તો હીસે અનોપમ અગે, સદુ દેવ રક્ષા છે રે સગે. ૨
એના ચાર ચરણ કહેવાય, એ તો અવનિ ન સ્પર્શે પાય;

માંડવો છે ઝાક ઝમાળ, થઈ પંગતી પરમ વિશાળ. ૪
 પાકશાસ્ત્રની રીતિ પ્રમાણે, ટીંધી રસોઈ ચતુર સુઝણે;
 પીરસનારા પરમ ગુણવંત, જેનાં ચોકેર ફરતાં ચિત્ત. ૫
 બહુ જાતિ તણાં પકવાન, એનો સ્વાદ અમૃતની સમાન;
 દળ ખાજનં જલેખી શેવૈયા, મોતીચૂર લાકડસાઈ કરીયા. ૬
 મગદળ ને શેવો દલ ખાસાં, બરફી ઘેબર પેંડા પતાસાં;
 તળ્યાં ચૂરમાં સાકર ભેળી, કર્યાં ગોળનાં મીસરી મેળી. ૭
 સાદા સૂતરેણી ને શુંદરપાક, બીજા પાક બનાવ્યા અથાક;
 ગજો મોળો કેસરીઓ બીરંજ, શીશ સાકરનો મનોરંજ. ૮
 સેવ રોટલી પૂરી કચોરી, વડાં વેટમી ધી માંહે બોળી;
 સાકર કંસારને વૂત સેવ, જેઈ રોટલી રીઝ્યા રે દેવ. ૯
 માલપુડા પુડા ને પૂરણ પોળી, તે તો ગાયના ધીમાં ઝળોળી;
 ગળપાપટી ટીંધી છે એવી, તલસાંકળી ટીંધી છે તેવી. ૧૦
 ફૂંદપાકમાં સાકર ભેળી, માંહી દ્રાક્ષ ચારોળી રે મેલી;
 શીખંડ ફલીયરાં ને ઘારી, ફૂલવટી કરી છે રે સારી. ૧૧
 ખનરવેલીયાં ખાપડ તળીયા, સેવગાંડીયા મશાલે મળીયા;
 ચણા વાલ વટાણા વધાર્યા, સારા લોલવા તેજે સુધાર્યા. ૧૨
 માલ જાળ્યનાં બજ્યાં અપાર, શાકભાજી તળે નહિ પાર;
 આંખારસ ને રોટલી સારી, કેળાં રોટલી છે સુખકારી. ૧૩
 અલક અળવીનાં બજ્યાં સુંવાળાં, તળ્યાં પરવળ સુરમરતાળાં;
 વંચાક ને વાલોળા વધાર્યા, કંઠાડાં ને કારેલાં સુધાર્યા. ૧૪
 કેળાં મલકાં ને તુરીયાં, ચારાકળી ગવારફળી મળીયાં;
 ખજા બીંડા વળી છે તે સાર, વિવિધ સાંકળનાં ટીંધા વધાર. ૧૫
 મેથી તાંદળજાખાજ્યો કરીઆ, ફૂંધી ગવતા મળા મોગરીઆ;
 વનલી મુઝાં અથાણાં અપાર, સદુ જનતા જાને જગાં વાર. ૧૬
 દાલ દાળ કડીને રે ખાત, તેના સ્વાદની શી કડું ખાત;
 પંચાંગીનો ખાત પીરસાય, વળી ફૂલ સાકર મુઝાય. ૧૭
 જનજીવન તે ટીંધી છે સારી, ગણેલ ગાય ગાને ગાનારી;
 મંજાણ મંડિતો નિર્મળ પાળી, સદુને આપ્યાં છે દલદ આપી. ૧૮
 મુઝ અથાણા સરસે રે ટીંધાં, પડી પાનલાં બોલાં રે ટીંધાં;
 ઘઉંને અલક મડે જાળીકલે, સદુ પાનલાં પરમ ઉદ્ધાર. ૧૯

વક્ત્રબુ

હૃદય મનમાં અતિધણી, દેવે હરખ ન માય રે;
સ્વરૂપ બદલું સંકરે, જોઈ સાસુને શુભ થાય રે. ૧

કડવું ૧૩ મું

રાગ ઘોળ

મહાદેવે તો રૂપ મનોહર કીધું રે,
હવે સરવે દેવતું કારણ સીધું રે;
શિરપર ખુપ કુસુમનો છાજે રે,
તેની ઉપર મહિમય મુકુટ વિરાજે રે. ૧

વદન વિદોશી ચરદ્યંદ્ર છબી હારી રે,
કરણે કુંડળ લગકે મહાદ્યુતિકારી રે;
મનોહર નાસા ને નયન વિશાલ રે;
જળદળે ખાલ માય કર ભાલ રે. ૨

કુમ્ કુમ્ તિલક લલિત કપોળ રે,
ઝોપે અતિ અધર અરણ્ય રંગ ચોળરે;
કંઠે મહિમુક્તા કુસુમના હાર રે,
પ્રલંબ છે ખાલુ ને દ્વંદ્વ ઉદાર રે. ૩

જુજો મહિ ભૂપાલ ઉપવિત અંગ રે,
અંગોઅંગે વારીયે અનેક અનંગ રે;
કદી ચૂત તહિત પીતાંબર રાજ રે,
ચરણે તો નેપુર ધુધર વાજે રે. ૪

મનોહર મંગલ મૂરતિ કિશોર રે,
નખ ચિખ શોભા સકળ ચિત્ત દાર રે;
પ્રીતિ અતિ પારવતીની જતલી રે,
છાટમ મુંદર રૂપ પર્યું સલપાલી રે. ૫

રાગ ઘોળ—આપાઈ ચિતાલ

કિરિતર વરધાટે રે ચઢીયા, ચૂરના ચતુને પ્રાસદા પડીઆ;
ધેવની પચરંબી છે રે ઘોડી, હપમા દો કદીઅ ને ને ઘોડી. ૧
મનો અતિ પખો વેગ અપાર, નેજો મોઘો સકળ સંતાર;
જે તો હિસે અનાપમ અગ્રે, સદુ દેવ રથ છે રે સગ્રે. ૨
અના ચાર ચરણ કહેવાય, એના અગ્રિ ન રૂપર્યો પાય;

ઝંકારૂપી છે પલાણુ, ઉપર શંકર ગેઠા સુખણુ. ૩
 ચારે વેદ વઢે જસ જના, ચંદ્ર સૂર્ય મશાલચી જના;
 પંખો પવન કરે છે સાર, તેના ઘેંદ્ર ધરમ છડીદાર. ૪
 છત તારામંડળ છે શીશ, એવા અખિલ ભુવનના ઈશ;
 યશ શારદા શેષ ઉચારે, ગાયત્રીજી લૂણુ ઉતારે. ૫
 જને વિજળી ચમ્મર વાહાય, મેઘ છાંટણાં કરતા જાય;
 શચી સાવિત્રી લક્ષ્મીજી જવી, ગાય ગીત મનોહર દેવી. ૬
 જનૈયા છે સૂરગણ સાથે, નાણાં કુબેર ભંડારીને હાથે;
 ભેરવ ખંડુકો ભુંગળાં છોડે, વાજાં વાજે તે છત્રીસ ડોડે. ૭
 એમ કરતા તે તોરણે આઘ્યા, ભલા ભલાના મનમાં ભાઘ્યા;
 સાસુ પ્રેમસુ પોંકવા આવી, વર મોતીડે લીધા વધાવી. ૮
 હળ મુસળે પોકણાં લીધાં, ઇંડી પિંડી ઉછાળીને લીધાં;
 શરીયો સંપુટ રવઈયા ત્રાક, પછી નિરળીને સાર્યું રે નાક. ૯
 ભવખંધન સંકટ ફેડી, પછી વરને તે લીધા તેડી;
 વળી સાળે કટારી રે લીધી, તેને મોજ સદાશિવે લીધી. ૧૦
 પધરાવ્યા છે માંઘરા માંય, જળેકાર થયો છે રે ત્યાંય;
 ગેઠા આસને શંકરરાય, જન છોટમ તે જશ ગાય. ૧૧

રાગ ઘોળ

હવે પારવતીની શોભા સુંદર શી કહું રે,
 એનું વર્ણન કરતાં વેદ ન પામે પાર;
 સતીશિરોમણિ બાળા સુંદરી રે,
 એનું સ્વરૂપ જોઈને બ્રહ્માદિક ભૂલા પડે રે;
 એ તો ઉદ્ભવ વૈભવ પ્રભાવની કરતાર. સતીં ૧
 એની વેણાએ તો વાસુકી લજ્જવીયો રે,
 એને માથે સુંદર મણિ જડેલો મોર;
 એના મુખની ઉપર વાડ કોટી ચંદ્રમા રે,
 એનું દર્શન કરતાં બાળે પાપ અધોર. સતીં ૨
 કોકીલવેણી ને મૃગનેણી મનોહર દીસતી રે,
 એની નાસિકાથી લાજે શુક સંચ;
 એના દંતકેરી પંક્તિ દાદમ કેરી કળી રે,
 એ તો સૃજનારી સહુ સૃષ્ટિનો પ્રપંચ. સતીં ૩
 એના ગંડસ્થળ પર શોભે શામ બિંદલી રે,

એની બ્રહ્મી તો મનુષ્ય નજે આશર;
 એના અપરરમે ખિંબાદ્વ સખતીઆં રે,
 એના હર પર દોરા દાટક મણિના દાર. સતી ૦ ૪
 એને હાથે કંકણ ચુડી રૂડી અગતી રે,
 નવરંજ ચોગી ચરણ પાનેતરનાં ચીર;
 કદી કેસરી મનોહર કુંજરગામિની રે,
 એનું અપકરણું શોભે છે ચરીર. સતી ૦ ૫
 એને અગાઅગે કાંટીક રનિયો વારીએ રે,
 એને કંઠે શોભે કુમુભક્ષીના દાર;
 દામે મીંદગ ને બાલુખમે ખાંધ્યા બેરખા,
 જન હોટમ કહે એની સુંદરતા અપાર. સતી ૦ ૬

વસણ

સુંદર સોભા પારવતીની, કવિયે કહી નવ જય રે;
 માંધરામાં પધરાવીયાં, પછી માનુની મંગલ ગાય રે. ૧

કડવું ૧૪ મું

રાગ સીતામંગલ

જતી વેદસિરા મુનિ આઘ્યા છે ત્યાંય,
 રચી ચારી મનોહર મંડપ માંય;
 પછી કન્યાને માંયરામાં પધરાવ્યાં,
 મુવર્ણ માંચીએ પાટ પાથરણું પધરાવ્યાં. ૧
 સાવધાન સમયે વરતે કહેતા રે જય,
 મળી માનુની ગીત મનોહર ગાય;
 ગોત્ર શાખા ઉચ્ચાર કરે મુનિવૃંદ,
 જોઈ કન્યાને પામ્યા છે દેવ આનંદ. ૨
 હીમવંત ને મેનાછ પાસે રે આઘ્યાં,
 આઘ ગણપતિપૂજન પ્રેમે કરાવ્યાં;
 વરકન્યાના પ્રીતે પખાડ્યાછ પાપ,
 વગતી વિપ્રનાં વચ્ચે કયાં ગિરિરાય. ૩
 વર સામું કન્યાનું તો આસન કરીયું,
 એક વચ્ચે તો અંતરપટ પરીયું;
 હીમવતે મલો કુસ કન્યાનો પાલ્લી,

પછી શિવને સમર્યા છે ઉલટ આણી. ૪
 સ્વસ્તીવાચન વિપ્ર ભણે છેજી સાર,
 વેદમંત્રતણે બહુ થાય ઉચ્ચાર;
 અગ્નિ સ્થાપન કીધા છે ચૌરીની માંય,
 પછી જવ તલ ને ઘૂત હોમે છે લાંય. ૫
 વરકન્યાને વળતી બેસાર્યાં છે જોડે,
 મધુપર્ક ને મંગળ વરતાયાં ડોડે;
 વાજે વાજીત્ર આનંદ ઓચ્છવ થાય,
 જન છોટમ તે જશ પ્રેમસુ ગાય. ૬

રાગ ધોળ

પાવક ડેડે પ્રદક્ષિણા વર કન્યાને જ થાય રે;
 છેડા ગાંઠી કરે ભામની મંગળ વરતાયાં કહેવાય રે. ૧
 પહેલું તે મંગળ વરતીયું આપ્યાં છે ઉત્તમ દાન રે;
 ગજ રથ ઘોડા ને પાલખી સકુના વૈભવ સમાન રે. ૨
 બીજું ને મંગળ વરતીયું આપ્યાં છે અતિલક્ષાંચીર રે;
 શાલો દોશાલા ને પામરી જરકરી ઉન ને હીર રે. ૩
 ત્રીજું ને મંગલ વરતીયું આપ્યાં છે ભોમિનાં દાન રે;
 કુમકુમ કેસર ઘોળીયું થઈ રહી રંગની રેલ રે. ૪
 જનૈયા પુરજન મળી કરે ઘણા કૌતકી ખેલ રે;
 વાજીત્ર વાજે અતિ ધણાં ગુણીજન ગાય છે ગીત રે,
 મંગળ ગાય છે માનુનિ કરી સદુ કુળ કેરી રીત રે. ૫

રાગ-રંગ રસનો

રંગ તુને રંગ તુને વેહેવાડ રે, જે ઘેર પારવતીજી જઈ રે,
 જેને મળ્યા શંકર સરખા જમાઈ રે. રંગ ૧
 રંગ તેને રંગ તેને બાઈ રે, બહુ કીધી સકળ કમાઈ રે,
 જેની ગુન કીર્તિ મધમે જવાડ રે, સત્સમીને ચારદા આવ્યાં ઘાઈ રે,
 જેના જગ અનિજન કહે છે ગાડ રે. રંગ ૨
 રંગ તુને રે છે નુનતા નાય રે, જેના જગ બોલે વૈકુંઠનાથ રે,
 રંગ તેને રંગ તેને દેસ રે, જેના ગુન ગાંધીના નાગર જેવા રે,
 જેને કન નાગર નાગરનાં સેવક રે. રંગ ૩
 રંગ જેને રૂપે જગ પેલ રે, જેને રંગે જગત વિદ્યાનો શોધ રે,
 રંગ તેને રંગ તેને કદાચ રે.

શિવવિવાહ-કડવું ૧૪ મું

૩૭૩

સારા ગુણ સધળા જોને હૈયે રે. રંગ ૪
 રંગ તેને રંગ તેને બહુ વાર રે, જોને હૈયે નિર્મળ તત્ત્વ વિચાર રે,
 રંગ તેને રંગ તેને પૂરો રે, રંગ ૫
 પરદુઃખ ભંગન દાતા ને શરો રે.
 રંગ તેને હે છે સધળું જાન રે, સતત તપાસી ને સાચા રે ભક્ત રે,
 રંગ લેણે યોગકળાઓ સાધી રે, રંગ ૬
 લીધા લેણે ઈશ્વર એક આરાધી રે.
 રંગ લેણે મન ઇંદ્રિય છૂટી રે, રંગ જોને ધર્મ ઉપર દૃઢ પ્રીતિ રે,
 રંગ જોને સધળા લોક સરાયે રે, રંગ ૭
 જોના જગ સધળા ગુણીજન ગાયે રે.
 રંગ રંગ તે જનનીનો કુખ રે, જોને પુત્રે દાસ્યાં જનાં દુઃખ રે,
 જોથી મુખ પામે સદુ સંસાર રે, રંગ ૮
 જાદમ તેને રંગ અનંત અપાર રે.

પદ્ય

ધાપા લીધા રંગના, લીધાં જાચકને બહુ દાન રે;
 સંજાન સરવેને મળી, વિદાય કીધી જાન રે. ૧

કડવું ૧૫ મું

રાગ ધોળ

હવે માતાજી કહે છે પુત્રી માદારી રે,
 મારી ખેતી સાંભળ શિખામણની વાત,
 મારી લાડકવાઈ લાડણી રે. ૨૩
 પરને આધીન રહેવું જુવનીને છવતાં લગી રે,
 એવી સરજી નિધિયે નારીકરી અત્ય નારીઃ
 મારી ખેડેતી સારા ગુણથી મુખમાં રડીએ સાસુ રે,
 નરતા ગુણથી દુઃખ પામીને યાવ નિગમ નારીઃ
 ખેતી સ્વામીની નો સેવામાં રડાએ સદા રે,
 સરવે સાસુરીયાને દર્શિયે સાર મુખ નારીઃ
 પ્રાંત પતિવ્રતનો પત્ન નિગંતર પાડીએ રે,
 પ્રેમને કથી વાવણી ધાંચ ન કરીએ દુઃખ નારીઃ
 ખેડેતી સ્વામીના ગુણ અગુણ ન રાખ સાંખીએ રે,
 પરતી અગમ બહુ નવ કરાએ પરતી જાત નારીઃ

ભુંડું સ્વામીનું ડાઘ આગળ જઈ નવ ભાળીએ રે,
 મેલાં ઘેલાં થઈ નવ કરીએ દિન રાત. મારી૦
 સારી રીતે ધરતું કારજ સહુ સંભાળીએ રે,
 લીંપી ગુંપી સઘળે કરીએ ઝાકઝમાળ. મારી૦
 કડવું વચન જીભેથી ડાઘ આગળ નવ કાઢીએ રે;
 ડાઘને ડાઘ કાળે નવ દઢ્યે ગંદી ગાળ. મારી૦
 બેહેની ભરત ચિત્ર ને ભણતર સઘળાં શીખીએ રે,
 નવરાં બેસીને નવ રહીએ એક લગાર. મારી૦
 સારા હુન્નર વિદ્યા શીખીને સુખમાં રહીએ રે,
 ઈશ્વરનું આરાધન કરીએ વારંવાર. મારી૦ ૧
 આજસ અંગવિષે તો બહેન રતિ ના આણીએ રે,
 વિધવિધ અથો વાંચી તજીએ સઘળા વેહેમ. મારી૦ ૧
 જુગમાં સરવ પુરુષને પુત્રભ્રાત સમ જાણીએ રે,
 પૂરણ રાખી રહીએ પતિપદ સાથે પ્રેમ. મારી૦ ૧
 પૂરણ પવિત્રતાથી અંગે રહીએ ઉજળાં રે,
 તજીએ પાપ કરમ ને લજીએ નહિ પાપાંડ. મારી૦ ૧
 સારાં સુકૃત સજીએ સુધરમથી ધન મેળવી રે,
 સુખ દુઃખ સમ જાણીને લજીએ બ્રહ્મ અપાંડ. મારી૦ ૧
 કુલટા સ્ત્રીને તો અંગે પણ અડીએ નહિ રે,
 જુઠી જુવતીની તો સાંભળીએ નહિ વાત. મારી૦ ૧
 નિજ ધર્મ નિરંતર પ્રીત કરીને પાળીએ રે,
 કાચ સમે નવ કરીએ ડાઘ જીવની ધાત. મારી૦ ૧૬
 બેહેની અજ્ઞાને મેં તુજને નવ જાળખી રે,
 તું તો આદિભવાની અખિલ જગતની માત. મારી૦ ૧૭
 બેહેની મેં તો જાણ્યું પુત્રી છે તું માલગરી રે,
 સાચી જાણી દેવી નારદે કહી વાત. મારી૦ ૧૮
 બેહેની શિષ્યામણ તો કહી સંસારી જીવને રે,
 તું તો જગતજનતા સકળ કળા ગુણ જાણ. મારી૦ ૧૯
 તું તો ચિત્તનંદની શક્તિ સાચી ઈશ્વરી રે,
 તારું જન છોટમ શું કરી શકે વખાણ. મારી૦ ૨૦

રાગ—ધોળ

વગતી પારવતી આડ્યાંજી સાસરે,

- મળી આશિષ દે એની માત, વિવિધ કહી વાત,
કુસલ રહેજે કુંવરી. ૨૬૩
- પ્રીતે આપી ધણી પહેરામણી,
મળી વિનય કર્યા બહુ વાર છે પ્રાણ આધાર, કુસલ ૦ ૧
- શિવે બચક સકલ સંતોષીયા,
આપ્યાં વિપ્રોને અતિધણ્યાં દાન, કર્યા ધનવાન, કુસલ ૦ ૨
- અતિ સ્નેહ બાળીને સુતાતણે,
મળી ધીરજ આપે છે માત, વહે રૂડી વાત, કુસલ ૦ ૩
- બેઢેની અખંડ દેવાતન તમતણ્યાં,
બલે પામ્યાં અમર ભરથાર, અખંડ વિદાર, કુસલ ૦ ૪
- એની અમરાવતીથી અધિક ધણે,
દહાવે એવો ગિરિ કૈલાસ, સદાશિવનો વાસ, કુસલ ૦ ૫
- બેઢેની હંદ્ર ઉતારે છે આરતી,
બલે શ્રદ્ધા નિરંતર વેદ, કશે નથી ખેદ, કુસલ ૦ ૬
- બેઢેની મહાગણ સેવે મહાદેવને,
આવે દર્શને દેવી ને દેવ, કરવા સદુ સેવ, કુસલ ૦ ૭
- અક્ષય પાત છે શિવજીને આંગણે,
કામધેનુ કલ્પતરુ સાર, ચિંતામણિ પાર, કુસલ ૦ ૮
- ત્યાં તો આનંદ થાય અનિવરણે,
મનવાંચિછા ભાવના ભોગ, આપે નૃતિ રોગ, કુસલ ૦ ૯
- ત્યાં તો પરિનિવૃત્ત છે બહુ પુણ્ય,
બારે માસ ખીલે છે વસંત, એવું સુખ અનંત, કુસલ ૦ ૧૦
- ત્યાં તો વાણુ ત્રિવિધનો વાય છે,
સારો સીતળ મંદ સુગંધ, દરે દુઃખ ગંધ, કુસલ ૦ ૧૧
- ત્યાં તો મેઘો મેઘ મહાચતુર તમેલ,
યાયતાંડવ નૃત્યના તાત, વાજાંત્ર ને ગાત, કુસલ ૦ ૧૨
- અતિ હિમ તપે એ તો પામીએ,
કરે વપ તપ સાધન ભોગ, જોન વેનોગ, કુસલ ૦ ૧૩
- એવું વાણું કરીને પાછું નય્યાં,
બુનને સિદ્ધ કરી સદુ મન, શરૂ બનન, કુસલ ૦ ૧૪
- શિવની આજ્ઞા માર્ગીને નહુ દેવતા,
મયા પોતપોતાને જાન, સુખ નહુ દાન, કુસલ ૦ ૧૫

રજાં શિવ ને પારવતી કેસારમાં,
 કરે નિત્ય નિત્ય નવસ વિહાર, આનંદ અપાર, દુરાસ ૦ ૧૬
 એમ કરતાંમાં ચીત્યાં વરસા વણાં,
 પછી પુન પ્રકટયો ખટમુખ, ટાળ્યાં દેવનાં દુઃખ, દુરાસ ૦ ૧૭
 એવો વિવાહ કલો મહાદેવનો,
 પ્રેમે શીખે મુણે ને જ ગાય, રાક્ષા હરિજા યાંય, દુરાસ ૦ ૧૮
 સંવત આગણીસે એકવીસમાં,
 આસો સુદી ત્રિતીયા ગુરુવાર, કલો એ વિચાર, દુરાસ ૦ ૧૯
 ઈતિ શ્રી શિવવિવાહ સંપૂર્ણ

૧૦-ચિત્રભાનુનું આખ્યાન

સર્ગ ૧ લો

દોહા

- પ્રથમ ગુરુ ગોવિંદને, પ્રેમે લાગુ પાપ; ૧
 ઉત્તમ બુદ્ધિ ઉપજે, જડતા સધળી જાય.
 કરુણાસિંધુ કૃપા કરી, કરો જદેમાં વાસં; ૨
 ગાવા ગુણ હરિભક્તના, પ્રગટે બુદ્ધિ-પ્રકાશ.
 વળતી કહું વિધિએ કરી, કથા પુરાતન એક; ૩
 મહિમા તારકમંત્રનો, સુણતાં વધે વિવેક.
 અવની ઉપર આવીઓ, કહણ મહાકલિકાળ; ૪
 પાપપરાયણ જન થયા, નરનારી વૃદ્ધ બાળ.
 સ્વર્ગે કાચ ન સંચરે, જંમના પુરમાં જાય; ૫
 પડે નરકના દુઃખમાં, પાપે બહુ પીડાય.
 દૂત ધણ જમરાયના, તેણે કર્યો વિચાર; ૬
 આજી જીવ ભેળા થયા, કર્યો કાણ પ્રકાર.
 ચિત્રગુપ્ત નામે હતો, પાપ-પુણ્ય લખનાર; ૭
 દૂત સરવ જમરાયના, આવ્યા તેણે દાર.
 કહો હાલે શું થીજ્યો, આવ્યા જીવ અપાર; ૮
 અમે સરવ થાણી ગયા, મારી સદુને માર.
 કુંડ જરાયા નરકના, તેમાં જીવ ન માય; ૯
 બુક્તિ બતાવો જે તમે, કરીએ તેજ ઉપાય.
 ચિત્રગુપ્ત વળતો કહે, ઉપાય કહું છું એક; ૧૦
 બુક્તિ કાચ જાણે નહિ, કરજો કરી વિવેક.

આપાર્થ ચિતાસ

- જનખંડની માંઝ વિખ્યાત, મોક્ષદાયક છે પુરી સાત; ૧
 તેનાં માયાપુરી છે નામ, ચિત્રભાનુ રાગનો ઠામ.
 મહામંત્ર છે તારકજેડ, ચિત્ર પાસેથી પામ્યો છે તેડ; ૨
 પડે જીવને કાને જ્યારે, પામે મોક્ષ તત્કાલ ત્યારે.
 તેને ઝાલી લાવે આજો જ્યારે, સરે કામ સરવનુ ત્યારે;

મૂકા સંજમનીની માંય, દેખે જીવોને દુઃખીઆ ત્યાંય. ૩
 દયા આવશે એને બહુ, પછી જીવ ઉદ્ધારશે સહુ;
 ચિત્રગુપ્ત તણી સુણી વાત, ગયા દૂત લાંઠાં સાક્ષાત. ૪
 માયાપુરી મનોહર ગામ, ચિત્રલાલુ રાજનો ઠામ;
 અતિ ધર્મધુરંધર ધીર, ગુણ જના ધણા ગંભીર. ૫
 હય ગજ રથ ધન ભંડાર, એના વૈભવનો નહિ પાર;
 બસે બાવન સુંદરી સાર, જાણ્યે રંભા તણો અવતાર. ૬
 નિત્ય આનંદ લીલાલહેર, પ્રજા પાળતો પુત્રની પેર;
 દાન પુણ્ય યજ્ઞ ને યાગ, નિત્ય કરતો ધરી અનુરાગ. ૭
 સભા પંડિત કેરી ભરાય, બહુ અંથોની ચર્ચા થાય;
 ભોગ ભોગવે થઈને વિદેહ, જાણો જનક સરીખો તેહ. ૮
 એક સમે તે આણી ઉમંગ, કર્યો ચંદન લેપન અંગ;
 સારાં પુષ્પથી સજ્યા સમારી, સૂતાં નિદ્રા આવી સુખકારી. ૯
 જમદૂત હતા સહુ જોહ, આવ્યા ભૂપને તેડવા તેહ;
 દીડાં સ્વેનમાં સવળાં રૂપ, જોઈ વિસ્મેય થયો મનભૂપ. ૧૦

તોહા

ઘોર ભયંકર અતિ ધણા, દીડા દૂત અનેક;
 નરપતિને પાચે નમ્યા, વિધિએ કરી વિવેક. ૧
 કાજળથી કાળા ધણા, વિકટ દંત વિકરાલ;
 રક્ત નેત્ર બિહામણાં, જીભ્યા પાવક ઝાળ. ૨
 દેખી સર્વ કરી મરે, કુંડે કાટે પહોડ;
 કાંઈ અંગ રોમાવસિ, કુંડા જવા તાડ. ૩
 લેખ જવા બાળિયા, પાસ દંડ કર માંય;
 વિન્ને પામ્યા બુપતિ, ને દેખીને ત્યાંય. ૪
 એક એક જમના દુનંત, નય પામ્યા બુપાળ;
 ઝાંઝી લીધા કટપથી, ને વેળે તજાળ. ૫
 આંધ્ર કનન આસીયા, જમના પુરેનાઝર;
 એવા જમની જાનના, ગમ્યા નેણે દાર. ૬
 દુન નર નર નર ગયા, એક એક કી રાય;
 કોઈ નવના દેવની, એના એના અય. ૭
 સુંદર નરેવ નેનીનુ, રંચન ઘાટ અનૂક;
 આગ બનીયા શાભાના, કાવ મનોહર રૂપ. ૮

અભ્યાગતને આપ્યાં હોય અન્ન, પામે ડોટીગણું તે જન;
 સુખસન્ન્યાઓ આપી હોય, અહીં પામે અતિસુખ સોય. ૩
 આપે વસ્ત્ર ઉપાન ને જન, પરલોડે મળે તે તન;
 રૂડાં વાહન આપ્યાં હોય, અહીં જેસે વિમાને સોય. ૪
 દીધાં હોય જે કન્યાનાં દાન, અહીં ભોગવે ભોગ નિદાન;
 ભૂમિદાન કરેલાં હોય, પામે રાજનો વૈભવ સોય. ૫
 જે જે દાન કર્યું હોય રાય, તેથી લક્ષગણું દ્રવ્ય થાય;
 યજ્ઞ યાગ કે હોમ હવન, કરે વેદવિધિએ જે જન. ૬
 પામે સ્વર્ગ તણું સુખ તેહ, એમાં રાખવો નહિ સંદેહ;
 જેણે સેવ્યા હશે હરિદાસ, તેનો થાય છે વૈકુંઠવાસ. ૭
 ભરતખંડની ભૂમિ છે સાર, તેનાં ઉત્તમ નર અવતાર;
 કરી પાપ ખુએ જે મૂઢ, પામે નર્ક તણાં દુઃખ પ્રોઢ. ૮

દોહા

પાપ કરમ જે જે કરે, પામે નર્કનિવાસ;
 તે દેખાડું તુજને, જેતાં ઉપજે ત્રાસ. ૧
 એમ કહી દેખાડીઆ, કુંડ નરકના ત્યાંય;
 ડોટી દૂત જમરાયના, તે ઉભા છે ત્યાંય. ૨
 ઝાલે પાપી જીવને, હરિવિમુખ જે હોય;
 મારે માર અતિ ઘણો, સહાય કરે નહિ હોય. ૩
 પરધન પરદારા તણા, કપટ કરી હરનાર;
 ગુરુપત્ની કે ગુરુસુતા, તેશું રમતા જર. ૪
 સાસુ ભગિની સુતવધુ, લધુ બાંધવની નાર;
 રાજપત્ની સાથે વળી, જે રમનારા જર. ૫
 મહારુરુમાં તે પડે, પામે દારણુ દુઃખ;
 પાપકર્મ કરનારને, સ્વપ્ને ન મળે સુખ. ૬
 ગૌ બ્રાહ્મણ કે બાળની, હિંસાના કરનાર;
 નારીહત્યા જે કરે, પામે દુઃખ અપાર. ૭
 કુંભિપાકમાં તે પડે, કલ્પ એક પર્યંત;
 મહાપાપીના દુઃખનો, કોય ન આવે અંત. ૮
 લૂંટે મારે નગરને, બાળે અન્ન ને ઘાસ;
 એવા પાપી જીવનો, અસીપત્રમાં વાસ. ૯
 પરદારા સંગે રમે, પરધન લૂંટી જાય;

રાજમહે થઈ આંધળા, કરે ઘણો અન્યાય. ૧૦
 ખડે મારગ ધર્મના, કરે જીવને ત્રાસ;
 એવા પાપી નર તણે, વૈતરણીમાં વાસ. ૧૧
 જૂડી પૂરે સાઘડી, જાડા સોગન ખાય;
 તોમમિના દુઃખમાં, તે નર રહે સદાય. ૧૨
 હણે જીવતા જીવને, કરે કપટનાં કામ;
 એવા પાપી જીવનો, તામીર નરકે દામ. ૧૩
 વેદ વિપ્ર સજ્જન તણી, નિંદાના કરનાર;
 એવા પામર પામરી, મદારરુનો માર. ૧૪
 પાપમેદ આ જગતમાં, ગણતાં નાવે છેક;
 નકંતણાં દુઃખ ભોગવે, એવા કદમ અનેક. ૧૫
 પાપીને પીડા પડે, પ્રોહ કરે પોકાર;
 સુનદે દેખાડીઆ, સધળા તેણે દાર. ૧૬
 કાચ પડેવ્યા શૂળીએ, કાચ વૈતરણી માંચ;
 કાચ કુંભીપાકે પડ્યા, દુઃખ પામે બહુ ત્યાંચ. ૧૭
 ચાર જર કપટી ઘણા, હિંસાના કરનાર;
 જે દ્રોહી હરિભક્તના, તેને ઝાંઝો માર. ૧૮
 માનવદેહ પામી કરી, પ્રજુને ન જાણે જેદ;
 નિર્દય થઈ સહુને નડે, પામે પીડા તેદ. ૧૯
 હાનિ દુઃખમાં અવતરી, જે ન જાણે કરતાર;
 પાપ કરી નરકે પડે, તે નરને ચિહ્નાર. ૨૦
 દીર્ઘ દુઃખ બહુ નકંતાં, ચિત્રભાનુએ ત્યાંચ;
 હરખડીને દારી ગયો, ત્રાસ થયો મનમાંચ. ૨૧

આપાઈ ચિતાલ

ચિત્રભાનુ છે પરમ દયાળ, ઘણો જીવ-દયા-પ્રતિપાળ;
 તેણે મનમાં કર્યો વિચાર, સહુ જીવોનો કરવો ઉદ્ધાર. ૧
 મને મુરુએ આપ્યો છે મંત્ર, તેથી શાય છે જીવસ્તવંત્ર;
 ઘટી જલદત્યાદિક જાય, એવો તારકનો મહિમાય. ૨
 બહુ ધાત્રનો હોય અંબાર, મુકે અગ્નિનો અંશ તમાર;
 બાળી બસંત કરે છે લેન, બાળે પાપને તારક તેમ. ૩
 જેનો મહિમા હવે ચિત્તાય, જપે સતીસમેત સદાય;
 કરે શેઠ સર્વના નાથ, તોય પાતક નાવે પાસ. ૪

જપે તારકમંત્રને શેશ, ધરાભાર ન લાગે લેશ;
 જનો મહિમા જાણે ગણરાય, તેથી સર્વે પહેલા પૂજાય. ૫
 જપે મંત્ર વિધાતા જ્યારે, સહુ સૃષ્ટિ રચે છે ત્યારે;
 જપે શારદ ઉલટ આણી, તેથી નિર્માળ રહે છે વાણી. ૬
 વિષ્ણુ જાણે છે મહિમા જહ, તેથી પાળે પ્રજાને તેહ;
 જાણે મહિમા નિરંજન રાય, તેથી માયામાં ના લેપાય. ૭
 સનકાદિક નારદ સંત, જનો મહિમા વહે છે અનંત;
 દત્ત કપિલ ને નિગમ ચાર, જશ જના કરે છે ઉચ્ચાર. ૮
 દેવ કૃષિ મુનિ ને સંત, જનો ગાય છે મહિમા અનંત;
 પ્રતિમા પાપાણુ ધાતુની જહ, મંત્રમહિમાએ પૂજાયે તેહ. ૯
 એવી ગુરુમુખની છે વાણી, માટે આજ જોવી સહુ નાણી;
 ચિત્રભાનુ વિચારી એમ, જીવ ઉદ્ધારવા કર્યો પ્રેમ. ૧૦
 તારકમંત્ર ધારી મન માંલિ, હંચે સ્વરે ઉચ્ચાર્યો ત્યાંય;
 સુણ્યો જીવોએ જણીવાર, તેનો તરત થયો ઉદ્ધાર. ૧૧

દોહા

તારકમંત્ર પ્રતાપથી, ઉદ્ધાર્યા જીવ અપાર;
 ચિત્રભાનુ ચરણે નમ્યા, કીધો જય જયકાર. ૧
 ધન ધન સાચા સદ્ગુરુ, સકળ શિરોમણિ સંત;
 દયા કરીને દીનનાં, ટાળ્યાં દુઃખ અનંત. ૨
 પર ઉપકાર થયો ઘણો, સંભળાએ મહામંત્ર;
 તાર્યા દુઃખ દરિયા થકી, સઘળા થયા સ્વતંત્ર. ૩
 ખાંધેલા ઈશ્વર તણા, છોડે સંત સુજાણ;
 સમરથ આ સંસારમાં, સંત સમો છે કોણ. ૪
 ધન ધન એવા સંતને, જોને પર ઉપગાર;
 જોધ કરી બહુ જીવને, ઉતારે ભવપાર. ૫
 જ ઉદ્ધારે જીવને, આપી મંત્ર અમુલ્ય;
 સંપત ચૌદે લોકની, નાવે તેની તુલ્ય. ૬
 સૂરજ રથ સુધી ભરી, આપે ધન જો કોય;
 ગુરુ-ઉપદેશ બરાબરી, નાવે સઘળું સોય. ૭
 રણીયા ન મટે ગુરુતણા, તન-મન-ધન અર્પાય;
 કોટી કલ્પ સેવા કરે, તોય પૂરું ના થાય. ૮
 એવો મોઘો અતિ ઘણો, તારકનો ઉપદેશ;

મુઠ્ઠાપાત્રી પાત્રીનિ, હને જન્મનત કહેણ. ૬
 એમ અરજ કરી માપને, ૮૭૧ ગણ નિજ પાત્ર; ૭
 શક્ત કરવા મુઠ્ઠામાં, પાત્રમાં પરમ વિમાન. ૧૦
 ગમકિંકર વિરમે થયેલ અનુભવ દીકું કેવલ; ૧૧
 પર્મસાવ પાત્રે જઈ કહો મંત્રાનુષ્યું તેલ. ૧૨
 માનવ મુનુષ્યાનુષ્ય, હે દાય માત્ર મદત; ૧૩
 એ સુદ કહેવાઈનાં, હકમાં ૮૭૧ અર્જન. ૧૪
 આપણી કંઈ નાશ, મુલેના દુઃખ અર્જન; ૧૫
 મુનુષ્ય થઈ આવીયા, જ્યાં હે શ્રી જનકન. ૧૬
 એ તો રાજુ આપણું, હકમાં જાણેલ થઈ; ૧૭
 તેથી મુલુ અનુભવનાં, એવો હકારી ગઈ. ૧૮
 હા તાલી વાલી મુલુ, પર્મસાવ કહે પન્ય; ૧૯
 એન આલે આપણું, એ દાય દરિયા જન. ૨૦
 હનિ ચિત્રમાનુ અપર્યાયને પ્રથમ સર્ગ સંપૂર્ણ.

સર્ગ ૨ ને

આપણું વિવાત

કાપાલે કહે પર્મસાવ, એવો જાણિતલો મહિમાપા ૧
 ફરી જાણ માનવદેહ, કહે જાણિ પ્રજુની જોડ; ૨
 તેવે જાણે લોકને તારે, દુઃખ જન્મ-મરણનાં નિવારે. ૩
 જાણે જનની દરિયા જન, તેની જાણાપિતાને પાન્ય, ૪
 તેના કુળમાં દરિજન દાય, પાન્ય તેને કહે સહુ કાય. ૫
 પાન્ય પાન્ય કહીએ તે ગામ, જ્યાં દરિજન કહે ગામ; ૬
 પાન્ય પાન્ય કહીએ તે દેશ, જ્યાં દરિજન રહે છે હમેશ. ૭
 જ્યાં વિચરે દરિયા જન, તે જાણિને કહીએ પાન્ય; ૮
 મુલે જો દરિજનની વાલી, તે તો થાય કૃતારથ પ્રાલી. ૯
 જાણે દરિજનને જ શીશ, તેની સદાય કહે જગદીશ; ૧૦
 એ જાણને હકાર આલી, દાય કાટિક પાપની હાલી. ૧૧
 દરિજાના પૂજે પાપ, તેથી લોક સમસ્ત પૂજાય; ૧૨
 દરિજનને જમાડે દાય, કાટિક યજ્ઞ તલુ કૃત દાય. ૧૩
 દરિજન તે દરિયા દેહ, તેમાં જાણનાં નદિ સહેલ; ૧૪
 આપે વાદન વસ્ત્ર કામ, આપે કાટિકાલું ધનશ્યામ. ૧૫

જયે તારકમંતને શેરા, ધરાભાર ન લાગે લેરા
 જનો મહિમા અણે ગણરાય, તેથી સર્વે પહેલા પૂજાય.
 જયે મંત્ર વિધાતા જ્યારે, સદ્ સદિ રચે છે ત્યારે
 જયે શારદ ઉગટ વાણી, તેથી નિર્મળ રહે છે વાણી.
 નિષ્ણુ અણે છે મહિમા જેહ, તેથી પાળે પ્રજાને તેહ
 અણે મહિમા નિરંજન રાય, તેથી માયામાં ના લેપાય.
 સનકસનક નારક સંત, જનો મહિમા વહે છે અનંત
 કલ પ્રિય ને નિગમ ચાર, જરા જના કરે છે હરચાર.
 કેવ જગિ મુનિ ને સંત, જનો ગાય છે મહિમા અનંત
 અણે મા માયાણે પાતુની જેહ, મંત્રમહિમાણે પૂજ્યે તેહ.
 એવી વૃક્ષમળની છે વાણી, માટે આજ જોવી સદ્ નાણી.
 જિવગાનુ તિયારી એમ, જીવ ઉદ્ધારવા ક્યાં પ્રેમની
 તારકમંત ધારી મન માંય, હૃદયે સ્વરે હરચારો ત્યાંય
 સુખ્યે જોયે જાનીવાર, તેનો તરવ ચંચો ઉદ્ધાર. ૧૧

શોભા

તારકમંત પ્રભાવથી, ઉદ્યાં જીવ અપાર
 જિવગાનુ ચરણ નમ્યા, શ્રીધો જય જયકાર. ૧
 જેમ જેમ તારક સદ્ગુણ, સદ્ગુણ સિદ્ધિમણિ સંત
 રચા કરીને દીવનાં, યજ્ઞયાં દુષ્ણ અનંત. ૨
 જેમ જેમ જેમ જેમ, સંત્યાગ્યે નાકમંત
 તારક દુન કરિયા કરી, અપ્યાગ્યે સ્વતંત. ૩
 અપિત્ત કરીને વાણુ, કરીને મંત્ર સુખાણુ
 નમન્યુ એવ નંદારનાં, મંત્ર મંત્રા છે કાણુ. ૪
 જેમ જેમ જેમ જેમ, જેમ જેમ જેમ જેમ
 જેમ જેમ જેમ જેમ, જેમ જેમ જેમ જેમ. ૫
 જેમ જેમ જેમ જેમ, જેમ જેમ જેમ જેમ. ૬
 જેમ જેમ જેમ જેમ, જેમ જેમ જેમ જેમ. ૭
 જેમ જેમ જેમ જેમ, જેમ જેમ જેમ જેમ. ૮
 જેમ જેમ જેમ જેમ, જેમ જેમ જેમ જેમ. ૯
 જેમ જેમ જેમ જેમ, જેમ જેમ જેમ જેમ. ૧૦
 જેમ જેમ જેમ જેમ, જેમ જેમ જેમ જેમ. ૧૧

ગુરુપાથી પામીએ, દોઢે જન્મતા કલેશ. ૯
 એમ અરજ કરી રાયને, જીવ ગયા નિજ ધામ;
 વાસ વસ્યા વૈકુંઠમાં, પામ્યા પરમ વિરામ. ૧૦
 જમકિંકર વિરમે થયા, અચરત હીકું એક;
 ધર્મરાય પાસે જઈ, કહી સંભળાવ્યું તેક. ૧૧
 માનવ મૃત્યુલોકનો, છે હાય મહા મહંત;
 એક સજ્જ ઉચ્ચારતાં, ઉદ્ધાર્યા જીવ અનંત. ૧૨
 અપરાધી ઈશ્વર તણા, સહેતા દુઃખ અનંત;
 ચતુર્થાંશ થઈ આસીયા, જ્યાં છે શ્રી ભગવંત. ૧૩
 જોર ના રહ્યું આપણું, છૂટ્યાં બંધન સર્વ;
 તેથી સહુ જન્મદૂતનો, ગયો ઉતરી ગર્વ. ૧૪
 દૂત તણી વાણી સુણી, ધર્મરાય કહે ધન્ય;
 જોર ન આસે આપણું, જો હોય હરિના જન. ૧૫
 ઈતિ ચિત્રલાલુ આખ્યાને પ્રથમ સર્ગ સંપૂર્ણ.

સર્ગ ૨ જે

આપાઈ ત્રિતાલ

દૂતપ્રત્યે કહે ધર્મરાય, એવો લક્ષિતણો મહિમાય;
 ધરી ભૂતલ માનવદેહ, કરે લક્ષિત પ્રભુની જોડ; ૧
 તેનો મણે લોકને તારે, દુઃખ જન્મ-મરણનાં નિવારે.
 જણે જનની હરિના જન, તેની માતાપિતાને ધન્ય, ૨
 જેના પુત્રમાં હરિજન હોય, ધન્ય તેને કહે સહુ કાય.
 ધન્ય ધન્ય કહીએ તે ગામ, જેમાં હરિજન કહે ધામ; ૩
 ધન્ય ધન્ય કહીએ તે દેશ, જેમાં હરિજન રહે છે હમેશ.
 જ્યાંદાં વિચરે હરિના જન, તે જમિને કહીએ ધન્ય; ૪
 સુખે જે હરિજનની વાણી, તે તો ચાય કૃતાર્ય પ્રાણી.
 તમિં હરિજનને જે શીય, તેની સહાય કરે જગદીય; ૫
 મોટું ભક્તને ઉલ્લસ આણી, હોય દ્રષ્ટિક પાપની ઢાણી.
 હરિભક્તના પૂજે પાપ, તેથી લોક સંમત પૂજાય; ૬
 હરિજનને જમાડે દાય, દ્રષ્ટિ યસ તાણું દુઃખ હોય.
 હરિજન તે હરિના દેહ, તેનાં બલણે નહિ સંદેહ;
 આપે વાદન વસંતે પાન, આપે દાઢિગણું પનરપાન. ૭

કરે ભક્ત તણી જ સેવ, તેથી રીઝે દેવાધિદેવ;
 જને હૃદય હરિનો વાસ, એવા દુર્લાભ હરિના દાસ. ૮
 જનને દેખી નમે નહિ પાય, તેનાં સુકૃત સઘળાં જાય;
 કરે નિંદા તે નરકે પડે, ડાટિ કલ્પ સુધી રડવડે. ૯
 રાખે હરિજન સાથે હેત, તેને તારે કુટુંબસમેત;
 કરે પ્રેમે સદા સતસંગ, તેને પાપ ન પરસે અંગ. ૧૦
 જણે સંતોષ્યા હરિદાસ, તેનો હોય વૈકુંઠમાં વાસ;
 હરિભક્તયું રાખે દ્વેષ, તે તો પામે નરકના ક્લેશ. ૧૧

દોહા

ક્યાંસુધી મહિમા કહું, કહેતાં ના'વે પાર;
 જ સેવે હરિભક્તને, તેનો ધન્ય અવતાર. ૧
 દેવતાણી સેવા થકી, પામે સુખસંસાર;
 ભક્ત તણી સેવા થકી, પામે ભવનો પાર. ૨
 હરિજન મોક્ષ આપી શકે, દેવે તે ન અપાય;
 માટે હરિજન સેવીએ, મનસા વાચા કાય. ૩
 હરિજન એક હરિવિના, અવર ન ઇચ્છે કાંય;
 રિદ્ધિ સિદ્ધિ સેવા કરે, મુક્તિ કરતલ માંય. ૪
 હરિજન રહે સંસારમાં, ભૂલે નહિ હરિભાવ;
 જમ કરે દરીઆવમાં, ધ્રુવતારાવશ નાવ. ૫
 હરિજન દેખે સરવમાં, વ્યાપક હરિનું રૂપ;
 સૂરજ સહુના નેત્રમાં, અગણું એક સરૂપ. ૬
 હરિજન હરિસમરણ કરે, સઘળે રોમે રોમ;
 અસંખ્ય દ્રુમ હાલે સહુ, વાયુ એકજ વ્યોમ. ૭
 એમ હરિના ભક્તનાં, ધર્મે કર્યાં વખાણ;
 તેહ સાંભળી બોલીઆ, વળતો ફત સુખાણ. ૮
 ભૂતક્ષના અમે ભોમીઆ, ભમતા ઘેરેઘેર;
 સાચા ને ખૂણ તણી, અમે જાણીએ પેર. ૯

ચોપાઈ ત્રિતાલ

આહારદર્શી છે કેટલાક ભક્ત, વેશ દેખીને પૂજે જક્ત;
 રાખે કંઠીઆ કાટમાં ધણી, એસે ઉત્તમ વૈષ્ણવ બાણી.
 સાખી શબ્દ બોલે બહુ સારા, સુણી જાગે સર્વને ધ્યારા;
 કરે ઉચ્ચ સ્વરે બહુ ગાન, આંખો મીંચી કરી રહેધ્યાન.

ઉપદેશ, નીતિ, ધર્મ, નિશાખવ લેય.
 મહાનિધ કપટ ને આવી, નથી છાકતા જીવ, અતાડી,
 સંતાન માટે જોઈ, સાચો ભક્ત સર્વથી તેહ.
 ધર્મ કર્મ વિધિ સહુ ફેક, એમ સમજાવે સધળા લોક;
 દુષ્કાર ને પૂત આપ, તેથી તગતગતી રહે કાય.
 જણે વેળવાળા છે, સંત, પહુ ભગતા હશે, ભગવંત;
 દેખી મોહ પામે નરનારી, તેમ સેવા કરે બહુ સારી.
 અદ્વારદર્શીની એવી રીત, ભલ્લી ભોજન ઉપર પ્રીત;
 દેહદર્શી હરિજન કાય, ગણે આપને ઉત્તમ સોય.
 પામે ઉપરનો આચાર, નહિ અંતર જ્ઞાન લગાર;
 હાડ માંસ રહિર કફ લાજ, તેને આપ માને ચંદાજ.
 શુદ્ધ ચૈતન્યને નવ લહે, દેહદર્શી તો તેને કહે;
 મોહ મમતા કરી મત તાણે, અન્ય નિંદે ને આપ વખાણે.
 મોહાં તિલક વેશ સનારી, જણે આપ મદાવનધારી;
 દેખી લોક પહુરા આવે, મહાસિદ્ધ પોતાને મનાવે.
 કાય કહે અને ઈશ્વર આપ, લપે મેલક નેમનો જાપ;
 ચંદ્રિકાને તે નવ લહે, સ્વામી સ્વામી પ્રજા સહુ કહે.
 એથી લોપાય ઈશ્વરજ્ઞાન, પરે માનવદંડનું ધ્યાન;
 એવા દેહદર્શીના હાડ, કહે જીવ ને નાનંદા પાડ.
 એક શેન કરી નવ ચોક, તેને પ્રજા પ્રજા કહી બોક;
 ગીત વિષય-વિદારનાં ગાય, કુટ્ટી કરતાં અંગના અપ.
 ધર્મરાયને કહે જમદગ્ન, એનાં આર્થ જગતનાં જન;
 દેહદર્શીના દેહ વેરાય, સાચાં જનને પછી ને જન્યાય.
 એની વાસના રહી દોષ જમા, પછી અવગતે જનને નેમા.
 તત્ત્વદર્શી ધારિકનાં કાય, સચ્ચ જાણ કહાવે જાય.
 પિંડ પ્રજ્ઞાંત નિષ્ઠા દેખે, એક તત્ત્વ જાણડ પેખે;
 પૃથ્વી પાણી અગ્નિને સંતરી, નમ પાવનું છે મંત્રીર.
 જગતની તપેલ એ પ્રમાણ, રહે જ્યાંપણ નર્મજન્ય;
 તેનું નામ છે વરદ વત્સ, તેનાં શરિ પ્રજ્ઞાંતું સત્ત્વ.

જડ ચૈતન્ય લેખાં ભળી, જીવરૂપ થયાં છે વળી;
 તેને આવર્યું છે અજ્ઞાન, જડ ચૈતનનું નથી ભાન. ૧૯
 તત્ત્વદર્શી મળે ગુરુ જ્યારે, ત્રણે ભાગ ખતાવે ત્યારે;
 જીવ ચૈતનનું ધરેધ્યાન, તેથી જડનું ટળે અભિમાન. ૨૦
 હોય કર્તા વિષે એકતાર, તેથી જીવનો થાય ઉદ્ધાર;
 ભજે જ્યાંસુધી આળપંપાળ, નડે ત્યાંસુધી કર્મ ને કાળ. ૨૧

દોહા

કર જોડી દૂતે કહ્યું, ધર્મરાયને એમ;
 મહિમા જાણી ભક્તનો, મળવા ઉપજ્યો પ્રેમ. ૧
 ચિત્રભાનુ પાસે જઈ, લેટયા ઉત્તરભેર;
 હાથ ગ્રહીને લાવીયા, પછી પોતાને ઘેર. ૨
 ઉત્તમ આસન આપીયાં, ભલો દેખાડ્યો ભાવ;
 કહો કૃપાળુ ક્યાંયકી, પુરમાં ધાર્યો પાવ. ૩
 અધમ જીવ ઉદ્ધારીયા, કીધું સાડું કામ;
 મહાભાગ્યે મુજને મળ્યા, પાવન કીધું ધામ. ૪
 તત્ત્વદર્શીને દર્શાવે, પાતક સઘળાં જાય;
 ઉત્ત પુણ્યના ઉદયથી, દર્શન તેનાં થાય. ૫
 એક શબ્દ ઉચ્ચારતાં, ઉધર્યા જીવ અનેક;
 એ ત્રિધા ક્યાંથી મળી, કહોને કરી નિવેક. ૬
 વચન સુણીને ધર્મનાં, વળતો બોલ્યો રાય;
 મેં જાણ્યો નિશ્ચે હવે, તારકનો મહિમાય. ૭
 આજ લગી કીધો નથી, મેં એનો અભ્યાસ;
 મંત્ર મળ્યો શિવજી થકી, તે હુતો મુજ પાસ. ૮
 દુઃખીયા દેખી જીવને, દયા ઉપજી મન;
 સત શબ્દ સંભળાવીઆ, ઉદ્ધર્યા પાપી જન. ૯
 મહાદેવે મુજને કહ્યો, એનો પ્રબળ પ્રતાપ;
 સંચિત કોટી કલ્પનાં, પ્રલે થાય છે પાપ. ૧૦
 કાશીપુરીમાં જ મરે, સ્થાવર જંગમ જીવ;
 એજ મંત્રથી સર્વને, મુક્ત કરે છે શિવ. ૧૧
 જવા તારા ગગનમાં, એવા મંત્ર અનેક;
 સૂરજ સરખો જાણ્યો, તારક અક્ષર એક. ૧૨
 નાંભ ધરાવ્યાં માણસે, ઈશ્વર તણાં અનંત;

સન નામ તારક ગદા, અણે ધ્રુવ મંદન. ૧૩
 તારકમાં પ્રજ્ઞા વસે, તારકમાં મિતરાય;
 તારકમાં વિદ્યુ વસે, તારકમાં મહામાય. ૧૪
 તારક અક્ષરમાં વસે, હંચર આગેઆપ;
 હવ ચત્રવર એ વડે, એનો સધળે વ્યાપ. ૧૫
 અગ્નિ અર્ક ને ચંદ્રમાં, છે તારકનું તેજ;
 અપિત્ર વક્ત્રનો આતમા, તારક કહીએ એજ. ૧૬
 પૃથ્વી પાણી ને પવન, અગ્નિ ને આકાશ;
 તારકમાંથી ઉપજે, સધળો વિધવિલાસ. ૧૭
 તત્ત્વદર્શી એ તત્ત્વમાં, મનનો કરે સમાસ;
 ને દેખે પ્રજ્ઞાંકમાં, અગણિત અર્ક પ્રકાશ. ૧૮
 તત્ત્વમસિ વેદે કહ્યું, પરા પાર પદ લેહ;
 અક્ષર જ્યાંથી ઉપજે, તારક કહીએ તેહ. ૧૯
 સિદ્ધ સકળ એને ભજે, પામે સિદ્ધિ અપાર;
 દત્ત ઋષભ ને કપિલનો, એજ પદો નિરધાર. ૨૦
 કથો વસિષ્ઠે રામને, એ સાચો ઉપદેશ;
 રામ અખંડિત એજ છે, એક કહીએ દ્વર્પાકેશ. ૨૧
 કૃષ્ણે અર્જુનને કહ્યું, ઉદ્ધવ પ્રત્યે એમ;
 રૂપ અખંડિત માલશ, તેયું કરજે પ્રેમ. ૨૨
 દેહ સરવ લીલાવણુ, આવે રહે ને જામ;
 માયાના ગુણ ઉપજે, માયામાંથી સમાય. ૨૩
 મહાદેવ રૂપ અવ્યક્ત છે, તેનો વ્યક્ત ન થાય;
 દેહધારી માને મુને, તે મુરખ કહેવાય. ૨૪
 સ્વામી ગાયત્રી તણે, પ્રજ્ઞાદિકનો નાથ;
 બ્રાહ્મણ જાણે તેહને, નહિ શસ્ત્રને હાથ. ૨૫
 શસ્ત્રધર્મ તેને લહે, બ્રાહ્મણ કહીએ એહ;
 બ્રાહ્મણ થઈ ખીલું ભજે, શસ્ત્ર બરાબર તેહ. ૨૬
 મરણસમે ધ્રુવ જીવને, કહે જ્ઞાનમાં મંત્ર;
 જનમ-મરણ તેનું મટે, નિશ્ચય થાય સ્વતંત્ર. ૨૭
 વચન સાંભળી જૂપનાં, રીઝ્યાં જામનો રાય;
 ગદગદ કંઈ થઈ ગયો, પ્રેમે લાગ્યો પાય. ૨૮
 ધન ધન દિવસ આજનો, ધન મહાદેવ અવતાર;

સાચા સંત મુને મળ્યા, પુણ્ય તણો નહિ પાર. ૨૬
 આખા દિનમાં એક પળ, મળે સંતનો સંગ;
 દુકિત ટાળે દેહનાં, કરે બ્રાંતિનો ભંગ. ૩૦
 કોટી વર્ષ સુખ સ્વર્ગનાં, મુક્તિ ચતુર્ધા જહ;
 લવ સતસંગ ખરાખરી, નાખે સધળું તેહ. ૩૧

છપ્પા

પૂરવજનમનાં પુણ્ય હોય બહુ સંચિત જને,
 સદ્ગુણના આગાર મળે છે સન્ન જન તેને.
 કરે પડળ તે દૂર જ્ઞાનનું અંગન આંગે,
 ભાસે પૂરણ થલ શત્રુ કાચે ના ગાંગે.
 વળી વિવેક બુદ્ધિ વધે ઘણી તાપ હરે સહુ અંગનો,
 કહે છોટમ આ સંસારમાં મહિમા બહુ સતસંગનો. ૧

મેઘરૂપ સતસંગ મહી મેઘા જન ડેરી,
 વરસે વારિ વિચાર હોય રસરૂપ ઘણેરી.
 ઉગે સદ્ગુણ સર્વ જાય છે ગર્વ જવાસો,
 હરિ હરિ સધળે થાય ઉપજે આનંદ ખાસો.
 મન મોર મહા મલકાય છે વળી ગુણદા દૂર ગરજે ઘણા,
 પરઉપકારી પરજન્ય છે કહે છોટમ જન એમ હરિ તણા. ૨

સન્ન સૂરજ સમાન આંખ ઉઘાડે સહુની,
 વચનકિરણ વારિજ બુદ્ધિ ખીલે છે બહુની.
 મોહ નિશા મટી જાય જીવ જિજ્ઞાસુ જાગે,
 અવગુણ ઉલક છુપાય ચોર ચિત્તમાંથી ભાગે.
 કુમતિ કુમુદ મીંચાય છે અજ્ઞાન તિમિર અળગું પળે,
 કહે છોટમ આ સંસારમાં મહાભાગ્યે સન્ન મળે. ૩

મહી મંડળ ને મેઘ સર્વને છે સુખકારી,
 પોયણીને જ્યમ અંદ્ર કમલને કિરણધારી;
 વનને જમ વસંત શરદઋતુ જળને જીવી,
 રોગીને જ્યમ વૈદ્ય આપદા ટાળે એવી;
 પાપી જનને રામનું નામ પાપ હરનાર છે,
 કહે છોટમ સતસંગનો મહિમા એમ અપાર છે. ૪

ચોપાઈ ત્રિતાલ

ચિત્તભાનુને કહે યમરાય, ઘણો જ્ઞાની તણો મહિમાય;

૧ કીરીટ અશ્વમેધ કોટ, ત્યાં પારમ કુરી જોડ. ૧
 ૨ મેળગ્યા તે પ્રમાણમાં કુરી ત્યાં મહેલ હોયું કમ
 ૩ તો વાવવા દઈને મહાકુલન મગજ દેડ. ૨
 ૪ નેવ કુટિલ તીરથ ન્યાય, તોય મન પૂર્ણ મેલ ન જાય
 ૫ ને જાણિયે અપાર, તોય ત્યાં મહેલ મનના કિશોર. ૩
 ૬ મહાકુલન કુલ, તોય કુલ દેવતા ન જાય
 ૭ પંચ અક્ષિને તોયે ઉત્તરે મહેલ ને અક્ષિને તોયે. ૪
 ૮ કુલ કુટિલ એવા કુલ, તોય કુલની અક્ષિ ન જાય
 ૯ કુલના મંત્ર સુલભ, કહે કુલ પ્રામાણ્ય મંત્ર. ૫
 ૧૦ મહાકુલ મગજ મુને અપાર, તોય ત્યાં તોયે કુલ
 ૧૧ કુલ કુલ પ્રકારે દેવતા, તોય કુલના અંતરગતી. ૬
 ૧૨ અપાર તારકમંત્ર અપાર, કુલ કુલ તોયે કુલ
 ૧૩ મુને અપાર એના અપાર, તોય તોય કુલ તોયે. ૭
 ૧૪ પંચાપનાં મુલ પંચા, જોડે તોયે તોયે તોયે
 ૧૫ મહાકુલની મુલ મંત્ર, કુલ કુલ તોયે તોયે. ૮
 ૧૬ કુલ કુલ છે સદાશિવ કુલ, કુલ કુલ મુનિમન સેવ
 ૧૭ મહેલ પંચકાથી મહેલ જાય, તેને મુક્ત કુલ છે તોય. ૯
 ૧૮ કુલ કુલ અપાર કુલ, મહાકુલ મુલ તોયે. ૯
 ૧૯ મુલ પાતક પ્રકારે મુલ, એવા મંત્ર તોયે મહાકુલ
 ૨૦ પર તારક કુલ, કુલ જન્મ ન કુલ તેને. ૧૦
 ૨૧ મુલ પુત્રીનાં તીરથ કુલ, કુલ કુલનાં પુત્ર કુલ
 ૨૨ મુલ તોય તોય જાન, તોય તારકમંત્ર સમાન. ૧૧
 ૨૩ મુલ પંચકુલ એમ, કુલનાં મંત્ર લેવાનો પ્રેમ
 ૨૪ અન્ય મંત્ર જાયે સો કુલ, તોય તારકમંત્રની જોડ. ૧૨
 ૨૫ મુલનાં જાયે સો જન્મનાં પાપ, એવા પ્રજા મુલ પરતાપ
 ૨૬ સંન્યાસ સમૃદ્ધિ સારી, તોય તારક ઉપર વારી. ૧૩
 ૨૭ જે જે કહે તે કુલ તોયે, તોય કુલનાં શ્રી મહાકુલ
 ૨૮ એવા નિમ્ને કરી નિરધાર, તોય કુલનાં મોજાર. ૧૪
 ૨૯ ચિત્રામંદિર કુલ ન્યાય, તોય આસન વાળીને તોય
 ૩૦ અત્ર ઉલકનો કુલ તોય, તોય ચિત્રામુલનાં અનુભવ. ૧૫
 ૩૧ સાત દિવસ વીત્યા જાયે, તોય આકાશવાણી તોય
 ૩૨ પિંડ પ્રજાંડ વચ્ચે લઈ, તોય તોય સદાશિવે કુલ. ૧૬

દીઠું નેત્ર વિના નિજ રૂપ, અતિ અદ્ભુત તેજ અનૂપ;
 સહુ શૂન્યમાં રાખ્દ તે થાય, મુને કાન વિના સંભળાય. ૧૭
 પરા પારની સઘળી રીત્ય, શિવે સમગ્રાવ્યું કરી પ્રીત્ય;
 દેહ ઈંદ્રિ યુદ્ધિ ને પ્રાણ, તેથી અળગું સદા નિરવાણ. ૧૮
 નવ આવે ને ના તે જાય, સહુ ઉપજે ને ત્યાંહાં લય થાય;
 એવું તારક બ્રહ્મનું રૂપ, જોયું જળહળ જ્યોતિસ્વરૂપ. ૧૯
 આપ્યો શંકરે એ ઉપદેશ, રાખ્યા સઘળાય મનના ક્લેશ;
 પછી બોલ્યા સદાશિવ રાય, કહ્યો તારકનો મહિમાય. ૨૦
 દોહા

તીરથ સહુ અવનીતણાં, નિત્ય નેમ ધરી નહાય;
 કંચનની અવની કરી, તેનું દાન અપાય. ૧
 સહસ્ર યજ્ઞ નિત્યે કરે, વિધિએ પૂજે દેવ;
 એથી પુણ્ય અતિ ઘણું, નર પામે તતખેવ. ૨
 કાચિક વાચિક મનવડે, કરવો મંત્ર ઉચ્ચાર;
 કોટી કોટી જનમાત્રનાં, બાળે પાપ અપાર. ૩
 ખલ પાખંડી ધૂર્તને, મંત્ર ન કહેવો એહ;
 ભક્તિહીનને જો કહે, નિષ્કુળ થાયે તેહ. ૪
 શંકરની વાણી સુણી; ઉપજ્યો મન ઉદ્ધાસ;
 પ્રેમે શિવપૂજા કરી, આજ્યો નિજ આવાસ. ૫
 ભવસુખ માંહે હું ભખ્યો, ભાળી ભોગવિલાસ;
 હું જાણું છું શંકરે, આણ્યો છે તમ પાસ. ૬
 પાપી જીવ ઉદ્ધારીયા, એ પણ શિવનું કામ;
 ચેતાવા પ્રભુએ મુને, દેખાડ્યો આ ઠામ. ૭
 ધર્મરાય વળતા કહે, ભલે પધાર્યા આપ;
 એથી જાણ્યો આપણે, તારકમંત્ર પ્રતાપ. ૮
 જવ હવે જપજો તમે, ધરજો એનું ધ્યાન;
 પરમેશ્વર પરતાપથી, ઘટમાં થાશે જ્ઞાન. ૯
 પ્રજા સર્વ પૃથ્વી તણી, કરજો તેને બોધ;
 ધર્મ તણી વૃદ્ધિ કરો, કરજો સાચો શોધ. ૧૦
 શિખામણ દીધી સહુ, વળતો કર્યો વિદાય;
 જગી ઉડ્યો ઝડપથી, જ્યાં પોદ્યો'તો રાય. ૧૧
 હતિ શ્રીચિત્રભાનુ આગ્યાનનો બીજો સર્ગ સંપૂર્ણ.

સર્ગ ૩ ને

આપાઠ ત્રિતાલ

૧. મો ભૂપતિ જેથી માર, દીકા પોતાનો દરબાર;
મે સિમે ધણે મનમાં, એવો અનુભવ ઉપજ્યો ત્યાંય.
૨. જો દોઢ અને પરલોક, હીસે કલિપત માયા ફોડ;
સુકોદ સૂતો છે અહીં, ગઈ વાસના પરલોક મહીં.
૩. જીવં છે વાસનાદેહ, હવે અમાં નહિ સંદેહ;
સુકોદ તો છે શણગંગ, પણ અમર વાસનાલિંગ.
૪. એ કલ્પ સુધી નહિ નાચ, જીવં સદા અવિનાય;
વેવે કમ સુખાશુભ થાય, તે તે જીવ ભોગવતો જાય.
૫. એ લાગે છે પુણ્ય ને પાપ, અદ્વૈત પિત્રીનો તાપ.
ને સંકલ્પ સાચા જોને, આપે ચેતનનો લક્ષ તેને;
૬. ધ્યાનયોગનો હોય અભ્યાસ, હોય વાસનાબીજનો નાચ.
જીવ અન્ય ઉપાસના કરે, ત્યાંહાં સુધી મરે અવતરે;
૭. હો મહારે તો કરવું એમ, પ્રભુ ઉપાસવો કરી પ્રેમ.
આપે આદુતિ અગ્નિની માંય, અગ્નિરૂપ બને છે ત્યાંય;
૮. એમ વૃત્તિ પ્રભુમાં વાળું, બીજ વાસના કેડે બાળું.
પ્રભુભાવને શીખવું એહ, ફરી દાઈ ધરે નહિ દેહ;
૯. જનપુરીમાં દાઈ ન જાય, જઈ અતે હરિમાં સમાય.
આપું તારકનો ઉપદેશ, તેથી પાપ રહે નહિ લેશ;
૧૦. મૂળ નીતિની રીતિએ ચાલે, તોય સ્વર્ગવિષે જઈ મહાલે.

લોહા

૧. એમ વિચારી ઉઠીયો, કયું શોચને સ્નાન;
એટલે ત્યાંહાં આવી ચઢ્યો, સુદર્શન પ્રધાન.
૨. પુરોહિત પોતા તણે, સોમદળ છે ગેહ;
રામ પાસે આવીયો, તે વેળા તતખેચ.
૩. પૂરુષોત્તિ નામે કુતા, મહા મોટા વિદ્વાન;
જૂપે ભેટયા ભાવથી, હીધાં આદરમાન.
૪. સમા મળી સન્માન તણી, તે દાને સાક્ષાત;
રામએ વજતી કહી, સ્વપ્ના ફરી વાત.

આપાઠ ત્રિતાલ

મુનિ પ્રત્યે કહે રાજાનં, મુને આગ્યુગ એક સ્વપ્નનં;

દીઠા દૂત ભયંકર ત્યાંય, લેઈ ચાલ્યા સંજમની માંચ. ૧
 આવી ધર્મની નગરી જ્યારે, મૂઠી દૂત ગયા સહુ ત્યારે;
 જોયું નગર અનુપમ ત્યાંય, પછી પેઢો તે પુરની માંચ. ૨
 એક સુનંદ નામે દેવ, એક ઠામે મળ્યો તતખેવ;
 ઘણો ક્ષુધાયે પીડિત થયો, તેનો ભેદ સુનંદને કહ્યો. ૩
 મુજ પાસે નથી કાંય ધન, ડોણ આપે અહીં ભોજન;
 બોલ્યો સુનંદ તેણે ઠામ, અહીં દ્રવ્ય તાણું નહિ કામ. ૪
 જ જ પુણ્ય કર્યાં હશે હાથે, અહીં ભોગવશે સહુ સાથે;
 એકગણું જે આપ્યું હોય, મળે લક્ષગણું અહીં સોય. ૫
 જણે પાપ કર્યાં હોય જવાં, અહીં ભોગવશે દુઃખ તેવાં;
 જ્ઞાનસહિત સમસ્ત સુધર્મ, હરિ અર્થે કર્યાં હોય કર્મ. ૬
 તે તો રવિને મારગે જાય, પ્રભુરૂપમાં જઈને સમાય;
 અભિમાને કરેલાં કર્મ, જીવ હિંસા સમેત સુધર્મ. ૭
 ધૂમ્ર મારગમાં પડે પ્રાણી, અહીં ભોગવે દુઃખની ખાણી;
 મહાપાપ તણા કરનાર, અહીં પામે છે દુઃખ અપાર. ૮
 કહી વાત સુનંદે આમ, પછી દેખાડ્યો તેનો ઠામ;
 જૂદી જૂદી છે જતના જોડ, અળગે રહીને દેખાડ્યા એહ. ૯
 કોઈને મારે છે દંડના માર, પડ્યા જીવ કરે પોકાર;
 રુરુ નામે છે સાખર જંત, મારી સિંધ ને કાઢે અંત. ૧૦
 કાયને કોલુમાં ઘાલી કચરડે, કાયને શ્વાન સર્પ ખહુ કરડે;
 માંસાહારી છે પક્ષી જોડ, ચાંચો મારીને ચૂંટે તેહ. ૧૧
 કાઠી વિંછી ને ભમરા વળગે, કાય અગ્નિમાં ઉભા સળગે;
 અસીપત્ર ખડ્ગની ધાર, વન એવું છે ઘોર અપાર. ૧૨
 દૂત ફેરવે ઝાલીને પાય, તન ચૂરેચૂરા થઈ જાય;
 દુઃખ વૈતરણીનું જોડ, કહ્યું જાય નહિ કાંઈ તેહ. ૧૩
 લાળાભક્ષણ ને કૃમિડંખ, એવાં દુઃખ દેખાડ્યાં અશંક;
 ભૂખ તરસ ને ઉપર તાપ, સહે જીવ જવાં હોય પાપ. ૧૪
 જોઈ ત્રાસ થયો મુને ત્યાંય, દયા આવી ઘણી મનમાંય;
 મહામંત્ર છે તારક જોડ, કહ્યો પ્રકટ પોકારીને તેહ. ૧૫
 સહુ જીવોએ સાંભળ્યો જ્યારે, થયા મુક્ત સર્વે ને વારે;
 જનાં પાતક હતાં જોડ, બળી ભસ્મ થયાં સહુ તેહ. ૧૬
 થયા મોક્ષતણા અધિકારી, જમદૂત રહ્યા ઝખ મારી;

નિરાશની આગળ જઈ, વાત ફોનોએ મુઠળી કહી. ૧૭
 હુજી વિરમય મયો ચમરાય, પાત્રી પ્રીતમી સાગો પાપ; ૧૮
 હારો તારકમંત્ર પ્રતાપ, કાંતું પ્રલે ક્યાં સહુ પાપ. ૧૯
 પછી ગાગલ કંઠે મયો, સતસંગનો મદિમા કમો;
 ધન્યભાગ્ય પધાર્યો આજ, સહુ જંગનાં સરીયાં કાજ. ૨૦
 મૃત્યુલોક તણા જીવ લેલ, ખડુ પાપ કરે છે તેલ;
 તેને આપો જમ ઉપદેશ, પામે નદિ દામ નકનો ક્લેશ. ૨૦
 પાપી જીવને નારી મારી, મારા દૂતો ગયા સો દારી;
 તેને જીવિ તણા છે જામ, માર્યો તારક મંત્ર અનૂપ. ૨૧
 આપો સર્વે પ્રજાને આદ, દામ નરક પડે નદિ તેલ;
 પુણ્યવંત પ્રજા હોય ન્યારે, મળે જીવનિને સુખ સારે. ૨૨

હોહા

જે રાજના રાજ્યમાં, પ્રજા કરે છે પાપ;
 ક્યમો દિસ્સો તેલનો, પામે રાજ આપ. ૧
 તે માટે જીપાજને, કરવી સહુ સંભાળ;
 કરવું રક્ષણ ધર્મનું, પાપી નરનો કાળ. ૨
 સંજમનીપતિએ મુને, કહ્યું ધર્મનું જ્ઞાન;
 વગતી હું જાત થયો, આઝ્યું સૂણતું જ્ઞાન. ૩
 ચિત્રલાલએ સ્વપ્નની, કહી વિસ્તારી વાત;
 ધન્ય ધન્ય મુનિએ કહ્યું, સાચું સહુ સાક્ષાત. ૪
 અખિલ લોકમાં અતિ ધણો, તારકમંત્ર પ્રતાપ;
 જીવ સિવ થઈ જાય છે, જાપતાં એનો જાપ. ૫
 રાગ-ભૂલો મન જમરા હું ક્યાં જામ્યો.

નિં મોટા મદામંત્રનો, સમજે હોય સુખલ;
 જન સુખજા જગતનું, જેતા હાથમાં પ્રાણ. મમ
 ખસર ખાવન ઉપજે, ખડુ રાજ જોલાય;
 ત્યાં થઈ ઉપજેને ત્યાં થમે, કાચે જાણ્યું ન જાય. મમ
 કોટી અનંત ગ્રહાંજનો, જાણો એમાં નિવાસ; મમ
 વૃક્ષ વસે જેમ બીજમાં, પછી થાય પ્રકાશ. મમ
 અક્ષરખિંદુ જેમાં નહિ, નહિ સૂક્ષ્મ ને સ્થૂલ; મમ
 આનંદસિંધુ આકાશમાં, સહુ સહિતુ મૂલ. મમ
 નામ અનંત હંધર તણાં, જાપે જન સહુ જાપ;

તારક નામથી તે પ્રભુ, દે છે હુકારો આપ. મર્મં ૫
 તારક અક્ષર ત્રૈણી, થયાં ચોવીસ તત્ત્વ; .
 રેક ને બિંદુરૂપે રહ્યું, માયા બ્રહ્મનું સત્ત્વ. મર્મં ૬
 અક્ષર પહેલો અક્ષર છે, ગુણ રાજસ માંય; .
 એથી થઈ દશ ઇંદ્રિયો, દેવ બ્રહ્મા તે માંય. મર્મં ૭
 કર્ણ ત્વચા નેત્ર નાસિકા, જીભ પાંચમી જહ; .
 જાણ કરે છે જીવને, જ્ઞાન ઇંદ્રિયો એહ. મર્મં ૮
 હાથ ચરણ મુખ દેહમાં, મળ મૂત્રનાં દ્વાર; .
 કર્મ કરાવે જીવને, ઇંદ્રી પાંચ પ્રકાર. મર્મં ૯
 અક્ષર બીજો ઉકાર છે, ગુણ સાત્ત્વિક સંગ; .
 ચાર અંતઃકરણ તેહનાં, દેવ વિષ્ણુ પ્રસંગ. મર્મં ૧૦
 મન બુદ્ધિ અહંકારથી, ચોથું જાણીએ ચિત્ત; .
 ચૌદે ઇંદ્રીના દેવતા, વાસુદેવ સહિત. મર્મં ૧૧
 અક્ષર ત્રીજો મકાર છે, ગુણ તામસ જ્યાંય; .
 રુદ્ર રહ્યા છે દેવતા, પંચમાત્રાઓ માંય. મર્મં ૧૨
 પંચ મહાભૂત પ્રગટીયાં, બન્યું તેથી વૈરાટ; .
 પૃથ્વી પાણી ને પાવકવડે, સ્થાવર જંગમ ધાટ. મર્મં ૧૩
 વાયુ આકાશ એમાં મળી, થયા દેહ અનેક; .
 ચૈતન્ય થઈને ચલે વળે, એમાં તારક એક. મર્મં ૧૪
 જીવ ઈશ્વર આપે થયો, કરતા હરતા છે આપ; .
 આપ લહે જ્યારે આપને, તેને ના અડે પાપ. મર્મં ૧૫
 સદ્ગુરુ સાચા જને મળે, આપે અનુભવ એહ; .
 છોટમ મુક્ત તે માનવી, તેમાં નહિ સંદેહ. મર્મં ૧૬

ચોપાઈ ત્રિતાલ

વૃદ્ધમુનિ કહે સાંભળ રાય, કહું તારકનો મહિમાય; .
 બહુ પૂરણતા છે એમાં, જગત ઉપજે ખપે છે જમાં. ૧
 વૃક્ષ બીજ ઉગે જાણી વાર, પેસે તારક ત્યાંહાં નિરધાર; .
 ખેંચે અવની માંહથી જળ, રચે પત્ર પુષ્પ ને ફળ. ૨
 ખરે જૂનાં નવાં નવાં થાય, રહે પૂરણ એમ સદાય; .
 એવું તારકમાં છે સત્ત્વ, તેથી પૂરણ સધળાં તત્ત્વ. ૩
 વહે જીભવડે જ વાણી, તેની તારકમાં છે જાણી; .
 આવે અક્ષર લાહારે લાહાર, બોલે રાખદ અનેક પ્રકાર. ૪

દેવિય કરે હુઆર, તોય લેશ ન તૂટે તાર; ૫
 શ પાંચથી પેચ ખંધાય, વેદ પુરાણ એથી વધાય.
 મ શમ કે ખાલ કપાય, વળી તેવાં ને તેવાં શાય; ૬
 એની પૂરણતા અદ્ભુત, સહુ તત્ત્વ વિષે અનુસૂત.
 તદ્ગતીકાણુ બુદ્ધિ હોય, એને સમજી શકે છે સોય; ૭
 મંદ બુદ્ધિ કહે તકિ મન, પાછે કલ્પિત બીજા ધર્મ.
 એણે અનુભવીઆ ઝંકાર, તેને લેયે તકિ સંસાર; ૮
 સહુ દેવોમાં દેવત એતું, તથે લોકમાં સામ્રાય તેતું.
 એતું ચંકર ધારે ધ્યાન, ભજે શ્રદ્ધા હરિ ભગવાન; ૯
 શમ કૃષ્ણ આદે અવતાર, તેનો એજ ખસે નિરધાર.
 સનકાદિક નારદ સંત, થયા ભક્ત ને દ્રષ્ટિ અનંત; ૧૦
 બાળ્યું તારક તત્ત્વને લેણે, માણ્યું મોક્ષ તણું મુખ તેણે.
 એણે તારકનો મહિમાય, તેની વંદના જેવી કાય; ૧૧
 એના મહિમા અનંત અપાર, કલિકાળમાં એજ આધાર.
 મહાનંબજતું એ રૂપ, અતિ પાવન પરમ અનૂપ; ૧૨
 સહુ તીર્થોતું તીર્થ એહ, જેની સત્તાએ સવળા દેહ.
 એની સત્તા છે વાયુ માંણ, તેને હોય ન લાગે કાંઈ; ૧૩
 એની સત્તાવડે જળ સહુ, થયું પાવનકારી બહુ.
 એણે મુરજ અક્ષિમાં એહ, તમે માય હરે છે તેજ; ૧૪
 જોતિ નાંહે એ જ્યોતિસ્વરૂપ, એતું તારક તત્ત્વ અનૂપ.
 એજ દર્શન ને હેંડ અપાર, રજ્યાં અંધર એને અધાર; ૧૫
 કૃષ્ણપુણ્ય હૃદય હોય જ્યારે, મજે તારકતું દ્યોત ત્યારે. ૧૬
 હોહા

અનુચિત મહિમા એકને, સાંભળી પુનઃમન; ૧
 પરમતત્ત્વ તુજને મજાનું, નાંદે તુજને પન્થ.
 તારક અક્ષર એકના, લગા એ દેહ હોય. ૨
 તે તુજનાં અપાર, તકિ પદાંથ દેહ.
 પારસ કે ચિંતાનજી, એ સર્વે જલદેહ, ૩
 જલદેહ છે જીવન કરે. એ તો વસ્તુ અનૂપ.
 અદ્વૈતમતિયા છતાં, એ તુજનાં નહ અપ. ૪
 અદ્વૈત નાં એકને, એ સહુ વિષય ૫
 અદ્વૈત કપર છતાં, એને કાય બહુ જરે.

પરમ તત્ત્વને યોગ્યએ, તે પામે નિસ્તાર. ૫
સંચિત કોટિક જન્મનાં, પાપ પુરાતન હોય;
તારક શ્રવણે સાંભળે, સવળા નાસે સોય. ૬
પાપ યજી કે સાપથી, પ્રેત થયો હોય કોય;
તારક શ્રવણે સાંભળે, મોક્ષ તતક્ષણ હોય. ૭
મદ્દા મલિન પિસારનો, મોક્ષ થયો છે રાય;
તે સંજગાતું તુજને, જ્યોતિ સંસય જાય. ૮
દ્વિતી ધીરિવિભાવુ આખ્યાનના ત્રીજી સર્ગ સંપૂર્ણ.

सर्ग ४ थे।

શ્રીમદ્ વિદ્વાન

नाम्ना देश भवितार नाम, पुरी अर्वाति लेनु नाम
 नेमा पंडित अथ प्रसिद्ध, विनयपाशकने गदासिद्ध. १
 लेनु देश प्रवाह नाम, अथ विद्या विनय युयु धाम
 अथ पुत्र योग्ये छे अने, मुद्रया प्रसीमां बाणुया लेने. २
 लेनु नाम छे रत्नप्रसाद, स्त्रीभ्यां विद्यालाया अथु नाद
 प्रताप भोग्यो विद्यानां गर्व, अथे पंडित उल्लाखन. ३
 लेनु नाम्ना विद्या भोग्य, अथे अथु सदाभोग्यो पंथ
 लेनु मुद्रया अथ नाम, अथ नाम्ना ने प्रसिद्धात्मान. ४
 लेनु विनय लेना नाम्ना, अथ नाम्ना अथ नाम्ना ने अथ
 अथ मुद्रया नाम्ना अथ नाम्ना, अथ नाम्ना अथ नाम्ना. ५
 अथ नाम्ना नाम्ना अथ नाम्ना, अथ नाम्ना अथ नाम्ना. ६
 अथ नाम्ना नाम्ना अथ नाम्ना, अथ नाम्ना अथ नाम्ना. ७
 अथ नाम्ना नाम्ना अथ नाम्ना, अथ नाम्ना अथ नाम्ना. ८
 अथ नाम्ना नाम्ना अथ नाम्ना, अथ नाम्ना अथ नाम्ना. ९

2. 4

[illegible]

હાથ મૂકે વૃષ્ટિ રાટે, મૂકે મોત ને વાત;
 ધન્ય મન્ય નહિ હાથે, દોષ સંતેજ અપાત. ૪
 દોષથી હીરે સંકેત, કરતા ફરે પાપાર;
 મૂળ તરફ અંકે પાત, જેકે દુઃખ અપાર. ૫
 અમુક વળે દોષ અનિપાત, પીપા પાને તેડા
 તે પળ પૂરું ના મંગ, લગુ દાનુ દામે દેડ. ૬
 અમ દોષ અપારણ, પામે કાંઈક વાર;
 મૂકે હીરે બદકતા, નહિ દરખાનો દાર. ૭
 મેઢાપાપે પ્રાણી મંગ, પિયાન કેડા દેડ;
 મૂકે જાણ અપાપની, પામ્યો પદ્ધિત તેડ. ૮
 દિવસ કેડલા વડો મંગ, તાતે જાણી વાત;
 શુરદ્રોહી શુભ માડરો, એ મોટો ઉતપાત. ૯
 મૂકે અપરાધ નિવારણ, સમર્થ નહિ દોષ દેડ;
 તે માટે મંગતા તથ, કરવી શુરની સેવ. ૧૦
 શુરથી મોટા દરિ નહિ, નહિ પ્રજા નહિ ધય;
 તે માટે શુર સેવીએ, ચરણે નામી શીચ. ૧૧
 દોષ દોષ મેઢાદેવનો, તે રાખે શુરરાય;
 દોષ દોષ જે શુરતણે, ચિવજી ન કરે સહાય. ૧૨
 શુરના શુભથી પામીએ, શુરની વિદ્યા માત;
 શુરકૃપાથી તે ફળે, દોષ પુણ્યનું પાત. ૧૩
 એક અક્ષર શુરશુભ યથી, જે પામેલો દોષ;
 વગતી શુરને ના ગણે, ધાન અવતરે સોય. ૧૪
 માંતા શુર પિતા શુર, જે આપે અવતાર;
 તેથી સમરથ સોગણ, વિદ્યાના દાતાર. ૧૫
 દીક્ષા આપે ધર્મની, શીખવે સદ આચાર;
 વિદ્યાશુરથી તે વડા, જે દોષ શુદ્ધ વિચાર. ૧૬
 ધર્મશુરથી સોગણ, સદશુર છે નિધાન;
 આપી તારકમંત્રને, દર્શાવે ભગવાન. ૧૭
 માટે સોને માનવા, મનસા વાચા ઠાય;
 ફરે અવસા તેડની, તે નર નરકે જાય. ૧૮
 શુર અપરાધ બરાબરી, નહિ દોષ બીજા દોષ;
 કૃપા દોષ જે શુરતણી, દોષ દોષના દાસ. ૧૯
 મા. ૩૪

હો ન દેખી કષ્ટ તેજ સર્વેથી સરો,
 હો ન દેખી કષ્ટ તેજ પંડિતમાં પૂરો;
 હો ન દેખી કષ્ટ વીર કહી સર્વ વખાણે,
 હો ન દેખી કષ્ટ બંકત સહુ તેને જાણે;
 ધર્મધુરધર તે ખરો જ દિંમત હારી ન હરખડે,
 કહે છેટમ દુઃખ સામે લડે ઈશ્વર રીઝે તે વડે. ૨
 કષ્ટ સહું નજરાય કળિ સરખો ગણુ હાર્યો,
 રામે વેડ્યાં કષ્ટ મહાખલી રાવણુ માર્યો;
 સહું પાંડવે કષ્ટ રાજ પામ્યા જગતીનું;
 કષ્ટ સદ્યાં હરિશ્ચંદ્ર માન રાખ્યું જક્ષિતનું;
 મુન પ્રહલાદ આદિ ઘણા કષ્ટ સહી મોટા થયા,
 કહે છેટમ દુઃખથી ના ડગ્યા તેના જરા જુગમાં રક્ષા. ૩

હોણ

પત જોખન ને રાજથી, વિદ્યાથી મદ થાય;
 ઘણુ દુઃખ આવી પડે, તો મદ ઉતરી જાય. ૧
 દુઃખ ઓપપ છે ગર્વનું, સરજ્યું છે કરતાર;
 ધરજ સુધરે જીવનું, જે માની લે સાર. ૨
 કડક હોય જે લોહના, તેને લાગે તાપ;
 સંપી સહુ એક થાય છે, એવો દુઃખ પ્રતાપ. ૩
 જીવ છે સુખ જોઈને, કુકર્મ કરે અપાર;
 તેને દુઃખ આવી પડે, તો સમરે કરતાર. ૪
 ને મારે સાડું મયું, મુતને રીધો ચાપ;
 દુઃખ દેખી ગુણુ આવશે, તોજ મુધરશે આપ. ૫
 તે મારે કરણ કરી, ચાપ કરે ઉદાર;
 પાપ ક્યું ને જોગવ્યું, વેડ્યું દુઃખ અપાર. ૬
 કર જોડીને કરગર્યો, વિનય કરી બહુ વાર;
 જેમ પંડિત રીઝી ગયા, ચાપ કર્યો ઉદાર. ૭
 જે એને લાગ્યા આડીં, આપું તારકનંચ;
 દેહ મટે વિચારવેના, સાડો થાય અતંચ. ૮

આપાં ચિત્રાલ

કયો દેવ પ્રજાકરે તંચ, ખાન્યા પ્રેમ આકર્ષણ નંચ;
 એનો પુત્ર વિચાર્ય છે જાન, આવી કને નાજાણુ તેજ.

કલો તારક કાનમાં જ્યારે, તુચ્છ દેહ મટી ગયો ત્યારે;
 પાયું ગંગાનું નિર્મળનીર, પામ્યો પોતાનું દિવ્ય શરીર. ૨
 સહ્યાં દુઃખ અતીશે જ્યારે, થઈ નિર્મળ બુદ્ધિ ત્યારે;
 મટ્યો મત્સર ને અભિમાન, થયો અનુભવ આચ્યું જ્ઞાન. ૩
 જેવું નવનીત તાપે તવાય, પછી નિર્મળ તે ધૂત થાય;
 પડે માનવીને દુઃખ જ્યારે, અભિમાન મટે છે ત્યારે. ૪

લોહા

દુઃખમાં સુખ, સુખમાં હી દુઃખ, એમ વિચારે જેહ;
 સમબુદ્ધિ જેની રહે, પડિત પૂરો તેહ. ૧
 પોતાના ગુરુને પછી, પ્રીતે લાગ્યો પાય;
 કર જેડીને કરગર્યો, વળતી થયો વિદાય. ૨
 હું તું કહી ગુરુદેવને, નર બોલાવે જેહ;
 આપ બરાબર ગુરુ ગણે, અંધમ જાણવા તેહ. ૩
 મહિમા મોટા ગુરુ તણે, સમજ્યો રત્નપ્રસાદ;
 કીધી ગુરુ ઉપાસના, મૂક્યો વાદવિવાદ. ૪
 તારકના દાતા ગુરુ, તારક બ્રહ્મ સમાન;
 મનુષ્ય બરાબર માનશે, તે પ્રાણી અજ્ઞાન. ૫
 ઈતિ શ્રીચિત્રલાલ આજ્યાનનો ચોથો સર્ગ સંપૂર્ણ.

સર્ગ ૫ મો

લોહા

વૃદ્ધનુનિ વળતા કરે, સાંભળ તું બ્રહ્માણ,
 નોત્ત થાય સહુ જીવનો, તારકથી તન્કાણ. ૧
 જે પ્રાણીના હૃદયમાં, હોય જ્ઞાનપ્રકાશ;
 શાંત શાંત ને શીતતા, તેમાં કરે નિવાસ. ૨
 અકાશચિત્તે આપમાં, દેખે પ્રવૃત્તે સાય;
 પાપ કેલેવન તે કરે, કેલેસ ન પામે કાચ. ૩

આપાક વિવાસ

હોય જ્ઞાન અચાન્ય જ્યારે, મૂટે નંગય વંચિયા ત્યારે;
 પરબ્રહ્મને જાને રંગ, ગોદનગિતા જાણે તરી.
 મન્ય વર્ગ મુકન કે રંગ, તેથી અજાણ તે નહિ તેડ.
 જે મન્ય તરે છે નય, ન મુકે તે તરણ જાય.

મુલ ધર્મ તરે તરિ જોડ, હોય અમૃતદ્રી તેડ; ૩
 નાત તાત તથા ગુરુદેવ, ધરી શ્રદ્ધા કરે નિત્ય સેવ.
 તરે નિંદક કર્મ તમામ, સારાં કર્મ કરે વસી ધામ; ૪
 લેઆત્મા ઉ આપણ માંદ, વસે પરમાત્મા પાલુલાંય.
 એને બાણે બધારય ન્યારે, હોય જીવ કૃતાંય ત્યારે; ૫
 બહુયાજેગનથીબીજુ કામ, સૌથી શ્રેષ્ઠ પદારથ સોમ.
 મદા મોદ પુરુષ જે થયા, એણે મારગે સપગા ગયા; ૬
 સુદુઝાલીનો જેમાં વાસ, એવો આગખચો પ્રભુ પાસ.
 એથી જે કરે બીજે કામ, તે જીવ પ્રજેમાં જાય; ૭
 ઉવાન અમૃતનય જેડ, વસે આકાશ મધિ તેડ.
 તેનેજાલી શુદ્ધગત ન્યારે, છૂટે કર્મનાં ખખેત ત્યારે; ૮
 એવું નિમ્ન બાલીને રામ, હૃદ મોદા થવાનો કામ.
 એમ આદેશ એ કાપેશ, એનાં સંજે ન કરેશ સેમ; ૯
 પરી ઉતમે માનવજેડ, જણે કાર ન બહુવા એડ.
 તેનો અદ્વય ગયા અવગા, મરે અતારે વારંધર; ૧૦
 પહું શું હડું તુખને ખૂપ, જણે વારં તરવ અનૂપ.
 મારે પાંત દેયાનાં દામ, કરે સદુ પ્રજાનાં ધામ; ૧૧
 મોને સીખવો નીતિ સારી, કો તારાન્ય અધિકારી.
 આપો સર્વને એ કાપેશ, લગેશકિ ધનંતર કૌશ; ૧૨
 કરે જીવોનાં ઉદાર, તેના પુરુષ ગાંડુ તરિ મર. ૧૩
 એનેવાનના અદ્વય લાગ, સખે અતારવે દાવે અતાર.
 એવાં કાઠ તરિ કપારી, મદાવતથી વળે કાંડરી ૧૪
 લાગ મોદા તાણ જે હોય, એવી પુનઃ અતાર તરિ કાંડ.
 ઉડે કર્મનાં ખખેત તેડ, જુદે ઉપર કાંડને તેડ. ૧૫
 સુખી પુદ્ગલિનાં વનંતરો કાંડ અતાર પાંડુ રાજ.
 કુળાં કાંડ પ્રજાનાં તેડ, રાંધે તેડાં નાજનાં તેડ. ૧૬

શરણ

કરે જોડી રાખા કરે, સુખાં એ અતાર અતાર;

દ્રી રિંતે અલગે, રજે કુપુષ્ટ જેડ. ૧

નય નયનાં

મુખને અતાર ઉ - અતાર નાં રૂપે ૧૫ કરે કરે.
 જેમ કે અતારવતિ તરેતર કરે નિંદકે, જે જે નેડે

- જમાં મંગલ હોય પોતાનું, તે ઠામે મન વાળો છ;
 પાપી જનનો સંગ તજીને, તુચ્છ અનીતિ ટાળો. હરિં ૨
- સુખદુઃખમાં મન નિશ્ચલ રાખી, સાધુ જનને સેવો છ;
 વિવેક્યુદ્ધિ જથી વાધે, સંગ શોધીએ તેવો. હરિં ૩
- મૂઢ જનોનો સંગ થવાથી, વધશે મોહનાં જાણાં છ;
 સજ્જન કરે સંગ મળે, તો તોડે સંશે તાળાં. હરિં ૪
- મોહ તણે વશ થઈને માનવ, હિતનાં વચન ન માને છ;
 તે પુરપારથ બ્રષ્ટ થાય ને, રાજે રાનો રાને. હરિં ૫
- સાધુ તણે મત છોડી દેઈને, અસાધુનો ગ્રહેશે છ;
 સરવ દેખતાં પડે શોકમાં, કષ્ટ ઘણેરાં સહેશે. હરિં ૬
- અનરથ સઘળા છોડી દેઈને, અર્થ ભલેશે ગ્રહેવો છ;
 શુભ કીરતિનો લાભ પામવા, શુભ કર્મો સૌ સેવો સેવો. હરિં ૭
- ઉપકારીને ધાત કરે છે, જીવ કૃતગ્રી એવા છ;
 તેના જશનો નાશ થાય છે, તુચ્છ સરવથી તેવા. હરિં ૮
- દાન સુપાત્રે કરવા સાર, નીતિયકી ધન રણશે છ;
 કલ્પવૃક્ષની પેરે તેને, પુણ્ય કરેલાં. ફળશે. હરિં ૯
- અન્યાયે ધન કરે એકહું, દે અહંકારે દાન છ;
 તે પુણ્યે મહાભયથી તેને, રાખે નહિ ભગવાન. હરિં ૧૦
- અતિ લોભે ને અતિ અન્યાયે, જે ધન સાંચે જાય છ;
 સરવ ધરમથી થાય બહિર્ભુજ, અંતે નરકે જાય. હરિં ૧૧
- ધર્મ તણા રક્ષણને માટે, નીતિયકી ધન રણીયે છ;
 શુભ દાન અભિમાન તજીને, કરતાં બહુ ફળ મળીયે. હરિં ૧૨
- અન્નદાનનો દાતા હોય તે, વિધિવિધ વૈભવ પામે છ;
 ભૂમિદાન તણો હોય દાતા, વસે સ્વર્ગસુખ ધામે. હરિં ૧૩
- વિદ્યાદાન સરવથી સાર, જથી સુધરે જીવ છ;
 કન્યાદાન કરે વિધિ સાથે, પામે ભોગ સદૈવ. હરિં ૧૪
- વાહન વસ્ત્ર ઉપાન છત્ર ધર, હય ગજ રથ ગૌદાન છ;
 નિરઅભિમાને હરિને અરપે, રીઝે શ્રી ભગવાન. હરિં ૧૫
- દુર્ભંગદીન અપંગ અધની, દયા ઘણી મન ધરવી છ;
 જીવ સરવ શ્રી પ્રભુના જાણી, સહુની સેવા કરવી. હરિં ૧૬
- ભૂખ્યા જનને ભોજન દેવું, તૃષાવંતને પાણી છ;
 રોગીને વળી ઔષધ દેવું, અનુકંપા કર આણી. હરિં ૧૭

દુઃસરવતું છે હિરવતું, માટે ગર્વ ન કરવો છ;
 મને પ્રિય કરવાને માટે, એજ પરમ અનુસરવો. દરિં ૧૮
 માત્ર ગિતામુતધારાસપગાં, દુઃખીયાં હોય પરમાંધ; છ;
 મને ઘન કરે બીજને, દુઃખ ના પામે કાંઈ. દરિં ૧૯
 મન છે પૃથ્વીથી મોટી, આકાશથી વધી તાત છ;
 મેત્રી એવા જે નર ન કરે, તે પામે દુઃખની ધાત. દરિં ૨૦
 કુલવ વતનું સારું છે, તેને કહીએ સાધુ છ;
 કુલવ હવતું મારું તાકે, એ નર પરમ અસાધુ. દરિં ૨૧
 પાતું સુખ દેખાને સારું, દેખાં રહે આંધ છ;
 અમને થકો તે અધમ અણુવધ, અધાર પાપી કહાવે. દરિં ૨૨
 કૌલ કામા તન મનની મુદ્ધિ, મંદિરિયદ કરે છ;
 કમનિધા ને સુલ પ્રાણુ, એજ પરમ અનુસરે. દરિં ૨૩
 પાતરિત લગ્નમવંત મનની, લગ્નથી પૂરિ પામે છ;
 તેલવ પાપી વતની લગ્નથી, નાથ હોય તે ધમે. દરિં ૨૪
 ન્યાયે ધ્યયને દરે તે, જથ ને કીર્તિ નામે છ;
 રાગંતુખની દાનિ થાય ને, વરે નરકમાં પામે. દરિં ૨૫
 માત્ર સરવતું છે આનંદ, સના નરવતું પામે છ;
 નિર્મલ છે જગતના નરને, સના સખથી નંદ. દરિં ૨૬
 પોતા સરવતું સહને દેખી, જે દેખે કલ્યાણ છ;
 પદને પીઠ જે કરનાર, તે પામે દુઃખ પાતુલ. દરિં ૨૭
 સાધુજન પર દુઃખ દેખીને, પામે મનન થાય છ;
 દુઃખ પુરુષ પરવતું દુઃખ દેખી, સાજ રહે છે નર. દરિં ૨૮
 જે મન વચને કને કરીને, એજ કરે નર. છ;
 તેજ કાર સદાય હરે, સાજ રહે છે નર. દરિં ૨૯
 દેવને અધ્યય મને જે મુખ્ય ને, સરવતુ દેવ છ;
 અમનું આપ કહે સુભગથી, એ દેવદેવ. દરિં ૩૦
 એ ચિત્તમણી સામે વતને, જોયે કહા છે નર છ;
 ઘન હોય જે કન્યા પદે, તે ન કરે જગત. દરિં ૩૧

તેજ

મન નરવો રોડપદ નરવો જે રોડપદ
 પાતરિત લગ્નમવંત મનની, લગ્નથી પૂરિ પામે

ચોપાઈ વિતાલ

હવે સાંભળજો જન સર્વ, શુરજ્ઞાનથી ગાળો ગર્વ;
 પરથલ છે અડળ અરુપ, તેથી પ્રકટ થયાં સહુ રૂપ. ૧
 રચી સ્થાવર જંગમ જતિ, તેમાં ભેદ રચ્યા બહુ ભાતિ;
 નરદેવ તણા જે દેહ, ગોત્રે બાવન અક્ષર તેહ. ૨
 દેહ સદા ચોરાશી કહેવાય, નરદેહ સરવનો રાય;
 અન્ય દેહ તણા જે પ્રાણી, કોય ના સંક કર્તાને જાણી. ૩
 શિષ્યચાતુરી કર્તાની જેહ, કોય જાણી સંકે નહિ તેહ;
 હંમેશા આધાર વિદ્યાર અનંગ, વળી સાચવે પોતાનું અંગ. ૪
 અંધી નહિ કાંઈ અધિક વિચાર, એમ જીવની જતિ અપાર;
 પાછી ધારી પ્રભુએ આહ, રચ્યો માનવી કંઈ દેહ. ૫
 આંખી બુદ્ધિ કૃપા કરી અચારે, ગયો માનવ મોટો ત્યારે;
 વળી આંખી છે મન ને વાણી, તેથી સંક પ્રભુને જાણી;
 આંખે જ્યાં થકી વાણીની ધાર, તેજ હામે વસે કીરતાર. ૬
 પ્રેરે આત્મા પ્રકૃતિને અચારે, ઉડે શ્વાસ તણી કળ ત્યારે;
 મન કાયાના અગ્નિને લખે, તેથી મંદ મંદ સ્વર બને. ૭
 મળે આવીને બુદ્ધિની માંચ, બહુ ઘાટ ઘંટ છે ત્યાંચ;
 જેને આસાય બુદ્ધિનો દાય, મુખદ્વારાયે ગોત્રે સોય. ૮
 જ્યાંથી હંડ અક્ષરનો તાર, તેનું નામ કહે છે અક્ષર;
 મૂળ સર્વ અક્ષરનું વેદ, નામ તારક કહીએ તેહ. ૯
 એમ અનુભવ જે ઉધડે, નિજ ધામ તે તેને જડે;
 સહુ અંધ છે વાણીવિતાલ, ભાટે મૂળના કર્યો તપાસ. ૧૦
 મૂળ જ્યાંસગી ના સંકે જીવ, કાઢી કદંબ મળે નહિ શિવ;
 અચારે મૂળ સર્વનું જડે, ત્યારે ખવનાં બટકનું ના પડે. ૧૧
 સ્વસ્ત મૂળને પ્રકૃતિ વેદ, વિધવૃક્ષ બન્યું છે એવડ;
 મૂળ જોતાં છે તારક એક, એમ જોતે કરીને વિવેક. ૧૨
 સિવે મૂળનાં અચારે તોય, સહુ વૃક્ષ પ્રકૃતિના દોય;
 દિન રાત્રિને વહેતું જાય, પવ કુળે વણે દેવ ધાય. ૧૩
 વૃક્ષ કાંઈ છે હંડ અનંક, મૂળ તારક તત્ત્વ છે એક;
 એને મુરતિ કદા નિર્ભાય, વિધ વૃક્ષનાં વનું દેવ ધાય. ૧૪
 કહેલું એમનું તારક વેદ, તેનું મૂળનાં દેવ અનંક;
 સહુ દેવજી દેવનું એનું, વળી જગત રહેતું એનું. ૧૫

દોહા

ભડું સધળું જમત છે, સાચું એ નિરધાર;
કદ છેડમ નિષ્ણ કરી, કરવો એજ વિચાર. ૧
ખાતાં પીતાં બોલતાં, કરતાં સધળાં કામ;
નિયતિ તત્ત્વ વિચારણું, મન રાખી એક દામ. ૨
ચોંચ સ્નાન કીધા પછી, ભગવા શ્રી ભગવાન;
એકાંતે આસન કરી, ધરણું તેનું ધ્યાન. ૩
બહુ કપટ નિદા તણ, ધરવો દૃઢ વિશ્વાસ;
તારક તત્ત્વ વિચારીએ, સમરણ શ્વાસોશ્વાસ. ૪
દક્ષિણ દાદીક કલ્પનાં, નિષ્ણે યાચે નાશ;
અખિલ લોકનો આત્મા, પ્રગટે પોતા પાસ. ૫
એ શિખામણ સર્વને, ભૂયે દીધી સાર;
પ્રેમ સર્વ પાચે નમી, કીધી અંગીકાર. ૬
સર્વે જનને શીખવી, નીતિ કેરી રીત્ય;
તારક બ્રહ્મ ઉપાસના, કરે ધરીને પ્રીત્ય. ૭
આય શીખે ને સાંભળે, તારકનો મહિમાય;
ઉત્તમ રીતે આદરે, વરૂર મોક્ષમાં જાય. ૮
અખિલ લોકમાં એક છે, તારક મોહું તત્ત્વ;
જે જાણે તે જાણજો, સકળ દેવનું સત્ત્વ. ૯

ચોપાઈ ચિતાલ

વામ નારી ઇશ સસિ વાસ, રવિ દક્ષિણ વિંગલ પાસ.
રહે પાવક સુકુમળા માંધ, હંસદંપ ગદ્ય હે ત્યાંય.
અવ હંસને બેઠે જ્યારે, મળે મોહ પદમપદ ત્યાંય. ૧
ગંગા યમુના ને સરસ્વતી સાય, નિત્ય ચિત્તનાં નંગમ દાય;
તેમાં જે જન મજાત કરે, તેનાં પાતક નવળાં દરે. ૨
હંસ જે પદ માટે સમાય, તેને અસંગતીત કહેવાય;
એનું નામ છે તારક બ્રહ્મ, તેનો દાયક જાણે મર્મ. ૩
એનો મહિમા અનંત અપાર, જોતો જે ન પામે પાર.
દાય અનુભવી એને લહે, જન છેડમ મું મું કહે. ૪
હતિ શ્રીચિત્રભાનુ આખ્યાનનો પાંચમો સર્ગ સંપૂર્ણ
ચિત્રભાનુનું આખ્યાન સંપૂર્ણ.

૧૧-મનજીભાઈનું આખ્યાન

અથવા બોધબાવની

છપ્પા

વંદુ શુરુપદ કમલ વિમલ મન બુદ્ધિકરતા,
ભાસે બ્રહ્મપ્રકાશ અવિદ્યા તિમિર હરતા;
સૂઝે સાર અસાર સકળ સુખ ઉપજે એથી,
તન-મેન હોય પવિત્ર તત્ત્વ નિજ દરશે તેથી;
વળી મહિમા સદ્ગુરુ તણો શિવ સનકાદિ ગાય છે,
જેની કૃપા-કટાક્ષથી જીવ બ્રહ્મમય થાય છે. ૧
માયાનાં જે રૂપ અવિદ્યા વિદ્યા કહીએ,
વિદ્યા ઉજ્જવલ રૂપ અવિદ્યા કાળી લહીએ;
કાળી રૂપ કરાળ પ્રવૃત્તિ ડેરી માતા,
વિદ્યા સુખમય સાર નિવૃત્તિ ડેરી બતા;
એ નીવૃત્તિ-પ્રવૃત્તિ જે મન રાજને જઈ વરી,
પરિવાર થયો બહુ તેહનો તે કથા કહું જુગતે કરી. ૨
કાયા નગર અનૂપ દ્વાર નવ કહીએ તેને,
ફરતા તણે ડોટ કાંગરા આપે એને;
વન ઉપવન ને બાગ પૂરા છે પાછળ ફરતા,
રાણી સહિત મનરાય ભોગ ભાવેથી કરતા;
તે પ્રવૃત્તિ તથા નિવૃત્તિનો વિસ્તાર પછી વધ્યો બહુ,
એ મન વશ વરતે જહને તેવું ફળ આપે સહુ. ૩
પુત્ર પ્રવૃત્તિ તણો પ્રથમ તો મોહ પ્રમાણો,
બીજો કહીએ કામ ક્રોધ તે ત્રીજો જાણો;
ચોથો સુત છે લોભ દંભ તે પંચમ કહીએ,
છકો કહીએ ગર્વ સાતમો મદને લહીએ;
વળી અંધર્મ સુત છે આઠમો પુત્ર પ્રવૃત્તિના કહ્યા,
એ પ્રજ્ઞસહિત બળીઆ બહુનિભોવનમાં વ્યાપી રહ્યા. ૪
મિથ્યા દષ્ટિ નામ મોહની કહીએ નારી,
સુત તેનો અહંકાર વરી છે મમતા પ્યારી;
કામ તણી જે નાર રતિ રૂપાળી કહીએ,

લાલચ તેનો દુષ્ટ પત્ની ક્ષાત્રુપત્ન્ય ક્ષત્રીન્દ્ર
 વગેરે દિગ્દાનં દોષે વરી અગ્નિય તુલ તેનો મનો
 અવિચાર નારી વરી ચિરંજીવી મુગ તેનો કંથ. ૫
 તુલના વરીઆ તોન પુત્રવય તાપ મયા છે,
 ચિંતા વરીઆ તેડ પુત્ર દોષાદિ મયા છે;
 અધ્યાવરીના હંબ પુત્ર પ્રાપ્ત વખાણું;
 વરી અવિચાર નાર પુત્ર પ્રાપ્ત વખાણું;
 વરી મન અવિચારે વગેરે તુલ અપદય છે તેડનો,
 તે પદ્મોદયા માપ કૃતિ ખડુ પિછાર કરે જન લેદનો. ૬
 નરની દીપ્તિ નાર પુત્ર તો વિગેળ કદોએ,
 સ્પર્શો વરીઆ તેડ જન મનુ રુગ લદોએ;
 અમુચિ વગેરે અપદનં પુત્ર છે અસત્ય તેનો,
 વિપ્રાસગિ નાર વામ પાંચ છે રુગ લેને;
 એ દુર્દંબ પ્રવૃત્તિ નારનું વેડ પુરાણ સ્મૃતિઆ વડે,
 એ કૃપા ન હોય કર્તાતણી વાસ કરે તેને દુઃ. ૭
 અધ્યાદિયર તણી ચાપ છે જન પર ન્યારે,
 મોહ તથા અજ્ઞાન તરત ઉપજે છે લારે;
 દુષ્ટ વાસના નામ પ્રગટ હોય પુત્રી એથી,
 પાપરૂપ પરિવાર ઉપજે અગણિત તેથી;
 તે બુલાવે નિજ આપને ગ્રહ જાન ઝાંચું કરે,
 તે મોહ તથા અજ્ઞાનથી જીવ જન્મ નાના ધરે. ૮
 મોહથી સંશય થાય જામે મન ચોમેર તેથી,
 કપટ કુકર્મ અસત્ય અસંયમ દંદ્રિયેથી;
 તેથી ઉપજે તાપ રોગ નાના ઉપજવે,
 મન જનને તન લેરવી સેવા ભાવે;
 એમ અવિચાર મૂળથી પુત્ર ઘણા પાપી મયા,
 તે નાખે જીવને નર્કમાં એવા સદુ અથે કલા. ૯
 બ્રહ્મ નષ્ટ ને કષ્ટ દષ્ટ તો બ્યાકુળતાઈ,
 અતિ આદ અતિ કામ કુમતિ નિંદા કૃપણાઈ;
 તન મતિ અંતર દાહ સદાજ શોષના ઉપાવે,
 ક્રિયા દુષ્ટિલતા હંબ દુષ્ટતા રહે સ્વભાવે;
 એમ કલહકારક સદુ મોહ તણો પરવાર છે,

સ્વર્ગનો ખજાનો...	૩૨૪	„
સ્વર્ગનો પ્રકાશ	૩૩૬	„
ભગવદ્ગીતા-ગુજરાતી સરનાર્થસહિત ૨૫૬	૩૩૩	૫૫૫	૦)ન,			
ભગવદ્ગીતા-મરાઠી કે હિંદી શીકાસહિત...	૨૩૦	૩૩૫				
ભગવદ્ગીતા-મૂલમાત્ર-મધ્યમ તથા મોટા અક્ષરમાં	૦૧	૨				
પંચરત્નગીતા-મૂલમાત્ર-નાના, મધ્યમ તથા મોટા અક્ષરમાં	૦૧, ૦					
મહાભારત અને રામાયણ-વિગે વિચારો	...	૨૦૦	૬૩૩	૪૧		
શ્રીમદ્ભારત વિગે-નાણવા નેગ વિચારો	...	૩૨૮				”

ઉત્સાહ અને ચેતનાપ્રેરક પુસ્તકો

શુભસંમિદ્ધ-ભાગ ૧ નો...	૧૬૨	૫૪૬	૩૩
શુભસંમિદ્ધ-ભાગ ૨ નો...	૭૦૦	૬૩૩	૪૧
શુભસંમિદ્ધ-ભાગ ૩ નો	૪૩૨		„
અદ્વૈત પરી-નવી આવૃત્તિ	૪૬૮	૫૪૬		„
આદર્શ દર્શનમાળા-ભાગ ૧ નો	૩૩૬	૫૪૬		
” ” ભાગ ૨ નો	૩૬૨			„
વર્તિમનિષ્ઠમાળા-વખતવસાને	૫૬૦	૫૪૬		
જ્ઞાનના સુદર્શન (સાદું પ્રકૃતિ)	૭૨૦	૫૪૬	૩૩	
સુખ-સામર્થ્ય અને સમૃદ્ધિ...	૫૫૨			„

દંતિદાસ અને વેદકર્તાઓની ઉપયોગી પુસ્તકો

સુદર્શનસંપાદનનિદાસ-બે મોટા પ્રકારમાં	...	૧૫૩૦	૬૩૩	૪૧		
અર્ધચિત્ર-અર્ધચિત્રો વેચરાજ	...	૭૦૦	૬૩૩	૪૧		
આત્મ-અર્ધચિત્રસામાન્ય જ્ઞાન-નાનીકડત	...	૧૪૦	૫૪૬			

હાથ નેના પૂત પાની કોડુપત કહીએ,
 વળી દિશાને કોપે વરી અગાધ સુત નેના કોડ,
 અધિવાર નારી વરી વિઠ્ઠાનિ સુત નેના કોડ. ૫
 રૂપા વરીએ કામ પૂત વચ તાપ થયા છે,
 ચિંતા વરીએ નેદ પૂત કોમલિયા છે,
 આધારીયા હંભ પૂત પાખંડ વખાણું,
 વરી અવિદ્યા નાર પૂત પ્રાપ્તિ વખાણું,
 વળી ગર્વ અધિધાને વયો સુત અપભય છે તેડનો,
 ને પાદપો પાપ કૃતિ બહુ પિછાર કરે જગ ભેદનો. ૬
 મદની દિયો નાર પૂત તો વિરોધ કહીએ,
 રૂપો વરીએ તેડ જગત ચકુ સુત કહીએ,
 અમુચિ વયો અપનં પૂત છે અસત્ય તેનો,
 વિવશાસનિ નાર વાન પંથ છે સુત ભેનો;
 એ કુટુંબ પ્રવૃત્તિ નારનું વેદ પુરાણ સ્મૃતિઓ વદે,
 એ કૃપા ન હોય કર્તાતણી વાસ કરે તેને દરે. ૭
 અધ્યા દિયર તણી થાય છે જન પર ન્યારે,
 મોહ તથા અજ્ઞાન તરત ઉપજે છે સારે;
 દુષ્ટ વાસના નાન પ્રગટ હોય પુત્રી એથી,
 પાપરૂપ પરિવાર ઉપજે અગણિત તેથી;
 નં બુદ્ધાવે નિજ આપને જગત જાન ઝાંઝું કરે,
 તે મોહ તથા અજ્ઞાનથી જીવ જન્મ નાના પરે. ૮
 મોહથી સંશય થાય બમે મન આંધર તેથી,
 કાષ્ટ કુકર્મ અસત્ય અસંયમ દંદ્રિયેથી;
 તેથી ઉપજે તાપ રોગ નાના ઉપજંદુ,
 મંત્ર જંત્ર ને તંત્ર ભેગવી સેવા બુંદુ,
 એમ અવિદ્યા મૂળથી પૂત ધણા પાપી કુરુ
 તે નાખે જીવને નકામાં એવા સદુ કેરુ. ૯
 બ્રહ્મ નહ ને કહ દહ નો બહુજનુ
 અતિ આદ અતિ કામ કુમનિ નિંદ્રાજનુ
 તન મનિ અંતર દાહ સદગ દેવજનુ
 ધિયા કુટિલતા હંભ દુષ્ટા નુ
 એમ કલહકારક સદુ મોહ નુ જંદુ છે,

જે જનના ઉરમાં વસ્યો તેને દુઃખ અપાર છે. ૧૦

નિવૃત્તિ-કુટુંબવર્ણન

પ્રથમ નિવૃત્તિતણો પુત્ર તો વિવેક કહીએ,
બીજો વસ્તુ વિચાર ધૈર્યતા ત્રીજો લહીએ;
છે ચોથો સંતોષ પંચમો સત્ય પ્રમાણુ;
છઠ્ઠો કહીએ શીલ સાતમો ધર્મ વખાણુ;
વૈરાગ્ય પુત્ર છે આઠમો વિધુલક્ષિત કન્યા કહી,
નારી પુત્ર તેનાં કહું તે સજ્જન સુણને સહી. ૧૧

પહેલો વસ્તુ વિચાર વરી છે નિશ્ચયે નારી,
નેમ તેહનો પુત્ર વરી છે દૃઢતા સારી;
બીજો રાય વિવેક બ્રહ્મવિદ્યા છે રાણી,
સુત છે જ્ઞાનાનંદ અસંગતા વધૂ વખાણી;
વળી ધીરજની કીર્તિ વધૂ ક્ષમા પુત્ર છે તેહનો,
તે આર્જવ તેની સુંદરી મુદિતા સુત છે એહનો. ૧૨

ત્રીજો છે સંતોષ તૃપ્તિ છે નારી તેની,
ઉપજ્યો સુત આનંદ વધૂ કરુણા છે એની;
ચોથો કહીએ સત્ય સાધુતા નામે નારી,
પુત્ર નિષ્કપટ નામ આત્મજિજ્ઞાસા પ્યારી;
વળી લજ્જા નારી શીળની પુત્ર સુયશ પરમાણીએ,
છે શુભ કીર્તિ સુંદરી પુત્ર પ્રતાપ વખાણીએ. ૧૩

ધર્મ પંચમો નામ સુંદરી શ્રદ્ધા કહીએ,
સુત છે બુદ્ધિપ્રકાશ સુવાસના વનિતા લહીએ;
પુત્ર શુદ્ધતા નામ વર્યો છે નિર્મળ નારી,
સુત તેનો સમદષ્ટ પરણીઆ નીતિ પ્યારી;
વળી છઠ્ઠો વર વૈરાગ્ય છે જગ ઉદાસતા સુંદરી,
સુત તેનો અભ્યાસ છે વધૂ નિરાલસ્યાને વરી. ૧૪

અષ્ટ પુત્ર અભ્યાસ તણા સાંભળને હાવે,
પ્રથમ યમ ને નેમ પછી તો આસન કહાવે;
પૂરક રેચક સાસ કરીને કુંભક કરવા,
સાધે પ્રાણાયામ પાપના પુંજે હરવા;
પ્રત્યાહાર ને ધારણા ધ્યાન સમાધિ સાધીએ,
એના આડે અંગથી અક્ષર બ્રહ્મ આરાધીએ. ૧૫

ભગવત્-કૃપા-કટાક્ષ પ્રેમ સુત પ્રગટે તેનો,
 મોડ કરે નિર્મૂળ અધિક છે પ્રતાપ એનો;
 વિપ્લુભક્તિ નામ પ્રેમની કહીએ નારી,
 નવધા તેના પુત્ર થયા છે આનંદકારી;
 શ્રવણ ક્ષીતંત્ર સ્મરણ છે પાદસેવના જાણીએ,
 અર્ચનવંદન દારણ સખ્ય અર્પણ આત્મ પ્રમાણીએ. ૧૬
 નિવૃત્તિતણો સુસંગ પ્રથમ પરધાન વખાણું,
 કુસંગ પ્રવૃત્તિ પ્રધાન જડ મતિ કરતા જાણું;
 એ એનો વિસ્તાર અતીશે વાઘ્યો એવો,
 એક એકને ખાત્રિ લેણી છતે તેવો;
 એ મન રાજને વચ કરી પછી જન સ્વાધીન થાય છે,
 તેવો તેવો જક્તમાં મદિમા તેનો ગાય છે. ૧૭
 એક સમે એકાંત શાંત મન બેઠો ધર્મને,
 મળી નિવૃત્તિ નાર પ્રીતથી પાસે જઈને;
 કહે સાંભળો કંઈ પ્રવૃત્તિ નારી છોડો,
 વિવેક ફૂલની સંગ પ્રેમથી પ્રીતિ બેઠો;
 એ રંડા દુષ્કર્તુ ૩૫ છે કરશે કલેશ અતિ ઘણો,
 માટે મારા નાથજી પ્રસંગ પરહરે તે તણો. ૧૮
 જુઓ પ્રવૃત્તિ કામ કરે છે જગમાં કંવા,
 જીવને નાખે જાળ કામ આરંભે એવાં;
 હિંસા ચોરી જીવ અનીતિ ઉરમાં પેસે,
 નદિ સંપ કે જાંવે ઠરીને કામ ન બેસે;
 વળી પાપ કરી ખડુ પેરનાં નર તે નરક સંચરે. ૧૯

* * * *

જુઓ પ્રવૃત્તિવાન મધતું પાન કરે છે,
 નીચ સંગ નાદાન અભક્ષ્યાભક્ષ્ય ચરે છે;
 દેવી ભેરવ જૂત ઉપાસે અધમ અભાગી,
 શુદ્ધ સનાતન ધર્મ તેડને કે છે ત્યાગી;
 વળી સુખ આશાએ માનવી અપાર નીચે જાય છે,
 વામ કોણ પથે પડી ઘેર પાતણી થાય છે. ૨૦
 રણી અધર્મે ધન હેમના કરે અહોહા,
 માંડી વડો વિવાદ વડા કાંઠે વરધોહા;

કારખાનાં માંત્ર કામ કરાડી દે
 અણે આ જગ માંત્ર અમોને મોટા કહે છે
 પણ પામર પરકપારમાં કાડી એક ન પાવરે;
 પછી પાપે હોય દુર્ગંગ દસા તે વાગ વાગ કરતાં મરે;
 મમતે માંડી વાદ નાનમાં વસા કરે છે,
 કાડી કાઢનું કાળ પછી દુઃખ સહી મરે છે
 પુત્રી નાની હોય વૃદ્ધ નરને તે આપે,
 તે મન માન્યું કામ પડે નરકે તે પાપે;
 તે પુત્રી નિમિત્તા ગામ છે પછી વારણ દુઃખ તેને પડે,
 અમ વિવેક વિના બુઝ્યા છવ છવે ત્યાંસુધી રહે. ૨૨
 વિના વિવેક વિચાર સાર સીનો નવ સોમે,
 વિના વિવેક વિચાર પડે કમ શુરને બોમે;
 વિના વિવેક વિચાર થાય વ્યસની બ્યભિચારી,
 વિના વિવેક વિચાર કરે ગુરુજનની વારી;
 માટે મારા કંથજી વિવેકને વરા થઈ દેશે,
 કપુલ પુત્ર પ્રવૃત્તિના એ મોહ-મદાદિક પરહરે. ૨૩
 મોહે માનવ બુદ્ધ જાય નીચાથી નીચી,
 દીપક માંદી પતંગ પડે અમ આંખો મીંચી;
 દામ-આમને કાજ કરે છે કરણી કેવી,
 મદા નીચ અંદાળ પૂજ છે મેલી દેવી;
 વળી સિદ્ધ યવા સંસારમાં મોહિ કુકર્મ કરે બહુ,
 માટે મારા નાથજી મોહ કુટેવ તજજને સહુ. ૨૪
 કામ કાંધ ને લાજ ઠંજ ગવાંદિક કહીએ,
 મદ અધર્મની આદ્ય પ્રવૃત્તિ પુત્રો કહીએ;
 એની પ્રગ્ત અપાર ધર્મ ધન બાધું હરશે,
 પાપરપિણી છાર ઘણી બંદારે ભરશે;
 પછી માનવદંડ મટી જશે વળી પશુ આદિ તનુમાં જશે,
 જે ખારેા ધન-ધર્મને તેા સદાકાળ દુઃખીઆ થશે. ૨૫
 વચન નિવૃત્તિ તણાં ઘણાં પ્રિય લાગ્યાં મનને,
 કરી પ્રવૃત્તિ ત્યાગ ત્યજ્યા વળી એના જનને;
 કયો વિવેક પ્રધાન અવર સેનાપતિ એવા,
 કરે મોહ જે બંડ દંડ તેને દે તેવા;

શીઘ્ર સત્ય સંતોષનું બહુ યાહું નવદારે રહ્યું,
 વગી રાજ્ય ડાઝ સુખ રીતથી કરે જેમ મનુષ્યે કહ્યું. ૨૬
 પતિતણું અપમાન સહી નવ રાહી પ્રવર્તી,
 કરવા લાગી કલેશ આંખમાં આંસુ ભરતી;
 પાસે તેડ્યા પુત્ર પછીથી કહેવા લાગી,
 મન્યું નિવૃત્તિને માન તમસહિત મુજને ત્યાગી;
 વગી વાંધું જેર વિવેકનું તુઝ થયા સધળા તમે,
 હવે કાયાગદથી કાદશે પછી દોર નહિ પામો ક્યમે. ૨૭
 મુલ્કી માતનાં વેલુ મોહ કહે મૂઝ મરેડી,
 મુજને ના દે માન સુધ ચાગે રાખોડી;
 ગમશે નહિ ધરકાજ લાજ તણ કરશે નાગા,
 વનમાં કરશે વાસ નારીથી નારે લાગા;
 સિદ્ધિની લાલચ પળી તેને પણ દેખાડીએ,
 મદિમા માન વધારતાં પદ પદોંચ્યા પડેલો પાડીએ. ૨૮
 ઇંદ્ર ચંદ્ર અજ ઈસ મહામુનિ નારદ લેવા,
 સહિના સરદાર બમાવ્યા એવા એવા;
 વસમા વિશ્વામિત્ર ક્રોધ ને ન શણ્યા યગી,
 વસિષ્ઠ સાથે વેર કરી તપ દીધાં બાગી;
 માટે દોઈ ત્રિલોકમાં અમને છતી ના થકે,
 બે સેના મારી ચક્રે વિવેક ક્યાં સુધી દોક. ૨૯
 એમ મનાવી માન વીરરસ અને વ્યાધ્યા,
 કરી આગુવો ધમ સખજ સેનાપતિ શાખ્યા;
 દ્રોણ લોભ મદ ગર્વ સર્વ સંચાને ચરીઆ,
 પુરના પદમ દ્વાર વિરે સહુ આવી અડીઆ;
 વિવેક ચટ ચેતી ગયો વન ને આસન સાધીઆ,
 પ્રીત્યે પ્રાણપાનમાં અખંડ પ્રજા આગવીઆ. ૩૦
 પરકોપ પ્રત્યાદાર ધારણ ધ્યાન સંભાવિ,
 એવાં આંકે અંગ સદગથી લીંસ સુધી;
 ધ્યાનરૂપ નિખરે મ્યાસ શરધી છે બરીઆ,
 એકથીસ દહર વડી ખડકે વિભરીઆ;
 વગી મુક્ત સતુરંગ દેહનું એક મ્યાનનું ચાપ છે,
 ને અંધાર છા અજણું એને જેને અપ છે. ૩૧

ધરીધનુષ્યઙ્કારળાણુનિજઆત્માધરીઆ,
 તત્પદ કેરો, લક્ષ વેધ તે મધ્યે કરીઆ;
 તન્મયતા ત્યાં થાય એક અદ્વૈતજ ભાસે,
 મોહતિમિરટળીગયું પરમજ્યાંબ્રહ્મ પ્રકાશે;
 વળી અનહદ ડંકા વાગીઆ આપે હવી અગોચરી,
 રૂડી હવી ઋતંભરા પ્રજ્ઞા પ્રેમરસે ભરી. ૩૨
 સરોવર મધ્યે હંસ આપ જ્યાં રહ્યો નિરાળો,
 શુદ્ધ સત્વગુણરૂપ ભૂમિકા માંહી રસાળો;
 એજ અંસપ્રજ્ઞાત સમાધિ સુખમય પામી,
 હવે ત્રિગુણાતીત વાસના સર્વ વિરામી;
 પામી ભૂમિ મધુમતી સ્વયંરૂપ સહેજે રહ્યો,
 પામ્યો પાર પ્રકૃતિનો પછી શરીરનો સંભવ ગયો. ૩૩
 હણ્યો વિવેકે મોહ-કામને વસ્તુવિચારે,
 ગયો ધીરજ ક્રોધ લોભને તોપ વિહારે;
 સત્યે હણીયો દંભ શીલથી ગર્વ નિવાર્યો,
 ધર્મે મદનો નાશ વિરાગે અધર્મવૈરાગ્ય માર્યો;
 વળી મિથ્યા દષ્ટિને હણી શ્રદ્ધારૂપી નારીએ,
 કહે છોટમ એ રીલ્યથી મોહતાણું કુલ મારીએ. ૩૪
 હણ્યો દેહ હંકાર ક્ષણિક જે પદાર્થ-જ્ઞાને,
 મમતા પામી મર્ણુ નેમથી દૃઢતા દયા ને;
 થયો રતિનો અસ્ત બ્રહ્મવિદ્યાને ભાળી,
 પ્રગટ્યો જ્ઞાનાનંદ તે થકી લાલચ ટાળી;
 વળી લોલુપતા આ લોકમાં કરી અસંગે વેગળી,
 જીવહિંસા ગદ્ય દયાવડે ત્યમ અસત્યા સત્યે ટળી. ૩૫
 અશુદ્ધતા છે જેહ સત્ય શુચિતાએ મારી,
 હુતી અધીરજ જેહ ગદ્ય ધીરજથી હારી;
 કડોરતા જે કૂર આજ્ઞે અસ્ત કરી છે,
 પ્રગટી મુદ્દિતા પૂર શોકતા સર્વ હરી છે;
 વળી તૃષ્ણા ગદ્ય તૃપ્તિવડે ત્રય તાપ આનંદે ટાળીઆ,
 ગર્હચિંતા પૂરણતા વડે એમ પુણ્યે પાપ પ્રજ્ઞળીઆ. ૩૬
 આશા પામી અસ્ત નિરાશા પ્રકટી જ્યારે,
 નિષ્કપટે પાખંડ તર્ત નિવાર્યું ત્યારે;

આત્મજિજ્ઞાસા થતી અવિદ્યા અજ્ઞાની કીધી,
 લોકલાગને તત્ દરિને ધ્યાને લીધી;
 વળી અપમય સુખશવટે હણ્યો આકીર્તિ સુકીર્તિએ હણી,
 એમ વિદારી વેગથી, મોહ તણી સેન્યા પહી. ૩૭

ઈર્ષ્યા ના રહી લેય સખજ ભે શ્રદ્ધા ભગી,
 સમતાવટે વિરોધ ગયો નિજ ધરને લાગી;
 સ્પર્ધા પામી નાચ સર્વ ઘટે આત્મા ભાસે,
 શ્રાન્તિ પામી ભંગ પૂર્ણ ન્યાં હંસ પ્રકાશે;
 વળી ટળી ગઈ દુર્વાસના ન્યાં સહવાસના ઉદ્દે થઈ,
 મઈ ઉદારી આનંદથી એમ અભ્યાસે આલસા ગઈ. ૩૮

ઉપજે મિથ્યા જ્ઞાન અવિદ્યા કહીએ તેને,
 જમ રજ્જુને ઠામ સર્પ ભાસે છે એને;
 શુદ્ધ અનંત અપાર સદા ચેતન છે દેહી,
 મહામલિન અશુદ્ધ દેહ હું કહે છે તેહી;
 એવું મિથ્યા જ્ઞાન છે તેજ અવિદ્યા જાણીએ,
 પહેલી પંચકલેશની માતા એજ પ્રમાણીએ. ૩૯

વળી અસ્મિતા વડે સર્વ માને છે મહાર,
 સુત દારા ને દેહ સર્વથી મહારે સાર;
 અતુકજ વસ્તુ હોય રાગ તે ઉપર રહે છે,
 પ્રતિકુલ વસ્તુ હોય દ્વેષથી તેહ લુએ છે;
 વળી મરણ તણો ભય થાય છે અભિનિવેશ એને કહે,
 એવા પંચ કલેશ છે તે સૂક્ષ્મ દેહ વિષે રહે. ૪૦

પંચ કલેશનાં બીજ બુદ્ધિ ભૂમિમાં રહે છે,
 વૃક્ષ બીજમાં જમ એમ પંડિત જન કહે છે;
 જીવાની વયની માંય થાય હીને મોટા,
 વિવિધ વાસના તણા વગે છે વળતી ગોટા;
 જોગ તણા અભ્યાસથી તે બીજ સકળ બળી જાય છે,
 ભાસે નિર્મળ આત્મા તેજ મુક્ત કહેવાય છે. ૪૧

દર્પણમાં પ્રતિબિંબ પડે છે મુખનું જેવું,
 આપ વિદારે કરી ચિત્તક્ષણ ભાસે તેવું;
 બ્રહ્મ તણો આભાસ બુદ્ધિ દર્પણવત્ કહે છે,
 બુદ્ધિવિદારે કરી જીવ અત્તાની કહે છે;

તે જોગ જુગત અભ્યાસથી કારણમાં લય થાય છે,
પ્રતિબિંબ મળી રહે બિંબમાં અહં બ્રહ્મ કહેવાય છે. ૪૨

પ્રણવ ઉપાસન વડે કરે લય ચિંતન કાઈ,
કારણ કારણમાંય કરી લય દેખે સોઈ;
કારણ વિશ્વ સમસ્ત બ્રહ્મ તે કારણ કહીએ,
એક એકમાં લય કરી એક અદ્વૈત થઈ રહીએ;
હવે લય ચિંતન તણો પ્રકાર કહું જુગતે કરી,
પ્રણવ ઉપાસન જે કરે તે નર સ્વે થાયે હરિ. ૪૩

અકાર નામે પુરુષ વિશ્વ તો તેને કહીએ,
તૈજસ રૂપ ઉકાર સૂક્ષ્મ જે શ્રેષ્ઠ લહીએ;
પ્રાણ રૂપ મકાર સર્વનું કારણ જાણો,
સાક્ષી બ્રહ્મ કૂટસ્થ અર્ધમાત્રા પ્રમાણો;
એ લય કરતાં એક એકમાં શુદ્ધ સમાધિ થાય છે,
એ જીવ બ્રહ્મની એકતા કરવા તણો ઉપાય છે. ૪૪

સૂળ પ્રપંચ સમસ્ત મેળવે અકાર અંગે,
સધળો સૂક્ષ્મ પ્રપંચ મેળવે ઉકાર સંગે;
કારણ સર્વ પ્રપંચ મેળવે મકાર ભેળો,
મકાર આત્મા માંય જોગ જુગતીથી મેલો;
એ આત્મા પરમાત્મા વિષે એકરૂપ થઈને રહે,
એ લય ચિંતન કરવા થકી મળવિકાર સધળા દહે. ૪૫

વ્યષ્ટિ સમષ્ટિ સૂળ વિશ્વ વિશ્વાનર નામે,
અકારનું એ વાચ્ય લક્ષ છે ચૈતન ઠામે;
તૈજસ હિરણ્યગર્ભ સૂક્ષ્મ જે પ્રપંચ સારો,
ઉકારનું એ વાચ્ય લક્ષ તે ચૈતન ધારો;
પ્રાણ ઈશ્વર જે મળી ઉપાધિ કારણ તણી,
મકારનું એ વાચ્ય લક્ષ તેજ ચૈતન લાણી. ૪૬

એવો થયો વિવેક સકળ સેન્યાનો સ્વામી,
આદ્યું રૂડું રાજ નિવૃત્તિ આનંદ પામી;
શીલ સત્ય સંતોષ વડા ધર્માદિક વંકા,
વસ્ત્યા મહેલની મધ્ય વાગીઆ અનહદ કંકા;
વળી ચંદ્ર સુરજની મધ્યમાં લક્ષ નિશાન લગાવીઆં,
પટ ફેડે પંચે રંગનાં તે દ્વાદશ અંતે આવીઆં. ૪૭

બોધ બાનુ ઉઘોત થયો તન તિમિર ટળીઆં,
 બડમતિ રૂપી બદ્ધ તણાં સદુ દગડાં ગળીઆં;
 સસ તણો આધાર સર્વ વતેં સુખરાણી,
 પાપ પ્રવૃત્તિ માત્ર ગઢ નગરીથી નાણી;
 વળી દમ્બરૂપાકટાસથી પ્રેમભાવ ઉઢે થયો,
 યમ નવધા ભક્તિ નાથની શોક મોહ સંસે ગયો. ૪૮
 ધવણ ધાય સદ્ અંધ બ્રહ્મનું કીર્તન કરવું,
 સમરણસાસ ઉસાસ ચરણ સેવન અનુસરવું;
 અર્ચન આડે પહોર વંદના વિશ્વપતિની,
 દેહભાવથી દાસ્ય સખ્યતા ગઢ ગતિની;
 વળી આત્મા પરમાત્મા વિષે, એકમેક થઈ બય છે,
 એ આત્મનિવેદન નામની, ભક્તિ મહામુનિ ગાય છે. ૪૯
 ઉપજે પ્રેમ અપાર તાર ક્ષણુએ નવ તૂટે,
 અહંબુદ્ધિ જડ સાથ પડેલી અંધિ છૂટે;
 ઉન્નત્યજ દુઃખાકાસ વિષે ભાસે બ્રહ્માનું,
 સૂત્રે સાર અસાર રહે નહિ કિંચિત્ છતું;
 એવું રાજ્ય વિવેકનું પંચદાસ પુરમાં થયું,
 પાછી પાપી યૂથ પ્રવૃત્તિનું, અંધકાર અજગું રહ્યું. ૫૦
 દ્રષ્ટિ જન્મનાં પુણ્ય પ્રગટ હોય એક વારે,
 ભગવત્કૃપાકટાસ ધાય તે જન પર ત્યારે;
 આતુર હોય અપાર પામવા એક પ્રભુને,
 લહી તત્પદનો લક્ષ્ય વિવેક મળે વિષુને;
 એ બોધ બાવની અંધમાં, ઉત્તમ સરળ ઉપાય છે,
 એ વિવેક-અપ્રતિવદે કરી, દયાસિંધુ દર્શાય છે. ૫૧
 બોધ બાવની અંધ પંથ પરમારથ દેસે,
 સાંભળતામાં બોધ એ યકી યાય ધણેસે;
 આગલીસે બત્રીસ માસ મૃગશિર ચુરવારે,
 પંચમી ઉન્નત્યજ પક્ષ થયો છે પૂરણ ત્યારે;
 એ અંધ અનોપમ છે ધણે સકળ વેદનો સાર છે,
 કહે છેટમ સંસારથી, તારે એ નિર્ધાર છે. ૫૨
 હંતિ મનહાસનું આખ્યાન અથવા બોધબાવની અંધ સમાસ.

ઉત્તમ અને સસ્તું સાહિત્ય

અતિ ઉત્તમ પાર્શ્વિક મથો

પ્રકરણ નામ	પૃષ્ઠ	કલકત્તા	મૂલ્ય
જૈન મહાભારત-શુદ્ધ યુગરાત્રી ભાષાંતર	૫૨૮૦	૧૧૧૧x૧૦	૩૬)
પ્રાચીન રામાયણ-૩૨ ચિત્રો સાથે.....	૧૩૨૦	૧૧૧૧x૧૦	૬)
સૌન્દર્ય રામાયણ-૪૦ ચિત્રો સાથે	૧૩૫૦	"	૬)
ભારતનું શાંતિપર્વ-નવી આરૂતિ.....	૬૦૦	"	૫)
વિદ્યુત્ત શુદ્ધ રામાયણ	૭૮૪	૫૧૧૧x૬	૨૧
વાલ્મીકી-મંદરપદ સાથે	૫૦૦	૫x૮	૧૧
ભગી વાલ્મી-સર્વથો ગ્રોટા સંગ્રહ.....	૪૨૦	૫x૬	૧૧
ભગી વાલ્મી-મંથ ૧ લો.....	૨૬૪	"	૧)
ભગી વાલ્મી-મંથ ૨ લો ૧૧, ત્રીજો છપાય છે.			
વિદ્યુત્ત-અંકિમચરિત્ર સાથે	૨૪૮	૫૧૧x૮	૦૧૧
ભગવત	૩૮૪	"	૧૧
વિગ્નવાસિષ્ઠ-મહારામાયણ જે ભાગમાં.	૧૬૦૦	૧૧૧૧x૧૦	૧૦)
હાસ્યાર્તનાં આદિ અને સહાપર્ય(૧લી આરૂતિ).....	૬૦૦	૧૧૧૧x૧૦	૨)
દેવસંપ્રદાય-નવી આરૂતિ	૬૨૦	૫૧x૮	૨૧
દેવસંપ્રદાય લગ્નવદ્ગીતા-નવી આરૂતિ છપાય છે.			૨૧
સમગ્ર રામાયણ-ઉત્તમ ભાષાંતર	૮૬૪	૧૧૧૧x૧૦	૪૧
સમગ્ર રામાયણ-ઉત્તમ ભાષાંતર	૭૦૦	૮x૧૧	૫)
સમગ્ર રામાયણ-ઉત્તમ ભાષાંતર	૬૫૦	૫x૮	૨૧
સમગ્ર રામાયણ-ઉત્તમ ભાષાંતર	૫૮૦	"	૨)
સમગ્ર રામાયણ-મંથ ૧ લો-ભાગ ૧ થી ૫	૫૮૦	"	૨)
" " મંથ ૨ લો-ભાગ ૬ થી ૮	૬૮૦	૫૧૧x૮	૨૧
" " મંથ ૩ લો-ભાગ ૧૦-૧૧	૫૨૮	૫x૮	૨)
" " મંથ ૪ લો-ભાગ ૧૨-૧૩	૬૪૦	૫૧૧x૮	૨)
સમગ્ર રામાયણ-મંથ ૧ લો-ભા. ૧-૨-૩	૫૭૫	૫૧x૮	૨૧
" " મંથ ૨ લો-ભા. ૪-૫...	૬૦૦	"	૨૧
" " ભાગ ૬ થી ૮ નોખા ...	૧૦૦૦	૫x૧૧૧	૩૧
" " ભાગ ૯ થી-સંપૂર્ણ ચરિત્ર	૭૪૦	૫x૧૧૧	૨૧
" " ભાગ ૧૦ થી-સંપૂર્ણ ચરિત્ર	૩૦૦	"	૧૧
શ્રીભગવત ચરિત્ર અથવા ભગવત સંપૂર્ણ	૪૦૮	૫x૮	૧૧
શ્રીભગવત સંપૂર્ણ-નવી આરૂતિ... ..	૬૦૦	૫x૮	૦૧૧
સ્વર્ગનું વિમાન	૩૮૮	૫x૮	૧૧
સ્વર્ગની કુંબી	૩૭૮	૫x૮	૧૧

સ્વર્ગનો ખજાનો...	૩૨૪	,,
સ્વર્ગનો પ્રકાશ	૩૩૬	,,
ભગવદ્ગીતા-ગુજરાતી સરનાર્થસહિત ૨૫૬	૩૩૩	૫૩૩	૦)૦, ૦)૦,			
ભગવદ્ગીતા-મરાઠી કે હિંદી રીકાસહિત...	૨૩૦	૩૩૩	૫૩૩			
ભગવદ્ગીતા-મૂલમાત્ર-મધ્યમ તથા મોટા અક્ષરમાં ૦૧ અને						
પંચરત્નગીતા-મૂલમાત્ર-નાના, મધ્યમ તથા મોટા અક્ષરમાં ૦૧, ૦૧૦,						
મહાભારત અને રામાયણ-વિષે વિચારો	...	૨૦૦	૬૩૩	૫૩૦	૦	
શ્રીમહાભારત વિષે-જાણવા જોગ વિચારો	...	૩૨૮				”

ઉત્સાહ અને ચેતનાગ્રેરક પુસ્તકો

શુભસંગ્રહ-ભાગ ૧ લો...	૧૯૨	૫૫૬	૩૩૩
શુભસંગ્રહ-ભાગ ૨ જો...	૭૦૦	૬૩૩	૫૩૦
શુભસંગ્રહ-ભાગ ૩ જો	૪૩૨		,,
આગળ ધસો-નવી આવૃત્તિ	૪૬૮	૫૫૮		,,
આદર્શ દ્વિપ્રાંતમાળા-ભાગ ૧ લો	૩૩૬	૫૩૫	૪	
” ” ભાગ ૨ જો	૩૯૨			,,
બંધિનિબંધમાળા-ધર્મતત્ત્વસાથે	૫૯૦	૫૩૫	૪	૧
ભાગ્યના સૂત્રાઓ (સાદું પૂઠું)	૭૨૦	૫૫૬	૩૩૩	
સુખ, સામર્થ્ય અને સમૃદ્ધિ...	૫૫૨			,,

ઇતિહાસ અને વૈદકસંબંધી ઉપયોગી પુસ્તકો

રાજસ્થાનનો ઇતિહાસ-બે મોટા ગ્રંથોમાં	...	૧૫૩૦	૬૩૩	૫૩૦	૧	
આર્યભિષદ્ અથવા હિંદનો વૈદરાજ	...	૭૦૦	૬૩૩	૫૩૦		
આરોગ્યવિષે સામાન્ય જ્ઞાન-ગાંધીજીકૃત	...	૧૪૦	૫૫૬			૦

બોધદાયક ઉત્તમ જીવનચરિત્રો

દાનવીર કાર્નેગી	૪૦૦	૫૩૫
શ્રીભક્તચરિત્ર	૪૦૮	૫૫૮
મુસ્લીમ મહાત્માઓ	૫૯૨	૫૩૩
કાઉન્ટ ટોલસ્ટોયનું જીવનચરિત્ર...	૬૨૦	૫૩૫	૪
મહાન નેપોલિયન બોનાપાર્ટ	૮૪૦	૫૩૫	
સ્વામી રામતીર્થની જીવનકથા	૬૪૦		,,
સ્વામી વિવેકાનંદનું સંપૂર્ણ જીવનચરિત્ર	૭૪૦	૫૫૬	૩
મહાન સમ્રાટ્ અકબર...	૩૫૨	૫૩૫	૪
શ્રી શિવાજી હત્રપતિ	૫૨૮	૫૩૩	૪
વીર દુર્ગાદાસ...	૨૪૦	૫૩૫	૦
ભારતનાં સ્ત્રીરત્નો-ગ્રંથ ૧ લો	}	...	૨૧૦૦	૫૩૩	૫૩૦	૬)
” ” ગ્રંથ ૨ જો						
” ” ગ્રંથ ૩ જો						

છુટક દરેક ભાગના રૂ.૨૧૧

શ્રીમદા તથા પુરુષોત્તમ આપદ્રવ વાતર્મિ

શ્રીવાતર્મિ-આત્ર ૧ થી ૪ મેંચા ...	૧૦૦	૫૪૬	૨)
શ્રીવાતર્મિ-આત્ર ૫ મેં. ૨૮ સાંસારિક વાતો	૩૦૪	૫૪૬	૧)
શ્રીવાતર્મિ-આત્ર ૬ થી-બોધદ્રવ ૨૭ વાતો ...	૩૬૦	..	૧)
શ્રીવાતર્મિ-આત્ર ૭ મેં-બોધ વાતો ...	૨૫૦	..	૧)
ચાણુ માતા અને સદગુણી પુત્રી ...	૧૬૦	..	૦

બાળકોમારે ખાસ ઉપધોગી પુસ્તકો

સદગુણી બાળકો-૧૬ બનાવેલો સંગ્રહ ...	૧૨૮	૫૪૭	૦
બાળસદ્બોધ-વાતર્મિએ પાંચમું પિણ્ય...	૧૧૨	૫૪૬	૦
બાળકોની વાતો-૨૬૬ વાતર્મિએ ૨૧ પાઠ	૬૬	..	૦)
દુઃખમાં વિદ્યાભ્યાસ-સમોઠ સાચા દૃષ્ટાંતો...	૬૦	૫૪૮	૦
મુખ્યપદ નીતિકથા	૧૮૪	૫૪૭	૦

ચિત્રો અને ચિત્રાવલીઓ

શ્રીમદ્દાભારત ચિત્રાવલી ૨૬ ચિત્રોના મુદ્ર સંગ્રહ	૧)
શ્રીરામાયણ ચિત્રાવલી ૩૬	૧)
ભગવાન શ્રીકૃષ્ણમુરારી (ચિત્રંગી) ...	૧૪૪	૦
દ્રોપદીવસાદરણ (ચિત્રંગી) ...	૧૪૪	૦
ઉપરનાં ચિત્રંગી ચિત્રો ઉપર નીચે પતરાની પડી સાથે	૦
ઉપરની ચિત્રાવલીઓનાં છટક ચિત્રો પણ મળશે.		

મંગાવનારને खास सूचना

૧-પૌરોહિત ઉપરાંત ૨૭૨૮૨ તથા વી. પી. ખર્ચ પણ રૂ. ૧૦) મુખીનું રૂ. ૦૧ બીજું લાગે છે. ૨-મંગાવેલામાંનાં નો પુસ્તકો ન આવે તે ખલાસ સમજવાં. ૩-પૂર્વ મૂલ્ય પ્રથમથીજ મેલકીને દરેક રૂ. નાં પુસ્તકો રેલરસ્તે મંગાવવાથી વધારાના પેકીંગ બદલ રૂ. ૦૧ ચલશે તો- પણ કુલ ખર્ચ બહુ ઓછો આવશે. ૪-મદાભારત સાથે રૂ. ૧૦૦)નાં, અથવા મદાભારત સિવાયનાં રૂ. ૨૫) નાં પુસ્તકો લેનારને અમદાવાદમાં ૧૨૧૧ ટકા કમીશન મળશે અને મદાભારત સાથે ૩૦૦) નો અથવા તે સિવાયનાં ૧૦૦) નાં લેવાથી ૧૫ ટકા મળશે.

સરવૃં સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય-અમદાવાદ અને મુંબઈ

દરેક ઘરમાં તીજેરી

આપણા ચોરો હોંશિયાર થવા લાગ્યા છે અને તીજેરીઓ ફાડવા માંડી છે, એ સૌ કોઈ જાણે છે. એવા ચોરોની ચાલાકીથી બચવાને ગોદરેજ નવી જાતની પોતાની પેટન્ટ કરેલી શોધની ચોરનાં હથિયાર તેમજ માગ સામે ટકે એવી તીજેરીઓ બનાવવા માંડી છે. એ તીજેરી માપમાં ૪ ઈંચ ઉંચી, ૧૮ ઈંચ પહોળા અને ૧૫ ઈંચ ઊંડી છે. ચોર તેમજ માગ સામે ટકે એવી હોવા છતાં કિંમત ફક્ત રૂ. ૬૦) છે. દરેક ઘરમાં પરાય એવા હેતુથી મોટી સંખ્યામાં બનાવવામાં આવે છે અને તે કારણે નાની કિંમતે વેચી શકાય છે. એ તીજેરી કબાટની અંદર રાખી શકાય એવી છે. એ તીજેરીઓ તેમજ હાલમાં બનાવવા માંડેલી પેટન્ટ કરેલી શોધની મોટી સાડા છ ફુટ ઉંચી એ દરવાજાની શોભાયમાન લોખંડની કબાટ જોનાર કોઈકેજ એવા હોય છે કે જે ખરીદનારું મન કરે નહિ.

ગોદરેજનું કારખાનું { કારખાનું-ગેસ કંપની પાસે-પરેલ-મુંબઈ
ફુકાન-વિકલવાડીના નાકે-કાલખાદેવી

ગોદરેજના શુદ્ધ તેલના નંબર ૩ વાળા નવા અને સસ્તા

નહાવાના સાબુ

ત્રણ મોટી ગોટીના બોક્સના ૧૦ આના. આ નંબર ૩ વાળા સાબુ પાણી નંબર ૧ અને ૨ વાળા સાબુની માફક શુદ્ધ તેલના બને છે અને કોઈ પણ જાતના ભેજ વિનાના હોય છે.

નંબર ૧ અને ૨ માં લોખાનનો અર્ક વગેરે નાખવામાં આવે છે તેથી તે મોંઘા હોય છે.

નંબર ૩ માં તેવું કશું નહિ હોવાથી સસ્તા હોય છે.

એસ્પેનેડ રોડ, કોટ, } સોલ એજન્ટ
મુંબઈ } નાદરશાહ પ્રિન્ટર એન્ડ કંપની

ગોદરેજનું ઘર રંગવાનું બેલતેલ

આમાં ઘાસલેટ યા બીજું કશું પણ ભેળવવામાં આવતું નથી. એ તેલ દરેક બાબતમાં ઉંચામાં ઉંચા વિલાયતી તેલની ખરાબર ઉતરે છે, છતાં કિંમતમાં વિલાયતીથી ૨૦ ટકા કમી હોય છે. મોટા કંટાકટરો અને ઈજનેરો બહુ ખરીદે છે.

ગોદરેજ ઓઈલ એન્ડ સોપ કં. સુરતી મહાદેલા-ડંકનરોડ, મુંબઈ.

